

**AZƏRBAYCAN KP MK YANINDA PARTİYA TARİXİ İNSTİTUTU –
SOV.İKP MK YANINDA MARKSİZM-LENİNİZM
İNSTİTUNUN FİLİALI**

**DAĞLIQ QARABAĞ:
ZƏKA QALIB GƏLƏCƏK**

SƏNƏDLƏR VƏ MATERIALLAR

AZƏRBAYCAN DÖVLƏT NƏŞRİYYATI

Bakı - 1989

BFK 34 C2
DF1

Dağlıq Qarabağ: Zəka qalib gələcək. - B.: Azərnəşr, 1989 - 464 səh.

Məcmuəyə Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında baş verən hadisələrlə əlaqədar partiya və dövlət sənədləri, habelə digər materiallar daxildir. Məcmuədəki sənədlər milli münasibətlər problemlərinin həllində Sov.İKP-nin əsl leninçi mövqeyini, millətlərin əsl hüquq bərabərliyinin təmin olunmasına, ölkənin regionlarının hərtərəfli inkişafına Kommunist Partiyasının qayğısını əks etdirir.

Geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulan bu kitab Azərbaycan KP MK yanında Partiya Tarixi İnstitutu - Sov.İKP MK yanında Marksizm-Leninizm İnstitutunun filialı tərəfindən hazırlanmışdır.

D 0301050700 KQ - 88
M – 651 – 89

BBK 34C2

ISBN 5 – 552 – 00384 – 5

© Azərnəşr, 1989

DAĞLIQ QARABAĞDA HADİSƏLƏRƏ DAİR

Son günlər Azərbaycan SSR-in Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində erməni əhalisinin müəyyən bir hissəsi Dağlıq Qarabağı Ermənistan SSR-in tərkibinə daxil etmək tələbi ilə çıxış etmişdir. Ekstremist əhval-ruhiyyəli ayrı-ayrı şəxslərin məsuliyyətsiz çağırışları nəticəsində ictimai asayişin pozulması halları olmuşdur.

Sov.İKP Mərkəzi Komitəsi Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində hadisələr haqqında məlumatı nəzərdən keçirərək, belə hesab edir ki, mövcud milli-ərazi quruluşunu dəyişdirmək məqsədi güdən hərəkətlər və tələblər Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR zəhmətkeşlərinin mənafələrinə ziddir, millətlərarası münasibətlərə zərər vurur.

Lenin milli siyasəti prinsiplərini ardıcıl rəhbər tutaraq Sov.İKP MK Ermənistan və Azərbaycan əhalisinin vətənpərvərlik və beynəlmiləçilik hisslərinə müraciət edib millətçi ünsürlərin fitnələrinə uymamağa, sosializmin böyük nailiyyətini - Sovet xalqlarının qardaşcasına dostluğunu hər vasitə ilə möhkəmlətməyə çağırmışdır.

Sov.İKP MK Azərbaycan və Ermənistan Kommunist partiyalarının MK-larına tapşırmışdır ki, yaranmış şəraiti sağlamlaşdırmaq üçün lazımı tədbirlər görsünlər, bütün siyasi və ideoloji təsir vasitələrini Lenin milli siyasətinin, müasir mərhələdə onun mahiyyətinin izah edilməsinə yönəltsinlər. Bütün işdə onu əsas tutmaq lazımdır ki, milli məsələ milli xüsusiyyətlərə, psixologiyaya daim ciddi diqqət yetirilməsini, zəhmətkeşlərin həyatı mənafələrinin nəzərə alınmasını tələb edir.

Respublikaların partiya və Sovet orqanlarına təklif olunmuşdur ki, Dağlıq Qarabağ ətrafında şəraiti normal hala salsınlar, ictimai asayiş və sosialist qanunçuluğuna ciddi əməl olunmasını təmin etsinlər, muxtar vilayətin gələcək sosial-iqtisadi və mədəni inkişafı üçün tədbirlər hazırlayıb həyata keçirsinlər (SİTA).

“Kommunist” qəzeti, 24 fevral 1988-ci il

DQMV PARTİYA FƏALLARININ YIĞINCAĞI

Fevralın 22-də Stepanakertdə vilayət partiya fəalları yığıncağı olmuşdur. Yığıncaqda Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində baş vermiş mənfi halları aradan qaldırmaq sahəsində təxirəsalınmaz tədbirlər müzakirə edilmişdir.

Fəallar yığıncağında Sov.İKP MK siyasi Bürosu üzvlüyünə namizəd, Sov.İKP MK katibi K. P. Razumovski çıxış etmişdir.

O demişdir: Son vaxtlar Sov.İKP MK-nın, SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin və digər mərkəzi orqanların ünvanına DQMV-nin erməni əhalisinin

göndərdiyi məktublarda və ərizələrdə vilayəti Ermənistan SSR ilə birləşdirmək xahiş edilir. Dağlıq Qarabağın özündə baş verən çıxışların gedişində də bu sür tələblər irəli sürülür. Deməliyəm ki, Sov.İKP MK mövcud milli-ərazi quruluşunu dəyişdirmək məqsədini güdən hərəkətləri və tələbləri Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR zəhmətkeşlərinin mənafeələrinə zidd hərəkətlər və tələblər kimi qiymətləndirir. Belə hərəkətlər və tələblər onların millətlərarası münasibətlərinə ziyan vurur, əgər indi məsul tədbirlər görülməsə, ciddi nəticələrə gətirib çıxara bilər.

Bütün bunlar ayrı-ayrı şəxslərin məsuliyyətsiz çağırışları və hərəkətləri, habelə göstərilən respublikaların partiya və Sovet orqanlarının passiv, gözləmə mövqeyi nəticəsində mümkün olmuşdur. Bu respublikaların rəhbərliyi vəziyyətin qiymətləndirilməsinə səthi yanaşmışlar.

Sov.İKP MK Azərbaycan KP MK bürosuna və Ermənistan KP MK bürosuna tapşırmışdır ki, vəziyyəti normalaşdırmaq üçün əlaqələndirilmiş lazımı tədbirlər görsünlər, bütün siyasi və ideoloji təsir vasitələrini Lenin milli siyasətinin, müasir mərhələdə onun mahiyyətinin izah edilməsinə yönəltsinlər. Bütün işdə onu əsas tutmaq lazımdır ki, milli məsələ milli xüsusiyyətlərə, psixologiyaya, zəhmətkeşlərin həyatı mənafeələrinin nəzərə alınmasına daim ciddi diqqət yetirilməsini tələb edir. Vəziyyətin normal hala salınması üçün məsuliyyət bütünlüklə bu Respublikaların KP MK bürolarının üzərinə və şəxsən MK-ların birinci katibləri K. M. Bağirov və K. S. Dəmirçyan yoldaşların üzərinə düşür.

DQMV-nin təşkil edilməsi Lenin milli siyasətinin böyük nailiyyəti olmuşdur. Oktyabr inqilabının elan etdiyi xalqlar qardaşlığı gerçəkliyə çevrilmiş, ona həm erməni xalqının, həm də Azərbaycan xalqının ən yaxşı oğulları öz qüvvələrini, biliklərini, sağlamlıqlarını sərf etmiş və bu yolda hətta can qoymuşlar.

V. İ. Lenin sosializmin mənafeələrini hər şeydən üstün tuturdu. Heç bir tələbbür, o cümlədən milli tələbbür sosializm cəmiyyətinin bu başlıca məqsədini kölgədə qoymamalıdır. Biz də yol verə bilmərik ki, xalq işi uğrunda, erməni və azərbaycanlı zəhmətkeşlərin həyatı mənafeələri uğrunda mübarizlərin bir çox nəsilələrinin əzab-əziyyətləri bahasına yaranmış və təsbit edilmiş nə varsa, azacıq da olsa şübhə altına alınsın.

Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti dinamik sürətdə inkişaf edir. Dəmir yolu, elektrik xətləri, qaz kəmərləri - bütün bunlar DQMV-ni Azərbaycan SSR ilə ən sıx sürətdə bağlayır. Vilayətdə çoxlu sənaye müəssisəsi işləyir: Stepanakert isə iri sənaye və mədəniyyət mərkəzinə çevrilmişdir. Faktlar göstərir ki, çox mühüm iqtisadi və sosial göstəricilər üzrə Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti bir çox hallarda orta Respublika səviyyəsini qabaqlayır. Əlbəttə, istər Respublikada, istərsə də vilayətdə heç də bütün məsələlər həll edilməmişdir, iqtisadi və mədəni sahələrdə nöqsanlar hələ çoxdur, lakin bu - həyatdır. Vaxtı çatmış problemlər əməli sürətdə, konkret işlərlə həll edilməlidir. Lazım gəlsə, SSRİ hökuməti sosial-iqtisadi və mədəni inkişaf məsələlərinə aid təklifləri nəzərdən keçirməyə hazırdır.

Biz hamımız bir dövlətdə, hamımız üçün ümumi olan sosialist dövlətində yaşayırıq. Bu bizim ümumi Vətənimizdir və onun daxilində sərhəd dirəkləri qoyulmamışdır. Odur ki, hər birimiz hər yerdə işlərin daha yaxşı getməsi üçün əlindən gələni əsirgəməməlidir. Yenidənqurma işimiz məhz buna yönəldilmişdir, zəhmətkeş kollektivlərinin qayğısı da məhz budur.

Çoxmillətli ölkəmizdə, bütün Respublikalarda onlarca müxtəlif millət və xalq yaşayır. Buna görə də Sov.İKP-nin və Sovet dövlətinin milli siyasəti hər bir xalqın sosial, iqtisadi və mədəni tələbatının maksimum ödənilməsinə yönəldilmişdir.

Razumovski yoldaş daha sonra demişdir: Birliyimizi sarsıtmaq ideoloji düşmən üçün sərfəlidir. Onun işi buna yönəldilmişdir. Əgər indi biz cürbəcür diskussiyalara cəlb olunmağımıza imkan versək, cəmiyyətimizdə təxirəsalınmaz sosial-iqtisadi vəzifələrin yerinə yetirilməsi ancaq ləngidilə bilər. Deməli, biz təmkinli olmalı, ağıllı hərəkət etməli, əsl partiyalılıq və müdriklik göstərməli, Vətənin taleyini düşünməliyik. Bu bizim vətəndaşlıq və vətənpərvərlik borcumuzdur. Bu bizim qəti mövqeyimizdir. Sov.İKP MK-nın fevral plenumunda Mixail Sergeyeviç Qorbaçovun qeyd etdiyi kimi, biz ilk növbədə inqilab və Sovet hakimiyyəti vasitəsilə hər bir xalqın milli ictimaiyyətini və milli ləyaqətini sosializm cəmiyyətinin beynəlmillətçiliyi ilə birləşdirmək məsələsi üzərində düşünməliyik.

Stepanakert Şəhər Partiya Komitəsinin birinci katibi Z. M. Movsesyan, vilayət komsomol komitəsinin birinci katibi M. Ş. Musaelyan, Şuşa Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi N. A. Hacıyev, Stepanakert ayaqqabı fabrikinin bəçicisi T. V. Soboleva, Stepanakert Pedaqoji İnstitutunun rektoru S. A. Sarkisyan, Stepanakert kompleks zona stansiyasının şöbə müdiri B. Q. İbrahimov, Stepanakert elektrotexnika zavodunun çilingəri S. Z. Poqosyan, vilayət icraiyyə komitəsi sədrinin müavini Ş. M. Petrosyan, Qarabağ ipək kombinatı partiya komitəsinin katibi R. S. Koçaryan, vilayət partiya komitəsinin birinci katibi B. S. Kevorkov, Əskəran rayonundakı «Axtanaq» kolxozunun tərəvəzçisi M. R. Arzumanyan, «Sovetakan Karabax» - «Sovetski Karabax» vilayət qəzeti redaktorunun müavini A. A. Qukasyan, Stepanakert Avtomobil Nəqliyyatı İstehsalat Birliyinin baş direktoru B. V. Dadamyan, M. Qorki adına Stepanakert Dövlət Dram Teatrının artisti M. D. Balasanyan, hərbi qulluqçu M. M. Zaytsev, AHIŞ sədri L. X. Rəsulova fəallar yığıncağında çıxış edərək qeyd etmişlər ki, vilayətin Kommunistləri, zəhmətkeşləri yaranmış vəziyyətdən çox narahat olmuşlar. Belə bir vəziyyət ayrı-ayrı məsuliyyətsiz şəxslərin hərəkətləri, habelə bir sıra partiya komitələrinin, Kommunistlərin, sovet və komsomol təşkilatları işçilərinin, təsərrüfat rəhbərlərinin siyasi sayıqlığı itirməsi, onların passiv mövqe, gözləmə mövqeyi tutması nəticəsində əmələ gəlmişdir. Çıxış edənlər vilayətdə vəziyyəti özünütənqid ruhunda təhlil etmiş, yetkinlik və uzaqgörənlik göstərə bilməyən partiya komitələrinin, yerli hakimiyyət orqanlarının fəaliyyətinə prinsipial qiymət vermişlər.

Bir çox rəhbər işçilər mürəkkəb şəraitdə fəal təşkilatçılıq, siyasi, ideya tərbiyəsi işi aparmaq əvəzinə zəhmətkeşləri, gəncləri, bütün əhalini sosial, iqtisadi və mədəni həyatın ümdə problemlərinin həllindən yayındıran şüarlara uymuşlar.

Vilayət partiya komitəsi, onun bürosu, katibliyi, şəxsən vilayət partiya komitəsinin birinci katibi B. S. Kevorkov yoldaş bu məsələlərdə mübariz mövqe tutmamışlar. Kəskin deyilmişdir ki, vilayətdə təxirəsalınmaz sosial-iqtisadi məsələlər, mədəniyyət və maarifin inkişafına qayğı bir çox illər ərzində vilayət partiya komitəsinin, Azərbaycan KP MK-nın diqqətindən kənarda qalmışdır. Konkret həllini tələb edən bir sıra başqa problemlər də qaldırılmışdır.

Partiya fəalları yığıncağı Sov.İKP MK-nı, onun siyasi Bürosunu əmin etmişdir ki, vilayət Kommunistləri vəziyyəti bütün kəskinliyi ilə başa düşürlər və vəziyyəti normal hala salmaq, adamların söylərini vilayətin sosial-iqtisadi inkişafının birinci dərəcəli vəzifələrinin yerinə yetirilməsinə yönəltmək üçün onların kifayət qədər təcrübəsi, qüvvəsi, partiya inamı vardır.

Fəallar yığıncağında Sov.İKP MK Siyasi Bürosu üzvlüyünə namizəd, SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyəti sədrinin birinci müavini P. N. Dəmiçev, Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi K. M. Bağırov çıxış etmişlər.

Fəallar yığıncağının işində Azərbaycan KP MK və Dağlıq Qarabağ Vilayət Partiya Komitəsi bürolarının üzvləri və üzvlüyünə namizədlər iştirak etmişlər. (Azərinform.)

«Kommunist» qəzeti, 23 fevral, 1988-ci il

DAĞLIQ QARABAĞ VİLAYƏT PARTIYA TƏŞKİLATI FƏALLAR YIĞINCAĞININ 1988-Cİ İL 22 FEVRAL TARİXLİ QƏTNAMƏSİ

Partiya fəalları yığıncağı Sov.İKP MK Siyasi Bürosu üzvlüyünə namizəd, Sov.İKP MK katibi K. P. Razumovski yoldaşın çıxışını dinləyib müzakirə edərək, Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində yaranmış vəziyyətin ciddi olduğu barədə Sov.İKP MK-nın verdiyi qiymətlə bütünlüklə və tamamilə razılaşmışdır. Yığıncaq qeyd edir ki, DQMV-nin mövcud milli ərazi quruluşunu dəyişdirmək məqsədini güdən hərəkətlər və tələblər Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR zəhmətkeşlərinin mənafelərinə ziddir, millətlərarası münasibətlərə zərər vurur və indi məsul tədbirlər görülməsə, bəlli olmayan və ya hətta, çətin düzəldilə bilən nəticələr verə bilər. Bütün bunlar məsuliyyətsiz şəxslərin çağırışları, habelə muxtar vilayətin partiya və Sovet orqanlarının passiv, gözləmə mövqeyi tutması nəticəsində mümkün olmuşdur. Bu orqanların rəhbərliyi yayılmış əhval-ruhiyyələrə lazımcına əhəmiyyət vermir, yaranmış vəziyyətə qiymət verilməsinə səthi yanaşır.

Partiya fəalları yığıncağı prinsipə vacib hesab edir ki, vilayət partiya komitəsi, Stepanakert Şəhər Partiya Komitəsi, rayon partiya komitələri, ilk partiya

təşkilatları bütün siyasi və ideoloji təsir vasitələrini Lenin milli siyasətinin, müasir mərhələdə onun mahiyyətinin izah edilməsinə yönəltsinlər.

Bütün işdə onu əsas tutmaq lazımdır ki, milli məsələ milli xüsusiyyətlərə, psixologiyaya, zəhmətkeşlərin həyatı mənafeələrinin nəzərə alınmasına daim ciddi diqqət yetirilməsini tələb edir.

Vəzifə ondan ibarətdir ki, vilayətin partiya təşkilatları, ideoloji idarələrin fəalları kütlələr içərisində, əmək kollektivlərində Sov.İKP MK-nın qərarından irəli gələn məsələlər üzrə işi daha da genişləndirsinlər. Bu sənədin müddəalarını hər bir əməkçinin şüuruna və qəlbinə çatdırsınlar, vəziyyətin tezliklə normal hala salınmasına nail olsunlar.

«Kommunist» qəzeti, 23 fevral 1988-ci il

DAĞLIQ QARABAĞ VİLAYƏT PARTİYA KOMİTƏSİNİN PLENUMU

Bu il fevralın 23-də Dağlıq Qarabağ Vilayət Partiya Komitəsinin plenumu olmuşdur. Plenum təşkilat məsələsinə baxmışdır.

Plenum B. S. Kevorkovu işdə yol verilmiş nöqsanlara görə vilayət partiya komitəsinin birinci katibi vəzifəsindən və büro üzvlüyündən azad etmişdir. Bundan əvvəl vilayət icraiyyə komitəsi sədrinin birinci müavini - Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti Aqrəsənaye Komitəsinin sədri vəzifəsində işləmiş H. A. Poqosyan Dağlıq Qarabağ Vilayət Partiya Komitəsinin birinci katibi seçilmişdir.

Plenumda Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi K. M. Bağirov çıxış etmişdir. Plenumun işində V. N. Konovalov, T. X. Orucov, R. V. Axundov, Sov.İKP MK-nın bölmə müdiri V. A. Kondratyev, Sov.İKP MK-nın məsul işçisi V. M. Yaşın iştirak etmişlər.

* * *

Bundan əvvəl Dağlıq Qarabağ Vilayət Partiya Komitəsi bürosunun geniş iclası olmuşdur. İclasda Sov.İKP MK siyasi Bürosu üzvlüyünə namizəd, Sov.İKP MK katibi K. P. Razumovski çıxış etmişdir. Büro iclasında Sov.İKP MK siyasi Bürosu üzvlüyünə namizəd, SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyəti sədrinin birinci müavini P. N. Demiçev, Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi K. M. Bağirov, Sov.İKP MK partiya-təşkilat işi şöbəsi müdirinin müavirləri V. A. Mixaylov, Q. P. Xarçenko və Sov.İKP MK-nın bölmə müdiri V. A. Kondratyev iştirak etmişlər.

«Kommunist» qəzeti, 24 fevral 1988-ci il

AZƏRBAYCAN PARTİYA FƏALLARININ YIĞINCAĞI

Fevralın 24-də Azərbaycan partiya fəallarının yığıncağı olmuşdur. Yığıncaq Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində vəziyyətin, yaranmış şəraitin sağlamaşdırılması, Respublikada kütləvi-siyasi, ideoloji işin kökündən yaxşılaşdırılması sahəsində təxirəsalınmaz tədbirləri müzakirə etmişdir.

Fəallar yığıncağında Sov.İKP MK siyasi Bürosu üzvlüyünə namizəd, Sov.İKP MK katibi K. P. Razumovski, Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi, K. M. Bağirov çıxış etmişlər. Onlar demişlər ki, bu partiyanın Mərkəzi Komitəsi Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində baş verən hadisələrə prinsipial qiymət vermiş və qeyd etmişdir ki, mövcud milli-ərazi quruluşunu dəyişdirmək məqsədi güdən hərəkətlər və tələblər Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR zəhmətkeşlərinin mənafelərinə ziddir, millətlərarası münasibətlərə zərər vurur. Onlar mənfə təzahürlərin aradan qaldırılması sahəsində Respublika partiya təşkilatının qarşısında duran vəzifələr üzərində müfəssəl dayanmış, DQMV-nin sosial-iqtisadi və mədəni inkişafının, xalqların Lenin dostluğunun hər vasitə ilə möhkəmləndirilməsinin ümdə məsələlərini həll etmək üçün təsirli tədbirlər görməyin zəruri olduğunu göstərmişlər.

Kirovabad Şəhər Partiya Komitəsinin birinci katibi R. A. Bağırılı, İsmayılı rayonundakı Kalinin adına kolxozun sədri N. V. Nikitin, Bakıdakı «Elektroştamp» zavodunun tokarı T. Ş. Qasparyan, Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Azərbaycan tarixi muzeyinin direktoru, Respublika Elmlər Akademiyasının akademiki P. Ə. Əzizbəyova, Azərbaycan SSR meşə və ağac emalı sənayesi naziri A. A. Ayriyan, Azərelektroterm İstehsalat Birliyinin baş direktoru Y. K. Protokovets, Qax rayonundakı Nizami adına kolxozun heyvandarı A. D. Nuraşvili, Azərbaycanın xalq yazıçısı M. Ə. İbrahimov, Bakı Ali Partiya Məktəbinin rektoru T. Q. Köçərli, Ə. Qarayev adına Bakı neftayırma zavodu partiya Komitəsinin katibi R. c. Poqosova, M. Əzizbəyov adına Azərbaycan Neft və Kimya İnstitutunun rektoru İ. Ə. İbrahimov, 445 nömrəli tikinti idarəsi kompleks briqadasının briqadiri, ilk partiya təşkilatının katibi R. A. Məmmədov, Stepanakert ayaqqabı fabrikinin fəhləsi S. A. Babayan, Bakı şəhəri Kirov Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi V. A. Nersesyan, Bakı şəhəri Qaradağ Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi A. Y. Bolotin, Azərbaycan Yazıçılar İttifaqı idarə heyətinin birinci katibi A. R. Rzayev, Azərbaycan SSR Dövlət teleradiosunun böyük redaktoru T. A. Çalyan, Mingəçevir Şəhər Partiya Komitəsinin birinci katibi R. C. Tanrıverdiyev, Bakı şəhəri Lenin Rayon Xalq Deputatları Soveti İcraiyyə Komitəsi sədrinin müavini V. P. Yekiazarov, «Kommunist» (Ermənisi) qəzetinin redaktoru E. Y. Qriqoryan, Bakı Şəhər Partiya Komitəsinin birinci katibi F. Ə. Musayev, Dağlıq Qarabağ Vilayət Partiya Komitəsinin ikinci katibi V. A. Boqoslovski, Qusar Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi R. M. Bədirov, hərbi qulluqçu M. M. Zaytsev yığıncaqda çıxış edərək Dağlıq Qarabağ hadisələrinə

Sov.İKP Mərkəzi Komitəsi tərəfindən verilmiş qiyməti tamamilə bəyənmiş və qeyd etmişlər ki, yaranmış vəziyyət muxtar vilayətin partiya və Sovet orqanlarının passiv, gözləmə mövqeyi nəticəsində mümkün olmuşdur. Onların rəhbərliyi yaranmış vəziyyətə, yayılmış əhval-ruhiyyələrə səthi yanaşmışdır. Respublika orqanlarının rəhbərliyi də bu məsələdə lazımi səviyyədə olmamışdır.

Qəbul olunmuş qətnamədə partiya fəalları yığınağı Sov.İKP MK tərəfindən verilmiş qiyməti bütünlüklə və tamamilə bəyənmiş və vəziyyətin normal hala salınması üçün, Lenin milli siyasətinin, müasir mərhələdə onun mahiyyətinin izah edilməsinə, zəhmətkeşlərin beynəlmiləl tərbiyəsinə bütün siyasi və ideoloji təsir vasitələrinin geniş cəlb edilməsi üçün konkret tədbirlər müəyyən etmişdir. Bütün işdə onu əsas tutmaq lazımdır ki, milli məsələ milli xüsusiyyətlərə, psixologiyaya daim ciddi diqqət yetirilməsini, zəhmətkeşlərin həyatı mənafeələrinin nəzərə alınmasını tələb edir. Respublikanın partiya, Sovet və təsərrüfat orqanlarına təklif edilmişdir ki, DQMV-nin gələcək sosial-iqtisadi və mədəni inkişafı üçün konkret tədbirlər hazırlayıb həyata keçirsinlər.

Yığınağın işində Sov.İKP MK Siyasi Bürosu üzvlüyünə namizəd, SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyəti sədrinin birinci müavini P. N. Demiçev iştirak etmişdir. (Azərinform.)

«Kommunist» qəzeti, 25 fevral 1988-ci il

Sov.İKP MK-nın BAŞ KATİBİ
M. S. QORBAÇOVUN AZƏRBAYCAN VƏ ERMƏNİSTAN
ZƏHMƏTKEŞLƏRİNƏ, XALQLARINA MÜRACİƏTİ

Əziz yoldaşlar!

Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında hadisələrlə əlaqədar olaraq sizə müraciət edirəm.

Bu muxtar vilayətin Azərbaycan SSR-in tərkibindən Ermənistan SSR-in tərkibinə keçməsi məsələsi qaldırılmışdır. Məsələ elə kəskin və dramatik vəziyyətə çatdırılmışdır ki, bu, gərginliyə və hətta qanundankənar hərəkətlərə gətirib çıxarmışdır.

Açığını deyim ki, Sov.İKP MK hadisələrin bu cür inkişafından narahatdır, çünki bu, ən ciddi nəticələr verə bilər.

Biz müxtəlif ideyaların və təkliflərin açıq müzakirəsindən boyun qaçıрмаğın tərəfdarı deyilik. Lakin bunu təmkinlə, demokratik proses və qanunçuluq çərçivəsində, xalqlarımızın beynəlmiləl sıx birliyinə zərər qədər də xələl gəlməsinə yol vermədən etmək lazımdır. Xalqın taleyi ilə bağlı çox ciddi məsələləri qeyri-şüuri hisslərin və emosiyaların ixtiyarına buraxmaq olmaz.

Öz qayğılarını təkcə yerli şərait baxımından yox, həm də ölkədə genişlənən inqilabi yeniləşmə proseslərini nəzərə almaqda qiymətləndirmək çox vacibdir.

Bəli, həyatımızda həll edilməmiş problemlər vardır. Lakin xalqlar arasında ədavətin və bir-birinə etimadsızlığın qızıqdırılması bu problemlərin həllinə ancaq mane ola bilər. Bu, bizim sosialist prinsiplərimizə və mənaəviyyətimizə, Sovet adamlarının dostluq və qardaşlıq ənənələrinə daban-dabana zidd olardı.

Biz çoxmillətli ölkədə yaşayırıq, üstəlik bütün Respublikalarımız, bir çox vilayətlərimiz, hətta şəhər və qəsəbələrimiz çoxmillətlidir. Lenin milli siyasətinin mənası da ondadır ki, hər bir adam, hər bir millət sərbəst inkişaf edə bilsin, hər bir xalq ictimai-siyasi həyatın bütün sahələrində, ana dilinə və mədəniyyətə, adətlərə və etiqada öz tələbatını ödəyə bilsin.

Sosialist beynəlmiləçiliyi bizim çox böyük qüvvət mənbəyimizdir. Bizim yolumuz xalqların əsl qardaşlığı və birliyi yoludur.

Böyük erməni şairi Yegişe Çarents Sovet Azərbaycanına müraciətlə çox gözəl demişdir: «hədsiz iztirablarda keçmiş ötən günlər naminə, qələbələr sayəsində bizə nəsib olmuş həyat naminə, mehriban ittifaq naminə, quruculuq naminə qardaş xalqa salam göndəririk, salam göndəririk».

Azərbaycan xalqının böyük oğlu Səməd Vurğunun sözləri bu fikirlə görün necə də səsləşir: «Biz təkcə od-ocaq qonşusu deyilik, ürək dostu yuq. Xalqlarımız ta qədimlərdən bir ocağın oduna isinmiş, son tikələrini yarı bölmüşlər».

Həç bir ana razı olmaz ki, onun övladları sosializmin həqiqətən böyük nailiyyəti olan möhkəm dostluq, bərabərlik, qarşılıqlı yardım telləri ilə bağlanmaq əvəzinə milli ədavət təhlükəsinə məruz qalsın.

Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində yığılıb qalan nöqsanlar və çətinliklər az deyildir. Vilayətin yeni rəhbərliyi vəziyyəti düzəltmək üçün təcili tədbirlər görməlidir. Sov.İKP Mərkəzi Komitəsi bu barədə dəqiq tövsiyələr vermişdir və onların yerinə yetirilməsinə bilavasitə göz qoyacaqdır.

İndi ən başlıcası yaranmış vəziyyətin aradan qaldırılmasına, Azərbaycanda və Ermənistanda yığılıb qalmış konkret iqtisadi, sosial, ekoloji və digər problemlərin bütün ölkəmizdə həyata keçirilən yenidənqurma və yeniləşdirmə siyasəti ruhunda həll edilməsinə say göstərməkdir.

Azərbaycan və erməni xalqları arasında Sovet hakimiyyəti illəri ərzində təşəkkül tapmış dostluq ənənələrinin qədrini bilmək və onları hər vasitə ilə möhkəmləndirmək lazımdır. Yalnız bu yol SSRİ-nin bütün xalqlarının əsl mənafeyinə uyğundur.

Siz bilirsiniz ki, partiyamızın Mərkəzi Komitəsinin bir plenumunu xüsusi olaraq milli münasibətlərin inkişafına həsr etmək niyyəti vardır. Bu ən vacib ictimai sahənin bir çox məsələləri müzakirə edilməli və Lenin milli siyasətinin prinsiplə nailiyyətləri əsasında sosial-iqtisadi, mədəni və digər problemlərin konkret həlli yolları müəyyənləşdirilməlidir.

Biz hamımız Sovet vətəndaşlarıyıq. Bizim tariximiz ümumdür, qələbələrimiz ümumdür, böyük çətinliklər, dərdlər və itkilər yolu keçmişik. Biz böyük yenidənqurma işi ilə məşğuluq, sosializmin müqəddəratı, Vətənimizin, hər birimizin müqəddəratı onun müvəffəqiyyətindən asılıdır.

Yoldaşlar, mən sizə, sizin şüurunuz və məsuliyyətinizə, sizin kamalınıza müraciət edirəm. Gəlin bu sınaqda da öz sovet beynəlmiləlciliyimizi, belə bir yenilməz inamımızı qoruyub saxlayaq ki, ancaq bütün xalqlarımızın mehriban ailəsində biz cəmiyyətimizin tərəqqisini, onun bütün vətəndaşlarının xoş güzəranını təmin edə bilərik.

Mən sizi vətəndaş yetkinliyi və təmkinliyi göstərməyə, normal həyata və işə qayıtmağa, ictimai asayişə gözləməyə çağırıram.

Ağıl və kamalla hərəkət etmək məqamıdır.

M. QORBAÇOV

«Kommunist» qəzeti, 27 fevral 1988-ci il

Sov.İKP MK-da MÜŞAVİRƏ

Martın 9-da Sov.İKP MK-da keçirilən müşavirədə Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi K. M. Bağirov yoldaşın və Ermənistan KP MK-nın birinci katibi K. S. Dəmirçyan yoldaşın Dağlıq Qarabağ hadisələri ilə əlaqədar olaraq həmin Respublikalarda yaranan vəziyyət haqqında məlumatları dinlənilmişdir.

Müşavirədə qeyd edildiyi kimi, göstərilən respublikalarda vəziyyət normal məsraya düşür, hərçənd çətinliklər hələ davam edir. Müəssisələr və məktəblər işləyir, sənaye məhsulu istehsalında itkinin yeri doldurulur. İctimai asayişə əməl olunur. 1988-ci il fevralın 28-də Sumqayıt şəhərində törədilmiş cinayət işləri üzrə istintaq davam edir.

Sov.İKP MK-nın Baş katibi M. S. Qorbaçovun Azərbaycan və Ermənistan zəhmətkeşlərinə, xalqlarına müraciəti Respublikaların əhalisi tərəfindən qızgın bəyənilmişdir. Fəhlələr, kolxozçular, tələbələr partiyamızın rəhbərinin belə bir bəyanatını son dərəcə vaxtında verilmiş bəyanat kimi qiymətləndirirlər ki, millətlərarası münasibətlərin mürəkkəb məsələlərini yalnız demokratik proses və qanunçuluq çərçivəsində, Sovet xalqlarının beynəlmiləl sıx birliyinə zərrə qədər də xələl gəlməsinə yol vermədən, xalqın taleyi ilə bağlı çox ciddi məsələləri hər hansı qeyri-şüuri hisslərin və emosiyaların ixtiyarına buraxmadan həll etmək olar.

M. S. Qorbaçov müşavirədə çıxış edib demişdir ki, indi başlıcası milli siyasətin Lenin prinsiplərini ardıcıl həyata keçirməkdən, Azərbaycan və erməni xalqlarının, Sovet Zaqafqaziyası, bütün ölkə xalqlarının dostluğunu möhkəmlətməkdən ibarətdir. Vəziyyətin hər hansı şəkildə kəskinləşməsi xalqlar dostluğu yolunda öz varlığının yetmiş ili ərzində ölkəmizin qazandığı böyük nailiyyətlərdən bizi geri ata bilər.

Siyasi Büronun qərarı ilə MK katibliyinə tapşırıq verilmişdir ki, Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində yığılıb qalmış problemlərin, onun ətrafında millətlərarası münasibətlərin kəskinləşməsi səbəblərinin dərinədən və hərtərəfli öyrənilməsini, müvafiq təkliflərin işlənilib hazırlanmasını təşkil etsin və təklifləri hazır olduqca Sov.İKP MK-nın və SSRİ hökumətinin müzakirəsinə versin.

Eyni zamanda Azərbaycan və Ermənistan Kommunist partiyalarının mərkəzi komitələrinə tövsiyə edilmişdir ki, zəhmətkeşlərin beynəlmiləl tərbiyəsini yaxşılaşdırmaq üçün uzunmüddətli tədbirlər kompleksi hazırlasınlar, bu Respublikaların qarşılıqlı münasibətlərinin sosial-iqtisadi, məişət, elmi, mədəni, dil və digər sahələrinə aid operativ məsələləri beynəlmiləlciliyin Lenin prinsipləri əsasında birlikdə həll etsinlər.

M. S. Qorbaçov müşavirəyə yekun vurarkən bir daha qeyd etmişdir ki, bu gün yenidənqurma məsələlərinin heç biri milli münasibətlərə onun təsiri nəzərə alınmadan həll edilə bilməz, yenidənqurmanın irəliləyişi bütün zəhmətkeşlərin, Sovet İttifaqındakı bütün millətlərin nümayəndələrinin əlbir, gərgin və həmrəy iş görməsini tələb edir.

Müşavirədə məsələlərin müzakirəsində A. A. Qromiko, Y. K. Liqaçov, N. İ. Rijkov, A. N. Yakovlev, P. N. Demichev, V. İ. Dolgix, K. P. Razumovski, A. İ. Lukyanov yoldaşlar, habelə Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin sədri H. N. Seyidov, Ermənistan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri Q. M. Voskanyan və Ermənistan SSR Nazirlər Sovetinin sədri F. T. Sarkisyan çıxış etmişlər.

«Kommunist» qəzeti, 10 mart 1988-ci il

SUMQAYIT ŞƏHƏR PARTİYA KOMİTƏSİNİN PLENUMU

Azərbaycan K.P Sumqayıt Şəhər Komitəsinin plenumu olmuşdur. Plenum təşkilat məsələsinə baxmışdır.

Plenum C. M. Müslümzadəni siyasi laqeydlilik göstərdiyinə, təşkilatçılıq işində və siyasi işdə böyük nöqsanlara yol verdiyinə, partiyalıya yaraşmayan davranışına və bunlar şəhərdə faciəli hadisələrlə nəticələndiyinə görə Sumqayıt Şəhər Partiya Komitəsinin birinci katibi vəzifəsindən azad etmişdir.

Bundan əvvəl Naxçıvan MSSR Nazirlər Sovetinin sədri vəzifəsində işləmiş Z. S. Hacıyev Sumqayıt Şəhər Partiya Komitəsinin birinci katibi seçilmişdir.

Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi K. M. Bağırov plenumun işində iştirak və çıxış etmişdir.

«Kommunist» qəzeti, 17 mart 1988-ci il

SUMQAYIT ŞƏHƏR SOVETİNİN SESSİYASI

On səkkizinci çağırış Sumqayıt şəhər xalq deputatları Sovetinin sessiyası təşkilat məsələsinə baxmışdır. T. Y. Məmmədov şəhərdə lazımi nizam-intizamın təmin olunması işinin təşkilində ciddi nöqsanlara yol verdiyinə, siyasi nasılıq göstərdiyinə, şəhərdə faciəli hadisələrlə nəticələnmiş mənfi halların qarşısını almaq üçün vaxtında tədbirlər görmədiyinə görə şəhər icraiyyə komitəsinin sədri vəzifəsindən azad edilmişdir.

Bundan əvvəl Sovet Azərbaycanının 60 illiyi adına Sumqayıt alüminium zavodunun direktoru işləmiş R. F. Əminbəyli Sumqayıt Şəhər Xalq Deputatları Soveti İcraiyyə Komitəsinin sədri seçilmişdir.

Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi K. M. Bağirov sessiyanın işində iştirak və çıxış etmişdir..

«Kommunist» qəzeti, 17 mart 1988-ci il

AZƏRBAYCAN KP MƏRKƏZİ KOMİTƏSİNDƏ

Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsi «Sumqayıt Şəhər Partiya Komitəsi bürosunun əhali arasında təşkilatçılıq işində böyük nöqsanları, siyasi nasılıq və şəhərdə faciəli hadisələrin qarşısını almaqda fəaliyyətsizliyi haqqında» məsələ müzakirə etmişdir.

Qəbul olunmuş qərarda qeyd edilir ki, Sumqayıt Şəhər Partiya Komitəsi Sov.İKP MK-nın göstərişlərinin, Sov.İKP MK-nın Baş katibi M. S. Qorbaçovun Azərbaycan və Ermənistan zəhmətkeşlərinə, xalqlarına müraciətindəki müddəaların yerinə yetirilməsinin təşkilində siyasi nasılıq və məsuliyyətsizlik göstərmişdir. Şəhər partiya Komitəsinin bürosu və onun katibləri, şəhər Sovetinin icraiyyə komitəsi Respublikada yaranmış mürəkkəb şəraitə lazımınca qiymət verməmiş, sayıqlığı artırmaq, şəhərdə ictimai asayışı təmin etmək üçün konkret tədbirlər görməmiş, gözləmə mövqeyi tutmuşlar ki, bu da faciəli hadisələrlə nəticələnmişdir.

Bu il fevralın axırında Sumqayıtda xuliqanlıq edən üsurlərin bir qrupu iğtişaş törətmişdi. Fitnəkar şayiələrin, təhrikçi söz-söhbətlərin təsiri altına düşmüş səbətsiz, yetkin olmayan adamlar hüquqa zidd hərəkətlərə cəlb edilmişdilər. Cinayətkar üsurlər emosiyaların coşması şəraitindən istifadə edib bandit hərəkətləri törətmişlər. Bununla əlaqədar insan tələfatı olmuşdur. Bu adamlar müxtəlif millətlərin nümayəndələri idilər. Bu faciəli hadisələr qeyri-sağlam şayiələrə səbəb olmuş, Azərbaycan və erməni xalqlarının çoxəsrlik dostluğuna çox böyük zərər vurmuşdur.

Qərarda deyilir: Sumqayıtdakı iğtişaşlar zəhmətkeşlərin, xüsusən gənclərin ideya-siyasi, beynəlmiləl tərbiyəsi sahəsində Sumqayıt Şəhər Partiya

Komitəsinin işində böyük nöqsanların nəticə, şəhər rəhbərlərinin qayğısızlığının və siyasi nəşəliyinin nəticə olmuşdur. Mürəkkəb şəraitdə şəhərin bir sıra partiya, sovet və təsərrüfat rəhbərləri, partiya fəalları, kommunistləri qətiyyətsiz olmuş və özlərini itirmiş, başlanan hadisələrin nəticələrinin nə qədər təhlükəli ola biləcəyinə lazımınca əhəmiyyət verməmişlər. Əmək kollektivləri şuluqluğun dayandırılması üçün ayağa qaldırılmamış, xalq drujinaları əslində fəaliyyət göstərməmişdilər. Şəhərdə asayışı bərpa etmək üçün təcili, fəvqəladə tədbirlər görmək lazım gəlmişdir. Prokurorluq cinayətləri təhqiq edir, bəisləri və təhrikçiləri üzə çıxarır.

Baş vermiş faciəli hadisələr üçün Sumqayıt Şəhər Partiya Komitəsinin birinci katibi C. M. Müslümzadə yoldaşın üzərinə şəxsən böyük məsuliyyət düşür. Dəfələrlə xəbərdarlıq edildiyinə baxmayaraq, o, məzuniyyətdən dərhal qayıtmaq barəsindəki göstərişləri yerinə yetirməmiş, Sov.İKP MK-nın tələblərinin yerinə yetirilməsi üçün yubanmadan iş təşkil etmək haqqında Respublika partiya fəalları yığıncağının qərarına etinasızlıq göstərmişdir.

Ağır vəziyyətdə Müslümzadə yoldaş partiya fəallarını şəhərdə vəziyyətin normal hala salınması uğrunda mübarizəyə səfərbər etməyi bacarmamış, özünə güvənməklə bağışlanmaz səhvə yol vermiş, siyasi rəhbər qarşısında qoyulan yüksək tələblər səviyyəsində olmamışdır. Müslümzadə yoldaşın hərəkətlərində və əməllərində vacib məsələlərin həllinə üzdən yanaşmaq, qərarсыzlıq, zahiri təmtəraq ünsürləri, diqqəti özünə daha çox cəlb etmək səyi əvvəllər də özünü göstərirdi. O, tənqidi qeydlərə düzgün yanaşmır, hərəkətlərinin səhvsiz olduğunu hesab edirdi.

Qərarda qeyd edilir ki, Sumqayıt Şəhər Partiya Komitəsinin katibləri M. A. Bayramova, A. X. Samolazov yoldaşlar, şəhər icraiyyə komitəsinin sədri T. Y. Məmmədov yoldaş, şəhər partiya komitəsi bürosunun digər üzvləri partiyalıya xas olan mübarizlik keyfiyyətləri göstərməmiş, yaranmış şəraitdə süst və təşəbbüssüz hərəkət etmiş, lazımi əzmkarlıq və prinsiplillqlə iş aparmamışlar. Onlar yerlərdə vəziyyətdən xəbərsiz olmuş, adamların əhval-ruhiyyəsinə yaxşı bələd olmamış, yetişməkdə olan hadisələrin qarşısını almaq üçün vaxtında tədbirlər görməmişlər.

Sumqayıt Şəhər Partiya Komitəsinin fəaliyyətinə Azərbaycan KP MK-nın şöbələri tərəfindən də lazımınca nəzarət edilməmişdir.

Şəhər daxili işlər şöbəsi (X. H. Cəfərov yoldaş) də şuluqluq salan ünsürlərə müqavimət göstərməyə professional cəhətdən hazır olmamışdır. Şəhər hüquq mühafizə orqanlarının bir çox işçilərinin öz xidməti vəzifələrinin icrasına etinasız və məsuliyyətsiz münasibəti iğtişaşların qarşısını vaxtında almağa imkan verməmişdir.

Respublika orqanlarının gördükləri tədbirlər sayəsində indi şəhərdə vəziyyət normal məcraya düşür, hərçənd gərginlik hələ də qalır. Əmək kollektivləri intensiv ahənglə işləyir, məktəblərdə məşğələlər gedir.

Azərbaycan KP MK bürosu C. M. Müslümzadə yoldaşı siyasi laqeydlik göstərdiyinə, təşkilatçılıq işində və siyasi işdə böyük nöqsanlara yol verdiyinə, partiyalıya yaraşmayan rəftarına, bunların Sumqayıtda faciəli hadisələrlə

nəticələndiyinə, habelə MK bürosunda düzgün olmayan davranışına və baş vermiş hadisələrə özünütənqid ruhunda qiymət vermədiyinə görə Sumqayıt Şəhər Partiya Komitəsinin birinci katibi vəzifəsindən azad etmiş və onu Sov.İKP üzvlüyündən xaric etmişdir.

Şəhərdə lazımi nizam-intizamın təmin edilməsi işinin təşkilində ciddi nöqsanlara yol verdiyinə, siyasi nasılıq göstərdiyinə, faciəli hadisələrlə nəticələnmiş mənfi halların qarşısını almaq üçün vaxtında tədbirlər görmədiyinə görə qərara alınmışdır ki, T. Y. Məmmədov yoldaşın Sumqayıt Şəhər İcraiyyə Komitəsinin sədri vəzifəsində qalması məqsədəuyğun sayılmasın; ona Sov.İKP üzvlüyünün uçot və rəqəsinə yazılmaqla şiddətli töhmət elan edilmişdir.

Arxayınçılıq göstərdiklərinə, şəhərdəki vəziyyətə qiymət verilməsinə qeyri-tənqidi yanaşdıqlarına, hüquqa zidd hərəkətlərin dəf edilməsi üçün təsirli və vaxtında tədbirlər görmədiklərinə görə Sumqayıt Şəhər Partiya Komitəsinin ikinci katibi M. A. Bayramova yoldaşa, şəhər partiya komitəsinin katibi A. X. Samolazov yoldaşa uçot və rəqələrinə yazılmaqla şiddətli töhmət elan edilmişdir.

Sumqayıtda ictimai asayişin təmin edilməsinə məsuliyyətsiz yanaşdığına, bunun faciəli nəticələr verən iğtişasa və şuluqluğa gətirib çıxardığına görə həmin dövrdə şəhər daxili işlər şöbəsinin rəisi vəzifəsini icra etmiş X. H. Cəfərov yoldaş Sov.İKP üzvlüyündən xaric edilmişdir.

Azərbaycan KP MK Sumqayıt Şəhər Partiya Komitəsi bürosuna tapşırırmışdır ki, faciəli hadisələrin qarşısını almaq üçün tədbirlər görülməsini təmin etməmiş digər vəzifəli şəxslərin - Kommunistlərin şəxsi məsuliyyəti məsələsinə baxsın.

Sumqayıtda iğtişasa imkan yaratmış səbəblərin və şəraitin nəzərdən keçirilməsi və dərindən öyrənilməsi üçün Azərbaycan KP MK-nın ikinci katibi V. N. Konovalov yoldaş başda olmaqla komissiya yaradılmışdır. Komissiyanın işinin yekunları Azərbaycan KP MK-da müzakirə ediləcəkdir.

Nəzərə alınmışdır ki, respublika prokurorluğunun iştirakı ilə SSRİ prokurorluğu baş vermiş hadisələri təhqiq edir, bu hadisələrlə əlaqədarlığı olmuş bir sıra müqəssir şəxslər həbs edilmişlər və cinayət məsuliyyətinə cəlb olunurlar.

Azərbaycan KP MK Respublika Daxili İşlər Nazirliyindən (A. İ. Məmmədov yoldaş) tələb etmişdir ki, Sumqayıt Şəhər Daxili İşlər Şöbəsinin şəxsi heyətini möhkəmlətmək, milis işçilərinin peşə hazırlığını artırmaq üçün təcili tədbirlər görsün. Sumqayıt Şəhər Partiya Komitəsinə və komsomol komitəsinə tapşırılmışdır ki, milis işçilərinin sıralarına ən yaxşı kommunistləri və komsomolçuları göndərsinlər.

Sumqayıt Şəhər Partiya Komitəsi, ilk partiya təşkilatları Sov.İKP MK-nın göstərişlərini, M. S. Qorbaçovun irəli sürdüyü vəzifələri və müddəaları əsas tutub zəhmətkeşlərin beynəlmiləl tərbiyəsini, bütün ideoloji və kütləvi-siyasi işi kökündən yaxşılaşdırmaq, bu işdə olan ciddi nöqsanları və qüsurları aradan qaldırmaq üçün konkret tədbirlər həyata keçirməlidirlər.

Azərbaycan KP MK şöbələrindən tələb edilmişdir ki, əhali, xüsusən gənclər arasında ideya-siyasi işi gücləndirmək, zəhmətkeşləri partiyanın və xalqın inqilabi, döyüş, əmək və beynəlmiləçilik ənənələri ruhunda tərbiyə etmək, onların səylərini yenidənqurmanın sürətləndirilməsinə səfərbər etmək işində Sumqayıt Şəhər Partiya Komitəsinə, ilk partiya təşkilatlarına lazımi yardım göstərsinlər.

Zəhmətkeşlərdə millətlərarası münasibətlərin yüksək mədəniyyətinin, möhkəm beynəlmiləçilik əqidələrinin formalaşmasına xüsusi diqqət yetirmək lazımdır. Milli münasibətlər sahəsində gedən proseslər, mövcud meyillər dərindən təhlil edilsin, şəraitə realistcəsinə qiymət verilsin, əhalinin müxtəlif kateqoriyalarının və qruplarının xüsusiyyətləri nəzərə alınsın. Onların məişət və mədəni tələbatının ödənilməsinə daim qayğı göstərsin, qarşıya çıxan problemlər vaxtında həll edilsin. Milli siyasətin Lenin prinsiplərindən hər hansı şəkildə kənara çıxmaq halları vaxtında aşkar edilsin və qətiyyətlə dəf olunsun. Əsl demokratizm praktikada ardıcıl surətdə bərqərar edilsin, sovet qanunlarına ciddi əməl olunsun.

Rəhbər işçilərin sosialist beynəlmiləçiliyi, hər cür mənfi təzahürlərə barışmazlıq ruhunda tərbiyəsini gücləndirmək lazımdır. Partiya, sovet, həmkarlar ittifaqı, komsomol fəalları coşğun və mübariz ruhda təbliğat aparmaq, siyasi diskussiya keçirmək vərdişlərinə əzmlə yiyələnməli, əmək kollektivlərində mənəvi-psixoloji əhval-ruhiyyənin vəziyyəti üçün rəhbər işçilərdən daha ciddi məsuliyyət tələb edilməlidir.

Azərbaycan KP MK Sumqayıt Şəhər Partiya Komitəsinə, ilk partiya təşkilatlarına, təsərrüfat rəhbərlərinə bir vəzifə olaraq tapşırılmışdır ki, şəhərdə vəziyyətin normal hala salınması, asayişin, mütəşəkkilliyin və intizamın möhkəmləndirilməsi işini hər vasitə ilə gücləndirsinlər, əmək kollektivlərini istehsalda olmuş itkinin yerinin ən qısa müddətlərdə doldurulmasına, cari ilin planlarının və sosialist öhdəliklərinin sözsüz yerinə yetirilməsinin təmin edilməsinə istiqamətləndirsinlər.

Sumqayıt Şəhər Partiya Komitəsi, şəhər icraiyyə komitəsi, partiya, həmkarlar ittifaqı, komsomol təşkilatları, xalq təhsili orqanları gənclərin xalqlar dostluğu və qardaşlığı ruhunda tərbiyəsi sahəsində aparılan işin səmərəliliyini yüksəltməli, Azərbaycan və erməni xalqlarının, Sovet Zaqafqaziyası xalqlarının, çoxmillətli Vətənimizin bütün xalqlarının çoxəsrlik dostluğu nümunələrini parlaq və inandırıcı şəkildə göstərməli, oğlan və qızlarda sinfi mənlilik şüurunu formalaşdırmalı, onların hüquq maarifinə daha çox fikir verməlidirlər. Rəhbər partiya və Sovet işçilərinin, təsərrüfat rəhbərlərinin, alimlərin, yaradıcı ziyalı nümayəndələrinin komsomolçularla və gənclərlə müntəzəm görüşləri keçirilsin.

Vilayət, şəhər, rayon partiya komitələrinə göstərilmişdir ki, bütün siyasi və ideoloji təsir vasitələrini Lenin milli siyasətinin, indiki mərhələdə onun mahiyyətinin izah edilməsinə yönəltmək lazımdır, Məsuliyyətsiz ünsürlərin fitnələrinə uymaq hallarının qarşısı alınsın, ağıl və kamal, əminlik, təmkin göstərsin, adamlar qeyri-sağlam emosiyalardan və çılğın hərəkətlərdən

çəkindirilsin, düşünülməmiş əməllərə, intizamın və ictimai asayişin pozulması hallarına yol verilməsin, sosializmin böyük nailiyyəti - Sovet xalqlarının qardaşcasına dostluğu hər vasitə ilə möhkəmləndirilsin.

Sov.İKP MK-nın göstərdiyi kimi, bütün bu işdə onu əsas tutmaq lazımdır ki, milli məsələ milli xüsusiyyətlərə, psixologiyaya daim ciddi diqqət yetirilməsini, zəhmətkeşlərin həyatı mənafeələrinin nəzərə alınmasını tələb edir. Çalışmaq lazımdır ki, bütün kommunistlər, beynəlmiləçilik, xalqlar dostluğu və qardaşlığı ideyalarının ardıcıl və səmimi təbliğatçısı, bütün millətlərin hüquq və mənafeələrinin fəal müdafiəçisi olsunlar.

«Kommunist» qəzeti, 19 mart 1988-ci il

Sov.İKP MK-da GÖRÜŞ

Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun tapşırığına müvafiq surətdə Y. K. Liqaçov, L. N. Zaykov, M. S. Solomentsev, P. N. Demiçev, V. İ. Dolgix, G. P. Razumovski, A. İ. Lukyanov yoldaşlar martın 18-də Azərbaycan və erməni millətlərindən olub Moskva şəhərində işləyən elm və mədəniyyət xadimləri ilə görüşmüşlər.

Görüşdə Sov.İKP MK yanında Marksizm-Leninizm İnstitutunun direktorunun müavini, fəlsəfə elmləri doktoru M. P. Mçedlov, SSRİ geologiya nazirinin birinci müavini, geologiya-mineralogiya elmləri doktoru F. Q. Salmanov, SSRİ Dövlət Plan Komitəsi sədrinin birinci müavini, SSRİ Elmlər Akademiyasının akademiki S. A. Sitaryan, SSRİ xalq artisti M. M. Maqomayev, «Xəbərlər» Mətbuat Agentliyi idarə heyəti sədrinin müavini, tarix elmləri namizədi K. A. Xaçaturov, «Voprosı istorii» jurnalının baş redaktoru, SSRİ Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü Ə. Ə. İskəndərov, Sov.İKP MK beynəlxalq şöbəsi müdirinin müavini, tarix elmləri doktoru K. N. Brutents, SSRİ Tibb Elmləri Akademiyası Ümumittifaq Elmi Cərrahlıq Mərkəzinin baş elmi işçisi, tibb elmləri doktoru A. A. Hacıyev çıxış etmişlər.

Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətindəki hadisələrlə, Ermənistan SSR-də və Azərbaycan SSR-də yaranmış vəziyyətlə əlaqədar ciddi narahatlıq ifadə edilmişdir. Görüşün iştirakçıları vəziyyəti normal hala salmaq üçün Sov.İKP MK-nın gördüyü tədbirləri yekdilliklə müdafiə etmiş və qeyd etmişlər ki, Sov.İKP MK-nın Baş katibi M. S. Qorbaçovun Azərbaycan və Ermənistan zəhmətkeşlərinə, xalqlarına müraciəti Dağlıq Qarabağla əlaqədar məsələlərin həllinə yanaşmaqda çox mühüm siyasi sənəddir. Bu müraciət respublikaların, ölkənin rifahına böyük qayğı ilə aşılarmışdır və hər bir namuslu adamın, böyük Vətənimizin hər bir həqiqi vətənpərvərinin fəaliyyəti üçün rəhbər sənəddir.

Görüşdə açıq deyilmişdir ki, millətlərarası münasibətlərin inkişafında keçmişdən bizə miras qalmış çətinliklər vardır, dövrənin gedişindən doğan problemlər də vardır.

Mərkəzi və yerli hakimiyyət orqanları yığılıb toplanmış məsələləri hərtərəfli müzakirə etməyə, Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də yaşayan bütün millətlərin zəhmətkeşlərinin xeyrinə, bütün Sovet cəmiyyətinin xeyrinə şəraiti sağlamlaşdırmağın düzgün yollarını axtarıb tapmağa çalışırlar. Görüşün iştirakçıları əməli təkliflər söyləmişlər; həmin təkliflər nəzərə alınmışdır və regionda iqtisadi, sosial və mənəvi həyat problemlərinin daha yaxşı həllinə kömək edəcəkdir.

Bundan ötrü orada müvafiq əlverişli işgüzar şərait gərəkdir, qarşılıqlı etimad, ehtiram gərəkdir. Emosiyaların, geri qalmış əhval-ruhiyyələrin üstün gəlməsinə yol vermək olmaz. Adamları toqquşmalara, işi dayandırmağa təhrik edən hər cür hərəkətləri dəf etmək lazımdır.

Azərbaycan və erməni xalqları Sovet xalqlarının böyük ailəsində sosialistcəsinə dəyişikliklər uğrunda ümumi mübarizənin möhkəm telləri ilə bir-birinə bağlıdırlar. Respublikaların zəhmətkeşləri arasında, həmin respublikalarda yaşayan bütün millətlər arasında dostluğun möhkəmlənməsi bu gün də, gələcəkdə də bir çox vəzifələri müvəffəqiyyətlə yerinə yetirmək üçün zəruri şərtidir, hamımızın rifahının və tərəqqisinin rəhnidir.

Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun üzvləri, MK katibləri Y. K. Liqaçov və L. N. Zaykov yoldaşlar, Sov.İKP MK Siyasi Bürosu üzvlüyünə namizədlər, MK katibləri V. İ. Dolgix və K. P. Razumovski yoldaşlar görüşə toplaşanlar qarşısında çıxış etmişlər.

Sov.İKP MK-da həmçinin Y. K. Liqaçovun Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti əmək kollektivləri nümayəndələrinin bir qrupu ilə ətraflı söhbəti olmuşdur. (SİTA).

«Kommunist» qəzeti, 19 mart 1988-ci il

MÜTTƏFİQ RESPUBLİKALARIN ALİ SOVETLƏRİ RƏYASƏT HEYƏTLƏRİNİN İCLASLARI

RSFSR

Martın 22-də RSFSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclası olmuşdur. İclacda Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində, Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də yaranmış vəziyyət müzakirə edilmişdir.

Bu məsələ barəsində Sov.İKP MK siyasi Bürosunun üzvü, RSFSR Nazirlər Sovetinin sədri V. İ. Vorotnikov məlumat vermişdir.

İclasda çıxış etmişlər: Çeçen-İnquş MSSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri X. X. Bokov, Volqa Minik Avtomobilləri İstehsal Birliyinin baş direktoru V. İ. İsakov, Tatarıstan MSSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri Ş. A. Mustayev, Moskva vilayətinin Lyubertsı rayonundakı «Petrovskoye» dövlət damazlıq zavodunun maşınla sağım operatoru L. N. Mironova, Udmurt MSSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri A. İ. Tubılov, İvanovo Pambıq Parça İstehsal Birliyinin baş direktoru V. N. Qolubeva, Moskva Şəhər İcraiyyə Komitəsi sədrinin birinci müavini İ. D. Pisarev, Sov.İKP Omsk Vilayət Komitəsinin birinci katibi Y. D. Poxitaylo, Başqırdıstan MSSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri V. F. Sultanov. YİHİMŞ katibi M. B. Rujikov, RSFSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri V. P. Orlov.

Yekdilliklə qəbul edilmiş qərarda deyilir:

RSFSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində, Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də yaranmış vəziyyətdən narahat olduğunu və təşvişə düşdüyünü bildirir və belə hesab edir ki, bu vəziyyət ölkəmizin bütün qardaş xalqları arasında dostluğun, yekdilliyin və sıx birliyin daha da möhkəmləndirilməsinə, ictimai həyatın və dövlət həyatının demokratikləşdirilməsinə, müxtəlif millətlərdən olan Sovet vətəndaşlarının Konstitusiya hüquqlarının və mənafeələrinin təmin edilməsinə ziddir.

RSFSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti Lenin milli siyasətinin prinsiplərini rəhbər tutaraq, Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR Ali Sovetlərinin Rəyasət heyətlərinə müraciət edib, yenidənqurma vəzifələrinin müvəffəqiyyətlə yerinə yetirilməsi məqsədilə xalqlar dostluğunu möhkəmlətmək naminə qayda yaradılması və bu respublikaların əhalisinin əmin-amanlığının qorunub saxlanması üçün əllərindən gələni etməyi onlara təkidlə məsləhət görür. M. S. Qorbaçov yoldaşın qeyd etdiyi kimi, Azərbaycan və erməni xalqları arasında Sovet hakimiyyəti illərində yaranmış dostluq ənənələrini əziz tutmaq və hər vasitə ilə möhkəmlətmək lazımdır.

RSFSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyətindən xahiş edir ki, göstərilən respublikaların ərazilərində Sovet Konstitusiyasının tələblərinə əməl olunmasına, SSR İttifaqının və onun bütün dövlət və muxtar qurumlarının daha da möhkəmləndirilməsinə, Sovet xalqlarının hər vasitə ilə sıx birləşməsinə yönəldilən qəti tədbirlər görsün. (SİTA).

«Kommunist» qəzeti, 23 mart 1988-ci il

UKRAYNA SSR

Martın 22-də Ukrayna SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclası olmuşdur. Dağlıq Qarabağda və onun ətrafındakı hadisələrdən Ukrayna zəhmətkeşlərinin narahatlığı məsələsi müzakirə edilmişdir.

Ukrayna SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti qeyd etmişdir ki, Sovet Ukraynasının zəhmətkeşləri Sovet Ermənistanı və Sovet Azərbaycanı xalqlarına sovetlər ölkəsinin çoxmillətli ailəsində bərabərlər arasında bərabər xalqlara qardaşlıq, dostluq duyğuları və ehtiram bəsləyirlər. Məhz buna görə də son vaxtlar Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində, Ermənistan SSR-də və Azərbaycan SSR-də baş verən hadisələr bütün Sovet adamları kimi, Ukrayna zəhmətkeşlərini də ürəkdən həyəcanlandırmışdır. Onlar ölkəmiz SSRİ-də milli münasibətlərin bütün tarixi üçün görünməmiş bu hadisələrin xarakterindən son dərəcə narahat olmuşlar. Xalqlarımız vahid Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqına mənsub olmaları ilə haqlı fəxr edirlər. Biz bu əqidədəyik ki, millətlərarası münasibətlərin bütün mürəkkəb məsələləri yalnız demokratik proses, sosialist qanunçuluğu çərçivəsində, yaranmış reallıqlar nəzərə alınmaqla bütün cəmiyyətin, bütün Sovet xalqlarının beynəlmiləl sıx birliyinin xeyrinə həll edilə bilər və həll edilməlidir.

Ukrayna SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti öz qərarında Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində, Ermənistan SSR-də və Azərbaycan SSR-də qeyri-normal vəziyyət yaranması ilə əlaqədar olaraq Respublika zəhmətkeşlərinin təşviş və narahatlıq hissində şərik çıxır.

Ukrayna SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə, Ermənistan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə müraciət edib onlardan təkidlə xahiş etmişdir ki, respublikalarda vəziyyətin tezliklə normal hala salınması, lazımı ictimai asayiş yaranması, adamların əmin-amanlığının təmin edilməsi üçün nə mümkünsə etsinlər. Şərait ağıl-kamal, təmkin və eyni zamanda hüquqa zidd olan hər cür hərəkətlərin qətiyyətlə dəf olunmasını tələb edir. Sov.İKP MK-nın Baş katibi M. S. Qorbaçovun müraciətində deyildiyi kimi, xalqın taleyi ilə bağlı çox ciddi məsələləri qeyri-şüuri hisslərin və emosiyaların ixtiyarına buraxmaq olmaz.

Ukrayna SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyətindən xahiş etmişdir ki Azərbaycan və erməni xalqları arasında, çoxmillətli Sovet Vətənimizin bütün zəhmətkeşləri arasında dostluq və qardaşlıq naminə SSRİ Konstitusiyasına, sovet qanunçuluğuna sözsüz əməl olunmasına yönəldilən lazımı tədbirlər görsün. (SİTA).

«Kommunist» qəzeti, 23 mart 1988-ci il

Gürcüstan SSR

Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində, Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də yaranmış vəziyyət Gürcüstan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclasında müzakirə edilmişdir.

Yekdilliklə qəbul edilmiş qərarla deyilir:

Gürcüstan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti qeyd edir ki, böyük Vətənimizin bütün xalqları kimi vahid qardaşlıq ailəsində yaşayan Gürcüstan Sovet Sosialist Respublikası zəhmətkeşləri də Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının yenidənqurmaya, Sovet cəmiyyətimizdə həyatın bütün sahələrinin inqilabi yeniləşdirilməsinə yönəldilmiş Lenin siyasətini yekdilliklə bəyənir və qızğın müdafiə edirlər. Sovetlər ölkəsinin qardaş respublikaları arasında beynəlmiləl həmrəyliyin və dostluğun şanlı ənənələrinə sadıq olan Sovet Gürcüstanı zəhmətkeşləri Sov.İKP XXVII qurultayının tarixi qərarlarının həyata keçirilməsinə öz layiqli köməyini göstərmək əzmindədirlər.

Sovet cəmiyyətini inqilabi yolla yenidən qurmaq sahəsində indi ölkəmizdə aparılan çox böyük quruculuq işində bütün Sovet xalqları ailəmizin yekdilliyi, sıx birliyi və tam qarşılıqlı anlaşması, sosialist evimizdə nümunəvi qayda-qanun həlledici əhəmiyyət kəsb edir.

Respublikamızın bütün millətlərinin zəhmətkeşləri son vaxtlar Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində və onun ətrafında baş verən hadisələrdən son dərəcə narahatdırlar. İndi Azərbaycan və Ermənistanda yaranmış vəziyyət 80-dən artıq millətin və xalqın nümayəndələrinin, o cümlədən yüz minlərlə erməninin və azərbaycanlının yaşadıkları və baş-başa verib çalışdıqları Gürcüstanda heç kəsi biganə qoya bilməz. Gürcü xalqı ilə birlikdə onlar respublikamızın, bütün ölkənin sosial-iqtisadi, mədəni potensialını artırmaq üçün əllərindən gələni əsrgəmirilər.

Biz Sovet xalqlarının dostluğunu və qardaşlığını - Sovet sosialist dövlətimizin gücünün və möhkəmliyinin əsasını ölkəmizdə həmişə qorumuş və bundan sonra da göz bəbəyi kimi qoruyacağıq, müqəddəs beynəlmiləçilik hissini, çoxəsrlilik tarixlə, kommunizm ideallarının təntənəsi naminə on illərlə davam etmiş birgə mübarizə və əməklə təsbit edilmiş əsl qardaşlığımızı möhkəm qoruyacağıq.

Respublikanın zəhmətkeşləri adından Gürcüstan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti qonşu qardaş respublikalarda - Gürcüstanın tarixən yaranmış sıx dostluq və qardaşlıq telləri ilə bağlı olduğu Azərbaycanda və Ermənistanda hadisələrlə əlaqədar olaraq ciddi və ürəkdən narahat olduğunu bildirir.

Gürcüstan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə və Ermənistan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə müraciət edib onları yüksək məsuliyyət, siyasi müdriklik, sayıqlıq və dərin ağıl-kamal göstərməyə və vəziyyətin normal hala salınması, ictimai asayişin və intizamın möhkəmləndirilməsi, qanunçuluğa çox ciddi əməl edilməsi, inqilabi dəyişikliklər yolu ilə həmləvər irəliləyişə əlverişli şərait yaradılması üçün mükəmməl tədbirlər görməyə çağırır.

Sov.NKP MK-nın Baş katibi M. S. Qorbaçovun qeyd etdiyi kimi, millətlərarası münasibətlərdə yığılıb qalmış mürəkkəb problemləri yalnız demokratik proses və qanunçuluq çərçivəsində, Sovet xalqlarının beynəlmiləl sıx birliyinə zərər qədər də xələl gəlməsinə yol vermədən, xalqın taleyi ilə bağlı çox

ciddi məsələləri qeyri-şüuri hisslərin və emosiyaların ixtiyarına buraxmadan həll etmək olar.

Gürcüstan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyətindən xahiş edir ki, göstərilən respublikalarda SSRİ Konstitusiyasına sözsüz əməl olunmasını təmin etsin, Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqını onun bütün dövlət və muxtar formalaşmalarını Sovet xalqlarının möhkəm dostluq və qardaşlığı əsasında, sosialist beynəlmiləçiliyinin sarsılmaz bünövrəsi əsasında daha da möhkəmlətmək üçün əlindən gələni əsirgəməsin.

Bu günlər Sovet Gürcüstanının zəhmətkeşləri möhkəm əmin olduqlarını bildirirlər ki, partiya orqanlarının, bütün partiya komitələrinin rəhbərliyi altında Azərbaycan və Ermənistan kommunistləri, zəhmətkeşləri, gəncləri, bütün əhalisi yaranmış ciddi çətinlikləri aradan qaldıracaq, sosializmin nailiyyətlərini möhkəm qoruyacaqlar. (SİTA).

BELORUSİYA SSR

Martın 22-də Belorusiya SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclası olmuşdur. İclasda Dağlıq Qarabağ ətrafında baş verən hadisələr haqqında məsələ müzakirə edilmişdir.

Bu məsələ barəsində Belorusiya SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri G. S. Tarazeviç məlumat vermişdir.

İclasda Belorusiya SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədrinin müavini, Sov.İKP XXV qurultayı adına «İnteqral» İstehsal Birliyinin qalvançısı T. M. Bezruçko, P. M. Maşerov adına Minsk avtomat xətlər zavodunun yonucusu A. N. Dubovnik, Belorusiya KP MK-nın ikinci katibi N. S. İqrunov, SSRİ-nin 50 illiyi adına Qomel kimya zavodunun aparatçısı N. F. Lebedev, Belorusiya SSR Ali Soveti Rəyasət heyəti sədrinin müavini V. A. Mikuliç, Qrodno vilayətindəki Smorqon internat məktəbinin direktoru N. S. Paşkovskaya, Belorusiya KP MK katibi V. A. Peçennikov, Belorusiya SSR Elmlər Akademiyasının prezidenti V. P. Platonov, Belorusiya Respublika həmkarlar İttifaqları Şurasının katibi N. İ. Roş, Minsk vilayətinin Kletski rayonundakı Çkalov adına kolxozun ferma müdiri P. İ. Senkeviç, Belorusiya SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin katibi L. İ. Sıroyegina, Minsk Vilayət İcraiyyə Komitəsinin sədri A. İ. Tişkeviç çıxış etmişlər.

Yekdilliklə qəbul olunmuş qərarda deyilir: Belorusiya SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində kəskinləşmiş millətlərarası münasibətlərdən dərin narahatlığını Respublikanın fəhlələri, kolxozçuları, ziyalıları adından bildirir. Orada əmələ gələn həyəcanlı vəziyyət ölkəmizdə təşəkkül tapmış mənəvi-siyasi birlik, SSR İttifaqının millətləri və xalqları arasında beynəlmiləl qardaşlıq və dostluq şəraitinə kökündən ziddir.

Belorusiya SSR zəhmətkeşləri Zaqafqaziya xalqlarının inqilabi, əmək və beynəlmiləl ənənələrinə yaxşı bələddirlər və onları yüksək qiymətləndirirlər. Biz

başqa qardaş Sovet xalqlarının nümayəndələri ilə birlikdə Brest qalasının divarları yanında, partizan dəstələrində vuruşmuş, torpağımızı alman-faşist işğalçılardan azad etmiş Azərbaycan və Ermənistan oğullarının xatirəsini əziz tuturuq.

İndi bir çox əmək kollektivlərimiz, elm, mədəniyyət idarələrimiz daimi səmərəli əməkdaşlıq telləri ilə bağlıdır. Odur ki, Sovet adamlarının qardaşasına yekdilliyinin və sıx birliyinin pozulması islah edilməz səhv olardı.

Belorusiya SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti Azərbaycan və Ermənistan Sovet Sosialist Respublikaları Ali Sovetlərinin Rəyasət heyətlərinə müraciət edib, vəziyyətin sabitləşdirilməsi üçün mümkün olan hər şeyi etməyə, meydana çıxan milli inkişaf problemlərini, onların dövlət əhəmiyyətini, tamamilə, başa düşməklə, demokratikləşdirmə və qanunçuluq çərçivəsində, sağlam düşüncə və cəmiyyətimizin beynəlmiləl sıx birliyinin hər vasitə ilə möhkəmləndirilməsi üçün yüksək məsuliyyət ruhunda həll etməyə çağırır.

Belorusiya SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyətindən xahiş edir ki, öz səlahiyyətlərindən istifadə edib, Azərbaycan və Ermənistan ərazisində SSRİ Konstitusiyasının tələblərinə əməl olunmasına, orada yaşayan bütün vətəndaşların qanuni hüquqlarının və mənafeələrinin qorunmasına, böyük sosialist Vətənimizin xalqlarının yekdillik və sıx birliyinin daha da möhkəmləndirilməsinə yönəldilən hər cür lazımi tədbirlər görsün (SİTA).

«Kommunist» qəzeti, 24 mart 1988-ci il

ÖZBƏKİSTAN SSR

Martın 22-də Daşkənddə Özbəkistan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclası olmuşdur. İclasda Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində, Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də yaranmış vəziyyət müzakirə edilmişdir.

Bu məsələ barəsində Özbəkistan SSR Ali Sovetinin sədri P. K. Həbibullayev məlumat vermişdir.

İclasda Özbəkistan SSR xalq şairi R. Atakuziyev (Uyğun), Qaraqalpaq MSSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri T. A. Yeşimbetova, Buxara toxuculuq kombinatının toxucusu Ş. N. Təşeva, V. P. Çkalov adına Daşkənd Aviasiya İstehsal Birliyinin baş direktoru V. N. Juravlyov, Daşkənd vilayətində Özbəkistan SSR-in beşilliyi adına təcrübə təsərrüfatının briqadiri E. Əliyev, Özbəkistan SSR Ali Soveti Rəyasət heyəti sədrinin müavini A. P. Romanovski və başqaları çıxış etmişlər.

İclasda Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə, Ermənistan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə, SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə müraciət qəbul olunmuşdur.

Müraciətdə Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti ilə əlaqədar hadisələrdən, Azərbaycanda və Ermənistanda yaranmış vəziyyətdən dərin narahatlıq ifadə

edilmişdir. Son günlərin dramatik hadisələri proletar beynəlmiləliyi prinsiplərinin pozulmasına gətirib çıxarır, Sovet ənənələrinə ziddir. Bu, ölkəmizin bütün xalqlarının, o cümlədən çoxmillətli Özbəkistanın mənafələrinə toxunur, çünki burada da on minlərlə azərbaycanlı və erməni yaşayır.

Özbəkistan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti ümid edir ki, SSR İttifaqının, ölkədə bütün muxtar qurumların daha da möhkəmləndirilməsinə, habelə SSRİ xalqları dostluğunun möhkəmləndirilməsinə yönəldilən ən qəti tədbirlər görülməkdir.

Müraciətdə deyilir:

Biz şübhə etmirik ki, baş verən hadisələr Azərbaycan və erməni xalqlarının zamanın sınağından çıxmış dostluğunu sarsıda bilməyəcək, onların diqqətini bu gün bölünməz Vətənimizin yerinə yetirdiyi sosial-iqtisadi vəzifələrin həyata keçirilməsindən yayındıra bilməyəcəkdir (SİTA).

«Kommunist» qəzeti, 24 mart 1988-ci il

QAZAXISTAN SSR

Qazaxıstan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin martın 22-də keçirilən iclasında Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində, Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də vəziyyət müzakirə olunmuşdur.

Bu məsələ barəsində Qazaxıstan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri Z. K. Kamalidenov məlumat vermişdir.

İclasda Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə və Ermənistan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə yekdilliklə müraciət olunmuşdur. Müraciətdə Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində və onun ətrafında baş verən, Vətənimizin xalqlarının tarixi dostluğuna, Sov.İKP-nin Lenin milli siyasətinə, ölkənin ictimai və dövlət həyatının demokratikləşdirilməsi proseslərinə zərər vuran hadisələr ilə əlaqədar dərin narahatlıq və təşviş hissi ifadə edilir.

Müraciətdə qeyd olunur ki, istər dinc sosializm quruculuğu illərində, istərsə də Vətənimiz üçün ağır sınaq illərində Azərbaycan və erməni xalqları yüksək Sovet vətənpərvərliyi, socialist beynəlmiləliyiinin Lenin prinsiplərinə sədaqət göstərmişlər. Dağlıq Qarabağda bugünkü hadisələr, Azərbaycan və Ermənistanın tarixində bu dramatik epizod onların xalqlarına bizim ənənəvi ehtiramımızı sarsıda bilməz. Qazaxıstan ekstremist əhval-ruhiyyəli millətçi şəxslərin hərəkətlərinin nə qədər təhlükəli olduğunu öz üzərində hiss etmişdir. Biz əminik ki, sizin respublikalarınızın kommunistləri, bütün zəhmətkeşləri baş vermiş münaqişənin çətinliklərini aradan qaldırmaq, özlərinin dostluğunu bütün Sovet adamlarının mənafeyi naminə qoruyub saxlamaq və möhkəmlətmək üçün özlərində qüvvə tapacaq və mərdanə hərəkət edəcəklər.

Qazaxıstan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyətindən xahiş edir ki, Azərbaycan və Ermənistan ərazisində normal həyatı təmin etmək, sosialist cəmiyyətimizin həyatının inqilabi yenidən qurulması üçün zəruri şərt olmaq etibarilə SSR İttifaqının, bütün muxtar qurumların birliyini möhkəmlətmək məqsədilə öz yüksək nüfuzundan, Konstitusiya hüquqlarından istifadə etsin. (SİTA).

«Kommunist» qəzeti, 24 mart 1988-ci il

LİTVA SSR

Litva SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti martın 22-də keçirilən iclasında Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində, Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də hadisələr haqqında məsələ müzakirə etmişdir.

Bu məsələ barəsində Litva SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri V. S. Astrauskas məlumat vermişdir

İclasda Vilnüsdəki «Plasta» zavodunun elektriki A. S. Qrişin, Litva Kommunist Partiyası Kaunas Şəhər Komitəsinin birinci katibi R. P. Rimaytis, Litva SSR mülki müdafiə qərargahının rəisi S. S. Nekroşus, Litva SSR Nazirlər Soveti yanında Litva Respublika Təsərrüfat hesablı Xarici Ticarət Birliyinin baş direktoru B. M. Kaçkus, Litva SSR Ali Soveti Rəyasət heyəti sədrinin müavini E. B. Mejelaytis, Litva KP MK təbliğat və təşviqat şöbəsinin müdiri Ç. İ. Şlijüs, Litva SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin katibi Y. Y. Quretskas və Litva SSR Ali Soveti Rəyasət heyəti sədrinin müavini V.S. Klikunene çıxış etmişlər.

Litva SSR Ali Sovetinin yekdilliklə qəbul olunmuş qərarında qeyd edilir ki, Sovet Litvasının zəhmətkeşləri bu respublikalarda baş verən hadisələr haqqında xəbərləri narahatlıq və təşviş hissilə qarşılayırlar. Respublikamızın əhalisinin bu hissləri bizim ümumi misilsiz sərvətimiz - Sovet xalqlarının mehriban dostluğu üçün səmimi qayğıdan və nigarancılıqdan irəli gəlir.

Qərarda qeyd olunur ki, Sovet Litvasının zəhmətkeşləri ölkənin bütün xalqlarının səmərəli dostluğunun və qarşılıqlı yardımının bəhrələrini özlərinin təcrübəsində yaxşı bilirlər. İndi haqlı olaraq fəxr etdiyimiz nə varsa, hamısını bu nəcib ideallara sədaqət təmin etmişdir.

Respublika Ali Sovetinin Rəyasət heyəti Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə, Ermənistan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə müraciət edib, respublikalarda qayda yaratmaq, əhalinin əmin-amanlığını qoruyub saxlamaq, normal əmək ahəngini təmin etmək üçün lazım olan bütün tədbirləri görməyə təkidlə çağırmışdır. Ölkəmizin tarixinin dönüş mərhələsində, dərinləşməkdə olan demokratiya şəraitində, müxtəlif nöqteyi-nəzərlərin toqquşmasında belə bir böyük həqiqəti bircə an da unutmaq olmaz ki, bütün xalqlarımızın məqsədləri ümumi,

çətinlikləri ümumi və gələcəyi ümumidir. Bir xalqda bu prinsipin pozulması digər xalqların həyatına mənfi təsir göstərir.

Litva SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyətindən xahiş edir ki, yaranmış vəziyyəti müzakirə etsin və qardaş Azərbaycan və Ermənistan Respublikalarının ərazilərində Sovet Konstitusiyası pozuntularının, Sovet xalqlarının müqəddəs dostluğunu parçalamağa yönəldilən bu pozuntuların, inqilabi yenidənqurma işinə mane olmaq cəhdlərinin qarşısını almaq üçün qəti tədbirlər görsün (SITA).

«Kommunist» qəzeti, 24 mart 1988-ci il

MOLDAVIYA SSR

Martın 22-də Moldaviya SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin növbədənəkar iclası olmuşdur.

Rəyasət heyəti qeyd etmişdir ki, Sovet Moldaviyasının zəhmətkeşləri Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində, Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də hadisələrlə əlaqədar olaraq təşviş və narahatlıq hissələrini ifadə edir və belə hesab edirlər ki, həmin regionda vəziyyət ölkədə gedən inqilabi yeniləşmə, demokratikləşdirmə prosesləri ilə, Sovet cəmiyyətinin beynəlmiləl yekdilliyini möhkəmlətmək vəzifələri ilə ziddiyyət təşkil edir.

Moldaviya SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə və Ermənistan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə, Sovet Azərbaycanının və Sovet Ermənistanının qardaş xalqlarına müraciət edərək, onları təkidlə respublikalarda vəziyyəti sabitləşdirmək, sosialist dövlətimizin, bütün SSR İttifaqı xalqlarının mənafeyi naminə asayiş və əmin-amanlıq yaratmaq üçün özlərindən asılı olan hər şeyi etməyə çağırır.

Moldaviya SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyətindən xahiş etmişdir ki, Azərbaycan SSR-in və Ermənistan SSR-in ərazisində bütün vətəndaşların Konstitusiya hüquqlarına dönmədən riayət olunmasını təmin etmək və Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqının bütün millətlərinin və xalqlarının dostluğunu və yekdilliyini daha da möhkəmlətmək üçün təxirə salmadan qəti tədbirlər görsün.

İclasda Moldaviya SSR Ali Soveti Rəyasət heyəti sədrinin müavinləri - Kişinyov traktor zavodu qəlib sahəsinin briqadiri İ. P. Morar və V. K. Pşeniçnikov, Respublika Ali Soveti Rəyasət heyətinin katibi Respublika Qadınlar Şurasının katibi N. P. Kiriyak, Moldaviya SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin üzvləri - Kişinyov şəhərlərarası telefon stansiyasının telefonçusu V. A. Vinebryaç, Komrat təsərrüfatlararası tikinti birliyi kompleks briqadasının briqadiri N. N. Georgioqlu, Benderi pambıqəyirmə fabrikinin əyiricisi J. V. Donskaya, Beltsı Şəhər Partiya Komitəsinin birinci katibi V. M. İovv, Bessarabiya rayonundakı «Dostluq» Sovxoz-zavodunda traktor briqadasının briqadiri A. P. Kara, Suvorov rayonunun

«Partiyanın XX qurultayı» kolxozunda traktor-tarlaçılıq briqadasının briqadiri İ. A. Paliy, Yedintsıdaki 69 nömrəli orta texniki peşə məktəbində ictimai fənlərdən dərs deyən müəllim V. S. Skripnik, Briçanı rayonundakı «Sov.İKP XIX qurultayı» kolxozunun idarə heyətinin sədri A. V. Yaşan çıxış etmişlər.

İclası Moldaviya SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri A. A. Makonu aparmış və çıxış etmişdir (SİTA).

«Kommunist» qəzeti, 24 mart 1988-ci il

LATVİYA SSR

Martın 22-də Latviya SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclası keçirilmişdir. İclasda qəbul olunmuş qərarda Sovet Latviyasının zəhmətkeşləri - müxtəlif millətlərin sosialist beynəlmilçiliyi, xalqlar dostluğu ənənələrinə, Latviya proletariyatının, qırmızı latış atıcılarının yüksək ideallarına sədaqətli olan nümayəndələri Dağlıq Qarabağda, Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də hadisələrlə əlaqədar olaraq, özlərinin dərin həyəcan və narahatlıq hissələrini ifadə edirlər. Burada baş verən hadisələr adamların beynəlmilçilik şüuruna ziyan vurur, əslində xalqların qardaşlığını və birliyini, çoxmillətli Vətənimizin, ümumi evimizin - SSRİ-nin qüdrətinin əsasını sarsıtmağa doğru aparır.

Xalqlar arasında etimadsızlıq toxumu səpmək, dostluğumuzu zəiflətmək cəhdlərinə heç bir sovet adamı biganə qala bilməz. Bu dostluq xoşbəxt gələcək uğrunda mübarizədə, atalarımızın və babalarımızın qanı ilə möhkəmlənmişdir və heç kəs bu müqəddəs irsə qəsd edə bilməz. Biz bir inqilabın, Böyük Oktyabrın övladlarıyıq və bizim müqəddəs vəzifəmiz böyük Sovet Vətəninin bütün xalqları arasında dostluğu möhkəmlətmək barədə Leninin vəsiyyətini dönmədən yerinə yetirməkdir.

Latviya SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti respublikanın əhalisi adından Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə, Ermənistan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə müraciət edərək, onları respublikalarda lazımi hüquq qaydasının təmin olunması, Lenin milli siyasətinin əsl nailiyyətlərini qorumaq, konkret sosial-iqtisadi və mədəni problemləri həll etmək naminə Sovet İttifaqı zəhmətkeşlərinin Konstitusiya hüquqlarına riayət olunması üçün cəmiyyətin sağlam qüvvələrini fəallaşdırmağa çağırır.

Latviya SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyətindən xahiş edir ki, SSSR Konstitusiyasına riayət olunması, Sovet xalqlarının beynəlmiləl birliyinin möhkəmlənməsi üçün, çoxmillətli Vətənimizin mehriban və xoşbəxt həyatı naminə qəti və hərtərəfli tədbirlər görsün (SİTA).

«Kommunist» qəzeti, 24 mart 1988-ci il

QIRĞIZISTAN SSR

Martın 22-də Frunzedə Qırğızıstan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclası olmuşdur. İclasda Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində, Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də yaranmış vəziyyət müzakirə edilmişdir.

Bu məsələ barəsində Qırğızıstan SSR Ali Soveti Rəyasət heyəti sədrinin müavini K. B. Qusev məlumat vermişdir.

İclasda Kalinin Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi M. İ. Loqvinov, M. V. Frunze adına kənd təsərrüfatı maşınqayırma zavodunun elektrik qaynaqçısı B. Japarov, Qırğızıstan həmkarlar İttifaqları Şurasının sədri E. Abakirov, Sokuluk rayonundakı «Qırmızı şəfəq» kolxozunun briqadiri T. İ. Kleynosova, Qırğızıstan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin katibi A. Mirzəliyeva, «Sovetik Kırğızctan» qəzetinin redaktoru T. J. İşemkulov, Qırğızıstan KP MK katibi M. Ş. Şerimkulov çıxış etmişlər.

İclasın iştirakçıları yekdilliklə qərar qəbul etmişlər. Qərarla deyilir:

Qırğızıstan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində, Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də baş verən hadisələrlə əlaqədar dərin narahatlıq və təşviş hissini ifadə edirlər. Bu hadisələr Sovet xalqlarının mehriban dostluğuna ciddi zərər vurur, bizim diqqətimizi yenidənqurma ilə bağlı olan böyük gündəlik qayğılardan və ümidlərdən yayındırır, ümumi Sovet evimizdə mənəvi şəraiti pisləşdirir, demokratikləşdirmə proseslərinin inkişafını ləngidir, millətlərarası ədavət toxumları səpir. Bax, buna görə də Sovet Qırğızıstanının zəhmətkeşləri Dağlıq Qarabağda, Azərbaycanda, Ermənistanda baş verən bütün hadisələri ürək ağrısı ilə və kədərlə qarşılayırlar.

Qırğızıstan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti Respublikanın bütün zəhmətkeşlərinin iradəsini ifadə edərək Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyətini və Ermənistan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyətini öz respublikalarında qayda yaratmaq və vəziyyəti tezliklə normal hala salmaq üçün qəti və təxirəsalınmaz tədbirlər görməyə, həm də Konstitusiyanın verdiyi hüquqlardan tamamilə istifadə etməyə çağırır. Ümidvarıq ki, bu məsələlərin həlli zamanı ölkənin müqəddəratı üçün məsuliyyətin dərinədən başa düşüldüyü, beynəlmilətçilik münasibəti, təmkinlik və ayıqlıq göstəriləcəkdir.

Qırğızıstan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyətindən xahiş edir ki, öz yüksək nüfuzuna arxalanaraq, Azərbaycan SSR-in və Ermənistan SSR-in ərazisində Sovet Konstitusiyasının tələblərinə ciddi əməl olunması üçün hər cür lazımı say göstərsin, SSR İttifaqının daha da möhkəmlənməsi və tərəqqisi nəminə bütün Sovet adamlarının qanuni hüquqlarının və mənafehlərinin etibarlı surətdə qorunmasını təmin etsin (SİTA).

«Kommunist» qəzeti, 24 mart 1988-ci il

TACİKİSTAN SSR

Martın 22-də Tacikistan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclası olmuşdur. İclasda Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti ətrafında hadisələrlə əlaqədar Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR Ali Sovetlərinin Rəyasət heyətlərinə və SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə müraciət qəbul edilmişdir.

Bu məsələ barəsində Tacikistan SSR Ali Soveti Rəyasət heyəti sədrinin müavini İ. F. Dedov məlumat vermişdir.

Məsələnin müzakirəsində Tacikistan SSR Ali Sovetinin sədri, Tacikistan Dövlət Universitetinin rektoru T. N. Nəzərov, Düşənbə şəhərindəki 63 nömrəli orta texniki peşə məktəbi direktorunun təlim-istehsal işi üzrə müavini Y. M. Qordeyeva, Respublikanın hərbi komissarı A. Yusupov, Tacikistan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin katibi A. T. Qasımovla iştirak etmişlər.

Yekdilliklə qəbul olunmuş müraciətdə deyilir:

Tacikistan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR Ali Sovetlərinin Rəyasət heyətlərinə müraciət edərək Azərbaycan və erməni xalqlarına, onların tarixi keçmişinə ən səmimi qardaşlıq duyğuları, dərin ehtiram hissi bəslədiyini bildirir və buna görə də həmin respublikalarda Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti ətrafında baş verən son hadisələr haqqında xəbərləri narahatlıq hissi və ürək ağrısı ilə qarşılayır.

Biz onu əsas tuturuq ki, ölkəmiz inkişaf edən vahid orqanizmdir və onun hər hansı bir hissəsində nasazlıq bütün başqa hissələrə də keçir. Buna görə də şəraitin hələ də sakit olmaması faktı Tacikistan zəhmətkeşlərində, o cümlədən Azərbaycan və erməni xalqlarının burada yaşayan nümayəndələrində təşviş doğurur. Respublikalarımızın bir çox əmək kollektivləri ən sıx iqtisadi, elmi və mədəni əlaqələr saxlayır və onları inkişaf etdirirlər.

Biz başa düşürük ki, hər hansı respublikalar arasında, o cümlədən də Azərbaycan və Ermənistan respublikaları arasında keçmişdən qalmış problemlər ola bilər. Bizim əqidəimizcə, həmin problemlərin həlli emosiyalar və təzyiq üzərində qurulmamalıdır. Biz əmin olduğumuzu bildiririk ki, Azərbaycan və erməni xalqlarının çoxəsrlik həyat müdrikliyi iki xalqın mənafeyi xeyrinə və çoxmillətli Sovet xalqımızın sıx dostluğunun və birliyinin daha da möhkəmləndirilməsi naminə emosiyalara üstün gələcəkdir.

Hər hansı başqa münasibət xalqlar dostluğuna, dövlət həyatının və ictimai həyatın demokratikləşdirilməsinə, bütün yenidənqurma prosesinə yalnız zərər vura bilər.

Bizim fikrimizcə, M. S. Qorbaçovun bu çağırışına əməl etmək yaranmış şəraitdə ən düzgün olardı: «...vətəndaş yetkinliyi və təmkinliyi göstərməli, normal həyata və işə qayıtmalı, ictimai asayışı gözləməli».

Tacikistan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti Azərbaycan və Ermənistan Respublikaları Ali Sovetlərinin Rəyasət heyətlərinə belə bir ümidlə müraciət edir

ki, onlar respublikalarda vəziyyətin tezliklə normal hala salınması, əmin-amanlığın və asayişin bərpa edilməsi üçün tam məsuliyyətlə tədbir görəcək bu işdə deputatların, qabaqcıl fəhlələrin və kəndlilərin böyük dəstəsinə arxalanacaqlar.

Biz SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyətindən xahiş edirik ki, SSRİ Konstitusiyasının ona verdiyi hüquqlardan istifadə etsin və qardaş respublikalarda vəziyyətin normal hala salınması üçün hər cür lazımı tədbirlər görsün, həm də onu əsas tutsun ki, bu gün Azərbaycanda və Ermənistanda baş verən hadisələr ölkəmizin bütün xalqlarının ümdə mənafeələrinə və onun beynəlxalq nüfuzlarına toxunur (SİTA).

«Kommunist» qəzeti, 24 mart 1988-ci il

TÜRKMƏNİSTAN SSR

Martın 22-də Türkmənistan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclası olmuşdur. İclasda Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində, Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də baş verən hadisələrlə əlaqədar olaraq dərin narahatlıq hissi ifadə edilmişdir.

SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə, Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR ali Sovetlərinin Rəyasət heyətlərinə müraciət etmək və onları vəziyyətin normal hala salınması üçün təxirə salmadan tədbirlər görməyə çağırmaq barədə qərar qəbul edilmişdir.

Yekdilliklə qəbul edilmiş qərarla deyilir:

Türkmənistan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti son vaxtlar Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində, Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də baş verən hadisələrlə əlaqədar olaraq Sovet Türkmənistanı zəhmətkeşlərinin dərin və səmimi narahatlıq hissini ifadə edir. Ön müqəddəs sərvətə - sosializm işi uğrunda birgə mübarizədə ölkəmizin xalqları arasında yaranmış mehriban dostluğa və birliyə qəsd etmiş ayrı-ayrı şəxslərin hərəkətləri respublikamızın əhalisində böyük təşviş hissi doğurur. Bu, ölkədə baş verən inqilabi yenidənqurma, cəmiyyətin təzələnməsi prosesini sarsıdır, demokratikləşdirmə və aşkarlıq ideyalarını gözdən salır.

Türkmənistan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə və Ermənistan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə müraciət edərək, onları respublikalarda vəziyyəti tezliklə normal hala salmaq, qanunçuluğu möhkəmlətmək üçün bütün tədbirləri görməyə, qarşıya çıxan problemlərin həllinə ölkənin müqəddəratı üçün yüksək məsuliyyət hissi ilə, dərin beynəlmiləçilik mövqelərindən yanaşmağa çağırır, belə bir cəhəti nəzərə almağa çağırır ki, hər bir müttəfiq, muxtar respublika və ya vilayət ölkənin vahid xalq təsərrüfatı kompleksindən ayrılmaz pillədir. Azərbaycan və erməni xalqlarının dostluğunu, böyük socialist ailəmizin birliyini və yekdilliyini heç bir şey sarsıtmamalıdır.

Respublikanın zəhmətkeşləri adından Türkmənistan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti SSR İttifaqı, Ali Sovetinin Rəyasət heyətindən xahiş edir ki, öz yüksək nüfuzundan istifadə etsin və Azərbaycan SSR-in və Ermənistan SSR-ni ərazisində Sovet Konstitusiyasına riayət olunması üçün, Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqının daha da möhkəmləndirilməsi üçün qəti tədbirlər görsün (SİTA).

«Kommunist» qəzeti, 21 mart 1988-ci il.

ESTONİYA SSR

Estoniya SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin martın 22-də qəbul edilmiş qərarında deyilir: Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında baş verən dramatik hadisələr bütün Sovet adamlarının, o cümlədən də Estoniya SSR xalqının qəlbində təşviş doğurmuşdur.

Qərarda deyilir: Estoniyada yaxşı başa düşürlər ki, Dağlıq Qarabağda indiki vəziyyətə gətirib çıxarmış proseslər olduqca mürəkkəbdir. Zəqafqaziya xalqlarının millətlərarası münasibətlərinin tarixində həmin proseslərin çoxəsrlik kökləri vardır.

Xüsusilə təşviş hissi doğuran odur ki, hadisələrin gedişində emosiyalar, incikliklər, qarşılıqlı iddialar üstünlük təşkil edir. Həm də bütün bunlar ağıl-kamalın ziddinədir. Yol vermək olmaz ki, ölkədə genişlənən demokratikləşdirmə və aşkarlıq prosesləri şəraitində yenidənqurma düşmənləri bundan istifadə etsinlər.

Estoniya SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti Sov-İKP MK-nın Baş katibi Mixail Sergeyeviç Qorbaçovun Azərbaycan və Ermənistan zəhmətkeşlərinə, xalqlarına müraciətindəki bütün müddəaları qətiyyətlə müdafiə etdiyini bildirmişdir və belə hesab edir ki, Dağlıq Qarabağda qarşıya çıxan məsələlərin həllindən ötrü şərait yaradılması həmin müddəaların tamamilə həyata keçirilməsi üçün etibarlı təminatdır, Azərbaycan və Ermənistan xalqlarının, SSRİ-nin bütün xalqlarının həyatı mənafehlərinə uyğundur.

Estoniya SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti Azərbaycan və Ermənistan Ali Sovetlərinin Rəyasət heyətlərinə, xalqlarına müraciət edərək əmin olduğunu bildirmişdir ki, bu respublikalarda vəziyyəti ən qısa müddətdə normal hala salmaq üçün qəti tədbirlər görülməkdir. Estoniya SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti həmçinin ümidvar olduğunu bildirmişdir ki, onun müraciəti düzgün başa düşüləcək, ağıl emosiyalara üstün gələcək və qarşıya çıxan problemlər təmkinlə, işgüzar şəraitdə həll ediləcək.

Estoniya SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinə müraciət edərək xahiş etmişdir ki, vəziyyəti sabitləşdirmək və Dağlıq Qarabağ problemlərinin həllində Azərbaycan SSR-in və Ermənistan SSR-in xalqlarına yardım göstərmək üçün təxirə salmadan tədbirlər görsün (SİTA).

«Kommunist» qəzeti, 21 mart 1988-ci il

SSRİ ALİ SOVETİ RƏYASƏT HEYƏTİNİN İCLASI

Martın 23-də Kremldə Sov.İKP MK siyasi Bürosunun üzvü, SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri A. A. Qromikonun sədrliyi ilə SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclası olmuşdur.

İclasda Dağlıq Qarabağda, Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də hadisələr barəsində müttəfiq respublikaların müraciətləri ilə əlaqədar tədbirlər haqqında məsələ müzakirə olunmuşdur.

Bu məsələ barəsində A. A. Qromiko çıxış etmişdir.

Müzakirədə V. V. Şerbitski, P. N. Demiçev, Y. F. Solovyov yoldaşlar, SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyəti sədrinin müavinləri, Ali Sovetlərin Rəyasət heyətlərinin sədrləri: RSFSR-dən V. P. Orlov, Belorusiya SSR-dən K. S. Tarazeviç, Gürcüstan SSR-dən P. K. Kilaşvili, Azərbaycan SSR-dən S. B. Tatlıyev, Moldaviya SSR-dən A. A. Moku, Latviya SSR-dən Y. Y. Vaqris, Qırğızıstan SSR-dən T. Akmatov, Tacikistan SSR-dən Q. Pallayev, Ermənistan SSR-dən Q. M. Voskanyan, Türkmənistan SSR-dən B. Yazquliyev, Estoniya SSR-dən A. F. Ryuytsl, Özbəkistan KP MK-nın birinci katibi R. N. Nişanov, habelə Qazaxıstan SSR və Litva SSR li Sovetləri Rəyasət heyətlərinin sədrləri 3. K. Kamalidenov, V. S. Astrauskas çıxış etmişlər.

Sov.İKP MK-nın Baş katibi M. S. Qorbaçov SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclasında çıxış etmişdir.

SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyəti qərar qəbul etmişdir (SİTA).

«Kommunist» qəzeti, 24 mart 1988-ci il

DAĞLIQ QARABAĞDA, AZƏRBAYCAN SSR-DƏ VƏ ERMƏNİSTAN SSR-DƏ HADİSƏLƏR BARƏSİNDƏ MÜTTƏFİQ RESPUBLİKALARIN MÜRACİƏTLƏRİ İLƏ ƏLAQƏDAR TƏDBİRLƏR HAQQINDA

SSRİ ALİ SOVETİ RƏYASƏT HEYƏTİNİN QƏRARI

SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyəti Dağlıq Qarabağda, Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də yaranmış vəziyyətlə əlaqədar RSFSR, Ukrayna SSR, Belorusiya SSR, Özbəkistan SSR, Qazaxıstan SSR, Gürcüstan SSR, Litva SSR, Moldaviya SSR, Latviya SSR, Qırğızıstan SSR, Tacikistan SSR, Türkmənistan SSR və Estoniya SSR ali Sovetləri Rəyasət heyətlərinin müraciətlərini nəzərdən keçirərək və SSRİ Konstitusiyasının 81-ci maddəsini rəhbər tutaraq qərara alır:

1. Qeyd edilsin ki, Dağlıq Qarabağda hadisələrlə əlaqədar Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də yaranmış vəziyyət bu respublikaların xalqlarına və ümumən vahid çoxmillətli ittifaq dövləti kimi SSRİ-nin xalqları arasında dostluğun daha da möhkəmlənməsinə zərər vurur.

Mürəkkəb milli ərazi məsələlərini dövlət hakimiyyət orqanlarına təzyiq yolu ilə, emosiyaların və ehtirasların qızıqdırılması, SSRİ Konstitusiyasında təsbit olunmuş milli dövlət sərhədlərini və milli inzibati sərhədləri dəyişdirmək uğrunda çıxış edən cürbəcür özbaşına qurumlar yaradılması şəraitində həll etməyə cəhd göstərmək yolverilməz sayılsın, çünki belə cəhdlər gözlənilməz nəticələr verə bilər.

Ayrı-ayrı şəxslər və qruplar tərəfindən yol verilmiş və insan tələfatı ilə nəticələnmiş cinayətkar hərəkətlər qətiyyətlə pislənilsin. Nəzərə alınsın ki, bunda müqəssir olanlar inzibati məsuliyyət və cinayət məsuliyyətinə cəlb edirlər.

2. Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR xalq deputatları Sovetləri partiyanın XXVII qurultayının, Sov.İKP MK-nın sonrakı plenumlarının qərarlarını, Sov.İKP MK-nın Baş katibi M. S. Qorbaçovun Azərbaycan və Ermənistan zəhmətkeşlərinə, xalqlarına müraciətini rəhbər tutaraq, milli siyasətin sarsılmaz Lenin prinsipləri, SSRİ-nin qardaş xalqlarının dostluğu və sıx birliyi ruhunda əhali arasında kütləvi siyasi işi və tərbiyə işini kökündən yaxşılaşdırınsınlar. Millətlərarası münasibətlərin kəskinləməsinə gətirib çıxaran səbəbləri dərinlən və hərtərəfli təhlil etsinlər, onları vaxtında aradan qaldırınsınlar, hər cür millətçilik və ekstremist təzahürlərinə qarşı fəal çıxış etsinlər. İstehsal kollektivlərində və tədris müəssisələrində sakit, işgüzar şərait yaratsınlar, respublikalarda yaşayan bütün millətlərin və xalqların zəhmətkeşlərinin səylərini cəmiyyətimizdə gedən inqilabi dəyişikliklərin vəzifələrinin yerinə yetirilməsi üçün səfərbər etsinlər.

3. Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti və Ermənistan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti Sosialist qanunçuluğunu və ictimai asayışı möhkəmlətmək sahəsində lazımi əlbir tədbirlər həyata keçirsinlər, bütün millətlərin vətəndaşlarının qanuni mənafələrinin qorunmasını, öz hərəkətləri ilə vəziyyətin sakitliyini pozanların, qardaş Sovet xalqlarının dostluğuna və əməkdaşlığına qəsd edənlərin ciddi məsuliyyətə cəlb olunmasını təmin etsinlər.

4. SSRİ Nazirlər Soveti Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin təsərrüfat və sosial-mədəni inkişafının vaxtı çatmış məsələlərinin həllinə yönəldilən tədbirlər işləyib hazırlasın.

5. SSR İttifaqı Prokurorluğu və SSRİ Daxili İşlər Nazirliyi Azərbaycan SSR-in və Ermənistan SSR-in ərazisində ictimai asayış yaratmaq və əhalinin qanuni mənafələrini qorumaq üçün hər cür lazımi tədbirlər görsünlər.

SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri; **A. QROMIKO**

SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin katibi; **T. MENTEŞAŞVİLİ**

Moskva, Kreml, 23 mart 1988-ci il

«Kommunist» qəzeti, 24 mart 1988-ci il

**1988-1995-Cİ İLLƏRDƏ AZƏRBAYCAN SSR DAĞLIQ QARABAĞ
MUXTAR VİLAYƏTİNİN SOSIAL-İQTİSADI İNKİŞAFINI
SÜRƏTLƏNDİRMƏK TƏDBİRLƏRİ HAQQINDA**

**SOV.İKP MK-NIN VƏ SSRİ NAZİRLƏR
SOVETİNİN 1988-Cİ İL 24 MART TARİXLİ QƏRARI**

Sov.İKP Mərkəzi Komitəsi və SSRİ Nazirlər Soveti qeyd edirlər ki, Sovet İttifaqının bütün xalqlarının qardaşlıq yardımı sayəsində Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti sosial və iqtisadi inkişafda böyük müvəffəqiyyətlər qazanmışdır; xalq təsərrüfatının maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi təmin edilmişdir. Təkcə son üç beşillikdə vilayətdə sənaye istehsalının həcmi 3 dəfədən çox, kənd təsərrüfatı məhsulu istehsalı 1,5 dəfə artmışdır. Respublika və Ümumittifaq əmək bölgüsündə vilayətin iştirakı xeyli artmışdır, integrasiya prosesləri fəal surətdə inkişaf edir. Əhalinin mənzil sahəsi, xəstəxanalar, kitabxanalar və klublar ilə təminatı yaxşılaşmışdır.

Bununla birlikdə son vaxtlar ictimai istehsalda səmərəliliyin azalması meyli olmuşdur. Əsaslı tikinti, yaşayış evlərinin istifadəyə verilməsi planları yerinə yetirilmir. Sosial-mədəni sahənin inkişafı əhalinin artan tələbatından geri qalır. Bir çox əmək kollektivlərində intizam pisləşmiş, məhsul istehsalı planlarının və məhsulun göndərilməsi barəsində müqavilə öhdəliklərinin yerinə yetirilməsi üçün məsuliyyət zəifləmişdir. Vilayət müəssisələrinin qeyri-sabit işi xalq təsərrüfatında işlərin vəziyyətinə mənfi təsir göstərir.

Göstərilən nöqsanlar həm yerli, həm də respublika partiya və Sovet orqanlarının rəhbərlik və təşkilatçılıq rolunun zəifləməsinin, demokratiyanın genişlənməsi və iqtisadiyyatın idarə edilməsinin əsaslı islahatının həyata keçirilməsi şəraitində onların ləkg yenidən qurulmasının, kütlələr içərisində partiya-siyasi işin səviyyəsinin aşağı düşməsinin nəticəsidir.

Sov.İKP Mərkəzi Komitəsi və SSRİ Nazirlər Soveti Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin sosial və iqtisadi cəhətdən daha da inkişaf etdirilməsinin təmin edilməsi və göstərilən nöqsanların aradan qaldırılması məqsədilə qərara alırlar:

1. Azərbaycan KP MK və Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti, Azərbaycan KP Dağlıq Qarabağ Vilayət Komitəsi və Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti Xalq Deputatları Sovetinin İcraiyyə Komitəsi, vilayətin digər partiya, Sovet orqanları və ilk partiya təşkilatları Sov.İKP XXVII qurultayının, Sov.İKP MK iyun (1987-ci il) və fevral (1988-ci il) plenumlarının qərarlarının, partiyanın yenidənqurma, elmi-texniki tərəqqinin nailiyyətlərindən və qabaqcıl təcrübədən istifadə edilməsi,

ictimai istehsalın intensivləşdirilməsi əsasında sosial-iqtisadi inkişafı sürətləndirmək xəttinin həyata keçirilməsi üçün zəhmətkeşləri səfərbərliyə almaq sahəsində siyasi işi və təşkilatçılıq işini gücləndirsinlər.

Zəhmətkeşləri, bütün əhalini beynəlmiləçilik, qardaşcasına dostluq və qarşılıqlı yardım ruhunda tərbiyə etmək, millətçiliyin və müxtəlif xalqların nümayəndələrinin milli heysiyyətinə hörmətsizliyin azacıq belə təzahürlərini qətiyyətlə aradan qaldırmaq başlıca və təxirəsalınmaz vəzifə hesab edilsin.

Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin iqtisadi və sosial inkişafına daim diqqət yetirilsin. 1988-1989-cu illərdə SSRİ Dövlət Plan Komitəsini, SSRİ Dövlət Elm və Texnika Komitəsini və SSRİ Elmlər Akademiyasını cəlb etməklə 2005-ci ilədək olan dövrdə bu vilayətin iqtisadi və sosial inkişafına dair kompleks proqram, onun məhsuldar qüvvələrinin hərtərəfli inkişafını nəzərdə tutan proqram hazırlansın.

On üçüncü beşillikdə mənzil tikintisi həcmnin 1,4 dəfə artmasını, beləliklə, 2000-ci ilədək hər bir ailənin ayrıca mənzilə və ya fərdi yaşayış evinə malik olmasını təmin etmək üçün sosial sahənin sürətlə inkişaf etdirilməsi məqsədilə tədbirlər kompleksi hazırlansın və 1989-cu ildən etibarən bu tədbirlər kompleksinin həyata keçirilməsinə başlansın, 1995-ci ilədək ümumtəhsil məktəblərində əsasən bir növbəli təhsilə keçilməsi təmin edilsin, bundan ötrü 9-10 məktəb tikilsin.

1989-1990-cı illərin və on üçüncü beşilliyin planlarında 850 nəfərlik mədəniyyət sarayının (Stepanakert şəhəri), növbə ərzində 600 xəstə qəbul etmək üçün poliklinikası olan 400 çarpayılıq vilayət xəstəxanasının, pionerlər evinin, şəhər kitabxanasının, habelə 1 nömrəli əlavəyə müvafiq surətdə yaşayış evlərinin və digər sosial obyektlərin tikintisi nəzərdə tutulsun.

2. SSRİ Rabitə Nazirliyi və SSRİ Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsi Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin və vilayətə bitişik rayonların əhalisi üçün Ümumittifaq televiziya proqramının keyfiyyətli təsvirini, habelə bu regionda Azərbaycan və Ermənistan televiziya proqramlarının tam həcmdə verilməsini (bu proqramların tərkibində yerli televiziya proqramını translyasiya etməklə) təmin etmək sahəsində 1988-ci ildə tədbirlər kompleksi hazırlasınlar və həmin tədbirlər kompleksini 1988-1989-cu illərdə həyata keçirsinlər.

3. SSRİ Mədəniyyət Nazirliyi və Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti Azərbaycan SSR-də yaşayan erməni əhalisinin arzularını nəzərə alaraq: Bakı şəhərində erməni dram teatrı yaradılması məsələsini nəzərdən keçirsinlər;

Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin ərazisində olan tarix və mədəniyyət abidələrini yenidən qurmaq və bərpa etmək işlərinin davam etdirilməsi üçün tədbirlər kompleksi hazırlasınlar və həyata keçirsinlər, həm də bu işlərə bərpa üzrə erməni usta-mütəxəssislərinin cəlb olunmasını nəzərdə tutsunlar.

4. SSRİ Dövlət Nəşriyyat, Poliqrafiya və Kitab Ticarəti İşləri Komitəsi on ikinci beşillikdə Stepanakert şəhərində və Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin

rayon mərkəzlərində mətbəələri yenidən qursun, erməni dilində ədəbiyyata vilayət əhalisinin tələbatının ödənilməsini nəzərdə tutmaqla bu ədəbiyyatın buraxılışını genişləndirsin.

5.SSRİ Mülki Aviasiya Nazirliyi sərnişin tutumu çox olan təyyarələri qəbul etmək üçün Stepanakert şəhərində aeroportun yenidən qurulması (o cümlədən müasir radionaviqasiya avadanlığı ilə təchiz olunması) məsələsini 1989-cu ildə nəzərdən keçirsin və lazım gəldikdə on üçüncü beşillik üçün plan layihəsi hazırlanarkən müvafiq təkliflər versin.

6.Əhalinin su təchizatını yaxşılaşdırmaq və Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin suvarılan əkinçiliyini inkişaf etdirmək üçün SSRİ Meliorasiya və Su Təsərrüfatı Nazirliyi və SSRİ Dövlət Aqrosənaye Komitəsi:

1988-1990-cı illərdə Badarçayda 30 milyon kub-metr su tutan dəryaça layihələşdirilməsini və onun əsasən on üçüncü beşillikdə tikilməsini, birinci növbəsinin isə 1993-cü ildə istifadəyə verilməsini təmin etsinlər;

on üçüncü-on dördüncü beşilliklərdə Qarqar çayında 20 milyon kubmetr su tutan dəryaçanın layihələşdirilməsi və tikilməsi haqqında təklifi nəzərdən keçirsinlər və müvafiq qərar qəbul etsinlər;

1988-1990-cı illər üçün Azərmeliotikinti İdarəsinə Badarçayda və Qarqar çayında dəryaçalar tikilməsi sahəsində layihə-smeta sənədlərinin hazırlanması və hazırlıq işləri görülməsi üçün 12 milyon manat məbləğində dövlət mərkəzləşdirilmiş əsaslı vəsait qoyuluşlarının əlavə limitlərini, habelə lazımı maddi-texniki ehtiyatlar ayırsınlar.

Azərkəndsukəmərtikinti Birliyinə 1989-cu ildə muxtar vilayətin ərazisində Qarabağ qrup su kəməri çəkilişinin başa çatdırılması üçün, habelə gələcəkdə bütün kənd yaşayış məntəqələrinin mərkəzləşdirilmiş su təchizatının təmin edilməsi üçün lazımı dövlət mərkəzləşdirilmiş əsaslı vəsait qoyuluşlar və maddi-texniki ehtiyatlar ayırsınlar.

Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti on ikinci beşillikdə Stepanakert şəhərinin və vilayətin rayon mərkəzlərinin sabit su təchizatını təmin etmək sahəsində tədbirlər həyata keçirsin.

7.Əhalinin yeyinti məhsulları ilə təchizatını yaxşılaşdırmaq və kənd təsərrüfatı xammalının emalını və saxlanmasını təmin etmək üçün SSRİ Dövlət Aqrosənaye Komitəsi və Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti 1988-1994-cü illərdə Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində aqrosənaye kompleksi obyektlərinin tikilməsini təmin etsinlər.

8.SSRİ Taxıl Məhsulları Nazirliyi Əskəran qəsəbəsində sutkada 250 ton qarışıq yem istehsal edən qarışıq yem zavodunun 1989-cu ildə layihə-smeta sənədlərinin hazırlanmasını və 1990-1991-ci illərdə tikilməsini təmin etsin.

9. Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin əhalisinə nəqliyyat xidmətinə daha da yaxşılaşdırmaq məqsədilə Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti göstərilən regionda ümumi istifadədə olan avtomobil yollarının və təsərrüfat daxili yolların inkişaf

etdirilməsinə dair 1989-cu ildə sxem hazırlasın və təsdiq etsin, yol tikintisi həcmələrinin 1,5-2 dəfə artırılmasını təmin etmək üçün müvafiq struktur bölmələri yaratsın. 1988-1990-cı illərdə 75 kilometr uzunluğunda Gorus-Laçın-Stepanakert avtomobil yolunun yenidən qurulmasını təmin etsin.

10. SSRİ Energetika və Elektrikləşdirmə Nazirliyi Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində yerləşən istehsal və mədəni-məişət obyektlərinin elektrik təchizatının etibarlılığını təmin etsin, bu məqsədlə Azərenergetika İdarəsinə elektrik şəbəkəsi obyektlərinin tikintisi və yenidən qurulması üçün lazımi maşınlar və mexanizmlər ayırsın.

11. SSRİ Qaz sənayesi Nazirliyi 1989-cu il üçün planda Azərbaycanlı Birliyinə Hadrut qəsəbəsinə qaz kəməri qolunun (Füzuli-Cəbrayıl qaz kəmərinin tərkibində) çəkilməsinə dair tapşırıq nəzərdə tutsun. Habelə Mirbəşir - Mardakert - Kəlbəcər qaz kəməri qolunun 1989-cu ildə layihələşdirilməsini və 1990-1991-ci illərdə tikilməsini təmin etsin.

SSRİ Dövlət Aqrəsənaye Komitəsi 1989-1990-cı illərdə və on üçüncü beşillikdə SSRİ-nin iqtisadi və sosial inkişafına dair planların layihələrini hazırlayarkən Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin yaşayış məntəqələrində 550 kilometr uzunluğunda qaz kəməri qollarının çəkilməsini və paylaşdırıcı qaz şəbəkələri tikilməsini nəzərdə tutsun.

12. Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti SSRİ-nin müvafiq nazirlikləri və baş idarələri ilə birlikdə on üçüncü beşilliyin axırlarınadək Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində sənaye məhsulu istehsalının 1,5-1,6 dəfə, o cümlədən maşınqayırma məhsulu istehsalının 2,6 dəfə, kənd təsərrüfatının ümumi məhsulu istehsalının 1,3-1,4 dəfə artırılmasını, habelə xalq istehlakı malları və tikinti materialları buraxılışının xeyli artırılmasını nəzərdə tutan tədbirlər kompleksi hazırlasın və həyata keçirsin.

Bu məqsədlər üçün əsaslı vəsait qoyuluşları və podrat işləri limitlərinin, maliyyə və material ehtiyatlarının ayrılmasını nəzərdə tutsun, təmir-tikinti, avtomobil nəqliyyatı, yol təşkilatlarının müasir maddi-texniki bazasını yaratsın, onları lazımi maşınlar, mexanizmlər və avadanlıq ilə təmin etsin.

13. Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində əhəlinin səmərəli məşğulluğunu təmin etmək və sənaye potensialını inkişaf etdirmək üçün SSRİ Elektrotexnika Sənayesi Nazirliyi, SSRİ Elektron Sənayesi Nazirliyi, SSRİ Radio Sənayesi Nazirliyi, SSRİ Yüngül Sənaye Nazirliyi və SSRİ Meşə Sənayesi Nazirliyi 1988-1994-cü illərdə tabeli müəssisələrin və onların filiallarının layihələşdirilməsini, tikilməsini, genişləndirilməsini və yenidən qurulmasını təmin etsinlər.

Göstərilən nazirliklərə bir vəzifə olaraq tapşırılsın ki, muxtar vilayətin yerli xalq deputatları Sovetlərinə sosial sahənin və kommunal təsərrüfatı obyektlərinin inkişafında payçılıq qaydası ilə iştirak etmək üçün vəsait versinlər.

SSRİ Yüngül Sənaye Nazirliyi və SSRİ Meşə Sənayesi Nazirliyi göstərilən işlərin təsərrüfat üsulu ilə yerinə yetirilməsi üçün 1989-1990-cı illərdə

Azərbaycan SSR Yüngül Sənaye Nazirliyinə və Azərbaycan SSR Meşə və Ağac Emalı Sənayesi Nazirliyinə lazımı maşınlar və mexanizmlər ilə təminatına yardım göstərsinlər.

14. Xeyli artan tikinti işlərini yerinə yetirmək məqsədilə Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti SSRİ Dövlət Tikinti Komitəsi və SSRİ Dövlət Plan Komitəsi ilə birlikdə 1989-1995-ci illərdə Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin tikinti təşkilatlarının maddi-texniki bazasının inkişaf etdirilməsinə dair konkret proqram hazırlasın və 1988-ci ilin birinci yarısında təsdiq etsin. Həm də görülməli tikinti-quraşdırma işləri həcmnin on üçüncü beşillikdə 1,8-2 dəfə artırılmasını, birinci növbədə iripanelli evtikmə qurğuları, habelə quraşdırma dəmir-beton konstruksiyalar və yerli tikinti materialları istehsalı qurğuları yaradılmasını nəzərdə tutsun.

SSRİ Tikinti Materialları Sənayesi Nazirliyi 1989-1990-cı illərdə Azərbaycan SSR Tikinti Materialları Sənayesi Nazirliyinə Stepanakert şəhərindəki tikinti materialları kombinatını təchiz etmək üçün daş emalı dəzgahları, maşınlar və mexanizmlər ayırsın.

SSRİ Tikinti, Yol və Kommunal Maşınqayırma Nazirliyi və SSRİ Dövlət Maddi-Texniki Təchizat Komitəsi 1989-1992-ci illərdə hərəsi ildə 5 milyon ədəd kərpic istehsal edən 4 dəst yüksək dərəcədə mexanikləşdirilmiş kərpic zavodunun quraşdırılmasını və Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinə verilməsini təmin etsinlər.

SSRİ Dövlət Tikinti Komitəsi 1989-cu ildə Stepanakert şəhərində Azərbaycan SSR Dövlət Tikinti Komitəsi Azərdövlətlayihə İnstitutunun filialının yaradılmasını təmin etsin.

Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinə, SSRİ-nin müvafiq nazirliklərinə və baş idarələrinə icazə verilsin ki, istisna olaraq müəyyən edilmiş qaydada layihələr təsdiq olunanadək 1988-1989-cu illərdə Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində iş çertyojları və smetalar üzrə istehsal obyektləri və sosial obyektlər tiksinlər.

15. Bu qərarla nəzərdə tutulmuş tapşırıqların yerinə yetirilməsi sahəsində işlərin başlanmasını təmin etmək üçün:

1988-ci ildə Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinə dövlət mərkəzləşdirilmiş əsaslı vəsait qoyuluşu limiti 12,4 milyon manat, o cümlədən tikinti-quraşdırma işləri üçün 3,9 milyon manat artırılсын. Göstərilən əsaslı vəsait qoyuluşu SSRİ Nazirlər Sovetinin ehtiyat fondu hesabına maliyyələşdirilsin;

SSRİ Dövlət Maddi-Texniki Təchizat Komitəsi, SSRİ Dövlət Aqrosənaye Komitəsi və SSRİ Meliorasiya və su Təsərrufatı Nazirliyi 1988-ci ildə Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin sərəncamına Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin ehtiyacları üçün əlavə maddi-texniki ehtiyatlar ayırsınlar.

16. SSRİ Dövlət Plan Komitəsi beşillik plan tapşırıqlarından əlavə və on üçüncü beşillik hesablamaları ilə 1989-1990-cı illərdə Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinə bu qərarla nəzərdə tutulmuş tapşırıqların yerinə yetirilməsini təmin edən

miqdarda bütün maliyyə mənbələri üzrə dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu və material ehtiyatları limitləri ayrılmasını nəzərdə tutsun.

17. SSRİ Dövlət Xalq Maarifi Komitəsi, Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti və Ermənistan SSR Nazirlər Soveti erməni dilində təhsil verən və Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində, habelə Azərbaycan SSR-in digər rayonlarında yerləşən məktəblərdə işin təkmilləşdirilməsi üçün birgə təşkilat-pedaqoji və metodik tədbirlərin hazırlanmasını və həyata keçirilməsini təmin etsinlər.

18. SSRİ Dövlət Xalq Maarifi Komitəsi Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti və Ermənistan SSR Nazirlər Soveti ilə birlikdə 1988-ci ildən başlayaraq mütəxəssislərin kooperasiya qaydası ilə hazırlanması planlarında Ermənistan SSR ərazisində yerləşən ali məktəblərdə Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində yaşayan şəxslərin təhsil almağa məqsədli qəbulu üçün yerlər ayrılmasını nəzərdə tutsun.

19. SSRİ Dövlət Xalq Maarifi Komitəsi və Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti ali təhsilli mütəxəssislər hazırlanmasının keyfiyyətini artırmaq və yüksək ixtisaslı kadrlara Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin tələbatını daha tam ödəmək məqsədilə Stepanakert Pedaqoji İnstitutunun maddi-texniki bazasının sürətlə inkişaf etdirilməsi, onun müasir texniki təlim vasitələri, lazımı tədris-laboratoriya avadanlığı və hesablayıcı elektron texnikası ilə təchiz edilməsi üçün tədbirlər hazırlayıb həyata keçirsinlər.

20. Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində yaşayan vətəndaşların idarə və təşkilat lövhələrinin erməni dilində yazılması barəsindəki arzuları ilə əlaqədar olaraq Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinə tapşırılsın ki, bu məsələni nəzərdən keçirib həll etsin.

21. Azərbaycan KP MK, Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti, Azərbaycan KP Dağlıq Qarabağ Vilayət Komitəsi və Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti Xalq Deputatları Sovetinin İcraiyyə Komitəsi:

partiya, Sovet və təsərrüfat orqanlarının, həmkarlar ittifaqı və komsomol təşkilatlarının təşkilatçılıq və siyasi işini bu qərarla nəzərdə tutulmuş tapşırıqların yerinə yetirilməsinə yönəltsinlər, zəhmətkeşlərin səylərini ən əvvəl iqtisadi və sosial vəzifələrin yerinə yetirilməsində cəmləşdirdirsinlər və vilayət xalq təsərrüfatının planlaşdırılmasında və idarə olunmasında yerli xalq deputatları Sovetlərinə verilmiş hüquqlardan hər vasitə ilə istifadə etsinlər;

zəhmətkeşlərin təşəbbüskarlığını və yaradıcılığını hər vasitə ilə inkişaf etdirdirsinlər, yenidənqurmanın sürətləndirilməsi və dərinləşdirilməsi, iş üslubunun təkmilləşdirilməsi, tənqid və özünütənqidin genişləndirilməsi, iqtisadi və sosial inkişaf məsələlərinin həllində geniş aşkarlığın təmin edilməsi barəsində Sov.İKP-nin çağırışına onların vətənpərvərlik işləri ilə cavab vermək səyini fəal surətdə müdafiə etsinlər.

Kütləvi informasiya və təbliğat vasitələri regionun sosial və iqtisadi inkişafı problemlərini müntəzəm surətdə və hərtərəfli işıqlandırınlar, plan tapşırıqlarının yerinə yetirilməsi gedişini dərindən təhlil etsinlər, real

yenidənqurma təcrübəsinin ümumiləşdirsinlər, təsərrüfatçılığın və əməyin səmərəliliyini yüksəltməyin müasir metodlarını təbliğ etsinlər.

Sov.İKP Mərkəzi Komitəsi və SSRİ Nazirlər Soveti möhkəm əmin olduqlarını bildirirlər ki, Azərbaycan SSR Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin zəhmətkeşləri siyasi yetkinlik, indiki məqamın məsul bir məqam olduğunu başa düşdüklerini göstərəcək, sıx birlik və yüksək mütəşəkkillik nümayiş etdirəcəklər. Erməni, Azərbaycan və ölkəmizin digər xalqlarının dostluğunu möhkəmlətmək, bütün qüvvələri yol verilmiş geriliyin ləğvinə, 1988-ci il planlarının və bütövlükdə on ikinci beşilliyin sözsüz yerinə yetirilməsinə yönəltmək vilayətin əmək kollektivlərinin borcudur.

Sov.İKP

Mərkəzi Komitəsinin katibi; **M. QORBAÇOV**

Nazirlər Sovetinin sədri; **N. RIJKOV**

«Kommunist» qəzeti, 24 mart 1988-ci il

AZƏRBAYCAN SSR ALİ SOVETİNİN RƏYASƏT HEYƏTİNDƏ

Martın 24-də Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri S. B. Tatlıyev yoldaşın sədrliyi ilə Respublika Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclası olmuşdur.

«Dağlıq Qarabağda, Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də hadisələr barəsində müttəfiq respublikaların müraciətləri ilə əlaqədar tədbirlər haqqında» SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin qərarını yerinə yetirmək sahəsində vəzifələr haqqında məsələ müzakirə edilmişdir.

S. B. Tatlıyev yoldaş SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin martın 23-də keçirilən iclasının gedişi haqqında məlumat vermişdir.

Nəzərdən keçirilən məsələnin müzakirəsində Rəyasət heyətinin üzvləri: A. A. Aslanov, A. M. Əmənov, R. M. Bədirov, D. C. Camalova, F. R. Mustafayev, L. A. Sokolov, Z. N. Tağıyev, M. Ə. Hüseynov, R. Ə. Yusufova, Azərbaycan SSR Ali Sovetinin sədri S. Ə. Rüstəməzadə, Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin katibi R. S. Qızıyeva çıxış etmişlər.

Respublika Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclasında Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi K. M. Bağirov yoldaş çıxış etmişdir.

Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti bu məsələ barəsində qərar qəbul etmişdir.

Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti yığıncaqların, mitinqlərin, küçə yürüşlərinin və nümayişlərinin təşkili və keçirilməsi qaydası haqqında Əsasnamənin təsdiq edilməsi barəsində və yığıncaqların, mitinqlərin, küçə yürüşlərinin və nümayişlərinin təşkilinin və keçirilməsinin müəyyən edilmiş

qaydasını pozmaq üstündə məsuliyyət haqqında fərmanlar qəbul etmişdir (Azərinform).

«Kommunist» qəzeti, 25 mart 1988-ci il

**«DAĞLIQ QARABAĞDA, AZƏRBAYCAN SSR-DƏ VƏ ERMƏNİSTAN SSR-DƏ HADİSƏLƏR BARƏSİNDƏ MÜTTƏFİQ RESPUBLİKALARIN MÜRACİƏTLƏRİ İLƏ ƏLAQƏDAR TƏDBİRLƏR HAQQINDA»
SSRİ ALİ SOVETİ RƏYASƏT HEYƏTİNİN QƏRARINI YERİNƏ
YETİRMƏK VƏZİFƏLƏRİ BARƏDƏ AZƏRBAYCAN SSR ALİ SOVETİ
RƏYASƏT HEYƏTİNİN QƏRARI**

Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə RSFSR, Ukrayna SSR, Belorusiya SSR, Özbəkistan SSR, Qazaxıstan SSR, Gürcüstan SSR, Litva SSR, Moldaviya SSR, Latviya SSR, Qırğızıstan SSR, Tacikistan SSR, Türkmənistan SSR və Estoniya SSR ali sovetləri rəyasət heyətlərinin müraciətləri gəlmişdir; həmin müraciətlərdə Dağlıq Qarabağ hadisələri ilə əlaqədar olaraq Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də yaranmış vəziyyətdən qardaş respublikaların zəhmətkeşlərinin dərin narahatlığı və təşviş hissi ifadə edilmişdir.

Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti qardaşcasına həmrəylik üçün müttəfiq respublikaların ali sovetlərinin rəyasət heyətlərinə səmimi minnətdarlığını bildirir, bu aktı sovet xalqlarının yekdilliyinin və monolit sıx birliyinin - sosialist Vətəninin qüdrətinin əsasının qorunmasına qayğının təzahürü, ölkəmiz, SSRİ-də milli münasibətlərin bütün tarixi üçün görünməmiş hadisələrdən ciddi narahatlığın təzahürü kimi qiymətləndirir.

Martın 23-də SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyəti Dağlıq Qarabağda, Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də hadisələr barəsində müttəfiq respublikaların müraciətləri ilə əlaqədar tədbirlər məsələsinə baxmış və müvafiq qərar qəbul etmişdir.

SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyəti mürəkkəb milli ərazi məsələlərini dövlət hakimiyyət orqanlarına təzyiq yolu ilə, emosiyaların və ehtirasların qızışdırılması, SSRİ Konstitusiyasında təsbiq olunmuş milli dövlət sərhədlərini və milli inzibati sərhədləri dəyişdirmək uğrunda çıxış edən cürbəcür özbaşına qurumlar yaradılması şəraitində həll etməyə cəhd göstərilməsini yolverilməz saymışdır, çünki bütün bunlar vəziyyəti daha da mürəkkəbləşdirə bilər və gözlənilməz nəticələrə gətirib çıxara bilər.

Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti Dağlıq Qarabağ hadisələri ilə əlaqədar olaraq Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də mürəkkəb vəziyyətdən SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin, müttəfiq respublikaların ali sovetləri Rəyasət heyətlərinin narahatlığına bütünlüklə şərik çıxır və tamamilə razılaşır ki, bu, hər iki respublikanın xalqlarına və ümumən vahid çoxmillətli ittifaq

dövləti kimi SSRİ-nin xalqları arasında dostluğun daha da möhkəmlənməsinə zərər vurur.

Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti ayrı-ayrı şəxslər və qruplar tərəfindən yol verilmiş və insan tələfatı ilə nəticələnmiş cinayətkar hərəkətləri qətiyyətlə pisləyir. Respublika zəhmətkeşləri şübhə etməyə bilirlər ki, müqəssirlər ciddi inzibati məsuliyyətə və cinayət məsuliyyətinə cəlb ediləcək və lazımı cəzalarını alacaqlar.

Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti qərara alır:

1. «Dağlıq Qarabağda, Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də hadisələr barəsində müttəfiq respublikaların müraciətləri ilə əlaqədar tədbirlər haqqında» SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin qərarı bəyənilsin, dönmədən rəhbər tutulmaq və icra üçün qəbul edilsin.

2. Naxçıvan MSSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti, Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti xalq deputatları Sovetinin icraiyyə komitəsi, respublika rayon və şəhər sovetlərinin icraiyyə komitələri «Dağlıq Qarabağda, Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də hadisələr barəsində müttəfiq respublikaların müraciətləri ilə əlaqədar tədbirlər haqqında» SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin qərarını rəhbər tutub hər yerdə ciddi ictimai asayişin yaradılması, əhalinin sakitliyinin qorunması, sosialist qanunçuluğuna sözsüz əməl olunması, vətəndaşların hüquq və mənafələrinin təmin edilməsi üçün hər cür lazımi tədbirlər görsünlər. Bütün müəssisələrin, idarələrin və təşkilatların əmək kollektivlərində, tədris müəssisələrində işgüzar şərait yaradılsın. Sovetlərə verilmiş hüquqlardan istifadə olunub SSRİ xalqlarının yekdilliyinə və sıx birliyinə zərər vuran hər cür hərəkətlər və təzahürlər qətiyyətlə dəf edilsin, hər cür millətçilik və ekstremist təzahürlərinə qətiyyətlə müqavimət göstərsin. Öz hərəkətləri ilə vəziyyətin sabitliyini pozanlar, qardaş xalqların dostluğuna və əməkdaşlığına qəsd edənlər ciddi məsuliyyətə cəlb edilsinlər.

Sovetlərin deputatları, fəalları partiya, həmkarlar ittifaqı və komsomol təşkilatları ilə birlikdə əzmlə kütləvi-siyasi iş aparmalı, Lenin milli siyasət prinsiplərinin mahiyyətini, vətəndaşların milli heysiyyətinə hörmət etmək lüzumunu əhali arasında izah etməlidirlər.

Hər bir müəssisədə, hər bir təşkilatda, kolxozlarda, sovxozlarda, idarələrdə, tədris müəssisələrində, bütün əmək kollektivlərində sakit, işgüzar şərait yaradılsın, respublikada yaşayan bütün millətlərin və xalqların zəhmətkeşləri XXVII qurultayın və Sov.İKP MK-nın sonrakı plenumlarının qərarlarına müvafiq surətdə həyata keçirilən inqilabi dəyişikliklərin vəzifələrinin yerinə yetirilməsinə səfərbər edilsinlər.

3. Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin təsərrüfat və sosial-mədəni inkişafının vaxtı çatmış və respublikanın səlahiyyətinə aid məsələlərinin həlli üçün on gün müddətində tədbirlər kompleksi hazırlasın və müvafiq qərar qəbul etsin.

Azərbaycan SSR nazirlikləri, dövlət komitələri və baş idarələri tabeli müəssisələrdə, idarələrdə və təşkilatlarda dövlət və əmək intizamına sözsüz əməl olunmasını təmin etsinlər.

Müəssisələrin, kolxozların, sovxozların, tikinti və nəqliyyat təşkilatlarının normal işinin pozulmasına yol verilməməsi üçün, dövlət plan tapşırıqlarının pozulması, xalq təsərrüfatına dəymiş zərər üçün rəhbər işçilərin şəxsi məsuliyyəti məsələsinə baxılsın.

4. Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində yaradılmış üzdənirəq «Krunk» cəmiyyətinin özünə xas olmayan funksiyaları öz üzərinə götürdüyünü və onun fəaliyyətinin əslində kommunizm quruculuğu məqsədlərinə və sosialist beynəlmiləçiliyi prinsiplərinə zidd olduğunu, əhalini kütləvi iğtişaslara təhrik etdiyini nəzərə alaraq «Krunk» cəmiyyətini, ona başçılıq edən orqanları - komitəni və şuranı buraxmağı qərara alır. Prokurorluq orqanları bu qərarın təxirə salınmadan icrasını təmin etsinlər, cürbəcür özbaşına qurumların qanunsuz fəaliyyətinə yol verməsinlər.

5. Hüquq qaydalarını təmin etmək məqsədilə respublikanın Daxili İşlər Nazirliyi, prokurorluğu cəmiyyətə zidd hərəkətlər edən, milli düşmənçiliyi qızışdıran, hakimiyyət orqanlarının qanuni tələblərinə tabe olmamağa çağıran şəxslərə qarşı qanuna müvafiq surətdə ən qəti tədbirlər görsünlər.

Nəzərə alınsın ki, SSRİ prokurorluğu Əskəranda və Sumqayıtda hadisələr zamanı törədilmiş cinayətlərin ətraflı istintaqını aparır.

6. «Yığıncaqların, mitinqlərin, küçə yürüşlərinin və nümayişlərinin təşkili və keçirilməsi qaydası haqqında» və «Yığıncaqların, mitinqlərin, küçə yürüşlərinin və nümayişlərinin təşkilinin və keçirilməsinin müəyyən edilmiş qaydasını pozmaq üstündə məsuliyyət haqqında» Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin fərmanlarını qəbul etmək zəruri sayılsın.

7. Sosialist qanunçuluğunu və ictimai asayışı möhkəmlətmək sahəsində razılaşdırılmış əlbir tədbirlər həyata keçirmək, bütün millətlərin vətəndaşlarının qanuni mənafeələrinin qorunmasını təmin etmək, qardaş sovet xalqlarının dostluğunu və əməkdaşlığını möhkəmlətmək barəsində Ermənistan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə təkliflər göndərilsin.

8. Kütləvi informasiya vasitələrinə tapşırılsın ki, sovet xalqlarının dostluğu və qardaşlığı ideyalarının təbliğini hər vasitə ilə gücləndirsinlər, milli ədavəti qızışdırmaq, respublikada yaşayan müxtəlif millətlərin və xalqların vətəndaşlarının hüquqlarına və mənafeələrinə toxunmaq üçün göstərilən hər cür cəhdləri açıq ifşa etsinlər.

Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri; **S. TATLIYEV**
Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin katibi; **R. QAZIYEVA**
Baki şəhəri, 24 mart 1988-ci il.

«Kommunist» qəzeti, 28 mart 1988-ci il

**YIĞINCAQLARIN, MİTİNGLƏRİN, KÜÇƏ
YÜRÜŞLƏRİNİN TƏŞKİLİ VƏ KEÇİRİLMƏSİ QAYDASI
HAQQINDA ƏSASNAMƏNİN TƏSDİQ EDİLMƏSİ BARƏSİNDƏ**

AZƏRBAYCAN SSR ALİ SOVETİ RƏYASƏT HEYƏTİNİN FƏRMANI

Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti qərara alır:

1. Yığıncaqların, mitinglərin, küçə yürüşlərinin və nümayişlərinin təşkili və keçirilməsi qaydası haqqında Əsasnamə təsdiq edilsin.
2. Bu Fərman mətbuatda dərc olunduğu andan qüvvəyə minir.

Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri; **S. TATLIYEV**
Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin katibi; **R. QAZIYEVA**
Bakı şəhəri, 24 mart 1988-ci il

«Kommunist» qəzeti, 25 mart 1988-ci il

**YIĞINCAQLARIN, MİTİNGLƏRİN, KÜÇƏ
YÜRÜŞLƏRİNİN VƏ NÜMAYİŞLƏRİNİN TƏŞKİLİ
VƏ KEÇİRİLMƏSİ QAYDASI HAQQINDA ƏSASNAMƏ**

I. Ümumi qaydalar

1. SSRİ Konstitusiyası və Azərbaycan SSR Konstitusiyası xalqın mənafələrinə uyğun olaraq və sosializm quruluşunu möhkəmləndirmək və inkişaf etdirmək məqsədilə vətəndaşlara yığıncaqlar, mitinglər, küçə yürüşləri və nümayişləri azadlığı üçün təminat verir. Bu siyasi azadlıqların həyata keçirilməsi zəhmətkeşlərə və onların təşkilatlarına ictimai binalar, küçələr, meydanlar və digər ictimai yerlər verilməsi ilə təmin olunur.
2. Yığıncaqlar, mitinglər, küçə yürüşləri və nümayişləri dövlət asayişinə və ictimai asayişə, sovet qanunlarına, socialist birgəyaşayışı qaydalarına, əxlaq və məənəviyyət normalarına, vətəndaşların hüquqlarının və qanuni mənafələrinin qorunmasına əməl edilməklə keçirilir.
3. Bu Əsasnamə SSR İttifaqının və Azərbaycan SSR-in qanunvericiliyi ilə başqa hallar müəyyən edilməmişsə, Azərbaycan SSR küçələrində, meydanlarında, prospektlərində, parklarında, bağlarında, bağçalarında və başqa ictimai yerlərində yığıncaqların, mitinglərin, küçə yürüşlərinin və nümayişlərinin təşkili və keçirilməsi qaydasını müəyyən edir.

II. Yığıncaqların, mitinqlərin, küçə yürüşlərinin və nümayişlərinin təşkili qaydası

4. Yığıncaqlar, mitinqlər, küçə yürüşləri və nümayişləri keçirilməsinə razılıq almaq üçün müəssisələrin, idarələrin və təşkilatların əmək kollektivlərinin, kooperativ təşkilatlarının və digər ictimai təşkilatların orqanlarının, ictimai özfəaliyyət orqanlarının və vətəndaşların ayrı-ayrı qruplarının müvəkkilləri yerli xalq deputatları Sovetinin icraiyyə komitəsinə müraciət edə bilərlər.

Rayonda, şəhərdə, şəhər rayonunda, qəsəbədə, kənd yaşayış məntəqəsində göstərilən tədbirlər keçirilərkən rayon, şəhər, şəhərdə rayon, qəsəbə, kənd xalq deputatları Sovetinin icraiyyə komitəsi tərəfindən, iki və daha çox inzibati ərazi vahidi ərazisində isə yuxarı icraiyyə komitəsi və sərəncam orqanı tərəfindən icazə verilir.

Müəssisələrin, idarələrin və təşkilatların əmək kollektivləri, onlarda fəaliyyət göstərən ictimai təşkilatlar tərəfindən onlara məxsus binalarda, başqa binalarda, habelə müəssisələrin, idarələrin və təşkilatların ərazisində göstərilən tədbirlərin keçirilməsi haqqında yerli xalq deputatları Sovetinin icraiyyə komitəsinə məlumat vermək tələb olunmur.

5. Yığıncaq, mitinq, küçə yürüşü, nümayişi keçirilməsi üçün yer ayrılması və vaxtın müəyyən edilməsi haqqında ərizə yazılı şəkildə verilir və ərizədə aşağıdakılar göstərilməlidir:

- hərəkətin məqsədi, forması, yeri və ya marşrutları, yığıncağın, mitinqin, küçə yürüşünün, nümayişinin başlanması və qurtarması vaxtı, iştirakçıların təxmini sayı;
- müvəkkil şəxslərin (təşkilatçıların) fəmiliası, adı, atasının adı, onların imzası, yaşayış və iş yeri, ərizənin verilməsi tarixi.

Lazımi hallarda ərizəyə yığıncağın, mitinqin, küçə yürüşünün, nümayişinin keçirilməsi xərcləri haqqında, onların mənbələri və ödənilməsi qaydası haqqında məlumat əlavə edilir.

6. Müvafiq xalq deputatları Sovetinin icraiyyə komitəsinə ərizə yığıncağın, mitinqin, küçə yürüşünün, nümayişinin keçirilməsinin güman edilən gününə ən gec 7 gün qalmış verilir və ərizəyə alındığı andan beş gün müddətində baxılır.

Xalq deputatları Sovetinin icraiyyə komitəsi yığıncağın, mitinqin, küçə yürüşünün, nümayişinin keçirilməsi üçün lazımi şərait təmin edir.

7. Xalq deputatları Sovetinin icraiyyə komitəsi yığıncaqların, mitinqlərin, küçə yürüşlərinin və nümayişlərinin keçirilməsi SSRİ Konstitusiyasının, Azərbaycan SSR Konstitusiyasının müddəalarına, sovet qanunlarına uyğun olmadıqda onların təşkilini qadağan edir.

Yığıncağın, mitinqin, küçə yürüşünün, nümayişinin keçirilməsi barəsində ərizəni ödəməkdən yerli xalq deputatları Soveti icraiyyə komitəsinin imtina etməsi əsaslandırılmalıdır.

Yığıncağın, mitinqin, küçə yürüşünün və nümayişinin keçirilməsinə icazə verməkdən yerli xalq deputatları Soveti icraiyyə komitəsinin imtina etməsindən 5 gün müddətində yuxarı icra və sərəncam orqanına şikayət verilə bilər; bu orqanın qərarı 10 gün müddətində qəbul edilir və qətidir.

III. Yığıncaqların, mitinqlərin, küçə yürüşlərinin və nümayişlərinin keçirilməsi qaydası

8. Yığıncaqlar, mitinqlər, küçə yürüşləri və nümayişləri ərizədə göstərilmiş müddətlərdə və şərtləşdirilmiş yerdə, habelə məqsədlərə müvafiq sürətdə keçirilir.

Yığıncaqların, mitinqlərin, küçə yürüşlərinin və nümayişlərinin təşkilatçıları daim onlarda iştirak etməyə borcludurlar.

9. Yığıncaq, mitinq, küçə yürüşü, nümayiş, onun keçirilməsinin bu Əsasnamədə nəzərdə tutulmuş qaydası pozulduqda, vətəndaşların həyatı və sağlamlığı üçün təhlükə yarandıqda, ictimai asayiş, nəqliyyatın və digər xidmət bölmələrinin normal işi pozulduqda yerli-xalq deputatları Soveti icraiyyə komitəsi, daxili işlər orqanı nümayəndələrinin tələbi ilə dayandırılmalıdır.

IV. Yığıncaqların, mitinqlərin, küçə yürüşlərinin və nümayişlərinin təşkili və keçirilməsi qaydasının pozulmasına görə məsuliyyət

10. Azərbaycan SSR küçələrində, meydanlarında, prospektlərində, parklarında, bağlarında, bağçalarında və digər ictimai yerlərində yığıncaqların, mitinqlərin, küçə yürüşlərinin və nümayişlərinin təşkilinin və keçirilməsinin müəyyən edilmiş qaydasını pozmuş şəxslər qüvvədə olan qanunvericiliyə müvafiq surətdə məsuliyyət daşıyırlar.

11. Yığıncaqlar, mitinqlər, küçə yürüşləri və nümayişləri keçirilən zaman onların iştirakçıları tərəfindən dövlətə, kooperativ təşkilatlarına, digər ictimai təşkilatlara və ya vətəndaşlara dəymiş maddi zərər ödənilməlidir.

Azərbaycan SSR

Ali Soveti Rəyasət heyətinin katibi; **R. QAZIYEVA**

«Kommunist» qəzeti, 25 mart 1988-ci il

YIĞINCAQLARIN, MITİNLƏRİN, KÜÇƏ YÜRÜŞLƏRİNİN VƏ NÜMAYİŞLƏRİNİN TƏŞKİLİNİN VƏ KEÇİRİLMƏSİNİN MÜƏYYƏN EDİLMİŞ QAYDASINI POZMAQ ÜSTÜNDƏ MƏSULİYYƏT HAQQINDA

AZƏRBAYCAN SSR ALİ SOVETİ RƏYASƏT HEYƏTİNİN FƏRMANI

Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti qərara alır:

1. Müəyyən edilsin ki, küçələrdə, meydanlarda, prospektlərdə, parklarda, bağlarda, bağçalarda və digər ictimai yerlərdə yığıncaqların, mitinqlərin, küçə yürüşlərinin və nümayişlərinin təşkilinin və keçirilməsinin müəyyən edilmiş qaydasını pozmaqda müqəssir olan şəxslər xəbərdar edilmək və ya vətəndaşlara qoyulan əlli manatadək məbləğdə cərimə növündə inzibati tənbeh olunurlar.

Bu Fərmanda nəzərdə tutulmuş inzibati hüquq pozuntuları haqqında işlərə rayon, şəhər, şəhərdə rayon, qəsəbə, kənd xalq deputatları Sovetlərinin icraiyyə komitələri yanında inzibati komissiyalar baxırlar.

Bu Fərmanda nəzərdə tutulmuş pozuntular haqqında protokollar daxili işlər orqanlarının, yerli xalq deputatları Sovetləri icraiyyə komitələrinin bunun üçün vəkil edilmiş vəzifəli şəxsləri, xalq drujinaçıları tərəfindən tərtib edilir.

2. İnzibati tənbeh tədbirləri tətbiq edildikdən sonra küçələrdə, meydanlarda, prospektlərdə, parklarda, bağlarda, bağçalarda və digər ictimai yerlərdə yığıncaqların, mitinqlərin, küçə yürüşlərinin və nümayişlərinin təşkilinin və keçirilməsinin müəyyən edilmiş qaydasının təkrar pozulmasına görə bir ilədək müddətə islah işləri və ya üç yüz manatadək cərimə cəzası verilir.

Müəssisələrin, idarələrin və təşkilatların normal işinin pozulmasına səbəb olmuş eyni hərəkətlərə görə iki ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə, yaxud da bir ildən iki ilədək müddətə islah işləri cəzası verilir.

II. İnzibati hüquq pozuntuları haqqında Azərbaycan SSR-in 1984-cü il dekabrın 13-də Azərbaycan SSR Ali Soveti tərəfindən qəbul edilmiş məcəlləsinə (Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Məlumatı, 1984-cü il. № 23, maddə 198; 1985-ci il, № 11, maddə 130, № 21, maddə 204; 1986-cı il, № 12, maddə 72; 1987-ci il, № 1-2, maddə 6, № 12, maddə 118, № 15-16, maddə 153) aşağıdakı əlavələr edilsin:

1. Məcəlləyə aşağıdakı məzmununda 175-2 maddəsi əlavə edilsin:

«Maddə 175-2. Yığıncaqların, mitinqlərin, küçə yürüşlərinin və nümayişlərinin təşkilinin və keçirilməsinin müəyyən edilmiş qaydasının pozulması.

Küçələrdə, meydanlarda, prospektlərdə, parklarda, bağlarda, bağçalarda və digər ictimai yerlərdə yığıncaqların, mitinqlərin, küçə yürüşlərinin və nümayişlərinin təşkilinin və keçirilməsinin müəyyən edilmiş qaydasının pozulmasına görə - xəbərdarlıq edilir və ya vətəndaşların üzərinə əlli manatadək məbləğdə cərimə qoyulur».

2. 208-ci maddənin birinci və ikinci hissələri «175-1» rəqəmindən sonra «175-2» rəqəmi ilə tamamlansın.

3. 250-ci maddənin I bəndinə «xırda xuliqanlıq törədildikdə, milis işçisinin və ya xalq drujinaçısının qanuni sərəncamına və ya tələbinə qəsdən tabe olmamaqda» sözlərindən sonra «yığıncaqların, mitinqlərin, küçə yürüşlərinin və nümayişlərinin təşkilinin və keçirilməsinin müəyyən edilmiş qaydası pozulduqda» sözləri əlavə edilsin.

III. Bu Fərmanın 2-ci maddəsinə müvafiq surətdə Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinə aşağıdakı məzmununda 188-4 maddəsi əlavə edilsin:

«Maddə 188-4. Yığıncaqların, mitinqlərin, küçə yürüşlərinin və nümayişlərinin təşkilinin və keçirilməsinin müəyyən edilmiş qaydasının pozulması.

İnzibati tənbeh tədbirləri tətbiq edildikdən sonra küçələrdə, meydanlarda, prospektlərdə, parklarda, bağlarda, bağçalarda və digər ictimai yerlərdə yığıncaqların, mitinqlərin, küçə yürüşlərinin və nümayişlərinin təşkilinin və keçirilməsinin müəyyən edilmiş qaydasının təkrar pozulmasına görə - bir ilədək müddətə islah işləri və ya üç yüz manatadək cərimə cəzası verilir.

Müəssisələrin, idarələrin və təşkilatların normal işinin pozulmasına səbəb olmuş eyni hərəkətlərə görə - iki ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə, yaxud da bir ildən iki ilədək müddətə islah işləri cəzası verilir».

IV. Bu Fərman mətbuatda dərc olunduğu andan qüvvəyə minir.

Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri; **S. TATLIYEV**
Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin katibi; **R. QAZIYEVA.**
Bakı şəhəri, 24 mart 1988-ci il

«Kommunist» qəzeti, 25 mart 1988-ci il

AZƏRBAYCAN KOMMUNİST PARTİYASI MƏRKƏZİ KOMİTƏSİNİN, AZƏRBAYCAN SSR ALİ SOVETİ RƏYASƏT HEYƏTİNİN, AZƏRBAYCAN SSR NAZİRLƏR SOVETİNİN MÜRACİƏTİ

Əziz yoldaşlar!

Yaranmış vəziyyətlə əlaqədar sizə bir daha müraciət etməyi lazım bilirik.

Məlum olduğu kimi, Sov.İKP MK-nın Baş katibi Mixail Sergeyeviç Qorbaçovun Azərbaycan və Ermənistan zəhmətkeşlərinə, xalqlarına müraciəti hər iki respublikada razılıqla qarşılanmışdır. Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında hadisələrlə əlaqədar qızıqmış ehtirasları və emosiyaları tədricən meydana çıxan problemlərin həllinə ayıq və ağıllı münasibəti əvəz etmişdir.

Lakin son günlər vəziyyət yenə də gərginləşməyə başlamış, hər cür şayiələr, uydurmalar qeyri-sağlam əhval-ruhiyyə yaratmış, respublikada vəziyyətin daha da normal hala salınması prosesinə mənfi təsir göstərmişdir. Mayın 16-da Bakıda gənclərin, tələbələrin, ziyalıların nümayəndələrinin mitinqi keçirilmişdir.

Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi bürosunun üzvləri toplaşanları diqqətlə dinləmişlər.

Dağlıq Qarabağda, respublikamızda və Ermənistan SSR-də yaranmış vəziyyətlə əlaqədar adamların təbii narahatlığını, onları düşündürən suallara cavab almaq arzusunu biz çox yaxşı başa düşürük. Lakin bu əsəbilik, çılgınlıq şəraitində, «mitinq demokratiyası» yolu ilə olmamalıdır, çünki bu yol hamımızın bildiyi kimi, gözlənilməz nəticələrə gətirib çıxarır. Miting iştirakçılarının irəli sürdüləri məsələlər diqqətlə nəzərdən keçirilmişdir. Bu məsələlərin bəziləri barədə dərhal tədbirlər görülməlidir. Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, irəli sürülən məsələlərin bəziləri təhlil və müəyyən vaxt tələb edir.

Bu il mayın 11-də Ermənistan SSR-in Ararat rayonunda bəzi yaşayış məntəqələrində baş verən hadisələr əhalinin müəyyən hissəsinin narahatlığına səbəb olmuşdur. Yerli əhali arasında münaqişə baş vermişdir. Zərərçəkənlər var. Ölənlər yoxdur. Partiya və sovet orqanları vəziyyəti normal hala salmaq üçün tədbirlər görürlər. Hər bir hadisə ayrı-ayrılıqda SSRİ Prokurorluğu tərəfindən təhqiq edilir. Şübhə etməmək olar ki, müqəssirlər aşkara çıxarılacaq və qanunun bütün ciddiyyətilə məsuliyyətə cəlb ediləcəklər.

Azərbaycan Kommunist Partiyasının Mərkəzi Komitəsi, respublika Ali Sovetinin Rəyasət heyəti və hökuməti vəziyyəti sağlamlaşdırmaq, normal həyat ahəngini qaydaya salmaq üçün lazım olan bütün tədbirləri görürlər. Belə bir narahat şəraitdə bizim hər birimizdən xalqımızın ən yaxşı nümayəndələrinə xas olan dözümlülük, son dərəcə təmkinli olmaq tələb edilir. Biz heç cür imkan verməməliyik ki, kimsə özünün ağılsız söz-söhbəti və ya hərəkətləri ilə xalqlar dostluğunun çoxəsrlik ənənələrini pozsun, ölkədə gedən yenidənqurmaya, demokratikləşmənin ilkin addımlarına xələl gətirsin.

Sov.İKP Mərkəzi Komitəsi bu gün milli münasibətlərin inkişafına birinci dərəcəli əhəmiyyət verir. Sov.İKP MK-nın xüsusi plenumu buna həsr olunacaq. Partiya qətiyyətlə bildirir ki, milli münasibətlərin bütün problemlərini yalnız qanunçuluq və demokratik proses çərçivəsində, xalqlarımızın beynəlmiləl yekdilliyinə azacıq da olsa xəttər yetirmədən həll etmək olar.

Azərbaycan xalqı həmişə sosialist beynəlmiləçiliyi nümunəsi göstərmişdir. Biz bu ənənələrlə haqlı olaraq fəxr edirik və hər birimizin vəzifəsi bu ənənələri qoruyub saxlamaqdan və inkişaf etdirməkdən ibarətdir.

Biz Azərbaycanın çoxmillətli əhalisinə müraciət edir, ağsaqqalları, anaları müdrik olmağa, gənclərimizi ağıllı hərəkət etməyə çağırırıq: yalnız təmkinli və ləyaqətli olmaq, öz xalqının taleyi üçün dərindən məsuliyyət hiss etmək xalqın iradəsinə və mənəvi gücünə sübuta yetirə bilər.

Biz bütün həmvətənlərimizə, respublikanın vətəndaşlarına - azərbaycanlılara, ermənilərə, ruslara, Azərbaycanda yaşayan bütün millətlərdən olan adamlara müraciət edirik: emosiyalara və şayiələrə uymayın, millətlər arasında nifaq salan təhrikçilərə və fitnəkarlara qəti cavab verin, sakitlik və

təmkinlik nümunəsi göstərin, unutmayın ki, respublikamızın şərəfi üçün, Azərbaycan xalqının şərəfi üçün biz hamımız cavabdehik.

«Komminist» qəzeti, 18 may 1988-ci il

AZƏRBAYCAN KP MƏRKƏZİ KOMİTƏSİNDƏ

Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsi «Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində hadisələr üçün B. S. Kevorkov yoldaşın və başqa rəhbər işçilərin məsuliyyəti haqqında» məsələ müzakirə etmişdir.

Qəbul olunmuş qərarda qeyd edilir ki, mövcud milli-ərazi quruluşunu dəyişdirmək tələbləri ilə əlaqədar olaraq bu ilin fevralından Azərbaycan SSR-in Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində qeyri-sağlam şərait yaranmışdır.

15 il vilayət partiya komitəsinin birinci katibi işləmiş B. S. Kevorkov yoldaşın DQMV-də və onun ətrafında baş vermiş hadisələrdə şəxsən təqsiri böyükdür. O, yolverilməz siyasi uzaqgörməzlik, lovğalıq, səthilik göstərərək, əslində xalqdan və partiya təşkilatlarından ayrı düşmüşdür.

Hadisələr xeyli dərəcədə Dağlıq Qarabağ partiya təşkilatının böyük səhvlərinin və ümumən təşkilat-siyasi işi zəiflətməsinin nəticəsi olmuşdur.

Kadrların seçilməsində və yerləşdirilməsində kobud pozuntulara yol verilmişdir. Bu məsələlərdə B. S. Kevorkov yoldaşa subyektivizm, rəhbər kadrları irəli çəkilməsi zamanı onların iş və siyasi keyfiyyətlərinə qiymət verilməsində səthilik xas idi. Çox vaxt partiya orqanlarının aparatlarına partiya və həyat təcrübəsi olmayan, siyasi cəhətdən yetkinləşməmiş şəxslər irəli çəkilirdi. Kadrlara qiymət verilməsi zamanı çox vaxt qərəzkarlığa yol verilirdi. Məsələn, V. M. Qabrielyan yoldaş əsassız olaraq ciddi partiya məsuliyyətinə cəlb olunmuş və Mardakert Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi vəzifəsindən azad edilmişdi.

Zəhmətkeşlərin ideya-siyasi və beynəlmiləl tərbiyəsində ciddi nöqsanlara yol verilirdi. Gənclər arasında tərbiyə işinə son dərəcə az diqqət yetirilirdi. Kütləvi informasiya vasitələrinə lazımınca rəhbərlik edilmirdi.

Vilayət partiya komitəsi, vilayət icraiyyə komitəsi xüsusən son illərdə sosial-iqtisadi inkişafı sürətləndirməyin, istehsalın səmərəliliyini, təsərrüfatçılıq səviyyəsini yüksəltməyin ehtiyat mənbələrindən zəif istifadə edirdilər, bunun nəticəsində də sənaye istehsalı həcmnin artım sürətinə dair on birinci beşilliyin tapşırıqları yerinə yetirilməmişdi. Mövcud müəssisələrin bir çoxunun gücündən tam səmərə ilə istifadə olunmurdu, fondverimi nəzərəcərpacaq dərəcədə azalmışdı. Əsaslı tikintidə çoxlu nöqsan yığılıb qalmışdı. Üç beşillik ərzində planda nəzərdə tutulduğundan 50 min kvadratmetrdən çox mənzil sahəsi kəsirlə istifadəyə verilmişdir ki, bu da planlaşdırılmış həcm 12 faizi qədər idi. Vilayət partiya komitəsinə və vilayət icraiyyə komitəsinə kabinet rəhbərliyi üslubu xas idi, onlar

nöqsanlara dözüldülər. Vilayətin rəhbər işçiləri yerlərdə, əmək kollektivlərində çox nadir hallarda olurdular.

B. S. Kevorkov yoldaşa, V. A. Boqoslovskiyə, A. A. Aslanova təşkilatçılıq, siyasi və tərbiyə işində nöqsanlar olduğu dəfələrlə göstərilmişdi.

Azərbaycan KP MK-nın şöbələri Dağlıq Qarabağ vilayət komitəsinin fəaliyyəti ilə zəif məşğul olur, onun işindəki böyük nöqsanlara uzun müddət dözüldülər.

Azərbaycan KP MK Dağlıq Qarabağ Vilayət Partiya Komitəsinin keçmiş birinci katibi B. S. Kevorkov yoldaşı siyasi uzaqgörməzlik və laqeydlilik göstərdiyinə, zəhmətkeşlərin ideya-siyasi, beynəlmiləl tərbiyəsi sahəsində vilayət partiya təşkilatının işindəki ciddi nöqsanlara, kadrların seçilməsində və yerləşdirilməsində kobud pozuntulara, sosial-iqtisadi məsələlərlə həllində qüsurlara görə, DQMV-də və onun ətrafında baş verən, erməni və Azərbaycan xalqlarının dostluğuna ciddi zərər vuran hadisələrlə nəticələnmiş bu hallara görə Sov.İKP sıralarından xaric etmişdir. Bu qərar Azərbaycan KP MK plenumunun müzakirəsinə verilmişdir.

B. S. Kevorkov SSRİ Ali Soveti deputatlarının tərkibindən geri çağırmaq barəsində SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyəti qarşısında vəsatət qaldırılmışdır.

Vilayət partiya təşkilatına rəhbərlik sahəsində yarıtmaz işinə görə, siyasi uzaqgörməzlik göstərdiyinə, işə tənqidi yanaşmadığına, xüsusən DQMV-də yetişməkdə olan hadisələr dövründə özünü göstərmiş arxayınçılığa və prinsipsizliyə görə Dağlıq Qarabağ Vilayət Partiya Komitəsinin keçmiş ikinci katibi V. A. Boqoslovski yoldaşa uçot vərəqəsinə yazılmaqla şiddətli töhmət elan edilmişdir.

V. A. Boqoslovski yoldaşı Azərbaycan KP MK üzvlüyünə namizədlərin tərkibindən çıxarmaq məsələsi Azərbaycan KP MK plenumunun müzakirəsinə verilmişdir.

Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə tapşırılmışdır ki, V. A. Boqoslovskini Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatları tərkibindən geri çağırmaq məsələsinə baxsın.

Vilayətdə işlərin vəziyyətinə tənqidi yanaşmadığına, onun sosial-iqtisadi inkişafında yol verilmiş nöqsanlara, işdə prinsipsizliyə görə, həmçinin DQMV-də hadisələr üçün tam məsuliyyət daşıdığına görə A. A. Aslanov yoldaşa uçot vərəqəsinə yazılmaqla töhmət elan edilmişdir.

A. A. Aslanov yoldaşı Azərbaycan KP MK üzvləri tərkibindən çıxarmaq məsələsi Azərbaycan KP MK plenumunun müzakirəsinə verilmişdir.

Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə tapşırılmışdır ki, A. A. Aslanovu Azərbaycan SSRİ Ali Soveti deputatlarının tərkibindən geri çağırmaq məsələsinə baxsın.

«Kommunist» qəzeti, 22 may 1988-ci il

ZƏHMƏTKEŞLƏRİN XEYRİNƏ

Mayın 29-da Azərbaycan və Ermənistan KP MK-larının birinci katibləri Ə. X. Vəzirov və S. Q. Arutyunyan görüşmüşlər. Görüşdə Azərbaycan və Ermənistan KP MK-larının ikinci katibləri V. N. Kononov və Y. P. Koçetkov iştirak etmişlər. Görüşün iştirakçıları iki respublikanın rayonlarını gəzmiş, iqtisadi və mədəni əlaqələrin gücləndirilməsi, zəhmətkeşlərin beynəlmiləl tərbiyəsi ilə əlaqədar məsələləri müzakirə etmişlər (SİTA - Azərinform).

«Kommunist» qəzeti, 31 may 1988-ci il

ÇİYİN-ÇİYİNƏ VAHİD MƏQSƏDƏ DOĞRU

Mayın 29-da Azərbaycan və Ermənistan KP MK-larının birinci katibləri Ə. X. Vəzirov və S. Q. Arutyunyanın görüşü respublika ictimaiyyətində böyük maraq doğurmuşdur, hər yerdə razılıq hissilə, vəziyyətin tezliklə sabitləşəcəyinə ümid hissilə qarşılanır.

Leytenant Şmidt adına maşınqayırma zavodunun quraşdırıcı-çilingərlər briqadiri D. Əhmədov Azərbaycan və Ermənistan partiya təşkilatları rəhbərlərinin görüşünün əhəmiyyətini qeyd edərəkən Azərinformun müxbirinə demişdir:

— Belə görüş çoxdan keçirilməli idi, rəhbərlərimizin, partiya təşkilatlarının, müəssisə əməkçilərinin belə ünsiyyətinin faydası şəxsizdir, dostluq əlaqələri hamımıza olduqca gərəkdir.

Azərelektroterm İstehsal Birliyinin briqadiri X. Kərimov, 1 nömrəli Bakı ayaqqabı fabrikinin tikişçisi A. Kayqorodova, Zaqatala rayonundakı İliç adına kolxozun mexanizatoru M. Səlimova da eyni fikirdə olduqlarını söyləmişlər.

Bakı cihazqayırma zavodunun quraşdırıcısı S. Arutyunyanın fikrincə, bu görüş respublikalarda vəziyyətin qaydaya salınmasında böyük rol oynayacaq, Azərbaycanın və Ermənistanın mehriban qonşuluq əlaqələrini möhkəmlətmək, sənaye, kənd təsərrüfatı müəssisələri, mədəniyyət və elm xadimləri arasında əməkdaşlığı daha da inkişaf etdirmək işinə kömək edəcəkdir. Qazax rayonundakı mexanikləşdirmə idarəsinin traktorçusu L. Əhmədov isə belə hesab edir ki, çox gərəkli, qətiyyətli və cəsarətli addım atılmışdır və illərdən bəri dostluq və qarşılıqlı yardım ənənələrinə malik olan iki respublikanın partiya təşkilatlarının yeni rəhbərlərinin bu hərəkətləri adamlarda razılıq hissi doğurur.

Əli Bayramlı Qazma İdarəsinin buruq ustası Ə. Əhmədov demişdir:

— Ə. X. Vəzirovla S. Q. Arutyunyanın şəxsi ünsiyyəti faktının özü inandırır ki, Dağlıq Qarabağ problemləri partiya sənədləri ruhunda müvəffəqiyyətlə həll ediləcək.

Azərbaycan Yazıçılar İttifaqı Kirovabad şöbəsinin məsul katibi Altay Məmmədov demişdir: Biz belə görüş olacağını gözləyirdik, görüşün belə tez keçməsi inam oyadır, vəziyyət qaydaya düşəcəkdir.

Sənətşünas E. Mirzəyeva görüşün sevincidir bir fakt olduğunu, aktuallığını, belə mehriban, həqiqətən səmimi ünsiyyət formalarının çox zəruri olduğunu qeyd edir, Zaqafqaziya respublikaları, ölkəmizin bütün xalqları arasında ənənəvi əlaqələri möhkəmlətməkdə yeni addımlar atılacağına ümid bəslədiyini söyləyir.

Ermənistan SSR-in İcevan rayonunda və Azərbaycan SSR-in Qazax rayonunda görüşlər və söhbətlər zamanı zəhmətkeşlər, partiya-təsərrüfat fəalları, partiya veteranları iki qardaş respublikanın partiya təşkilatları rəhbərlərinin görüşdülərindən çox razı qaldıqlarını bildirir, görüşün vaxtında keçirildiyini və aktual olduğunu qeyd edirdilər. Onlar ölkəmizin xalqları arasında dostluğu bundan sonra da möhkəmlətmək, XIX Ümumittifaq partiya konfransını ləyaqətlə qarşılamaq əzmində olduqlarını bildirirdilər. (Azərinform).

«Kommunist» qəzeti, 31 may 1988-ci il

YENİDƏNQURMANI, DOSTLUQ TELLƏRİNİ ƏMƏLİ İŞLƏRLƏ MÖHKƏMLƏTMƏLİ

Ötən bazar günü* Qazax rayonunda olan Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Ə. X. Vəzirov və Azərbaycan KP MK-nın ikinci katibi V. N. Kononov rayon partiya komitəsi bürosunun üzvləri ilə görüşmüşlər. İqtisadiyyatın, sosial və mədəni quruculuğun inkişafı ilə əlaqədar problemlər ətrafı müzakirə edilmişdir. Ərzaq proqramının həyata keçirilməsinə töhfəni artırmağın, mənzil tikintisini genişləndirməyin, əhalinin məşğulluğunu yaxşılaşdırmağın, kollektiv bağçılığı və bostançılığı inkişaf etdirməyin zəruri olduğu göstərilmiş, elə məsələlər qaldırılmışdır ki, bunların həlli zəhmətkeşlərin rifahının artmasına xeyli təsir göstərəcəkdir.

Gürcüstanın və Ermənistanın qonşu Marneuli, İcevan və Noyemberyan rayonları ilə beynəlmiləl əlaqələr sahəsində Qazax rayonunda toplanmış təcrübə ətrafı müzakirə olunmuşdur. Əmək kollektivləri arasında əlaqələri bundan sonra da inkişaf etdirmək; mehriban dostluq və əməkdaşlıq tellərini möhkəmlətmək lazımdır.

«Qafqaz» sovxozunun fermasında heyvandarlığı intensivləşdirmək məsələləri qaldırılmışdır.

* Mayın 29-u nəzərdə tutulur, (Red.)

Fəhlələr, mütəxəssislər, qulluqçular Azərbaycan və Ermənistan KP MK-ları birinci katiblərinin görüşdüklərindən çox razı qaldıqlarını deyir, Azərbaycan və erməni xalqlarının qardaşlıq əlaqələrinin möhkəmlənməsinə genişlənməsi üçün əllərindən gələni etmək əzmində olduqlarını bildirirdilər.

Həmin gün axşam Kirovabadın partiya-təsərrüfat fəalları ilə görüş olmuşdur. Ə. X. Vəzirov görüşdə çıxış edərək beynəlmiləlçilik ənənələrinə sədaqət üçün, təmkin göstərilməsi və respublikada vəziyyətin mürəkkəbliyinin başa düşülməsi üçün şəhər partiya təşkilatına, bütün kirovabadlılara təşəkkürünü bildirmişdir. O, şəhər iqtisadiyyatının daha da inkişaf etdirilməsi məsələlərindən danışmışdır. Qeyd edilmişdir ki, əmək adamlarına hər vasitə ilə qayğı göstərmək, inqilabi yenidənqurmanın fəal genişləndirilməsinə mane olan hər şeyə qarşı mübarizəni gücləndirmək vacibdir.

Şəhər partiya komitəsinin birinci katibi R. A. Bağırılı, 4 nömrəli məktəbin direktoru Ə. Ə. Əsgərov, H. Zərdabi adına Kirovabad Pedaqoji İnstitutunun professoru, şəhər partiya komitəsi yanında qadınlar şurasının sədri Ş. V. Yusifli, Azərbaycan Yazıçılar İttifaqı Kirovabad şöbəsinin məsul katibi A. Y. Məmmədov, S. Ağamalıoğlu adına Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı İnstitutunun professoru Z. Q. Verdiyev, 2 nömrəli musiqi məktəbinin direktoru M. L. Fradkin, pivə zavodunun böyük mühəndisi N. S. Tağıyev görüşdə çıxış edərək şəhər və ilk partiya təşkilatlarının fəaliyyətində yenidənqurmanın gedişindən, sosial-iqtisadi inkişaf planlarının necə yerinə yetirildiyindən danışmış, istehsalat kollektivlərində əmək tərbiyəsi və beynəlmiləl tərbiyə sahəsində qazanılmış təcrübə haqqında məlumat vermişlər. Onlar əmin etmişlər ki, kirovabadlılar partiya qərarlarının həyata keçirilməsinə layiqincə kömək edəcək, Sov.İKP XIX Ümumittifaq konfransını şərəflə qarşılayacaqlar (Azərinform).

«Kommunist» qəzeti, 31 may 1988-ci il

AZƏRBAYCAN KOMMUNİST PARTİYASI MƏRKƏZİ KOMİTƏSİNİN PLENUMU HAQQINDA MƏLUMAT

Mayın 30-31-də Azərbaycan KP MK-nın plenumu olmuşdur.

Plenum Sov.İKP XIX Ümumittifaq konfransına nümayəndələr seçilməsi məsələsinə baxmışdır.

Nümayəndəlik normasına müvafiq surətdə Azərbaycan Partiya təşkilatından 104 nümayəndə seçilmişdir.

Plenum təşkilat məsələlərinə baxmışdır.

Plenum Ramiz Ənvər oğlu Mehdiyev yoldaşı elmi işə keçməsi ilə əlaqədar olaraq Azərbaycan KP MK katibi vəzifəsindən və MK bürosunun üzvlüyündən azad etmişdir.

Bundan əvvəl Azərinformun direktoru işləmiş Rafiq Yaqub oğlu Zeynalov yoldaş Azərbaycan KP MK katibi və MK bürosunun üzvü seçilmişdir.

Plenum Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqı idarə heyətinin birinci katibi A. Ə. Əlizadə, Qusar Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi R. M. Bədirov, Bakıdakı «Elektrostamp» təcrübə zavodunun tokarı T. Ş. Qasparyan, Qutqaşen rayonu üzümçülük birliyinin mexanizatoru H. M. Hidayətova, Azərbaycan KP MK ümumi şöbəsinin müdiri A. İ. Kulikov, Mingəçevir Şəhər Partiya Komitəsinin birinci katibi R. C. Tarıverdiyev yoldaşları Azərbaycan KP MK üzvlüyünə namizədlikdən üzvlüyə keçirmişdir.

Plenum Dağlıq Qarabağ Vilayət Partiya Komitəsinin keçmiş birinci katibi B. S. Kevorkov yoldaşın məsələsinə baxmışdır. MK plenumu vilayət partiya təşkilatına rəhbərlikdə ciddi siyasi səhvlərə, millətlərarası münasibətlərin kəskinləşməsi ilə nəticələnmiş bu səhvlərə görə, muxtar vilayətdə baş verən iğtişaşlar üçün şəxsən məsuliyyət daşdığına görə B. S. Kevorkov yoldaşı Sov.İKP sıralarından xaric etmişdir.

Plenum Sumqayıt Şəhər Partiya Komitəsinin keçmiş birinci katibi C. M. Müslümsadə yoldaşın məsələsinə baxmışdır. Plenum təşkilatçılıq işində və siyasi işdə böyük nöqsanlara, Sumqayıtda faciəli hadisələrlə nəticələnmiş bu nöqsanlara görə C. M. Müslümsadə yoldaşı Sov.İKP sıralarından xaric etmişdir.

Plenum DQMV-nin sosial və iqtisadi inkişafında ciddi nöqsanlara və Dağlıq Qarabağ Vilayət İcraiyyə Komitəsinin sədri olarkən siyasi prinsipsizlik göstərdiyinə görə A. A. Aslanov yoldaşı Azərbaycan KP M.K üzvlərinin tərkibindən çıxarmışdır.

Vilayət partiya təşkilatına rəhbərlikdə yarıtmaz işinə, siyasi uzaqgörməzlik və prinsipsizlik göstərdiyinə görə Dağlıq Qarabağ Vilayət Partiya Komitəsinin keçmiş ikinci katibi V. A. Boqoslovski yoldaş Azərbaycan KP MK üzvlüyünə namizədlərin tərkibindən çıxarılmışdır.

Plenum Azərbaycan və Ermənistan kommunist partiyaları MK-larının birinci və ikinci katibləri ilə görüşünün yekunları haqqında məlumatı dinləmiş, Ə. X. Vəzirov və V. N. Konovalov yoldaşların fəaliyyətini bəyənməmişdir.

Plenumun işində SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin müavini, SSRİ Dövlət Maddi-Texniki Təchizat Komitəsinin sədri L. A. Voronin, SSRİ Nazirlər Soveti dövlət xarici iqtisadi komissiyası sədrinin müavini L. İ. Qrekov, SSRİ kimya sənayesi naziri Y. A. Bəspalov, Sov.İKP MK-nın məsul işçisi D. S. Afanasyev iştirak etmişlər.

«Kommunist» qəzeti, 1 iyun 1988-ci il

AZƏRBAYCAN KP MƏRKƏZİ KOMİTƏSİNDƏ

MK bürosu «1988-1995-ci illərdə Azərbaycan SSR Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin sosial-iqtisadi inkişafını sürətləndirmək tədbirləri haqqında» Sov.İKP MK-nın və SSRİ Nazirlər Sovetinin qərarında müəyyən edilmiş vəzifələrin ardıcıl həyata keçirilməsinə böyük əhəmiyyət verərək, həmin qərarın yerinə yetirilməsi gedişini xüsusi müzakirə etmişdir.

İclasda respublika partiya, sovet və təsərrüfat orqanlarının, kütləvi informasiya vasitələrinin rəhbərləri iştirak etmişlər. Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini A. T. Rasizadə məlumat vermişdir.

Qeyd edilmişdir ki, göstərilən sənədin qəbul edilməsindən sonrakı müddət ərzində nazirliklər və başqa idarələr muxtar vilayətin sosial-iqtisadi inkişafının vaxtı çatmış problemlərini həll etmək sahəsində bir sıra tədbirlər həyata keçirmişlər.

Vilayət xəstəxanasının, məktəblərin, mətbəənin mebel fabrikinin, qarışıq yem zavodunun, Badaraçay dəryaçasının, Stepanakertdə, vilayətin bir sıra rayon mərkəzlərində və yaşayış məntəqələrində kanalizasiya və su təchizatı sistemlərinin layihələşdirilməsi üçün işlər görülür. 1988-ci ildə Azərdövlətlayihə İnstitutunun Stepanakertdə filialını yaratmaq məsələsi həll edilmişdir.

Stepanakertin, Şuşa və Əskəran rayonlarının əhalisi tərəfindən ikinci Ümumittifaq proqramının və Yerevan televiziya proqramının verilişlərinin qəbulunu təmin etmək işləri vaxtından qabaq başa çatdırılmışdır.

1991-ci ildə Bakıda erməni dram teatri işləməyə başlayacaqdır.

1988-1990-cı illərdə Ermənistan SSR-in tədris müəssisələrində Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti üçün kadrlar hazırlanması planları razılaşdırılmışdır. Elə bu il muxtar vilayətin nümayəndəsi olan 69 oğlan və qız, yəni nəzərdə tutulduğundan 24 nəfər çox adam məqsədli sahələr üzrə Ermənistan SSR-in on bir ali məktəbinə qəbul olunacaqdır. Burada onlar 42 ixtisas üzrə təhsil alacaqlar. Ölkənin əsas ali məktəblərinə DQMV gəncləri sırasından müsabiqədənəknar qəbul artacaqdır. Tədris ədəbiyyatının erməni dilinə tərcümə edilib nəşr olunması məsələləri müzakirə və həll edilmişdir.

DQMV xalq təsərrüfatının bir sıra çox mühüm sahələrini sürətə inkişaf etdirmək işlərinin cari ildə başlanmasını təmin etmək üçün əlavə vəsait və maddi-texniki ehtiyatlar ayrılmışdır. Respublikanın Dövlət Aqrar-Sənaye Komitəsi muxtar vilayət əhalisinin ərzaq məhsulları ilə təchizatını yaxşılaşdırmaq üçün kənd təsərrüfatı xammalının emalı və saxlanması obyektlərini yenidən qurmağa və genişləndirməyə başlamışdır.

1989-cu ildə muxtar vilayətin iqtisadi və sosial inkişafına dair tapşırıqlar müfəssəl işlənib hazırlanmışdır. Məktəblərin, məktəbəqədər müəssisələrin, mədəniyyət evlərinin və klubların istifadəyə verilməsinə dair qərarla müəyyən edilmiş proqram tam həcmdə həyata keçiriləcəkdir. Növbə ərzində 600 xəstə qəbul

edən poliklinika ilə birlikdə 400 çarpayılıq vilayət xəstəxanasının, mətbəənin, bir sıra mənzil-kommunal təsərrüfatı, nəqliyyat, ticarət və məişət xidməti obyektlərinin tikintisi məsələləri həll edilmişdir.

Yeni istehsalatların tikintisinə başlamaq nəzərdə tutulmuşdur. Əhalinin səmərəli məşğulluğunu təmin etmək məqsədilə gələn il DQMV rayonlarında elektron və radiotexnika sənayesi müəssisələrinin dörd filialı yaradılacaqdır. Dəmir-beton məmulatı zavodunun, sənaye məmulatı kombinatının, mexanikləşdirmə bazasının və digər obyektlərin istifadəyə verilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

MK bürosu bu qərarla əlaqəsi olan nazirliklərin və baş idarələrin rəhbərlərinin diqqətini qarşıya çıxan problemləri operativ surətdə müzakirə etmək, DQMV-nin sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsi sahəsində Sov.İKP MK-nın və SSRİ Nazirlər Sovetinin qarşıya qoyduqları vəzifələrin vaxtından əvvəl yerinə yetirilməsinin təmin olunması üçün əlavə tədbirlər görmək lüzumuna cəlb etmişdir. Göstərilən qərarın yerinə yetirilməsi gedişi hər ay müzakirə ediləcəkdir.

«Kommunist» qəzeti, 2 iyun 1988-ci il

YENİDƏNQURMA, DEMOKRATİKLEŞDİRMƏ VƏ BEYNƏLMİLƏLÇİLİK UĞRUNDA

BAKİ ZƏHMƏTKEŞLƏRİNİN MİTİNQİ

İyunun 13-də V. İ. Lenin adına meydanda Bakı zəhmətkeşlərinin mitinqi olmuşdur. Mitinqə şəhərin sənaye müəssisələrinin, təşkilatlarının və idarələrinin, tədris müəssisələrinin, əmək kollektivlərinin nümayəndələri toplaşmışdılar.

Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Ə. X. Vəzirov mitinqdə çıxış etmişdir.

Azərbaycan Kommunist Partiyasının Mərkəzi Komitəsi adından o, Bakının fəhlə sinfini, Sov.İKP-nin Lenin xəttinin - yenidənqurma xəttinin müdafiəsi üçün mitinqin bütün iştirakçılarını qızgın salamlamışdır. Bu, aprel plenumunun xəttidir, partiyanın XXVII qurultayının xəttidir. Bu xətt zəhmətkeşlər tərəfindən, bütün Azərbaycan xalqı tərəfindən bəyənilmiş və müdafiə edilmişdir.

Vəzirov yoldaş demişdir: Bugünkü mitinq olmuş fitnəkar çıxışlara əməkçilər Bakısının qəti cavabıdır. Bu, sağlam qüvvələrin birliyinin, onların gözlənilməz nəticələr verə bilən ehtirasların və emosiyaların coşmasına yol verməmək əzminin parlaq sübutudur.

Demək lazımdır ki, yenidənqurmanın əleyhdarı olan qüvvələr demokratikləşdirmə və aşkarlıq siyasətini nüfuzdan salmağa, millətlərarası münasibətləri daha da kəskinləşdirməyə cəhd edirlər. Bizə məlumdur ki, müəyyən şəxslər fitnəkarları hətta qızıqdırmağa da əl atmışlar. Bu fitnəkarların məqsədi isə

Sumqayıtdakı və Əsgərandakı faciəli hadisələri təkrar etmək idi. Həm də onlar belə bir əməldən də çəkinmirdilər ki, yetkin olmayan adamları, tüfeyliləri içirdir, onlara narkotik maddələr paylayır, açıq-aşkar millətçilik şüarları irəli sürürdülər.

Biz ciddi nəticələr çıxardıq. Tam qətiyyətlə demək istəyirəm: biz rüsvayçılıqlara yol verməmək əzmindəyik və ictimai asayışı qorumaq üçün bizim hər cür lazımi imkanlarımız vardır. Biz əminik ki, Bakının fəhlə sinfi, bütün zəhmətkeşləri hər cür əməli nəticələr çıxaracaqlar.

Deməliyəm ki, millətlərarası münasibətlərə böyük ziyan vurulmuş, adamların beynəlmilətlilik hissləri ağır imtahana məruz qalmışdır. Partiyamız xalqın müqəddəratı ilə bağlı çox mürəkkəb məsələlərin qeyri-şüuri hisslərin və emosiyaların ixtiyarına buraxılmasını yolverilməz hesab edərək, qarşıya çıxmış problemlərin həllinin əməli istiqamətlərini, yaranmış vəziyyətdən çıxış yollarını göstərmişdir.

M. S. Qorbaçovun Azərbaycan və Ermənistan zəhmətkeşlərinə, xalqlarına müraciətində qeyd edilmişdir ki, şəraiti sağlamaşdırmaq üçün qəti tədbirlər görmək lazımdır. Lakin respublikanın əvvəlki rəhbərliyinin iradəsizliyi, ətaləti vəziyyəti kökündən dəyişdirməyə imkan verməmişdir. Həm də, XIX Ümümtitfaq partiya konfransı üçün Sov.İKP MK-nın tezislərində qeyd olunduğu kimi, onu əsas tutmaq lazımdır ki, diskussiyalar yalnız sosializm zəminində və sosializm naminə səmərəli ola bilər. Diskussiyalar siyasi qarşıdurmaya, sosial qüvvələri parçalamağa doğru aparmamalıdır.

Bildiyiniz kimi, tam bir sıra çox mühüm partiya və dövlət sənədləri, DQMV-də, bütövlükdə respublikada vəziyyətin sabitləşdirilməsinə yönəldilmiş sənədlər qəbul edilmişdir. Azərbaycan kommunistləri, əməkçiləri bütün həqiqi vətənpərvərlər Dağlıq Qarabağ hadisələri ilə əlaqədar olaraq Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun bu il 21 fevral tarixli qərarını bütünlüklə və tamamilə müdafiə edir, onu mühüm prinsipial və yeganə düzgün qərar kimi qiymətləndirirlər. Qərarda qeyd edilir ki, regionumuzda mövcud milli-ərazi quruluşunu dəyişdirmək məqsədinə yönəldilmiş hərəkətlər və tələblər Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR zəhmətkeşlərinin mənafelərinə ziddir, millətlərarası münasibətlərə ziyan vurur.

Bu gün Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti DQMV-ni Azərbaycan SSR-dən Ermənistan SSR-in tərkibinə vermək haqqında Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti Xalq Deputatları Sovetinin deputatlarının xahişini hərtərəfli müzakirə edərək, onu məqbul hesab etməməyi qərara almışdır, ona görə ki, bu, respublikanın həm azərbaycanlı, həm də erməni əhalisinin mənafelərinə zidd olardı, ölkəmizin bütün xalqlarının dostluğunu möhkəmlətmək vəzifələrinə, cəmiyyəti inqilabi yolla dəyişdirmək vəzifələrinə cavab verməzdi.

Bununla birlikdə biz açıq deməliyəm ki, vaxtı çatmış məsələlər vaxtında, humanistcəsinə, beynəlmiləlcəsinə həll edilsəydi, DQMV-də və onun ətrafında baş vermiş hadisələr olmazdı. Bütün bunlar, ən əvvəl, respublikanın və vilayətin əvvəlki rəhbərliyinin ciddi səhvlərinin nəticəsidir.

Xüsusilə qeyd etmək istərdim ki, ölkəmizin 70 illik təcrübəsinin göstərdiyi kimi, iqtisadiyyata, mədəniyyətə, dilə və sairə aid ən mürəkkəb məsələləri muxtariyyət çərçivəsində müvəffəqiyyətlə həll etmək mümkündür və praktika bunu inandırıcı sübut edir.

DQMV-nin vaxtı çatmış problemlərinin həllində Sov.İKP MK-nın və SSRİ Nazirlər Sovetinin qərarı mühüm rol oynayır. Qərar Azərbaycanın bu diyarının dinamik sosial-iqtisadi inkişafı üçün yaxşı təməldir.

Təəssüf ki, bir sıra nazirliklər və baş idarələr bu sənədin müəyyən etdiyi tədbirlərin yerinə yetirilməsinə başdansovdu yanaşmışlar. Biz vəziyyəti qətiyyətlə düzəldirik və qısa müddət ərzində az iş görülməmişdir, bu barədə mətbuatda müntəzəm məlumat verilir.

Həm də biz DQMV-nin partiya, sovet, təsərrüfat orqanlarının fəaliyyətində əsaslı dəyişikliklər gözləyirik. Ölkəmizin tarixində hələ heç vaxt üç həftə aramsız tətıl olmayıb.

Vilayət partiya komitəsinin qəbul etdiyi bir qərar dünən elan olunmuşdur. Vilayətdə yaranmış vəziyyətə həmin qərarla qiymət verilmişdir. Hüquqa zidd hərəkətləri dərhal dayandırmaq, bunu rəhbərlər istəmədikdə isə onları partiya məsuliyyətinə cəlb etmək, hətta Sov.İKP sıralarından xaric etmək zəruri sayılmışdır. Qərarla diqqət millətçilik təzahürlərinin yolverilməzliyinə xüsusilə cəlb edilmişdir. Vilayət partiya komitəsinin bürosu qeyri-erməni millətindən olan şəxslərin iş yerlərindən qovulması faktlarını pisləmişdir.

Əgər buradan, V. İ. Lenin adına meydandan muxtar vilayətin həyatını normal məcraya qayıtmağa çağırısam, zənnimcə, mitinqin bütün iştirakçılarının fikrini ifadə etmiş olaram.

Biz qonşu Ermənistanda Azərbaycanlıların nə kimi şəraitdə yaşadıklarını və işlədiklərini də unutmururuq. Ermənistan KP MK-nın birinci katibi ilə razılıq vardır, azərbaycanlılar yaşayan rayonlara səlahiyyətli komissiyalar göndərilmişdir. Ermənistandan qaçqınların böyük əksəriyyəti aparılan iş sayəsində doğma yerlərinə qayıtmışdır.

Vəzirov yoldaş daha sonra demişdir: sizə məlum olan hadisələr yenidənqurma işinə ciddi zərbə vurmuş, millətlərarası münasibətləri kəskinləşdirmişdir. İstər Azərbaycan xalqına, istərsə də erməni xalqına yad, yabançı olan nə varsa hamısını süpürüb atmaq üçün hər şeyi etmək lazımdır. Dostluğumuzun sarsılmazlığı üçün gələcək nəsillər qarşısında nəslimizin üzərinə, hamımızın üzərinə məsuliyyət düşür.

Bu gün xüsusi qeyd etmək istəyirəm ki, bu mürəkkəb, gərgin günlərdə Bakının fəhlə sinfi yüksək şüurluluq və siyasi yetkinlik nümayiş etdirmiş, respublika partiya təşkilatının prinsipial xəttini başa düşdüyünü və əməli surətdə müdafiə etdiyini göstərmişdir. İcəzə verin, təmkin və səbr üçün, proletar beynəlmiləçiliyinə sədaqət üçün Azərbaycan KP MK bürosu adından səmimi minnətdarlığımızı bildirim.

Mənim əlimdə bizim zamanəmizlə səsləşən heyratəmiz bir sənəd var. Qulaq asın.

«Lazımı tədbirləri yalnız bütün Bakı proletariatının ən fəal, mütəşəkkil köməyi sayəsində həyata keçirmək mümkün olar... Xalq komissarları Sovetindən, bizim hər birimizdən qətiyyətlə və yorulmadan işləməyi tələb edin, hər addımımızı tənqid edin, yüksək vəzifə tutmağa layiq və yararlı olmayanları pisləyin, vəzifədən götürün, lakin hakimiyyət üçün bütün məsuliyyəti bizim üzərimizə qoymayın... Bu sizin öz hakimiyyətinizdir... Öz şəxsi, qrup və başqa mənafeələrinizi ümumi iş naminə unudun.

Bakı Xalq Komissarları Soveti öz işinə fəhlə kütlələrinin geniş yardımına və onların canlı yaradıcı özfəaliyyətinə ümidlə başlayır».

Bakı komissarlarının inqilabi illərin dərinliyindən gələn çağırışı bu gün rəmzi mənə kəsb edir.

Yoldaşlar, bizim problemlərimizin sayı-hesabı yoxdur. Görün, uzun illər boyu Bakıda nə qədər kəskin problemlər yığılıb qalmışdır. Adamların narazılığını başa düşmək olar. Məsələn, ekoloji şərait böhran həddinə çatmışdır. Abşeronun nadir təbiəti məhv olur. Bizim bir çoxlarımızın mavi buxta kimi xatırladıqları Bakı buxtası mazut içindədir. Mənzil, içməli su çatışmır. Bildiyiniz kimi, 17 il ərzində yatıb qalan, təxirə salınan məsələ bir neçə gündə həll edildi. Mən Abşeronda bağ təsərrüfatının və kollektiv bağçılığın inkişafı məsələsini nəzərdə tuturam. Biz vaxtı çatmış məsələlərin hamısını da belə qətiyyət və cəsarətlə həll etməliyik.

İndi Bakıda 68 min ailənin normal mənzil şəraiti yoxdur. 200 min nəfərə qədər adam özbaşına tikilmiş daxmalarda yaşayır. Şəhərdə isə bir il ərzində ancaq 10,5 min mənzil tikilir.

Biz «Mənzil» kompleks proqramı hazırlamağı qərara almışıq. Həm də söhbət sadəcə kvadratmetr haqqında deyil, telefonu, təmiz içməli suyu, qazı, istiliyi, başqa rahatlığı olan mənzillər haqqında gedir.

Digər çox böyük sosial vəzifə insanların sağlamlığının mühafizəsidir. Yoldaşlar, bu, çox vacib problemdir. Mən SSRİ səhiyyə naziri Y. İ. Çazov yoldaşdan yenicə məktub almışam. O, respublika səhiyyəsinin yarıtmaz vəziyyəti barədə yazır. Bizdə 22 mindən çox xəstəxana çarpayısı çatışmır, kənd rayonlarının yalnız beşdə bir hissəsinin doğum evləri vardır, hər üç rayondan birində uşaq xəstəxanası yoxdur. Bəs, yoldaşlar, onların əvəzində həmin illər ərzində yüksək rütbəli qonaqlar üçün nə qədər müxtəlif imarətlər, şan-şöhrət xatirinə inzibati binalar tikilmişdir. Biz bu binaların xəstəxanalara, doğum evlərinə, poliklinikalara çevrilməsi haqqında təkliflərə tərəfdar olacağıq.

Biz «Sağlamlıq» kompleks proqramını hazırlayırıq və ümumxalq müzakirəsinə, sonra isə MK-nın xüsusi plenumunun müzakirəsinə verəcəyik. Bizi çox narahat edən ekologiya problemləri həmin proqramda xüsusi yer tutacaqdır. Görün, Sumqayıtda, elə Bakının özündə də vəziyyət nə yerdədir - bunlar ölkənin

ən çirkli şəhərlərindəndir. Halbuki mənzil, ətraf mühitin mühafizəsi, sosial sahənin inkişafı üçün dövlətin ayırdığı vəsaitdən istifadə olunmur.

Ərzaq məsələsi, xüsusən heyvandarlığın yüksəldilməsi məsələsi respublika partiya təşkilatının fəallığında üstünlük verilən üçüncü istiqamətdir. Bu proqram da ümumxalq müzakirəsi üçün dərc olunacaqdır.

Adamlar mədəniyyətimizin, dilimizin, adət-ənənələrimizin inkişafına aid bir çox ədalətli məsələlər də qaldırırlar. Biz həmin məsələlər ilə də ciddi məşğul olacağıq.

Nəhayət, adamların ehtiyaclarına fikir vermək vaxtı gəlib çatmışdır. Özü də sözdə yox, işdə. Biz hamımız - partiya işçiləri də, sovet işçiləri də, təsərrüfat işçiləri də xalqa çox borcluyuq. Hər işdə partiyanın başlıca şüarına, başlıca məqsədinə əməl etmək lazımdır - «hər şey insan üçün, hər şey insanın rifahı naminə». Bəzi rəhbər işçilər isə bu şüarı belə başa düşmüşlər - hər şey təkcə bir adamın rifahı üçün, bir ailənin səadəti naminə.

Qüvvələri korrupsiyaya, rüşvətxorluğa və alverçiliyə, cürbəcür yollarla pul qoparmaq hallarına son qoyulmasına yönəltmək lazımdır. Təbəbbürlü iddialardan, mənsəbpərəstlik niyyətlərindən irəli gələn əsassız amirlik qərarlarına bundan sonra yol vermək olmaz. İnsanların hüquqi müdafiəsini gücləndirmək, ədalətə inamı dirçəltmək lazımdır.

Kadr siyasətinin Lenin prinsiplərini bərpa etmək bizim üçün ən aktual və həlledici məsələdir. Bu barədə Leninin fikri hamıya məlumdur: siyasət insanlar vasitəsilə aparılır. Hər gün məktublarda, teleqramlarda, telefon söhbətlərində, fəhlələrlə, kənd əməkçiləri ilə, tələbələrlə, ziyalıların nümayəndələri ilə görüşlərdə kadr siyasətində qayda yaratmaq tələbi irəli sürülür.

Bu, düzgün tələbdir. Biz uzun illər boyu respublikanın partiya təşkilatına da, təsərrüfat işlərinə də, elmə də, tribunalardan elan edilən mənəvi şərait deyil, həqiqətən sağlam şərait yaradılmasına da vurulmuş çox böyük siyasi, dövlət, sosial zərərin yerini kadr siyasəti vasitəsilə doldurmalıyıq.

Hər dəfə yeni rəhbərlik gələndə adamları belə bir sual narahat edir, əsas vəzifələri kimlər tutacaqdır? Həm də yerliçilik, qohumbazlıq, tayfa mənafeləri baş qaldırır. Biz kadr siyasətində belə münasibətə son qoymaq niyyətindəyik. Kadrlarımızın simasını yalnız Lenin prinsipi, sözlə işin vəhdəti, siyasi yetkinlik, beynəlmiləçilik, səriştəlik və peşə eridusiyası müəyyən edəcəkdir.

Mən olduqca yaxşı və mehriban dostum, Bakı neftçisi Oqtay Bayramovun başına gələn əhvalatı danışmaq istəyirəm. Bu təşəbbüskar, yaradıcı adam vaxtı ilə YİLKGI təftiş komissiyasının üzvü seçilmişdi. O, neft sənayesi rəhbərləri kursuna göndərilmişdi. Burada da o, yaxşılar sırasında idi, biliklərə hərisliklə yiyələnirdi. Lakin Azərbaycandan olan başqa dinləyicilər hələ təhsili bitirməmiş geri çağırılmış və yüksək vəzifələrə təyin edilmişdilər. Kursları müvəffəqiyyətlə bitirməsinə baxmayaraq təkcə ona öz təcrübəsinə və ixtisasına layiq iş verilmədi. Ancaq ona

görə ki, yüksək rütbəli qohumları yox idi. Bu insan öz istedadını, öz fitri qabiliyyətini tamamilə göstərə bilmədən həyatdan getdi.

Bəc işdən kənarda qalan, öz imkanlarını respublikanın yolunda sərf edə bilməyən başqa diqqətəlayiq kadrlar nə qədər idi!

Ə. X. Vəzirov axırda demişdir: Çox böyük ictimai-siyasi əhəmiyyəti olan hadisəyə - XIX Ümumittifaq partiya konfransına bir neçə gün qalmışdır. Onu leninçi bolşeviklər kimi qarşılamaq bizim borcumuzdur. Mən öz çıxışımı Sovet hakimiyyətinin ilk illərində V.İ. Leninin Bakı fəhlələrinə müraciətlə dediyi sözlərlə bitirmək istəyirəm: «Biz qələbəyə nail olmalıyıq və necə olursa-olsun nail olacağıq» (Azərinform).

«Kommunist» qəzeti, 14 iyun. 1988-ci il

AZƏRBAYCAN SSR ALİ SOVETİNİN RƏYASƏT HEYƏTİNDƏ

İyunun 13-də Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclası olmuşdur. İclasda Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin Azərbaycan SSR-dən Ermənistan SSR-in tərkibinə verilməsi haqqında vilayət xalq deputatları Soveti deputatlarının xahişi nəzərdən keçirilmişdir.

Müzakirədə rəyasət heyətinin üzvləri A. M. Əmənov, R. M. Bədirov, D. C. Camalova, F. R. Mustafayev, N. V. Nikitin, L. A. Sokolov, Z. N. Tağıyev, respublika prokuroru deputat İ. A. İsmayilov çıxış etmişlər.

Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri S. B. Tatlıyev məsələnin müzakirəsinə yekun vurmuşdur.

Qərar qəbul edilmişdir (Azərinform).

«Kommunist» qəzeti, 14 iyun 1988-ci il

DAĞLIQ QARABAĞ MUXTAR VİLAYƏTİNİN AZƏRBAYCAN SSR-DƏN ERMƏNİSTAN SSR-İN TƏRKİBİNƏ VERİLMƏSİ HAQQINDA VİLAYƏT XALQ DEPUTATLARI SOVETİ DEPUTATLARININ XAHİŞİ BARƏSİNDƏ

AZƏRBAYCAN SSR ALİ SOVETİ RƏYASƏT HEYƏTİNİN QƏRARI

Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti qeyd edir ki, SSRİ Konstitusiyasına və Azərbaycan SSR Konstitusiyasına uyğun olaraq Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin hüquqi statusu vilayət xalq deputatları sovetinin təqdimi ilə Azərbaycan SSR Ali Sovetinin qəbul etdiyi «Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti haqqında Qanun»da müəyyən olunur.

Bu status bütün millətlərin və xalqların DQMV-də yaşayan nümayəndələrinin iqtisadi, sosial və mənəvi tələbatını praktikada ödəməyə imkan verir. Bununla birlikdə Dağlıq Qarabağda işlərin vəziyyəti, zəhmətkeşləri narahat edən problemlər göstərir ki, vilayətə rəhbərlikdə son vaxtlaradək ciddi nöqsanlara yol verilmiş, əhalinin milli xüsusiyyətləri heç də tamamilə nəzərə alınmamışdır.

«1988-1995-ci illərdə Azərbaycan SSR Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin sosial-iqtisadi inkişafını sürətləndirmək tədbirləri haqqında» Sov.İKP MK-nın və SSRİ Nazirlər Sovetinin 1988-ci il martın 24-də qəbul etdikləri qərar və Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin və Respublika Nazirlər Sovetinin həyata keçirdikləri tədbirlər DQMV-də məhsuldar qüvvələrin inkişafını sürətləndirmək, vaxtı çatmış mənzil-məişət və mədəniyyət problemlərini həll etmək üçün əlverişli şərait yaradır.

Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin Azərbaycan SSR-dən Ermənistan SSR-in tərkibinə verilməsi haqqında DQMV xalq deputatları Soveti deputatlarının xahişini hərtərəfli nəzərdən keçirərək həmin xahişi məqbul hesab etmir, ona görə ki, bu xahişin yerinə yetirilməsi respublikanın Azərbaycanlı və erməni əhalisinin mənafelərinə zidd olardı, ölkəmizin bütün xalqlarının dostluğunu möhkəmlətmək vəzifələrinə, yenidənqurma vəzifələrinə cavab verməzdi.

Ali Sovetin Rəyasət heyəti möhkəm əmin olduğunu bildirir ki, Azərbaycan və erməni xalqları Sov.İKP MK-nın Baş katibi M. S. Qorbaçov yoldaşın müraciətinə cavab olaraq dostluq və qardaşlığı qoruyub saxlamaq və hər vasitə ilə möhkəmlətmək, sosializm cəmiyyətinin inqilabi yeniləşməsinə layiqincə kömək göstərmək üçün əllərindən gələni edəcəklər.

Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin sədri; **S. TATLIYEV**
Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin katibi; **R. QAZIYEVA**
Bakı şəhəri, 13 iyun 1988-ci il

«Kommunist» qəzeti, 14 iyun, 1988-ci il

AZƏRİNFÖRMUN MƏLUMATI

Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini M. S. Məmmədovun verdiyi məlumata görə, bu il iyunun 14-dək Ermənistan SSR-dən respublikamıza dörd min nəfərdən çox adam gəlmişdir. Bakı şəhərində, Ağdaş, Zəngilan, Ucar, Qazax, Ağsu və İmişli rayonlarında nəqliyyatın dəmir yolu və başqa növləri ilə gələn şəxslərin qarşılınması və həmin zonalarda yerləşdirilməsi üçün qərarqahlar yaradılmışdır.

900 nəfərdən artıq vətəndaş müvəqqəti olaraq Abşeron pansionatlarında yerləşdirilmişdir. Onlara maddi yardım göstərilmiş, pulsuz yemək təşkil edilmişdir. Aparılmış iş nəticəsində onların xeyli qismi Ermənistan SSR-in Krasnoselsk, Yexeqpadzor, Sisyan, Əzizbəyov və digər rayonlarında öz yaşayış yerlərinə qayıtmışdır.

Respublikamızın rayonlarında ümumiyyətlə 3.839 nəfər yerləşdirilmişdir. Onlar iş və mənzil ilə təmin edilmişlər.

Respublikanın Nazirlər Soveti yaranmış vəziyyəti nəzərə alıb, Ermənistan SSR-dən Azərbaycan SSR-ə və Azərbaycan SSR-dən Ermənistan SSR-ə keçmək arzusunda olduğunu bildirmiş vətəndaşlara istisna qaydası ilə xüsusi evləri yerli sovetlərin, nazirliklərin baş idarələrin, mənzil tikintisi kooperativlərinin evlərinə dəyişdirməyə icazə verməyi qərara almışdı. Özgə şəhərlərin vətəndaşlarına Bakı şəhərində xüsusi evlər əldə etməyə də icazə verilmişdir.

«Kommunist» qəzeti, 15 iyun 1988-ci il

ON BİRİNCİ ÇAĞIRIŞ, AZƏRBAYCAN SSR ALİ SOVETİNİN YEDDİNCİ SESSİYASI

AZƏRBAYCAN SSR ALİ SOVETİ RƏYASƏT HEYƏTİNİN SƏDRİ S. B. TATLIYEVİN MƏLUMATI

Deputat yoldaşlar! İyunun 13-də Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti müstəsna əhəmiyyəti olan sənəd - «Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin Azərbaycan SSR-in tərkibindən Ermənistan SSR-ə verilməsi haqqında vilayət xalq deputatları soveti deputatlarının xahişi barəsində» qərar qəbul etmişdir.

Belə bir sənədin qəbul edilməsi həm məsələnin özünün qoyuluşuna görə, həm də bununla əlaqədar yaranmış vəziyyətə görə zəruri idi.

Elə bilirəm bu hadisələrin tarixçəsini bir-bir şərh etməyə ehtiyac yoxdur, çünki deputatlar bu aylar ərzində həmin hadisələrin şahidi olub, hadisələrin hamısı üçün böyük həyəcan keçiriblər.

Biz müvafiq qərar qəbul etməzdən qabaq Ali Sovetin Rəyasət heyətinin iclasında bu məsələnin bütün cəhətlərini çox diqqətlə və məsuliyyətlə nəzərdən keçirdik. Həm də biz Sov.İKP MK-nın Baş katibi M. S. Qorbaçovun Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR zəhmətkeşlərinə, xalqlarına müraciətindəki müddəaları və nəticələri, Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında hadisələrlə əlaqədar qəbul edilmiş partiya və dövlət sənədlərini, qarşıya çıxmış məsələlərə tam aydınlığı ilə bilavasitə cavab verən sənədləri dönmədən rəhbər tuturduq.

Rəyasət heyətinin üzvləri vilayətdə və respublikada yaşayan bütün əhalinin beynəlmiləçilik mənaflərini əsas götürmüş, Azərbaycan və erməni xalqlarının dostluğunu və qardaşlığını əlaqələrini möhkəmlətməyin Lenin

prinsiplərini, Azərbaycan SSR-in ərazi bütövlüyünü qoruyub saxlamağın zəruriliyini rəhbər tutmuşlar.

Bununla belə, yoldaşlar, iyunun 15-də Ermənistan SSR Ali Sovetinin sessiyasında qərar qəbul edilmişdir və həmin qərarda DQMV-nin Ermənistan SSR tərkibinə daxil edilməsinə razılıq verilir və bu barədə Azərbaycan SSR-in Ali Sovetinə müraciət edilir.

Belə bir şəraitdə Ali Sovetin Rəyasət heyəti bu müraciəti Azərbaycan SSR ali dövlət hakimiyyəti orqanının - Ali Sovetin müzakirəsinə verməkdən savayı başqa qərara gələ bilməzdi. Hərçənd tam qətiyyətlə demək lazımdır ki, bu məsələnin həlli Ermənistan SSR-in səlahiyyətinə aid ola bilməz, bu məsələnin həlli bütünlüklə və tamamilə bizim respublikanın, bizim xalqın ayrılmaz suveren hüququna aiddir.

Deputat yoldaşlar! Ölkəmizdə milli məsələnin həllinin əsaslarını Böyük Oktyabr qoymuşdur.

Lenin milli siyasətinin tarixi nailiyyətləri partiyanın XXVII qurultayına Sov.İKP MK-nın siyasi məruzəsində, Sov.İKP proqramının yeni redaksiyasında, Mərkəzi Komitə plenumlarının materiallarında öz əksini tapmış, Böyük Oktyabrın 70 illiyinə həsr olunmuş təntənəli iclasda M. S. Qorbaçovun məruzəsində dərinədən və hərtərəfli şərh edilmişdir.

Ancaq milli münasibətlər sahəsində Kommunist Partiyasının apardığı dəyişdirici işin nəticələri elə təsəvvür oymamalıdır ki, millətlərarası münasibətlərdə problemlər yoxdur.

Çox təəssüflər olsun ki, Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində və onun ətrafında baş verən hadisələr, bu hadisələrin Yerevanda, Sumqayıtda və başqa şəhərlərdə əks-sədası bunu bir daha sübut edir.

Respublikamızda millətlərarası zəmində özünü göstərmiş, Sovet vətənpərvərliyi ruhuna, beynəlmiləlçilik prinsiplərinə zidd olan mənfi halların səbəbləri durğunluq illərinə gedib çıxır, həll edilməmiş həyati problemlərin yığılıb qalması ilə, bürokratik təhriflərlə və bu şəraitdə cəmiyyətə zidd ünsürlərin baş qaldırması ilə bağlıdır.

Bir sıra hallarda siyasi nəzakət, millətlərarası münasibətlər mədəniyyəti çatışmırdı. Bunu da təəssüflə qeyd etmək olar ki, Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin rəhbər partiya, sovet, təsərrüfat işçilərinin bir qismi mənfi əhval-ruhiyələrin qızıqdırılmasına və bunların kütləvi hal almasına təkan vermişdir.

İstər vilayətdə, istərsə də respublika orqanlarında zəifliyə, ləngliyə, hadisələrin lazımınca qiymətləndirilməməsinə yol verilmişdi ki, bu da bəzi hallarda təhlükəli nəticələrə gətirib çıxardı.

O ağır günlərdə Sov.İKP MK-nın Baş katibi. M. S. Qorbaçovun Azərbaycan və erməni xalqlarına müraciəti bütün partiyamızın səsi kimi, baş vermiş hadisələrdən həyəcan keçirən bütün sovet respublikaları xalqlarının səsi kimi ucaldı.

Bütün müttəfiq respublikaların, ali sovetlərinin rəyasət heyətləri SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə və bizə müraciət edib, qayda-qanun və asayiş yaradılması üçün nüfuzumuzdan, bütün Konstitusiya hüquqlarından və imkanlarından istifadə etməyə çağırmışdır. Bu mühüm sənəddə nəinki Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də mövcud vəziyyətdən ümumi narahatlıq, Azərbaycan və erməni xalqlarının qarşılıqlı münasibətlərinin müqəddəratı üçün təşviş hissi öz əksini tapmışdı, həm də çoxmillətli sosialist dövlətimizin bütün xalqlarının qardaşlıq ailəsinin sarsılmazlığı və pozulmazlığı üçün məsuliyyət ifadə olunmuşdur.

Həmin məsələ barəsində SSR İttifaqı Ali Soveti Rəyasət heyətinin qərarında qeyd edilmişdir ki, yaranmış vəziyyət Azərbaycan və Ermənistan xalqlarına və butövlükdə vahid çoxmillətli dövlət olan Sovet İttifaqı xalqlarının dostluğunun daha da möhkəmlənməsinə zərər vurur.

Sovet dövləti, partiya sosialist Vətənimizin ərazisindən ağilla, bütün ölkənin, bütün sovet millətlərinin və xalqlarının xeyrinə istifadə edir və ona xalqın ümumi sərvəti kimi baxırlar.

Bizim ərazi quruluşumuz yalnız əhalinin milli tərkibinə görə müəyyən edilə bilməz. Əsas prinsip Leninin belə bir müddəası olmalıdır ki, «əhalinin milli tərkibi çox mühüm iqtisadi amillərdən biridir, lakin yeganə və başqaları arasında çox mühüm amillərdən deyildir... Buna görə marksistlər bütünlüklə və yalnız «milli ərazi» prinsipi zəmininə keçməməlidirlər».

Vaxtı ilə Dağlıq Qarabağın statusu məsələsi də məhz Leninin bu prinsiplial müddəası əsasında həll edilmişdi.

DQMV məsələsi, sovet quruluşu şəraitində diyarın vəziyyəti məsələsi Azərbaycan SSR-in yaranması ilə birlikdə optimal həll edilmişdir. Həm də tarixi inkişaf şəraitinin bütün məcmusu, təşəkkül tapmış iqtisadi əlaqələr, sosial, mədəni-məişət şəraiti və muxtar vilayətin bütün xalqlarının ümdə mənafeləri nəzərə alınmışdı.

Azərbaycan SSR-in tərkibində Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti Kommunist Partiyasının milli siyasətinin həyata keçirilməsi baxımından və SSRİ-nin milli dövlət quruluşunun Lenin prinsiplərinə müvafiq surətdə yaradılmışdır, bunun qardaş Azərbaycan və erməni xalqlarının dostluğunu daha da möhkəmlətmək üçün böyük əhəmiyyəti olmuşdur.

Ötən illər ərzində təsərrüfat və mədəniyyət quruculuğunda çox böyük müvəffəqiyyətlər qazanmış Dağlıq Qarabağın bütün çoxillik yolu da bunu sübut edir. DQMV dağlıq ucqardan Azərbaycanın inkişaf etmiş sənaye-aqrar diyarına çevrilmişdir.

SSRİ Konstitusiyasına və Azərbaycan SSR Konstitusiyasına müvafiq surətdə DQMV-nin hüquqi statusu indi vilayət xalq deputatları sovetinin təqdimi ilə Azərbaycan SSR Ali Soveti tərəfindən 1981-ci il iyunun 16-da qəbul edilmiş Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti haqqında Qanunla müəyyən edilir və DQMV-də

yaşayan bütün millətlərin və xalqların iqtisadi, sosial və mənəvi tələbatını praktikada tam həcmdə ödəməyə imkan verir.

Təbindir ki, cəmiyyətin yeniləşdirilməsi, onun demokratikləşdirilməsi prosesində axıradək həll edilməmiş məsələlər aşkara çıxmışdır ki, bunlar da muxtar vilayətin ictimai-siyasi həyatının yeni keyfiyyət halından irəli gəlmişdir. «1988-1995-ci illərdə Azərbaycan SSR Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin sosial-iqtisadi inkişafını sürətləndirmək tədbirləri haqqında» Sov.İKP MK-nın və SSRİ Nazirlər Sovetinin 1988-ci il martın 24-də qəbul etdikləri qərar, Azərbaycan KP MK-nın və Respublika Nazirlər Sovetinin həyata keçirdikləri tədbirlər bütün məsələlərin həlli üçün hər cür şərait yaradır.

Rəyasət heyətində müzakirənin gedişində yekdilliklə belə bir fikir irəli sürülmüşdür ki, Dağlıq Qarabağ məsələsi əsassız qaldırılmışdır, Azərbaycan torpağının - bütün Qarabağın tarixən təşəkkül tapmış birliyinin qorunmasına ziddir, vilayətdə yaşayan bütün millətlərin vətəndaşlarının mənafeələrini nəzərə almır, respublika əhalisinin əksəriyyətinin arzusuna ziddir.

Dağlıq Qarabağın verilməsi məsələsinin qaldırılmasının özü Azərbaycan və erməni xalqlarının yekdilliyinə və sıx birliyinə, SSRİ xalqlarının qardaşcasına dostluğuna ciddi ziyan vurmuş, ictimai asayişin və şəxsiyyət hüquqlarının ciddi surətdə pozulmasına səbəb olmuş, respublikada yenidənqurma siyasətinin həyata keçirilməsində, sosial-iqtisadi həyatın inqilabi yolla dəyişdirilməsində bir çox çətinliklər törətmişdir.

DQMV-nin Azərbaycan SSR-in tərkibindən Ermənistan SSR-ə verilməsi məsələsi yerli əhəmiyyəti olan məsələ deyildir. Bu məsələ Azərbaycan SSR-in mənafeələrinə və suveren hüquqlarına möhkəm toxunur, SSR İttifatının - vahid çoxmillətli ittifaq dövlətinin, onun milli-dövlət quruluşunun mənafeələri ilə bilavasitə bağlıdır.

Yoldaşlar, hazırda Azərbaycan KP MK respublikada millətlərarası münasibətlərin və beynəlmiləl tərbiyənin vəziyyətinə çox böyük diqqət yetirir. Eyni zamanda illər uzununu yığılıb qalmış sosial problemlərin, o cümlədən ərzaq, mənzil, ekoloji problemlərin həlli üçün fəal işə başlanmışdır. Kadr siyasəti, səhiyyə, mədəniyyət məsələləri kəskin şəkildə qoyulmuşdur. Sov.İKP MK-nın Siyasi Bürosu respublikanın partiya təşkilatına böyük, hərtərəfli yardım göstərir. Azərbaycan KP MK plenumunda Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun üzvü, Sov.İKP MK katibi Y. K. Liqaçov yoldaşın çıxışında Azərbaycanın ictimai həyatının bütün sahələrində mövcud vəziyyətin, o cümlədən Dağlıq Qarabağla əlaqədar yaranmış problemlərin dərin təhlili verilmişdir.

Deputat yoldaşlar, icazə verin, əmin olduğumu bildirim ki, respublikanın partiya təşkilatı, sovet, ictimai və təsərrüfat orqanları, deputat korpusumuz respublika zəhmətkeşlərinin yekdilliyini və sıx birliyini möhkəmlətmək yolunda daha əzmlə və qətiyyətlə iş aparacaq, millətlərarası münasibətlər və beynəlmiləl tərbiyə sahəsində özlərinin fəaliyyətinin hər vasitə ilə təkmilləşdirəcəklər.

Deputat yollaşlar! Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin Azərbaycan SSR-in tərkibindən Ermənistan SSR-ə verilməsi haqqında qaldırılmış məsələni sizin müzakirənizə verərək xahiş edir ki, onu tam diqqətlə müzakirə edəsiniz və bu barədə öz mötəbər qərarınızı çıxarasınız.

«Kommunist» qəzeti, 18 iyun 1988-ci il

ON BİRİNCİ ÇAĞIRIŞ AZƏRBAYCAN SSR ALI SOVETİNİN YEDDİNCİ SESSİYASI

«DQMV-NİN AZƏRBAYCAN SSR-İN TƏRKİBİNDƏN ERMƏNİSTAN SSR-Ə VERİLMƏSİ HAQQINDA DAĞLIQ QARABAĞ MUXTAR VİLAYƏTİ XALQ DEPUTATLARI SOVETİ DEPUTATLARININ XAHİŞİ BARƏSİNDƏ» MƏSƏLƏ ƏTRAFINDA MÜZAKİRƏLƏR

DEPUTAT A. M. ƏMƏNOVUN NİTQİ Əli Bayramlı Qazma İdarəsinin buruq ustası

SSRİ xalqlarının dostluğu vətənimizdə yaşayan bərabərhüquqlu xalqların dostluğudur. Azərbaycanın fəhlə sinfi bu sahədə ənənələrə həmişə təmiz ürəklə əməl etmişdir və əməl edir. Mən iftixarla bildirirəm ki, azərbaycanlılar tarixin ağır sınaq illərində də, həyatın buludsuz, dinc çağlarında da erməni xalqının sədaqətli dostları olmuşlar. Bu ənənəni heç kim dəyişə bilməz.

Respublikamızda çoxlu millətin və xalqın nümayəndələri yaşayır və əl-ələ verib işləyirlər. Bizim energetiklər və neftçilər şəhəri olan Əli Bayramlının təmsalında bu dostluq özünü parlaq surətdə göstərir. Burada müxtəlif millətlərdən olan zəhmətkeşlər çiyin-çiyinə işləyir, partiyanın yenidənqurma vəzifələrini müvəffəqiyyətlə həyata keçirirlər. Bu aya aiddir. Axı, bizim bir ürəyimiz, bir Vətənimiz var - Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqı. Biz bir-birimizdən ayrı yaşamağa tərəfdar deyilik.

Əli Bayramlı zəhmətkeşləri «1988-1995-ci illərdə Azərbaycan SSR Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin sosial-iqtisadi inkişafını sürətləndirmək tədbirləri haqqında» Sov.İKP MK-nın və SSRİ Nazirlər Sovetinin qərarını tamamilə müdafiə edirlər. Onlar belə hesab edirlər ki, mövcud milli-ərazi quruluşunun dəyişməsinə yönəldilmiş hərəkətlər və tələblər bütün Azərbaycan və Ermənistan zəhmətkeşlərinin mənafeyinə ziddir və millətlərarası münasibətlərə ziyan vurur.

Biz Sov.İKP MK-nın Baş katibi M. S. Qorbaçovun sosializmin nailiyyətini - Sovet xalqlarının qardaşcasına dostluğunu hər vasitə ilə möhkəmləndirməyə çağıran müraciətini - Azərbaycan və erməni xalqlarına müraciətini ürəkdən bəyənirik. Biz öz vəzifəmizi siyasi sayıqlığı daha da

möhkəmləndirməkdə, təmkinsizliyin, milli hisslərdən cəmiyyətin zərərinə istifadə etməyə cəhd göstərən ayrı-ayrı şəxslərin qeyri-qanuni hərəkətlərinin qarşısını almaqdan ötrü bütün ideoloji təsir vasitələrini bacarıqla tətbiq etməkdə görürük.

Bizi heç kim, heç bir qüvvə Böyük Oktyabrın müəyyən etdiyi düz yoldan sapdıra bilməz.

Təklif edirəm ki, DQMV Soveti deputatlarının tələbi qəbul edilməsin.

DEPUTAT C. B. QULİYEVİN NİTQİ
Azərbaycan SSR EA-nın vitse-prezidenti,
Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasının baş redaktoru

Dağlıq Qarabağda doğulmuş bir adam kimi deyə bilərəm ki, bu torpaqda yaşayan Azərbaycan və erməni xalqları əsrlər boyu qonşu olmuşlar. Azadlıq uğrunda, sosial və milli zülmə qarşı, sosializmin qələbəsi uğrunda birgə qəhrəmanlıq mübarizəsi bu dostluğu əbədilik möhkəmlətməmişdir. Bu dostluğu göz bəbəyi kimi qorumaq bizim müqəddəs borcumuzdur. Odur ki, DQMV-də, Ermənistanda, Moskvada erməni millətindən olan bir sıra partiya, sovet, təsərrüfat işçilərinin, elm və mədəniyyət nümayəndələrinin iştirakı ilə təşkil edilən millətçilik kampaniyası dərin təəssüf doğurur.

Daha sonra nətiq tarixi faktlar üzərində ətraflı dayandı. Onun gətirdiyi faktlar sübut edir ki, ilk dəfə 1918-ci ildə xarici imperialistlərin fitvası ilə meydana gəlmiş «Qarabağ məsələsi barəsində mübahisələrdən» əksinqilabçılar müxtəlif millətlərin zəhmətkeşlərin arasında ədavəti qızışdırmaq üçün, Zaqafqaziyada inqilabi mübarizəni boğmaq üçün istifadə etmişlər.

Deputat sözünə davam edərək dedi: Bəs nə üçün mənim həmyerlilərim, xüsusən kommunistlər tarixi təcrübəyə etinasız yanaşırlar? Zaqafqaziyada «ərazi məsələsi» deyilən məsələ V. İ. Leninin bilavasitə iştirakı ilə birdəfəlik və həmişəlik həll edilmişdir. O vaxtdan bəri təqribən 65 ildir ki, bu ərazidə qardaş xalqlar dostcasına birgə həyat sürmüşlər. DQMV-nin təşkilinin konkret tarixi şəraiti bizə bugünkü hadisələrdən baş açmaqda, Dağlıq Qarabağ hadisələrinin mənbələrini tapmaqda və səbəblərini başa düşüb düzgün nəticələr çıxarmaqda kömək edir.

Mövcud milli-ərazi quruluşunu dəyişdirmək məqsədini daşıyan tələblər Azərbaycan və erməni xalqlarının mənafeələrinə, millətlərarası münasibətlərin Lenin prinsiplərinə ziddir. Nətiq bunu bircə dəqiqə də unutmamağa çağırırdı ki, hər bir sovet xalqının mənafeələri yalnız o zaman ən yaxşı şəkildə təmin edilir ki, hər yerdə və hər işdə ölkənin, bütün xalqların mənafeələri təmin edilmiş olsun.

Nətiq axırda dedi: DQMV deputatlarının xahişi barəsində Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin qərarının bu mənafeələrə tamamilə uyğun olduğunu nəzərə alaraq mən onu təsdiq etməyi təklif edirəm.

DEPUTAT N. V. NİKİTİNİN NİTQİ

İsmayılı rayonundakı M. İ. Kalinin adına kolxozun sədri

Tarixi səbəblər üzündən hazırda İsmayılı rayonunun ərazisində müxtəlif millətlərin və xalqların nümayəndələri yaşayırlar. Burada Azərbaycan və erməni, ləzgi və rus kəndləri vardır, bəzi kiçik xalqlar - lahıclar, tatlar, qapıtlar yaşayırlar. Bu xalqların müxtəlifliyi bizi bir-birimizdən ayırmamış, əksinə hamımızı zənginləşdirmiş, birləşdirmiş və yaşamağa kömək etmişdir. Buna görə də Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında baş verən hadisələr məni dərindən sarsıtmışdır. Dağlıq Qarabağı Azərbaycan SSR-dən ayırmaq və onu Ermənistan SSR-ə birləşdirmək barədə əsassız tələblər irəli sürənlərin məsuliyyətsizliyini və siyasi uzaqgörənliyini başa düşə bilmirəm. Zənnimcə, bu hərəkətləri Zaqafqaziya xalqlarının, bütün ölkəmizin xalqlarının dostluğuna, Sovet dövlətinin xarici siyasətinə zərbə, başlanmış yenidənqurma işinə zərbə kimi qiymətləndirmək lazımdır. Soruşmaq istədim: kəndimizin sosial-iqtisadi inkişafındakı müvəffəqiyyətlər Lenin milli siyasətinin həyata keçirildiyinə konkret misal deyildirmi?

Biz iyunun 13-də Bakı şəhərində zəhmətkeçlərin Lenin adına meydanda keçirilmiş mitinqi haqqında məlumatı böyük diqqətlə dinlədik və oxuduq. İsmayılı rayonunun əməkçiləri Azərbaycan KP MK-nın yeni xəttini ürəkdən müdafiə edir və bəyənirlər.

İsmayılı rayonunun erməni əhalisi də düşünülməmiş, respublikalarımızın xalqları üçün zərərli hərəkətlərə qarşı etiraz edirlər. Dağlıq Qarabağdakı bəzi yoldaşlar muxtar vilayətin Ermənistan SSR-in tərkibinə daxil edilməsi barədə öz iddialarını millətlərin öz müqəddəratını təyin etmək hüququ haqqında Lenin prinsipi ilə əsaslandırırlar, halbuki erməni xalqı öz respublikasını təşkil edib, SSRİ tərkibinə daxil olmaqla öz yolunu müəyyənləşdirmişdir. Bununla da erməni xalqı öz milli müqəddəratını təyin etmək hüququnu həyata keçirmişdir.

Odur ki, mən DQMV-nin Azərbaycan SSR-in tərkibindən Ermənistan SSR-ə verilməsi haqqında Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti Xalq Deputatları Soveti deputatlarının xahişini ödəməyin qeyri-mümkünlüyü barədə Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin qərarını bütünlüklə və tamamilə müdafiə edir və bəyənirəm. Belə hesab edirəm ki, qaldırılmış məsələ qeyri-məqbuldur, çünki onun həyata keçirilməsi Azərbaycan və erməni xalqlarının mənafeyinə ziddir, ölkəmizin bütün xalqlarının dostluğunu möhkəmləndirmək, yenidənqurmanı dərinləşdirmək vəzifələrinə uyğun deyildir.

DEPUTAT E. Y. QRIQORYANIN NİTQİ
«Kommunist» (ermənicə) qəzetinin redaktoru

Dörd aydan artıqdır ki, çoxmillətli respublikamızın zəhmətkeşləri Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında baş verən hadisələrlə əlaqədar həyəcanlı, narahat günlər keçirirlər. Bu narahatlıq hadisələrin insan tələfatına səbəb olmasından, ölkəmizin xalqlarının beynəlmiləl yekdilliyi və qardaşlığı üçün təhlükə yaratmasından irəli gəlir. Ayrı-ayrı şəxslərin xalqlarımız arasında işıqlı idealların təntənəsi uğrunda birgə mübarizədə bərkilib möhkəmlənmiş dostluğu pozmaq cəhdlərinə heç kəs laqeyd qala bilməz.

Bizim respublikada yaşayan bütün millətlərin və xalqların nümayəndələrinin çoxmillətli Sovet dövlətimizin iqtisadi potensialını möhkəmləndirmək kimi ümumi qayğıdan başqa, bölüşməli bir şeyimiz yoxdur. Bu gün ehtirasların qızışmasına kömək edən nə varsa, hamısı proleter beynəlmiləçiliyinin Lenin prinsiplərinin pozulmasına gətirib çıxarır, istər DQMV-nin özündə, istərsə də bütövlükdə respublikada vəziyyətin normallaşmasına mane olur, yenidənqurmanın irəli sürdüyü mühüm sosial-iqtisadi vəzifələrin həyata keçirilməsini çətinləşdirir. Yenidənqurmanın müvəffəqiyyətindən isə bütün ölkənin müqəddəratı asılıdır.

Bu məsul məqamda bizim hər birimizin vəzifəsi Azərbaycan zəhmətkeşlərinin şanlı beynəlmiləl ənənələrini unudanların hamısının qəti cavabını verməkdən ibarətdir. Respublikada yaranmış səksəkəli vəziyyət hər addımı diqqətlə ölçüb-biçməyi, siyasi kamillik, sayıqlıq, uzaqgörənlik göstərməyi tələb edir. Məhz buna görə də mən DQMV-nin ərazi mənsubiyyətini dəyişdirməyin məqsədəuyğun olmadığı barədə Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin qərarını təsdiq etmək təklifinə tərəfdar çıxıram. Mən respublikada vəziyyəti sağlamlaşdırmaq, müxtəlif növ təhrikçilərin qanunsuz fəaliyyətinin qarşısını almaq, sosialist qanunçuluğunu və ictimai asayışı möhkəmlətmək, vətəndaşların qanuni mənafələrinin qorunmasını təmin etmək, vəziyyətin sabitliyini pozanları ciddi məsuliyyətə cəlb etmək üçün Azərbaycan KP MK-nın gördüyü qəti tədbirləri müdafiə edirəm. Natiq Dağlıq Qarabağın deputatlarına, bütün zəhmətkeşlərinə müraciət edərək onları indiki dövrün məsul bir dövr olduğunu başa düşməyə, vəziyyətin normallaşdırılması işində yekdillik və yüksək mütəşəkkillik nümayiş etdirməyə, quruculuq əməyi ilə vilayətin sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsinə dair Sov.İKP MK-nın və SSRİ Nazirlər Sovetinin qərarında nəzərdə tutulmuş, hazırda Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin həyata keçirdiyi genişmiqyaslı proqramını yerinə yetirilməsini təmin etməyə çağırmışdır.

DEPUTAT X. Z. ABBASOVANIN NİTQİ
Ağdam rayonundakı V. İ. Lenin adına kolxozun sədri

Bir neçə ay davam edən Dağlıq Qarabağ hadisələri ağdamlıları çox həyəcana gətirmişdir. illərlə dost qardaş kimi dolandığımız, son tikəmizi böldüyümüz, Böyük Vətən müharibəsi illərində Vətənimizin azadlığı uğrunda çiyin-çiyinə vuruşduğumuz qonşularımızın gözlənilməz ərazi iddiası hamımızı dərinləndirən həyəcanlandırmış və təəccübləndirmişdir.

Ölkədə inqilabi yenidənqurmanın getdiyi dövrdə belə bir məsələnin qaldırılmasını yalnız cəmiyyətimizə düşmən qüvvələrin növbəti çıxışı kimi qiymətləndirə bilərik. Torpaqdan pay olmaz. Azərbaycan xalqı öz doğma torpağına olduqca bağlı xalqdır, bu torpaqda yaşamaq və işləmək istəyir. Respublikanın indiki rəhbərliyinin gördüyü tədbirlər uzun illər yığılıb qalan problemləri həll etməyə kömək edəcək və mən əminəm ki, əvvəlki səhvlər təkrar olmayacaqdır. Xalqımızın qəlbinin genişliyi, respublikamızda yaşayan bütün millət və xalqların nümayəndələrinə hədsiz hörməti Dağlıq Qarabağın sosial-iqtisadi inkişafına xüsusi diqqət və qayğıda da öz ifadəsini tapmışdır. Kolxozumuzun mərkəzi malikanəsi - Qərvənd kəndi Əskəran kəndindən iki dəfə böyükdür. Məhz qayğıkeşliyimiz sayəsində Əskəran bir neçə il bundan əvvəl rayon mərkəzinə çevrildi. Bu gün ürək ağrısı ilə deməliyəm ki, həmin rayonun, eləcə də DQMV-nin digər rayonlarının bir sıra partiya, sovet və təsərrüfat orqanlarının rəhbərləri aşkarlıq və demokratiya şüarları ilə pərdələnərək, əslində bunları tamamilə təhrif edib milli ədavət toxumu səpirlər. Onlar vilayətin sosial-iqtisadi inkişafı sahəsindəki bir sıra problemləri bəhanə gətirərək, hər iki xalqa, xüsusilə də gənclərə mənəviyyatca çox ağır zərbə vurmuşlar.

Biz iki qardaş xalqı düşmən etməyə çalışanları, əsassız ərazi iddiaları irəli sürüb, xalqı zorla mitinqlərə və nümayişlərə cəlb edənləri cəzasız qoymamalıyıq. Bu məsələlərdə erməni xalqının günahı yoxdur. Biz yaxşı bilirik ki, bunlar indiki yenidənqurma siyasətinin əleyhdarlarının fitnəsidir.

Uzun illər hazırlanmış xüsusi proqram üzrə işləyən ekstremistlər külli məbləğdə vəsait toplamışlar və bu gün həmin vəsaitlə işləməyən erməniləri ərzaqla təmin edirlər. DQMV-nin azərbaycanlı əhalisini isə işə buraxmırlar. Ağdam Rayon Partiya Komitəsinin və sovet təşkilatlarının rəhbərliyi 31 Azərbaycan kəndinə maddi yardım göstərilməsini təşkil etmişdir.

Mən bir ana kimi, bir qadın kimi bu yüksək tribunadan tanınmış erməni şairi Silva Kaputikyanə müraciət etmək istəyirəm. Ona demək istəyirəm ki, xalq şairi onun xoşbəxtliyinə, onun səadətinə çalışmalıdır.

Bir azərbaycanlı qadın kimi, Ermənistanda yaşayan həmvətənlərimin taleyi mənə narahat etməyə bilməz. Onların tam təhlükəsizliyini təmin etmək lazımdır. Ermənistan KP MK və Ermənistan hökuməti bu məsələ üzərində ciddi düşünməlidirlər.

Biz Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin qərarını ürəkdən bəyənirik və alqışlayırıq.

Mən sessiyanın iştirakçılarını, Azərbaycan KP MK-nı əmin edirəm ki, DQMV hadisələrinin respublikamızın iqtisadiyyatına vurduğu zərəri ödəmək, yenidənqurma prosesinə Azərbaycanın töhfəsini artırmaq üçün qüvvələrimizi səfərbərliyə alacağıq.

DEPUTAT N. Ə. BABAYEVİN NİTQİ
Azərbaycanın Xarici Ölkələrlə Dostluq və
Mədəni Əlaqə Cəmiyyəti rəyasət heyətinin sədri

Böyük xalqın səbri də böyük olur. Azərbaycan xalqı bu həqiqəti bir daha təsdiq etdi. Stepanakertdən və Yerevanda zavod və fabriklər boş dayanarkən doğma qardaş və bacılarımız öz iş yerlərindən çəkilmir, Vətənə borclu qalmamaq üçün zəhmət çəkib tər tökürdülər. Amma borcdan necə çıxaydılar ki, Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi - Dağlıq Qarabağ işdən imtina edir?

Ən çətin günlərimizdə biz ədalətə inanırıdık, inanırıdık ki, xalqın doğma torpağını onun əlindən almaq olmaz. Bu, heç bir qanuna sığan iş deyil. Millətçi ünsürlər ən müqəddəs fütuhata - ölkəmizin qardaş xalqlarının böyük dostluğuna, onların birliyinə əl qaldırıdılar. Bu əllər ölkəmizdə gedən yenidənqurmanı boğmaq üçün uzandı. Lakin bu, baş tutmayacaq. Yenidənqurma elə böyük inqilabi prosesdir ki, onun qabağını heç kəs saxlaya bilməz.

Dörd aydan çoxdur ki, Azərbaycan torpağı yuxu nə olduğunu bilmir. Bu həyəcanlı günlərdə biz doğma ata-analarımızın, oğul və qızlarımızın, nəvə-nəticələrimizin dərdini çəkirik. Biz onların burnunun qanamağını da istəmirik.

Ölkəmizdə demokratikləşdirmə prosesi gündən-günə genişlənilir. Lakin demokratiyanı hərc-mərcliyə, anarxiyaya çevirənlər xalq qarşısında cavab verməlidirlər. Demokratiya qanunsuzluq demək deyil. Demokratiyanın öz qanunları var. Bu qanunlar da qanunsuzluq törədənlərə qarşı tətbiq edilməlidir.

Natiq daha sonra dedi: İl yarım bundan əvvəl Yerevanda mən dost əllərdən Y. Çarents adına mükafat aldım. Mən çox heyfslənirəm ki, dost əlləri saydığım həmin əllər Ermənistan SSR Ali Sovetinin sessiyasında doğma Qarabağımın Azərbaycandan ayrılması lehinə qalxıb. Dost əlləri dostluğa qəsd edərmidi?

Biz Ermənistan SSR Ali Soveti sessiyasının qərarını rədd edir və deyirik: Qarabağ qədim Azərbaycan torpağı olmuşdur, həmişə də Azərbaycan torpağı olaraq qalacaqdır. Qarabağın hər qarışı bizə doğma və əzizdir!

DEPUTAT İ. Ə. İBRAHİMOVUN NİTQİ

M. Əzizbəyov adına Azərbaycan Neft və Kimya İnstitutunun rektoru

28 ildir ki, respublikamızın Ali Sovetinin deputatıyam. Bu dövrdə birinci dəfədir ki, respublikanın inzibati sərhədlərini dəyişdirmək məsələsi müzakirə olunur. Ölkədə yenidənqurma işləri görüldüyü bir zamanda biz partiyanın qarşıya qoyduğu vəzifələrin yerinə yetirilməsi naminə bütün millətlərin və xalqların qüvvələrini birləşdirməliyik. İnzibati-ərazi bölgüsünü dəyişdirmək təklifi sosialist dövlətimizin mənafeyinə ziddir. Belə təklif qəbul oluna bilməz.

Biz tez-tez etiraf edirik ki, Dağlıq Qarabağda bir sıra təsərrüfat və mədəniyyət problemləri həll edilməmiş qalır. Lakin belə problemlər ölkənin başqa regionlarında, o cümlədən respublikamızda da mövcuddur.

DQMV-dən deputat olduğum təkcə yetmişinci illərdə Ağdam - Stepanakert dəmir yolu xətti çəkilmiş, Stepanakert ayaqqabı fabriki və elektrotexnika zavodu tikilmiş, Stepanakert Pedaqoji İnstitutu açılmış, vilayətə qaz kəməri çəkilmişdir, bundan başqa, bir sıra sənaye, kənd təsərrüfatı və məişət obyektləri istifadəyə verilmişdir.

İstər siyasi, istərsə də iqtisadi baxımdan, millətlərarası münasibətləri möhkəmləndirmək nöqteyi-nəzərindən Dağlıq Qarabağdan olan yoldaşların xahişini heç cür qəbul etmək olmaz. İndiyədək belə hesab edilirdi ki, ölkəmizdə milli məsələ həll olunmuşdur. Amma ölkədə gedən demokratikləşdirmə prosesi göstərdi ki, bu sahədə həll olunmamış problemlər hələ çoxdur. Gənclərin, ziyalıların bəzi nümayəndələrinin emosiyalara uyması və nəticədə hüquq qaydalarının pozulması vəziyyəti mürəkkəbləşdirmişdir.

Azərbaycan KP MK-nın 1988-ci il mayın 21-də keçirilmiş plenumunda Y. K. Liqaçovun çıxışı Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun konkret tədbirləri, M. S. Qorbaçovun bu problemlərin həllinə göstərdiyi qayğı bizi partiyanın ətrafında daha sıx birləşməyə, həmin problemlərin həllində onun layiqli köməkçiləri olmağa çağırır. Bu, bizə indiki böhranlı vəziyyətdən daha tez çıxmağa imkan verəcək, respublikanın gələcək inkişafına kömək edəcəkdir.

«Kommunist» qəzeti, 18 iyun 1988-ci il

**DQMV-NİN AZƏRBAYCAN SSR-İN TƏRKİBİNDƏN ERMƏNİSTAN
SSR-Ə VERİLMƏSİ HAQQINDA DAĞLIQ QARABAĞ MUXTAR
VİLAYƏTİ XALQ DEPUTATLARI SOVETİ DEPUTATLARININ XAHİŞİ
BARƏSİNDƏ**

AZƏRBAYCAN SSR ALİ SOVETİNİN QƏRARI

SSRİ Konstitusiyasının 78-ci maddəsinə və Azərbaycan SSR Konstitusiyasının 70-ci maddəsinə uyğun olaraq Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının Ali Soveti DQMV-nin Azərbaycan SSR-in tərkibindən Ermənistan SSR-ə verilməsi haqqında Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti xalq deputatları Soveti deputatlarının xahişini müzakirə edərək qərara alır:

1. Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin Azərbaycan SSR-in tərkibində Ermənistan SSR-ə verilməsinin qəbul edilməzliyi haqqında Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin 1988-ci il 13 iyun tarixli qərarı bəyanılsın. Azərbaycan SSR Ali Soveti bu qərarı qəbul edərkən beynəlmiləl mənafeləri, SSRİ xalqlarının dostluğunu və qardaşlıq əlaqələrini möhkəmlətməyin Lenin prinsiplərini, Azərbaycan SSR-in ərazi bütövlüyünü qoruyub saxlamağın zəruriliyini əsas tutur.

«1988-1995-ci illərdə Azərbaycan SSR Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin sosial-iqtisadi inkişafını sürətləndirmək tədbirləri haqqında» Sov.İKP MK-nın və SSRİ Nazirlər Sovetinin 1988-ci il martın 24-də qəbul etdikləri qərar və Azərbaycan KP MK-nın, Respublika Nazirlər Sovetinin həyata keçirdikləri tədbirlər muxtar vilayətin məhsuldar qüvvələrinin inkişafının sürətləndirilməsi, onun istər erməni və azərbaycanlı əhalisinin, istərsə də başqa millətlərinin iqtisadi və mədəni tələbatının ödənilməsi üçün əlverişli şərait yaradır.

2. Azərbaycan SSR Ali Soveti Ermənistan SSR Ali Sovetinin müraciətinə cavab olaraq, ölkənin təşəkkül tapmış və SSRİ Konstitusiyası ilə təsbit edilmiş milli-ərazi quruluşunu qoruyub saxlamaq mənafeini əsas götürərək, sosialist beynəlmiləçiliyi prinsiplərini rəhbər tutaraq, Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin Azərbaycan SSR-in tərkibindən Ermənistan SSR-ə verilməsini mümkün hesab etmir, ona görə ki, bu vilayətin və respublikanın azərbaycanlı və erməni əhalisinin, başqa millətlərinin və xalqlarının mənafelərinə ziddir, ölkəmizin xalqlarının dostluğunu möhkəmlətmək məqsədlərinə, yenidənqurma vəzifələrinə cavab vermir. Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri; **S. TATLIYEV**
Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin katibi; **R. QAZIYEVA**
Bakı şəhəri, 17 iyun 1988-ci il

«Kommunist» qəzeti, 18 iyun 1988-ci il

**SOV.İKP XIX ÜMUMİTTİFAQ KONFRANSINDA
AZƏRBAYCAN KP MK-NİN BİRİNCİ KATİBİ
Ə. X. VƏZİROV YOLDAŞIN ÇIXIŞINDAN**

...Dağlıq Qarabağ məsələsi deyilən məsələnin kökləri də durğunluq illəri ilə bağlıdır. Bu məsələnin mənbələri və ibrət dərsləri ətraflı öyrənilməlidir və biz bu işi mütləq görəcəyik. Açığını deyək ki, DQMV-də və onun ətrafında vəziyyət ictimai təhlükəli xarakter almışdır. Bizim iki xalqımızı bir-birinin üzərinə salıxdırmaq cəhdləri dayandırılmır, milli-ərazi quruluşunu dəyişdirmək haqqında tələblər - ölkəmizdə yenidənqurma və demokratikləşdirmə prosesinin gələcək inkişafının mənafeyinə zidd olan tələblər, Sumqayıtdakı faciəli cinayətkarlıq hadisələri - bütün sovet adamları tərəfindən qəzəblə pislənmiş hadisələr Azərbaycan və Ermənistanın bəzi rayonlarında vəziyyəti səbatsızlaşdırmışdır.

Ermənistan da yaşayan minlərlə azərbaycanlının respublikamıza gəlməyə başlaması ilə əlaqədar olaraq vəziyyət xeyli kəskinləşmişdir. Azərbaycanı tərk edən ermənilər də az deyildir. Fitnəkarlar bu vəziyyətdən fəal istifadə edirlər, zəncirvari reaksiya təhlükəsi yaranır.

Baş verən hadisələr istər azərbaycanlılar arasında, istərsə də ermənilər arasında həyat, əmək və məişət şəraitindən illər boyu yaranmış narazılığı, sosial ədalətsizliyə etiraz hissini üzə çıxarmışdır. Lakin təəssüf ki, mitinqlərdə və yürüşlərdə təkcə vaxtı çatmış suallara cavab almaq istəyənlər deyil, həm də arxalarında yenidənqurmaya zidd nüfuzlu qüvvələr dayanan şəxslər iştirak edirlər. Bunlar rüşvətxor dəstələridir, cinayətkar ünsürlərlə ittifaqa girmiş «xəlvəti» iqtisadiyyat işbazlarıdır. Bizim onsuz da aşkara çıxardığımız nöqsanlardan sui-istifadə edərək onlar adamları millətçilik çıxışlarına təhrik etməyə çalışırlar.

Əmək kollektivlərində görüşlər, zəhmətkeşlərlə söhbətlər zamanı dəfələrlə belə bir fikir söylənilir ki, kommunist əqidəsindən, beynəlmilətçilik, sosialist qanunçuluğu prinsiplərindən hər hansı şəkildə kənara çıxılmasına vaxtında, partiyalı prinsipliliyi ilə qiymət vermək çox vacibdir. Yoldaşlar, bunun üzərində ciddi düşünməyə dəyər ki, nə üçün yeniləşməni təmin etməli, yenidənqurma əleyhdarlarının qarşısına sipər çəkməli olan tədbirlər bizim partiya-dövlət sistemində heç də həmişə öz səmərəsini vermir. Biz sosializmi zəiflədən işlərin deyil, onu möhkəmlədən işlərin, xalqlar arasına nifaq salan tədbirlərin deyil, onları sıx birləşdirən tədbirlərin tərəfdarıyıq.

Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında baş verən hadisələrdə respublikanın və vilayətin keçmiş rəhbərliyinin təsiri çox böyükdür. Onlar siyasi cəhətdən doğru olmayan, muxtar vilayətin əhalisinin bu və ya digər mənafeyinə xələl vuran iş üsulları ilə elə bir zəmin yaratmışlar ki, onun üzərində millətçiliyin əlaq otları cücərib qalxmışdır. Biz istər siyasi, istər sosial, istərsə də iqtisadi sahələrdə vəziyyəti qətiyyətlə düzəltməyə girişmişik. Həm də başa düşürük ki, DQMV-də və onun ətrafında nizamsız, qeyri-normal vəziyyətin davam etməsini istəyənlər

yenidənqurmanı sarsıtmağa - millətlərarası, ədavət yangınını ölkənin başqa regionlarına da yaymağa cəhd göstərənlərdir.

Keçmiş diplomat kimi deyə bilərəm ki, hazırda xaricdə işləyən yoldaşlar da, zənnimcə, mənimlə razılaşırlar ki, hər dəfə ölkəmizin daxilində çətinliklər meydana çıxanda bizim də işimiz çox çətinləşir və ağırlaşır.

Mürəkkəb və olduqca gərgin vəziyyətdə Sov.İKP MK-nın Baş katibi Mixail Sergeyeviç Qorbaçovun Azərbaycan və Ermənistan zəhmətkeşlərinə və xalqlarına müraciəti, ağıllı olmağa, məsuliyyətlə, təmkinlə hərəkət etməyə çağırışı vaxtında səslənmişdir. Azərbaycanın kommunistləri, zəhmətkeşləri Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun regionda vəziyyəti sağlamlaşdırmağa yönəldilən prinsipial, ardıcıl xəttini Vətənimizin, onun xalqlarının ali mənafeyinə uyğun olan yeganə düzgün xətt kimi tamamilə müdafiə edirlər.

DQMV-nin sosial-iqtisadi inkişafını sürətləndirmək tədbirləri haqqında Sov.İKP MK-nın və SSRİ Nazirlər Sovetinin qərarının, bu diyarın dinamik kompleks inkişafını təmin edən qərarın sözsüz yerinə yetirilməsini biz olduqca vacib sayırıq. Artıq xeyli şi görülmüşdür və biz onu hökmən axıra çatdıracağıq.

Hazırda Azərbaycan və erməni xalqlarının, SSRİ-nin başqa xalqlarının əlaqələrini inkişaf etdirmək, çoxdankı əməkdaşlıq ənənələrini bərpa etmək üçün də qəti tədbirlər görülür. Zəhmətkeşlərin beynəlmiləl tərbiyəsini gücləndirmək sahəsində Azərbaycan və Ermənistan kommunist partiyaları mərkəzi komitələrinin birgə tədbirlər planı razılaşdırılmışdır. Azərbaycanda belə bir atalar sözü var: «Dalaşanda barışmağa üz saxla». Biz bu torpaqda birgə yaşamalı, birgə duz-çörək kəsməli, bir-birimizin üzünə xəcalət çəkmədən baxmalıyıq. Yol vermək olmaz ki xalqlarımızı indiyədək birləşdirmiş və həmişə birləşdirəcək tellər qırılsın! Yeri gəlmişkən, nümayəndə yoldaşlar, mən başa düşə bilmirəm ki, necə olmuşdur ki, iki qardaş qonşu respublikanın rəhbərləri illər uzununu vəziyyətin pisləşdiyini görə-görə birlikdə çıxış yolu axtarmağı nəinki özlərinə rəva görmürdülər, hətta bir-biri ilə salamlamırdılar. Başqalarına əcəb nümunə göstərirmişlər!

Buna görə də biz Azərbaycan rəhbərliyinin Ermənistan rəhbərliyi ilə şəxsi əlaqələrinin inkişafına xüsusi əhəmiyyət veririk. Siz Arutyunyan yoldaşla bizim görüşdüyümüzdən xəbərdarsınız. İndi biz Gürcüstanın, Türkmənistanın, Dağıstanın, ölkənin başqa respublikalarının, diyar və vilayətlərinin rəhbərləri ilə əlaqələri gücləndirmək barədə şərtləşmişik. Çalışacağıq ki, bu əlaqələr bütün səviyyələrdən olan partiya, sovet, təsərrüfat kadrlarını, əmək kollektivlərini əhatə etsin.

İndi, yenidənqurmanın məsul mərhələsində sün'i təklənmək təzahürlərinə, hər kəsin öz aləmində qapanıb qalmasına xüsusilə yol vermək olmaz. Əksinə, prinsipial beynəlmiləlçilik zəminində cəmiyyətimizin bütün qüvvələrinin sıx birləşməsi, onların birliyinin möhkəmləndirilməsi son dərəcə vacibdir. Bax, buna görə də biz məruzədə söylənen belə bir fikrə tamamilə şərik çıxırıq ki, xalqlarımızın qardaşlığını və dostluğunu göz bəbəyi kimi qorumaqdan başqa yol

yoxdur, müxtəlif millətlərin adamlarını bir-birinin üzərinə salıxdırmağa, onlar arasında ədavət və nifrət toxumu səpməyə çalışmaq nəinki təkcə qanunu pozmaq deməkdir, həm də hər kəsin öz xalqı və sosializm cəmiyyəti qarşısında boynuna ağır məsuliyyət götürməsi deməkdir.

Hadisələrin təhlili millətlər arasında qarşılıqlı fəaliyyət prosesinə rəhbərlikdə və bu proseslərin idarə olunmasında nöqsanları tam aydınlığı ilə göstərir. Bizdə Azərbaycan KP MK-nın xüsusi bölməsi və respublika Ali Sovetində milli münasibətlər üzrə daimi komissiya ancaq bu yaxınlarda yaradılmışdır. Doğrudan da, SSRİ Ali Sovetinin Millətlər Sovetinə milli proseslər və millətlərarası münasibətlər sayəsində ali hakimiyyət orqanı funksiyasını da həvalə etməyin vaxtı çatmışdır. Məhz əhalinin müxtəlif qruplarının milli xüsusiyyətlərini və tələbatını hərtərəfli nəzərə almaq və bunlara daim fikir vermək üçün milli məsələlər üzrə icraiyyə orqanının - İttifaq nazirliyinin və ya dövlət komitəsinin yaradılması da məqsədə uyğun olardı.

Biz məruzədə söylənmiş əks-mərkəzləşmə, bir çox idarəetmə funksiyalarının maksimum dərəcədə yerlərin sərəncamına verilməsi ideyasına da tam tərəfdar çıxırıq. Bu, milli dövlət quruluşunun və muxtariyyətin bütün formalarının fəaliyyətini xeyli gücləndirməyə imkan verir. Həyat muxtar mahalların, muxtar vilayətlərin və muxtar respublikaların statusunu möhkəmləndirməyi, onların hüquqlarını genişləndirməyi, lakin onların vəzifələri ilə, Ümumittifaq mənafeyi üçün məsuliyyəti ilə üzvi şəkildə birləşdirməklə genişləndirməyi tələb edir. Gərək öz dövlət ərazi qurumları olmayan xalqlar da öz tələblərini tam mənada ifadə etmək və ödəmək imkanına malik olsunlar. Millətlərarası münasibətlər sahəsində fundamental elmi araşdırmaların çatışmazlığı hiss olunur. Məlum olduğu kimi, SSRİ Elmlər Akademiyasının bir çox institutları Afrika, Asiya və Latın Amerikası xalqlarının tarixini və problemlərini tədqiq edirlər. Bizim ölkənin millətləri və xalqları arasında münasibətlərin vəziyyəti, inkişaf meyilləri isə son dərəcə az öyrənilir. Yaranmış boşluğu bir çox hallarda millətçilik mövqeyində duran üzdənirəq elmi xadimlər doldururlar. Məsələn, qafqazşünaslığın bərbad vəziyyətdə olduğu aşkara çıxmışdır. Halbuki onun problemlərinin araşdırılması inteqrasiyaya kömək edən ciddi təsir göstərə bilərdi.

Biz elə bir vəziyyətlə qarşılaşmışıq ki, regionun tarixinin bir sıra mübahisəli, diskussiya tələb edən məsələləri bəzi başabəla alimlərin təkəbbürlü niyyətlərinin toqquşması meydanına çevrilmişdir. Ona görə də müvafiq respublikaların partiya təşkilatlarında, o cümlədən bizim partiya təşkilatında milli məhdudluq və xudbinlik təzahürlərinə, müxtəlif cür sui-istifadələrə prinsipial qiymət verilməyəndə bu, arzuolunmaz nəticələrə gətirib çıxarır - həm elmin özünə, həm də tərbiyə işinə çox böyük zərər dəyir. Zaqafqaziya hadisələrin inkişafı göstərdi ki, müəyyən mənada bunun təqsiri bəzi alimlərdə və ədiblərdədir, çünki onlar öz elmi və bədii əsərlərində bu çox incə, kövrək, mürəkkəb məsələləri məsuliyyətsizcəsinə izah edirlər. Alimlərimiz və ədəbiyyatçılarımız hansı

problemləri müzakirə edirlərsə-etsinlər, Sov.İKP MK-nın tezislərində haqlı deyildiyi kimi, diskussiyalar ancaq sosializm zəminində və sosializm naminə gedəndə səmərəli olur...

«Kommunist» qəzeti, 1 iyul 1988-ci il

SSRİ ALİ SOVETİ RƏYASƏT HEYƏTİNİN İCLASI

İyulun 18-də Kremldə A. A. Qromiko yoldaşın sədrliyi ilə SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclası olmuşdur.

Rəyasət heyəti Dağlıq Qarabağ haqqında Ermənistan SSR və Azərbaycan SSR ali sovetlərinin qərarları məsələsinə baxmışdır. Ermənistan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri Q. M. Voskanyan, Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri S. B. Tatliyev, Azərbaycan KP Dağlıq Qarabağ Vilayət Komitəsinin birinci katibi H. A. Poqosyan məlumat vermişlər.

Məsələnin müzakirəsində RSFSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri V. P. Orlov, Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun üzvü, Ukrayna KP MK-nın birinci katibi V. V. Şerbitski, Qazaxıstan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri Z. K. Kəmaləddinov, Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun üzvü, Sov.İKP MK katibi, Sov.İKP Moskva Şəhər Komitəsinin birinci katibi L. N. Zaykov, Gürcüstan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri P. K. Kilaşvili, Belarusiya KP MK-nın birinci katibi Y. Y. Sokolov, akademik N. Q. Basov, Özbəkistan KP MK-nın birinci katibi R. N. Nişanov, Ermənistan SSR Elmlər Akademiyasının prezidenti, akademik V. A. Hambartsumyan, yazıçı R. H. Həmzətov, Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Ə. X. Vəzirov, Ermənistan KP MK-nın birinci katibi S. Q. Arutyunyan, yazıçı İ. V. Abaşidze, Lomonosov adına Moskva Dövlət Universitetinin rektoru, akademik A. A. Loqunov, Yerevan Dövlət Universitetinin rektoru S. A. Hambartsumyan, yazıçı V. A. Petrosyan, Litva SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri V. S. Astrauskas, akademik Y. M. Primakov, YİHİMŞ sədri S. A. Şalayev, Zelenoqrad tikinti Birliyinin tikinti idarəsi kompleks briqadasının briqadiri N. A. Zlobin, Xarici ölkələrlə Sovet Dostluq və Mədəni Əlaqə Cəmiyyətləri İttifaqı Rəyasət heyətinin sədri V. V. Tereşkova, yazıçı M. Ə. İbrahimov, Kirovoqrad vilayətindəki Sov.İKP XX qurultayı adına kolxozun traktor briqadasının briqadiri A. V. Kitalov, Estoniya SSR Ali soveti Rəyasət heyətinin sədri A. F. Rüytel, SSRİ baş prokuroru A. Y. Suxarev, Sov.İKP MK-nın Baş katibi M. S. Qorbaçov, Moldaviya SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri A. A. Mokuş, Tacikistan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri Q. Pallayev, YİLKGI MK-nın birinci katibi V. İ. Mironenko çıxış etmişlər.

Rəyasət heyətinin iclasında Azərbaycan SSR-dən və Ermənistan SSR-dən SSRİ Ali Soveti deputatlarının böyük qrupu iştirak etmişdir (SİTA).

SSRİ ALİ SOVETİ RƏYASƏT HEYƏTİNİN İCLASINDA SOV.İKP MK-NIN BAŞ KATİBİ M. S. QORBAÇOVUN ÇIXIŞI

Yoldaşlar! Biz SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin indiki iclasının müzakirəsinə verilmiş məsələni nəzərdən keçirərkən çox diqqətli və məsuliyyətli, son dərəcə məsuliyyətli olmalıyıq. Söhbət böyük siyasi mənası, çoxmillətli dövlətimiz üçün həyati əhəmiyyəti olan məsələdən gedir. Bu məsələ insan münasibətlərinin, ölkənin millətləri və xalqları arasında münasibətlərin son dərəcə həssas bir sahəsinə aiddir. Bu, Ümumittifaq miqyaslı problemdir, çünki dövlətimizin müxtəlif hissələrində baş verən bütün hadisələr bizim hamımıza aiddir. Biz hamımız ürəkdən istəyirik ki, ən böyük və mürəkkəb məsələlər təmkinlə, hərtərəfli, bizim ümumi mənaflərimiz xeyrinə həll edilsin. Buna onu da əlavə etmək lazımdır ki, biz kökləri uzaq keçmiş gedib çıxan bir problemə məşğuluq. Ümumiyyətlə, yoldaşlar, bu gün müzakirə etdiyimiz məsələyə hansı tərəfdən yanaşsaq, hansı tərəfdən nəzər salsaq, görürük ki, bu, son dərəcə vacib və son dərəcə mürəkkəb bir məsələdir. Hərçənd, ümumiyyətlə, o, həm də sadə məsələdir. Lakin bu sadə məsələnin həlli üçün çox möhkəm və mərdanə bir addım atmaq lazımdır, başlıcası isə müqabil addımlar lazımdır. Mən deyərdim ki, SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin bugünkü iclası bizim yenidənqurma prosesimizdə çox mühüm bir mərhələdir. Üstəlik, mən bu iclası tarixi iclas adlandırırdım. Axı, biz sizinlə bu gün bu məsələnin həlli üçün açar tapmasaq, biz isə onu tapmalıyıq, onda bu, arzuolunmaz nəticələr verər və bütün yenidənqurmaya təsir edər.

Boz ölkəmizdə heç bir işi, heç bir problemi, hətta ən kiçik xalqın da mənaflərinə etinasızlıqla həll edə bilmərik. Bu, milli siyasətə dair Lenin konsepsiyasından irəli gəlir. Biz bu cür hərəkət etmiş və çox iş görmüşük. Əgər dövlətimiz tarixi vəzifələrin öhdəsindən gələ bilmişsə, əgər geri qalmış Rusiya – keçmişdə xalqlar həbsxanası bu gün müasir dövlətə, hər cəhətdən, təkcə iqtisadi cəhətdən deyil, həm də siyasi, hərbi, intellektual, elmi cəhətdən güclü dövlətə çevrilmişdirsə, bunların hamısı bütün millətlərin və xalqların çox böyük səylərinin birdəşməsi nəticəsində mümkün olmuşdur.

Əgər biz Leninin bu yol göstərən fikrini, milli məsələnin həllində Leninin göstərdiyi bu istiqaməti rəhbər tutmasaydıq, bizim bugünkü nailiyyətlərimiz olmazdı. Əlbəttə, bütün bunlara baxmayaraq, burada az problemlər yığılıb qalmamışdır. Daxili siyasətin bu mühüm sahəsində həddən artıq uzun müddət biz irəliləməmişik. Bir çox yoldaşların, xüsusən köhnə qafqazlı dostum Rəsul Həməzətovun çıxışı mənə güclü təsir bağışladı. O doğru deyir ki, biz əslində indi çox ağır bir vəziyyətlə qarşılaşmışıq, elə bir vəziyyətlə ki, dövlətimizin həyatının əsas qanunu - dostluq qanunu pozulur. Axı, əgər biz bu vaxtadək ən ağır sınaqlardan çıxmışıqsa, o cümlədən Böyük Vətən müharibəsində qalib gəlmişiksə,

yalnız dostluq qanununa əməl edilməsi sahəsində, onun sayəsində ki, birlikdə olmuş, dost köməyinə arxalanmışıq. Müharibədən sonra, bütöv respublikaları, çox böyük əraziləri ayağa qaldırmaq lazım gəldikdə həmişə dost köməyinə, qarşılıqlı anlaşmaya və yardıma arxalanmışıq. Bax, bu gün də məgər biz xalqlar dostluğu olmadan ölkəni yeniləşdirmək sayəsində nəhəng vəzifələri yerinə yetirə bilərikmi, zəhmətkeşlərin mənafeyi xeyrinə, onların həyatının yaxşılaşdırılması xeyrinə sosializmin perspektivlərini açıb göstərə bilərikmi, hər şeyi edə bilərikmi ki, hər bir adamın əhval-ruhiyyəsi sosializm ölkəsi adamına layiq əhval-ruhiyyə olsun, o, özünü azad ölkədə həqiqətən azad vətəndaş kimi hiss etsin.

Buna görə də, yoldaşlar, məsələ həqiqətən son dərəcə vacib məsələdir və ictimaiyyətimiz, təkrar edirəm, tarixi ictimaiyyətdir. Bu gün biz bu məsələyə elə cavab tapmalıyıq ki, həmin cavab millətlərarası münasibətlər sahəsində meydana çıxan bir çox başqa məsələlər üçün nümunə olsun.

Çıxış edənlərin hamısı baş vermiş hadisələrin səbəblərini təhlildən başladı. Bu da düzgündür, çünki baş vermiş hadisələrin tək-cə nəticələri ilə məşğul olmaq kifayət deyildir. İbrət dərsi götürmək üçün gərək baş verən hadisələrin səbəblərini biləsən.

Bununla əlaqədar burada İttifaq dövlətimizin formalaşmasının başlanğıc mərhələsində dövlət orqanlarının fəaliyyətindəki müəyyən qüsurlar göstərildi. Bu barədə müxtəlif nöqteyi-nəzərlər vardır. Onlar bizə məlumdur. Buna görə də biz indi düşüncələrimizin bu nöqtəsi üzərində dayanmayacağıq. Hərçənd demək lazımdır ki, bəlkə o zaman heç də hər şey istəniləndiyi kimi ideal şəkildə həll edilməmişdir. O vaxtdan 65 il keçmişdir. Bu gün biz görürük ki, Ermənistan və Azərbaycan çox böyük potensiala - həm iqtisadi, həm mədəni, həm də intellektual potensiala malik olan inkişaf etmiş respublikalardır. Bu sübut edir ki, keçmişdə qəbul edilmiş qərarlar ideal olmasa da əsasən düzgün qərarlar idi. Buna görə də mən bütün yoldaşlardan xahiş edərdim ki, biz məsələnin necə həll edildiyi barədə hökm çıxararkən bunu nəzərə alsınlar. Mən alimlərə tərəf baxıram: məsuliyyətli olmaq çox vacibdir. Əgər hər şey əvvəlcədən səhv və pis olsaydı, məgər biz belə nəticələr əldə edə bilərdikmi? Yox.

Məncə, nə baş verdiyinin, erməni və azərbaycanlı əhalini nəyin hərəkətə gətirdiyinin səbəblərindən danışırıqsa, keçmişin ağır irsini görməmək olmaz. Bütün bunlar daxili siyasət sahəsində, o cümlədən mühüm istiqamət olan milli siyasətdə ciddi, iri səhvlərdir. Heç bir məsələni qəti surətdə və həmişəlik həll edilmiş saymaq olmaz. Hər məsələnin öz dinamikası, öz inkişafı vardır və bu, milli münasibətlər məsələsinə də aiddir. Bir görün, hər şey necə dəyişmişdir. İndiki adamların 90 faizi sovet hakimiyyəti dövründə anadan olmuşdur. Hər xalqın öz ziyalıları, öz elmi qüvvələri, öz mədəniyyəti, öz dili vardır. Bu gözəldir. Əgər başqa cür düşüncələr varsa, əgər hər şeyi, necə deyirlər, ütü ilə hamarlayıb düzəltmək istəyənlər varsa, bu, yanlış yoldur, həmin yolu dərhal rədd etmək lazımdır. Millətlərin yaxınlaşması və tərəqqisi, bütün xalqlarımızın yaxınlaşması və səylərin birləşməsi hər bir xalqın,

hər bir mədəniyyətin daha da tərəqqi etməsi, hər bir dilin inkişafı əsasında gedəcəkdir. Bu bizim nöqsanımız yox, sərvətimizdir.

Həyata yeni nəsil qədəm qoyur, ziyalı dəstələri yetişmişdir, onlar öz tarixlərini öyrənirlər: bu xalq haradan əmələ gəlmişdir, onun dilinin mənşəyi haradan başlanır? O, keçmişdə kiminlə qarşılıqlı əlaqə saxlamışdır, bugünkü vəziyyəti necədir və o, gələcəyini necə təsəvvür edir? Bütün bunlar canlı proseslərdir. Məgər bunları başlı-başına buraxmaq olarmı? Halbuki xeyli dərəcədə məhz belə də olmuşdur. Dağlıq Qarabağ hadisələrinin kökləri də bununla bağlıdır. Bu və ya digər regionun rəhbərliyi başına istər beynəlmiləçilik cəhətdən, istər siyasi, istərsə də mənəvi cəhətdən səviyyəsi çatmayan adamların gəldiklərini də buraya əlavə etsək, aydın olar ki, bütün bu hadisələr nə üçün belə kəskin forma almışdır. Mən indi bunu deyərkən təkcə Qarabağı nəzərdə tutmuram, axı, bu, yeganə hadisə deyildir. Bu, kəskin formalar almışdır və ümumən bu hal haqqında düşünmək üçün bizə əsas verir.

Dağlıq Qarabağ problemi Azərbaycanın rəhbər orqanları tərəfindən ciddi pozuntularla bağlıdır və yoldaşlar özünütənqid tərqi ilə bunu boyunlarına alırlar. Mən Vəzirov yoldaşın və emosiyalara uymayan başqa adamların əqidəli beynəlmiləçilik mövqeyini qiymətləndirirəm. İbrahimov yoldaş doğru dedi ki, adamı cəzalandırmaq istəyirsənsə, əvvəlcə onun ağlını əlindən al.

MK-nın, hökumətin göstərişləri, Dağlıq Qarabağın sosial-iqtisadi, mədəni inkişafının bütün kompleksini əhatə edən göstərişlər həyata keçirilməlidir. Bu sənədə mənfi münasibət bizə aydın deyildir. Üstəlik, sən demə, onu zəhmətkeşlərdən gizlədir, yerinə yetirilməsinə mane olurlar. Bu bizim üçün məqbul deyildir, biz bu cür münasibəti pisləyirik. Baş verən hadisələrin səbəblərini təhlil edərkən biz görməliyik ki, həm Azərbaycanda, həm də Ermənistan da hər iki respublikanın zəhmətkeşlərini çoxdan narahat edən bir çox kəskin problemlər yığılmışdır. Bu respublikalarda iqtisadi və sosial inkişafda ciddi nöqsanlar, kəskinləşmiş ekoloji məsələlər, kədr siyasətində böyük qüsurlar vardır, ideoloji sahə başlı-başına qalmışdır, beynəlmiləçilik tərbiyəsi zəifləmişdir, sosialist əxlaqının prinsipləri ciddi surətdə pozulur. Bu, özünü çox şeydə göstərmişdir. Respublikalarda proteksionizm, rüşvətxorluq, «xəlvəti iqtisadiyyat» geniş ayaq almışdır. Yenidənqurma bütün bunları üzə çıxartdı və biz onun həmin respublikalarda bəziləri üçün necə qeyri-məqbul olduğunu gördük. Orada həyatın bütün başlıca sahələrini öz əlində saxlamaq istəyən müəyyən dəstələr formalaşmışdır, yenidənqurma isə başqa şey tələb edir, o, siyasi fəaliyyət meydanına həlledici, başlıca qüvvəni - zəhmətkeşləri çıxarır.

Buna görə də Dağlıq Qarabağdan həm bu, həm də digər tərəf milli hissləri coşdurmaq, onları millətçilik formasına çatdırmaq bəhanəsi kimi istifadə etmişdir ki, yığılıb qalmış, həqiqətən çətin, ağır problemləri ört-basdır etmək mümkün olsun. Bu barədə respublikaların keçmiş rəhbərləri ilə söhbətimiz olmuşdur, partiyanın Mərkəzi Komitəsinin iyun plenumunda da açıq söhbət olmuşdur. Bir

görün, burada hər şey necə dolaşmışdır. Özü də vəziyyəti bəsitləşdirmək lazım deyil. Ümumiyyətlə, indi mən bu mülahizələri belə dərin bir əqidə ilə başa çatdırıram ki, həmin problemin çətinliyi, mürəkkəbliyi və vacibliyi, incəliyi, hissiyyatla bağlılığı qarşılıqlı münasibətlərə olduqca məsuliyyətlə, hörmətlə yanaşmağı tələb edir. Yoldaşlar, bu çatışmır. Biz sizə, həm Azərbaycanın, həm də Ermənistanın nümayəndələrinə bunu deməliyik: bu çatışmır, siz bununla razılaşmalısınız.

Bu gün biz burada, SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclasında Azərbaycanın nümayəndələri tərəfindən daha çox, Ermənistanın nümayəndələri tərəfindən daha az özünütənqid eşidirik. Bunun üzərində fikirləşin, həm bir, həm də digər respublikada düşünülməli olan məsələlər vardır, dərin düşüncələrə dalmaq və ibrət dərsi götürmək üçün zəmin vardır. Əgər siz indiki görüşdən, bu söhbətlərdən sonra da hər şeyi araşdırmaq və indiki hadisələri başqa istiqamətə döndərməyin yollarını düşünmək istəməsəniz, bu düzgün olmazdı. Mən deyərdim ki, bu, adama hətta ağır gələrdi.

Mən əminəm ki, bu söhbət, yoldaşlar, bizim hamımız üçün izsiz keçməyəcəkdir. Bütün respublikaların və ölkənin mərkəzi hakimiyyət orqanlarının nümayəndələrini əhatə edən Ali Sovetin Rəyasət heyəti üçün də, hər iki qardaş respublikanın - Azərbaycanın və Ermənistanın nümayəndələri üçün də. Əziz dostlar, onu da sizə deyim ki, mövqeyinizin zirvəsi və əhəmiyyəti onunla təyin edilməyəcəkdir ki, siz nə deyəcəksiniz, bəzi yoldaşlar Yerevanda və ya Bakıda sizi yalnız necə dinləyəcəklərinə bel bağlayaraq burada elədikləri kimi. Yox, mövqeyinizin zirvəsi və əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, bu gün ittifaqımızın ümdə mənafeələrini, Azərbaycan və erməni xalqlarının ümdə mənafeələrini ifadə edəsiniz, bunlar isə bir-birinə uyğun gəlir, yoldaşlar. Uyğun gəlir.

Mənə elə gəlir ki, mərkəz bu çətin aylarda əsas istiqamətləndirici, Lenin istiqamətləndiricisi olmağa: hər iki xalqa hörməti qoruyub saxlamağa və əlindən gələni etməyə çalışmışdır ki, onlar arasında münasibətlərin kəskinləşməsi son həddə çatmasın, bu xalqların hər biri barəsində incikliyə yol verilməsin. Biz həmişə elə hərəkət edirdik ki, yaradılmış nə varsa, dağılsın və üstəlik, hər iki xalqın xeyrinə və bütün ittifaqın xeyrinə yeni məsələlərin həllinin ağıllı yolları tapılsın. Biz real vəziyyəti görmək üçün respublikalara yoldaşlar göndərirdik, özü də bir neçə dəfə. Bu, həm fikirləri, həm də təklifləri, bayaq dediyim hökumət qərarını - miqyaslı və mühüm qərarı formalaşdırmağımıza kömək etdi. Vəziyyət mürəkkəbləşməyə başladıqda və biz ağır sınaq, hətta qırğın qarşısında dayandığımızı gördükdə vəziyyətin qarşısını almaq üçün milis qüvvələri və qoşun yeritdik. Biz belə hesab edirdik və hesab edirik ki, bu bizim borcumuzdur - mərkəzi hökumətin, mərkəzi hakimiyyətin borcudur. Bir görün, biz nə qədər haqlı idik: axı, sözün əsl mənasında yarım gecə, bir neçə saat gecikdik (axı, bütün əhvalat gecə başlandı) və hər şey Sumqayıtda nə kimi faciəli nəticələr verdi.

Deməliyəm ki, bu bizim ümumi bəlamızdır, bu, böyük ideyalarla, ümidlərlə çulğalanmış bugünkü həyatımızı çox korradı. Bunu biz bir insan kimi başa düşürük: böyük bəla üz vermiş və bu bəla bütün adamları həyəcanlandırmışdır.

Yerevan aeroportundakı hadisələr bir daha göstərdi ki, gərək çox məsuliyyətli olasan, vəziyyətin kəskinləşəcəyini gözdən qaçırmayasan. Hələ onu demirəm ki, hər iki respublikada vəziyyəti normaya salmaq lazımdır.

Fikir verin, yoldaşlar, indi ehtiraslar müəyyən dərəcədə nəzarət altından çıxır. Antisosialist, antisovet, antirus xarakterli şüarlar meydana çıxır, təcavüzkar əhval-ruhiyyəli ünsürlərin əlinə silah keçir. Xülasə, bu gün biz qeyd etməliyik ki, Azərbaycan və Ermənistan əhalisinin həyatı və arxayınçılığı üçün təhlükə yaranmışdır. Bu təhlükə real surətdə mövcuddur. Belə bir vaxtda isə bəziləri Yerevan Şəhər Sovetinin sessiyasını qoşunların çıxarılması haqqında qərar qəbul etməyə sövq edirlər. Axı, bu bizim öz ordumuzdur və indi bu ordu orada ali məqsədlər naminə dayanmışdır ki, gözlənilməz nəticələr olmasın.

Bax, buna görə də Ali Sovetin Rəyasət heyəti bütün bunları bir yerə toplayıb, həmin məsələni buraya çıxarmaqla, mənə düzgün hərəkət etmişdir və biz açıq-aşkar, bir-birimizin üzünə baxa-baxa bizim üçün, dövlətimiz üçün çox vacib olan bu məsələni müzakirə edirik.

Biz lazımı qərar qəbul etməliyik ki, Dağlıq Qarabağ ətrafında hadisələrin təhlükəli inkişafını dayandıraraq. Deyilənlərdən başqa, vəziyyətin xüsusiyyəti nədən ibarətdir? Ondən ibarətdir ki, bu problemə, bu vəziyyətə iki respublika daban-dabana zidd mövqelərdən, mən hətta deyərdim, ultimatum ruhlu mövqelərdən yanaşır. Yeri gəlmişkən deyim ki, bu, diskussiyalarda, respublikaların ali sovetlərinin sessiyalarında qəbul edilmiş sənədlərdə də əksini tapmışdır. Onlar qarşılıqlı surətdə bir-birini inkar edir, razılaşdırılmış qərar üçün zəmin yaratmır və ümumən bizi çıxılmaz vəziyyətə salır. Amma biz mövqelərinin bütün mürəkkəbliyinə və bu cür bir-birinə qarşı qoyulmasına baxmayaraq, hər halda elə qərar tapmalıyıq ki, nə Azərbaycan xalqına, nə erməni xalqına, nə də bizim bütün sovet xalqının mənafeyinə xələl gətirməsin.

Ermənistan da və Azərbaycanda baş verən hadisələrin bütün qardaş respublikalarda doğurduğu narahatlıq bu gün burada, Rəyasət heyətinin iclasında güclü ifadəsini tapdı. Yoldaşların dediklərindən belə başa düşürəm ki, bizim hamımızı narahat edən təkcə polemika, təkcə qarşılıqlı ittihamlar və təhqirlər deyildir, hərçənd bunun özü də millətlərarası münasibətlərdə yolverilməzdir, həmin münasibətləri korlayır, məsələlərin müzakirəsinə, həllinə mane olur. Hamımızı narahat edən odur ki, bu, bizim başlıca işimizə - yenidənqurma, cəmiyyətimizin demokratikləşdirilməsi işinə çox böyük ziyan vurur. Ümumiyyətlə, biz, açığını deyim ki, sınaqların qütündən keçməkdəyik. Yenidənqurma bu vəziyyətə tab gətirəcəkdirmi?

Yenidənqurma adamların çox böyük birliyini tələb edir, bizə isə didişmələr və milli etimadsızlıq təklif olunur. Yenidənqurma demokratikləşdirmə və aşkarlıq tələb edir, burada isə demokratikləşdirmə bayrağı altında biz məsuliyyətsiz şəxslər tərəfindən respublikaların əmək kollektivlərinə, əhalisinə həyasızcasına təzyiq, hakimiyyət orqanlarının özünə, o cümlədən SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə də təzyiq görürük.

Bir görün, hansı formalardan istifadə olunur: aramsız kütləvi nümayişlərdən, mitinqlərdən və nəhayət, tətillərdən. Başqa sözlə desək, biz görürük ki, yenidənqurmanın açdığı və yaratdığı demokratik hüquqlardan və yeni şəraitdən açıq-aşkar demokratiyaya zidd məqsədlər üçün istifadə olunur. Məncə, yoldaşlar, bu, qeyri-məqbuldur, bu, heç kəsə lazım deyildir və ölkəmizin xalqlarının mənafeyinə uyğun gəlmir.

Elə adamlar var ki, XIX partiya konfransının çağırışına baxmayaraq, ekstremistcəsinə fəaliyyət köstərməkdə davam edir, zəhmətkeşləri qızışdırırlar, özü də bu cəhətdən vəziyyət partiya konfransından sonra həтта kəskinləşmişdir.

Ümumiyyətlə, Rəyasət heyətinin bu iclasında biz çətin yol ayrıcında dururuq, lakin yolu müəyyən etməliyik, çünki söhbət həm də iki xalqın, öz tarixinə və müqəddəratına görə yaxın, qardaş olan xalqların gələcəyindən gedir. Əsrlər boyu ermənilər və azərbaycanlılar bir yerdə yaşamışlar, indi də bir yerdə yaşayırlar, gələcəkdə də bir yerdə yaşayacaqlar, məncə, biz, eləcə də siz, iki xalqın nümayəndələri bir yerdə yaşamağın başqa necə ola biləcəyini təsəvvür etmirik.

Madam bir yerdə yaşamaq lazım gələcəkdir, onda həm bu günü, həm də gələcəyi fikirləşmək gərəkdir. Biz bu gün üçün, xüsusən də gələcək üçün məsuliyyət daşıyıyıq. Ya hər bir şəhərdə və kənddə, hər bir küçədə və hər bir evdə adamlar arasında etimadı bərpa edib dinclik və dostluq şəraitində yaşamalıyıq, ya da uğrunda Azərbaycanın və Ermənistanın ən yaxşı oğul və qızlarının bir çox nəsilələrinin həyatlarını qurban verdikləri bütün xeyirxah və müqəddəs amalları unudub didişmələrin və etimadsızlığın bulanıq girdabına batmalıyıq. Bu, sadəcə olaraq iki xalqın tarixi inkişafını məcrasından çıxarar. Bu, həm də ümumən ölkədəki vəziyyətə təsir göstərar. Mən belə deyərdim: əgər bu baş versəydi, - mən isə bunun belə olacağını düşünmürəm və əminəm ki, hər şey yaxşılığa doğru dəyişəcəkdir, - amma hər halda bütün bunlar baş versəydi, tarix bizi heç zaman bağışlamazdı. Adamlar da heç vaxt bağışlamazdılar - bəzilərini ona görə ki, özlərinin yanlış sözləri və şüarları ilə həmin adamları məsuliyyətsizcəsinə fitnəkarlığa sövq etmişlər, başqalarını isə ona görə ki, adamları dayandırmamış, əllərindən tutub saxlamamış, hakimiyyətlərindən istifadə etməmişlər. Bunu bizə nə azərbaycanlılar bağışlayardılar, nə ermənilər, nə də bütün sovet xalqları. Bizim partiyamız beynəlmiləldir, inqilabımız beynəlmiləldir, ölkəmiz beynəlmiləldir, ona görə də biz çalışmalıyıq ki, bu evdə bütün ailələr milliyyətindən asılı olmayaraq mehriban yaşasınlar.

Bununla əlaqədar olaraq mən, görün, bir də nə demək istərdim. Aylardan bəri davam edən diskussiyada, deməliyəm ki, Ali Sovetin Rəyasət heyətinin iclasında olan və indiki iclasımızda gedən diskussiyada da həm bir, həm də digər tərəfin nəyin bahasına olursa-olsun, qalib gəlmək, öz respublikasına, öz torpağına qalib kimi qayıtmaq səyi nəzərə çarpır. Ermənistanın nümayəndələri Dağlıq Qarabağı öz respublikalarının tərkibinə daxil edilməsinə nail olmağa, Azərbaycanın nümayəndələri isə nəinki DQMV-nin verilməsinə razılaşmamağa, eləcə də heç bir məsələdə bir millimetr də güzəştə getməməyə çalışırlar. Mən bunu gözünüzdən oxuyuram. Məndə bu cür təsəvvür yaranır. Əziz dostlar, deməliyəm ki, bu, istər bir tərəfin, istərsə də digər tərəfin böyük səhvidir. Bu məsələdə ancaq ümumi qələbə ola bilər. Başqa yol siyasi düyün deməkdir, vəziyyətin daha da kəskinləşməsi, ehtirasların qızışması, düşmənçiliyin artması deməkdir. Hadisələrin bu cür inkişafı bir çox nəsillərin yaratdıqlarının hamısının üstündən qələm çəgər, xalqın şüurunu millətçilik dəmi ilə zəhərləyər və bununla da onların arasında münasibətləri uzun illər boyu korlayar. Məgər Azərbaycan da və Ermənistan da bunamı çalışırlar?

Əlbəttə, biz görürük ki, belələri də, məhz bunu istəyənlər, buna can atanlar da vardır. Onların aqlını belə vəhşi, qeyri-insani bir ideya çaşdırmışdır ki, qoy lap yüzlərlə, bəlkə də minlərlə adam məhv olsun, əvəzində millətin ruhu möhkəmlənər. Bu siyasi cəhətdən ruhi xəstəlik deməkdir və məsuliyyətsizliyin, vəhşiliyin yüksək dərəcəsidir! Bunlar avantürəçilərdir və onları belə də adlandırmaq lazımdır, özü də adbaad. Məgər normal adamın fikrinə belə şeylər gələrmə? Xüsusən də öz xalqı qarşısında, başqa xalqlar qarşısında məsul adamın, müəyyən səlahiyyətlər verilmiş adamın.

Biz Ermənistan və Azərbaycan Sovet Sosialist respublikalarının milyonlarla zəhmətkeşinin mənafeələrini əsas tutmalıyıq. Məgər indi biz Ermənistan və Azərbaycan nümayəndələri ilə ünsiyyətdə olarkən onların baş vermiş hadisələr üçün dərin həyəcan keçirdiklərini və hər şeyin yaxşılıqla və ən qısa müddətlərdə həll olunmasını istədiklərini görmürük mü? Hələ nə qədər də adam var ki, onların qəlbində oyanma yenidən başlayır, onlar get-gedə başa düşürlər ki, kəskinləşmə yolu ilə bundan sonra da addımlar atmaq fəlakətlidir. Bu zaman isə elə adamlar tapılır ki, onlar ürəklərdəki bu oyanmanı dərhal belə bir çıxıntı ilə yatırtmağa çalışırlar: guya bu, xəyanətkarlıqdır, halbuki insan dayanıb fikirləşmək üçün öz səsini ucaltmaq istəyir - biz nə edirik, hara gedirik?

Deməliyəm ki, bütün respublikalarda, ümumiyyətlə, ölkədə bizdən qəti tədbirlər gözləyirlər ki, Dağlıq Qarabağda, Ermənistanda və Azərbaycanda hadisələrin bundan sonra da mənfi inkişafının yolu kəsilsin. Biz də onların arzularını başa düşürük. Adamların sadə müdrikliyi Ali Sovetin Rəyasət heyətində müzakirə olunan məsələ barəsində qərar qəbul edərkən bizim üçün istiqamət olmalıdır. Bu saatlar ərzində biz hamımız birlikdə fikirləşir, düşünür, bir-birimizə

suallar verirdik ki, vəziyyəti aydınlaşdıraraq, onu düzgün qiymətləndirək və açıq desək, yaranmış düyündən çıxış yolu tapaq.

Mənə elə gəlir ki, həm bu tərəfdən, həm də o biri tərəfdən burada səslənən emosiyaları, kədəri, məzəmmətləri bir kənara qoysaq, indi, bu iclasda bizdə ümumi rəy yaranar: iki xalqın ümdə mənafeələrini, bütün sovet adamlarının mənafeələrini əsas tutub, ən əvvəl, mövcud reallığı və belə bir faktı təsdiq etməliyik ki, Dağlıq Qarabağ Azərbaycan SSR-in tərkibinə daxildir. Bu, məsələnin bir tərəfi. Mənə elə gəlir ki, yoldaşlar, bu, bizim hamımız üçün aydınlaşır. Eyni zamanda burada indiki vəziyyətə gətirib çıxarmış halların olmaması üçün Dağlıq Qarabağ sakinlərindən ötrü təminatların güclənməsinə aid təkliflər irəli sürüldü. Keçmişdə çox vədlər verilmişdi və onlar bir çox hallarda puça çıxmış, üstəlik də əslində Dağlıq Qarabağın sakinləri barəsində yalana çevrilmişdir. Görək qərarımız bu ünsürü - indiyədək olanların təkrarına yol verilməməsinin təminatlarını da əhatə etsin.

Burada biz güzəştlər mövzusunda toxunduq - bu mövzu səsləndi və mən deyilənlərin hamısını bir-bir demək istəmirəm. Ancaq mənə elə gəlir ki, Rəyasət heyəti üzvlərinin və respublikaların nümayəndələrinin tanış olduqları qərar layihəsini elə müddəə ilə tamamlamaq lazımdır ki, Dağlıq Qarabağda vəziyyəti daha hərtərəfli nəzərə alsın və onun sakinlərinin belə bir inamını möhkəmləndirsin ki, həyat yaxşılığa doğru dəyişəcək, Azərbaycan SSR-in tərkibində Dağlıq Qarabağın normal inkişafı üçün təminat veriləcəkdir. Görünür, vaxtı çatmış məsələləri həll etmək və Dağlıq Qarabağın inkişafı barəsində MK-nın və hökumətin qərarında nəzərdə tutulmuş məsələləri həll etmək üçün vaxt tələb olunacaqdır. Münasibətləri normal hala salmaq, səyləri uzlaşdırmaq üçün də vaxt tələb olunacaqdır, ona görə ki, hətta fəhlələr arasında, insanlar arasında əlaqələr də itirilmişdir. Görünür, Ali Sovetin Rəyasət heyətinin, bəlkə də (Eyni zamanda — hökumətin və hətta Sov.İKP MK-nın da nümayəndələrindən ibarət bir qrup gərəkdir - qoy üç nəfər olsun, - elə qrup ki, bu qərarın yerinə yetirilməsi üçün iki respublikanın əməkdaşlığının təşkilinə kömək etsin. Axı qərar çoxmiqyaslı qərardır, Dağlıq Qarabağda bütün vəziyyəti başqa bir inkişaf səviyyəsinə qaldırır.

Bundan əlavə, burada vilayətin statusunun, onun səlahiyyətinin və imkanlarının artırılmasına aid çoxlu təklif irəli sürüldü. Görünür, bunu da bir kənara qoymaq lazım deyildir; bu məsələlər aydınlaşdırılmağı tələb edir. Biz respublikaların rəhbərləri ilə məsləhətləşdik: bəlkə də qərarın birinci hissəsində deyilənlərlə yanaşı ona elə bir bənd də əlavə etmək lazımdır ki, millətlər soveti çərçivəsində burada irəli sürülmüş bütün təklifləri nəzərdən keçirə biləcək qrup və ya komissiya təşkil edilsin. Sonra, görünür, millətlər sovetində başqa təkliflər də irəli sürüləcəkdir. Beləliklə, biz həmin problemi daha yaxşı öyrənə bilərik. Xüsusən də ona görə ki, biz siyasi sistemin islahatına doğru gedirik və bu islahat müttəfiq respublikaların hüquqlarının, onların məsuliyyətinin və səlahiyyətinin artırılmasını, muxtar respublikaların hüquqlarının və statusunun

genişləndirilməsini nəzərdə tutur. Bu məsələnin öyrənilməsi çərçivəsində biz burada toxunduğumuz təminatları yenə də gücləndirən qərarlara gəlib çıxə bilərik.

Zənnimcə, əgər biz öz qərarımızı belə şəkildə tamamlasaq, bu, necə deyərlər, onu elə bir sənədə çevirər ki, həmin sənəd əsasında vəziyyətin normal hala salınması prosesini daha da genişləndirmək mümkün olar. Biz Azərbaycanın və Ermənistanın bütün vətəndaşlarını vəziyyəti normal hala salmaq, adamlar arasında mehriban münasibətlər yaratmaq üçün yetkinlik, əsl vətənpərvərlik, maksimum səy göstərməyə çağırırıq. Əlbəttə, Dağlıq Qarabağ ətrafında hadisələr iki xalqın münasibətlərində dərin iz qoymuşdur və bu münasibətlərin əsl qardaşlıq münasibətlərinə çevrilməsi üçün vaxt lazımdır. Lakin ali mənafeləri rəhbər tutmaqla fəaliyyət göstərmək gərəkdir, bir-birinə güzəştə getmək gərəkdir.

Həm də biz Azərbaycanın erməni əhalisinin mədəniyyət, təhsil, elm, informasiya sahəsində, ümumən mənəviyyət sahəsində Ermənistandan təcrid edildiyini heç ağılımıza da gətirmirik. Ermənistan da yaşayan azərbaycanlılar da eyni dərəcədə belə bir diqqətlə əhatə edilməlidirlər. Yoldaşlar, real yol bax, budur, eləcə də bütün respublikalar üçün. Həyatdan çıxış etmək lazımdır. Bu, hər iki respublikanın partiya, sovet orqanlarının təkcə öz xalqları qarşısında deyil, ölkəmizin bütün xalqları qarşısında da müqəddəs borcudur.

Zənnimcə, məsul hərəkətlər vaxtı gəlib çatmışdır. Biz ümid edirik ki, kommunistlər yüksək məsuliyyət nümunəsi göstərəcəklər. Biz ümid edirik ki, onlara ağır sınaq, döyüş yollarında çiyin-çiyinə addımlamış müharibə veteranları, əmək veteranları kömək edəcəklər. Onlara gənclər kömək etməlidirlər, çünki yol vermək olmaz ki, bu gün baş verən hadisələr gənclərin gələcəyini həmişəlik korlasın. Axı, əgər bunlar gənclərin şüurunda qalarsa, bu o deməkdir ki, gələcəkdə vəziyyətin belə gediş və inkişafı müəyyən dərəcədə qabaqcadan proqramlaşdırılmış olacaqdır. Bu sağlamaşdırma prosesinə ziyalıların nümayəndələri kömək etməlidirlər, çünki adamlar onların dediklərinə qulaq asırlar.

Güman edirəm ki, Azərbaycanda da, Ermənistan da da vicdanlı, düşüncəli adamların əksəriyyəti məsələnin belə qoyuluşunun ədalətli olduğunu başa düşür. Biz başa düşürük, elə adamlar tapılar ki, son yarım il ərzində yığılıb qalmış emosiyaların təsiri altında onlar qarşıdurma xəttini davam etdirməyə, ehtirasları qızışdırmağa, əhaliyə təzyiq göstərməyə çalışacaqlar. Kimdir bu adamlar? Hadisələrin inkişafı, iğtişaşların təşkili metodları, xalqı daim gərgin vəziyyətdə saxlamaq cəhdləri, ümumiyyətlə desək, mənəvi cəhətdən də, siyasi cəhətdən də onların simasını getdikcə daha aydın göstərir.

Yenidənqurmanın əleyhdarları, mühafizəkarlar və durğunluq dövründə öz ciblərini doldurmuş rüşvətxor ünsürlər Dağlıq Qarabağın problemlərindən sui-istifadə edirlər. Biz bunu da görməli və başa düşməliyik, yoldaşlar. Onlara Dağlıq Qarabağdakı ermənilərin taleyinə saxta qayğı ilə diqqəti başqa tərəfə yönəltmək, özlərindən yayındırmaq sərfəlidir. Biz bunu bilirik, biz bunu görürük və bunu da nəzərdən qaçırmayacağıq. Sovet qanunlarının gücü məhz belə və yalnız elə

ünsürlərə qarşı yönəldilməlidir. SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin layihəsi, sizə təklif edilən qərarı, əlbəttə, qəbul edildikdən sonra dönmədən yerinə yetirilməlidir. Zənnimizcə, bu qərar bütün sovet xalqı tərəfindən müdafiə ediləcəkdir, Azərbaycanın və Ermənistanın fəhlə sinfinin, kəndlilərinin, ziyalıların, bütün zəhmətkeşlərinin ağıl-kamalına, təcrübəsinə və müdrikliyinə möhkəm bel bağlayırıq.

Sov.İKP MK, SSRİ Ali Soveti, hökumət də hər cür tədbir görürlər ki, vəziyyətin normal hala salınması prosesi fasiləsiz və müvəffəqiyyətlə getsin. Gəlin, iclasdan belə bir inamla gedək ki, biz yekənə düzgün qərar çıxardıq və bu gün razılığa gəldiyimiz kimi hərəkət edəcəyik. (Alqışlar.)

«Kommunist» qəzeti, 20 iyul 1988-ci il

SSRİ ALİ SOVETİ RƏYASƏT HEYƏTİNİN İCLASI

İyulun 18-də Kremldə SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclası oldu.

Rəyasət heyəti Ermənistan SSR və Azərbaycan SSR ali sovetlərinin Dağlıq Qarabağ haqqında qərarları barəsində məsələ müzakirə etdi.

İclası Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun üzvü, SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri A. A. Qromiko açdı.

O dedi ki, gündəlikdə bir məsələ durur: Ermənistan SSR və Azərbaycan SSR ali sovetlərinin Dağlıq Qarabağ haqqında qərarları barəsində. Bu məsələ bizim üçün təzə məsələ deyildir. Məlum olduğu kimi, bu məsələ martın 28-də SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclasında müzakirə olunmuşdu. O zaman Konstitusiyanın və sovet qanunçuluğunun tələblərinə əməl edilməklə şəraitin sabitləşdirilməsinə, milli siyasətin Lenin prinsipləri ruhunda əhali arasında kütləvi-siyasi işin və tərbiyə işinin yaxşılaşdırılmasına yönəldilən tədbirlər müəyyən edilmişdir. Sov.İKP Mərkəzi Komitəsi və hökumət Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində təsərrüfat inkişafının və sosial-mədəni inkişafın vaxtı çatmış məsələlərinin əsaslı surətdə həll etmək üçün tədbirlər hazırlamışlar və həyata keçirirlər.

Lakin bundan sonra da Dağlıq Qarabağ ətrafında vəziyyət şiddətlənməkdə davam edir. Azərbaycan və Ermənistanın ali hakimiyyət orqanlarının bu yaxınlarda keçirilən sessiyaları bir növ həmin respublikaların mövqelərini göstərən hədd olmuşdur.

Ermənistan SSR Ali Soveti 1988-ci il iyunun 15-dəki sessiyasında Dağlıq Qarabağ barəsində hamımıza məlum olan qərarı qəbul etmişdir. Azərbaycan SSR Ali Soveti iyunun 17-də bu məsələyə baxmış, həmin qərarı qəbul edilməz saymışdır. Vəziyyət belədir. Bu, bizdən vəziyyətin bütün mürəkkəbliyini dərinəndən başa düşməyi, sovet xalqının ali mənafeləri nəminə emosiyalardan və cürbəcür incikliklərdən yüksəkdə durmaq bacarığı tələb edir.

Məsələnin düzgün həllinin axtarışı SSRİ Konstitusiyası, sosialist sərvətləri, xalqlardan hər birinin rəyinə, ənənələrinə, milli ləyaqətinə qarşılıqlı hörmət çərçivəsində aparılmalıdır. Bu aksiomdur.

İclasda SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyəti sədrinin müavini, Ermənistan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri Q. M. Voskanyan məlumat verdi.

O dedi: Biz bu gün müzakirə olunan məsələyə böyük məsuliyyətlə yanaşıırıq. Bu məsələ təkcə erməni və Azərbaycan xalqlarının deyil, bütün sovet xalqlarının da mənafeləri ilə bağlıdır. DQMV problemi ilə əlaqədar olaraq regionumuzda yaranmış ağır və gərgin vəziyyət bizi problemin meydana gəlməsinin mənbələrini dərinlən və hərtərəfli aydınlaşdırmağa, millətlərin öz müqəddəratını sərbəst təyin etmək prinsipi əsasında problemin ədalətli həllinin yollarını axtarmağa vadar edir. Bizim üzərimizə yüksək məsuliyyət düşür, problem necə həll ediləcəksə, ölkədə gedən inqilabi yenidənqurma və cəmiyyətin demokratikləşdirilməsi prosesinin təsirli olması haqqında da buna görə fikir yürüdəcəklər.

Məsələnin tarixi sizə məlumdur. Ermənistan da sovet hakimiyyətinin qurulmasının ertəsi günü Azərbaycan İnqilab Komitəsi 1920-ci il 1 dekabr tarixli dekreti ilə Dağlıq Qarabağı, Naxçıvanı və Zəngəzuru Sovet Ermənistanının ayrılmaz hissəsi hesab etdi. Bu akt məsələyə əsl beynəlmiləl münasibətin ifadəsi idi, gənc sovet dövlətinin milli siyasətinin mahiyyətini ifadə edirdi və zəhmətkeşlər tərəfindən böyük ruh yüksəkliyi ilə qarşılandı. Azərbaycan İnqilab Komitəsinin dekretini Vladimir İliç Lenin, Kirov, Orconikidze alqışladılar. Lakin açıq demək lazımdır ki, millətçi əhval-ruhiyyəli şəxslərin təzyiqi altında az sonra Azərbaycan rəhbərliyi Dağlıq Qarabağı Sovet Ermənistanının ayrılmaz hissəsi hesab etmək haqqında özünün qərarını dəyişdirmək məsələsini RK(b)P MK Qafqaz Bürosu qarşısında qaldırdı və bunu Azərbaycanda antisovet qüvvələrin labüd olaraq fəallaşacağı təhlükəsi ilə əsaslandırıdı. RK(b)P MK Qafqaz Bürosunun 1921-ci il iyulun 4-də keçirilən iclası Dağlıq Qarabağı Ermənistan SSR-in tərkibində saxlamaq haqqında qərar qəbul etdi; bu fakt sübut edir ki, Azərbaycan rəhbərliyinin dəlilləri əsassız idi. Lakin ertəsi gün Stalinin təkidi ilə Qafqaz Bürosu öz qərarını nəzərdən keçirib dəyişdirdi, bunun nəticəsində Ermənistanın əzəli vilayəti - əhalisinin 95 faizi ermənilərdən ibarət olan Dağlıq Qarabağ mexaniki surətdə Ermənistandan qoparıldı və Azərbaycan SSR-in tərkibinə daxil edildi. Nə vilayət əhalisi, nə də Ermənistan SSR əhalisi bu rüsvayçı ədalətsizliklə barışmadı. Sonrakı onilliklər ərzində erməni xalqı və respublika rəhbərliyi dəfələrlə tarixi ədalətin bərpa edilməsi məsələsini qaldırmışdılar. Buna səbəb həm də o idi ki, DQMV-nin sosial-iqtisadi inkişafda geriliyi özünü aydın göstərirdi, vilayətin erməni xalqının milli hüquqlarına və ləyaqətinə toxunulmasına yol verilirdi, onun mənəvi inkişafı yolunda əngəllər yaradılırdı.

Həm də qeyd etmək istəyirəm ki, M. S. Qorbaçovun Yuqoslaviya səfəri zamanı jurnalistlərlə söhbətində dediyi kimi, heç kəs nə sovet hakimiyyəti

haqqında, nə Sovet dövlətindən çıxmaq haqqında, nə də sosializm haqqında məsələ qaldırmamışdır. Partiyanın və Lenindən sonra milli münasibətlər sahəsində onun yeritdiyi siyasətin rolu təsdiq edilmişdir. Fevralın 20-də DQMV Xalq Deputatları sovetinin növbədənkənar sessiyası Dağlıq Qarabağın Ermənistan ilə birləşdirilməsi haqqında Azərbaycan SSR-in və Ermənistan SSR-in ali dövlət hakimiyyəti orqanları qarşısında məsələ qaldırmaq haqqında qərar qəbul etdi. Bu qərar mövcud Konstitusiya normalarının çərçivəsindən kənara çıxmır. Bu il iyunun 15-də Ermənistan SSR Ali Soveti erməni xalqının yekdil iradəsini ifadə edərək DQMV-nin Ermənistan SSR tərkibinə daxil olmasına razılıq verdi və bu məsələyə baxmağı və onu müsbət həll etməyi SSRİ Ali Sovetindən xahiş etdi.

Biz başa düşürük ki, belə mürəkkəb bir məsələyə baxılarkən iki respublikada son dərəcə gərgin vəziyyəti nəzərə almaq lazımdır. M. S. Qorbaçov Azərbaycan və Ermənistan zəhmətkeşlərinə, xalqlarına öz məlum müraciətində vətəndaş yetkinliyi və təmkinliyi göstərməyə, ağıl və kamalla hərəkət etməyə çağırırmışdı. Erməni xalqı bu müraciəti tamamilə başa düşmüş və böyük ümidlə qarşılamışdı. Respublikada normal həyat bərpa edilmişdi. Təəssüf ki, Azərbaycan SSR-də hadisələr tamamilə başqa məcrada inkişaf etdi. Müraciətin ertəsi günü Sumqayıtda hakimiyyət orqanlarının aşkar səhlənkarlığı üzündən erməni əhaliyə qarşı talanlar başlandı.

Sosializm şəraitində ağılaşıgmar olan bu vandalizm hərəkəti Dağlıq Qarabağ ətrafında vəziyyəti xeyli mürəkkəbləşdirmiş, erməni xalqını haqlı olaraq hiddətləndirmiş, regionda gərginliyin artmasına səbəb olmuşdur.

Məsələyə diqqəti cəlb etmək üçün ictimai asayışı pozmağa əl atan məsuliyyətsiz şəxslərin hərəkətləri də vəziyyəti kəskinləşdirir. Mən «Zvartnots» aeroportundakı münaqişəni nəzərdə tuturam. Bu, ciddi maddi və mənəvi ziyan vurur. Bizim üçün qeyri-adi olan bu halların səbəblərini tam ətraflı təhlil edəcəyik, lakin elə bu gün aydındır ki, respublikanın partiya və sovet orqanlarının ideoloji işində bir çox böyük səhvlərə yol verilmiş, bunun nəticəsində onların kütlələrə təsiri xeyli zəifləmişdir. Vəziyyətlə heç də həmişə bacara bilmirik.

Son dərəcə mürəkkəb olan Dağlıq Qarabağ probleminin həlli zamanı biz millətlərarası münasibətlər haqqında Sov.İKP-nin XIX Ümumittifaq konfransı qətnaməsinin prinsipial müddəalarına arxalanmalıyıq. Qətnamədə deyilir: hər hansı milli problemlər hər bir konkret şəraitin dərin təhlili və obyektiv qiymətləndirilməsi əsasında ölçülüb-biçilmiş, hərtərəfli münasibət tələb edir. Bu problemlər təmkinlə, son dərəcə məsuliyyətlə, socialist demokratiyası və qanunçuluğu çərçivəsində, ilk növbədə bir-birinə doğru addımlar atılması yolu ilə genişlənmiş inqilabi yeniləşmə prosesləri nəzərə alınmaqla, sovet xalqının beynəlmiləl sıx birliyinə zərər vurulmadan həll edilməlidir. Məsələnin bu cür həlli onda vəziyyəti nəinki təkcə tamamilə sahmana salmalı, həm də erməni və Azərbaycan xalqları arasında dostluq, mehriban qonşuluq münasibətlərinin bərpasına və inkişafına kömək etməlidir. Ermənistan SSR Ali Soveti Dağlıq

Qarabağ Muxtar Vilayətinin Ermənistan SSR-in tərkibinə daxil olmasına razılıq verməklə və bu məsələyə baxıb onu müsbət həll etməyi SSRİ Ali Sovetindən xahiş etməklə məhz bu məqsədi güdmüşdür.

Yoldaşlar, mən bizə təqdim olunmuş qərar layihəsi barəsində öz fikrimi bildirmək istərdim. Hər şeydən göründüyü və bizi dərinədən təəssüfləndirdiyi kimi, biz Ermənistan da və DQMV-də şəraitin bütün kəskinliyini və faciəviliyini Rəyasət heyəti üzvlərinə çatdırı bilmədik. Əgər belə bir qərar qəbul edilərsə, bu, erməni xalqında həm ürək ağrısı, həm də məyusluq doğurar, çünki bütün erməni xalqı gözləyirdi ki, bu məsələnin müzakirəsi zamanı biz partiya konfransı qətnamələrinin Sov.İKP MK-nın aprel plenumu ilə bağlı olan göstərişlərini rəhbər tutacağıq. Mən SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin bütün üzvlərinə müraciət edirəm - sizdən bir daha xahiş edirəm ki, xalqımızın arzu və ümidləri, SSRİ xalqları arasında dostluğu möhkəmləndirmək mənafeyi üzərində dərinədən düşünsünüz. Nə üçün biz bir-birimizə doğru addım atmayaq, qarşılıqlı güzəşt, alternativ tapmayaq?

M. S. Qorbaçov Q. M. Voskanyana müraciət edib soruşdu:

Siz qarşılıqlı güzəştə nədə görürsünüz? Məncə, biz elə bir qərar tapmalıyıq ki, nə erməni, nə də Azərbaycan xalqlarının mənafeyinə toxunmasın, onları elə bir vəziyyətdə qoymasın ki, guya kimsə qalib gəlmişdir və kimsə məğlubiyyətə uğramışdır. Əgər belə olsa, hər şey əvvəlki kimi qalar və ehtiraslar daha da çoxar. Gəlin ağıllı çıxış yolu axtaraq.

Məsələn, siz XIX partiya konfransına istinad etdiniz və onun qətnaməsindən sitat gətirdiniz, qətnamədə isə deyilmişdir ki, evimizdə dinclik olmasa, xalqlar dostluğu olmasa, biz çoxmillətli dövlətimizdə yenidənqurma vəzifələrini yerinə yetirə bilmərik.

Siz buna istinad etdiniz və düz elədiniz. Bu çağırışa diqqət yetirməyinizi alqışlayıram. Lakin deyın görək, Ermənistanda və Azərbaycanda indiki vəziyyət müvafiq surətdə ölçülüb-biçilmiş tərzdə davranmağa çağırışla uyuşurmu? Axı orada mahiyyətə mərkəzi hakimiyyət orqanlarına təzyiq göstərilməsini təşkil etmişlər. Bu, ölkənin hər yerində suallar doğurur və bizi Zaqafqaziyadakı iğtişaslara, yaranmış belə vəziyyətə göz yummaqda təqsirləndirirlər. Hanı burada ölçülüb-biçilmiş tərzdə davranmaq?

Ümumiyyətlə götürsək, partiya, sovet orqanları hansı mövqeyi tuturlar? Məsələn, siz müttəfiq respublikada ali hakimiyyətin nümayəndəsiniz. Sizin rolunuz nədən ibarətdir? Gərək siz bir neçə dəfə yığışaydınız və Azərbaycanın rəhbərliyi ilə birlikdə elə bir qərar hazırlayıydınız ki, biz də onu qəbul edəydik. Amma siz hərəniz ayrıca təklif irəli sürür və bizi qərar qəbul etməyə məcbur edirsiniz. Məsələ bu şəkildə qoyulur ki, guya Moskva, Kreml təqsirkardırlar. Biz isə sizdən təmkinlə çalışmağı, işləməyi və vəziyyəti yerindəcə araşdırmağı xahiş edirik.

Döş-döşə gəlməklə məsələ həll etmək olmaz, axı. Bu yolla hansı məsələ həll edilə bilər? Belə vəziyyətdə məsələnin həllinə yer qalmır və bu, əlbəttə ki, normal hal deyildir.

Stepanakertdə suyu bulandıranlar kimlərdir? Gərginliyin mənbələri hardadır? O haradan qızıqsındırılır?

Adamlar şikayətlənirlər ki, onları işə buraxmırlar. Birisi etirazını bildirən kimi dərhal onu qorxutmağa başlayırlar.

Azərbaycanda da vəziyyət belədir: elə adamlar var ki, bir balaca tonqal alışmasını gözləyirlər, onlar oraya nəinki odun, hətta partlayıcı maddə atmağa hazırdırlar. Həm də bu zaman xalqı bəhanə gətirirlər. Xalqın buraya nə dəxli var? Xalq onsuz da ətrafda baş verən hadisələrdən əziyyət çəkir, işsiz oturmağa məcbur olmasından, xəstə adamların, qocaların zorla nümayişlərə çıxarılmasından əziyyət çəkir. Ölkədə soruşurlar: Azərbaycandakı və Ermənistandakı qardaşlarımıza nə olub?

Deməli, bunun xalqa dəxli yoxdur. Mənim dilim gəlməz ki, ermənilərə və ya azərbaycanlılara qarşı ittiham irəli sürüm. Xeyr, sizinlə birlikdə biz özümüz təqsirkarıq, çünki prosesləri vaxtında görməli, məsələləri vaxtında həll etməliydik. Siz bu barədə düz danışdınız. Amma indi əməllər üçün cavab vermək lazımdır. Hələlik isə onların nə birində, nə də digərində lazımı məsuliyyət hiss olunmur.

Sonra SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyəti sədrinin müavini, Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri S. B. Tatlıyev məlumat verdi. O dedi:

SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclasından dörd ay keçmişdir. Həmin iclasda Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında hadisələrlə əlaqədar məsələyə baxılmışdı. O vaxt qəbul edilmiş qərarla yaranmış problemə obyektiv qiymət verilmiş, regionda vəziyyətin normal hala salınmasına yönəldilən konkret tədbirlər müəyyən edilmişdi.

Azərbaycanın partiya, sovet və hüquq mühafizə orqanları ictimai asayişin pozulması hallarına, vəziyyəti kəskinləşdirmək cəhdlərinə yol verilməməsi üçün son vaxtlar qəti tədbirlər görürlər. Əmək kollektivlərinin imkanlarından geniş istifadə olunur. Respublikada, DQMV istisna olmaqla, şərait nəzarət altında olsa da, vəziyyət təhlükəlidir. Vəziyyət həm də ona görə mürəkkəbləşir ki, Stepanakertdə tətillər, yürüşlər və mitinqlər davam edir, habelə ona görə mürəkkəbləşir ki, Ermənistandan respublikamıza gələn azərbaycanlıların sayı artır. Bu günədək onların sayı 20 min nəfərdən çoxdur.

DQMV-də davam edən tətilərdən, zorla təzyiq göstərməyin başqa metodlarından yenidənqurma əleyhinə çıxan qüvvələr zəhmətkeşləri vilayətin sosial-iqtisadi inkişafı vəzifələrini yerinə yetirmək işindən ayırmaq üçün istifadə edirlər. Diqqətlə planlaşdırılmış bu fəaliyyətin əsl məqsədi gətikcə daha aydın üzə çıxır. İlk mərhələlərdə əhalinin təkcə vilayət üçün yox, bütün respublikamız üçün də səciyyəvi olan sosial, mədəni və başqa ehtiyaclarına aid əsaslı tələblər hələ irəli sürülürdü.

Şübhə yoxdur ki, vilayətdə yaşayan həm ermənilərin və azərbaycanlıların, həm də başqa millətlərdən olan şəxslərin vacib tələbləri mütləq yerinə yetirilməlidir və muxtar vilayətin mövcud statusu bu işi hərtərəfli görməyə imkan verir.

Sov.İKP Mərkəzi Komitəsinin və SSRİ Nazirlər Sovetinin qərarı bir çox nöqsanların qəti surətdə aradan qaldırılması üçün, habelə muxtar vilayətin inkişafının sürətləndirilməsi üçün geniş imkanlar verir.

Rəyasət heyətinə məlumat vermək istəyirəm ki, qısa müddətdə az iş görülməmişdir. Məsələn, Yerevandan televiziya verilişlərinin sabit qəbulu qaydaya salınmış, vilayətdə televiziya verilişləri təşkil olunmuşdur, bir sıra sənaye müəssisələrinin filialları layihələşdirilir, mebel fabrikinin genişləndirilməsi, qarışıq yem zavodu, dəryaça tikilməsi nəzərdə tutulmuş, yeni poliqrafiya bazasının təşkili, Ermənistan SSR ali məktəblərində mütəxəssislər hazırlanması ilə əlaqədar məsələlər həll edilmişdir.

Amma xalqı yerindən edən ekstremistlər isə məhz bunu istəyirlər. Bu gün onlar sosial-iqtisadi problemləri heç yada salmırlar. İyunun 21-də mən vilayət soveti sessiyasının işində iştirak edirdim. Bu sessiyada Azərbaycan SSR-in tərkibindən çıxmaq məsələsi ikinci dəfə qaldırıldı. Sessiyada şərait son dərəcə qeyri-sağlam və gərgin idi. Bu şərait Stepanakert əhalisi arasında süni surətdə yaradılan ağır mənəvi-psixoloji vəziyyəti əks etdirirdi. Biz hər gün erməni millətindən olan adamlardan yüzlərlə məktub alırıq; onlar öz narazılıqlarını, qaldırılmış məsələ ilə qəti razılaşmadıqlarını, hadisələrin təhlükəli inkişafından ciddi narahat olduqlarını açıq bildirirlər. Bu təşviş hissi M. S. Qorbaçovun adına yazılmış məktubda da ifadə olunmuşdur, o məktubda ki, onu Bakıda yaşayan iki yüz min erməni imzalamışdır.

İndi də respublikamızın və Ermənistan SSR-in ali sovetlərinin qəbul etdikləri qərarlar haqqında. İyunun 13-də Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti qəbul etdiyi qərarla DQMV-nin Azərbaycan SSR-in tərkibindən Ermənistan SSR-in tərkibinə verilməsinin qəbul edilməz olduğunu təsdiq etmişdir. Rəyasət heyətinin bu qərarını iyunun 17-də respublikanın Ali Soveti bəyənmiş, habelə belə xahişin ödənilməsinə qeyri-mümkün hesab etməyi qərara almışdır. Bu zaman biz Sov.İKP MK-nın Baş katibi M. S. Qorbaçovun Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR zəhmətkeşlərinə, xalqlarına müraciətindəki müddələri və göstərişləri, Mərkəzi Komitənin Siyasi Bürosunun bu il 24 mart tarixli qərarını rəhbər tuturduq. Biz DQMV-də və bütün respublikada yaşayan əhəlinin beynəlmiləlçilik mənafeələrini, Azərbaycan və erməni xalqlarının dostluğunu, qardaşlığını, əlaqələrini möhkəmlətmək haqqında Lenin prinsipini ölkədə yaranmış və SSRİ Konstitusiyası ilə təsbit edilmiş milli dövlət quruluşunu qorumaq lüzumunu əsas götürürdük.

Dağlıq Qarabağ vilayətini Azərbaycan SSR-in tərkibindən çıxarmaq ideyası nə siyasi, nə iqtisadi, nə də hüquqi cəhətdən əsaslı deyildir. Dağlıq

Qarabağı bütün Qarabağ zonasının, eləcə də bütün respublikamızın qalan hissəsindən ayırmaq tarixən yaranmış vahid kompleksi bilə-bilə dağıtmaq demək olardı. Buna baxmayaraq, iyunun 15-də Ermənistan SSR Ali Sovetinin sessiyası Dağlıq Qarabağ vilayətinin Ermənistan SSR-in tərkibinə daxil edilməsinə razılıq vermişdir. Həyat göstərdi ki, belə hərəkət ehtirasları nəinki sakitləşdirmədi, əksinə, daha da qızıxdırdı, o cümlədən bizim Azərbaycanda da.

Deməli, bu ilin fevralında vilayət Sovetinin deputatları vilayətin bir müttəfiq respublikanın tərkibindən digərinin tərkibinə verilməsi haqqında qeyri-hüquqi məsələ qaldırmışlar. Ona görə qeyri-hüquqi ki, Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti haqqında 1981-ci ildə vilayət sovetinin özünün təqdimatı üzrə qəbul edilmiş qanunda onun belə hüququ olduğu nəzərdə tutulmur. Ermənistan SSR Ali soveti bu qanunsuz hərəkətlərə bir növ rəvac verərək elə qərar qəbul edir ki, ondan məqsəd digər müttəfiq sovet respublikasının ərazisi barəsində, Azərbaycan SSR-in ərazi-inzibati quruluşunu dəyişdirmək barəsində iddialar irəli sürməkdir. Bununla da SSRİ Konstitusiyasının 78-ci maddəsinə etinasızlıq göstərilir.

Lakin bu məsələnin başqa bir cəhəti də vardır. Sovet ermənilərinin 36 faizi Ermənistan SSR-də yaşamır, o cümlədən təqribən bir milyon nəfəri Azərbaycanda və Gürcüstanda yaşayır. Bəs onlar necə olsun? Buna XIX Ümumittifaq partiya konfransında M. S. Qorbaçovun məruzəsində aydın və dəqiq cavab verilmişdir. Məruzədə deyilmişdir: «Bir çox adamlar öz milli qurumlarının həddlərindən kənarda yaşayırlar, elə xalqlar da var ki, onların ərazi muxtariyyəti yoxdur. Bütün bunlar çoxmillətli dövlətimizin reallıqlarıdır. Burada müəyyən ziddiyyətlər yarana bilər, bu ziddiyyətləri həll etmək üçün bizim yalnız bir cə yolumuz var: ittifaq dövlətinin təşəkkül tapmış strukturu çərçivəsində hər millətin və xalqın və bütün sovet xalqları birliyinin mənafeələrinin maksimum nəzərə alınmasını təmin etmək. Bizim konkret şəraitimizdə başqa cür münasibət heç də mümkün deyildir, başqa yola qədəm qoymaq üçün göstərilən hər hansı bir cəhd fəlakətli olardı».

Mən SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə məlumat vermək istəyirəm ki, partiya, sovet orqanları, ictimai təşkilatlar, bütün pillələrin deputatları respublikamızın zəhmətkeşlərinin beynəlmiləl sıx birliyi, Azərbaycanda yaşayan bütün millətlərin və xalqların nümayəndələri arasında ənənəvi qardaşlıq münasibətlərinin qorunub saxlanması və möhkəmləndirilməsi, yenidənqurmada inqilabi vəzifələrin yerinə yetirilməsi üçün onların səfərbər edilməsi sahəsində işi genişləndirmişlər. Bu işdə biz ziyalıların təsirli yardımına da ümid bəsləyirik. Təəssüf ki, hər iki respublikamızda ziyalıların ayrı-ayrı nümayəndələri millətlərarası münasibətlərdə münaqişəli vəziyyət yaranmasında təqsirkardırlar. Heç də hamıda öz xalqlarının taleyi üçün kifayət qədər yüksək məsuliyyət və vicdan hissi, siyasi mədəniyyət çatışmamışdır. Axı, xalq onlara inanır. Həyat göstərir ki, onların heç də hamısı belə etimadın qədrini bilmir, bu da arzuolunmaz nəticələrə gətirib çıxarır.

DQMV-də hadisələr, onların Sumqayıtda və Azərbaycan SSR-in və Ermənistan SSR-in başqa yerlərində faciəli əks-sədalara bizi onun üzərində ciddi surətdə düşünməyə vadar edir ki, bir-birimizə necə diqqətlə, necə qayğı ilə və hörmətlə yanaşmalıyıq. Bizim taleyimiz birdir, çünki biz hamımız vahid Sovet xalqıyıq. Biz yenidənqurmanın mürəkkəb və vüsətli vəzifələrini əlbir yerinə yetirməli, onun yolunu əngəllərdən, millətlərarası nifaqlardan və etimadsızlıqdan təmizləməliyik. Biz SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyətindən xahiş edirik ki, Azərbaycan SSR-in suveren hüquqlarının mühafizəsini tamamilə təmin edərək, Ermənistan SSR Ali Sovetinin 15 iyun tarixli xahişini rədd etsin.

Axırda respublikamızdan SSRİ Ali Soveti depupatlarının və Azərbaycan SSR Ali Soveti deputatlarının, bütün əməkçi xalqın belə bir tələbini Rəyasət heyətinin üzvlərinə yetirmək istərdim ki, DQMV-də iğtişaslara və digər hüquqa zidd hərəkətlərə son qoymaq üçün hər cür lazımı tədbirlər görülsün, orada ayda yaratmaq üçün hakimiyyətin bütün gücündən istifadə edilsin.

M. S. Qorbaçov: Ermənistan Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri dedi ki, çıxış yolu axtarmaq, özü də birlikdə axtarmaq lazımdır. Siz razılığa gəlmək yolunu nədə görürsünüz? Siz bilirsiniz ki, hazırda çox böyük müdriklik və məsuliyyət tələb olunur, indi gərək həm ermənilər, həm də azərbaycanlılar regionda baş verən hadisələr barəsində düşünsünlər, bir-birinə kömək əllərini uzatsınlar.

Əgər biz ehtiraslar aləmində qalsaq, ehtiraslar isə son dərəcə qızıxmışdır, zənnimcə, bu gün toplaşıb həll etmək istədiyimiz məsələni həll edə bilməzdik. Siz xalq ilə danışın, axı, siz onunla hələ danışmamısınız. Onun adından danışmaq, xalqın vəziyyəti başa düşməyəcəyini qabaqcadan güman etmək nəyə lazımdır? Çıxış yolu axtarmaq lazımdır.

Ermənilər tərəfdən çıxışdan mən görürəm ki, ermənilər bu gün mövcud olan təminatlara inanmırlar, gərginliyin bir daha təkrar edilməyəcəyinə inanmırlar. Gəlin, bu təminatları daha da gücləndirmək barədə danışaq. Onları necə gücləndirməli? Axı, siz DQMV-də ciddi deformasiyalar olduğunu inkar edirsiniz.

Təhrikçilər və fitnəkarlar da məqamı əldən verməmişlər. Onlar həm Ermənistanda, həm də Azərbaycanda fəaliyyət göstərirlər. Onlar, necə deyirlər, qarğa-quzğun leş üstünə cuman kimi bir yerə toplaşırlar. Fərsət gözləyirlər. Vəziyyəti kəskinləşdirən cəhətlər də var və siz bunu etiraf edirsiniz. Təminatları necə gücləndirmək lazımdır ki, bütün bunlar təkrar olmasın, partiyanın Mərkəzi Komitəsinin və hökumətin nəzərdə tutduğu bütün tədbirlər həyata keçirilsin?

Siz mənim belə bir təklifimlə razılırsınızmı ki, siz, azərbaycanlı yoldaşlar hər halda məsləhətləşməlisiniz? Bir daha fikirləşin, fikirləşin müxtəlif variantlar var.

Burada belə bir məsələdən də danışdılar ki, bəlkə DQMV Azərbaycan respublikasının tərkibindən çıxmadan həmin vilayətə Sov.İKP MK-nın, SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin və SSRİ hökumətinin nümayəndələri təyin edilsinlər və

onlar nəzərdə tutulan bütün tədbirlərin həyata keçirilməsinə birlikdə kömək etsinlər.

Zənnimcə, bunu dönə-dönə müzakirə etmək lazımdır. Biz hamımız bir ölkədə, yanaşı yaşamalıyıq. Başqa yol yoxdur. Bir dəfə Ermənistandan göndərilmiş və mənə təqdim olunmuş məktubda yazırlar; Əgər məsələni biz istəyən kimi həll etməsəniz Avstraliyaya gedəcəyik. Məgər belə danışmaq olarmı?

Belə hesab edirəm ki, hər iki respublikada birgə deputat qruplarının yaradılması düzgün təklifdir. Unutmaq olmaz ki, tariximizdə başlıca sima xalqdır. Siyasətçilərin və zəka sahiblərinin xidmətləri nə qədər yüksək qiymətləndirilsə də, qəti qərarli xalq çıxarır, həm də xalq ən dərin məsələləri çox vaxt olduqca sadə, aydın şərhi edir. Burada gedən söhbətə hörmət etmək lazımdır.

Öz tərəfimdən alqışlayıram ki, Vəzirov və Arutyunyan yoldaşlar son on beş ildə nəhayət, görüşmüşlər. Sırası adamlar bunu alqışlamışlar. Onlar gözləri yaşlı halda deyirlər: «Biz gördük ki, şuluqluğa kimlər təhrik edir, bizi kimlər hədələyir».

Bir xalqın qonşu xalqla dostluğu və hörməti hələ sarsılmamışdır. Onlar əsrlər boyu yanaşı yaşayırlar. Bu hörməti qorumaq lazımdır. Buna istinad etmək lazımdır.

Axı, biz əsrlər boyu beləcə yaşamalıyıq. Siz də respublika Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədrisiniz. Sizə əsəbiləşmək yaramaz. Siz xüsusilə indi ağılla hərəkət etməli, opponentə hörmət etməyi bacarmalısınız.

Azərbaycan KP Dağlıq Qarabağ Vilayətinin birinci katibi H. A. Poqosyan iclasda məlumat verdi.

O dedi ki, ölkə əhalisinin böyük əksəriyyətində hadisələrin baş verdiyi diyarın tarixi, coğrafiyası haqqında olduqca tutqun təsəvvür vardır. Məlumatı olanlar isə qətiyyənlə şübhə etmirlər ki, Dağlıq Qarabağ əzəldən ermənilər tərəfindən məskunlaşdırılmışdır və onların vətəninin bir hissəsidir.

Elə isə Dağlıq Qarabağ Azərbaycan SSR-in tərkibinə necə düşmüşdür? Təəssüf ki, Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərliyi Stalinin köməyindən, Zaqafqaziya və ümumən Rusiya üçün son dərəcə mürəkkəb vəziyyətdən istifadə edərək, əhalisinin 94 faizindən çoxunu ermənilər təşkil edən ərazinin Azərbaycan SSR-in tərkibinə daxil edilməsinə nail olmuşdur.

Üzdənirəq «muxtariyyətin» mövcud olduğu sonrakı 65 il vilayətin erməni əhalisinin sıxışdırılması illəri olmuşdur. Vilayətin rəhbərliyində bütün başlıca vəzifələrə bir qayda olaraq Bakının nümayəndələri təyin edilirdilər. Azərbaycanda nəşr edilən elmi əsərlərdə, orta və ali məktəb dərslərlərində hamıya məlum olan aksiom tarixi faktlar bəsitləşdirilir, bəzən hətta tamamilə təhrif edilir. Respublikada yerli xalqın mənşəyi haqqında aşkar cəncəlli məsələ ortaya çıxmışdır. Onu işıqlandıranlar çox vaxt qonşuların zərərinə olaraq öz xalqının tarixini qədimləşdirməyə və nəcibləşdirməyə çalışırlar.

Son onilliklər ərzində yuxarı büdcələrə vilayət hər il orta hesabla 91 milyon manat pul ayırmışdır. Vilayətin özünün büdcəsi isə 42 milyon manat və ya ayırmaların 46 faizi qədərdir. Deməli, biz heç bir hədiyyə almırdıq, heç vaxt özgə puluna dolanmamışıq. Vilayət adambaşına bu qədər məhsul istehsal edir: respublika üzrə 27 kiloqram əvəzinə 67 kiloqram ət, 155 kiloqram əvəzinə 320 kiloqram süd. Biz dotasiya almırıq, əksinə, bu çox mühüm məhsul növlərini respublika fonduna göndəririk.

Biz Azərbaycan SSR Ali Sovetinin 17 iyun tarixli sessiyasını diqqətlə izləyirdik. Həmin sessiyanın leytmotivini belə bir fikir təşkil edirdi ki, Azərbaycanın sərhədi şərtidir, kim bizdə yaşamaq istəmirsə, güclə saxlamırıq, qoy çıxıb getsin.

Yaxşı, bəs necə olsun, axı, biz Azərbaycanın tərkibinə muxtariyyət hüququ ilə və öz torpağımızla daxil olmuşuq. Konstitusiyanın 11-ci maddəsi necə olsun ki, həmin maddəyə görə, Sovet İttifaqının istənilən guşəsində torpaq ancaq dövlət mülkiyyətidir və bütün sovet xalqının ümumi sərvətidir? Onda nəyə görə Azərbaycan xalqı məsələnin həlli üzərinə veto qoymaq hüququna malik olmalıdır, necə yol vermək olar ki, bizim sosialist dövlətimizdə bir xalq başqa xalqın taleyini həll etsin?

Bəzi qanun təfsirçiləri Konstitusiyanın müvafiq maddələrinə istinad edərək problemin həllindən yaxalarını kənara çəkməyə çalışırlar. Dağlıq Qarabağın problemlərini qüvvədə olan Konstitusiya çərçivəsində həll etməyin qeyri-mümkünlüyünü sübut etmək cəhdləri mənə inandırıcı görünmür. Əslində bundan məsələnin özünü pozmaq üçün bir vasitə kimi istifadə etməyə çalışırlar. Dağlıq Qarabağ ermənilərinin tələblərinə respublikanın başqa regionlarında yaşayan çoxlu erməninin guya buna zidd fikrini qarşı qoymağa cəhdlər göstərilir. Biz bu cəhdləri rədd edirik.

Opponentlər belə bir etiraz da söyləyirlər: Dağlıq Qarabağ Ermənistanın tərkibinə daxil ola bilməz, çünki onların sərhədləri heç bitişik də deyil. Bunu deyənlər unudurlar ki, Naxçıvan Azərbaycan SSR-ə nə qədər yaxındırsa, vilayət Ermənistan sərhədinə ondan 7 dəfə yaxındır.

Xahiş edirəm, məni düzgün başa düşəsiniz: Dağlıq Qarabağın erməni əhalisi milli-mədəni və mənəvi inkişafın zərərinə olaraq ancaq maddi nemətlərlə qane ola bilməz.

Həyat göstərir ki, Dağlıq Qarabağ probleminin ədalətsiz həlli hökmən erməni əhalinin öz vətəninə sığışdırılıb getməsinə səbəb olacaqdır. Naxçıvan MSSR ermənilərinin acınacaqlı taleyi buna görk və tənədir.

Nə gizlədək, ermənilərlə azərbaycanlıların mehriban qarşılıqlı münasibətlərinə ciddi xələl dəymişdir və yaranı sağaltmaq üçün vaxt lazımdır, nə qədər çalışırıqsa, çalışsaq, tuğyan edib baş qaldırmış qarşılıqlı inciklikləri və təhqirləri unutmaq, malalamaq, örtub-gizlətmək üçün, Sumqayıtı unutmaq üçün illər lazımdır.

Bu iki millətin nümayəndələri arasında günbəgün minlərlə işguzar əlaqə həyata keçirilməlidir, indi bunlar mümkün olmur və gəlin, realist əlaqə, tezliklə mümkün olmayacaqdır. Hamıya göz qoymaq, qarşılıqlı güzəşt və xeyirxahlıq göstərilməsinə kömək etmək isə hər hansı orqan üçün əslində mümkün olmayan vəzifədir. Yaranmış şəraitdə yeganə düzgün qərar Dağlıq Qarabağın Azərbaycanın tərkibindən çıxarılması ola bilər.

Mən öz qısa çıxışında bugünkü vəziyyəti və onu doğurmuş səbəbləri, necə deyirlər, bər-bəzəksiz, sizin nəzərinizə çatdırmağa çalışdım. Buna nail olub-olmadığımı bilmirəm. Hər halda, XIX partiya konfransında M. S. Qorbaçovun elan etdiyi bu prinsipə ciddi əməl etməyə çalışdım: «Eşidilmək istənilən yarımhəqiqətdənsə mövcud olan həqiqət yaxşıdır».

Qarabağın aran və dağlıq hissələrinin iqtisadi əlaqələrinə gəldikdə isə, Dağlıq Qarabağla onun aran hissəsi arasında heç bir iqtisadi əlaqə yoxdur. Dağlıq Qarabağın olduqca qabarıq görünən olduqca dəqiq asılılığı, Dağlıq Qarabağın ümumən bütün Azərbaycanından iqtisadi asılılığı vardır. Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin bu gün öz dəyirman zavodu yoxdur, öz qarışıq yem zavodu yoxdur, öz dəmir-beton məmulatı zavodu yoxdur, öz evtikmə kombinatı yoxdur. Bizim tikinti təşkilatlarımızın istehsal gücü ildə 20 milyon manatlıqdır. Bizə 400 milyon vermişlər. Yeddi il üçün 400 milyon. İldə 20 milyon manat hesabı ilə yeddi il ərzində bunun 140 milyon manatından istifadə etmək olar. Əgər istehsal gücümüz yoxdursa, həmin pullardan bizim əvəzimizə kim istifadə edəcək? Sonra müzakirələr başlandı.

SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyəti sədrinin müavini; RSFSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri V. P. Orlov müzakirələrdə birinci söz aldı. O qeyd etdi ki, SSRİ Konstitusiyası ölkənin bütün xalqlarının və millətlərinin hüquq bərabərliyini və suverenliyini təmin edir. Sov.İKP Mərkəzi Komitəsinin və SSRİ Nazirlər Sovetinin, habelə SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin məxsusən DQMV üzrə qəbul etdikləri qərarlar emosiyaları və kin-küdurəti bir kənara atıb, diqqəti Dağlıq Qarabağ problemlərinin əməli həlli üzərində cəmləşdirmək və onun ətrafında vəziyyəti sağlamlaşdırmaq üçün hər cür imkan yaratmışdır.

Lakin bu regionda əslində təzyiq göstərmək yolu, antikonstitusiya yolu, yenidənqurmanın ruhuna və xəttinə zidd olan yol seçilmişdir.

Natiq dedi: Bu gün Ermənistan da, Dağlıq Qarabağda olan tətillər ölkənin başqa guşələrində istehsal kollektivlərinin həyat fəaliyyətinə ağır təsir göstərir, fəhləyə maddi zərər vurur.

M. S. Qorbaçov: Bilirsinizmi, indi bu, ciddi məsələdir. Bəziləri real problemlərdən istifadə ediblər, elə problemlərdən ki, onları həll etmək gərəkdir, bundan sonra neçə yaşamaq məsələsindən narahat olmuş adamlar hərəkətinə yiyələniblər. Söhbət adamlarımızın, xalqlarımızın birgə həyatından gedir. Odur ki, siz doğru deyirsiniz.

V. P. Orlov: Vəziyyət belə yaranır.

M. S. Qorbaçov: Mənim adıma çoxlu teleqram gəlmişdir; maraqlanırlar ki, ölkədə nələr baş verir, hanı hökumət, hanı partiyanın Mərkəzi Komitəsi. Adamlar soruşurlar ki, fevral ayından bəri işləmədən Dağlıq Qarabağda necə dolanmaq olar, axı, biz maaşdan-maaşa qədər yaşayırıq

V. P. Orlov: Azərbaycan SSR Ali Sovetinin razılığı olmadan Dağlıq Qarabağın Azərbaycanın tərkibindən Ermənistana verilməsi məsələsini həll etmək xahişi ilə SSRİ Ali Sovetinə müraciət edilməsi Konstitusiyaya ziddir. Axı, həm 1924-cü il, həm 1936-cı il Konstitusiyalarında, həm də indi həyatımızın əsas qanunu olan 1977-ci il Konstitusiyasında əslində elə eyni müddəa var ki, müttəfiq respublikanın ərazisi onun razılığı olmadan dəyişdirilə bilməz. Müttəfiq respublikalar arasında sərhədlər müvafiq respublikaların qarşılıqlı razılığı ilə dəyişdirilə bilər və bunlar SSR İttifaqı tərəfindən təsdiq edilməlidir. Konstitusiya layihəsinin müzakirəsi zamanı bu prinsip bütün xalq tərəfindən, o cümlədən Ermənistanın və Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin zəhmətkeşləri tərəfindən bəyənilmişdir. Əslinə baxanda həmin prinsip bu gün bütün müttəfiq respublikaların hüquq bərabərliyinin və suverenliyinin ən mühüm təminatlarından biridir.

Zənnimcə, burada biz demokratik hüquqlardan anti-demokratik məqsədlər, antikonstitusiya məqsədləri üçün istifadə etmək cəhdi ilə rastlaşmışıq. Demokratiyadan belə sui-istifadə halları bu günün vəzifələrinə, yenidənqurmanın vəzifələrinə kökündən ziddir, sovet xalqının mənafeələrinin ziddindədir.

SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin üzvü, Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun üzvü, Ukrayna KP MK-nın birinci katibi V. V. Şerbitski qeyd etdi ki, müzakirə olunan məsələ milliyyətindən asılı olmayaraq heç bir sovet adamını biganə qoya bilməz. Dağlıq Qarabağda, onun ətrafında hadisələrdən Ukrayna xalqı çox narahat olmuşdur. Çünki orada baş verən hadisələr bizim ümumi dərdimizdir və sosialist dövlətimiz üçün nigrançılıqdır.

Bütün sovet adamları kimi, Ermənistan və Azərbaycan zəhmətkeşlərinə də indi onlara üz vermiş qarşılıqlı cəkişmələr deyil, şübhəsiz, sakit, normal insanı həyat və hüquq qaydalarının qorunması gərəkdir. Mənə elə gəlir ki, yaranmış vəziyyətdən çıxmaq üçün əməli əsas M. S. Qorbaçovun məlum müraciətində, sonra isə Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin sosial-iqtisadi inkişafını sürətləndirmək tədbirləri haqqında Sov.İKP Mərkəzi Komitəsinin və SSRİ Nazirlər Sovetinin qəbul etdikləri qərarla irəli sürülmüşdür.

Əlbəttə, baş verən hadisələrin səbəbləri, güman etdiyimiz kimi, illərlə yığılıb qalmışdır. O cümlədən beynəlmiləl tərbiyədə səhvlərlə sosial-iqtisadi inkişafda və əhalinin milli-mədəni tələbatını ödəməkdə nöqsanlarla əlaqədar səbəblər də olmuşdur.

Eyni zamanda getdikcə daha da aydın olur ki, baş verən hadisələr milli eqoizmi qızıxdırmağa, emosiyaları çoxdurmağa, bunlara getdikcə daha təcavüzkar və cəmiyyətə zidd xarakter, hətta indi demək mümkünsə, antisovet xarakter verməyə çalışanların mövqeyi və hərəkətləri ilə bağlıdır. Axı, iş aeroportun zəbt

edilməsinə qədər gedib çıxmışdır. Ona görə iş bu yerə çatmışdır ki, bəzi ekstremistlər Ermənistan vətəndaşlarına müraciət edərək onları, «Pravda»da yazıldığı kimi, partiya, təsərrüfat və sovet orqanlarının rəhbər heyətini müstəqil dəyişdirməyə çağırırlar. Əlbəttə, bu, heç şeyə yaramaz. Aeroportun ələ keçirilməsinin verdiyi nəticələri nəzərə aldığda, ekstremist ünsürlərin belə məsuliyyətsiz, hüquqa zidd hərəkətləri, təbindir ki, hiddət doğurur. Kiyevlilər arasında da, xəbər tutduğum kimi, Donbasda da (bir çox vilayət partiya komitələrinin katibləri zəng ediblər) ünvanımıza, Ali Sovetin Rəyasət heyətinin ünvanına (yəqin bu, Siyasi Büroya da aiddir) tənqidi sözlər deyilir: nə üçün belə çıxışlar qəti surətdə dəf edilmir? Adamlar belə hesab edirlər ki, bu vəziyyətə daha dözmək olmaz.

Natiq dedi: İndi, görünür, cəmiyyəti belə düşüncəsiz hərəkətlərdən və cürbəcür ekstremist, millətçi, cərəyanlı əhval-ruhiyyələrdən, açıq-aşkar qeyri-sosialist ünsürlərdən, özlərinin əslində pozuculuq, yenidənqurma əleyhinə yönəldilmiş məqsədlərini demokratik şüarlarla maskalayan ünsürlərdən qorumaq qayğısına qalmaq hamımız üçün olduqca vacibdir.

Biz də unuda bilmərik ki, xaricdə bəziləri indi Zaqafqaziyada olan halların ölkəmizin digər rayonlarında mümkün qədər daha geniş miqyasda baş verməsi üçün əllərindən gələni etməyə çalışırlar. Elə bilirəm, Azərbaycan və Ermənistan rəhbərləri bu işi yaxşı başa düşürlər.

Təəssüf, mənə, yerli orqanlar münafişinin həllinin səmərəli yollarını uzun müddətdən bəri tapa bilmirlər və Ermənistan KP MK plenumunun da etiraf etdiyi kimi, hadisələrdən geri qalırlar və indi mənə elə gəlir ki, xüsusən Ermənistan da onlar vəziyyətə əslində nəzarət edə bilmirlər. İş o yerə çatıb ki, Dağlıq Qarabağ Vilayət Sovetinin sessiyası Azərbaycan respublikasının tərkibindən çıxmaq barəsində Konstitusiyaya zidd qərar qəbul etmişdir. Kommunistlər, vilayət partiya komitəsi buna necə yol verə bilərdilər - mənə əsla aydın deyildir.

Beləliklə, vəziyyət son həddədək gərginləşmişdir və belə vəziyyətə daha dözmək olmaz. Natiq daha sonra statistika rəqəmləri gətirdi; bu rəqəmlər sübut edir ki, Ermənistan SSR-dən avadanlıq və komplektləşən məmulat göndərilməsinin pozulması nəticəsində iyulda təkcə Ukraynanın maşınqayırma müəssisələri təqribən 200 milyon manatlıq az məhsul verirlər.. Liftlər üçün komplektləşən qovşaqlar kəsirlə göndərildiyinə görə bütün respublika üzrə təqribən 5 min mənzil istifadəyə verilməmişdir. Bu, bütün ölkədə bir çox kollektivlərin mənafeələrinə toxunur, psixoloji şəraitə təsir göstərir. Bu, məhdud münafişə çərçivəsindən çox-çox kənara çıxır.

Biz həmin respublikalardan olan yoldaşlardan xahiş edirik ki, yaranmış vəziyyəti başa düşsünlər.

Biz XIX partiya konfransında sosialist hüquqi dövləti yaratmaq vəzifəsini irəli sürmüşük. Hüquqi islahat məsələsini qaldırıyıq. Bu, bizdən həmin regionda indi baş verən halların bir çoxunun hüquq normalarına uyğun olmadığı üzərində

elə bu gün ciddi düşünməyi tələb edir. Zənnimcə, biz yaranmış real problemi bütün süni hallardan ayırmalı, lazım olan yerdə isə hakimiyyətdən istifadə etməliyik. Heç kəsə imkan verilməməlidir ki, demokratiyamızı mənəm-mənəmlik və cəzasızlıq kimi yozsun. Yoxsa belə hallar dönə-dönə baş verər. Görünür, əmək kollektivlərinin özünü gözdən salmış rəhbərlərini, xüsusən də uzun müddət ərzində tətillənən rəhbərləri daha qətiyyətlə dəyişmək lazımdır. Bunlar nə sayaq rəhbərlərdir? Elə bütün tətilləndilər də aydın başa düşməlidirlər ki, müqavilələr üzrə məhsul göndərilməsinə dair plan tapşırıqlarının pozulması üçün ciddi cavab vermək lazım gələcəkdir.

İndi, ölkə yenidənqurmanın həlledici mərhələsinə qədəm qoyduğu bir zamanda əlbir fəaliyyət, bütün millətlərin və xalqların sıx birliyi xüsusilə zəruridir. Buna görə də qarşılıqlı incikliyin və iradların fəvqündə dayanmaq, heç kəsin hüquqlarına toxunmamaq olduqca vacibdir. M. S. Qorbaçov həmişə belə bir fikri qeyd edir: heç kəsin mənafeələrinə toxunmadan, ən əvvəl bütün xalqların ali mənafeələrini, vahid ittifaq dövlətimizin mənafeələrini əsas tutmaq lazımdır. Təəssüf, Ermənistan və Azərbaycan nümayəndələrinin bugünkü çıxışlarında mən bunu görmədim. Mənə elə gəlir, onlara xatırlatmaq lazımdır ki, ölkənin Konstitusiyasına təkcə nitqlərdə yox, ən əvvəl – işdə və əməllərdə hörmət göstərmək lazımdır.

Məlumdur ki, Konstitusiyanın 78-ci maddəsinə əsasən - bu gün bu barədə artıq deyilmişdir - müttəfiq respublikalar arasında sərhədlər yalnız onların qarşılıqlı razılığı ilə dəyişdirilə bilər. İndi belə razılıq yoxdur. Buna görə də Konstitusiyanın bu maddəsi qərar qəbul edilməsi üçün həm istiqamətdir, həm də əsas. İndi qüvvədə olan qanunları əsas götürdükdə, SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin qərar layihəsində göstərilməsi təklif olunduğu kimi, Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin statusunu dəyişdirmək haqqında qərar qəbul etmək, məncə, mümkün deyildir.

Natiq dedi: Bu gün xüsusilə vacibdir ki, əsl sovet vətənpərvərləri, bunlar isə Ermənistan da da, Azərbaycanda da mütləq çoxluq təşkil edirlər - birinci növbədə kommunistlər, komsomolçular əməli surətdə özlərinin bütün hərəkətlərində əsl beynəlmiləçilik nümunəsi göstərsinlər, Leninin belə bir vəsiyyətini yadda saxlasınlar ki, həmişə və hər işdə beynəlmiləl mənafeələri məhdud başa düşülən milli mənafeələrdən üstün tutmaq lazımdır.

SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyəti sədrinin müavini Qazaxıstan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri Z. K. Kəmaləddinov dedi: Dağlıq Qarabağ ətrafında bugünkü vəziyyətdə belə bir fakt xüsusilə narahatlıq doğurur ki, səbəbləri sakit, təmkinlə təhlil etmək, xalqlardan hər birinin mənafeələrini nəzərə almaq əvəzinə ehtirasları qızıqdırmaq üçün cəhdlər göstərilir. Bütün bunlardan belə bir nəticə çıxarmaq olar ki, yenidənqurmanın əleyhinə çıxan qüvvələr Dağlıq Qarabağ ətrafında hadisələrdə fəal və mütəşəkkil iştirak edir, münaqişəni qızışdırır, adamların milli hisslərini bacarıqla qıcıqlandırır. Natiq dedi: Elə indi görünür ki, Dağlıq Qarabağ ətrafında hadisələr ölkənin iqtisadiyyatına necə ciddi ziyan vurur.

Natiq inişil dekabrda Alma-Ata hadisələrindən danışaraq qeyd etdi ki, demaçoqlar, yenidənqurmanın düşmənləri o zaman millətlərarası münasibətlərdə sağlam olmayan şəraitdən məharətlə istifadə edərək gənclərin arasına milli löyaqətə toxunan məkrli şüar atmışdılar.

M. S. Qorbaçov: Ermənistandan və Azərbaycandan alınmaqda olan çoxlu informasiya göstərir ki, bu, yenidənqurmanı ləngidənlərin hiyləgər manevridir. Onlar adamları həmin respublikalarda həqiqətən həll edilməli olan problemlərdən: kadr məsələlərindən, mənfi hallara qarşı, xəlvəti iqtisadiyyata, proteksionizmə qarşı mübarizədən uzaqlaşdırmaq məqsədi güdürlər. Bu qüvvələr qorxurlar ki, yenidənqurma tezliklə onlardan da haqq-hesab istəyəcəkdir.

Z. K. Kəmaləddinov: Lakin ağıl-kamal və mənəvi sağlamlıq qazax xalqına baş verən hadisəyə sayıq nəzər salmaqda, millətlər arasında yabançılığı aradan qaldırmaqda kömək etdi. Bu gün respublikalarda mənəvi şərait dəyişir, ictimai həyatın Lenin normaları dirçəldilir.

Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında hadisələrin bütün sovet adamlarının mənafeyi ilə bağlı olduğunu nəzərə alaraq Qazaxıstan zəhmətkeşləri SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə bir daha müraciət edərək xahiş edirlər ki, həmin respublikaların ərazisində normal həyatın təmin olunması üçün özünün ali nüfuzundan, Konstitusiyə hüquqlarından axıradək istifadə etsin.

Biz inanırıq ki, Ermənistanın və Azərbaycanın kommunistləri, bütün zəhmətkeşləri qarşıya çıxan fikir ayrılığının çətinliklərini aradan qaldırmaq, bütün sovet xalqının mənafeyi naminə özlərinin dostluğunu qoruyub saxlamaq və möhkəmlətmək üçün özlərində qüvvə tapacaq və mərdlik göstərəcəklər.

SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin üzvü, Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun üzvü, MK katibi, Moskva Şəhər Partiya Komitəsinin birinci katibi L. N. Zaykov tribunaya qalxdı.

O dedi: XIX Ümumittifaq partiya konfransının qətnaməsində qeyd edilmişdir ki, yenidənqurma, demokratikləşdirmə və aşkarlıq millətlərarası münasibətlərdə mənfi halları aşkara çıxarmış və eyni zamanda onların demokratik yolla aradan qaldırılması üçün lazımi şərait yaratmışdır. Bunlar heç də sadə məsələlər deyildir. Onları yalnız bütün amilləri nəzərə almaqla müdrikcəsinə, ədalətlə, qardaş xalqlardan heç birinin, ümumən ittifaqımızın mənafeələrinə toxunmadan həll etmək olar.

Dağlıq Qarabağ problemində sosial-iqtisadi, hüquqi və tarixi-siyasi cəhətləri ayırıb göstərmək olar. Mənaqişənin zahiri, etnik qabığı altında real sosial-iqtisadi mənafeələr gizlənir. Mərkəzdə və yerlərdə sovetlərin vəzifəsi Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti sakinlərinin rifahını yüksəltmək, burada təsərrüfat potensialını və mədəni potensialı daha da inkişaf etdirmək, elə yaxın aylarda və illərdə adamlar üçün hissediləcək nəticələr təmin etmək barədə ölkə rəhbərliyinin qəbul etdikləri mühüm qərarların həyata keçirilməsini daim nəzarət altında saxlamaqdan ibarətdir.

Natiq dedi: Bununla yanaşı, hüquq mühafizə orqanlarına tapşırmaq lazımdır ki, yenidənqurmanın əleyhinə çıxan qüvvələrin, korrupsiya bataqlığına cummuş dəstələrin nalayiq, əslində təhrikçilik rolunu araşdırsınlar, onların barəsində XIX konfransda açıq danışılmışdır.

İğtişaların Ermənistan və Azərbaycan respublikalarının xalq təsərrüfatına, ölkənin bütün iqtisadiyyatına vurduğu ciddi iqtisadi ziyan barədə də açıq danışmaq lazımdır. Nəticə etibarilə bu, təkcə Ümumittifaq büdcəsinə deyil, bir çox ailələrin rifahına da zərər vurur.

Ermənistan SSR-in müəssisələri Moskva zavodlarına təkcə bu ay bir neçə milyon manatlıq komplektləşdirici məmulat borclu qalmışlar ki, bu da bir sıra çox mühüm məmulat, o cümlədən xalq istehlakı malları buraxılışının pozulmasına səbəb ola bilər. Bu, əvəzedici istehsalı təşkil etməyə məcbur edir.

L. N. Zaykov dedi: Biz qətiyyətlə bildirməliyik ki, demokratiya mənəm-mənəmlik deyildir, vaxtı çatmış problemləri zərəkə üsullarla, emosional təzyiqlə həll etmək cəhdləri üçün bəhanə deyildir. Respublikaların və vilayətlərin sərhədlərinin dəyişdirilməsi iqtisadi qarşılıqlı əlaqələri poza bilər, vahid xalq təsərrüfatı kompleksinin inkişafını ləngidər. Nə üçün biz bir ləngitmə mexanizmini digəri ilə əvəz etməliyik? Yenidənqurmanın indiki mərhələsində birinci dərəcəli vəzifə milli-dövlət formalarını dəyişdirmək deyildir, yerlərdə milli və sosial ədalətlətsizlik qalıqlarını, iqtisadi və sosial sahənin inkişafında, mədəniyyətdə və ekologiyada əyintiləri aradan qaldırmaqdır.

Natiq problemin hüquqi cəhətindən danışarkən dedi: «Məsələ belə durmur ki, guya müttəfiq respublikaların sərhədlərinin dəyişdirilməsi və ya Dağlıq Qarabağın bilavasitə mərkəzi hakimiyyətə təbə edilməsi SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin qərarından asılıdır. Məsələ ondadır ki, bizim buna Konstitusiya hüququmuz varmı? Məlum olduğu kimi, SSRİ Konstitusiyasının 78-ci maddəsi və respublika Konstitusiyalarının müvafiq maddələri nəzərdə tutur ki, müttəfiq respublikanın ərazisi onun razılığı olmadan dəyişdirilə bilməz.

Belə çağırışlar eşidilir: gəlin, formalist olmayaq və müttəfiq respublikaların sərhədlərinin dəyişdirilməsi qaydası haqqında SSRİ Konstitusiyasının müddəalarını dəyişdirək. Bu, məsələyə bəsit münasibətdir. Sərhədlərin pozulmazlığı hər bir müttəfiq respublikanın və ümumən SSRİ-nin suveren hüququdur. SSRİ Konstitusiyası muxtar vilayəti birbaşa ali hakimiyyət orqanlarının tabeliyinə və SSR İttifaqının ixtiyarına vermək haqqında xahişi də yerinə yetirməyə imkan vermir. Muxtar respublikalar və vilayətlər bu və ya digər müttəfiq respublikanın tərkibinə daxildirlər və buna görə də onun tabeliyindən müvəqqəti və ya həmişəlik çıxarıla bilməz.

Dağlıq Qarabağın Ermənistan tərkibinə verilməsinin zəruriliyini əsaslandırmaq üçün millətlərin öz müqəddəratını təyin etməsi haqqında tez-tez danışılır. Dağlıq Qarabağın zəhmətkeşləri 1923-cü ildə bu regionun erməni əhalisinin öz iradəsini könüllü bildirməsi yolu ilə Azərbaycanın tərkibində muxtar

vilayət statusu almışdır. Belə olan surətdə bu Konstitusiya qərarını indi dəyişdirmək qanunidirmi? Yox, qanuni deyildir. Sərhədlərin dəyişdirilməsi ilə əlaqədar hər hansı nümunə fəlakətli, gözlənilməz nəticələr verə bilər. Moskvada da, Yerevanda da, Bakıda da, Stepanakertdə də təmkinli, səbrli olmaq və müdriklik göstərmək lazımdır.

Dövlətin bütün hakimiyyəti ilə, sərəncamımızda olan bütün iqtisadi, siyasi və təbliğati vasitələrlə biz uzun sürən bu biabırçı vəziyyətə son qoymalı, Ermənistanda və Azərbaycandakı qardaşlarımızı əməyə, normal mehriban qonşuluq həyatına qaytarmalıyıq.

SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyəti sədrinin müavini, Gürcüstan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri P. K. Kilaşvili qeyd etdi ki, Azərbaycan və Ermənistan respublikalarında baş verən hadisələr, görünür, başqalarına nisbətən Gürcüstan əhalisini daha çox narahat etməlidir. Məsələ heç də təkcə bilavasitə ərazi qonşuluğunda deyil, məsələ həm də ondadır ki, Gürcüstanda çoxlu erməni və Azərbaycanlı vardır. Natiq dedi: Bunu əsas tutaraq Gürcüstan KP MK və respublika hökuməti bu millətlərin və özlərinin dövlət-ərazi qurumlarından kənarda yaşayan başqa millətlərin nümayəndələrinin məskunlaşdığı rayonların sosial-iqtisadi inkişafı üçün əlavə tədbirlər müəyyənləşdirir və həyata keçirir.

Natiq Dağlıq Qarabağ ətrafında vəziyyəti çox mürəkkəb və qeyri-adi bir vəziyyət kimi qiymətləndirdi. O dedi: sadə olmayan belə vəziyyətdə hər hansı hazır resept təklif etmək çox çətindir. Lakin bu barədə danışmalı olsaq, ancaq və hər şeydən əvvəl öz millətçiliyinə və şovinizminə qarşı mübarizə aparmaq belə resept ola bilər.

Səmimi qardaşlıq misilsiz sərvətdir. SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin üzvü, Belorusiya KP MK-nın birinci katibi Y. Y. Sokolov öz çıxışına həmin müdrik xalq kəlamını xatırlamaqla başladı. O dedi: Xalqlar dostluğu həmin qüvvədir ki, faşizmə qalib gəlməkdə ölkəmizə kömək etmişdir. Xalqlar dostluğu yenidənqurmanın başlıca hərəkətverici qüvvəsidir. Buna görə də biz Dağlıq Qarabağ ətrafında vəziyyətin mürəkkəbləşməsinə ən müqəddəs nə varsa ona, Vətənimizin birliyinə, yenidənqurmaya qəsd kimi baxırıq.

Natiq Azərbaycanın və Ermənistanın partiya və sovet orqanlarını, ictimaiyyətini ultimatumlarla danışmaqdan imtina etməyə, buraxılmış səhvlərin düzəldilməsi üzərində, problemin qanunçuluq çərçivəsində həlli üzərində birlikdə işləməyə çağırmışdır. SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin üzvü, P. N. Lebedev adına Fizika İnstitutunun direktoru N. Q. Vasov dedi: Biz başa düşürük ki, daxili və beypəlxalq həyatda öhdəmizə çoxlu vəzifə düşür. Biz beynəlxalq işlərdə problemlərin həlli yollarını tapırıq, hətta amerikalılarla yer üzündə həyatı qoruyub saxlamaq kimi mürəkkəb məsələlərdə razılığa gələ bilmişik. Amma Dağlıq Qarabağda hadisələr bir neçə aydır bizi narahat etməkdədir. Natiq dedi: Ermənistan və Azərbaycan ali sovetləri rəyasət heyətləri sədrlərinin bugünkü çıxışlarında qarşılıqlı güzəşt əşidilmədi. O, SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyətinin komissiyasını

Dağlıq Qarabağa göndərməyi təklif etdi. Bu komissiya düyünü düyün ardınca açıb vəziyyəti normal hala salmaq üçün imkan tapmağa kömək edərdi. İki respublika bir-birinə doğru addım atmalıdır.

SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin üzvü, Özbəkistan KP MK-nın birinci katibi R. N. Nişanov dedi: Milli ərazi məsələlərinin həllində açıq-aşkar amirlik, zorakılıq üsulları, ultimatum ruhlu və Konstitusiyaya zidd hərəkətlər yaramaz. İndi əsas vəzifə ondan ibarət deyil ki, respublikalar arasında yaranmış sərhədlər nəzərdən keçirilib dəyişdirilsin, ondan ibarətdir ki, ümumi evimizdə qayda yaradılsın.

Natiq təəssüf etdiyini bildirdi ki, Q. M. Voskanyanın çıxışında məsələ əslində belə qoyulmuşdur: SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyəti də Ermənistan SSR Ali Sovetinin qərarı ruhunda qərar qəbul etməlidir. Bu düyünü açmaq üçün ultimatum ruhlu tələblər, tətillər, mitinqlər və həmin mitinqlərdəki ekstremist çağırışlar dayandırılmalıdır.

Ermənistan SSR Elmlər Akademiyasının prezidenti, SSRİ Ali Sovetinin deputatı akademik V. A. Hambartsumyan öz çıxışında Ermənistan da və DQMV-də qanunsuz hərəkətləri qətiyyətlə pislədi. O qeyd etdi ki, ictimai asayişin bərpa edilməsi uğrunda qəti mübarizə aparmaq lazımdır.

Natiq yaranmış vəziyyətin tarixi səbəblərini təhlil edərkən DQMV-nin elə sakinlərinin tərəfini saxlamışdır ki, onlar muxtar vilayətin Azərbaycanın tərkibindən çıxmasını və Ermənistan SSR-in tərkibinə daxil edilməsini tələb edirlər. Alim Dağlıq Qarabağın erməni əhalisi barəsində yeritdikləri siyasət üçün Azərbaycan SSR-in əvvəlki rəhbərlərinə qarşı kəskin şəkildə bir sıra ittihamlar irəli sürmüşdür. O həmçinin narahat olduğunu bildirmişdir ki, onun fikrincə, yaranmış vəziyyəti ciddi surətdə yaxşılaşdırmaq üçün hələlik az-çox qəti tədbirlər görülmür.

SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin üzvü, yazıçı R. H. Həməzətov dedi: Nəvə-nəticələrimizə qarşıdakı onilliklər üçün milli ədəvətimi, yoxsa yoldaşlıq hissini miras qoyacağımız bugünkü qərarımızdan asılı olacaqdır.

Bax, buna görə də bu gün çıxış yolunu müzakirə edərkən səhv etməyə haqqımız yoxdur. Vəcdanla etiraf etmək lazımdır ki, indicə bizim qarşımızda çıxış etmiş Ermənistan və Azərbaycan Ali Sovetləri Rəyasət heyətlərinin sədrləri belə səhvə yol verdilər. Natiq dedi: problemin həllinin onlar tərəfindən irəli sürülən variantlarını bir dağlı kimi mən dağlarda güclü daş uçqununun başlanğıcı ilə müqayisə edərdim. Bəs onda biz nə etməliyik? Mənim təklifim sadədir: hələlik hər şeyi Konstitusiyaya tamamilə uyğun şəkildə saxlamalı. Eyni zamanda prinsiplial qərarlar qəbul edilənədək Dağlıq Qarabağı müvəqqəti olaraq ittifaq orqanlarının ixtiyarına vermək imkanını müzakirə etmək yaxşı olardı.

Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Ə. X. Vəzirova söz verildi. O dedi: Adama ağır və acı gəlir ki, XIX Ümumittifaq partiya konfransından sonra SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin birinci iclasında elə problem müzakirə olunur ki, onun qoyuluşunun özü qonşu xalqların dostluğuna xeyli ziyan vurmuşdur. Stepanakertdə

ictimai asayışı, qanunçuluğu bərpa etmək indiyədək görünməmiş tətilləri dayandırmaq üçün təcili tədbirlər görülməlidir.

Natiq demokratikləşdirmə və aşkarlıq şüarları ilə pərdələnən kampaniyanı qanunsuz kampaniya adlandırdı. O, DQMV-dəki vəziyyətdən danışarkən göstərdi ki, partiya və sovet orqanları muxtar vilayətdə ixtiyar sahibi deyildirlər, adamları isə mənfəi halları törədən ünsürlər idarə edirlər.

Natiq dedi: Arutyunyan yoldaşla birlikdə biz iki respublikanın rayonlarını gəzmişik. Orada adamlar bizə açıq deyirdilər: xalqlarımız arasında əsrlərlə davam edən dostluğun pozulmasına yol verməyin.

M. S. Qorbaçov: Siz Arutyunyan yoldaşla görüşlərinizdən danışdınız. Amma baxın, Nişanov yoldaş mənə deyib ki, Özbəkistan rəhbərləri 20 ya 25 il Tacikistan rəhbərləri ilə görüşməyiblər. Bunlar isə çox yaxın respublikalardır, onların taleləri bir-birinə qovuşur. Səmərqənddə xeyli tacik yaşayır. Respublikanın rəhbərləri isə əsrin bir rübü ərzində bir-biri ilə görüşməyiblər. Görün nələrlə olur!

Ermənistan KP MK-nın birinci katibi S. Q. Arutyunyan iki qonşu xalqın münasibətlərini korlamış vəziyyətdən təşviş hissi ilə danışdı. O dedi: Mərkəzi Komitə respublikada dönüş yaratmaq, vəziyyəti normal hala salmaq üçün əlindən gələni edir. Bunun əhəmiyyəti az deyildir ki, Vəzirov yoldaşla biz ümumi dil tapmışıq, problemin həlli yollarının axtarılmasına səy göstərməkdə bir-birimizi başa düşürük. Problemi təmkinlə, sosialist qanunçuluğu çərçivəsində həll etmək lazımdır.

Natiq güzəştli variantlar axtarır tapmağı əməli iş adlandırdı. Bu, DQMV-nin mərkəzi ittifaq orqanlarına və ya SSRİ-yə müvəqqəti olaraq təbə edilməsindən, vilayətin muxtar respublikaya çevrilməsindən, Sov.İKP MK, SSRİ Nazirlər Soveti, SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyəti tərəfindən Dağlıq Qarabağa xüsusi müvəkkillər göndərilməsindən ibarət ola bilər. Başqa variantlar da mümkündür.

Şair, Gürcüstan SSR Elmlər Akademiyasının akademiki İ. V. Abaşidze dedi ki, Dağlıq Qarabağ problemi və bunun nəticə olaraq Ermənistan ilə Azərbaycan arasında münasibətlərdə yaranmış gərginlik sovet adamlarını və xüsusən gürcü xalqını hədsiz dərəcədə narahat edir. Təkcə ona görə yox ki, qardaşlarımızın dərdi ümumi dərddir, həm də ona görə ki, Gürcüstanda xeyli erməni və azərbaycanlı yaşayır. Natiq bu fikrə şərik çıxdı ki, təxirə salmadan iki xalqın nümayəndələrinin görüşlərini təşkil etməyə başlamaq lazımdır. Birinci növbədə bunu Zaqafqaziya xalqları arasında dostluğun təşəkkülünə fəal təsir göstərmiş ziyalı nümayəndələri etməlidirlər. Qonşu xalqlarla dostluq və geniş əməkdaşlıq yolları axtarmaq əsl vətənpərvərlik deməkdir.

Moskva Dövlət Universitetinin rektoru akademik A. A. Loqunov dedi ki, Dağlıq Qarabağ ətrafında hadisələr bizim hamımıza zərərdir, sovet xalqlarının dostluğuna zərərdir. Ermənistanda qəbul edilmiş qərarlar SSRİ Konstitusiyasına ziddir. Biz ölkəmizin əsas qanununa istinad etməliyəm - muxtar vilayəti Ermənistan SSR-in tərkibinə vermək haqqında söhbət də ola bilməz.

Bir çox illər ərzində DQMV-də xeyli problem yığılıb qalmışdır, lakin yenidənqurma gedir və Sov.İKP MK-nın və SSRİ Nazirlər sovetinin müəyyənləşdirdikləri tədbirlər də ciddi nəzarət altına alınmalı və ən qısa müddətdə sözsüz yerinə yetirilməlidir. Bu, problemi həll etməyin başlıca yoludur.

Natiq cəmiyyətin sağlam qüvvələrinin sıx birdəşdirilməsində iki müttəfiq respublikanın ziyalılarının xüsusi rolunu qeyd etdi. O dedi ki, hələlik bu iş zəifləmişdir. Belə təsəvvür yaranır ki, hadisələri Ermənistanın partiya və sovet orqanları deyil, kim isə başqası idarə edir.

İclasda Ermənistan respublikası Elmlər Akademiyasının akademiki, Yerevan Dövlət Universitetinin rektoru S. A. Hambartsumyan çıxış etdi. O dedi ki, Dağlıq Qarabağ problemi təzə problem deyildir. Tarixi haqsızlıq edilmiş və erməni xalqının bir hissəsi öz iradəsinin ziddinə olaraq Sovet Ermənistanından kənarda yaranan muxtar qurumda qalmışdır. Natiq dedi ki, indi Ermənistan da yeni siyasi şərait, kütləvi ümumxalq hərəkəti vardır və bunlar ağıl və ədalətin qələbəsinə, inama əsaslanır.

Natiq bunu bildirməyi özünə borc saydı ki, «Zvartnots» aeroportundakı açınacaqlı münafişə hamını son dərəcə kədərləndirmişdir və hamı münafişəni pisləyir. Şübhə yoxdur ki, müqəssirlər aşkar edilməli və ciddi cəzalandırılmalıdır. Biz tətilləri və aclıqları da pisləyirik, mənə məlum olduğuna görə, bunlar artıq dayandırılmışdır.

Natiq dedi: Beynəlmiləlçiliyi və xalqlar dostluğunu möhkəmləndirmək çağırışları ilə xalq hərəkətini sakitləşdirməyin və ləğv etməyin mümkün olacağına bəslənilən ümidi mən sadələvhlik adlandırdım.

Natiq M. S. Qorbaçovun qeyd etdiyi kimi, belə bir fikirlə razılaşdığını bildirdi ki, biz qarşılıqlı güzəşt axtarmalıyıq.

M. S. Qorbaçov: Məncə, sizin çıxışınızda qarşılıqlı güzəştin mümkünlüyünə heç eyham da yoxdur. Bu ilk çıxışdır ki, özünütənqid və qarşılıqlı güzəşt barəsində hətta eyham da yoxdur. Sizin çıxışınız göstərir ki, siz, nüfuzlu adamlar gəncləri haraya aparırsınız, xalqı nəyə səsleyirsiniz. Siz ki, yoldaş Hambartsumyan, dialoqa girişmək istəmirsiniz və elə təsəvvür yaratmaq istəyirsiniz ki, guya məhz siz Dağlıq Qarabağ uğrunda mübarizə aparırsınız, erməni xalqının mənafeələrini müdafiə edirsiniz. Məgər erməni xalqının, Dağlıq Qarabağın mənafeələrini Azərbaycanın, bütün ölkənin mənafeələrindən ayırmaq olarmı?

Ürək ağrısı, həyəcanlar barəsində sizin dediklərinizin hamısı ilə razılaşıram. Bunlar bizim hamımızı narahat edir. Amma siz nəinki təkcə azərbaycanlılarla, hətta bizimlə də dialoqa girmək istəmirsiniz. S. A. Hambartsumyan: İstəyirəm. Dialoqa girmək istəyirəm. Sizinlə dialoqa başlamazdan əvvəl mən bizim respublikamızda yaranmış vəziyyət haqqında bütün həqiqəti söyləməyi bir kommunist, pedaqoq, rektor kimi özümə borc bildim. Vəziyyət gərgindir.

M. S. Qorbaçov: İcazənizlə sizə bir açıq sual verim. Siz əminsinizmi ki, məhz xalqın adından danışırınsınız?

S. A. Hambartsumyan: Mən öz seçicilərim, professorlar, tələbə gənclər adından danışiram. Vəziyyət son dərəcə ağırdır. İndi baş verənləri Allah heç kəsə göstərməsin! Əgər siz Ermənistanda mənim televiziya ilə çıxışlarımı oxusaydınız və görsəydiniz, məqalələrimi görsəydiniz, XIX partiya konfransından sonrakı çıxışımı görsəydiniz bilərdiniz ki, onlar tamamilə bir-birinin əksinədir.

M. S. Qorbaçov: Yeri gəlmişkən deyim ki, mən bundan xəbərdaram. Sizi dinləyərkən təəccübləndim.

S. A. Hambartsumyan: Təəccüblənmək lazım deyil. Bir çox nətiqlər kimi mən də öz çıxışımı bu cür qurtara bilərdim ki, mədam Konstitusiyada belə maddə var, deməli heç nə etmək olmaz. Biz həmin maddəyə əməl etməli və bununla da işi bitirməliyik. Amma mən deyirəm ki, siz həтта Polşada ziyalılarla, alimlərlə görüşərkən açıqca dediniz ki, qurultayı gözləmədən, Konstitusiyada dəyişiklikləri gözləmədən, heç nəyi gözləmədən biz bu gün XIX partiya konfransının qərarlarını rəhbər tutmaqla fəaliyyətə və işə başlamalıyıq. Mən də deyirəm: gəlin Konstitusiyada dəyişiklikləri gözləmədən milli məsələ sahəsində də dəyişikliklər edək.

Demək istəyirəm ki, bizə qarşılıqlı güzəştlər lazımdır. Əgər biz bu gün qarşılıqlı güzəştə getməsək, onda başqa yerdə olmasa da, Ermənistan da işimiz çox ağır və çətin olacaqdır. Mən cavan deyiləm, çox şey görmüşəm, çox şey bilirəm, amma indi Ermənistanda baş verən əhvalatlar heç vaxt və heç yerdə olmamışdır. Ziyalılar qorxurlar ki, bu məsələyə dair hər hansı ehtiyatsız qərar faciəli nəticələr verə bilər. Biz «Zvartnots» aeroportundan qorxuruq, biz buraxılmış bombalardan, silahdan və sairədən qorxuruq. Bütün bunlardan qorxmaq lazımdır. Ona görə də bizim bugünkü qərarımız qarşılıqlı güzəştə əsaslanan qərar olmalıdır.

Qarşılıqlı güzəşt qaydası ilə mən bir neçə variant təklif edirəm: Müvəqqəti olaraq Dağlıq Qarabağ üçün prezident idarə üsulu yaratmaq olar. Müvəqqəti olaraq DQMV-ni Azərbaycan SSR-in tabeliyindən çıxarmaq, mən nəzərə çarpdırıram, Azərbaycan SSR-in tərkibindən yox, tabeliyindən çıxarmaq və triumvirat tipli xüsusi orqanın tabeliyinə vermək olar. Biz DQMV üçün ədalətli Konstitusiyalı qərar tapanadək tutaq ki, onu müvəqqəti olaraq idarə etmək üçün MK-dan, Ali Sovetdən və Nazirlər Sovetindən müəyyən üçtərəfli bir orqan göndərmək olar.

Mən aliməm, dəqiq elmlərlə məşğulam və bilirəm ki, hər hansı bir problemi, xüsusən də siyasətdə olan problemi həll etmək üçün çox vaxt qarşılıqlı güzəştə keçinmək mümkün olmur.

M. S. Qorbaçov: Mən qarşılıqlı güzəştdən danışanda başqa şeyi nəzərdə tuturam. Siz elə qarşılıqlı güzəşt təklif edirsiniz ki, bu, iki xalq arasında yadlığı saxlayır. Bizə bu lazım deyil. Siz belə təklif edirsiniz: biz bir-birimizə inanmırıqsa, eybi yoxdur, qoy İttifaq hökumətinin təmsilində Allah-taala özü bizi idarə etsin. Mən isə bir-birinin əlini sıxmağı nəzərdə tutan qarşılıqlı güzəştdən

danışiram. Eşitdiyimə görə Azərbaycanda belə bir fikir olmuşdur. Bəlkə DQMV-də yaşayan ermənilərin inamını artırmaq üçün bu vilayətin statusu muxtar respublika səviyyəsinə qaldırılsın? Məncə bu, maraqlıdır. Mənim xoşuma gəlir ki, belə bir məsələ Azərbaycanda qaldırılmışdır. Mən Arutyunyan yoldaşla danışdım, buna o da tərəfdar çıxdı. Lakin Dağlıq Qarabağ Vilayət Xalq Deputatları Sovetinin sessiyası toplaşdı və elan etdi ki, o, Azərbaycana tabe olmur, özü də bunu elə bir məqamda etdi ki, həmin məsələ üzərində iş gedirdi.

Salondan səs: Stepanakertdə mitinq olmuş və orada deyilmişdi ki, bu lazım deyil. Azərbaycanda müəyyən dairələr dərhal imza toplamağa başlamışdılar.

M. S. Qorbaçov: Təkcə bu olmamışdır. Vilayəti ümumiyyətlə, ləğv etmək təklif olunurdu.

Bu hələ bir yana qalsın. Məlumdur ki, Ermənistanda yaşayan azərbaycanlıların sayı Dağlıq Qarabağdakı ermənilərin sayından az deyildir. İndi necə olsun, orada da muxtar vilayətmə yaradaq? Bizim fikrimizcə, elə qüvvələr vardır ki, onlar ümumiyyətlə, problemin düzgün həllini istəmirlər.

Burada əsasən demoqrafiyanın, əhalinin tərkibinin necə dəyişdiyinə istinad edilir. Bu, mühüm dəlil kimi, hətta müəyyən siyasətin nəticəsi kimi qələmə verilir. Deyin görək, əsrin əvvəllərində Yerevanda azərbaycanlı əhali nə qədər idi?

S. A. Hambartsumyan: Əsrin əvvəllərində, Yerevanda?

M. S. Qorbaçov: Bəli.

S. A. Hambartsumyan: Deməyə çətinlik çəkirəm.

M. S. Qorbaçov: Siz bunu bilməlisiniz. Mən sizə xatırlada bilərəm - əsrin əvvəllərində Yerevanda Azərbaycanlılar 43 faiz təşkil edirdi. İndi azərbaycanlılar neçə faizdir?

S. A. Hambartsumyan: İndi olduqca azdır. Yəqin ki, bir faizdir.

M. S. Qorbaçov: Bunu deməklə erməniləri təqsirləndirmək istəmirəm ki, onlar azərbaycanlıları sıxışdırıb çıxarmışlar. Görünür, hansı proseslər isə baş vermişdir və ümumiyyətlə, bunları araşdırmaq lazımdır. Əgər biz hər rəqəmdən belə yapışsaq, bundan məkrli nəticələr çıxarsaq, bir-birimizə ittihamlar yağdırsaq, onda heç nəyə nail olmarıq. Siz ki, alımsınız! İnformasiyada dəqiq, həqiqəti söyləməkdə dəqiq olmaq lazımdır. Əgər bu, ancaq sizin həqiqətiniz və ya mənim həqiqətim olacaqdırsa, bu hələ həqiqət demək deyildir. Lakin olmuş həqiqət də vardır: əsrlər boyu ermənilər və azərbaycanlılar bu torpaqda yaşamışlar. Sizin üçün Dağlıq Qarabağ erməni millətinin beşiyi, necə deyirlər, dayaq nöqtələrindən biridir. Lakin Azərbaycanın bəstəkarları, bir çox başqa insəşənət xadimləri də axı Şuşadan, Qarabağdan çıxmışdır. Axı, insanların ürəklərini, ailələri, əsrləri beləcə asanlıqla, kotanla şumlayırmış kimi ayaq altına salıb şumlamaq olmaz.

S. A. Hambartsumyan: Mixail Sergeyeviç, şumlamaq lazım deyil. Bax bu lazımdır: dəqiq məlumatla malik olmaq lazımdır. Ümidvarıq, Ali Sovet, Ali Sovetin Rəyasət heyəti elə bir qərar çıxaracaqdır ki, Ermənistan SSR-in deputatları gedib bunun ən optimal və mümkün qərar olduğuna xalqı inandırma biləcəklər.

M. S. Qorbaçov: Siyasət - mümkünlük sənətidir.

S. A. Hambartsumyan: Əlbəttə.

M. S. Qorbaçov: Burada siyasi proses gedir, qərarların işlənilib hazırlanması prosesi.

S. A. Hambartsumyan: Elə ona görə də deyirəm ki, Dağlıq Qarabağ məsələsini siyasi yolla həll etmək lazımdır.

M. S. Qorbaçov: Siz isə burada verdiyiniz vədi yerinə yetirməlisiniz: adamları normal həyata qaytarmaq lazımdır.

SSRİ Yazıçılar İttifaqı idarə heyətinin katibi, SSRİ Ali Sovetinin deputatı V. A. Petrosyan öz çıxışına belə bir iddiadan başladı ki, 1921-ci il Qarabağ xalqının tarixi müqəddəratını kəskin surətdə dəyişdirmişdir. Natiq dedi ki, 67 ildir bu muxtar vilayətin sakinləri özlərinin taleyinə aid olan ədalətsiz qərarın ləğv olunmasını tələb edirlər. O, iclasın iştirakçılarına müraciət edib dedi: Məgər bunu Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qəsd adlandırmaq olarmı? Natiq həmin fikri daha qəti formada inkişaf etdirdi. O dedi ki, Dağlıq Qarabağ daha Azərbaycanın strukturunda qala bilməz, Qarabağ xalqının, yazıçının dediyinə görə, əziyyətlər bahasına aşkara çıxardığı bu həqiqəti saya almayan hər hansı bir qərar fəlakətlə nəticələnə bilər.

Natiq belə bir fikir söylədi ki, Sumqayıtda genosid cəhdi həyata keçirilmişdir.

M. S. Qorbaçov: Genosid müəyyən siyasətdir, kortəbii deyil, mütəşəkkil irqi siyasətdir. Sumqayıtda isə cəmiyyətin tör-töküntüləri azğınlıq etmişlər. Onların kimliyi aydınlaşdırılmışdır. Genosid isə hər hansı bir xalq və ya azlıq barəsində qəsdən yeridilən qırğın siyasətidir. Nəyə görə siz quldurların fitnəkarlığını bütün Azərbaycanın ayağına yazmaq istəyirsiniz? Burada hansı genosiddən danışmaq olar? Siz ki, sözün nə demək olduğunu, onun sanbalını bilirsiniz. Siz, elə ittihamlar irəli sürürsünüz ki, sonra ömrünüz boyu buna təəssüflənəcəksiniz.

Çıxış edən dedi ki, Dağlıq Qarabağ probleminin ədalətsiz həlli məyusluq və ürək ağrısı doğuracaqdır.

M. S. Qorbaçov: Bəs siz başqa xalqları düşünürsünüzmü?

V. A. Petrosyan: Əlbəttə, düşünürük.

M. S. Qorbaçov: Elə buna görə də siz bizi xalqların ümumi taleyi, onların necə yaşamalması olduqları barədə düşünməyə çağırmalısınız. Elədimmi?

V. A. Petrosyan: Elədir.

M. S. Qorbaçov: Bu, birinci, bu, çox mühüm dəqiqləşdirmədir, çünki biz ancaq bu cür, yəni hamı barəsində düşünə bilərik. Biz erməni xalqına, Azərbaycan xalqına və ya hər hansı başqa xalqa etinasız qala bilmərik.

V. A. Petrosyan: Tamamilə doğrudur.

M. S. Qorbaçov: Sizə daha bir sual. Sizin çıxışınızda və digər çıxışlarda belə bir fikir vardır ki, Dağlıq Qarabağın problemləri, ancaq onun Ermənistanı verilməsi yolu ilə həll edilə bilər. Deyin görək, başqa yol yoxdurmu?

V. A. Petrosyan: Mixail Sergeyeviç, mən o yolu görmürəm.

M. S. Qorbaçov: Tutaq ki, siz təklif etdiyiniz qərar kimi bir qərar qəbul etdik. Mən şərti olaraq deyirəm. Axı 400 min erməni Azərbaycanda qalır, onların da 207 mini Bakıdadır. Gürcüstanda 500 min erməni yaşayır. Onlar necə olsunlar? Onları da Ermənistana vermək lazımdır?

V. A. Petrosyan: Bu, başqa məsələdir.

M. S. Qorbaçov: Əgər problemi əhalinin bir hissəsi üçün hər hansı dövlət qurumu yaratmadan və Konstitusiyanı dəyişdirmədən başqa yol ilə həll etmək mümkün deyildirsə, onda əhalinin digər hissəsi üçün də eynilə nəyi isə həll etmək lazımdır. Onda Özbəkistanda yaşayan taciklər və Tacikistanda yaşayan özbəklər necə olsunlar?

Gürcüstanda nə qədər Azərbaycanlı yaşayır, yoldaş Gilaşvili?

P. G. Gilaşvili: 500 minədək.

M. S. Qorbaçov: Onlar necə olsunlar? Onlar Azərbaycanla sərhəddə yaşayırlar, onları ayırmaq asandır.

Biz isə həyatın bütün bu hallarına real kontekstdə baxmalıyıq. Biz təklif edirik ki, hər hansı milliyyətdən olan sovet adamı torpağın hansı parçasında yaşayırsa-yəşəsin, özünü yaxşı hiss etməlidir. Düzdür, bu heç də hər yerdə mümkün olmur. Bu, qeyri-normal haldır. Bunu pisləmək lazımdır. Biz özümüzü elə göstərdik ki, guya belə şeylər yoxdur, biz həqiqətən böyük olan nailiyyətlərə istinad edirik. Yeri gəlmişkən deyim ki, sizin heç biriniz bu nailiyyətlərdən, o cümlədən Dağlıq Qarabağın inkişafından danışmadınız. Halbuki orada əsrlərə bərabər sıçrayış, bütöv bir ictimai formasiyanın üzərindən sıçrayış edilmişdir. Mövcud olan bütün nöqsanlara baxmayaraq, bu Dağlıq Qarabağ mədəni və inkişaf etmiş muxtar vilayətdir. Elə isə sual edirəm: biz, Ali Sovetin, Rəyasət heyətinin üzvləri necə hərəkət edək? Problemin həllinə necə yanaşaq? Əgər DQMV-nin tabeliyini dəyişdirmək yeganə yoldursa, onda gərək biz bütün ölkəmizin daxili sərhədlərini dəyişdirək. Adamlar burada əsrlər boyu yaşamışlar. Onlar bizə deyə bilərlər: orada, mərkəzdə dəli olmuşlar, nədir, siz xalqı haraya sürükləyirsiniz, nəyə təhrik edirsiniz? Biz burada yaşayırıq, işləyirik. Hər şeyimiz vardır, siz isə bizi məcbur edirsiniz ki, həyatımızı qondarma, qeyri-həyatı konsepsiyaya uyğunlaşdıraq.

Heç kəs şübhə etmir ki, Dağlıq Qarabağ problemi var və onu həll etmək lazımdır. Söhbət ancaq necə həll etməkdən gedir, söhbət bax, bundan gedir. Siz isə ancaq bir variant təklif edirsiniz.

V. A. Petrosyan: Çünki, Mixail Sergeyeviç, bir belə onilliyin təcrübəsi sübut edir ki, başqa yol mümkün deyil.

M. S. Qorbaçov: Xeyr, biz sizin dediyiniz barədə fikirləşəcəyik, siz isə bizim dediklərimiz üzərində düşünün. Siz ki, bizim düşünməyimiz üçün bizə çox ehtirasla müraciət etmişdiniz. İndi siz bizim vəziyyətimizi başa düşün, xalqın taleyi üçün cavabdeh olan biz hər şeyi ən böyük diqqətlə ölçüb-biçməliyik.

V. A. Petrosyan: Anlayıram ki, bu, mürəkkəb və çətindir.

SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyəti sədrinin müavini, Litva SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri V. S. Astrauskas bununla əlaqədar təəssüfləndiyini bildirdi ki, Azərbaycanın və Ermənistanın partiya və sovet orqanları Sov.İKP MK-nın və İttifaq hökumətinin onlara göstərdiyi diqqətdən və yardımdan istifadə edə bilməmişlər. Natiq dedi: Belə bir fakt təəccüb doğurur ki, iki respublikanın əmək kollektivlərindən Litvaya həmrəylik haqqında xahişlər edilən saysız-hesabsız məktub və teleqramlar gəlir. Dərdlərinə şərik axtaranlar çox vaxt yalan məlumat yayırlar.

Natiq qeyd etdi ki, ölkəmizdə milli münasibətlər sahəsində aşkara çıxarılan problemləri XIX partiya konfransının ruhuna uyğun olaraq həll etmək lazımdır. O, komissiya yaratmaq haqqında akademik Basovun təklifinə tərəfdar çıxdı. Elə komissiya ki, qanun əsasında vəziyyətdən çıxış yolu tapardı.

SSRİ Elmlər Akademiyası Dünya İqtisadiyyatı və Beynəlxalq Münasibətlər İnstitutunun direktoru Y. M. Primakov çıxışına belə başladı: hər şeydən əvvəl, biz kommunist, sonra isə müxtəlif millətlərin nümayəndələriyük. Buna görə də bizi ən əvvəl bu düşündürməlidir ki, yaranmış münəqişə yenidənqurmanın altına qoyulmuş minədir. Məsələnin həllində qarşılıqlı güzəştin labüdlüyü şübhəsizdir. Çünki güzəştəiz mövqə ekstremizmə üçün əlverişli şəraitdir. Qarşılıqlı güzəşt üçün imkan axtarmaq lazımdır. Tarixə istinad edilməsi də qeyri-əməlidir. Əhəli arasında milli çoxluğa istinad edilməsi də əməli deyildir. Qarşılıqlı güzəşt üçün imkan o demək deyildir ki, DQMV bir respublikadan başqasına verilsin, yeganə imkan, zənnimcə, ondadır ki, DQMV-nin statusunu muxtar respublika səviyyəsinə qaldırmaq lazımdır. Həmcinin zəruri hesab edirəm ki, muxtar respublika yaradıldıqda ilk vaxtlar oraya Moskvadan xüsusi komissiya göndəriləsin.

Ölkənin iqtisadiyyatı vahid xalq təsərrüfatı kompleksidir. SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin üzvü, YİHİMS-in sədri S. A. Şalayev bu müddəanı qeyd edərək belə güman etdiyini söylədi: Tətillərin təşkilatçıları, görünür, yaxşı başa düşməlidir ki, onlar məhsul buraxılışını dayandırmaqla sahələrarası ərazi-istehsal əlaqələrinin bütün mürəkkəb sistemini əhatə edəcəklər.

Ölkənin fəhlə sinfi, əmək kollektivləri bu hadisələrə öz qiymətlərini, proletar qiymətini verirlər. Bu gün iki respublika fəhlələrinin və bütün zəhmətkeşlərinin qanuni mənafeələrinin sözün əsl mənasında müdafiə edilməsi onları millətlərarası ehtirasları qızıqsıdaran təhrikçilərin və fitnəkarların, istehsalı pozanların əməllərindən qorumaq deməkdir. YİHİMS, həmkarlar ittifaqları DQMV-nin və Ermənistanın kollektivlərinə, həmkarlar ittifaqı təşkilatlarına bu mövqeni və onu da bildirmişlər ki, siyasi ultimatum forması kimi işin dayandırılması qanuna ziddir, belə ki, Konstitusiyanın müddəaları və imkanlarının əksinədir.

İşləməyən, tətillərə çağıran qruplar nə üçün başa düşmək istəməirlər ki, digər regionlarda öz yoldaşlarını üzüqara edirlər? Əgər onlara, bu gün işləməyən həmin kollektivlərə məhsul, mal, xammal və sair göndərilməsi dayandırılısaydı, özləri nə düşünərdilər?

M. S. Qorbaçov: Yeri gəlmişkən, Stepanakertdə ərzaq dolu vaqonlar dayanıb qalmışdır, onları boşaltmırlar, bu vaxt isə ekstremistlər şayiə yayırlar ki, guya Stepanakertdə adamlar aclıq çəkirlər. Hər şey xüsusi olaraq vəziyyəti kəskinləşdirmək üçün edilir.

SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin üzvü, «Zelenogradtikinti» Tikinti-Quraşdırma İstehsalat Birliyinin tikinti idarəsi kompleks briqadasının briqadiri N. A. Zlobin dedi: Yarım ildir ki, mən qəzetlərdə hər şeydən əvvəl Dağlıq Qarabağdan məlumat axtarıram. Həqiqət ondan ibarətdir ki, Dağlıq Qarabağ ətrafında yaranmış vəziyyət milli siyasətimizin nəticəsi deyildir, bu siyasətin təhrif edilməsinin birbaşa nəticəsidir. Bir şey qətidir: baş verən tətilər yenidənqurmanın əleyhinə işləyir, qardaş xalqların qarşılıqlı münasibətlərində gərginliyə doğru aparır, mürəkkəb vəziyyətdən çıxış yolu axtarılmasını ciddi şəkildə çətinləşdirir.

Natiq iki qardaş respublikanın bilavasitə fəhlə sinfinə müraciət edərək, onu yeganə düzgün yoldan capmamağa, işin nəticə üçün məsuliyyəti öz üzərinə götürməyə çağırırdı. O qeyd etdi ki, yenidənqurma başlıca, doğma işimizdir, onsuz bizim gələcəyimiz yoxdur. Fəhlə sinfi ən əvvəl siyasi yetkinlik, yüksək vətəndaşlıq ruhu, sosialist sərvətlərimizə sarsılmaz sədaqət göstərməlidir.

SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin üzvü, Xarici Ölkələrlə Sovet Dostluq və Mədəni Əlaqə Cəmiyyətləri İttifaqı rəyasət heyətinin sədri V. V. Tereşkova dedi: Ölkənin həyatının ən mürəkkəb məsələləri elə həll edilməlidir ki, bu, çox böyük nailiyyətimiz olan sovet xalqlarının dostluğuna ziyan vurmasın.

O qeyd etdi ki, yaranmış vəziyyətdə bir çox dövlət təşkilatları və ictimai təşkilatlar bacarıqsızlıq göstərmişlər. Onlar yaxınlaşmaqda olan prosesə vaxtında qarışmamışlar.

Natiq SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyəti qərarının layihəsinə tərəfdar çıxaraq bir daha qeyd etdi ki, problem möhkəm hüquqi və demokratik əsasda həll olunmalıdır.

Necə oldu ki, belə bir gərgin vəziyyət yarandı? SSRİ Ali Sovetinin deputatı, Azərbaycan yazıçısı M. Ə. İbrahimov öz çıxışına bu sualla başladı. Səbəblər çoxcəhətlidir və onlar burada göstərildi. Natiq dedi: Qarabağ hadisələrindən çıxan ən mühüm nəticələrdən biri bunu hesab etmək lazımdır ki, bizim partiya və sovet orqanları, kütləvi informasiya vasitələri, yazıçılar millətçiliyin təzahürlərinə kifayət qədər diqqət yetirmirlər. Düşüncəsi dar olan bəzi adamlar demokratiyanı belə başa düşmüşlər ki, guya nə istəsən edə bilərsən. Təəssüf ki, onların fəaliyyətinə meydan verilmişdi.

Natiq qeyd etdi ki, qarşıya çıxan problemləri şəhərlərin və kəndlərin sakinləri ilə sıx əlaqə şəraitində həll etmək lazımdır. O, həmçinin göstərdi ki, xalqın gözündə ziyalı nümayəndələrinin nüfuzunu artırmaq vacibdir.

SSRİ Ali soveti Rəyasət heyətinin üzvü, Kirovoqram vilayətinin Novoukrainski rayonundakı, Sov.İKP XX qurultayı adına kolxozun traktor briqadasının başçısı A. V. Kitalov qeyd etdi ki, çoxmillətli sovet dövlətini möhkəmlətmək bizim ümumi qaygımızdır. O, mübahisəli məsələləri zor gücünə həll etməyə cəhd göstərənləri pislədi. Natiq dedi: Yığılıb qalan problemlərin həlli üçün yeganə düzgün yol hər kəsin vicdanlı əməyidir. Çıxış edən Azərbaycan və Ermənistan xalqlarını bir-birindən üz döndərməməyə, birliyə nail olmağa və razılığa gəlməyə çağırırdı.

SSRİ Ali soveti Rəyasət heyəti sədrinin müavini, Estoniya SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri A. F. Rüytel Dağlıq Qarabağ hadisələrini bütün cəmiyyətin yenidən qurulması və demokratikləşdirilməsi prosesi üçün ciddi sınaq adlandırdı. O, erməni və azərbaycanlı yoldaşları ümumi məqsədlərimizi dərk etmək səviyyəsinə qalxmağa, müdrikliyə və səbrli olmağa çağırırdı.

Natiq böhranlı vəziyyətin ləğv edilməsinə dair-proqram barədə öz baxışını iclasın iştirakçılarına şərh etdi. O dedi: Əvvəlcə vəziyyəti ələ almaq, yəni DQMV-nin bütün sakinlərinin təhlükəsizliyinə təminat yaratmaq, orada qayda-qanunu və sakitliyi təmin etmək lazımdır. Sonra ermənilərin və azərbaycanlıların həqiqətən hamının hörmətini qazanmış nümayəndələrini, xalqın bütün rəsmi və qeyri-rəsmi liderlərini qarşılıqlı surətdə məqbul qərarın işlənilib hazırlanmasına cəlb etmək lazımdır. Onları diqqətlə dinləmək, qarşılıqlı anlaşımağa nail olmaq və yalnız bundan sonra qəti təkliflə çıxış etmək lazımdır.

SSRİ-nin baş prokuroru A. Y. Suxarev hadisələrin inkişafında iki cəhətə diqqəti cəlb etdi. Birincisi - bu, hakimiyyət orqanlarının, o cümlədən DQMV-də hakimiyyət orqanlarının Konstitusiyaya zidd, hüquqa zidd xarakterli hərəkətləridir. Belə hərəkətlər gərginliyi artırmaq və milli ədavəti qızışdırmaq üçün bir növ leqal, icazə verilmiş platforma yaradır. Çıxış edən Dağlıq Qarabağın yığılıb qalmış problemlərinin mürəkkəbliyini azaltmadan qeyd etdi ki, Azərbaycan SSR-in tərkibindən çıxmaq haqqında vilayət xalq deputatları soveti sessiyasının qərarını səhv və qanuna zidd qərar hesab edir.

Problemin ikinci cəhəti bundan ibarətdir ki, hadisələr hüquq qaydasının ardıcıl surətdə pozulması fonunda cərəyan edir. Qatı xuliqanlar, təhrikçilər cəzalandırılmalıdırlar, lakin məhkəmə-prokuror tədbirləri son tədbirlərdir. Onlar ekstremizmin və ya zorakılığın ictimai, mənəvi-siyasi pislənməsini məntiqi surətdə tamamlamalıdır.

SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyəti sədrinin müavini, Moldaviya SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri A. A. Mokuşov dedi: Üzdənirəq «güruh demokratiyası» sosialist qanunçuluğundan və əxlaq normalarından kənara çıxmaq halları bəzi adamların siyasi və hüquq mədəniyyəti səviyyəsinin kifayət qədər

olmadığını göstərir. O, qeyd etdi ki, Dağlıq Qarabağ barədə Sov.İKP MK-nın və SSRİ hökumətinin qərarı DQMV zəhmətkeşlərinin bu gününə və sabahına təminat verən gözəl sənəddir. Azərbaycanda və Ermənistan da yerli rəhbərlər həmin sənədi aldıqdan sonra nə etməli idilər? Qollarını çırmayıb onun yerinə yetirilməsi üçün ruh yüksəkliyi ilə işə başlamalı idilər.

Natiq qeyd etdi ki, DQMV-nin bir respublikadan başqa respublikaya verilməsi haqqında tələblər SSRİ Konstitusiyası ilə bir araya sığmır. Sov.İKP MK Siyasi Bürosu, SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyəti səbrlə, təmkinlə hərəkət etmiş və problemi başa düşmüşlər. Lakin respublika orqanları hər şeydən əvvəl razılığa gəlmək yollarını axtarmalıdılar.

SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyəti sədrinin müavini, Tacikistan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri Q. Pallayev dedi; Dağlıq Qarabağda, Ermənistan da və Azərbaycanda qeyri-sağlam hallar ürək ağrısı ilə qarşılanır. O dedi: XIX Ümumittifaq partiya konfransından sonra biz, nümayəndələr kommunistlərlə, zəhmətkeşlərlə görüşürük. Adamların belə bir açıq sualına cavab vermək o qədər də asan deyildir: axı, Zaqafqaziya regionunda nələr baş verir?

DQMV-ni və Ermənistan SSR-i bürümüş tətillər nəticəsində ölkənin vahid iqtisadi orqanizminin məruz qaldığı böyük itkilərdən danışaraq natiq dedi ki, uzun illər ərzində yığılıb qalmış problemləri indi əzmlə və ağılla həll etmək lazımdır. Sovet orqanları, ictimai təşkilatlar burada xüsusilə mühüm rol oynamalıdılar.

Sovet adamlarını bir-birindən ayırmayan, əksinə, yenidənqurma bayrağı altında sıx birləşdirən bütün ağıllı yollardan istifadə olunmalıdır. SSRİ bizim ümumi evimizdir, bizim ailəməizdir. Biz çətinlikləri ailədə olduğu kimi həll etməli, təcrübədən, xeyirxah məsləhətdən istifadə etməli və razılığa gəlməliyik.

Ermənistan və Azərbaycan gəncləri, onlarla birlikdə başqa müttəfiq respublikaların gəncləri üçün ciddi təhlükə yaranmışdır. SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin üzvü, YİLKĞİ MK-nın birinci katibi V. İ. Mironenko öz çıxışına belə başladı. O dedi: - Millətçilik və ya şovinizm azarına tutulmuş bir gənc mənəvi cəhətdən ölü və kordur, çünki bu azara tutulduqdan sonra dünyaya əyri güzgü vasitəsilə baxacaq və hər şeydə və həmişə yad fikirlilərin fitnələrini görəcəkdir.

Natiq dedi: Bu gün söhbət heç də təkcə Dağlıq Qarabağın çoxdankı və çətin problemindən getmir. Söhbət ondan gedir ki, biz çətinlikləri aradan qaldıraraq xalq təsərrüfatında, sosial sahədə həqiqətən vaxtı çatmış məsələləri həll edə biləcəyikmi, yoxsa köhnə səhvləri və inciklikləri saymaqla məşğul olacaq, ağrı hissini daha da dərinləşdirəcək, demokratiya yolunda çətinlikləri artıracaq və hökuməti lazım gəldikcə fəvqəladə tədbirlərə əl atmağa vadar edəcəyik.

Axırda A. A. Qromiko çıxış etdi.

O dedi: hər şeydən əvvəl, qeyd etmək istərdim ki, keçirilən fikir mübadiləsi, zənnimcə, sosializm şəraitində millətlərarası münasibətlərin nəzərdən keçirilməli və həll edilməli olduğu ilkin əsası tam aydınlığı ilə aşkara çıxardı. M. S.

Qorbaçovun çıxışında bu cür ilkin əsas aydın ifadə olunmuşdur. Onun mahiyyəti bundan ibarətdir ki, biz çoxmillətli dövlətdə yaşayırıq və tarixi müqəddəratın, bu sözün ən geniş, dərin və nəcib mənasında müqəddəratın ümumiliyi ilə bir-birimizə bağlıyıq. Buna görə də millətlərarası münasibətlər təkmilləşdirilərkən ölkəmizin bütün millətlərinin və xalqlarının mənafeləri nəzərə alınmalıdır. O, bizim başlıca sərvətimizə - İttifaqımızın bütövlüyünə, bütün sovet xalqlarının sarsılmaz dostluğuna zərər vura bilməz. Bu, birinci və başlıca cəhətdir.

İkincisi. Hamı tam aydınlığı ilə dərk etməlidir ki, biz məsələnin hüquqi cəhətini inkar edə bilmərik. Bizim üçün bu, hər şeydən əvvəl ona görə qeyri-məqbuldur ki, partiya konfransında sosialist hüquqi dövləti yaratmaq ideyasını irəli sürdüyümüz və dərindən əsaslandırıdığımız, qanunçuluğun pozuntularına qarşı mübarizə apardığımız halda, biz konfrans qərarlarının həyata keçirilməsinə SSRİ Konstitusiyasını pozmaqdan başlaya bilmərik. Mən Konstitusiyanın 78-ci maddəsinin müddəasını bir daha xatırladıram: «Müttəfiq respublikanın ərazisi onun razılığı olmadan dəyişdirilə bilməz. Müttəfiq respublikalar arasında sərhədlər müvafiq respublikaların qarşılıqlı sazişi əsasında dəyişdirilə bilər və bu saziş SSRİ İttifaqı tərəfindən təsdiq edilməlidir». Sadə və aydındır. Bunu heç də hamı yaxşı dərk etməmişdir. Bu, yoldaşlar, reallıqdır. Onu inkar etmək olmaz və bizim bunu inkar etməyə haqqımız yoxdur. Hüquqi dövləti qurmağa onun əsas qanununu pozmaqdan başlamaq sözlə işin birliyini pozmaq deməkdir.

Üçüncüsü, bu o deməkdir ki, SSRİ Konstitusiyası çərçivəsində, demokratik qaydalar çərçivəsində, dövlət hakimiyyəti orqanlarına təzyiq göstərmədən, emosiyaları qızıxdırmadan qarşılıqlı surətdə məqbul yollar axtarır tapmaq üçün bütün imkanlardan istifadə edilmişdir? Mixail Sergeyeviç burada həmin mövzuda yaxşı danışdı, başqaları da öz çıxışlarında bu mövzuya toxundular. Zənnimizcə, cavab birmənalı olmalıdır: yox, istifadə edilməmişdir, üstəlik, əslində belə bir iş heç başlanmamışdır. Çıxış edən yoldaşlar Rəyasət heyətinin iclasında onlarca misal gətirdilər. Həmin misallar bu tezisə düzgünlüyünü təsdiq edir. İki qardaş respublika dərhal barışmaz mövqelər tutmuşdur, təəssüf ki, onların arasında konkret, yaradıcı dialoq başlanmamışdır. Dialoq isə, şəksiz, Konstitusiyaya riayət etməklə, qarşılıqlı surətdə məqbul qərarlar qəbul olunmasına gətirib çıxarmalı idi. Çıxılmaz görünən vəziyyətlərdən də çıxış yolu axtarır tapmaq arzusu hətta beynəlxalq işlərdə də müsbət nəticələrə gətirib çıxarır.

Mənə elə gəlir ki, hamı olmasa da, burada iştirak edənlərin əksəriyyəti - həm Rəyasət heyətinin üzvləri, həm də ictimaiyyətin nümayəndələri hər hansı auditoriyada bu mövzuda mühazirə oxuya bilər, bizim xarici siyasətimizdən, beynəlxalq həyatdan misallar gətirərdi. Axı burada qardaş xalqlardan, xeyirxah əməllərdən, on illər boyu davam edən səmərəli əməkdaşlıqdan söhbət gedir. Doğrudanmı, bütün bunlar nəzərə alınmaya bilər? Doğrudanmı bütün bunlar bir kənara atıla bilər?

İki qonşu respublikanın bu cür mövqeyi sosialist beynəlmiləliyi prinsiplərinə uyğun gəlmir. Bu, həm Azərbaycanın, həm də Ermənistanın rəhbərliyinə aiddir. Onlardan hər birinin təqsirini tərəziyə qoyub çəkməyəcəyik. Respublikaların rəhbərliyi inandırılmalı, nümunə olmalı, adamları özlərinin ardınca aparmağı bacarmalı, millətçilik təzahürlərinə təsirli müqavimət göstərməlidir. Bəs haqqında danışdığımız bu qarşıdurma haradadır? Dağlıq Qarabağ məsələsi xüsusi məhəlli məsələ deyildir. Bu gün bu, bütün sovet xalqının təşvişidir. Adamlar gərgin surətdə gözləyir və ümid edirlər ki, xalqlar dostluğu özünün sarsılmazlığını bu şəraitdə də yenidən sübut edəcəkdir. Biz M. S. Qorbaçov ilə Polşaya getmişdik. Bizə belə bir sual verirdilər: sizdə nə danışılar, Qafqazdan, Ermənistandan, Azərbaycandan, Dağlıq Qarabağdan təzə nə xəbər var? Bütün ölkə bunu gözləyir. İndi başlıcası, respublikalar arasında yabançılığı aradan qaldırmaqdan ibarətdir, ondan ibarətdir ki, vəziyyəti sabitləndirmək üçün tədbirlər görülsün.

SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyəti yekdilliklə müvafiq qərar qəbul etdi.

Azərbaycan SSR-dən və Ermənistan SSR-dən SSRİ Ali Soveti deputatlarının böyük bir qrupu Rəyasət heyətinin İclasında iştirak edirdi (SİTA).

Kommunist» qəzeti, 20 iyul 1988-ci il

ERMƏNİSTAN SSR VƏ AZƏRBAYCAN SSR ALİ SOVETLƏRİNİN DAĞLIQ QARABAĞ MƏSƏLƏSİ BARƏSİNDƏ QƏRARLARI HAQQINDA

SSRİ ALİ SOVETİ RƏYASƏT HEYƏTİNİN QƏRARI

1. SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyəti DQMV Xalq Deputatları sovetinin xahişi ilə əlaqədar Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin Ermənistan SSR-in tərkibinə keçməsi haqqında Ermənistan SSR Ali sovetinin 1988-ci il 15 iyun tarixli xahişini və Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin Ermənistan SSR-in tərkibinə verilməsinin qəbul edilməzliyi haqqında Azərbaycan SSR Ali Sovetinin 1988-ci il 17 iyun tarixli qərarını müzakirə edərək, Azərbaycan SSR-in və Ermənistan SSR-in sərhədlərinin və Konstitusiya əsasında müəyyənləşdirilmiş milli-ərazi bölgüsünün dəyişdirilməsini qeyri-mümkün hesab edir.

SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyəti belə qərar qəbul edərkən SSRİ Konstitusiyasının bu müddəasını (78-ci maddə) əsas tutur ki, müttəfiq respublikanın ərazisi onun razılığı olmadan dəyişdirilə bilməz. Başqa qərar hər iki respublikanın xalqlarının ümdə mənaflərinə zidd olar, bu regionda millətlərarası münasibətlərə ciddi zərər vurardı.

SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyəti qeyd edir ki, sovet hakimiyyəti illərində Lenin milli siyasətinin həyata keçirilməsi əsasında Dağlıq Qarabağ zəhmətkeşləri partiya və sovet təşkilatlarının rəhbərliyi altında iqtisadiyyatın,

elmin inkişafında və sosial həyatın başqa sahələrində böyük müvəffəqiyyətlər qazanmışlar. Bununla birlikdə, muxtar vilayətdə erməni əhalinin milli mənafeləri ilə bağlı olan bir çox məsələlər, xüsusən mədəniyyət, təhsil sahəsində, kadr siyasətində məsələlər uzun müddət həll edilmirdi. Muxtar vilayətin Konstitusiya hüquqları pozulurdu. Bütün bu mənfi hallar vaxtında nəinki aradan qaldırılmaz, həm də yığılıb qalırdı. Azərbaycan SSR-in, Ermənistan SSR-in və Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin hakimiyyət orqanları yaranmış vəziyyətin qiymətləndirilməsinə səthi yanaşmış, bu regionda mövcud milli-ərazi quruluşunu dəyişdirmək barəsində əsassız çağırışların siyasi cəhətdən təhlükəli olduğunu dərk etməmiş, passiv mövqe, gözləmə mövqeyi tutmuşdular. Respublikalarda vəziyyət kəskinləşmiş, iqtisadiyyata, Ermənistan və Azərbaycan xalqlarının millətlərarası münasibətlərinə böyük zərər dəymişdir. Bütün bunlar ölkəmizin zəhmətkeşləri tərəfindən haqlı olaraq pislənmişdir.

Dağlıq Qarabağda yaranmış vəziyyəti düzəltmək və ciddi nöqsanları aradan qaldırmaq üçün Sov.İKP MK-nın, SSRİ Ali soveti Rəyasət heyətinin və SSRİ Nazirlər sovetinin qərarlarında Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində iqtisadiyyatın, mədəniyyətin daha da inkişafını təmin etmək, zəhmətkeşlərin rifahını yüksəltmək, sosialist qanunçuluğunu və ictimai asayışı möhkəmlətmək, Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR əhalisinin qardaşcasına dostluq və əməkdaşlıq ruhunda tərbiyəsini gücləndirmək sahəsində böyük tədbirlər nəzərdə tutulmuşdur. Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin Ermənistan SSR ilə əlaqələrini genişləndirmək üçün lazımi şərait yaradılmışdır. SSRİ Ali sovetinin Rəyasət heyəti öz nümayəndələrini Dağlıq Qarabağa göndərməyi məqsədəuyğun hesab edir; onlar qəbul olunmuş qərarların sözsüz yerinə yetirilməsini təmin etmək üçün Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR nümayəndələri ilə sıx əməkdaşlıq şəraitində fəaliyyət göstərəcəklər.

2. SSRİ Ali sovetinin Rəyasət heyəti Azərbaycan Ermənistan müttəfiq respublikalarının zəhmətkeşlərini, partiya və dövlət orqanlarını azərbaycanlı əhali ilə erməni əhali arasında mehriban münasibətlərin, qardaşlıq münasibətlərinin bərpası üçün əllərindən gələni etməyə çağırır.

SSRİ Ali sovetinin Rəyasət heyəti SSRİ Nazirlər sovetinə, Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR xalq deputatları sovetlərinə, onların icra və sərəncam orqanlarına tapşır ki, Ermənistan da, Dağlıq Qarabağda və Azərbaycanın digər regionlarında vəziyyəti normal hala salmaq, əmək intizamının möhkəmlənməsini, SSRİ Konstitusiyasına və sovet qanunlarına sözsüz əməl olunmasını təmin etmək üçün lazımi tədbirlər görsünlər, milli düşmənçiliyin qızışdırılmasına yönəldilən hər cür fəaliyyətin, demokratik hüquqlardan antidemokratik məqsədlər üçün istifadə etmək cəhdlərinin qarşısını qətiyyətlə alsınlar.

Bununla əlaqədar olan və SSRİ Ali soveti Rəyasət heyətinin iclasında qaldırılan məsələlərin öyrənilməsini Millətlər sovetinin xüsusi olaraq yaradılan

komissiyasına tapşırmaq məqsəduyğun hesab edilsin; komissiya öz təkliflərini hazır olduqca SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin müzakirəsinə verəcəkdir,

3. SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyəti belə hesab edir ki, indi Sov.İKP XIX Ümumittifaq konfransı cəmiyyətimizdə inqilabi dəyişikliklər proseslərini dərinləşdirmək, o cümlədən millətlərarası münasibətləri daha da möhkəmlətmək və inkişaf etdirmək sahəsində qarşıya yeni vəzifələr qoyduğu bir zamanda xüsusilə vacibdir ki, bütün müttəfiq və muxtar respublikaların ali sovetlərinin Rəyasət heyətləri, yerli xalq deputatları sovetləri sovet adamlarının dostluğunu və bərabərhüquqlu əməkdaşlığını beynəlmiləlcilik prinsipləri əsasında möhkəmlətmək məsələlərini daim diqqət mərkəzində saxlasınlar. Çalışmaq lazımdır ki, milliyyətdən asılı olmayaraq hər bir sovet adamı ölkənin hər hansı rayonunda özünü tamhüquqlu vətəndaş kimi hiss etsin. Millətlərarası münasibətlərin qarşıya çıxan məsələlərini vaxtında istər hər bir millətin və xalqın, istərsə də bütün sosialist Vətənimizin mənafelərini maksimum nəzərə almaqla həll etmək lazımdır.

SSRİ Ali soveti Rəyasət heyətinin sədri; **A. QROMHIKO**

SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin katibi; **T. MENTEŞAŞVİLİ**

Moskva- Kreml, 18 iyul 1988-ci il

«Kommunist» qəzeti, 20 iyul 1988-ci il

SOV.İKP MƏRKƏZİ KOMİTƏSİNDƏ VƏ SSRİ ALİ SOVETİNİN RƏYASƏT HEYƏTİNDƏ

Sov.İKP Mərkəzi Komitəsi və SSRİ Ali sovetinin Rəyasət heyəti «Dağlıq Qarabağ məsələsi barəsində SSRİ Ali soveti Rəyasət heyətinin qərarını həyata keçirmək sahəsində əməli tədbirlər haqqında» qərar qəbul etmişlər.

Qərarda deyilir: «Ermənistan SSR və Azərbaycan SSR ali sovetlərinin Dağlıq Qarabağ məsələsi barəsində qərarları haqqında» SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin 1988-ci il 18 iyul tarixli qərarına müvafiq surətdə Sov.İKP MK üzvü, SSRİ Ali sovetinin deputatı, Sov.İKP MK-nın şöbə müdiri A. İ. Volski yoldaş Dağlıq Qarabağ barəsində Sov.İKP MK-nın, SSRİ Ali soveti Rəyasət heyətinin və SSRİ Nazirlər sovetinin qərarlarının yerinə yetirilməsi sahəsində Azərbaycan, Ermənistan və DQMV partiya, sovet və təsərrüfat orqanlarının işini təşkil etmək və əlaqələndirmək üçün Sov.İKP MK-nın və SSRİ Ali soveti Rəyasət heyətinin nümayəndəsi kimi Azərbaycan SSR-in Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinə göndərilsin, ona müvafiq səlahiyyətlər verilsin.

Azərbaycan və Ermənistan kommunist partiyalarının MK-larına, Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR ali sovetlərinin Rəyasət heyətlərinə və nazirlər Sovetlərinə, habelə müvafiq ittifaq nazirliklərinə və baş idarələrinə göstəriş verilmişdir ki, qəbul olunmuş partiya və dövlət qərarlarını sözsüz yerinə yetirmək

vəzifələrinin həyata keçirilməsində Sov.İKP MK-nın və SSRİ Ali soveti Rəyasət heyətinin nümayəndəsinə hər vasitə ilə yardım və kömək göstərsinlər. Bu məqsədlə ona lazım olduqda Sov.İKP MK aparatının, SSRİ Ali soveti Rəyasət heyətinin, nazirliklərin və baş idarələrin, digər mərkəzi orqanların məsul işçilərini qarşıya çıxan məsələlərin həlli üçün cəlb etmək hüququ verilmişdir.

SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin 1988-ci il 18 iyul tarixli qərarında nəzərdə tutulduğu kimi, SSRİ ali soveti Millətlər sovetinin deputatları sırasından xüsusi komissiya yaradılmışdır.

Kommunist qəzeti, 27 iyul 1988-ci il

VƏTƏNİN ALİ MƏNAFELƏRİ NAMİNƏ BAKİ ŞƏHƏR PARTİYA FƏALLARININ MÜŞAVİRƏSİ

Azərbaycan zəhmətkeşləri SSRİ Ali soveti Rəyasət heyətinin 1988-ci il 18 iyul tarixli qərarını ürəkdən bəyənir və tamamilə müdafiə edirlər. Bu qərar erməni və Azərbaycan xalqları arasında mehriban qardaşlıq münasibətlərinin bərpa edilməsində, əmək intizamının möhkəmləndirilməsində, SSRİ Konstitusiyasına və sovet qanunlarına sözsüz əməl olunmasında, şübhəsiz, çox böyük rol oynayacaqdır.

Bakı şəhəri partiya fəallarının geniş müşavirəsi olmuşdur. Müşavirədə Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Ə. X. Vəzirov çıxış etmişdir. O, SSRİ Ali soveti Rəyasət heyəti iclasının yekunlarından, Sov.İKP MK-nın Baş katibi M. S. Qorbaçov yoldaşın çıxışındakı müddəalarla və göstərişlərlə əlaqədar olaraq respublika partiya təşkilatının böyük və məsul vəzifələrindən danışıbmışdır.

Vəzirov yoldaş demişdir. İcazə verin, bu çətin mürəkkəb günlər, həftələr və aylar ərzində göstərilmiş böyük təmkinə Mixail Sergeyeviç Qorbaçovun yüksək qiymət verdiyini, onun təşviqi ilə Bakının və respublikamızın kommunistlərinə, bütün zəhmətkeşlərinə yetirim. O, emosiyalara uymayan, kamalı, dövlətimizin ali mənafeələrini rəhbər tutan yoldaşlarımızın beynəlmiləlçilik mövqeyini yüksək qiymətləndirmişdir.

Baş vermiş hadisələr üzündən cari işləri unutmaq olmaz. Yenidənqurma fəal, fədakarcasına işləmək deməkdir və onu sözdə deyil, əməldə müdafiə etmək lazımdır.

Yarımilliyn yekunlarına görə, Stepanakertdən başqa, Azərbaycan Sənayesi ahəngdar işləyir, bir sıra göstəricilər ötən ildəkindən yaxşıdır. Biz razılıq hissilə qeyd edirik ki, Bakının bir çox əmək kollektivləri ikinci şənbəni də işləyirlər ki, XIX partiya konfransının qərarlarına layiqincə cavab versinlər, yol verilmiş geriliyin yerini doldursunlar.

Kənddə işlər pis getmir. Dövlətə mal-qara və qatıq, süd, yumurta və yun satışına dair birinci yarımilliyn planı yerinə yetirilmişdir. İyulun 16-dək olan məlumata görə, keçən ilin müvafiq dövründəkindən çox məhsul istehsal edilmiş və

plan bu qədər yerinə yetirilmişdir: ət— 104 faiz, süd— 102 faiz, yumurta —105 faiz və yun—110 faiz. Planda nəzərdə tutulan 5 min ton əvəzinə 5,5 min ton barama təhvil verilmişdir.

Dövlətə 214 min ton taxıl təhvil verilmişdir ki, bu da illik planın 73 faizi qədərdir. 1,15 milyon ton, yəni bildirkindən 155 min ton çox taxıl istehsal edilmişdir. Çoxlu yem tədarük edilmişdir.

İcazə verin, sənayemizin və kənd təsərrüfatımızın bütün əməkçilərinə Azərbaycan KP MK-nın ən səmimi minnətdarlığını yetirim, ona görə ki, onlar yenidənqurmanın tələblərini düzgün başa düşür, onun həyata keçirilməsini yüksək əmək nəticələri ilə təmin edirlər.

Bununla birlikdə, biz daha böyük nailiyyətlər, o cümlədən ərzaq məhsulları istehsalında daha böyük nailiyyətlər qazana bilirik. Məsələn, heyvandarlıq xammalının emalında açıq-aşkar ümumi həcm ardınca qaçmağa son qoyulsa, 7 min ton əlavə ət əldə etmək olar. Tələbat olmayan brınzanın istehsalını təkcə 2 min ton ixtisar etmək yolu ilə 750 ton əlavə yağ götürmək olar.

Belə ehtiyat mənbələri az deyildir. İndi başlıca vəzifə odur ki, ümumi həcmi deyil, ən əvvəl, xalqın qeydində qalıb, bütün bunlardan fəal istifadə edilsin. Yaxın günlərdə biz briqada, icarə, ailə podratına, təsərrüfat hesabı üsuluna keçmiş kənd əməkçilərini toplamaq və onları diqqətlə dinləmək istəyirik. Bu adamların bir çoxunun işə böyük nəticələr qazandığına mat qalırsan. Bununla belə, bu adamların bir çox əleyhdarları vardır və onların arasında bəzi rəhbər kadrları — kolxoz sədrilərini də, onlardan daha yüksək mövqedə duranları da görmək olar. Qəribədir, doğrudanmı, onlar istəmərlər ki, ölkə, xalqımız mümkün qədər daha çox məhsul alsınlar?

Elə bilirəm, qarşıdakı söhbətimizin məzmununu hamıya çatdıracağıq, qoy adamlar görsünlər ki, yaxşı işləyənlər kimdir, onlara mane olanlar kim. Moskvada olarkən biz partiya və dövlət rəhbərləri ilə Mənzil səhiyyə, heyvandarlıq sahəsindəki proqramımızdan danışdıq və söylədik ki, sosial sahədə, respublikanın düşdüyü mürəkkəb vəziyyətdən necə çıxmaq fikrindəyik.

Ə. X. Vəzirov daha sonra demişdir: DQMV barəsində Sov.İKP MK-nın və SSRİ Nazirlər sovetinin qərarının sözsüz yerinə yetirilməsini təmin etmək qarşımızda duran əsas vəzifələrdəndir. Bu qərarla respublikamızın həmin diyarının dinamik inkişafı üçün tədbirlər kompleksi nəzərdə tutulmuşdur.

Respublikanın ziyalıları bizim iki xalqımız arasında münasibətləri yaxşılaşdırmaq üçün çox iş görməlidirlər. Biz razılığa gəldik ki, Zaqafqaziya respublikaları ziyalılarının nümayəndələri toplaşsınlar, fikir mübadiləsi keçirsinlər, mürəkkəb vəziyyətdən çıxış yollarını birlikdə axtarsınlar və beləliklə, millətlərarası münasibətlərdə yaranmış çəkişmələrə son qoyulsun.

Təəssüf, Rəyasət heyətinin iclasında, eləcə də M. Ə. İbrahimovun çıxışında haqlı olaraq qeyd edildiyi kimi, ziyalılar heç də həmişə zirvədə olmamışlar, o cümlədən bizim Bakıda da ədəbiyyat, incəsənət, elm xadimlərimiz

yaxşı başa düşməlidirlər ki, onların sözünün nüfuzu nə qədər yüksəkdir. Ancaq onlar bu məsuliyyəti heç də həmişə başa düşmür, bəzən təkəbbürlük göstərir, unudurlar ki, bu, xalqımızın müqəddəratına, nəticə etibarı ilə yenidənqurmanın müqəddəratına ciddi təsir göstərə bilər. Xalqlarımız arasına etimadsızlıq toxumu səpmək deyil, onları birləşdirən cəhətləri axtarıb tapmaq lazımdır.

Qeyd edilmişdir ki, Dağlıq Qarabağda vəziyyəti tezliklə sabitləşdirmək məqsədilə bir çox çətinlikləri və problemləri aradan qaldırmaq lazımdır. Yalnız əməkdaşlıq, hörmətçilik yolu ilə biz bunların həlli vasitələrini tapa bilərik. Təəssüf, iş dərinə gedib. İndi nə edək, bəla üz verib, gəlin, vəziyyəti düzəldək və bunun üçün səyləri əsirgəməyək. Əlimizdən gələni etməliyik ki, qazandıqlarımızı qaytararaq və daha irəli gedək.

Ermənistan SSR-də vəziyyəti sabitləşdirmək üçün də tədbirlər görülür. Biz bu çətin işdə Ermənistan KP MK-ya müvəffəqiyyətlər arzulayıırıq və dostlarımıza kömək etmək, vəziyyəti düzəltmək üçün əlimizdən gələni edəcəyik.

Bildiyiniz kimi, İran—İraq müharibəsinin dayandırılmasının mümkünlüyü istiqamətində müsbət irəliləyişlər nəzərə çarpməğa başlamışdır. Məlumdur ki, sovet İttifaqı bu münaqişənin aradan qaldırılmasına nə kimi böyük kömək göstərir, iki qonşu arasında qanlı müharibənin dayandırılması üçün hər şey edilir. Siz bilirsiniz ki, Əfqanıstan məsələsi, başqa beynəlxalq problemlər də necə həll edilmişdir, halbuki əvvəllər adama elə gəlirdi ki, həmin problemlər barəsində ümumi dil tapmaq mümkün deyildir. SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclasında DQMV məsələsinin müzakirəsi zamanı bütün bunlar barədə danışıldı. Həm də belə bir qanunauyğun sual verildi: bəs ümdə mənafeləri ümumi, məqsədləri, taleləri ümumi olan iki xalqımızın ümumi dil tapmasına nə mane olur? Qeyd edildi ki, meydana çıxmış problemin siyasi vasitələrlə həlli üçün hər şeyi etmək lazımdır.

Rəyasət heyətinin iclasında ciddi, ətraflı, çox demokratik, nəzakətli, xeyirxah və eyni zamanda prinsipial söhbət oldu. Bu problem səkkiz saat müzakirə olundu, 32 yoldaş çıxış etdi. Bütün ölkəmizin nümayəndələrinin diskussiyası böyük canıyananlıqla gedirdi.

İclasın gedişində mən bir tərəfdən, ümumiyyətlə, bu məsələnin meydana çıxmasından çox böyük xəcalət hissi keçirirdim. Digər tərəfdən isə, doğma partiyam üçün, rəhbərliyimiz üçün dərin iftixar hissi keçirirdim, fəxr edirdim ki, burada, bu bir parça torpaqda baş verən hadisənin doğurduğu kədər dərhal bütün ölkəmizin, qüdrətli Vətənimizin kədərinə çevrilir. Həm də bu, belə bir inam oyadır ki, biz hadisələrin daha da genişlənməsinə və arzuolunmaz şəkildə inkişafına yol verməyəcəyik.

Bu günlərdə respublikanın müəssisələrində, elmi idarələrində, yaradıcılıq təşkilatlarında, ali məktəblərində yığıncaqlar keçirilmişdir. Yığıncaqlarda on minlərlə adam çıxış etmişdir. Onlar M. S. Qorbaçovun çıxışındakı müddəaları bütünlüklə müdafiə edir, SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin qərarını bəyənirlər.

Yoldaşların ancaq bir neçə fikrini misal göstərmək istəyirəm. Bakının maşınqayırma işçilərindən N. Məmmədov: «SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin qərarını hamı yekdilliklə bəyənir. Lakin bu qələbə əhval-ruhiyyəsi deyildir: belə hesab etmirik ki, bax, biz deyən oldu, yox, bu, tamamilə işguzar əhval-ruhiyyədir. Bu, bizim ümumi qaygımızdır — azərbaycanlıların da, ermənilərin də — dostluğu, Vətəni, ədaləti, uşaqlarımızın gələcəyini, nəhayət, yenidənqurmanın gələcəyini əziz tutanların hamısının. Bu bizim milli fərqlər nə olduğunu bilməyən başlıca mənafeyimizdir. Madam ki, belədir, deməli, biz dostluğumuzun binasına vurulan zədəni sağaldacağıq».

Bununla əlaqədar qeyd etmək istərdim: srağagün yoldaşlardan biri mənə yaxınlaşıb dedi: «Qələbə münasibətilə təbrik edirəm!». Mən dedim: «hansı qələbə? Düşmənin qalib gəlmələri. Bizimki isə qardaşların küsülməsidir və biz barışmalıyıq. Birinin digəri hesabına heç bir qələbəsi ola bilməz, qələbə yalnız hər iki xalqın mənafeələrinə, dövlətimizin ali mənafeələrinə uyğun gəldikdə, qələbə ola bilər».

Bərdəli pambıqçı Ş. Mehdiyev belə hesab edir: «Ədalətli qərar qəbul olunmuşdur. Sovet adamları üçün ən müqəddəs nemətə — dostluğa, beynəlmilətliliyə əl qaldırmağa necə cürət etmişlər. Həyatları qaynayıb-qarışmış iki qardaş xalqın arasını vurmağa necə cəhd etmək olardı. Axı, elə azərbaycanlılar var ki, öz uşaqlarına erməni adları qoymuşlar, ermənilər isə Azərbaycanlı adları. M. S. Qorbaçovun belə bir fikri ilə tamamilə razıyam ki, Qarabağ məsələsi yenidənqurma əleyhdarlarının məkrli fitnəsidir».

Kəlbəcərli tütünçü, rayon partiya komitəsi bürosunun üzvü B. Mahmudova: «Ağıllı qərar qəbul edilmişdir. Rəyasət heyətinin iclasında doğru deyilmişdir ki, Dağlıq Qarabağda baş verən hadisə ən əvvəl milli siyasətdə ciddi qüsurlara yol verən respublika rəhbərlərinin təqsiridir. Bunun üçün müqəssir olanların hər biri cavab verməlidir. Azərbaycan və erməni xalqları arasında mehriban qardaşlıq münasibətlərini bərpa etmək üçün, hər hansı millətdən olan adamın özünü ölkəmizin hər bir guşəsində öz evindəki kimi hiss etməsi üçün hər şeyi etmək lazımdır».

Şuşalı inşaatçı V. Əşrəfov: «SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclasında M. S. Qorbaçovun çıxışını böyük diqqətlə dinlədim. Çıxış hər şeydən əvvəl ona görə xoşuma gəldi ki, burada milliyyətinə asılı olmayaraq hər bir xalqın, hər bir adamın öz taleyi üçün nigarənçilik, ölkəmizdə yenidənqurmanın taleyi üçün narahatlıq ifadə olunur. Biz bilirik ki, yaranmış vəziyyət partiyanın və ölkənin rəhbərliyini narahat edir. Qəbul olunmuş qərar ən əvvəl ölkənin mənafeələrinə uyğundur. Təmkinli olmaqla, fitnələrə uymamaqla, işləməkdə davam etməkdə bizə bax, əsasən bu kömək etdi».

Buruq ustası S. Akopyan: «Bütün ölkənin mənafeələri, vahid sovet xalqının mənafeələri biz sovet adamları üçün hər şeydən üstündür. SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyəti Dağlıq Qarabağa dair öz qərarını qəbul edərkən məhz bunu əsas tutmuşdur və mən də bu qərarın altından qol çəkməyə hazıram. Bizim bəzilərimiz

ara-bir unudur ki, biz ən əvvəl kommunistik, yeni cəmiyyət qurucusuyuq, sonra isə müxtəlif millətlərin nümayəndəsiyik. Ölkədə genişlənən yenidənqurmanın mürəkkəb vəzifələrini yalnız əlbir surətdə, bütün millətlərin nə xalqların söylərini birləşdirməklə, millətlər-arası nifaq və etimadsızlıq təzahürlərindən xilas olmaqla yerinə yetirmək mümkündür. Bizim mütləq qazanacağımız müvəffəqiyyət hökmən ümumi müvəffəqiyyət olacaqdır».

Yoldaşlar doğru deyirlər, çox gözəl sözlərdir. Belə ağıllı, təmkinli, düzgün münasibətə, kommunist münasibətinə şərik olur və onu alqışlayıram.

Sov.İKP MK Baş katibinin çıxışı partiya təşkilatının birinci dərəcəli vəzifələrini müəyyən edir. Biz bütün bu məsələləri avqustun əvvəllərində MK-nın plenumunda ətraflı və hərtərəfli müzakirə etmək niyyətindəyik. Orada biz XIX Ümumittifaq partiya konfransının qərarlarını əməli surətdə həyata keçirmək tədbirlərini, zəhmətkeşlərin beynəlmiləl tərbiyəsini gücləndirmək məsələlərini müzakirə edəcəyik. Əlbəttə, respublikamızın həyatında sosial ədalət prinsiplərinin bərpası məsələlərini, vaxtı çatmış başqa problemləri də müzakirə edəcəyik. Bununla əlaqədar mən partiya fəallarını bu plenumun hazırlanmasına kömək göstərməyə, öz mülahizələrini və təkliflərini təqdim etməyə çağırıram. Çox istərdik, açıqlıq və aşkarlıq ruhunda biz həqiqəti deyək ki, yeni qayda ilə yaşamaqda bizə mane olan nədir, yenidənqurma işini ləngidən nədir.

SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyəti DQMV-ni Azərbaycan SSR-in tərkibində saxlamağı qərara almışdır. Eyni zamanda bu vilayətin həqiqi inkişafını təmin etmək, bu faciəni doğurmuş səbəblərin gələcəkdə təkrarına yol verməmək üçün tədbirlər həyata keçirilməsinin vacibliyi də çox dəqiq şəkildə deyildi.

Rəyasət heyətinin səkkiz saat davam edən iclası, həqiqətən, tarixi iclasdır. Mən deyərdim ki, bu, hər cür millətçilik üzərində partiya, dövlət məhkəməsi idi. Zənnimcə, təsadüfi deyil ki, belə məhkəmə XIX Ümumittifaq partiya konfransından sonra qurulmuşdu, ona görə ki, millətçilik yenidənqurma yolunda duran ən ciddi əngəllərdən və böyük bəlalardan biridir.

Biz sovet xalqlarını durmadan yaxınlaşdıran məsələlər üzərində düşünməli və işləməliyik. Yadinızda olar, Moldaviyadan, Türkmənistandan, Dağıstandan və başqa respublikalardan gəlmiş dostlarımızla bu salonda nə qədər müxtəlif görüşlər olmuşdur. Gürcüstan və Ermənistanı isə mən, ümumiyyətlə, demirəm, çünki biz həmişə onları qonşu deyil, qardaş hesab etmişik.

Bu gün isə biz nə qədər çox şey itirmişik! Bəs kim qazanmışdır? Yalnız gözə görünməyən cürbəcür mənfəətlərdə marağı olanlar. Yenidənqurmanın onları bütün imtiyazlardan hökmən məhrum edəcəyini gördükləri üçün onlar əks-hücuma keçir, belə güman edirlər ki, müqavimət nə qədər güclü olsa, onlar üçün bir o qədər sərfəli olar—qanunun keşiyində duranların başı qarışar.

Vəzirov yoldaş qardaş sovet respublikaları ilə beynəlmiləlçilik əlaqələrini inkişaf etdirmək üçün görülən tədbirlər barədə məlumat vermiş, respublika partiya

təşkilatının, Azərbaycan zəhmətkeşlərinin gözəl beynəlmiləlçilik ənənələrini möhkəmlətməyin və artırmağın zəruriliyini qeyd etmişdir.

Sonra o, salona toplaşanları bu il iyulun 18-də Rəyasət heyətinin iclasında öz çıxışının məzmunu ilə tanış etmişdir.

«Adama ağır gəlir və adam təəssüflənir ki, XIX Ümumittifaq partiya konfransından sonra SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin birinci iclasında açıq-aşkar yenidənqurma əleyhinə olan qüvvələrin qaldırdıqları problem müzakirə olunur.

DQMV-nin Azərbaycan SSR-in tərkibindən çıxması məsələsinin qaldırılmasının özü, indi hamımızın gördüyümüz kimi, iki qonşu qardaş xalqın dostluğuna ciddi zərbə endirmiş, minlərlə azərbaycanlı və erməni ailəsinə kədər və iztirab gətirmiş, bütün regionda vəziyyətin sabitliyini pozmuşdur.

Digər tərəfdən, bu, respublikalarımızda görünməmiş millətçilik gurultusu doğurmuşdur. Xülasə, yenidənqurma işinə çox böyük zərər dəymişdir.

Bax, buna görə də nəticələri bəlli olmayan şəraitin bundan sonra da davam etməsi daha böyük bəlalara gətirib çıxara bilər. İctimai asayişin, sosialist qanunçuluğunun bərpa edilməsi, Stepanakertdə SSRİ tarixində görünməmiş tətillin, 55 gün davam edən tətillin dayandırılması üçün təxirə salmadan tədbirlər görmək lazımdır.

Beş aydan çoxdur ki, demokratikləşdirmə və aşkarlıq şüarları ilə riyakarcasına pərdələnən kampaniya davam edir və millətçi, digər antisovet qüvvələr onu fəal surətdə qızıqsdırırlar.

Elə vəziyyət yaranmışdır ki, Stepanakertə verilən komandalarla tətillər başlanır, vilayət sovetinin sessiyaları çağırılır və bu sessiyalarda qeyri-hüquqi qərarlar qəbul edilir. Bu isə müvafiq surətdə Ermənistanda və Azərbaycanda sabitliyi pozur. Təhlükəli zəncirvari reaksiya öz təsirini göstərir.

Cəmiyyəti inqilabi yolla yeniləşdirmək üçün Sov.İKP-nin götürdüyü xəttə düşmən olan ən müxtəlif ünsürlərin Azərbaycanda və Ermənistan da yaranmış ittifaqı göz qabağındadır. Bu ünsürlər müxtəlif tələblər irəli sürsələr də, onların məqsədi birdir: məhdud eqoist niyyətlər naminə yenidənqurmanı sarsıtmaq. Azərbaycan və Ermənistan xalqları qədim zamanlardan mehriban qonşular kimi yaşayıblar. Bizim etnik tipimiz eynidir, musiqi təranələrimiz, xalçalarımızın naxışları eynidir. Bizim zərb-məsəllərimiz də ümumidir. «Namus» sözü hər iki dildə eyni məna daşıyır — şərəf, abır-həya. Talelərimizin mayası həqiqətən azadlıq və səadət uğrunda birgə mübarizədə yoğrulub.

Bu gün biz daha aydın yəqin edirik ki, sosialist vətənpərvərliyi kimi qüvvəyə yenidənqurmanın böyük ehtiyacı vardır. Öz milli mənzillərinə çəkilib getmək, dünyaya milli problemlərin dar yarığından nəzər salmaq səyi təşviş doğurur. Son vaxtlar bəziləri ölkənin ali dövlət mənafeələrindən çox çəkinə-çəkinə danışirlar. Sıx birləşmiş güclü sosialist Vətəni olmaasa heç bir milli tərəqqi də ola bilməz.

Millətlərarası münasibətlərdə yaranmış kin-küdurəti və deformasiyaları aradan qaldırmaq üçün gərgin iş aparılmalıdır ki, M. S. Qorbaçovun qarşıya qoyduğu vəzifə tamamilə həyata keçirilsin: SSRİ-nin hansı bir nöqtəsində hər hansı millətdən olan adam özünü evindəki kimi hiss etməlidir.

Vəziyyəti təhlil edərkən bu nəticəyə gəlicən: DQMV məsələsini qaldıranları bu vilayətdəki erməni əhalinin özünün taleyi az narahat edir. DQMV-ni qoparmaq hərəkətinin təşəbbüsçülərinin əsl məqsədlərini və niyyətlərini örtbasdır edən pərdə bu günlər götürülmüşdür. Sosial-iqtisadi və mədəni xarakterli tələblər bir kənara qoyulmuşdur. Bir çoxları özlərini elə tuturlar ki, SSRİ Konstitusiyasının 78-ci maddəsi, müttəfiq respublikanın razılığı olmadan onun ərazisinin dəyişdirilə bilməyəcəyi barədə onun hüququna təminat verən maddə guya mövcud deyildir.

Dağlıq Qarabağ ermənilərinin mənafeləri və hüquqları Azərbaycan SSR-in tərkibində mövcud vilayət muxtariyyəti ilə təmin edilə bilər və təmin edilməlidir. Biz onu da bilirik ki, bunun üçün çox iş görməliyik. Məsələnin başqa cür qoyuluşu hüquqi cəhətdən qeyri-qanunidir, siyasi cəhətdən isə zərərli.

Aşağıdakıları da demək istədim. Antisozialist qüvvələr yaxşı başa düşürlər ki, həyata yeni nəsilər qədəm qoymuşlar, buna görə də onların şüurunu millətçilik ideologiyası ilə, dini ideologiya ilə pozmağa çalışırlar. Siz bilərsiniz ki, bəzi şəxslər Sumqayıtda baş vermiş faciəni necə təhqiramız şəkildə şişirdirlər. Bu faciə hamımızı həm qəzəbləndirmişdir, həm də hamımız tərəfindən kəskin pislənmişdir. Biz, kommunistlər, beynəlmiləçilər isə əlimizdən gələni etməli və hətta bundan da artıq çalışmalıyıq ki, belə faciə bir daha təkrar olmasın.

Təhqirçilər daha nə kimi fitnələrə əl atırlar. Son vaxtlar aramızda elə vərəqələr, digər mətbu nəşrlər yayılmağa başlamışdır ki, burada Moskva erməni və Azərbaycan xalqları arasında düşmənçiliyi qızışdırmaqda, Dağlıq Qarabağ məsələsinin həllini yubatmaqda ittiham olunur. Biz buna göz yuma bilmərik.

Biz heç kimə, heç vaxt imkan vermərik ki, bizi SSRİ-nin bütün xalqlarının həqiqi tərəqqisində çox böyük rol oynayan böyük rus xalqı ilə küsdürsün. Milli dirçəliş yolunda Azərbaycan xalqının qazandığı bütün nailiyyətlərdə biz rus xalqının səxavətli yardımını, qardaşlıq köməyini görürük. Respublikamızın hər bir əməkçisi də bunu həmişə minnətdarlıq hissi ilə yad edir.

Bu günlər mən çoxlu teleqram və məktub alıram, burada bütün qardaş respublikalarla ənənəvi əlaqələri hər vasitə ilə inkişaf etdirmək xətti müdafiə olunur. Təəssüf, həmin əlaqələr son illərdə xeyli dərəcədə unudulmuşdur və mənəcə, bu sözlər təkcə Azərbaycan SSR-ə aid deyildir. Biz adamların bir-birinə yaxınlaşmasına kömək edən nə varsa hamısını bir-bir toplayıb cəmləşdirməyi öyrənməliyik. Bu, hər bir xalqın ləyaqətinə, mədəniyyətinə, dilinə və tarixinə dərin hörmət göstərilməsini, xalqlar arasında qarşılıqlı ünsiyyət olmasını tələb edir.

Bir fikir verin, görün, DQMV-ni qoparmaq hərəkətinin təşkilatçıları ilə kimlər həmrəydir, onların tərəfini kimlər saxlayır. Bunlar «demokratik ittifaq»

deyilən ittifaqın nümayəndələridir. Onun liderlərindən olan Jirinovski adlı birisi bu yaxınlarda «Rusiyanı qan bahasına oyatmağa» çağırmışdır. Özünü erməni xalqının natiqi kimi göstərən İ. Muradyan «Russkaya mısıl» mühacir qəzetinin səhifələrində Azərbaycanın rəhbərlərini və Sov.İKP MK-nı bütün erməni xalqına qarşı cinayətdə ittiham edir. «Milli özünütəyin» birliyinin lideri P. Ayrikyan isə iddia edir ki, SSRİ ermənilərin ədalətə bəslədikləri ümidləri ümumən doğrultmur.

Bütün bunlar təsadüfi deyildir. Hər dəfə ölkəmizdə çətinliklər olanda bundan Sovet İttifaqına qarşı mübarizədə istifadə etmək istəyənlər baş qaldırırlar.

Müasir şəraitdə millətçilik yenidənqurmanın əməli surətdə həyata keçirilməsi üçün əslində ciddi təhlükə mənbələrindən birinə çevrilir.

Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında baş vermiş hadisələr üçün Azərbaycanın və muxtar vilayətin rəhbərliyinin üzərinə çox böyük məsuliyyət düşür və biz bunu açıq etiraf etmişik. Vaxtı çatmış problemlər illərlə həll edilmirdi. Beynəlmilətçilik, vətənpərvərlik tərbiyəsi işinin başlı-başına buraxılması, durğunluq illərinin digər mənfi halları DQMV-də Millətçilik əhval-ruhiyyələrinin artması üçün əlverişli mühit yaratmışdı. Həm də xüsusilə qeyd etmək istərdim ki, biz xalq ilə, yolunu azanlarla, yalan toruna düşənlərlə vəziyyətdən bilə-bilə tamahkarlıq məqsədləri üçün istifadə edənlər arasında aydın hədd qoyuruq.

Azərbaycan partiya təşkilatı vəziyyəti düzəltməyə çalışır S. Q. Arutyunyan yoldaşla biz iki respublikanın rayonlarını gəzməmişik. Orada adamlar bizə açıq deyirdilər: Xalqlarımız arasında əsrlərlə davam edən dostluğun pozulmasına yol verməyin.

Bu çətin vaxtda biz daim görürük ki, Sov.İKP və dövlət rəhbərləri yaranmış vəziyyətdən, nəhayət, çıxış yolu tapmağa, münaqişəni siyasi vasitələrlə həll etməyə çalışırlar.

M. S. Qorbaçovun Azərbaycan və Ermənistan xalqlarına müraciəti xüsusi yer tutur. Bu sənəd çox böyük beynəlmilətçilik qüvvəsinə malikdir, uzunmüddətli fəaliyyət üçün nəzərdə tutulmuşdur. Hələlik biz bu sənədlə əlaqədar pis işləyirik, onun çox böyük potensialından zəif istifadə edirik.

Y. K. Liqaçov yoldaşın Azərbaycan KP MK plenumundakı çıxışında Sov.İKP MK-nın mövqeyi dəqiq şərh olunmuşdur. Bu çıxış Bakıda şəraitin normal hala düşməsinə ciddi təsir göstərmişdir. P. N. Dəmiçev və K. P. Razumovski yoldaşlar hadisələr dövründə Azərbaycanda olmuşlar.

A. N. Yakovlev, V. İ. Dolgix, A. İ. Lukyanov yoldaşlar hadisələr dövründə Yerevanda olmuşlar. A. A. Qromiko yoldaşın da respublikalarımızdan SSRİ Ali soveti deputatlarının bir qrupu ilə ətraflı görüşləri olmuşdur. Bu, Kremlin biganəlik göstərdiyini iddia edənlərə cavabdır.

Respublikanın kommunistləri, zəhmətkeşləri Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun regionda şəraiti sağlamlaşdırmağa yönəldilən prinsipial, ardıcıl xəttini Vətənin, onun ərazisində yaşayan bütün xalqların ali mənafeələrinə uyğun olan yeganə düzgün xətt kimi tamamilə müdafiə edirlər.

Sov.İKP MK-nın qərarında tamamilə düzgün olaraq göstərilir ki, mövcud milli-ərazi quruluşunun dəyişdirilməsinə yönəldilən hərəkətlər və tələblər Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR zəhmətkeşlərinin mənafeələrinə ziddir, milli münasibətlərə zərər vurur. XIX partiya konfransında qeyd edildiyi kimi, bütün ağırılı-acılı məsələlər yalnız sosializm çərçivəsində və sosializm naminə həll edilməlidir.

Mən möhkəm əminəm ki, bu acı günlər və həftələr, nəhayət keçmişdə qalacaq, qardaş xalqların əzəli dostluğunun üstündən qələm çəkə bilməyən kədərli epizoda çevriləcəkdir. Biz iki xalqımızı birləşdirmiş və həmişə birləşdirəcək tellərin qırılmaması üçün hər şeyi etməyi çox istəyirik və edəcəyik.

Bu məqsədlə iki respublikanın rəhbərlərinin əlaqələrindən fəal istifadə olunur. S. Q. Arutyunyanla və Ermənistanın başqa rəhbərləri ilə müntəzəm əlaqə saxlanılır, birgə tədbirlərdə dəyişikliklər edilir. Biz birləşib, vaxtı çatmış məsələlərin birgə həllini tapmağa hazırıq. Məgər DQMV-nin bəlaları hər iki respublikamızın başqa çətinliklərindən ayırdır mı? Axı, durğunluq illərinin mənfə nətəcələrini biz də, məsələn, azərbaycanlıların özləri də, respublikanın başqa millətlərinin nümayəndələri də az hiss etmirlər.

Biz Sov.İKP MK-nın və SSRİ Nazirlər Sovetinin DQMV haqqında qərarının sözsüz yerinə yetirilməsini təmin etməyi şərəf işi hesab edirik. Həmin qərar respublikamızın bu diyarının dinamik, kompleks inkişafı üçün yaxşı təməldir. Qısa müddət ərzində az iş görülməmişdir, hərçənd daha çox iş görmək olardı. Vilayətin bəzi partiya, sovet, təsərrüfat rəhbərlərinin açıq-aşkar müqaviməti mane olur.

Respublikamızın zəhmətkeşləri partiyanın yenidənqurma xəttini səmim-qəlbədən qarşılamışlar. Məhz bu, durğunluq dövründən miras qalmış bir çox problemlərin mütləq həll ediləcəyinin rəhnidir. Sosial həyat çoxlu deformasiyalardan, yığılıb qalmış qüsurlardan və cinayətlərdən təmizlənməlidir. Kadrlarla böyük iş aparılmalıdır ki, onlar hakimiyyətdən adamların rifahı naminə istifadə etməyi bacarsınlar, yerli mənafeləri ümumdövlət mənafeləri ilə əlaqələndirə bilsinlər. Qanuna hörmət aşılınması, dövlət intizamına əməl edilməsi üçün də çox iş görmək lazımdır. Lakin biz belə hesab edirik ki, qanunun və dövlət intizamının pozuntuları üstündə cəza da hökmən verilməlidir. Təəssüf ki, DQMV-də və onun ətrafında hadisələr yenidənqurma prosesinə çox mane olur. Lakin mən bildirmək istəyirəm: heç şey bizi inqilabi dəyişikliklər yolundan sapdırma bilməz! Bizim üçün başqa alternativ yoxdur.

Yoldaşlar! Bugünkü müzakirə göstərir ki, əmələ gələn təhlükəli vəziyyətə son qoymaq nə qədər vacibdir. Xalq iğtişaşlardan, qeyri-müəyyən vəziyyətdən cana doymuşdur.

Biz respublikamızın ərazi quruluşunun dəyişdirilməsinin yolverilməzliyi haqqında və regionda qayda-qanun yaratmaq üçün təxirəsalınmaz tədbirlər

görülməsinin zəruriliyi haqqında qərar layihəsindəki müddəalara bütünlüklə tərəfdarlıq.

Bu gün nə qədər də çox problem qaldırıldı. Gəlin onları həll edək! Xüsusən də ona görə ki, yenidənqurma dövründə bunun üçün hər cür imkan vardır. İncikliklərdən, məzəmmətlərdən və tarixə müraciətlərdən əməli işə keçmək vaxtı gəlib çatmışdır».

Axırda mənə verilmiş suallara cavab vermək istərdim. Məsələn, Rəyasət heyəti qərarının belə bir bəndi barədə soruşurlar: «Bununla əlaqədar olan və SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyətinin iclasında qaldırılan məsələlərin öyrənilməsini millətlər sovetinin xüsusi olaraq yaradılan komissiyasına tapşırmaq məqsədəuyğun hesab edilsin; komissiya öz təkliflərini hazır olduqca SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin müzakirəsinə verməlidir».

Çox mühüm təklifdir. Yadımda olar ki, XIX partiya konfransındakı çıxışlarda, o cümlədən mənim çıxışında da SSRİ Ali Soveti Millətlər Sovetinin rolunu artırmaq barədə danışılmışdır. Aydındır ki, hər bir halda heç bir məsələ bu və ya digər respublikanın iştirakı olmadan və ya rəyi nəzərə alınmadan həll edilməyəcəkdir. SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin son iclası buna inandırıcı sübutdur. Bu iclas əsl beynəlmilətilik dərsi oldu. Nə qədər ideya və fikirlər irəli sürüldü, mülahizələr söyləndi, təkliflər verildi, həm də təkcə DQMV barəsində yox, millətlərarası münasibətlərə aid problemlər barəsində. Onları öyrənmək və ölkəmizin bütün millətlərinin və xalqlarının rifahı naminə həll etmək lazımdır.

İkinci sual: Deyirlər ki, Rəyasət heyətində mənim çıxışında bu günlərdə Ermənistandan gəlmiş azərbaycanlılar barəsində heç nə deyilməmişdir. Mən bu barədə partiya konfransında danışdım, Rəyasət heyətinin iclasında isə S. B. Tatliyev yoldaş danışdı. Biz bu məsələni kəskin qoymuşuq və bu problemə ciddi məşğul oluruq. Bu günlərdə onlarca adamla görüşüb, söhbət etmək lazım gəlir. Qərara alınmışdır ki, bu məsələlərə baxan komissiyaya indi respublika Nazirlər Sovetinin sədri H. N. Seyidov yoldaş başçılıq edəcəkdir, komissiyaya MK katibi T. X. Orucov yoldaş, başqa məsul yoldaşlar daxil olacaqlar.

Bu cür komissiyalar bütün rayonlarda yaradılmışdır, onlara rayon icraiyyə komitələrinin sədrləri başçılıq edirlər. İndi Sov.İKP MK-nın məsul işçiləri Ermənistandadırlar, onlar əhalisi əsasən azərbaycanlılardan ibarət olan rayonlara xüsusi diqqət yetirirlər.

Bu adamlara ciddi diqqət və qayğı göstərmək lazımdır. Onlar dara düşmüşlər və biz onlara kömək etməliyik. Bütün bu məsələlərə ciddi göz qoyacaq və tələbkarlıqla yanaşacağıq.

Biz rayon partiya komitələrinin birinci katiblərindən birini bu məsələdə laqeydlik göstərdiyinə görə işdən azad etmişik.

Bütün bu məsələlər kompleksi respublika partiya rəhbərliyinnn gündəlik diqqət mərkəzindədir. O, Ermənistan SSR-in rəhbərləri ilə daimi əlaqə saxlayır.

Nəhayət, üçüncü sual: «SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyəti öz nümayəndələrini Dağlıq Qarabağa göndərməyi məqsədəuyğun hesab edir, onlar qəbul olunmuş qərarların yerinə yetirilməsini təmin etmək üçün Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR nümayəndələri ilə sıx əməkdaşlıq şəraitində fəaliyyət göstərəcəklər». Bu təklif Özbəkistan KP MK-nın birinci katibi tərəfindən irəli sürüldü və biz ona tərəfdar çıxdıq. Sov.İKP MK-nın və SSRİ Nazirlər Sovetinin DQMV haqqında qərarını həyata keçirmək sahəsində nəhəng iş aparılmalıdır. Məlum olduğu kimi, respublikamızdan əlavə, Ermənistan SSR-ə, ittifaq nazirliklərinə və baş idarələrinə də tapşırıqlar verilməmişdir. Əlbəttə, bu işdə müvafiq əlaqələndirmə və yardım lazım gələcəkdir. Həmin qərarın tam yerinə yetirilməsində bizim marağımız vardır, çünki bu, respublikamızın bu diyarının daha da inkişafına xidmət edir, başlıcası isə, sosial-iqtisadi ədalətsizliklərdən dəm vuran yenidənqurma əleyhdarlarının bəhanəsini kəsər."

Ə. X. Vəzirov axırda əmin olduğunu bildirmişdir ki, respublikanın kommunistləri, partiya fəalları SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin qərarının, Sov.İKP MK-nın Baş katibi M. S. Qorbaçovun irəli sürdüyü vəzifələrin həyata keçirilməsini təmin etmək üçün əllərindən gələni əsirgəməyəcəklər (Azərbaycan).

«Kommunist» qəzeti, 23 iyul 1988-ci il

AZƏRBAYCAN KP MƏRKƏZİ KOMİTƏSİNDƏ

Azərbaycan KP MK Ermənistan SSR-dən respublikaya gələn Azərbaycan millətinə mənsub şəxslərlə işin təşkili məsələlərini müzakirə etmişdir.

Qəbul olunmuş qərarla qeyd edilir ki, DQMV-də və onun ətrafında baş vermiş hadisələrlə əlaqədar olaraq son aylarda Ermənistan da yaşayan müəyyən qədər azərbaycanlı Azərbaycan SSR-ə gəlmişdir. Respublikanın, şəhər və rayonların partiya, sovet orqanları tərəfindən onlara lazımı diqqət göstərilir. Bununla birlikdə bəzi yerlərdə onların ehtiyaclarına və qayğılarına etinasız münasibətə yol verilir, onların yerləşdirilməsi, məişət və tibbi xidmət məsələləri vaxtında həll edilmir.

Müvəqqəti yaşamaq üçün Ermənistan SSR-dən respublikaya gələn şəxslərlə işi gücləndirmək, onların yerləşdirilməsi və mənzil-məişət şəraiti yaradılması məsələlərini operativ həll etmək məqsədilə Azərbaycan KP MK aşağıdakılardan ibarət respublika komissiyası təşkil etmək haqqında qərar qəbul etmişdir: H. N. Seyidov — Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin sədri (sədr), T. X. Orucov — Azərbaycan KP MK katibi (sədr müavini), N. S. Fətəliyev — Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyəti sədrinin müavini, D. M. Asanov — Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti sədrinin müavini, S. M. Məmmədov — Bakı Şəhər Partiya Komitəsinin katibi, Z. C. Orucov — AHIŞ katibi, Ə. S. Orucov — Azərbaycan SSR ədliyyə naziri, F. M. Yaqubov — Azərbaycan SSR Nazirlər

soveti sovet orqanları şöbəsinin müdiri, M. İ. İlyasov—Azərbaycan SSR daxili işlər nazirinin müavini, Ə. C. Əzizov — Bakı Şəhər Soveti İcraiyyə Komitəsi sədrinin birinci müavini.

Respublika komissiyasına tapşırılmışdır ki, meydana çıxan problemlərin vaxtında həlli üçün Ermənistan SSR-in partiya və sovet orqanları ilə sıx əlaqə saxlasın, hər iki respublikanın idarə və təşkilatlarının səylərini birləşdirsin.

Şəhər, rayon xalq deputatları Sovetləri icraiyyə komitələrinin sədrləri başda olmaqla respublikanın bütün şəhər və rayonlarında müvafiq komissiyalar yaratmaq zəruri hesab edilmişdir.

Azərbaycan KP MK şöbələrinə, vilayət, şəhər və rayon partiya komitələrinə, yerli xalq deputatları sovetlərinə tapşırılmışdır ki, Ermənistan SSR-də gələn Azərbaycan millətinə mənsub şəxslər arasında kütləvi siyasi işi fəallaşdırsınlar, Lenin milli siyasətinin mahiyyətini, DQMV haqqında SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin 1988-ci il 18 iyul tarixli qərarının və bu məsələ barəsində Sov.İKP MK-nın Baş katibi M. S. Qorbaçov yoldaşın nitqinin tarixi əhəmiyyətini izah etsinlər.

«Kommunist» qəzeti, 21 iyul 1988-ci il

AZƏRBAYCAN KP MƏRKƏZİ KOMİTƏSİNDƏ

Azərbaycan KP MK-da Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Ə. X. Vəzirov yoldaş Azərbaycan Kommunist Partiyası Dağlıq Qarabağ Vilayət Komitəsi bürosunun üzvləri ilə görüşmüşdür.

Dağlıq Qarabağ barəsində SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin qərarından və Sov.İKP MK-nın Baş katibi M. S. Qorbaçov yoldaşın Rəyasət heyətindəki çıxışından irəli gələn ümdə vəzifələr müzakirə olunmuşdur.

Qeyd edilmişdir ki, SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin yaranmış vəziyyəti düzəltmək, xüsusən mədəniyyət, təhsil və kadr siyasəti sahəsində muxtar vilayətin erməni əhalisinin mənafeləri ilə bağlı bir çox məsələlərin həllində uzun müddət ərzində yol verilmiş ciddi nöqsanları aradan qaldırmaq məqsədinə yönəldilmiş qərarını bütün respublikanın kommunistləri, zəhmətkeşləri yüksək məsuliyyət hissi ilə qarşılamışlar.

Vilayət partiya komitəsi bürosunun üzvləri SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin qərarını həyata keçirmək sahəsində vilayət partiya təşkilatının işi haqqında məlumat vermişlər. Deyilmişdir ki, yerli partiya və sovet orqanları öz səylərini normal əmək ahənginin bərpa edilməsinə, sosialist qanunçuluğunun və ictimai asayişin möhkəmləndirilməsinə yönəldirlər. DQMV-də və yaxın rayonlarda vəziyyəti normal hala salmaq üçün konkret tədbirlər müəyyən edilmişdir. Xüsusilə qeyd edilmişdir ki, azərbaycanlı əhali ilə erməni əhali arasında mehriban qardaşlıq münasibətlərini bərpa etmək vəzifəsinin müstəsna əhəmiyyəti vardır. Muxtar

vilayətdə təsərrüfat və mədəniyyət quruculuğunun bir sıra təxirəsalınmaz məsələləri müzakirə olunmuşdur.

* * *

İyulun 25-də Azərbaycan KP MK katibliyinin iclacı olmuşdur. İclasda Dağlıq Qarabağ Vilayət Partiya Komitəsinin üzvləri ilə görüş haqqında Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Ə. X. Vəzirov yoldaşın məlumatı dinlənilmişdir. Onların xahişləri və DQMV-də vəziyyəti sabitləşdirmək, muxtar vilayətin xalq təsərrüfatının normal işini təmin etmək barəsində təklifləri müzakirə olunmuşdur.

Katibliyin iclasında xüsusilə qeyd edilmişdir ki, «1988—1995-ci illərdə Azərbaycan SSR Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin sosial-iqtisadi inkişafını sürətləndirmək tədbirləri haqqında» Sov.İKP MK-nın və SSRİ Nazirlər Sovetinin qərarını sözsüz yerinə yetirmək vacibdir.

Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinə, respublika nazirliklərinə və baş idarələrinə tapşırıq verilmişdir ki, görüşdə qaldırılmış məsələləri DQMV Xalq Deputatları Sovetinin İcraiyyə Komitəsi ilə birlikdə operativ surətdə müzakirə etsinlər və həmin məsələlər üzrə konkret tədbirlər görsünlər.

«Kommunist» qəzeti, 26 iyul 1988-ci il

AZƏRBAYCAN KP MK BÜROSUNDA

Bu il iyulun 27-də Azərbaycan KP MK bürosu ««Ermənistan SSR və Azərbaycan SSR ali sovetlərinin Dağlıq Qarabağ barəsində qərarları haqqında» SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin 1988-ci il 18 iyul tarixli qərarından və Sov.İKP MK-nın Baş katibi M. S. Qorbaçov yoldaşın Rəyasət Heyətindəki çıxışından irəli gələn vəzifələri həyata keçirmək sahəsində ümdə tədbirlər haqqında» məsələ müzakirə etmişdir.

Qeyd edilmişdir ki, SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin qərarı mühüm tarixi və vacib sənəddir, Azərbaycan və erməni xalqlarının müqəddəratına Kommunist Partiyasının, sovet dövlətinin çox böyük qayğı göstərdiklərinə sübutdur. Bu məsələnin müzakirəsi sosialist beynəlmilətliliyinin və sovet vətənpərvərliyinin, Leninin milli siyasət prinsiplərinə sədaqətin əsl ibrət dərsidir. Qəbul edilmiş qərar iki qardaş xalqın, bütün sovet xalqının ümdə mənafeələrinə cavab verir. Bu qərar Ermənistan SSR-də, Azərbaycan SSR-də, o cümlədən Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində vəziyyətin normal hala salınmasına yönəldilmişdir.

Qərarda, M. S. Qorbaçov yoldaşın SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclasındakı çıxışında regionda yaranmış vəziyyətin dərin təhlili verilmiş, bu vəziyyəti aradan qaldırmaq, əməyin normal ahəngini, yenidənqurma və demokratiya əsasında beynəlmiləl əlaqələri və münasibətləri bərpa etmək sahəsində prinsipial vəzifələr müəyyən edilmişdir.

SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclasında qeyd edildiyi kimi, Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında hadisələr millətlərarası münasibətlərə, ölkənin iqtisadiyyatına ciddi zərər vurmuşdur. Bunlar respublikamızın iqtisadi inkişafında gerilik və qüsurlar, sosial-mədəni, ekoloji problemlərin kəskinləşməsi, kadr siyasətində böyük səhvlər, beynəlmiləl tərbiyənin zəifləməsi, sosialist mədəniyyəti prinsiplərinin pozulması, proteksionizm, rüşvətxorluq, «xəlvəti iqtisadiyyat» kimi mənfi halların yayılması nəticəsində mümkün olmuşdur. Bütün bunlar millətçi əhval-ruhiyyələrin artması üçün əlverişli mühit yaratmış və bunun təsiri altında əhalinin bir qismi yenidənqurma və yeniləşdirmə uğrunda mübarizənin ümumi proseslərindən ayrı düşmüşdür.

Dağlıq Qarabağda baş vermiş hadisə üçün Azərbaycan SSR-in və muxtar vilayətin rəhbər partiya, sovet, təsərrüfat orqanları xeyli dərəcədə məsuliyyət daşıyırlar; onlar yaranmış vəziyyətə səthi yanaşmış, onun siyasi nəticələrini vaxtında başa düşməmiş, passiv mövqe tutmuşlar.

Vəziyyəti normal hala salmaq və sabitləşdirmək, muxtar vilayətin xalq təsərrüfatının normal fəaliyyətini və inkişafını təmin etmək məqsədilə indi konkret tədbirlər görülür.

Vilayət, şəhər, rayon partiya komitələrinə, ilk partiya təşkilatlarına tapşırılmışdır ki, qəbul olunmuş qərarın məna və əhəmiyyətini siyasi, təşkilatçılıq, ideoloji işin bütün vasitələri ilə dərinləndirən və hərtərəfli üzə çıxarsınlar, M. S. Qorbaçov yoldaşın SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclasındakı çıxışında irəli sürülən müddəaların və göstərişlərin ardıcıl həyata keçirilməsini təmin etsinlər, yaranmış vəziyyəti dərinləndirən və hərtərəfli təhlil etsinlər, bu vəziyyətin sağlamlaşdırılması, sosial-iqtisadi, mədəni inkişafda yığılıb qalmış problemlərin qəti həlli üçün lazımı tədbirlər görsünlər, azərbaycanlı əhali ilə erməni əhali arasında mehriban qardaşlıq münasibətlərinin bərpa edilməsi üçün, Ermənistan SSR-in, digər müttəfiq respublikaların zəhmətkeşləri ilə dostluğun və əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsi üçün hər cür lazımı tədbirlər görsünlər, milli ədavətin qızışdırılmasına yönəldilmiş hər cür fəaliyyəti, demokratik hüquqlardan antidemokratik məqsədlər üçün istifadə etmək cəhdlərini qətiyyətlə dəf etsinlər, Ermənistan SSR-dən müvəqqəti gəlmiş azərbaycanlılar arasında kütləvi-siyasi işi gücləndirsinlər.

Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə, Nazirlər sovetinə, AHİŞ-ə, Azərbaycan LKGİ MK-ya, respublika nazirliklərinə və baş idarələrinə tövsiyə edilmişdir ki, SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin qərarının yerinə yetirilməsi üçün təşkilat siyasi tədbirlər hazırlayıb həyata keçirsinlər.

Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinə, respublika nazirliklərinə və baş idarələrinə tapşırılmışdır ki, «1988—1995-ci illərdə Azərbaycan SSR Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin sosial-iqtisadi inkişafını sürətləndirmək tədbirləri haqqında» Sov.İKP MK-nın və SSRİ Nazirlər sovetinin qərarının sözsüz yerinə yetirilməsini təmin etsinlər, qəbul olunmuş partiya və dövlət qərarlarını sözsüz

yerinə yetirmək vəzifələrinin həyata keçirilməsi işində Sov.İKP MK-nın və SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin DQMV-dəki nümayəndəsinə hər vasitə ilə kömək və yardım göstərsinlər.

Sabit əmək ahənginin tezliklə qaydaya salınmasında, dövlət planlarının yerinə yetirilməsinin təmin olunmasında, yaranmış borcun ləğv edilməsində muxtar vilayətin sənaye, tikinti, nəqliyyat müəssisələrinin rəhbərlərinə, partiya təşkilatlarına, əmək kollektivlərinə konkret yardım göstərilməlidir.

Beynəlmiləl tərbiyəni gücləndirmək, iki respublika arasında beynəlmiləl əlaqələri dərinləşdirmək və inkişaf etdirmək sahəsində Azərbaycan və Ermənistan KP MK-larının kompleks tədbirlər planının tamamilə həyata keçirilməsini təmin etmək lazımdır.

Büro birinci yarımillikdə respublikanın sosial-iqtisadi inkişafının yekunlarını və yenidənqurmanın sürətləndirilməsi üçün əmək kollektivlərini səfərbərliyə almaq sahəsində partiya komitələrinin vəzifələrini də müzakirə etmişdir...*

«Kommunist» qəzeti, 28 iyul 1988-ci il

DAĞLIQ QARABAĞDA GÖRÜŞ

Avqustun 2-də Stepanakertdə Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi O. X. Vəzirov ilə Ermənistan KP MK-nın birinci katibi S. Q. Arutyunyanın görüşü olmuşdur. Görüşdə Sov.İKP MK-nın və SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin nümayəndəsi A. İ. Volski iştirak etmişdir.

Respublikaların Partiya təşkilatlarının rəhbərləri Dağlıq Qarabağ haqqında Sov.İKP MK-nın, SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin və SSRİ Nazirlər Sovetinin qərarlarının yerinə yetirilməsi məsələləri barəsində fikir mübadiləsi etmişlər.

Dağlıq Qarabağ Vilayət Partiya Komitəsinin birinci katibi Q. A. Poqosyan vilayətdəki vəziyyətdən və ictimai həyatı sağlamlaşdırmaq, bu proseslərdə partiya təşkilatlarının rolunu gücləndirmək yollarından danışmışdır.

Görüşdə qeyd edilmişdir ki, muxtar vilayətdə yığılıb qalan nöqsanlar və çətinliklər az deyildir. Bu, yaranmış vəziyyəti düzəltmək üçün hərtərəfli tədbirlər görülməsini tələb edir.

Yolverilməzdir ki, partiya və hökumətin qəbul etdikləri qərarlar İttifaq nazirlikləri və baş idarələri respublika və vilayət orqanları tərəfindən hələlik yarıtmaz həyata keçirilir. Bununla əlaqədar DQMV-nin sosial-iqtisadi və mədəni inkişafını sürətləndirmək üçün hər iki respublikanın imkanlarından daha tam istifadə edilməsinə dair bir sıra əməli təkliflər hazırlanmışdır.

* Material ixtisarla çap olunur. (Red.)

Bu məsələlərin həllində Azərbaycan və Ermənistan respublika partiya təşkilatları M. S. Qorbaçovun Azərbaycan və Ermənistan zəhmətkeşlərinə, xalqlarına müraciətindəki müddəaları rəhbər tutub sıx əməkdaşlıq şəraitində, yenidənqurma ruhunda fəaliyyət göstərəcək, hər iki xalqın, bütün sovet adamlarının ümdə mənaflarını əsas götürəcəklər.

Stepanakertə səfər zamanı şəhərin zəhmətkeşləri ilə görüşlər və söhbətlər olmuşdur.

* * *

Elə həmin gün O. X. Vəzirov Ağdam rayonuna getmişdir. O, ailə icarədarlarının fəaliyyəti ilə tanış olmuş, heyvandarlıq fermalarını, pambıqçılıq briqadalarının sahələrini görmüş, kolxozçularla, təsərrüfatların rəhbərləri ilə söhbət etmişdir.

Rayonun partiya fəalları ilə görüş keçirilmişdir. Partiya təşkilatlarının fəaliyyətinin yenidən qurulması, ərzaq proqramının yerinə yetirilməsi, Qarabağ zonası iqtisadiyyatının inkişafının perspektivləri ilə əlaqədar məsələlər müzakirə edilmişdir.

«Kommunist» qəzeti, 3 avqust 1988-ci il

AZƏRBAYCAN KP MK-NİN 1988-Cİ İL AVQUSTUN 16-DA KEÇİRİLMİŞ PLENUMUNDA Ə. X. VƏZİROV YOLDAŞIN MƏRUZƏSİNDƏN

Öz imtiyazlarından və ömrünü başa vurmuş rəhbərlik metodlarından bərk-bərk yapışan bürokratlaşmış idarə başçıları da yenidənqurma əleyhinə çıxan qüvvələr qəbilindəndir.

Yenidənqurmaya xor baxmağın ümumi zəminində təşəkkül tapmış bu qüsurlu birlik məhdud, xudbin məqsədlər güdürək qanunçuluğu ayaqlayır, qayda-qanunu pozur, milli ədavət toxumu səpir.

Bu qüvvələr yenidənqurmaya hər vasitə ilə əngəl törətməyə, diqqəti inqilabi dəyişpklilərdən yayındırmağa çalışaraq, adamların ehtiyaclarına, onların mədəniyyətinə, tarixinə, dilinə diqqət yetirilməməsi hallarından, kadr siyasətindəki təhriflərdən millətçilik emosiyalarını qızışdırmaq üçün qəsdən istifadə etmiş, Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında hüquqa zidd hərəkətlərin təşkilatçıları olmuşlar.

20-ci illərin arxiv sənədləri göstərir ki, o zaman Dağlıq Qarabağın məsələləri ilə nə qədər çox və səmərəli məşğul olmuş, onun problemlərinə dərinlənən nüfuz etmişlər. Lakin XIX partiya konfransında qeyd edildiyi kimi, çoxmillətli Sovet dövlətinin formalaşmasının başlanğıc mərhələsinə, milli məsələnin həllində nadir nailiyyətlərin təyin edildiyi mərhələyə xas olan dinamizm

şəxsiyyətə pərəstiş dövründə və durğunluq illərində xeyli dərəcədə itirilmiş və sarsədilmişdir.

DQMV-də təzahür edən ziddiyyətlər, mənfi hallar barədə susur və bunları dərin basdırırdılar. Bu hallar lazımınca qiymətləndirilmədiyinə görə getdikcə daha çox münaqişə xarakteri kəsb edirdi.

Respublikanın rəhbərliyi bunu nəzərə almır, ziddiyyətli mövqe tuturdu. Bir tərəfdən muxtar vilayətin inkişafına, onun əhalisinin ehtiyaclarına lazımınca diqqət yetirilmir, orada gedən mənfi proseslər təhlil edilmirdi. Digər tərəfdən xırda qəyyumluğa yol verilirdi, hətta yerində asanlıqla həll edilə bilən məsələləri respublika orqanları ilə razılaşdırmaq tələb olunurdu.

Yenidənqurma, demokratikləşdirmə və aşkarlıq millətlərarası münasibətlər kimi mürəkkəb və incə məsələdə bizim səhvlərimizi bütün kəskinliyi ilə aşkara çıxartdı, burada qarşıya çıxan problemləri vaxtında həll etməyin nə qədər vacib olduğunu göstərdi. Bu problemlər hər bir millətin və xalqın, bütün sovet xalqının mənafeləri maksimum nəzərə alınmaqla ittifaq sosialist dövlətinin təşəkkül tapmış strukturu çərçivəsində həll olunmalıdır. Milli problemlər sosialist demokratiyası və qanunçuluğu çərçivəsində götür-qoy edilməklə, məsuliyyətli, hərtərəfli münasibət bəslənməklə həll olunmalıdır.

SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin bu il iyulun 18-də qəbul etdiyi qərar belə bir münasibətə misaldır.

Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, (biz Dağlıq Qarabağ Vilayət Partiya Komitəsi bürosunun üzvləri ilə görüşdə bu barədə danışmışıq) durğunluq illərində təkcə erməni əhalisi deyil, azərbaycanlılar, ruslar, respublikadakı başqa millətlərin nümayəndələri də əziyyət çəkmişlər. Hər şeydən əvvəl vicdanlı əməkçilər, kommunistlər əziyyət çəkmişlər, həm də milli mənsubiyyətlərindən asılı olmayaraq.

Mühafizəkar və korrupsiyaya qurşanmış ünsürlər özlərinin xudbin məqsədləri naminə Dağlıq Qarabağ problemini şişirdirdilər. Adamların hissləri, onların ehtiyacları, qayğıları sosializmə zidd qüvvələrin əlində vicdansızcasına möhtəkirlik vasitəsinə çevrilmişdi.

Açığını deyək ki, DQMV-də və onun ətrafında vəziyyət ictimai cəhətdən təhlükəli xarakter almışdır. İki xalqımızı toqquşdurmaq cəhdlərinə ara verilmir. Yenidənqurma və demokratikləşdirmə prosesinin gələcək inkişafının mənafeyinə zidd olan tələblər - milli-ərazi quruluşunu dəyişdirmək tələbləri, Sumqayıtda cinayətkarcasına faciəli hadisələr, respublikanın bütün zəhmətkeşləri tərəfindən qəzəblə pislənmiş bu hadisələr Azərbaycanın və Ermənistanın bəzi rayonlarında vəziyyətin sabitliyini pozmuşdur.

Vəziyyətin kəskinləşməsinin bir səbəbi də budur ki, Ermənistan da yaşayan minlərlə azərbaycanlı respublikamıza gəlməyə başlamışdır. Xeyli erməni Azərbaycanı tərk etmişdir. Fitnəkarlar ehtirasları qızısdırmaq, idarəolunmaz şərait yaratmaq üçün bundan fəal istifadə edirlər, zəncirvari reaksiya təhlükəsi yaranır.

Bütün bunlar millətlərarası münasibətlərə böyük zərər vurmuşdur və vurmaqda davam edir.

Belə bir çətin vaxtda biz Sov.İKP MK Siyasi Bürosundan daim hərtərəfli əməli kömək və mənəvi yardım alırdıq. M. S. Qorbaçovun Azərbaycan və Ermənistan zəhmətkeşlərinə və xalqlarına müraciəti böyük səfərbəredici rol oynadı. Həmin müraciət beynəlmiləlçilik ruhu ilə aşlanmışdır, uzunmüddətli fəaliyyət üçün nəzərdə tutulmuşdur. Biz gələcək işdə həmin müraciətin böyük potensialından çox fəal surətdə istifadə etməliyik.

Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun üzvü, Sov.İKP MK katibi Y. K. Liqaçov yoldaşın Azərbaycan KP MK plenumunda çıxışı, Sov.İKP MK Siyasi Bürosu üzvlüyünə namizədlər K. P. Razumovski və P. N. Demişev yoldaşların gördükləri böyük iş respublikada vəziyyətin normallaşmasına ciddi təsir göstərdi.

SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin DQMV haqqında qərarını, Azərbaycan və erməni xalqlarının mənafələrinə, dövlətimizin ali mənafələrinə cavab verən bu qərarı respublikanın zəhmətkeşləri böyük razılıq hissilə qarşılamışlar. Həmin sənədin müddəalarını yerinə yetirmək üçün tədbirlər hazırlanmış və həyata keçirilir. Qısa müddət ərzində az iş görülməmişdir. Hərçənd daha çox iş görmək olardı və görmək lazım idi. Bu mühüm işdə Sov.İKP MK-nın və SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin nümayəndəsi A. İ. Volski yoldaşa hərtərəfli kömək və yardım göstərmək lazımdır.

Azərbaycan KP MK bürosu Sov.İKP MK-nın, SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin və SSRİ Nazirlər Sovetinin Dağlıq Qarabağ barəsində qərarlarının əməli surətdə yerinə yetirilməsi məsələlərini müntəzəm müzakirə edir. Vilayətin həm sosial-iqtisadi və mədəni inkişafını sürətləndirmək, həm də respublikalarımız və xalqlarımız arasında qardaşlıq münasibətlərini bərpa etmək sahəsində Azərbaycan və Ermənistan partiya və sovet orqanlarının səyləri əlaqələndirilir.

Deməliyəm ki, respublikanın və vilayətin bir sıra təşkilatları həmin qərarları hələ yarıtmaz həyata keçirir, müəyyən edilmiş vəzifələri ləng yerinə yetirirlər. Bununla birlikdə təkcə DQMV-nin yox, Qarabağ zonasının digər rayonlarında illərlə yığılıb qalmış problemləri nəzərə almaqla həmin rayonların da inkişafına dönmədən diqqət yetirmək lazımdır. KP MK Katibliyi bu məsələ barəsində müvafiq tapşırıqlar vermişdir.

Vilayət partiya təşkilatına rəhbərliyin səviyyəsini yüksəltmək, ideya tərbiyəsi işində, zəhmətkeşlərin beynəlmiləl tərbiyəsində deformasiyaların aradan qaldırılmasına hər vasitə ilə yardım göstərmək, iqtisadiyyatın ahəngdar işini təmin etmək çox mühüm vəzifədir.

XIX Ümumittifaq partiya konfransının xəttini əzmlə yeritmək, kommunistlərin, bütün zəhmətkeşlərin səylərini DQMV-nin sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsinə dair proqramın həyata keçirilməsinə yönəltmək Dağlıq Qarabağ Vilayət Partiya Komitəsinin, vilayət partiya təşkilatının borcudur. Təhrikçilərin və ekstremistlərin hərəkətlərinə prinsipial qiymət vermək lazımdır.

SUMQAYIT: PROKURORLUQ İSTINTAQI DAVAM ETDİRİR

Sumqayıtda bu ilin fevralının son günləri qara səhifələr kimi yadda qalıb. Bu şəhərin faciəsi istisnasız olaraq bütün sovet adamlarına qəlbən ağır təsir göstərmişdir və onlar törədilmiş iğtişaslarda müqəssir olanların cəzalandırılmasını haqlı olaraq tələb edirlər.

Mətbuatda xəbər verildiyi kimi, SSR İttifaqı Prokurorluğu Sumqayıtda kütləvi iğtişaslar haqqında cinayət işi qaldırmışdır. Məhkəmə prosesləri olmuş və burada müqəssirlər barəsində tədbirlər, onların cinayət dərəcəsi müəyyən edilmiş, ədalətli hökmlər çıxarılmışdır. İstintaq davam edir. Təcrübəli müstəntiqlər, kriminalistlər, həkimlər, psixoloqlar qrupu indi Sumqayıtdadır və fevralda baş vermiş hadisələri çox diqqətlə təhlil edir. Bu qrupa SSRİ Prokurorluğu Baş İstintaq İdarəsi rəisinin müavini V. İ. Nenaşev, SSRİ Baş prokuroru yanında xüsusilə mühüm işlər üzrə müstəntiq V. S. Qalkin başçılıq edirlər. Biz SSRİ baş prokurorunun müavini A. F. Katusevlə görüşdük və ondan bir sıra suallara cavab verməyi xahiş etdik.

Aleksandr Filippoviç dedi: «Sumqayıt işi» üzrə bu günədək SSRİ Prokurorluğunun topladığı məlumat bunun üçün mənə imkan verir. Buyurun, suallarınızı verin.

— sizcə, Sumqayıt hadisələrindən qabaq nələr olmuşdu. Bu hadisələr Dağlıq Qarabağdakı hadisələrlə əlaqədardır mı? Bir də, əgər mümkünsə, həmin fevral günlərinin xronikasını oxuculara xatırladın.

— heç şübhəsiz, Sumqayıt hadisələri Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətindəki hadisələrlə çox sıx bağlıdır. DQMV-də millətçi əhval-ruhiyyəli ünsürlər tərəfindən törədilib fevralın 22-də başlanmış kütləvi iğtişaslar Azərbaycanın ən böyük sənaye mərkəzlərindən biri olan Sumqayıtda vəziyyəti gərginləşdirmişdi. İndi biz dəqiq müəyyən etmişik ki, şəhərdə iğtişaları xuliqanlıq edən, son dərəcə gərgin vəziyyətdən, emosiyaların və ehtirasların çoxmasından, Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətini Ermənistan SSR-ə daxil etmək tələbləri ilə əlaqədar cürbəcür uydurmalarından istifadə edən ünsürlər törətmişlər. Səbətsiz, yetkin olmayan adamlar, yeniyetmələr hüquqa zidd hərəkətlərə cəlb edilmişdilər.

Fevralın 27-də V. İ. Lenin adına meydana sayca xeyli adam - əsasən gənclər toplaşmışdılar. Erməni millətindən olan şəxslərə basqın etmək çağırışları eşidilməyə başladı. Əlbəttə, elələri də vardı ki, onlar zorakı, fiziki hərəkətlərə etiraz edirdilər. Lakin azğın natiqlərin millətçilik şüarları öz təsirini göstərdi — şəhərin müxtəlif rayonlarında gənclərdən ibarət dəstələr mağazaların vitrinlərini daşa basmağa, erməni millətindən olan vətəndaşları döyməyə başladılar. Xuliqanlıqı dayandırmaq barəsində milis işçilərinin tələbinə məhəl qoymurdular. Ertəsi gün, fevralın 28-də hadisələr ən yüksək nöqtəyə çatdı. İctimai asayişin

pozulması halları, xüsusilə qərzəli xarakter kəsb etdi. Azərbaycanlı vətəndaşlardan ibarət dəstələr dəyənək, daş və başqa predmetlə silahlanıb ermənilərin mənzillərinə basqın etməyə, amansız zorakılıq tədbirləri görməyə, əmlakı məhv etməyə başladılar. İstintaq zamanı müəyyən olunduğu kimi, təhrikçilər arasında dəfələrlə məhkum olunmuş adamlar da var idi.

Nəticələr məlumdur: 32 nəfər, o cümlədən 26 nəfər erməni həlak olmuşdur. 200-dək mənzil talan edilmiş, 50-dən artıq məişət obyektində dağıdılmış, yandırılmış, bir neçə avtobus və avtomobilin zədələnməmişdir. Azğınlaşmış adamlar şəhərdə ictimai asayişin qorunması işinə maneçilik törədərək hərbi qulluqçuları, milis işçilərini daşa basırdılar. Bu şəraitdə altı nəfər azərbaycanlı həlak olmuşdur. Yüz nəfərdən çox adam — daxili işlər orqanlarının əməkdaşları və hərbi qulluqçular ağırlıq dərəcəsi müxtəlif olan bədən xəsarəti almışlar.

Martin 1-dək iğtişaşları dəf etmək mümkün oldu. Hadisələrin çox diqqətlə təhqiq edilməsi nəticəsində 94 təhrikçi və iştirakçı həbs edilmişdir, cinayət təzahürlərinə imkan yaradan səbəblərin və şəraitin aydınlaşdırılması üçün hər cür tədbirlər görülür.

— Aleksandr Filippoviç, mən faciəli fevral hadisələrindən əvvəllər də bir neçə dəfə Sumqayıtda olmuşam. İki yüz minlik şəhər böyük, səliqəsiz qəsəbə təsiri bağışlayır. Burada bir çox sosial-iqtisadi problemlər tamamilə başlı-başına buraxılıbmış. Orada uşaqlar səhərdən-axşama qədər küçələrdə gəzib-dolaşır, özlərinin tükənmək bilməyən qüvvəsini sərf etməyə yer axtarırlar. İğtişaşlar zamanı məhz yeniyetmələr, yaşına görə məhkəməyə verilə bilməyən uşaqlar hadisələr girdabına cəlb olunmuşdular. Siz bilən, şəhərdə belə şərait iğtişaşların səbəbi, DQMV hadisələri isə yanğın törətmiş məşəl olmayıbmi?

— Bəli, doğrudan da, Sumqayıtlıların narazılığı üçün səbəblər qədərindən çox yığılmışdır. Şəhərdə mənzil fəlakətli dərəcədə çatışmır. Nəticədə özbaşına tikilən, adi rahatlığı olmayan daxmalar sürətlə inkişaf etməyə başlamışdır. İnsan ləyaqəti üçün belə təhqiramiz şəraitdə adamlar nəinki müvəqqəti yaşayırlar, onların bütün həyatı belə şəraitdə keçir. Şəhərdə ekoloji mühit Sumqayıtlıları haqlı olaraq hiddətləndirir. Sumqayıt atmosferinin tərkibində olan qazın miqdarı bütün normalarda nəzərdə tutulduğundan qat-qat çoxdur. Adamlar bir çox xəstəliklərin, xüsusən də uşaq xəstəliklərinin yayılmasının səbəblərini haqlı olaraq bununla əlaqələndirirlər. Söz yox ki, bütün bunlar adamların əhval-ruhiyyəsinə təsir göstərməyə bilməzdi və adamların küçələrə çıxmasının səbəblərindən biri olmuşdur. Orada isə təhrikçilər fəaliyyət göstərir və talançılığa, qarətçiliyə, qətlərə çağırışlar üçün millətçilik şüarlarındakı istifadə edirdilər.

— Güman edilir ki, partiya, sovet orqanları baş verən hadisələr üzərində nəzarəti əslində itirmişdilər. Olmaya, onların nüfuzu kifayət qədər deyildi. Həmin günlərdə şəhər, respublika milis işçiləri də lazımi səviyyədə deyildilər. Onlar da əvvəlcə təhrikçilərin, sonra da əlbəttə, azğınlaşmış adamların öhdəsindən gələ bilməmişdilər. Bu barədə fikriniz necədir?

— Sumqayıt üçün faciəli günlərdə respublikanın və şəhərin partiya-sovet işçilərinin hərəkətlərinə Azərbaycan KP MK tərəfindən qiymət verilmişdir. Sumqayıt Şəhər Partiya Komitəsinin birinci katibi Müslümsadə vəzifəsindən azad olunmuş və Sov.İKP üzvlüyündən xaric edilmişdir. Şəhər partiya komitəsinin və şəhər icraiyyə komitəsinin digər məsul işçiləri də fəaliyyətsizlik, təşəbbüssüzlük, acizlik göstərdiklərinə görə ciddi partiya məsuliyyətinə və intizam məsuliyyətinə cəlb olunmuşlar.

Siz haqlısınız, milis işçiləri də lazımi səviyyədə olmamışlar. Onlar asayış yaratmaq və qeyri-şəraitdə vətəndaşların təhlükəsizliyini qorumaq üçün operativ surətdə qəti tədbirlər görə bilməmişlər. Açıq demək olar ki, onların bir qismi ağır vəziyyətə düşmüş adamların taleyinə biganəlik göstərmişdi. Yalnız SSRİ Daxili İşlər Nazirliyinin qəti müdaxiləsindən sonra əlavə qüvvələr fəaliyyətə başladılar. İğtişəşləri dəf etmək üçün SSRİ Müdafiə Nazirliyinin bölmələrini və SSRİ Daxili İşlər Nazirliyinin daxili qoşunlarını şəhərə yeritmək lazım gəldi. Xəbər verildiyi kimi, SSRİ Prokurorluğu xidməti vəzifəsinin icrasına səhlənkar yanaşmış milis işçiləri barəsində cinayət işi qaldırmağa məcbur olmuşdur. İstintaq aparılır.

— Alekxandr Filippoviç, deyərsən, «Sumqayıt işi» son onilliklərdə ölkə prokurorluğunun təhqiq etdiyi bütün işlər çərçivəsindən kənara çıxır. Görünür, bu, işində müəyyən çətinliklər törədir. Əgər belədirsə, bu çətinliklər nədən ibarətdir?

— Bu, həqiqətən görünməmiş işdir. Desəm ki, fevralın axırında bütün şəhər, onun mikrorayonları, məhəllələri, bir çox mənzilləri hadisə yeri olmuşdur, həqiqəti təhrif etmiş olaram. Fevralın 28-də zorakılığın ilk qurbanları aşkar olan kimi Sumqayıt şəhərinin prokuroru cinayət işi qaldırmışdı. Martin 1-də bu iş SSRİ baş prokuroru yanında xüsusilə mühüm işlər üzrə müstəntiq V. S. Qalkin tərəfindən icraata qəbul edilmişdir. İşin xarakteri, onun yüksək ictimai-siyasi əhəmiyyəti və həcmi nəzərə alınaraq istintaq-operativ qrup yaradılmış və bu qrupa SSRİ Prokurorluğunun, Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin və Daxili İşlər Nazirliyinin on ixtisaslı müstəntiqləri daxil edilmişlər. İş prosesində bizə kütləvi iğtişəşlərin təşkilatçılarını, fəal iştirakçılarını aşkara çıxarmaq, cinayətkarlarına qəsdlərin hallarını müəyyən etmək lazımdır. Çətinliklər çoxdur. İğtişəş iştirakçılarının rolunu və hərəkətlərini müəyyən etmək, baş vermiş bütün hadisələrin epizodlarını canlandırmaq mümkün ehtimalları yoxlamaq qədər də asan deyildir.

Müstəntiqlər, kriminalistlər, məhkəmə-tibb ekspertləri çox diqqətlə işləyərək az müddət ərzində həlak olanların şəxsiyyətlərini, cinayətlərin törədildiyi yerləri, bədənə dəymiş zədələrin ağırlıq dərəcəsini müəyyən etmişlər.

Şübhə yoxdur ki, zorakılıq edənlər arasına elələri də düşmüşlər ki, onlar hadisələrin gedişi ilə camaata qoşulmuşlar. Lakin qatı fitnəkarlar və quldurlar da var. İndi hər kəsin dəqiq kim olduğunu da müəyyən etməliyik. Lakin bizə indidən

aydındır ki, fevral ayında Sumqayıtda adamları öldürənlər, qəətçilər və zorlayıcılar şəhər əhalisinin çox cüzi bir qismini təşkil edir.

«Sumqayıt işi» ətrafında cürbəcür uydurmalar istintaqa mane olmaqdadır. Məsələn, şayiələr yayılır ki, şəhərdə kütləvi iğtişaslardan qabaq cismən məhv edilmək üçün erməni millətindən olan şəxslərin siyahısı tutulurmuş. Guya bir sıra müəssisələrdə xüsusi olaraq metal çubuqlar və başqa predmetlər hazırlanmış. Guya rabitə qovşaqlarının işçiləri ermənilərin mənzillərində telefonları qəsdən şəbəkədən çıxarıblarmış. Və sair və ilaxır. Bu və buna bənzər xəbərləri yoxlamaq üçün müstəntiqlər Sumqayıtın bir çox sakinlərini, müəssisələrin fəhlələrini, mənzil-istismar kontorlarının, rabitə qovşaqlarının və digər xidmət bölmələrinin əməkdaşlarını dindirmişlər. Belə xəbərlərin də heç biri təsdiq edilməmişdir.

Lap bu yaxınlarda istintaq qrupuna Ermənistan sakini Q. B. Ulubabyanın məktubu daxil olmuşdur. O, məktuba Sumqayıtda yaşayan vətəndaş A. Q. Qriqoryanın ərizəsini də əlavə etmişdir. Ərizədə kütləvi iğtişaşlar zamanı onun arvadının və üç uşağının həlak olduğu bildirilirdi. Bu vəziyyətlə əlaqədar olaraq A. Q. Qriqoryan iyulun 4-də SSRİ Prokurorluğunun müstəntiqinə eynən aşağıdakıları izah etmişdir: «...Biz hamımız; mən, arvadım, oğlum Pavel və qızım Yelena sağ-salamatıq. Mənim heç vaxt Vladimir adında oğlum olmayıb. Guya arvadım və uşaqlarım həlak olublar. Mən bu barədə heç vaxt, heç kimə deməmişəm və bununla əlaqədar Moskvaya da getməmişəm. Mənim adımdan yazılmış ərizənin surəti mənə təqdim edilmişdir. Lakin imza mənim deyil. Mən belə imza etmirəm. Bu ərizədə göstərilən məlumat uydurmadır».

— Məlumdur ki, zəhmətkeşlərin arzularını nəzərə alaraq, bir sıra cinayət işlərinə Rusiya Federasiyasının məhkəmələrində baxmaq qərara alınmışdır. Bu barədə sizin rəyiniz?

— Belə bir qərar obyektivliyin maksimum təmin edilməsi xeyrinə qəbul olunmuşdur. Hər bir konkret halda işin məhkəməyə aidiyyətini SSRİ Ali Məhkəməsi müəyyən edəcəkdir.

— Belə şayiələr yayılır ki, «Sumqayıt işi»nin təhqiqi düyünə düşmüşdür. Bu, belədirmi?

— SSR İttifaqının Prokurorluğu istintaqın mümkün qədər intensiv aparılması üçün tədbirlər görür. Dediym kimi (qətlər, talanlar, zorakılıqlar və digər cinayətlər törədilməsi üstündə bu günədək 94 adam cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmuşdur. 29 müttəhim barəsində 19 cinayət işi artıq məhkəməyə göndərilmişdir. İsmayilovun işindən (bu barədə mətbuatda xəbər verilmişdir) sonra məhkəmədə daha altı işə baxılmışdır. Onların arasında maşinist köməkçisi Aydın İbişovun da işi vardır. O, xuliqanları başına yığaraq, ermənilərə divan tutmağa çağırmış və metal dəyənəklərlə silahlanan cinayət yoldaşları ilə birlikdə hərbi qulluqçulara basqın etmişdir. 7 nömrəli orta texniki peşə məktəbinin şagirdi Yaşar Qəribov da xuliqanlıq hərəkətlərində iştirak etmiş və mühakimə olunmuşdur. O, vətəndaş V. Sarkisyanə bədən xəsarəti yetirmişdir. Sumqayıtda baş vermiş qətlər

və digər cinayətkarcasına qəsdlər haqqında daha bir neçə iş məhkəməyə göndərilmiş və yaxın vaxtlarda onlara baxılacaqdır.

— Belə bir sual: ölkəmizdə həyatın bütün sahələrinin yenidən qurulması, aşkarlıq, demokratikləşdirmə mənəm-mənəmlik şəraiti yaratmamışdırmı? Buna Sumqayıt da müəyyən dərəcədə sübutdur.

— Çox aktual sualdır. XIX Ümumittifaq Partiya konfransında Sov.İKP MK-nın Baş katibi M. S. Qorbaçovun məruzəsində qeyd olunmuşdur ki, şəxsi hüquqların və azadlıqların bərqərar edilməsi, ümumən demokratiyanın və aşkarlığın genişləndirilməsi qanunçuluğun möhkəmləndirilməsi ilə, qanuna sözsüz hörmət hissənin tərbiyə edilməsi ilə yanaşı getməlidir. Məruzədə deyilir: «Demokratikləşdirmə nə özbaşınalıqla, nə məsuliyyətsizliklə, nə də azğınlıqla bir araya sığmır». Hüquq qaydasını, sovet adamlarının şəxsi toxunulmazlığını, onların şərafəti, ləyaqətini və əmlakını qorumaq üçün qanunun bütün gücündən istifadə edilməkdir.

Yenidənqurma şəraitində sovet adamlarının siyasi və sosial fəallığı artır. SSRİ Konstitusiyasının təminat verdiyi yığıncaqlar, mitinqlər, küçə yürüşləri, nümayişlər keçirmək azadlığı getdikcə daha fəal surətdə həyata keçirilir. İctimai maraq doğuran hər bir problemin hərtərəfli müzakirə olunması və götür-qoy edilməsi üçün şərait yaradılmışdır, ictimai rəyin rolu artır.

Lakin biz buna da göz yuma bilmərik ki, bəzi məsuliyyətsiz, ekstremist və millətçi əhval-ruhiyyəli şəxslər ictimai həyatın demokratikləşdirilməsi prosesindən fitnəkar məqsədlər, cəmiyyətə zidd əhvalı qızıqsdırmaq üçün istifadə etməyə çalışırlar ki, bu da bir sıra hallarda ictimai təhlükəsizlik üçün, vətəndaşların hüquqları üçün qorxu törədir. Belə cəhdlərin qarşısı qətiyyətlə alınacaqdır. Bu, «SSRİ-də yığıncaqların, mitinqlərin, küçə yürüşlərinin və nümayişlərinin təşkili və keçirilməsi qaydası haqqında» SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin bu günlərdə dərc olunmuş Fərmanında da qeyd edilmişdir.

Bəs Sumqayıt... Orada qayda-qanun bərpa olunmuşdur. Lakin fevralın dəhşətli günləri xatirəmizdən izsiz silinib gedə bilməz. Bütün müqəssirlər layiqli cəzasını almalıdırlar.

* * *

SSRİ Prokurorluğu istintaqı davam etdirir (SİTA-nın müxbiri).

«Kommunist» qəzeti, 19 avqust 1988-ci il.

GÖRÜLƏSİ İŞLƏR ÇOXDUR DAĞLIQ QARABAĞ MUXTAR VİLAYƏTİ BU GÜN

«1988-1995-ci illərdə Azərbaycan SSR Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin sosial-iqtisadi inkişafını sürətləndirmək tədbirləri haqqında» Sov.İKP MK-nın və SSRİ Nazirlər Sovetinin qərarının yerinə yetirilməsi respublikanın

partiya, sovet və təsərrüfat orqanları üçün ən mühüm vəzifəyə çevrilmişdir. Hansı işlər görülməlidir, nəzərdə tutulanların həyata keçirilməsi yolunda qarşıya nə kimi çətinliklər çıxır? Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Ə. X. Vəzirov «Pravda»nın müxbiri Z. Qədimbəyova bu barədə danışır.

— Əsas səylər bunun üzərində cəmləşdirilmişdir ki, iş ləngimədən getsin — tikinti bazası inkişaf etdirilsin, iti sürətlə yaşayış evləri ucaldılsın, Stepanakertdə vilayət xəstəxanası, mədəniyyət sarayı, ümumtəhsil məktəbləri və digər sosial obyektlər layihələşdirilsin və tikilsin. Ayrılmış vəsait və material-texnika ehtiyatları vilayət televiziya mərkəzinin birinci növbəsini vaxtından tez işə salmağa imkan vermişdir. Mərkəz üç aydır ki, erməni dilində yerli verilişlər aparır. Televiziya mərkəzinin işə salınması nəticəsində Stepanakertin sakinləri Mərkəzi televiziyanın və Yerevan televiziyasının proqramlarına baxmaq imkanı da qazanmışlar. Gələcəkdə retranslyasiya stansiyaları şəbəkəsi inkişaf edəndə bu verilişlərə muxtar vilayətin uzaq məntəqələrinin əhalisi də baxa biləcəkdir.

Elə gələn il bir sıra yaşayış evlərini, məktəbəqədər tərbiyə müəssisələrini, mədəniyyət-məişət obyektlərini istifadəyə vermək üçün real imkan vardır. Proqramda nəzərdə tutulan bəzi sənaye və kənd təsərrüfatı müəssisələrinin tikilməsinə və yenidən qurulmasına başlamaq üçün hazırlıq görülür. Stepanakertdə mebel fabrikinin istehsal gücü artacaq, Əsgəranda qarışıq yem zavodu tikiləcəkdir. Gələn il konserv zavodunu, süd kombinatını tikməyə, rayon mərkəzlərinə və kəndlərə qaz xətləri çəkməyə başlayacağıq.

Stepanakert aeroportunun yeni texnika ilə təchiz edilməsi və rekonstruksiyası sahəsində işlərin həcmi müəyyənləşdirilmişdir. Badaraçayın sahilində axtarış işləri aparılır, orada on milyon kubmetrlərlə su tutacaq dərəyə tikilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Dərəyə istifadəyə verildikdən sonra vilayətin kənd təsərrüfatının su ilə təminatı problemi xeyli dərəcədə həll olunacaqdır.

Bu yaxınlarda vilayət mərkəzində vilayət və rayon qəzetlərinin, habelə erməni dilində kitab və kitabçaların ofset üsulu ilə çap ediləcəyi yeni mətbəənin tikilməsi üçün yer ayrılmışdır. Mətbəənin layihələşdirilməsi ilin axırınadək başa çatdırılacaqdır. Elə indi vilayətdə poliqrafiya bazası xeyli möhkəmləndirilmişdir. ADR-dən, ÇSSR-dən, Hindistandan texnika, habelə ölkəmizdə istehsal olunan avadanlıq gətirilir. DQMV-də mətbuat birliyi yaratmaq məsələsinə də baxılır. Birliyə qəzet redaksiyaları, rayon mərkəzlərində istehsal sahələri olan vilayət poliqrafiya müəssisəsi daxil ediləcəkdir. Əgər indiyədək muxtar vilayətə bütün tədris ədəbiyyatı kənardan gətirilirdisə, poliqrafiya bazası genişləndirildikdən sonra həmin ədəbiyyatın bir hissəsini, o cümlədən altı yaşından birinci sinifdə oxuyanlar üçün erməni dilində dərsliklər dəstini vilayətin özündə çap etmək mümkün olacaqdır. DQMV-nin təhsil müəssisələrinin erməni dilində müvafiq ədəbiyyatla təmin edilməsinə aid məsələlər Ermənistan SSR Dövlətnəşrkomu ilə müzakirə edilməlidir.

Vilayətin erməni əhalisinin digər mədəni tələbatının ödənilməsinə də böyük diqqət yetirilir. Stepanakertdə Kitab evinin, kitabxana kollektorunun və kitab bazasının, Bakıda erməni dram teatrının açılması bu yolda mühüm addım olacaqdır.

1988-1990-cı illərdə vilayət üçün kadrlar hazırlanması planları SSRİ Dövlət Plan Komitəsi və SSRİ Dövlət Xalq Təhsili Komitəsi ilə razılaşdırılmışdır. Məsələn, Ermənistan SSR-in tədris müəssisələrində DQMV-nin erməni sakinləri üçün 42 ixtisas üzrə yerlər nəzərdə tutulmuşdur. Bunu da qeyd etmək lazımdır ki, cari ildə muxtar vilayətin gənclərindən bir qrupu müsabiqədənkənar qəbul qaydası ilə Azərbaycanın, Ermənistanın və ölkənin başqa regionlarının ali təhsil müəssisələrinə daxil olmuşdur.

Sov.İKP MK-nın və SSRİ Nazirlər Sovetinin qərarına uyğun olaraq, hazırda 2005-ci ilədək olan dövrdə vilayətin iqtisadi və sosial inkişafına dair kompleks proqram yaradılması üzərində iş gedir.

Bunu deməyə ehtiyac yoxdur ki, qarşıda bütün səylərin səfərbərliyə alınmasını və birləşdirilməsini tələb edən böyük, gərgin iş durur. Nəzərdə tutulanları ancaq bu cür işləməklə həyata keçirmək olar. İlk mərhələdə işlərin sürəti, demək olar ki, pis deyildir. Vilayət təşkilatlarının və idarələrinin bəzi rəhbərlərinin passivliyi, ayrı-ayrı hallarda isə həm də müqaviməti olmasaydı, işlər daha sürətlə gedər, daha yüksək nəticələr əldə edilərdi. İstinad məlumatı verilməsinin və torpaq sahələri ayrılmasının ləngidilməsi üzündən Mardakertdə avtovağzalın, Mədəniyyət sarayının, bir zavod filialının layihələşdirilməsi uzanır, rayon rabitə qovşağının tikintisinə başlamaq mümkün olmur, Stepanakert elektrotexnik zavodunun genişləndirilməsi sahəsində işlərin yerinə yetirilməsi çətinləşmişdir. Bunu da deməyə bilmərəm ki, ittifaq nazirliklərinin və baş idarələrinin heç də hamısı qərarların həyata keçirilməsinə əsl mənada fəal qoşulmamışdır.

Axırda xüsusi olaraq qeyd etmək istərdim ki, Azərbaycanın partiya, sovet, təsərrüfat orqanları Sov.İKP MK-nın və SSRİ Nazirlər sovetinin qərarının yerinə yetirilməsini DQMV-də vəziyyətin sağlamaşdırılmasına, əhalinin həyat, əmək və məişət şəraitinin yaxşılaşdırılmasına yönəldilən böyük dövlət əhəmiyyətinə malik iş sayırlar. Proqramın həyata keçirilməsinin gedişi Azərbaycan KP MK-nın və respublika Nazirlər Sovetinin gündəlik nəzarəti altındadır və hər ay MK bürosunun və Nazirlər Soveti Rəyasət heyətinin İclaslarında müzakirə olunur. Zərbəçi işin, fədakar əməyin müvəffəqiyyətin rəhni olduğunu yadda saxlayaraq elliklə, əlbir surətdə işə girişməsək, heç bir niyyət, hətta ən xoş niyyətlər, ən yaxşı planlar istənilən nəticəni verməz.

«Pravda» 28 avqust 1988-ci il

«Kommunist» qəzeti, 30 avqust 1988-ci il

HÖKUMƏT KOMİSSİYASI İŞ BAŞINDA

Xəbər verildiyi kimi, milliyyətə azərbaycanlı olan və Ermənistan SSR-dən gələn vətəndaşlarla iş aparmaq üçün respublika Nazirlər Sovetinin sədri H. N. Seyidov başda olmaqla xüsusi komissiya yaradılmışdır. Bu komissiyanın üzvləri, eləcə də indi belə adamların olduqları şəhər və rayonlarda yaradılmış eyni komissiyaların üzvləri gələnlərə diqqət və qayğı göstərmişlər. Partiya, sovet, həmkarlar ittifaqı orqanları, partiya və əmək veteranları, yaradıcı ziyalıların nümayəndələri, alimlər onlarla iş aparılmasına cəlb edilmişlər.

Qeyd etmək lazımdır ki, bir çox ailələr Ermənistanın Əzizbəyov, Yexeqnadzor, Krasnoselski və başqa rayonlarına, əvvəlki yaşayış yerlərinə qayıtmışlar. Təkcə avqust ayında 5.345 nəfər, yaxud da 1.133 ailə doğma yerlərə qayıtmışdır.

İndi Azərbaycanda Ermənistandan gəlmiş 13 min nəfərədək adam vardır. Onlar respublikanın 45 şəhər və rayonunda yerləşdirilmişlər. Maliyyə Nazirliyi, rayon, şəhər xalq deputatları sovetlərinin icraiyyə komitələri, həmkarlar ittifaqı təşkilatları, Qırmızı Aypara Cəmiyyətinin Mərkəzi Komitəsi onlara maddi yardım göstərirlər. Bir çox yerlərdə onların pulsuz yaşaması və yemək-içməyi təşkil edilmişdir. Ticarət Nazirliyi, Azərittifaq əlavə ərzaq məhsulları ayırmışlar.

Köçüb gələnlər müvəqqəti işə düzəldilir. Təqribən 1.100 nəfər hazırda işə başlamışdır. 883 ailə dəyişdiyi mənzillərə köçmüşdür.

Qarşıda dərslərinin başlanması ilə əlaqədar olaraq Azərbaycan SSR Xalq Təhsili Nazirliyi köçüb gəlmiş ailələrdə olan uşaqların sayını dəqiqləşdirmişdir. Bu uşaqların məktəb dərsləkləri və vəsaiti ilə təmin edilməsi üçün tədbirlər görülür.

Milliyyətə erməni olan və Azərbaycandan çıxıb gedən vətəndaşlarla iş aparılması nəticəsində indi respublikaya xeyli ailə qayıtmışdır. Məsələn, Sumqayıta 2.335 nəfər və ya 649 ailə qayıtmışdır ki, bu da əvvəllər çıxıb getmiş ailələrin, demək olar, yarısı qədərdir.

İki respublikanın rəhbərliyi arasında razılığa görə, adamların əvvəlki yaşayış yerlərinə qayıtmasına yardım göstərilməsi üçün Ermənistan SSR Nazirlər Soveti sədrinin müavini Y. Y. Xosamberyan başda olmaqla respublika partiya və sovet işçilərinin bir qrupu Azərbaycana gəlmişdi. Həmin qrup Naxçıvan MSSR-də, Bakıda, başqa şəhərlərdə və rayonlarda olmuşdur. Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti sədrinin müavini D. M. Asanov başda olmaqla Azərbaycanın məsul işçilərinin bir qrupu isə Ermənistan SSR-ə getmişdi.

Milliyyətə azərbaycanlı və erməni olan, yaşayış yerini dəyişmiş vətəndaşlarla iş aparılması davam edir (Azərinform).

«Kommunist» qəzeti, 30 avqust 1983-cü il

DURĞUNLUQ HALLARINI QƏTİYYƏTLƏ ARADAN QALDIRMALI

Yerevan, 13 sentyabr (SİTA). Ermənistan KP MM-nın bu gün Yerevanda keçirilmiş plenumu iqtisadiyyat da, sosial sahədə durğunluq hallarının aradan qaldırılması və respublikada ideya-mənəvi şəraitin sağlamlaşdırılması sahəsində partiya təşkilatlarının vəzifələrini müzakirə etmişdir.

Məruzəçi - Ermənistan KP MK-nın birinci katibi S. Q. Arutyunyan, müzakirələrdə çıxış edənlər demişlər ki, Sov.İKP MK-nın aprel (1985-ci il) plenumundan sonra Ermənistan KP MK katibliyi, bürosu iqtisadi, sosial və mənəvi sahələrdə kəskin problemlərin həlli üçün yeni siyasi üsullar hazırlayıb həyata keçirməyə, xatircəmlik və laqeydlilik əhval-ruhiyyəsini psixoloji cəhətdən dəyişdirməyə müvəffəq olmamışlar.

Respublikada milli gəlirin artım sürəti və ictimai əməyin məhsuldarlığı aşağı düşmüşdür. Maşınqayırmada və tikinti kompleksində çoxlu problem yığılıb qalmışdır, mənzil çatışmazlığı hiss edilir. Respublika əhalisi ərzaqla, mallarla və xidmətlərlə qeyri-qənaətbəxş təmin olunur.

Qeyd edilmişdir ki, ətraf mühitin vəziyyəti ciddi həyəcan doğurur. Yerevanda, Kirovakanda, Razdanda və bəzi digər şəhərlərdə hava hövzəsinin çirklənməsi səviyyəsi yol verilən normalardan bir neçə dəfə artıqdır. Sevan gölü ətrafında ekoloji vəziyyət gərgin olaraq qalır.

Plenum iştirakçıları ideoloji iş, siyasi tərbiyə, beynəlmiləlcilik və vətənpərvərlik tərbiyəsi məsələlərinə ciddi diqqət yetirmişlər. Məsələn, göstərilmişdir ki, respublikada sosialist əmlakının oğurlanması, korrupsiya, rüşvətxorluq, proteksionizm, sosial ədalət prinsiplərinin pozulması kimi eybəcər hallar dərin kök atmışdır.

Dağlıq Qarabağda hadisələr ilə əlaqədar mitinqlər, nümayişlər və tətillər vəziyyətin sabitliyini pozmuş, məsuliyyətsiz şəxslərə fəallaşmağa imkan vermişdir.

Plenum iştirakçıları yığılıb qalmış problemləri prinsipliliklə qiymətləndirərək, onların tezliklə aradan qaldırılması, ictimai həyatın bütün sahələrində yenidənqurmanın sürətləndirilməsi yollarını yüksək tələbkarlıq mövqeyindən müəyyənləşdirmişlər. Qeyd edilmişdir ki, Ermənistan KP MK bürosu, şəhər, rayon partiya komitələri Sov.İKP XXVII qurultayının, XIX Ümumittifaq partiya konfransının tələblərinə uyğun olaraq, respublika partiya təşkilatının siyasi və təşkilat işinin səviyyəsini keyfiyyətə yeni pilləyə qaldırmalıdırlar. Partiya həyatında ətalətdən və formal nə varsa, hamısından qətiyyətlə xilas olmaq, hər yerdə işgüzar və əməli iş üslubu bərqərar etmək gərəkdir. Çalışmaq lazımdır ki, hər bir partiya təşkilatı, hər bir əmək kollektivi yenidənqurma işi ilə yaşasın.

Plenumda deyilmişdir ki, ilk partiya təşkilatları yenidənqurmanın ideoloji təminatında çox iş görməlidirlər. Respublikanın kommunistləri ideya-mənəvi ab-

havanın sağlamlaşması, zəhmətkeşlərdə marksizm-leninizm dünyagörüşü, yüksək siyasi mədəniyyət, fəal vətəndaş mövqeyi formalaşması üçün maksimum səy göstərməlidirlər.

Plenumun işində Sov.İKP MK Partiya-təşkilat işi şöbəsi müdirinin müavini Q. P. Xarçenko iştirak etmişdir.

«Kommunist» qəzeti, 15 sentyabr 1988-ci il

AZƏRBAYCANIN TƏŞƏBBÜSÜ

Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Millətlərarası münasibətlər və beynəlmiləl tərbiyə komissiyası əməkdaşlıq və qarşılıqlı fəaliyyət haqqında protokolun layihəsini Gürcüstanın və Ermənistanın eyni adlı komissiyalarının ünvanına göndərmişdir.

Bu sənədin mənası ondadır ki, Zaqafqazıyanın azlıq təşkil edən millətlərinin nümayəndələrinin, o cümlədən öz respublikalarından kənarda yaşayan azərbaycanlıların, gürcülərin, ermənilərin iqtisadi və mədəni problemlərini həll etmək, siyasi, sosial və şəxsi hüquqlarını təmin etmək üçün Zaqafqaziya federasiyasının mövcud olduğu dövrdən bəri ilk dəfə olaraq hüquqi əsas versin. Protokolda bürokratik təhriflərin kökünün kəsilməsi, azlıq təşkil edən millətlərin nümayəndələri barəsində hüquqa zidd hərəkətlərin və hətta fəaliyyətsizliyin qabağının alınması, kargüzarlıqda, ictimai və şəxsi həyatda, uşaqların təhsilində ana dilindən sərbəst istifadə edilməsi üçün şərait yaradılması kimi məsələlər üzrə Ali Sovetlərin komissiyalarının əməkdaşlığı nəzərdə tutulur.

Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Millətlərarası münasibətlər və beynəlmiləl tərbiyə komissiyasının sədri, respublika EA-nın müxbir üzvü Ə. Daşdəmirov demişdir: - Belə respublikalararası əməkdaşlığa əməli hazırlıq istiqamətində biz bu günlərdə növbəti iclasımızı keçirdik, iclasda Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Ə. Vəzirov iştirak etmişdir. Komissiya ləzgilərin, avarların, gürcülərin, ingiloyların, ermənilərin, mesxet türklərinin, Azərbaycanda yaşayan başqa millətlərin nümayəndələrinin sosial-iqtisadi həyat şəraitini müzakirə etmişdir.

Komissiya qeyd etmişdir ki, Azərbaycanda yaşayan və azlıq təşkil edən millətlərin nümayəndələri yerli əhali ilə bərabər hüquqlara malikdirlər, ictimai-siyasi həyatda fəal iştirak edirlər.

— Konkret iş planı varmı?

— Ümumiyyətlə, bəli. Məsələn, komissiya Xalq Təhsili Nazirliyinə tapşırırmışdır ki, azlıq təşkil edən millətlərin dillərinin öyrənilməsi sahəsində fakültələrin təşkil edilməsi məsələlərini müzakirəyə qoysun, azlıq təşkil edən millətlərin nümayəndələrinin Zaqafqaziya respublikalarının tədris müəssisələrində müsabiqədən kənar təhsil alması imkanını bu regionların müvafiq idarələri ilə razılaşdırsın. Mədəniyyət nazirliyinə tövsiyə edilmişdir ki, kənd kitabxanalarının

rus, gürcü, erməni, ləzgi dillərində və başqa dillərdə ədəbiyyatla təmin olunmasına fikir versin. Dövlətnəşrkomdan xahiş edilmişdir ki, azlıq təşkil edən millətlərin dilində ədəbiyyat buraxılışı ilə yaxından məşğul olsun. Rabitə nazirliyi azlıq təşkil edən millətlərin nümayəndələrinin yaşadığı yaşayış məntəqələrinin radiolaşdırılması problemini, televiziya verilişinin sabit qəbul edilməsi üçün retranslyatorlar qurulması məsələsini nəzərdən keçirəcək və güman edirik ki, həll edəcəkdir.

Biz bu işi başlamışıq, lakin onun müvəffəqiyyət qazanması üçün hər üç respublikanın deputatlarının əməkdaşlıq etməsi zəruridir. Axı, bizim mənafeyimiz elə indiki halda da ümumidir — öz xalqlarımızın və regionlarımızın həyat şəraitinin yaxşılaşdırılması məsələsidir.

- Belə qarşılıqlı fəaliyyət barədə protokol nə vaxtqüvvəyə minəcəkdir?

- Bundan ötrü, əvvəlcə gerek protokol Gürcüstanın Ermənistanın Ali sovetlərində baxılıb təsdiq edilsin. Bu il biz planlaşdırmışıq ki, Gürcüstanın və Ermənistanın Millətlərarası münasibətlər komissiyalarının nümayəndələri ilə əməli görüş keçirək. Ola bilsin ki, orada müəyyən mülahizə və təkliflər söylənilsin. Ancaq görüş baş tutandan sonra müəyyən bir günün tarixini göstərmək olar.

R. TALİŞİNSKİ

«İzvestiya», 17 sentyabr 1988-ci il

SİYASİ İŞ: HƏM SÖZLƏ, HƏM İŞLƏ

Sentyabrın 16-da Bakı şəhərindəki iri sənaye müəssisələrində, ali məktəblərdə, elmi tədqiqat institutlarında, fəhlə və tələbə yataqxanalarında siyasi məlumat günü keçirilmişdir. Görüşlərdə Azərbaycan KP MK bürosunun üzvləri və üzvlüyünə namizədlər, partiya və sovet işçiləri, nazirliklərin və baş idarələrin rəhbərləri, alimlər, mədəniyyət xadimləri, hüquq mühafizə orqanlarının işçiləri iştirak etmişlər.

Tribuna ilə auditoriya arasında məsafə qısalmışdır ki, bu da rəsmi münasibətlərin aradan qalxmasına, səmimilik və etimad şəraiti yaranmasına kömək etmişdir. Adamlar fikirlərini sərbəst söyləyir, ən kəskin, vaxtı çatmış, vacib məsələlər barəsində prinsipial və tələbkarlıqla danışırdılar. Cari və gələcək işlərdən, yenidənqurmaya, sosial-iqtisadi məsələlərin həllinə daha dərinədən, fəal qoşulmağa imkan verməyən əngəllərdən söhbət gedirdi. Görüş iştirakçılarının çıxarıqları ən mühüm nəticə bu idi ki, yenidənqurmanı əməli işlərlə möhkəmləndirmək, XIX Ümumittifaq partiya konfransı, Sov.İKP MK iyul (1988-ci il) plenumu qərarlarının həyata keçirilməsi sahəsində fəal, yaradıcı, təşəbbüskar iş aparmaq lazımdır.

Toxunulmuş problemlərin dairəsi geniş idi. Mənzil, əhalinin ərzaq malları ilə təmin olunması, məişət xidməti və tibbi xidmət, şəhərin ekologiyası məsələləri, vətəndaşların hüquqlarına toxunulması faktları ilə əlaqədar narahatlıq ifadə olunurdu. Görüşlərin iştirakçıları xüsusi mülkiyyətçilik psixologiyası və qənimətçilik, meşşanlıq əleyhinə, sovet həyat tərzinə yad olan digər eybəcər hallar əleyhinə mübarizəni sərtləşdirməyi tələb edirdilər. Qeyd olunurdu ki, durğunluq dövrünün mənfi nəticələrinin aradan qaldırılmasında, cəmiyyətin mənəvi sağlamlığının möhkəmləndirilməsində səyləri birləşdirmək lazımdır.

DQMV-də və Ermənistanda hadisələrlə əlaqədar suallara ətraflı cavablar verilmişdir.

Siyasi məlumat gününün fərqləndirici xüsusiyyəti bu idi ki, adamları düşündürən bir çox məsələlər yerindəcə operativ və konkret həll olunmuşdur. Yığılıb qalmış problemlərin bilavasitə əmək kollektivlərində açıq müzakirəsi zəhmətkeşlərin ehtiyac və tələbatını daha yaxşı başa düşməyə, bunların ödənilməsi üçün təsirli tədbirlər görməyə kömək edəcəkdir. (Azərbaycan).

«Kommunist» qəzeti, 17 sentyabr 1988-ci il

FƏALLAR YIĞINCAĞI

Sentyabrın 19-da respublika partiya, sovet və təsərrüfat orqanlarının fəallar yığıncağı olmuşdur.

Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Ə. X. Vəzirov DQMV-də vəziyyət haqqında məlumat vermişdir. O, son vaxtlar respublikanın muxtar vilayətində olmuş cəmiyyətə zidd hərəkətlərdən ətraflı bəhs etmiş, əhali arasında aparılan işi gücləndirməyin, millətlərarası zəmin əsasında toqquşmalara yol verməmək, hüquq qaydalarını və qanunçuluğu möhkəmlətmək üçün qəti tədbirlər görməyin zəruri olduğunu bildirmiş, Dağlıq Qarabağda vəziyyətin normal hala salınması üçün görülən tədbirlərdən danışmışdır.

Həmin gün Bakının sənaye müəssisələrində, məktəblərində, idarələrində bu məsələ barəsində Azərbaycan KP MK üzvləri, rəhbər partiya, sovet və təsərrüfat işçiləri çıxış etmişlər. (Azərbaycan).

«Kommunist» qəzeti, 20 sentyabr 1988-ci il

DAĞLIQ QARABAĞ HADİSƏLƏRİNƏ DAİR

Məlum olduğu kimi, Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında hadisələrlə əlaqədar olaraq SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin 1988-ci il 18 iyul tarixli qərarından sonra vəziyyət yaxşılığa doğru dəyişməyə, həyat qaydaya düşməyə başlamışdır. Muxtar vilayətin iqtisadi və sosial inkişafını sürətləndirmək haqqında

Sov.İKP MK-nın və SSRİ Nazirlər Sovetinin qərarını yerinə yetirmək üçün geniş işlər başlanmışdır. Əmək kollektivlərində və tədris müəssisələrində şərait tədricən sağlamlaşır. Partiya komitələri, sovet təşkilatları və ictimai təşkilatlar daha fəal mövqe tutmağa başlamışlar. Azərbaycan və Ermənistan kommunist partiyaları rəhbərliyinin möhkəmləndirilməsinin, mənfi halların kökünü kəsmək, qanunçuluğu möhkəmlətmək, demokratiyanı və aşkarlığı inkişaf etdirmək sahəsində qəti tədbirlərin onların mərkəzi komitələrinin plenumlarında müzakirə edilməsinin bunun üçün az əhəmiyyəti olmamışdır.

Sumqayıt hadisələri ilə əlaqədar cinayət işlərinin istintaqı əsasən başa çatdırılmış, adam öldürməklə, talançılıq və zorakılıq təşkil etməklə əlaqədar bütün şəxslər aşkara çıxarılmış və məsuliyyətə cəlb olunmuşlar. Otuzdan artıq iş baxılmaq üçün məhkəmələrə verilmişdir.

Bununla birlikdə görməmək olmaz ki, Ermənistanda və Azərbaycanda başlanmış sağlamaşdırma prosesləri korrupsiyada, rüşvətxorluqda və oğurluqda barmağı olanların heç də döşünə yətmir. Onlar ifşa olunmaqdan qorxaraq ictimaiyyəti yenidənqurmanın aktual problemlərindən və mənfi hallara qarşı real mübarizədən yayındırmağa; diqqəti milli münasibətlərlə əlaqədar məsələlərə cəlb etməyə, millətçilik ehtiraslarının qızıxdırılması üçün hər cür bəhanədən istifadə etməyə çalışırlar. Bu onunla nəticələnmişdir ki, son günlər Stepanakertdə vəziyyət yenə də gərginləşmişdir. Sənaye müəssisələrində, tikinti təşkilatlarında və ictimai nəqliyyatda tətillər törədilmişdir. Məktəblərdə dərslər kəsilmişdir. Vilayət prokurorluğuna basqın təşkil edilmiş, ictimai asayışı təmin edən SSRİ Daxili İşlər Nazirliyinin hərbi qulluqçularına və milis işçilərinə cismani xəcarət yetirilməsi halları olmuşdur.

Sentyabrın 18-də şəhər hökumət orqanlarının icazəsi ilə şəhərdə mitinq keçirilmişdir. Mitingdə adamlar Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində yaranmış vəziyyətdən narahat olduqlarını, yaranmış vəziyyəti normal hala salmağa çalışdıqlarını bildirmişlər. Lakin bir müddətdən sonra Stepanakert yaxınlığındakı Xocalı kəndində ermənilərlə azərbaycanlılar arasında millətlərarası zəmin əsasında toqquşmalar olduğu barədə təhrikçilik məqsədilə məlumat verilməsi ilə əlaqədar mitinq kəsilmişdir. Mptinqin bir çox iştirakçıları həmin kəndə tərəf axışanda qarşılıqlı kütləvi dalaşmalarda odlu və soyuq silah işlədilmişdir. Nəticədə 25 nəfər ağırlıq dərəcəsi müxtəlif olan yara almış, 17 nəfər xəstəxanaya aparılmışdır. Həm ermənilər, həm azərbaycanlılar tərəfindən tibbi yardım üçün müraciət edilir.

Milis və daxili qoşun qüvvələri bu toqquşmanın genişlənməsinin qarşısını almışlar. İctimai intizamı və vətəndaşların təhlükəsizliyini təmin etmək, iğtişaşları dəf etmək üçün lazımi tədbirlər görülür. SSRİ Prokurorluğu işçiləri cinayət işi qaldırmışlar və istintaq aparılır. Vilayətdə Sov.İKP MK-nın və SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin nümayəndəsi A. İ. Volskinin rəhbərliyi altında qərargah fəaliyyət göstərir.

Vilayət partiya komitəsi və DQMV Xalq Deputatları soveti radio və televiziya ilə elan edilmiş müraciətdə millətlərarası münasibətlərdə gərginliyi qızıqdırmağa çalışan şəxslərin dövlətə və qanuna zidd hərəkətlərini pisləmişlər. Mitinglər, nümayişlər və yürüşlər keçirilməsi qadağan edilmişdir.

Ermənistan KP MK və Azərbaycan KP MK respublikalarda vəziyyəti normal hala salmaq və ictimai asayiş yaratmaq üçün lazımi tədbirlər görürlər. Partiya və fəhlə yığıncaqları keçirilir. Yaranmış vəziyyət ciddi narahatlıq və təşviş doğurmaya bilməz. Şərait qati surətdə bildirməyi tələb edir ki, belə vəziyyət hər iki respublikanın zəhmətkeşlərinin mənafeələrinə kəskin surətdə ziddir, odur ki, buna daha dözülməməlidir. Dövlət hər hansı millətin vətəndaşlarının hüquqlarına nə şəkildə olursa-olsun toxunulmasına, xalqlar arasında sovet Konstitusiyası ilə və qanunlarımızla qadağan edilmiş düşmənçiliyin qızıqdırılmasına yol verə bilməz. Qanunçuluğa, dövlət intizamına və ictimai intizama ciddi əməl edilməsə, sosialist demokratiyasını daha da dərinləşdirmək mümkün deyildir (SİTA).

«Kommunist» qəzeti, 20 sentyabr 1988-ci il

DAĞLIQ QARABAĞ HADİSƏLƏRİNƏ DAİR

Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində ermənilərlə azərbaycanlılar arasında toqquşmalar nəticəsində kəskinləşmiş vəziyyət gərgin olaraq qalır. Millətlərarası zəmin əsasında hadisələrə yol verilməməsi üçün tədbirlər görüldüyünə baxmayaraq, sentyabrın 21-nə keçən gecə yenə də fərdi evlər, avtomaşınlar yandırılmış və hüquqa zidd olan digər hərəkətlər edilmişdir.

Ayrı-ayrı yerlərdə atəş açılmışdır. Tələfat yoxdur. Lakin bütün bunlar həyəcanlı şərait yaratmışdır, Stepanakert şəhərində və kənd rayonlarında bir çox sakinlər öz təhlükəsizliyi üçün qorxu çəkirlər.

Stepanakertdə müəssisələr, tikinti təşkilatları, nəqliyyat və məktəblər işləməmişdir.

İctimai təşkilatlar ilə birlikdə partiya və sovet orqanları DQMV-də və onunla qonşu rayonlarda təsərrüfat fəaliyyətini yoluna qoymağa, vəziyyəti normal hala salmağa çalışırlar.

Yaranmış vəziyyətlə əlaqədar olaraq Sov.İKP MK-nın və SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətindəki nümayəndəsi A. İ. Volski yerli televiziya və radio ilə çıxış etmişdir. O demişdir: «Partiya və hökumət Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin inkişaf etdirilməsi, burada yığılmış müxtəlif problemlərin tezliklə həll olunması barəsində bir sıra mühüm qərarlar qəbul etmişlər. Lakin görünür, bu, müəyyən qrupa əl vermir.

Son günlər vilayətdə vəziyyət kəskin surətdə mürəkkəbləşmişdir. Sənaye müəssisələrində, tikinti təşkilatlarında və ictimai nəqliyyatda tətillər başlanmışdır. Məktəblərdə dərslər kəsilmişdir. İcazə verilməmiş mitinglər və yürüşlər

keçirilmişdir. Vilayət prokurorluğuna basqın edilmişdir. Hakimiyyət orqanlarına qarşı təhqiramiz çıxışlara yol verilmişdir. İctimai asayiş təmin edən SSRİ Daxili İşlər Nazirliyi qoşunları hərbi qulluqçularının və milis işçilərinin ləyaqətini alçaltdırmaq halları olmuşdur».

Yaranmış vəziyyət nəzərə alınaraq sentyabrın 21-dən Stepanakert və Ağdam rayonu ərazisində xüsusi vəziyyət elan edilir və qadağan saati qoyulur. Əhalinin əmin-amanlığının və təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, ictimai asayişin qorunması və sosialist qanunçuluğuna ciddi əməl edilməsi üçün hər cür lazımı tədbirlər görülür (SİTA).

«Kommunist» qəzeti, 22 sentyabr 1988-ci il

DAĞLIQ QARABAĞ ƏTRAFINDA VƏZİYYƏTƏ DAİR

SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin verdiyi səlahiyyətlərə uyğun olaraq, Azərbaycan SSR-in Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində və Ağdam rayonunda xüsusi vəziyyət və qadağan saati tətbiq edildikdən sonra Stepanakert şəhərində və onun yaxınlığındakı bəzi yaşayış məntəqələrində vəziyyət müəyyən dərəcədə sağlamlaşmağa başlamışdır. İctimai asayiş müəhafizə orqanları vətəndaşların təhlükəsizliyini və Konstitusiya hüquqlarını təmin etmək üçün tədbirlər görürlər. Qadağan saatını pozanlar tutulmuş, odlu və soyuq silah müsadirə edilmişdir.

Sentyabrın 22-də Stepanakertin sənaye müəssisələri, tikinti təşkilatları, nəqliyyatı və tədris müəssisələri işləməmişdir.

Respublika Ali Sovetinin Rəyasət heyəti tərəfindən buraxılmış üzdənirəq «Qarabağ» komitəsi liderlərinin hərəkətləri nəticəsində Ermənistan SSR-də əmələ gələn gərginliklə əlaqədar olaraq Ermənistan KP MK, Ermənistan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti və Nazirlər Soveti respublikanın kommunistlərinə, zəhmətkeşlərinə müraciət edib, onları yüksək vətəndaş şüurluluğu, təmkinlik göstərməyə, məsuliyyətlə hərəkət etməyə, erməni xalqının vətənpərvərlik və beynəlmiləllilik ənənələrinə layiq olmağa, özlərini kor qüvvələrin əlində oynucağa çevirməməyə, yadda saxlamağa çağırmışlar ki, biz hamımız birlikdə və hər birimiz ayrılıqda nəinki öz uşaqlarımızın gələcəyi üçün, öz xalqımızın müqəddəratı üçün, həm də öz ümumi evimizin - bütün ölkənin müqəddəratı üçün, inqilabi yenidənqurmanın, demokratiyanın və aşkarlığın müqəddəratı üçün cavabdehik.

Lakin Yerevanda və Ermənistanın bəzi başqa şəhərlərində hakimiyyət orqanlarının və partiya təşkilatlarının gərginliyi inandırma metodları ilə zəiflətmək cəhdləri hələ lazımi nəticə verməmişdir. Sentyabrın 21-də və 22-də ayrı-ayrı məsuliyyətsiz ünsürlər Ermənistan SSR Ali Sovetinin və hökumətinin qarşısında Konstitusiyaya zidd tələblər qoymağa, tətillər, mitinqlər keçirməyə, aclıq elan etməyə çağırmışlar. Sentyabrın 22-də Yerevan, Leninakan, Abovyan, Çarentsavan

şəhərlərinin, habelə Eçmiadzin rayonunun bir sıra müəssisələri işi dayandırmışdır. Şəhər nəqliyyatının gediş-gəlişi pozulmuşdur.

İctimai asayiş qorumaq, cinayətkarlıq hərəkətlərinin qarşısını almaq üçün əlavə tədbirlər görülür. Sentyabrın 22-də Yerevan şəhərində bu tədbirlərdə milis orqanları ilə yanaşı, qoşun bölmələri də iştirak etmişlər.

Asayişin qorunması və sosialist qanunçuluğuna əməl edilməsi üçün Azərbaycan SSR-də, xüsusən erməni və Azərbaycan millətlərindən olan vətəndaşların birgə yaşadıkları rayonlarda lazımi iş aparılır.

DQMV-nin, Ermənistan və Azərbaycanın partiya və sovet orqanları vətəndaşların narahatlığını və tələblərini nəzərə alaraq gərginliyin genişlənməsinin qarşısını almaq, normal əmək və ictimai həyat ahəngini bərpa etmək üçün hər cür lazımi tədbirlər görürlər (SİTA).

«Kommunist» qəzeti, 24 sentyabr 1988-ci il

DAĞLIQ QARABAĞ ƏTRAFINDA VƏZİYYƏTƏ DAİR

Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin ərazisində və Ağdam rayonunda ictimai asayiş mühafizə orqanlarının gördükləri tədbirlər gərginliyi zəiflətməyə, millətlərarası zəmin əsasında yeni toqquşmalara yol verməməyə imkan yaratmışdır.

Evləri yandırmış şəxslər tutulmuşlar, ayrı-ayrı vətəndaşların odlu və soyuq silahı əlindən alınmışdır. İstintaq aparılır. Partiya, dövlət orqanlarının, ictimai təşkilatların nümayəndələri, kütləvi informasiya vasitələri əhali arasında izahat işi aparırlar.

Muxtar vilayətin kənd rayonlarında normal əmək ahəngi davam edir. Eyni zamanda Stepanakertdə sənaye müəssisələri, tikinti təşkilatları və məktəblər indiyədək işləmir. Dəmir yolu stansiyasında yüklə dolu 150-dək vaqon yığılmışdır.

Ermənistan KP MK-nın, Ermənistan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin və Nazirlər Sovetinin respublika kommunistlərinə və bütün zəhmətkeşlərinə müraciəti Ermənistan SSR-də vəziyyətin inkişafına müsbət təsir göstərir. Ermənistanın məşhur elm və incəçənət xadimləri, məsələn, akademik V. A. Hambartsumyan, şair Silva Kaputikyan respublika televiziya ilə çıxış etmiş və əhalini təmkinlik və sağlam düşüncə göstərməyə, məsuliyyətsiz çağırışlara uymamağa çağırmışlar. Hüquq mühafizə orqanlarının həyata keçirdikləri tədbirlər əmək kollektivlərinin çoxunda başa düşülür. Sentyabrın 23-də səhər respublika paytaxtının və digər sənaye mərkəzlərinin müəssisə və təşkilatlarının xeyli qismi işləmişdir. Şəhər nəqliyyatının hərəkəti yoluna düşür.

Bununla birlikdə Yerevanın mərkəzində məsuliyyətsiz ünsürlərin təşkil etdikləri mitinqlər vəziyyətin sabitləşməsinə mane olur. Bu mitinqlərdə adamları

sunı surətdə həyəcana gətirmək məqsədilə fitnəkarcasına bəyənətlər verilir, şayiələr yayılır

«Kommunist» qəzeti, 25 sentyabr 1988-ci il

ERMƏNİSTAN KP MK-YA MÜRACİƏT

Sentyabrın 24-də Dağlıq Qarabağ Vilayət Partiya Komitəsi və DQMV Xalq Deputatları Sovetinin İcraiyyə Komitəsi Ermənistan KP MK-ya, habelə qəzetlərin redaksiyalarına müraciət etmişlər:

Dağlıq Qarabağ Vilayət Partiya Komitəsi, DQMV Xalq Deputatları Sovetinin İcraiyyə Komitəsi, vilayət ictimaiyyəti son günlər Dağlıq Qarabağ hadisələri ilə əlaqədar olaraq Yerevan şəhərində mitinqlərdə yayılan şayiələri və uydurmaları qətiyyətlə pisləyirlər.

Xüsusi vəziyyət elan edilməsini və qadağan saatı qoyulmasını vilayət əhalisi ifrat, lakin zəruri tədbir kimi qarşılamışdır.

DQMV-də və xüsusən Stepanakertdə vəziyyət tədricən sabitləşir. Əhali ilə qoşun hissələri arasında qarşılıqlı münasibətlər normallaşır. Şəhər müəssisələrində əmək ahənginin bərpa edilməsi üçün zəruri tədbirlər görülür.

Vilayət partiya komitəsi və vilayət icraiyyə komitəsi vilayətdə baş verən hadisələrin mahiyyətini kökündən təhrif edən şübhəli informasiya mənbələrinə istinad olunmasını yolverilməz hesab edirlər. Yerevanda keçirilən mitinqlərdə yayılan bu növ informasiya adamları azdırır, ehtirasları qızıdır.

Gülünc, həqiqətdən uzaq olan, yayılması yenidənqurma əleyhdarlarının ancaq xeyrinə olan şayiələrin dəf edilməsi və Qarabağ probleminin ədalətli həlli üçün biz vilayət hadisələri haqqında hər gün məlumat verməyə hazırıq.

Teleqramın mətninin Yerevan şəhərində mitinqdə elan olunmasını xahiş edirik.

DQMV Xalq Deputatları Soveti İcraiyyə Komitəsinin sədri; **S. BABAYAN**
Dağlıq Qarabağ Vilayət Partiya Komitəsinin katibi; **H. Poqosyan**

«Kommunist» qəzeti, 27 sentyabr 1988-ci il

ƏMƏK KOLLEKTİVLƏRİNDƏ GÖRÜŞLƏR

Ermənistan paytaxtında narahatlıqdır: bir çox sənaye müəssisələri işləmir, ali məktəblərdə dərslər boykot edilir. Teatr meydanına səhərdən on minlərlə adam toplaşır. Burada mitinqlər keçirilir. Əvvəlki tələblər irəli sürülür: respublika Ali Sovetinin növbədənənar sessiyası çağırılsın, DQMV Azərbaycan SSR-in

tərkibindən çıxarılınsın, Azərbaycanda yaşayan ermənilərin təhlükəsizliyi üçün təminatlar verilsin.

Bununla birlikdə, əvvəlki həftəyə nisbətən vəziyyət yaxşılaşmışdır, ən əvvəl də nəqliyyatda. Şəhərin həyatını təmin edən xidmət bölmələri dəqiq işləyir. Zahirən Yerevan tətil edən şəhərə bənzəmir. Mağazalar açıqdır, kooperativçilər qızgın ticarət edirlər, səs-küylü rəngarəng bazarlar Ararat vadisinin payız nemətləri ilə aşır-daşır.

Respublika kommunistlərinə, zəhmətkeşlərinə bu yaxınlarda Ermənistan KP MK-nın, respublika Ali Soveti Rəyasət heyətinin və Nazirlər sovetinin müraciəti, habelə Ermənistan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin qərarı bütün bunlara çox kömək etmişdir; müraciətdə və qərarla ağır nəticələr verə bilən indiki vəziyyət üçün təşviş ifadə olunur, böhrandan çıxış yolları göstərilmişdir.

Mürəkkəb şəraitdə respublika partiya təşkilatının işçiləri yerlərdə — zavodlarda, tikintilərdə, idarələrdə daha çox olur, emosiyalara, məsuliyyətsiz çağırışlara uymuş adamlarla görüşməyə çalışırlar.

Sentyabrın 26-da Ermənistan KP MK-nın birinci katibi S. Q. Arutyunyan ən böyük sənaye müəssisələrindən birinin - «Zaqafqazkabel» Birliyinin sexlərində və istehsal sahələrində olmuşdur. İşə çıxmamış dalğası iyulun əvvəlində 15 iş günü itirmiş bu kollektivdən də yan keçməmişdir. İndi kabelçilər itkinin yerini nəinki doldurmuşlar, hətta səkkiz ayın yekunlarına görə plandan əlavə 1,5 milyon manatlıq məhsul vermişlər.

Müəssisədə çalışan fəhlə qadın R. Xalatyanyan demişdir:

— Biz tətiləri pisləyirik, tətillər vaxtı çatmış məsələləri həll etmək yolu deyildir və məncə, bizi Dağlıq Qarabağ probleminin Konstitusiyaya əsasında həlli yolundan uzaqlaşdıran emosiyalara fəhlələrin heç də hamısı uymamışdır. Sumqayıt hadisələri, ümumən millətlərarası ədavət məncə vəhşilikdir. Elə bilirəm ki, sayıq, sağlam qüvvələr respublikamızda həyatı yoluna qoymaq iqtidarındadırlar.

Fəhlə qadınlardan T. Yeghazaryan, A. Melikyan, R. Akopyan demişlər:

— Ermənistan KP MK-nın plenumunda qeyd olunduğu kimi, əlbəttə, indiki vəziyyətə illərlə həll edilməmiş sosial problemlər də təsir göstərmişdir. Tətil pis vasitədir, tətil fəhləyə gərək deyildir.

Bu gün Ermənistanda hisslərin və emosiyaların qızgınlıq dərəcəsinin proqnozunu vermək o qədər də perspektivli iş deyildir. Lakin hazırda respublikanın bir çox sakinlərinin düşüncələrində, hərəkətlərində və əməllərində müsbət əlamətlər vardır. Elə bunlar da ümid doğurur.

V. TERNOVSKI

SİTA-nın müxbiri

«Kommunist» qəzeti 28 sentyabr 1988-ci il

MÖHKƏM QAYDA-QANUNU VƏ İNTİZAMI TƏMİN ETMƏLİ

Yerevan, 28 sentyabr (SİTA-nın müxbiri). Ermənistan KP MK-da müşavirə keçirilmişdir. Müşavirədə sənaye müəssisələri və birlikləri partiya təşkilatlarının rəhbərləri və katibləri, nazirlər, dövlət komitələrinin sədrləri iştirak etmişlər.

Müşavirədə Ermənistan KP MK-nın birinci katibi S. Q. Arutyunyan çıxış etmişdir.

Qeyd olunmuşdur ki, respublikada yaranmış mürəkkəb vəziyyət zəhmətkeşlərdə ciddi narahatlıq doğurur.

Qeyd edilmişdir ki, partiya, sovet və təsərrüfat orqanlarının gördükləri tədbirlər sayəsində respublikanın iqtisadiyyatında vəziyyət yaxşılaşır. Tətilərə səsləyən məsuliyyətsiz çağırışları geniş zəhmətkeş kütlələri müdafiə etmərlər, onların əksəriyyəti tətilərə çağıran təhrikçilərin hərəkətlərini pisləyir. Bununla birlikdə Yerevanın, Abovyanın, Çarentsavanın bəzi müəssisələrində işə çıxmamaq halları olmuşdur. Müəssisələrin əmək ahənginin pozulması respublikanın iqtisadiyyatına ziyan vurur.

Göstərilmişdir ki, əmək kollektivləri itirilmiş nə varsa onun yerini doldurmağa, şəriklər qarşısında müqavilə öhdəliklərini yerinə yetirməyə, əlaqədar sazişlərin işçiləri ilə sabit iqtisadi, qarşılıqlı münasibətləri qaydaya salmağa çalışırlar. Müşavirədə deyilmişdir ki, yaranmış vəziyyətin tezliklə normal hala salınması hər bir əmək kollektivinin, hər bir briqadanın, fəhlənin, qulluqçunun, hər bir kommunistin şərəfi işidir, respublika və ölkə qarşısında onların borcudur.

«Kommunist» qəzeti, 29 sentyabr 1988-ci il

QARIŞIQLIQ SALMAQ CƏHDİ BAŞ TUTMADI

Yerevan, 27 sentyabr (SİTA-nın xüsusi müxbiri V. Ternovski). Şəhərin əmək ahənginin pozulması üçün ictimai nəqliyyatın işini pozmaq çağırışlarının haradan irəli gəldiyi sualına Ermənistan SSR Daxili İşlər Nazirliyi mənbəyi açıq göstərir - «Qarabağ» komitəsi. «Qarabağ» liderlərinin adamlara təsiri get-gedə azalsa da, onlar cürbəcür şübhəli hərəkətlərlə məqsədlərinə nail olmağa çalışırlar. Məsələn, müəssisələrin darvazaları yanında, gur magistrallarda adamların elə qrupları peyda olmuşlar ki, onlar gediş-gəlişə mane olmağa, maşınları dayandırmağa, hədə-qorxu gəlməyə başlamışlar. Xülasə, milis xronikası sənədlərində göstərilirdiyi kimi, avtobusların, trolleybusların, tramvayların xəttə çıxmasına yol verməmək üçün tədbirlər görülür, marşrutlarda onların qarşısında pikətlər düzəldilir, sürücülər barəsində zorakılığa əl atılır.

Təbii ki, şəhər nəqliyyatında yaranmış həyəcanlı vəziyyət ictimai asayışı mühafizə qüvvələrinin dərhal işə qarışmasını tələb etmişdir. Pozucu

tədbirlərə yol verməmək üçün bütün milis heyəti, onların köməyinə verilmiş hüquq qaydalarını mühafizə qüvvələri, drujinaçılar ayağa qaldırılmışlar.

Piketçilərin mümkün tədbirlərinin qarşısını almaq reydinin təşkilində iştirak etmiş respublika Daxili İşlər Nazirliyi aparatının əməkdaşları deyirlər:

— Nəqliyyat şəhər orqanizmində mühüm ünsürdür. Onun işini dayandıran kimi şəhər iflic ola bilər. Vəziyyətin sabitliyini pozmağa çalışanlar bunu yaxşı başa düşürlər. Təhlükə həddən çox olduğuna görə bunu nəzərə almamaq olmaz. Elə buna görə də belə hallar üçün zəruri olan hər cür tədbirlər görülmüşdür. Hüquqa zidd hərəkətlərdə barmağı olanlara qarşı «SSRİ-də yığıncaqların, mitinqlərin, küçə yürüşlərinin və nümayişlərin təşkili və keçirilməsi qaydası haqqında» SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin Fərmanı, habelə «yığıncaqların, mitinqlərin, küçə yürüşlərinin və nümayişlərin təşkilinin və keçirilməsinin müəyyən edilmiş qaydasını pozmağa görə məsuliyyət haqqında» Ermənistan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin qərarı əsasında inzibati və ictimai təsir tədbirləri tətbiq edilmişdir. İndiyədək 84 nəfər barəsində müvafiq tədbirlər görülmüşdür. Onlardan biri xalq məhkəməsi tərəfindən məhkum edilmiş, 4 nəfəri 10-15 günlük inzibati həbsə alınmış, 39 nəfəri cərimələnmişdir. İğtişaşların və icazə verilməmiş mitinqlərin bir çox iştirakçıları barəsində materiallar məhkəməyə verilmişdir. Məhkəmə qanun qarşısında onların məsuliyyəti dərəcəsini təyin etməlidir.

Bununla əlaqədar olaraq respublika Səhiyyə Nazirliyinin nəqliyyatçılara həyəcanlı müraciəti yada düşür; nəqliyyatçıların işində yaranan fasilələr yerevanlılara tibbi yardım göstərmək işində, demək olar həlledilməz problemlərə gətirib çıxarmışdı və bunun üzündən bir çox əlillər, qocalar, uşaqlar zərər çəkmişdilər. Ancaq düşüncəsizlikdən indi qərəzkarlığa keçmiş adamların bunlar nə vecinədir.

Bax, onlar qarışıqlıq salmağa yenə də cəhd göstərdilər. Amma baş tutmadı.

«Kommunist» qəzeti, 29 sentyabr 1968-ci il

TƏHRİKÇİLƏRİN AĞZINDAN VURULUR

Sentyabrın 30-da Ermənistan paytaxtında bütün sənaye müəssisələri işləyirdi, ictimai nəqliyyat dəqiq və fasiləsiz hərəkətdə idi.

Lakin bundan qabaq, on gün davam etmiş tətil nəticəsində şəhər 25 milyon manat itirmişdir. Zavodlar dayanır, fabriklər, idarələr axsayır, şəhər həyatını təmin edən xidmət bölmələrinin ahəngi pozulurdu. Həmin vaxt ərzində Yerevanda sənaye məhsulunun ümumi həcmi 17 faiz azalmışdı. Bu itki respublikanın iqtisadiyyatına hissediləcək zərbədir. Bu itki adamların rifahına da təsir etməyə bilməz, mağazaların piştaxtalarında da öz təsirini hələ göstərəcək, yaşayış evlərinin istifadəyə verilməsini təxirə salacaqdır.

Respublika partiya təşkilatının, zəhmətkeşlərin, ziyalıların, gənclərin şüurlu hissəsinin səyi ilə tətili dayandırmaq, müqavilə üzrə məhsul göndərilməsi tapşırıqlarının yerinə yetirilməsinə başlamaq mümkün olmuşdur. Təbiidir ki, partiya qruplarının, denutaların, qadın şuralarının fəaliyyətinin güclənməsi, kollektivlərdə adamlarla açıq söhbətlər burada öz bəhrəsini vermişdir. Lakin buna aldanmaq olarmı ki, bir ovuc məsuliyyətsiz, boşboğaz və təhrikçi minlərlə adamı - bunların arasında isə işi dayandıрмаğı heç xəyalına gətirməyənlər də az deyildir, - bekarçılığa vadar edib sabitliyi pozmaq niyyətlərindən hələ də əl çəkməmişdir?

Bunlar kimlərdir? Nəyə görə onlar fitnələrə, cürbəcür hədələrə belə uzun müddət maraq göstərirlər ki, bunun nəticəsində də neçə-neçə iş növbəsi pozulmuşdur? Onların məsləki belədir: yenidənqurmaı gözədən salmaq, bunun üçün hər cür yollardan istifadə etmək - bəlkə də baş tutdu. Təki «şayba rəqib zonasına vurulsun». Sonra da nə olur-olsun. Bu, xokkeydə məlum üsuldur. Təəssüf, bu üsuldən Yerevanda teatr meydanındakı nətiqlər də istifadə edirlər, bunun da müəyyən nəticəsi olur.

Sentyabrın 26-da axşam mitinqində Q. Şirvanyan adlı birisi izdiham qarşısında demişdi: Atom elektrik stansiyasının bütün işçiləri tətil elan ediblər.

«Şayba» mitinqə toplaşanlar arasında çaxnaşma saldı. Axı, AES heyəti belə bir şeyi heç xəyalına da gətirmirdi. Lakin bu, fitnəkarın nə vecinə? Təki sabitlik pozulsun.

Əlbəttə, yenidənqurma üzərinə açıq həmlə etməyə indi bir kəs çətin müvəffəq ola bilər. Buna görə də yenidənqurmaın əleyhdarları dolayı, şübhəli yollar axtarırlar. Çətin, ləng, lakin doğru gedən sağlamalaşdırma prosesini dayandırmaq cəhdində yalan onların səciyyəvi üsuludur.

Sentyabrın 28-də Yerevan universitetində komsomol fəalları toplaşmışdılar ki, fəhlələrə müraciət qəbul etsinlər və onları tətili dayandırmğa çağırınsınlar. Lakin bir «qayğıkeş» tapıldı və əlüstü «Qarabağ» komitəsinin niyyətləri üçün qorxu yarandığı barədə ona xəbər verdi. Bir müddət keçdi və bədnam A. Manuçaryan universitetdə peyda oldu. O, bütün hərərətini və bəlağətini sərf etdi ki, tələbələr öz niyyətlərindən əl çəksinlər. «Qarabağ» komitəsinin nümayəndəsi çəkinib-utanmadan belə bir yalan işlətdi ki, Çarentsavanda, Abovyanda, bir gün əvvəl Ermənistan KP MK bürosu üzvlərinin olduqları Yerevan müəssisələrində işləməyənlərin sayı guya artıb. Bunu da guya öz gözləri ilə görüb. Əslində isə bunun əksinə idi. Bir gün əvvəlkinə, 28 sentyabr gününə nisbətən respublikada işə başlayanların sayı iki dəfə artmışdı. Necə deyərlər, sübuta ehtiyac yoxdur.

Bu gün Yerevan adı əmək ahəngi ilə yaşayır. İtkilərin yerini doldurmağa səy göstərilir. Fəhlələr arasında kollektiv təmkin, qazanılmış nailiyyətləri alt-üst etmək cəhdlərindən əl çəkməyənlərin ağzından vurmaq səyi get-gedə möhkəmlənir.

Respublika Müharibə və Əmək Veteranları Şurasının sədri, Sovet İttifaqı Qəhrəmanı, Ermənistan SSR Ali Sovetinin deputatı yazıçı A. V. Kazaryan deyir:

— Elə bilirəm ki, sağlam qüvvələr birləşib həm boşboğazların, həm də fitnəkarların öhdəsindən gələcəklər. Biz məsuliyyətsiz çıxışları rədd edirik, çünki bunlar iğtişaslara gətirib çıxarır. Avantüristlər və təhrikçilər vəziyyətdən istifadə etməyə çalışırlar ki, «qəhrəman» olsunlar, nəticə etibarı ilə isə hakimiyyət başına gəlsinlər. Baş tutmayacaqdır.

Aşot Vaqarşakoviçin fikrincə, adamlar arasında əmin-amanlığı bərpa etmək vaxtı gəlib çatmışdır. Dağlıq Qarabağa gəldikdə, biz əminik: onun xalqının bütün problemləri həll ediləcəkdir.

Əlbəttə, tətillər respublika iqtisadiyyatına az maddi ziyan vurmamışdır. Onları hesablamaq, onların yerini doldurmaq olar. Bəs saxta səslər «xorunun»-adamlara nə qədər mənəvi və əxlaqi zərər vurduğunu kim müəyyən edər?

V. TERNOVSKI

SİTA-nın xüsusi müxbiri

«Kommunist» qəzeti, 2 oktyabr 1988-ci il

ADAMLAR ÜMİDLƏ YAŞAYIRLAR

Stepanakert, 4 oktyabr (S. Saxno, A. Kaznaçeyev, Azərinformun xüsusi müxbirləri). DQMV-nin rayon mərkəzi, əsasən, azərbaycanlı əhalinin yaşadığı Şuşaya qədəm basarkən ilk baxışda diqqəti rayon partiya komitəsi və rayon icraiyyə komitəsi binasının qarşısına toplaşmış həyəcanlı adamlar cəlb edir. Hələ bu yaxınlarda onların öz evləri, mənzilləri, işi vardı. İndi onlar qaçqındırlar...

Ürək ağrıdan həmin söz bu narahat aylarda yerli sakinlərin dilindən düşmür. Milli ədavətin zəncirvarı reaksiyası ona gətirib çıxarmışdır ki, əsasən azərbaycanlı əhalinin yaşadığı rayonlardan ermənilər, əsasən, erməni əhalinin yaşadığı rayonlardan azərbaycanlılar köçüb getməyə başlamışlar. Yerli əhalinin təzyiqi altında Ermənistandan da azərbaycanlılar köçməyə başlamışlar. Bu köçhaköç respublikanın Ararat, Krasnoselsk, Əzizbəyov və başqa rayonlarını bürümüşdür. Oradan minlərlə adam Azərbaycana, qismən də Şuşaya köçmüşdür.

İndi bu kiçik şəhərdə 4 min nəfərdən çox gəlmiş adam yaşayır. Onların axırıncı dəstəsi Xocalı kəndindəki münaqişədən sonra Stepanakertdən gəlmişdir. Təəssüf ki, azərbaycanlılar və ermənilər doğma ocaqlarını tərk etdikdən sonra evlərin bir çoxu yandırılmışdır.

İndi SSRİ Daxili İşlər Nazirliyinin və SSRİ Prokurorluğunun işçiləri həmin münaqişələri törətmiş şəxsləri aşkara çıxarmaq üçün istintaq aparırlar. Cinayət cəzasız qala bilməz.

Əlbəttə, dərd-kədər və əzab-əziyyət olan yerdə emosiyalar, şişirdilmiş şayiələr, uydurmalar da olur. Lakin faktlar şəksizdir: bir neçə min azərbaycanlı və erməni doğma yerləri öz xoşuna tərk etməmişlər. Bunlar pərən-pərən düşmüş ailələrdir, bunlar ağzınadək dolu yataqxanalar və başqa binalardır. Yerli orqanlar qaçqınları həmin yataqxanalarda və binalarda yerləşdirirlər. Bunlar həm də partiya və Sovet orqanları üçün ağır bir yükə çevrilmiş bir yığın problemlərdir: köçüb gələnləri yeməklə necə təmin etməli, onları işə necə düzəltməli?

Problemlər birgə səylərlə müvəqqəti həll edilir. Məsələn, Stepanakertdən Ağdam rayonuna gəlmiş min nəfərdən çox adama pambıq yığımında işləmək imkanı verilmişdir. Adamlara dəymiş zərərin əvəzi istintaq qurtardıqdan sonra tamamilə ödəniləcəkdir. Ağdamda hər gün bir neçə avtomashın yüklənir. Onlar DQMV-nin azərbaycanlılar yaşayan bir sıra kəndlərinə ərzaq daşıyır. Bu onunla əlaqədardır ki, vilayət həmin kəndlərin təchizatını, demək olar, dayandırmışdır.

Həm də bu, təkcə ərzağa aid deyildir. Məsələn, xammalın və materialların kəşirlə göndərilməsi üzündən Şuşada Stepanakert zavodlarından birinin, ipək kombinatının filialları tam gücü ilə işləmir, bəzən tamam dayanır.

Lakin bu şəraitdə də adamlar ümidlərini itirmirlər. Sov.İKP MK-nın və SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin nümayəndəsi A. İ. Volski onlarda bu ümidi daha da möhkəmlətməmişdir. O, yerli televiziya ilə çıxışında əmin etmişdir ki, vəziyyətin normal hala düşməsi meylləri getdikcə artır.

* * *

Milliyyətə azərbaycanlı olan 200 nəfərdən çox adam Ağdamdan Qarabağdakı doğma kəndlərinə qayıtmışdır. Bu barədə Azərinformun müxbirlərinə SSRİ Daxili işlər nazirinin müavini İ. Şilov bildirmişdir. O, əlavə olaraq qeyd etmişdir ki, bu, şübhəsiz, DQMV-də gərginliyi zəiflətmək yolunda müsbət addımdır.

Müvəqqəti olaraq DQMV-yə gəlmiş daxili qoşunların funksiyaları ictimai asayiş təmin etməklə, yollarda nəzarətlə bitmir. İndi onlar Stepanakertə və vilayətin kənd rayonlarına ərzaq daşımaqla məşğul olur, suvarma məntəqələrini qoruyur, özlərinin müvəqqəti yaşadıqları binaları təmir edir və abadlaşdırırlar. Bundan əlavə, əkinçilərin xahişi ilə əsgərlər bir sıra təsərrüfatlara kənd təsərrüfatı işlərində kömək edirlər.

Stepanakertdə vəziyyət mürəkkəb olaraq qalır. Müəssisələrin darvazaları bağlıdır. Bir neçə marşrut taksiləri istisna olmaqla ictimai nəqliyyat və yük nəqliyyatı işləmir. İctimai yaşayış binalarının tikintisində də işlər dayandırılmışdır. Halbuki şəhər sakinlərinin onlara böyük tələbatı var. Dəmir yolu stansiyasında dolu vaqonlar yük altında qalmışdır.

SSRİ Ali Soveti Millətlər sovetinin milli münasibətlər məsələləri üzrə deputatlar komissiyasının sədri A. E. Voss başda olmaqla komissiyaanın üzvləri SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin bu il iyulun 18-də keçirilmiş iclasının gedişində irəli sürülmüş məsələləri öyrənmək üçün Stepanakertə gəlmişlər.

* * *

Stepanakert, 4 oktyabr (SİTA). SSRİ Ali Soveti Millətlər Sovetinin sədri A. E. Voss başda olmaqla SSRİ Ali Soveti Millətlər sovetinin milli münasibətlər məsələləri üzrə deputatlar komissiyası Dağlıq Qarabağla əlaqədar problemləri yerindəcə öyrənməyə başlamışdır.

DQMV Vilayət Partiya Komitəsində, xalq deputatları sovetinin icraiyyə komitəsində komissiyanın üzvləri Stepanakert şəhəri zəhmətkeşlərinin, ziyalıların, bir sıra müəssisə və təşkilatları rəhbərlərinin nümayəndələri ilə söhbət etmişlər. SSRİ Ali Sovetinin deputatları sənaye müəssisələrini gəzəcək, vilayətin rayonlarına gedəcəklər.

SSRİ Ali Soveti Millətlər Sovetinin komissiyası Bakıda və Yerevanda Dağlıq Qarabağ barəsində partiya, sovet orqanlarının və əmək kollektivlərinin təkliflərini öyrənməyi də nəzərdə tutur.

«Kommunist» qəzeti, 5 oktyabr 1988-ci il

AZƏRBAYCAN KP MK-DA

Azərbaycan KP MK bürosu oktyabrın 13-də keçirilən iclasında MK-nın birinci katibi Ə. X. Vəzirovun Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinə səfərinin yekunlarını müzakirə etmişdir. Ermənistan KP MK-nın birinci katibi S. Q. Arutyunyan ilə oktyabrın 11-də Stepanakertdə keçirilən növbəti görüşdə respublikaların rəhbərləri işlərin vəziyyəti barədə, yenidənqurma gedişində Azərbaycan və Ermənistan partiya təşkilatlarının, zəhmətkeşlərinin iqtisadiyyatda, sosial sahədə durğunluq hallarını aradan qaldırmaq və ideya-mənəvi şəraiti sağlamlaşdırmaq, tədbirləri əlaqələndirmək sahəsində görülmüş işlər barədə bir-birinə məlumat vermişlər.

Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti haqqında Sov. İKP MK və SSRİ Nazirlər Soveti qərarının yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar olan məsələlərin nəzərdən keçirilməsinə xüsusi fikir verilmişdir. Qeyd edilmişdir ki, İttifaq nazirliklərinin və baş idarələrinin, Azərbaycan SSR-in partiya, sovet, təsərrüfat orqanlarının saylarına baxmayaraq nəzərdə tutulan tapşırıqlar tətillər, işə çıxمامaq üzündən, habelə vilayət təşkilatlarının və idarələrinin bəzi rəhbərlərinin müqaviməti nəticəsində yarıtmaz həyata keçirilir. Partiya və hökumət tərəfindən müəyyən edilmiş proqramın sözsüz həyata keçirilməsini təmin etmək sahəsində fəal təşkilatçılıq işinin və partiya-siyasi işin vacibliyi qeyd olunmuşdur. Yaranmış şəraitdə problemlərin həllinin optimal yollarını axtarmaq, muxtar vilayətin və ümumən ölkənin bütün zəhmətkeşlərinin mənafeələrini əsas tutmaq son dərəcə zəruridir.

Görüşün gedişində hər iki respublikanın partiya təşkilatlarının mübarizliyini yüksəltməyin, milli ədavəti qızıqdırmaq cəhdlərinin qarşısını almaq,

millətlərarası zəmində hər hansı münaqişələrə yol verməmək işini gücləndirməyin zəruriliyi göstərilmişdir. Milli mənsubiyyətindən asılı olmayaraq əhalinin təhlükəsizliyi üçün real təminatlar yaradılmasının, iki xalq arasında soyuqluğun aradan qaldırılmasının, regionda vəziyyətin tezliklə sabitləşdirilməsi üçün tədbirlər görülməsinin vacibliyi və zəruriliyi qeyd edilmişdir. DQMV-nin problemlərini yalnız sakit şəraitdə, çeviklik göstərməklə, hər şeyi ölçüb-biçməklə həll etmək mümkündür.

MK bürosu qeyd etmişdir ki, korrupsiyaya qurşanmış dəstələrin nümayəndələrinin, cinayətkar və millətçilik əhval-ruhiyyəli ünsürlərin SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin bu il 18 iyul tarixli məlum qərarı, barəsində əhali arasında yaydıqları tamamilə əsassız şayiələrin və uydurmaların qarşısını qətiyyətlə almaq lazımdır, çünki həmin qərarla Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin Ermənistan SSR-in tərkibinə verilməsinin qəbul edilməzliyi, Azərbaycan SSR-in və Ermənistan SSR-in sərhədlərinin və Konstitusiya əsasında müəyyən edilmiş milli-ərazi bölgüsünün dəyişdirilməsinin qeyri-mümkünlüyü dəqiq göstərilmişdir.

Respublikaların rəhbərləri məcbur olub doğma yerlərini tərk etmiş Azərbaycanlı və erməni ailələr ilə əlaqədar problemlərin həllinə çox fikir vermişlər.

Şuşa və Əskəran rayonlarının zəhmətkeşləri ilə görüşlər zamanı kənddə sosial-mədəni sahənin geri qalması ilə əlaqədar məsələlər qaldırılmışdır.

«Şuşa şəhərinin kurort kompleksini daha da inkişaf etdirmək tədbirləri haqqında» Azərbaycan KP MK-nın və Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin 1976-cı il 4 oktyabr tarixli qərarının yarıtmaz yerinə yetirildiyi qeyd edilmiş, rayonun sosial-iqtisadi inkişafını sürətləndirmək barəsində təkliflər irəli sürülmüşdür. Əskəran rayonu Xocalı kənd sovetinin tərkibinə daxil olan kəndlərdə xeyli iş görülməlidir (içməli su ilə təminat, tibbi xidmətin yaxşılaşdırılması, klub, məktəb, xəstəxana tikintisi, qaz çəkilməsi).

1988-ci il sentyabrın 18-21-də Stepanakertdə və Şuşada dağıdılmış və yandırılmış yaşayış evlərinin bərpası ilə əlaqədar məsələlər vilayət partiya komitəsinin və vilayət icraiyyə komitəsinin rəhbərləri ilə müzakirə olunmuşdur. Həmin günlər hətta zidd hərəkətlər törətmiş bir sıra şəxslər həbsə alınmışlar, onlar barəsində SSRİ Prokurorluğunun işçiləri istintaq aparırlar. Hazırda evlərin təmiri işləri başlanmışdır. Müəssisələrdən qanunsuz çıxarılmış şəxslərin işə bərpası məsələsi həll edilir.

Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin, AHİŞ-in respublika Dövlət Plan Komitəsinin, Dövlət Maddi-Texniki Təchizat Komitəsinin, Maliyyə Nazirliyinin, Tikinti Nazirliyinin, Tikinti Materialları Sənayesi Nazirliyinin, Səhiyyə Nazirliyinin, Əhaliyə Məişət Xidməti Nazirliyinin, Ticarət Nazirliyinin, Sosial Təminat Nazirliyinin, Azər ittifaqın kommunist rəhbərlərinə tapşırılmışdır ki, Azərbaycan və Ermənistan KP MK-ları birinci katiblərinin görüşündə, habelə Şuşa rayonu və Əskəran rayonunun Xocalı kəndi zəhmətkeşləri ilə görüşdə qaldırılmış

məsələlərin həlli üçün hərtərəfli tədbirlər görsünlər. Şuşa şəhəri barəsində Azərbaycan KP MK-nın və Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin 1976-cı il 4 oktyabr tarixli qərarının sözsüz yerinə yetirilməsini təmin etsinlər, muxtar vilayətin kənd yaşayış məntəqələrinin sosial-iqtisadi inkişafını sürətləndirmək haqqında təkliflər versinlər.

Stepanakerti tərk etmiş azərbaycanlılarla iş üzrə MK komissiyasına tapşırılmışdır ki, onların yerbəyer edilməsi ilə əlaqədar bütün məsələləri təxirə salmadan həll etsin.

Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin sədri H. N. Seyidova tapşırılmışdır ki, DQMV-yə gedib bu məsələləri nəzərdən keçirsin və həll etsin, bu işin yekunları barəsində MK bürosuna məlumat versin.

Azərbaycan KP Dağlıq Qarabağ Vilayət Komitəsinə, vilayət xalq deputatları sovetinin icraiyyə komitəsinə tapşırılmışdır ki, Azərbaycan və Ermənistan KP MK-ları birinci katiblərinin görüşü zamanı, habelə vilayət fəalları və zəhmətkeşləri ilə söhbətlərdə qaldırılmış məsələlərin həlli üçün respublika nazirlikləri və baş idarələri ilə birlikdə fəal iş aparsınlar.

DQMV-də vəziyyət barədə və vilayətdə şəraitin normal hala salınması sahəsində respublika təşkilatlarının işi haqqında ictimaiyyətə daim məlumat verilməsi üçün tədbirlər həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Azərbaycan KP MK bürosu ««Sovetakan Karabax» — «Sovetski Karabax» qəzetinin çıxışları haqqında» məsələni ayrıca müzakirə etmiş və vilayət partiya komitəsinin bürosuna bir vəzifə olaraq tapşırılmışdır ki, öz mətbuat orqanının siyasi istiqaməti üzərində ciddi nəzarəti təmin etsin, qəzetin redaksiyasında şəraitin sağlamaşdırılması, onun partiya mətbuatı mövqelərinə qaytarılması üçün təsirli tədbirlər görsün. Vilayət partiya komitəsinə tapşırılmışdır ki, qəzetin kommunist rəhbərlərinin şəxsi məsuliyyəti məsələsini müzakirə etsin, millətlərarası ədavəti qızışdıran materialların dərc olunması faktlarına prinsipiallıqla yanaşsın və görülməli tədbirlər barədə Azərbaycan KP MK-ya məlumat versin.

«Kommunist» qəzeti, 14 oktyabr 1988-ci il.

XALQIN KÖMƏYİNƏ İNAM

Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Ə. X. VƏZİROV ilə söhbət

- Əbdürrəhman Xəliloviç, Siz bu ilin mayında respublika partiya təşkilatının başçısı oldunuz. Çətin bir dövrdə. Ölkənin bir sıra başqa regionlarında olduğu kimi, Azərbaycanda da xeyli ciddi problem, o cümlədən sosial problemlər yığılıb qalmışdır.

- Bəli, elədir. Dürğunluq illərində respublikanın xalq təsərrüfatının, həyatın digər sahələrinin inkişafında kobud səhvlər olmuşdur. İqtisadiyyat öz

sosial təmayülünü getdikcə daha çox itirirdi. Vəcdanlı əməyin və peşə məharətinin nüfuzu qiymətdən düşmüş, sosial ələbaxımlıq kök salmışdı. Ötən 15 il ərzində Azərbaycanın həyat səviyyəsinin orta İttifaq göstəricilərindən geriliyi 1,7 dəfə artmışdır. Milli gəlirin bölüşdürülməsinin proporsiyaları xeyli pisləşmişdi: bilavasitə xalqın ehtiyaclarının ödənməsinə real iqtisadi imkanların yol verdiyindən milyardlarla manat az vəsait yönəldilirdi. Adambaşına istifadə edilmiş milli gəlirin illik məbləği İttifaq üzrə olduğundan təqribən 700 manat azdır» yəni respublikada hər ailə 3.000 manatlıq az istehlak nemətlərinə malikdir. Beləliklə, sosial-iqtisadi inkişafın bir sıra göstəricilərində Azərbaycan ölkədə geri qalanlar arasına düşmüşdür. Təşviş doğuran vəziyyəti qələbə raportlarının hay-küyü ilə, ardı-arası kəsilməyən təbriklərlə, rəqəmlərin həya eləmədən şişirdilməsi ilə ört-basdır edirdilər.

Azərbaycan KP MK plenumu partiya təşkilatında və ümumən respublikada işlərin vəziyyətini kəskin surətdə və tələbkarlıqla təhlil etmiş, onu prinsipial mövqelərdən qiymətləndirmişdir. Yenidənqurma vəzifələrini həyata keçirmək, XIX Ümumittifaq partiya konfransının qərarlarını yerinə yetirmək üçün birinci dərəcəli əməli tədbirlərin proqramı işlənib hazırlanmışdır. İnvestisiya siyasətində üstün tutulmalı olan sosial meylləri biz elə indi, cari beşillikdə gücləndiririk.

— Oxuculara xatırladaq ki, siz respublikaya rəhbərlik etməyə başladıqdan sonra inzibati binaların və qonaq evləri adlandırılan binaların sosial-mədəni təyinatlı müəssisələr kimi istifadəyə verilməsi gördüyünüz ilk tədbirlərdən biridir. Azərbaycanın müxtəlif rayonlarını gəzəndən sonra təsdiq edə bilərəm ki, adamlar bu tədbiri sosial ədalətin bərpa edilməsi kimi bəyənib qiymətləndirirlər. Amma «Bakılılara hədiyyə» sərlövhəli məqaləni oxuyanda başa düşmədim ki, nə üçün məhz hədiyyə?

— Ad doğrudan da, uğurlu çıxmayıb, mən belə deyərdim: mülklər sahiblərinə qaytarılıb. Axı, onlar xalqın pulu ilə tikilib...

Ürəkaçırısı ilə demək lazım gəlir ki, respublikada 22 mindən çox xəstəxana çarpayısı çatışmır, hər beş kənd rayonuna ancaq bir doğum evi düşür, hər üç rayondan birində uşaq xəstəxanası yoxdur... Eyni zamanda adamların gözü qabağında «böyüklər üçün» inzibati binalar və mülklər ucaldılırdı. İndi onların bir çoxu adamların can sağlığının möhkəmləndirilməsinə xidmət edəcəkdir.

«Sağlamlıq» kompleks proqramı da sosial ədalətə uyğundur. İndi biz onu hazırlayıırıq və ümumxalq müzakirəsinə verəcəyik. Proqramda ekologiya problemi xüsusi yer tutacaqdır.

Görün, elə təkcə Bakıda — ölkənin ekoloji cəhətdən «ağır xəstəliyə» tutulmuş şəhərində nələr edilir. İctimaiyyəti Xəzərin müqəddəratı narahat edir. Bir çox illərdir ki, intensiv təsərrüfat fəaliyyəti ona öldürücü təsir göstərir. Abşeronun nadir təbiəti təhlükə altına düşmüşdür...

- Mənə təbiətin xilas edilməsi üçün görülən operativ tədbirlərdən danışılar. Bakıda və Sumqayıtda neçə illər ərzində ilk dəfədir ki, bir sıra zərərli istehsalatlar bağlanmışdır.

— Bəli, uzun-uzadı götür-qoy eləməyə vaxt yoxdur. Vaxtı çatmış məsələləri biz ciddiyyət və qətiyyətlə həll etməliyik, Abşeron yarımadasına dair məsələni həll etdiyimiz kimi. İş burasındadır ki, Bakının yaşıl qurşağında bağ sahələri ayrılmasını dayandırmaq haqqında bir çox illər bundan əvvəl qəbul edilmiş ədalətsiz qərar nəticəsində Xəzərin mənzərəli sahilində min hektarlarla münbit torpaqdan əslində istifadə olunmurdu, bu torpaq zir-zibil, sənaye tullantıları altında qalmışdı. Qızıl qumları ilə şöhrət qazanan, öz müalicə-iqlim məziyyətlərinə görə bir çox məşhur kurortlardan üstün olan Abşeronun başına, bax, belə oyun açmışlar! Nadir meyvə bağları məhv olmuş, minlərlə bağ tikilisi bərbad hala düşmüşdür. Səfəli cənubda adamlar öz evlərinin kəndərində təbiətin nemətlərindən istifadə etmək imkanından məhrum idilər.

İndi bəkililərə təqribən 20 min bağ sahəsi ayrılmış, paytaxtın bir çox müəssisələrində kollektiv bağçılıq birlikləri yaradılmışdır. Yaxın gələcəkdə Abşeron yarımadasında yeddi yüz minədən çox şəhərli dincələ biləcəkdir.

Burada mən ümumən respublikanın torpaq və su ehtiyatlarından daha səmərəli istifadə edilməsinə dair planlarımızdan da ayrıca danışmaq istərdim. Kosmik tədqiqatlar elm-istehsal birliyinə torpaqdan istifadənin vəziyyətini göstərən şəkillər çəkmək, əkinlərin real strukturunu aydınlaşdırmaq tapşırılmışdır. Əkinçilikdə bitki qoruyucu kimyəvi vasitələrdən istifadəni normallaşdırmaq, bioloji metodlardan daha fəal istifadə etmək məqsədilə də iş aparılır.

— Adamlar sevinirlər ki, təkcə bağ tikililəri üçün deyil, həm də fərdi mənzil tikintisi üçün torpaq ayırmağa başlamışlar. Mən Balakən rayonunda oldum. Orada torpaq sahələri və xeyli ssuda alan 700-dən çox ailə ev tikməyə başlamışdır. Elə bu il Balakəndə mənzilə ehtiyacı olan adam qalmayacaqdır.

— Doğrudan da, son vaxtlar fərdi evlər tikilməsinin sürəti üçqat artmışdır və bu evlərin sahəsi ildə 1,7 milyon kvadratmetrə çatacaqdır. Sənaye və kənd təsərrüfatı müəssisələrinin kollektivləri təsərrüfat üsulu ilə evlər tikilməsində daha çox fəallıq göstərirlər. Bir sözlə, partiya və sovet təşkilatlarının işə can yandırdıqları yerlərdə biz ciddi dəyişikliklər görürük. Məsələn, Dəvəçi rayonunda bu iş elli kəçə girişmişlər, Cəlilabadda tikinti təşkilatlarının işini əlaqələndirmə şurası rayonun işçi qüvvəsi və material ehtiyatları ilə manevr edir.. Lənkəranda ənənəvi yerli tikinti materiallarından - çay daşından, dəniz əhəngdaşından xeyli çox istifadə etməyə başlamışlar və s. Bunun sayəsində mənzil tikintisinin sürəti nəzərəcarpacaq dərəcədə artır.

Amma təəssüf ki, biz kənddə sosial quruculuqla hələ də zəif məşğul oluruq. Məsələn, aqrar-sənaye kompleksi üzrə sosial məqsədlərə yönəldilən əsaslı vəsait qoyuluşunun xüsusi çəkisi orta İttifaq göstəricisindən iki dəfə aşağıdır. Amma açığımı desək, bu, cüzi təxsisatın da iki il ərzində yalnız 72 faizindən

istifadə olunmuşdur. Məlum olmuşdur ki, bir çox hallarda kənd inşaatçılarını kənar obyektlərə cəlb edirlər. Məsələn, onlar rayon partiya komitələrinin, rayon icraiyyə komitələrinin binalarını, digər inzibati binalar tikir, hətta Bakının mərkəzində xeyli tikinti işi görürlər. Bütün belə obyektləri Aqrarsənayetikinti Birliyinin planlarından çıxarmaq qərara alınmışdır.

Şəhərlərdə də vəziyyət mürəkkəbdir. Təkcə respublika paytaxtında mənzil uçotunda 68 min ailə durur. İki yüz minədən çox adam özbaşına tikilən evlərdə yaşayır, hələ kommunal mənzillərdə yaşayanlar nə qədərdir! Biz isə, deməyə də xəcalət çəkirəm, ildə cəmi 10,5-min mənzil təhvil veririk.

İndi «Mənzil» kompleks proqramı işlənib hazırlanmışdır və əmək kollektivlərində, mətbuatda müzakirə edilməkdədir. Orada söhbət təkcə kvadratmetrlərdən deyil, telefonu, içməli suyu, qazı, istiliyi, başqa rahatlığı olan mənzillərdən gedir. Bütün bu məsələlər Azərbaycan KP MK-nın qarşısındakı plenumunun müzakirəsinə verilir.

— Əbdürrəhman Xəlilovic, gəlin, söhbətimizin səmtini bir qədər dəyişək, əslində bu da adamların sosial firavanlığına aiddir. Azərbaycana gələnlərin, demək olar, hamısı söyləyir ki, sizin respublikada digər regionlar üçün belə olan sərxoşluq problemi və onunla bağlı bədbəxtliklər yoxdur. Lakin rüşvətxorluq, möhtəkirlilik, XIX Ümumittifaq partiya konfransında haqqında sizin açıq danışdığınız «xəlvəti iqtisadiyyatın» başqa əlamətləri göz qabağındadır.

— Bəzi başqa respublikalarda olduğu kimi, Azərbaycanda da «xəlvəti iqtisadiyyat», xudbinliklə xeyir güdmək, müti yaltaqlıq, biganəlik geniş kök salmışdır. Bütün bunların əziyyətini isə «bacarana can qurban» psixologiyasına dərin ikrah hissi bəsləyən vicdanlı adamlar çəkirlər. Başa düşürük ki, bizdə yenidənqurmanın əleyhdarları güclü və məkrli dirlər. Məhz onlar cürbəcür şayiələr və uydurmalar yayırlar və bunlar da adamları yeniləşdirmə prosesindən yayındırır.

Korrupsiyaya, rüşvətxorluğa, möhtəkiriyyə son qoymağa çalışmaqla yanaşı, biz həm də onun qayğısına qalırıq ki, adamların hüququ mühafizəsini yüksəldək, onların ədalətə inamını bərpa edək. Bu, sadə proses deyildir və bir çox məsələlər ortaya çıxarır. Necə edək ki, hər kəs yenidənqurmanın kənar müşahidəçisi yox, fəal, işgüzar iştirakçısı olsun. Demokratiya və aşkarlıq şəraitində xeyli qiymətli və əməli təkliflərlə yanaşı, biz onu da görürük ki, bir çoxları ancaq həmin təklifləri irəli sürməyə və ya nöqsanları tənqid etməyə meyl göstərir. Amma özləri vaxtı çatmış problemlərin həllinə hələlik qoşulmurlar, sosial qəflət yuxusundan ayrılmamışlar. Bu, qarşımıza belə bir vəzifə qoyur: çalışmalıyıq ki, adamlar şüurlu surətdə, bəhsə-bəhslə işləsinlər, başa düşsünlər ki, cəmiyyət onların özünüküdür, bu cəmiyyət üçün cavabdeh dirlər.

— Siyasət adamlar vasitəsilə həyata keçirilir. Bir halda ki, hətta partiya, sovet, dövlət aparatının işçiləri arasında kök salmış rüşvətxor dəstələri qalmaqdadırlar və onların işləri yaxşı gedir, yeniləşmə siyasəti kimin vasitəsilə həyata keçirilir?

Bu sualın iki cəhəti var. Proteksionizmə, qohumbazlığa, yerlipərəstliyə qarşı mübarizə nə qədər ucadan bəyan edilirdisə, adamlar bir o qədər çox məhz bu prinsiplər əsasında rəhbər işə çəkildilər. Bir çox hallarda respublikanın partiya təşkilatının və ictimaiyyətin tanımadığı, kütlələr arasında işləmək təcrübəsi olmayan adamlar partiya və sovet işçilərinə, o cümlədən yüksək pillə işçilərinə çevrildilər. İşdə kollegial rəhbərlik prinsipi aradan qalxır, özbaşınalıq bərqərar olurdu.

Eyni zamanda hər vasitə ilə belə bir təsəvvür yaradılırdı ki, kadrlar səylə təzələnilir. Əslində isə özünü ləkələmiş rəhbər işçilər məsuliyyətdən xilas edilir, prinsipial, vicdanlı rəhbər işçilər isə fəal ictimai-siyasi həyatdan uzaqlaşdırılırdılar. Bu yaxınlarda «İzvestiya» qəzetində partiya təhqiqatının necə istintaqa çevrildiyindən bəhs edən maraqlı bir məqalə verilmişdir. Bizdə nə qədər belə hallar olmuşdur!

Bu, problemin başqa bir cəhəti, həmin illər ərzində dözülməz şəraitə və hətta təqiblərə baxmayaraq, bizdə minlərlə kommunist partiyanın və xalqın işinə sadıq qalmış və vicdanla işləmişdir. Onların bir çoxu əvvəllər prinsipiallıq üstündə, hökm sürən qaydalarla barışmaq istəmədiyinə görə işindən uzaqlaşdırılmışdı və indi yenidən mühüm vəzifələrə qaytarılır. Kafedra müdiri, ondan əvvəl isə Bakının rayon partiya komitələrindən birinin birinci katibi olmuş Müslüm Məmmədov indi xalq təhsili naziridir. Vaxtilə rəhbərliyə «yaramayan» Vəqif Hüseynov respublikaya qayıtmışdır və MK-nın partiya təşkilat işi şöbəsinə başçılıq edir. Bir çox illər öz qüvvəsini göstərməsinə imkan verilməyən qabiliyyətli və nüfuzlu təşkilatçı Süleyman Məmmədov Kirovabad Şəhər Soveti İcraiyyə Komitəsinin sədri seçilmişdir. Təəssüf ki, kadrlarla iş aparılmasında, onların zərərləşdirilməsində və tərbiyə edilməsində nöqsanlar hələ az deyildir. Burada da köhnəlmiş ehkamlar maneəsi aradan qaldırılmalıdır, burada da həm yeni təfəkkür, həm də qeyri-adi üsullar lazımdır. Başlıcası isə, zənnimcə, anketi deyil, insanı görmək, üçüncü dərəcəli qohumluq əlaqələrinin aydınlaşdırılması kimi, insan üçün təhqiramiz işlə məşğul olmaq deyil, gələcək rəhbərin xarakterini, səriştəliyini dərindən öyrənmək, ona qabiliyyətinə uyğun iş tapmaqdır. Əlbəttə ki, onun haqqında adamların rəyi həmişə nəzərə alınmalıdır. Bax, bu cəhətdən biz əməlli-başlı işləməliyik ki, bütün pillələrdən və dərəcələrdən olan kadrların seçilməsinin səmərəli sistemini yaradaq.

— Cəmiyyətimizin siyasi islahatı, Sov.İKP-nin XIX Ümumittifaq konfransının göstərişlərinə müvafiq surətdə partiya aparatının strukturunun təkmilləşdirilməsi ilə əlaqədar olaraq yenidənqurmanın indiki mərhələsində kadrların məsuliyyəti ölçüyəgəlməz dərəcədə artır.

— Yenidənqurma ideyasını partiyamız irəli sürmüşdür. Ona görə də çox qanunauyğun haldır ki, məhz partiya yenidənqurmaya ən əvvəl başlayanlar arasındadır. Sov.İKP MK-nın sentyabr (1988-ci il) plenumunda M. S. Qorbaçovun qeyd etdiyi kimi, partiya komitələrinin strukturunun yenidən təşkil edilməsi

partiyanın funksiyalarının dəyişməsi, cəmiyyətin siyasi avanqardı kimi onun rolunun yüksəldilməsi ilə əlaqədardır. Bu dəyişiklikləri həyatın özü tələb etmişdir.

Partiya işçisi, partiya rəhbəri adını daşımağa kimin mənəvi haqqının olması məsələsi bu gün çox vacibdir. Əgər əvvəllər arayışı yaxşı tərtib edə bilənlər, qərar layihəsini yaxşı hazırlamağı bacaranlar daha yaxşı kadr sayılırdılsa, indi, fəaliyyətimizə başqa xarakter verməyə çalışdığımız bir vaxtda kütlələr arasında siyasi iş aparmaq məharəti xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Bunu biz respublikamız üçün çətin məqamda yəqin etdik. Kütləvi-siyasi iş praktikasına fəal surətdə daxil olan siyasi informasiya günləri bir çox kadrlarımızın diskussiya aparmağı, kəskin suallara cavab verməyi bacarmadığını aşkara çıxarmışdır. Lakin ümumən kollektivlərdə müntəzəm görüşlər istər rəhbərlərin özləri üçün, istərsə də zəhmətkeşlər üçün yaxşı tərbiyə məktəbinə çevrilməkdədir. Həmin görüşlərdə adamları düşündürən məsələlər operativ həll edilir. Axı, bu məsələlərin bir çoxu sadəcə biganəliyin, sosial ədalət prinsipinə əməl olunmasına laqeyd münasibətin, həmin prinsiplərin kobudcasına pozulmasının nəticədir. Məsələn, bir sıra mitinqlərdə, yürüşlərdə illər uzununu Bakının müəssisələrində işlədiyi halda pasport qeydiyyatı olmayan xeyli adam iştirak etmişdir. Onların arasında ən adi şəraitdən məhrum yataqxanalarda yaşayan fəhlələr və tələbələr də vardı. Biz bu problemlərlə məşğul olmağa başladığımız vaxtda demək lazımdır ki, ehtiraslar xeyli zəiflədi.

Əvvəllər adamları bir yere yığdılar və onlar ancaq rəhbər yoldaşı dinləyirdilər. İndi isə xalq öz sözünü deməyə tələsir, heç də sadə olmayan suallar yağdırır. Partiyanın sözünə inam getdikcə çoxalır. Amma vaxtaşırı bəzilərinə belə bir şübhə də baş qaldırır: görəsən, deyilənlər ancaq söz olaraq qalmayacaqdır ki? Adamlar götürülmüş xətdən dönməməyə çağırırlar.

— Güman etmək olarmı ki, bu, Dağlıq Qarabağ problemlərinə də aiddir? Azərbaycanın partiya təşkilatı vilayətdə vəziyyəti normallaşdırmaq üçün nə kimi tədbirlər görür?

— Bir neçə gün bundan əvvəl Stepanakertdə Ermənistan KP MK-nın birinci katibi S. Q. Arutyunyanla bizim növbəti görüşümüz oldu. Görüşdə biz Sov.İKP MK-nın və SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin nümayəndəsi A. İ. Volski ilə birlikdə partiya və hökumətin DQMV-yə dair məlum qərarlarının yerinə yetirilməsi sahəsində iki respublikanın səylərini əlaqələndirmək məsələlərini və qərarların yerinə yetirilməsi gedişini ətraflı müzakirə etdik. İşlər genişlənir, lakin təəssüf ki, istənilən sürətlə yox. Yenidənqurmaya zidd qüvvələr, cinayətkar ünsürlər normalaşdırma prosesini ləngidirlər. Bu yaxınlarda onlar yenə də millətlərarası zəmində münafiqlik törətmiş, ehtirasların və emosiyaların qızıqıb əndazədən çıxmasının yeni dövrəsini açmağa çalışmışlar.

Dalın kitabında «spekulyant» (möhtəkir — red). Məfhumunun maraqlı bir izahı vardır. Sən demə, qədimdə bu sözün indi unudulmuş belə bir mənası olmuşdur: «Spekulyant, spekulyator - palaç» (cəllad – red.) Zənnimcə, bu izah

indi meydandan çıxmaqda olan rüşvətxor qüvvələrin milli hisslərlə siyasi möhtəkirlik etməsinin mahiyyətini müəyyən mənada dəqiq açıq. Əslində həmin qüvvələr öz xalqlarının milli mənafeyinin cəlladına çevrilmişlər.

Hazırda SSRİ Prokurorluğunun bir qrup işçisi sentyabrın 18-21-də DQMV-də baş vermiş kütləvi iğtişışları təhqiq edir. Azərbaycan KP MK-nın və respublika Nazirlər Sovetinin Dağlıq Qarabağdan qaçanların yerbəyer edilməsi məsələlərini həll edən komissiyası işləyir. Zədələnmiş evləri bərpa etmək, qanunsuz işdən çıxarılmış adamları öz işinə qaytarmaq, hüquq qaydalarını və vətəndaşların təhlükəsizliyini təmin etmək üçün tədbirlər görülür.

Son günlərdə mən Bakının, Kirovabadın, respublikanın kənd rayonlarının bir sıra kollektivlərində olmuşam. Əməkçilər onları bezdirmiş məsələlər, daha yaxşı yaşamalarına və işləmələrinə mane olan cəhətlər barəsində açıq danışır, istər şəxsi, istərsə də dövlət xarakterli məsələlər qaldırırlar. Keçmişin ağır yükündən elə indi, günü sabah xilas olmaq istəyən adamların haqlı səbrsizliyini başa düşmək olar. Amma gəlin, realist olaq, səhvlər, nöqsanlar, problemlər illər boyu üst-üstə qalaqlanmışdır. Odur ki, bunlardan bir günə xilas olmaq, əlbəttə, mümkün deyil. Söylərimizi ciddi, gərgin iş aparmağa, o cümlədən böyük zərər vurulmuş millətlərarası münasibətlər sahəsində iş aparmağa yönəltməliyik, Görüşlərimin hamısının başlıca leytmotivi isə budur — xalq yenidənqurma xəttinə tamamilə tərəfdardır. Bu da bizi ruhlandırır və üzərimizə böyük məsuliyyət qoyur.

Söhbəti aparırdı B. REZNİK

«İzvestiya»nın xüsusi müxbiri. Bakı

(«İzvestiya» qəzeti, 23 oktyabr 1988-ci il)

«Kommunist» qəzeti, 25 oktyabr 1988-ci il

AZƏRBAYCAN KP MƏRKƏZİ KOMİTƏSİNDƏ

Azərbaycan KP MK bürosu oktyabrın 24-də keçirilmiş iclasında «SSRİ Konstitusiyasında (Əsas Qanunda) dəyişikliklər və ona əlavələr haqqında» SSRİ Qanunu və «SSRİ xalq deputatları seçkiləri haqqında» SSRİ Qanunu layihələrinin müzakirəsinin təşkili məsələsini müzakirə etmişdir.

Partiya komitələrinə, xalq deputatları sovetlərinin icraiyyə komitələrinə tapşırılmışdır ki, əmək kollektivlərində, tədris müəssisələrində, ictimai təşkilatlarda, əhalinin yaşayış yerində keçirilən yığıncaqlarda SSRİ Qanunu layihələri ilə tanışlıq və onların müzakirəsi işini hərtərəfli genişləndirsinlər və 1988-ci il noyabrın 25-dək hər beş gündən bir qeyd və təkliflərin Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin bu məsələ üzrə yaradılmış komissiyasına

göndərilməsini təmin etsinlər. Partiya və komsomol siyasi təhsili, iqtisadi təhsil sistemində qanun layihələrinin izah olunmasını nəzərdə tutmaq, bu mövzuya xüsusi məşğələlər həsr etmək, klublarda, kitabxanalarda, siyasi maarif kabinetlərində bu işi genişləndirmək lazımdır.

Azərbaycan Dövləttele-radio, respublika, vilayət, şəhər, rayon qəzetləri layihələrin geniş təbliğini və müzakirəsini təşkil etməli, qanun layihələri barəsində alınan təklif və mülahizələrin dərc olunması və ümumiləşdirilməsi üçün redaksiyalarda əməli qruplar yaratmalıdırlar.

Azərbaycan KP MK bürosu əhalinin şəxsi təsərrüfatlarında kənd təsərrüfatı məhsulu istehsalının artırılmasını sürətləndirmək sahəsində əlavə tədbirlər məsələsini müzakirə etmişdir. Qeyd edilmişdir ki, əhalinin şəxsi yardımçı təsərrüfatlarının inkişafına kifayət qədər fikir verilməməsi, mal-qara saxlanması normalarında cürbəcür əsassız məhdudlaşdırmalar qoyulması, mal-qara, otlaq və biçənək sahələri, maddi-texniki vasitələr və maliyyə vəsaiti ayrılmasında, lazımı zoobaytarlıq xidməti göstərilməsində yardımın olmaması üzündən bu təsərrüfatların inkişafı ləngiyir. Şəxsi təsərrüfatda mal-qaradan sağılan südün və onun çəki artımının orta miqdarı respublikanın ictimai istehsalında o qədər də yüksək olmayan indiki səviyyədən iki dəfə azdır.

Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinə təklif olunmuşdur ki, əhalinin şəxsi yardımçı təsərrüfatlarını inkişaf etdirmək haqqında müvafiq qərar qəbul etsin; qərarda mal-qara və quş əldə edilməsində, yardımçı binalar tikilməsində, yem, biçənək və otlaq sahələri, toxum, əkin materialları, uzunmüddətli kreditlər ayrılmasında fərdi bölməyə əməli yardım göstərmək sahəsində tədbirlər görülməsi, habelə vətəndaşların şəxsi təsərrüfatlarında olan mal-qaranın sayı üzrə bütün əsassız məhdudlaşdırmaların ləğv edilməsi, kiçik mexanikləşdirmə vasitələri, müxtəlif avadanlıq və inventar istehsalının təşkili, təsərrüfatlar daxilində istehsal-satış kooperativ cəmiyyətləri yaradılması, sosialist fermerçiliyinin inkişaf etdirilməsi nəzərdə tutulmalıdır.

Vilayət, şəhər, rayon partiya komitələrinə tapşırılmışdır ki, vətəndaşların şəxsi yardımçı təsərrüfatlarının hər vasitə ilə inkişaf etdirilməsinə qayğı göstərsinlər, fərdi bölmənin xidmət sahəsində kooperativçilərin, ailə və icarə kollektivlərinin işini hər vasitə ilə müdafiə edib yaysınlar, maddi-texniki, maliyyə və başqa məsələlərin həllində onlara daim kömək etsinlər.

Azərbaycan KP MK bürosu DQMV-də vəziyyətin normal hala salınması məsələsini, dağılmış və yandırılmış evləri bərpa etmək, qanunsuz işdən çıxarılmış şəxsləri işə qaytarmaq, vətəndaşların təhlükəsizliyini təmin etmək işlərinin gedişini müzakirə etmişdir. Konkret tədbirlər müəyyən olunmuşdur. Respublika Nazirlər Sovetinin sədri H. N. Seyidova və Azərbaycan KP MK katibi T. X. Orucova tapşırılmışdır ki, bir sıra nazirliklərin və baş idarələrin rəhbərləri ilə birlikdə yerlərə gedib, bununla əlaqədar qarşıya çıxan bütün məsələləri operativ həll etsinlər.

AZƏRBAYCAN KP MƏRKƏZİ KOMİTƏSİNDƏ

Azərbaycan KP MK bürosunun növbəti iclasında «1989-1995-ci illərdə düzən Qarabağ rayonlarını sosial-iqtisadi inkişafını sürətləndirmək tədbirləri haqqında» məsələ müzakirə olunmuşdur.

Bu məsələ barəsində qəbul edilmiş qərarla Ağdam, Ağcabədi, Bərdə, Cəbrayıl, Mirbəşir, Füzuli, Qasım İsmayilov rayonlarının məhsuldar qüvvələrinin inkişafını sürətləndirmək, onların iqtisadiyyatının strukturunu yaxşılaşdırmaq, kənd təsərrüfatı istehsalının səmərəsini və suvarılan əkinçiliyin məhsuldarlığını yüksəltmək, heyvandarlığın inkişafına üstünlük vermək sahəsində tədbirlər kompleksi nəzərdə tutulmuşdur. Əhalini ərzaq məhsulları ilə daha yaxşı və daha ahəngdar təchiz etmək məqsədilə kənd təsərrüfatı məhsulunun emalı və saxlanması üçün tam bir sıra obyektlər tikilməsi nəzərdə tutulur.

Yüngül sənaye, elektrotexnika, cihazqayırma sənayesi, yerli sənaye və başqa sənaye sahələrinin yeni müəssisələrini və filiallarını tikmək və bunların mövcud olanlarını genişləndirmək və yenidən qurmaq hesabına sənaye potensialının xeyli artırılmasına dair proqram müəyyən edilmişdir.

Qərarla sosial problemlərin həllinə və əhalinin məişət şəraitinin yaxşılaşdırılmasına mühüm yer ayrılır. Yeni su təchizatı, kanalizasiya və istilik təchizatı sistemləri tikiləcəkdir. Avtomobil yollarının şəbəkəsi daha da inkişaf etdiriləcəkdir.

Birinci dərəcəli vəzifələrə müvafiq surətdə regionda xalq təhsilinin, səhiyyənin, mədəniyyətin bazasını möhkəmlətmək məsələləri ardıcıl həll edilməlidir. 1995-ci ilin axırınadək mənzil tikintisinin həcmi xeyli genişləndirmək, təqribən 30 min nəfərlik ümumtəhsil məktəbləri, 4 min nəfərlikdən çox uşaq müəssisələri, 1.900 çarpayılıq və növbə ərzində 5 min xəstə qəbul edən xəstəxana-poliklinika müəssisələri istifadəyə vermək nəzərdə tutulur.

Dövlət Aqrar-sənaye Komitəsinin, kolxozların və başqa təşkilatların vəsaiti hesabına 30-dan artıq klub və mədəniyyət evinin, bir sıra ticarət, məişət xidməti, rabitə obyektlərinin və başqalarının istifadəyə verilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Müəyyən edilmiş tədbirlərin həyata keçirilməsi nəticəsində bu regionda sənaye məhsulu istehsalı 1,4 dəfə, kənd təsərrüfatının ümumi məhsulu 1,3 dəfə, görülən tikinti işlərinin həcmi 1,5 dəfə artacaq, əhalinin işlə təmin olunmasında əsaslı dönüş yaradılacaqdır.

Düzən Qarabağ rayonlarının partiya, sovet və təsərrüfat orqanlarına, həmkarlar ittifaqı və komsomol təşkilatlarına tapşırılmışdır ki, partiyanın

yenidənqurma xəttinin həyata keçirilməsi üçün zəhmətkeşləri səfərbərliyə almaq işini gücləndirsinlər, qərarda nəzərdə tutulmuş tapşırıqların sözsüz yerinə yetirilməsini təmin etsinlər.

«Kommunist» qəzeti, 26 oktyabr 1988-ci il

AZƏRİNFORMDA GÖRÜŞ

Respublika səhiyyə nazirinin müavini Rəhim Hüseynov Azərinformda keçirilən brifinqdə demişdir: Gələn ilin əvvəlindən DQMV kəndlərində əlavə olaraq 17 tibb ambulatoriyası və 5 feldşer-mama məntəqəsi açılacaqdır. Bundan başqa, respublika Səhiyyə Nazirliyinin mərkəzləşdirilmiş fondu hesabına DQMV kəndlərinə və vilayətə bitişik rayonlara bir milyon manatlıqdan çox tibb texnikası, inventar və dava-dərman ayrılacaqdır.

Oktyabrın 25-də Azərinformda keçirilən brifinqdə bu məlumat maraqla dinlənilmişdir. Brifinqdə mərkəzi qəzetlərin xüsusi müxbirləri, respublika kütləvi informasiya vasitələrinin nümayəndələri iştirak etmişlər.

R. Hüseynov daha sonra demişdir: Regionun bir sıra kəndlərində çətin vəziyyət yaranmışdır. Onların bir qismi tibbi yardımsız, səkkiz kənd isə ümumən tibbi xidmətsiz qalmışdır. DQMV-yə yaxın rayonların tibb heyətinin səyi ilə indi orada gecə-gündüz işləyən tibb və aptek məntəqələri təşkil olunmuşdur. Xocalı kəndinə həkim briqadası göndərilmişdir. Briqada əhalini tibbi müayinədən keçirir və ona ixtisaslı yardım göstərir. Burada səyyar klinik-diaqnostika laboratoriyası, stomatoloji kabinet işləyir. Bu yaxınlarda DQMV-dən qayıtmış Azərinformun xüsusi müxbiri V. Korş Stepanakertdə və Xocalı kəndində bir sıra sakinlərin iş yerinə buraxılmaması faktlarından danışmışdır. Belə siyasət DQMV-də müəyyən dairələr tərəfindən yeridilir və fitnəkar xarakter daşıyır. Bu siyasət respublikada millətlərarası ədavətin qızışdırılmasına, Bakıda, respublikanın başqa şəhərlərində sabit vəziyyətin pozulmasına yönəldilmişdir ki, bunlar da heç şübhəsiz, indiki şəraitdə ancaq yenidənqurma əleyhdarlarının xeyrinə ola bilərdi.

Azərinformun direktoru A. K. Şərifov bildirmişdir ki, Azərbaycan KP MK bürosu DQMV-də vəziyyəti normal hala salmaq məsələsini, dağıdılmış və yandırılmış evlərin bərpası, qanunsuz işdən çıxarılmış şəxslərin işə qaytarılması və vətəndaşların təhlükəsizliyinin təmin olunması işlərinin gedişini müzakirə etmişdir. Qəbul olunmuş qərara müvafiq surətdə respublika Nazirlər Sovetinin sədri H. N. Seyidov və Azərbaycan KP MK katibi T. X. Orucov bir sıra nazirliklərin və baş idarələrin rəhbərləri ilə birlikdə indi regiondadırlar və qarşıya çıxan məsələləri operativ surətdə həll edirlər... (Azərinform)

«Kommunist» qəzeti, 26 oktyabr 1988-ci il

AZƏRBAYCAN SSR ALİ SOVETİ RƏYASƏT HEYƏTİNİN SƏDRİ S. B. TATLIYEV YOLDAŞIN MÜRACİƏTİ

Hörmətli vətəndaşlar!

Yaranmış şəraitlə bağlı sizə müraciət etməli oluram. Son günlər respublikamızın bir sıra şəhərlərində vəziyyət xeyli kəskinləşmişdir. Sırağagün* Naxçıvanda xuliqanlıq edən ünsürlərdən bir qrupu azğınlıq edərək bir sıra inzibati binaları zədələmişdir.

Kirovabadda da ağır nəticələr verən ciddi iğtişaşlar olmuşdur. Yaralananlar var. Üç hərbi qulluqçu öldürülmüşdür.

Noyabrın 21-də axşamdan Bakının bir sıra rayonlarında da xuliqanlıq hərəkatları artmışdır. Bəzi cavanlar fiziki qüvvə işlədib insanlıq ləyaqətini alçaldaraq şəhər nəqliyyatının, mağazaların, idarələrin və müəssisələrin işini pozmağa çalışırlar.

Bütün bunlar təbii ki, vətəndaşlarda ciddi narahatlıq və qəzəb doğurur. Çoxlu zəhmətkeş, əhalinin müxtəlif təbəqələrinin nümayəndələri, məktəblilərin valideynləri Azərbaycan KP MK-ya, Ali Sovetə, respublikanın başqa idarələrinə müraciət edib etibarlı ictimai asayışı və qanunçuluğu təmin etməyə, hadisələrin təhlükəli vəziyyət almasına yol verməməyə, adamların həyatını və sağlamlığını qorumağa çağırırlar. Dövlət nəhaq qan tökülməsinə biganə qala bilməz.

Bununla əlaqədar Bakı, Naxçıvan və Kirovabad şəhərlərində bu il noyabrın 24-də saat 00-dan xüsusi vəziyyət elan etmək və saat 22-dən səhər saat 5-dək qadağan saati qoymaq qərara alınmışdır.

Bu o deməkdir ki, həmin dövrdə aşağıdakılar qadağan olunur:

1. Günün hər hansı bir vaxtında nümayişlər, mitinqlər, tamaşa tədbirləri keçirilməsi, habelə bütün müəssisələrdə, idarələrdə və təşkilatlarda hər cür tətillər keçirilməsi. Bu qaydaları pozanlar işdən çıxarılacaq və məsuliyyətə cəlb olunacaqlar.
2. Şəxsiyyəti təsdiq edən sənədlərsiz 16 yaşlı və bu yaşdan yuxarı vətəndaşların öz mənzillərindən kənarda olması.
3. Odlu və soyuq silah, partlayış təhlükəsi törədən predmetlər və yandırıcı mayelər saxlanması.
4. Xüsusi buraxılış vərəqələri olmadan hər hansı nəqliyyat vasitələrinin saat 22-dən səhər saat 5-dək şəhərlərin ərazisində gediş-gəlişi.
5. Yaşlarından asılı olmayaraq vətəndaşların xüsusi buraxılış vərəqələri olmadan saat 22-dən səhər saat 5-dək öz mənzillərindən kənarda olması və şəhərlərin küçələrində sərbəst gediş-gəlişi.

* Noyabrın 21-i nəzərdə tutulur.

Qoşunlara və hüquq mühafizə orqanlarına ixtiyar verilir:

1. Xüsusi rejimi pozan vətəndaşları tutub şəxsiyyətini müəyyən etmək və onlarla izahat işi aparmaq.
2. Xüsusi buraxılış vərəqələri olmadıqda nəqliyyat vasitələrini və bu nəqliyyatda olan vətəndaşları yoxlamaq.
3. Vətəndaşların mənzillərində pasport rejiminə nəzarət etmək.

Yoldaşlar!

Belə vacib qərar qəbul etməklə, müvəqqəti məhdudiyyətlər qoymaqla biz ən əvvəl onu istəyirik ki, vəziyyət qorxulu şəkil almasın, azgınlıq halları baş verməsin. Bu tədbirləri hər bir adamın, hər bir ailənin xatirinə, vətəndaşların Konstitusiyaya hüquqlarının təmin edilməsi xatirinə görürük.

Məsuliyyətsiz şəxslərdən ibarət ayrı-ayrı dəstələr respublikada yaranmış vəziyyətdən bəd niyyətlərlə istifadə etməyə cəhd göstərir, bununla da onlar həmişə öz təmkini və müdrikliyi ilə fərqlənən Azərbaycan xalqının təmiz adına böyük ləkə vururlar.

Respublikanın bütün sakinlərinə müraciət edərək, mən onları xüsusi rejimin tələblərinə əməl etməyə, asayış yaranmasına, normal iş ahənginin bərpa olunmasına hər vasitə ilə kömək göstərməyə çağırıram.

«Kommunist» qəzeti 24 noyabr 1988-ci il.

AZƏRBAYCAN SSR NAZİRLƏR SOVETİNDƏ QƏRAR LƏĞV EDİLMİŞDİR

Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti qərar qəbul etmişdir. Qərada qeyd edilir ki, DQMV Xalq Deputatları Sovetinin İcraiyyə Komitəsi özünün 1988-ci il 1 noyabr tarixli qərarı ilə Engels adına kolxozun istifadəsində olan və «Topxana» adlanan 6 hektar torpaq sahəsinin Ermənistan SSR-in Kanaker alüminium zavodu pansionatının tikintisi üçün ayrılması haqqında Əskəran Rayon Xalq Deputatları Soveti İcraiyyə Komitəsinin 1988-ci il 28 oktyabr tarixli qərarını təsdiq etmişdir ki, bu da pansionat binası, habelə «KanAZ» zavodu yanında yaradılmış kooperativin istehsal və digər obyektlərinin tikintisinin başlanması üçün əsas olmuşdur.

Göstərilən qərarlar Azərbaycan SSR Torpaq məəcəlləsinin 18-ci və 48-ci maddələrini pozmaqla qəbul olunmuşdur. Həmin maddələrə uyğun olaraq, kənd təsərrüfatı ehtiyacları üçün torpaqların — bu torpaqlar da o qəbildəndir — ayrılması və verilməsi yalnız Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin qərarı əsasında həyata keçirilir. Bununla da DQMV Xalq Deputatları Sovetinin İcraiyyə Komitəsi özünün «Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti haqqında» Azərbaycan SSR Qanununun 22-ci maddəsində və Azərbaycan SSR Torpaq məəcəlləsinin 20-ci və 50-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş səlahiyyətindən kənara çıxmışdır. Azərbaycan SSR-də torpaq sahələrinin istifadəyə verilməsi haqqında vəsatətlərin

qaldırılması və onlara baxılması qaydası barəsində Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin qərarı ilə təsdiq edilmiş əsasnamədə nəzərdə tutulan tələblərə də riayət edilməmişdir.

Engels adına kolxozun torpaqlarında başlanmış tikinti Azərbaycan SSR Torpaq məəcəlləsinin 26-cı və 51-ci maddələrinə ziddir; həmin maddələrə uyğun olaraq göstərilən işlər ancaq Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin müvafiq qərarı və torpaqdan istifadə hüququnu təsdiq edən sənəd olduqda həyata keçirilə bilərdi.

«Topxana» adlanan yerin öz həndəvəri ilə birlikdə kurort şəhəri Şuşanın sanitariya mühafizəsi dairəsi zonasına daxil olduğu, bir sıra nadir və kökü kəsilən, SSRİ Qırmızı kitabına və Azərbaycan SSR Qırmızı kitabına daxil edilən heyvan və bitki növlərinin məskunlaşdığı təbii mühit, nadir təbii abidə olduğu nəzərə alınaraq, bu ərazidə hər hansı tikinti işləri görülməz.

Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti «Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti haqqında» Azərbaycan SSR Qanununun 20-ci maddəsinə və «Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti haqqında» Azərbaycan SSR Qanununun 47-ci maddəsinə rəhbər tutaraq, «Əskəran rayonunun Şuşikənd kəndində Ermənistan SSR-in «KanAZ» zavodu pansionatının tikintisi üçün torpaq sahəsi ayrılması haqqında» DQMV Xalq Deputatları Soveti İcraiyyə Komitəsinin qərarını ləğv etmişdir.

DQMV Xalq Deputatları Sovetinin İcraiyyə Komitəsinə tapşırılmışdır ki, Əskəran rayonundakı Engels adına kolxozun ərazisində «Topxana» adlanan yerdə Ermənistan SSR-in Kanaker alüminium zavodu kooperativi pansionatının və digər obyektlərinin tikintisini dayandırmaq üçün tədbirlər görsün və onu əvvəlki vəziyyətə salsın.

Cıdır düzü, Daşaltı dərəsi, «Topxana» adlanan yer kimi nadir təbii kompleksləri qoruyub saxlamaq, burada yaşayan və bitən, SSRİ Qırmızı kitabına və Azərbaycan SSR Qırmızı kitabına daxil edilmiş nadir və kökü kəsilən heyvan və bitki növlərini mühafizə etmək məqsədilə həmin ərazilərin hüdudunda sahəsi 450 hektar olan Daşaltı dövlət yasaqlığı yaratmaq qərara alınmışdır.

Azərbaycan SSR Dövlət Təbiəti Mühafizə Komitəsinə, Azərbaycan SSR Dövlət Aqrar-sənaye Komitəsinə» Azərbaycan SSR Meşə Təsərrüfatı Nazirliyinə, Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasına, Şuşa və Əskəran rayon xalq deputatları sovetlərinin icraiyyə komitələrinə tapşırılmışdır ki, Daşaltı dövlət yasaqlığının təbii ərazisini müəyyənləşdirdinsinlər və sərhədlərini təyin etsinlər.

«Kommunist» qəzeti 30 noyabr 1988-ci il.

SSRİ ALİ SOVETİNİN NÖVBƏDƏNKƏNAR ON İKİNCİ SESSİYASINDA A. İ. VOLSKİNİN ÇIXIŞI

Hörmətli yoldaşlar!

Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında vəziyyət haqqında Ermənistan SSR-dən olan deputatlar qrupunun sorğusu ilə əlaqədar olaraq Sov.İKP MK-nın və SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin DQMV-dəki nümayəndəsi kimi mənə tapşırılmışdır ki, aşağıdakılar barəsində məlumat verim.

Ən əvvəl Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin özündə vəziyyət haqqında.

Bilavasitə orada olduğumuz dörd ay ərzində, zənnimizcə, bir çox problemləri araşdırmaq — onların mürəkkəbliyini, çoxluğunu, bir-birinə qovuşduğunu, tarixi başlanğıc mənbələrini, indiki dövrü ağırlaşdırdığını başa düşmək mümkün olmuşdur. Gələcəkdə işi bütün bunları nəzərə almaqla qurmaq lazımdır.

Qeyd etməliyəm ki, bu regionun iqtisadiyyatı son dərəcə bərhad vəziyyətdə olmuşdur, xüsusən sosial sahədə — adamların mənzilə, su və enerji ilə təchizata, tibbi cəhətdən və ərzaq sarıdan təminata ümdə ehtiyaclarının ödənilməsi sarıdan. Mehriban və əməksevər adamların yaşadıkları bu dağ diyarını belə vəziyyətə gətirib salmış şəxslərin günahını bağışlamaq olmaz.

Dağlıq Qarabağ barəsində Sov.İKP MK-nın və SSRİ Nazirlər Sovetinin qəbul etdikləri qərarların yerinə yetirilməsi yolunda indi ilk addımlar atılmışdır. Bu, onun sosial-iqtisadi inkişafında başlı-başına buraxılmış bəzi işləri yerindən tərpətməyə kömək etmiş, dil, mədəniyyət və təhsil sahəsində əhalinin erməni hissəsinin Ermənistandan kənarda qoyulması və süni surətdə uzaqlaşdırılması aradan qaldırılmağa başlanmışdır. Hazırda ümid yaranıb ki, inciklik və narazılığa dəfələri səbəb olmuş cəhətlər qarabağlıların həyatından yavaş-yavaş yoxa çıxacaqdır.

Yoldaşlar, mübaligəsiz demək olar ki, ölkənin hər hansı başqa regionunda belə tədbirlər minnətdarlıqla qarşılanıb qiymətləndirilər, bir çox məsələlərin kəskinliyini aradan qaldırmağa kömək edərdi.

Lakin DQMV-də hələlik belə olmamışdır. Əhalinin bir çox təbəqələri vilayətin Azərbaycandan ayrılması uğrunda mübarizəyə o dərəcədə cəlb edilmişlər ki, emosiyalar kamala üstün gəlmişdir. Uzun-uzadı tətillər başlanmışdı. Ehtiraslar istər rəsmi, istərsə də qeyri-rəsmi liderlər tərəfindən daim qızışdırılırdı.

Bu şəraitdə sosial-iqtisadi tədbirlər gözdən düşdü. Sentyabrda vəziyyət o qədər mürəkkəbləşdi ki, millətlərarası zəmin əsasında toqquşmalar başlandı. İş silah işlətməklə tərəflərin bilavasitə çarpışmasına, soyğunçuluğa, talançılığa, evlərin yandırılmasına gəlib çatdı. Yalnız xüsusi vəziyyətin vaxtında tətbiq edilməsi zorakılığın genişlənməsinin qarşısını tamamilə almağa imkan verdi, lakin ümumi vəziyyəti hələlik kökündən dəyişdirmədi.

İndi də Azərbaycanda və Ermənistan da vəziyyət haqqında. Açıq deməliyəm: son dövrdə vəziyyət açıq-aşkar təhlükəli xarakter kəsb etmişdir. Nə üçün? Əsas səbəb, əlbəttə, təkcə Dağlıq Qarabağ problemləri ilə bağlı deyildir.

İndiki böhranın kökləri ən əvvəl respublikaların keçmiş rəhbərliyi tərəfindən həyata keçirilən milli siyasətin çox kobud surətdə təhrif edilməsindədir. Bu gün əslində elə nəsillər qarşı-qarşıya durublar ki, onların bir çox nümayəndələri iki xalqın dostluğu haqqındakı sözləri az qala riyakarlıq kimi qarşılamağa başlamışlar. Vəziyyətin bütün faciəsinin kökü bundadır.

Son hadisələr daha əyani şəkildə göstərmişdir ki, Azərbaycanda və Ermənistanda bir çox hakimiyyət vasitələri əvvəlki kimi müxtəlif tayfaların əlində qalır. Onların tərbiyə edib yerləşdirdikləri kadrlar ümumi şəraitə indiyədək təsir etməkdə, bir çox qərarların qəbul olunmasına xəlvəti təzyiq göstərməkdədirlər. Buradan da belə nəticə çıxır: Dağlıq Qarabağ onlar üçün ancaq əlverişli bəhanədir, obrazlı desək, xırda məsələdir.

Biz külli məbləğdə rüşvət almaq üstündə bu günlər Dağlıq Qarabağda həbs edilmiş Manuçarov kimi korrupsiyaya qurşanmış qudurğan şəxslərin rolunun hər iki respublikada artdığını görürük. Bəzi partiya və sovet orqanları isə təəssüf ki, onların nazı ilə oturub-durur, müəyyən yerlərdə təşəbbüsü əldən verir, prinsipial mövqelərdən geri çəkirlər.

Buna görə də tam əsasla demək olar ki, təmizləmə proseslərinə tezliklə daha güclü təkan verilməlidir.

Əgər hər iki respublikada bəzi partiya və təsərrüfat rəhbərlərinin, alimlərin və mədəniyyət xadimlərinin televiziya ilə və mətbuatda çıxışlarını bu mövqedən təhlil etsək, görərik ki, onlar bir-birlərinə doğru əməli addım atmır, əlbir fəaliyyət göstərmirlər. Görünür, buna o qədər həvəs də göstərilmir. Belə mövqeyi yalnız qarşılıqlı boykot kimi, normallaşdırma xəttini pozmaq kimi qiymətləndirmək olar.

Əksinə, münafişəni qızıqdırmaq üçün hər bəhanədən istifadə olunur. Uydurmalar yayılır, cürbəcür iftiralar dərc edilir. Bunlar çox vaxt milli miqyas dərəcəsinə çatdırılır, respublikaların şərəf və ləyaqətinə qəsd kimi yozulur, çoxminli mitinqlərdə müzakirə olunur.

Azərbaycandan və Ermənistandan burada olan SSRİ Ali Soveti deputatlarına, hörmətli adamlara qanuni sual vermək olar. Nə üçün sizin heç biriniz vaxtında deməyib: adamlar, hara gedirsiniz? Dayanın, ağılınızı başınıza yığın!

Hər iki respublikada bəzi partiya komitələri, xalq deputatları sovetlərinin icraiyyə komitələri lap əvvəldən ehtirasları söndürmək üçün əllərini ağdan qaraya vurmamışlar. Əksinə, bəziləri açıq-aşkar meydan oxumaq xarakteri daşıyan hərəkətlərə rəvac vermişlər.

«Axıradək getməyə», «qisasa qisasla» cavab verməyə hazır olduqlarını bildirən, digər tərəflə toqquşmalara təhrik edən millətçi demaqoqların ağzından vurulmur. Belələri heç düşünmürlər ki, bu yol haraya aparıb çıxara bilər? Nə qədər qurbanlara, nə qədər qan tökülməsinə səbəb ola bilər?

Son vaxtların faktları göstərir ki, belə «liderlər» get-gedə ağıllarını itirirlər. İctimai davranışın demokratik formalarını nəzarətsiz azğın hərəkətlərlə əvəz etməyə cəhdlər göstərilir. Ayrı-ayrı qruplar özlərinin fikrini yeganə düzgün fikir kimi qələmə verməyə, çox vaxt onu cəmiyyətə ultimatum şəklində qəbul etdirməyə çalışırlar. Bu, dərhal və labüd olaraq qarşılıqlı düşmənçilik doğurur. Təəssüf ki, indi iş millətlərarası münasibətləri qızıqsıran sözlərlə qurtarmır.

Adamlar qəzəblənib küçələrə çıxırlar. Hər iki respublika sözün əsl mənasında qaynayır. Öldürülənlər və yaralananlar vardır. Hər iki tərəfdən minlərlə adam didərgin düşür. Azərbaycanda hüquq mühafizə orqanlarına basqınlar edilmişdir. Bəzi inzibati binalar, şəhər milis şöbələri dağıdılmışdır. Bir çox müəssisələr işləmir.

Bildiyiniz kimi, bir həftə əvvəl Bakı şəhərində və Azərbaycanın bir sıra başqa şəhər və rayonlarında, habelə Yerevanda xüsusi vəziyyət tətbiq olunmuş və qadağan saati qoyulmuşdur ki, bu da ilk növbədə adamların həyatını qorumağa imkan vermişdir. Qanun pozulanda, qan töküləndə, dövlət kənarda qala bilməz. Sessiyaya gəlməzdən qabaq biz son günlər Bakıda keçirilmiş, əslində ermənilər əleyhinə yönəldilmiş mitinqin televiziya verilişinə baxdıq. Bu mitinqin ağır təsir bağışladığını desək, həqiqətin yarısını da deməmiş olarıq! Bizim dünyabaxışımızı təhqir edən dəhşətli bir mənzərədir.

Ermənistanda da vəziyyət yaxşı deyildir. Burada da talançılıq edirlər, adamları döyürlər, azərbaycanlı ailələr doğma yurdlarını tərk etməyə məcbur olurlar. Millətlərarası ədavət səylə qızıqsdırılır. Əvvəllər buraxılmış «Qarabağ» komitəsi hər nəyin bahasına olursa-olsun, siyasi strukturlara soxulmağa, özünün məhz hakimiyyət orqanı kimi leqallaşdırılması üçün zəmin yaratmağa çalışır.

Ən pisi də odur ki, respublikalarda gələcəyimiz olan uşaqlar millətçiliyə qurban verilir. Onları mitinqlərə, etiraz və itaətsizlik kampaniyalarına çəkib gətirir, beyinlərini şovinizm ruhlu fikirlərlə doldururlar. Bütün bunlar milli ideallarla pərdələnir. Bu, dəhşətdir. Dəstəyevski yazıb: «Mücərrəd ideyalar və ya adamlara zorla qəbul etdirilən prinsiplər bircə körpənin də göz yaşlarına dəyməz».

İstər Azərbaycanın, istərsə də Ermənistanın kütləvi informasiya vasitələrinin açıq-aşkar məsuliyyətsiz hərəkətlərini də xatırlatmaya bilmərəm.

Məsələn, görün Bakı hadisələrinə Ermənistan televiziyası ilə necə qiymət verilmişdir. Sitat gətirirəm: «Bu mitinqlər Azərbaycanlıların iç üzünü, bütün psixologiyasını açıb göstərdi. Onların aləmində vəhşilikdən və qan tökməkdən başqa heç nə yoxdur». Bütöv bir xalq barəsində belə demək olarmı?

Bakı televiziyasının da fəaliyyətinə siyasi naşılıqdan başqa özgə ad verilə bilməz, bəlkə daha pis ad vermək olar. Son günlər burada da həmin yolla getmişlər. Ekrandan ermənilərin ünvanına axınla hədələr, təhqirlər səslənir. Heç şeydən çəkinmirlər.

Səciyyəvi haldır ki, tərəflərin hər biri mərkəzi kütləvi informasiya vasitələrini respublikalarda vəziyyəti obyektiv işıqlandırmamaqda, demək olar, eyni sözlərlə təqsirləndirir.

Baş verən hadisələr barəsində bu gün yazmaq, əlbəttə, çətindir. Hər hansı mövqe ya bu tərəfdən, ya da o biri tərəfdən tənqid edilir. Deməli, son dərəcə düşüncə ilə yazmaq və yazılanları əsaslandırmaq lazımdır. Bu nöqteyi-nəzərdən jurnalistlərin regiona qısamüddətli gəlişləri, digər tərəfi dinləmədən hamı və hər şey haqqında tələm-tələsik mülahizələri onların ünvanına ciddi məzəmmətlərə əsas verir. Burada ən təcrübəli və həyatda müdrikləşmiş adamlar məskən salmalı, özü də uzun müddət məskən salmalıdırlar.

Biz Dağlıq Qarabağa gəldikdən sonra aşkarlıqla, vicdanla və açıq işləyirik. Tərəflərin heç birinə qərəzimiz yoxdur. Bu diyarın əhalisinin taleyinə biganə və laqeyd deyilik. Hər addımımızla, hər bir hərəkətimizlə adamların mənafeələrini, bütün ölkəmizin mənafeələrini qorumağa çalışırıq. Partiyanın Mərkəzi Komitəsinin və SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin bizə verdiyi göstəriş belədir. Bir kommunist və vətəndaş kimi mənim şəxsi əqidələrim də belədir.

Əminəm ki, regionda gedən mənfəi prosesləri bu gün cilovlamaq mümkündür. Hər iki respublikada təmiz adamlar kommunistlər və bitərəflər, veteranlar və gənclər az deyildir. İndi müəyyən müsbət irəliləyiş müşahidə edilir. Burada sağlam qüvvələr var. Aldanmış adamlar harada həqiqət, harada işə deməqoqluq və yalan olduğunu dərk etməyə başlayırlar. Dönüş hökmən olmalıdır. Ancaq bundan ötrü qəti surətdə və prinsipliliklə məhz səhlənkarlığı və passivliyi dəf etmək lazımdır. Hiyləgərliyə yol verilməməli, ideya riyakarlığına dözülməməlidir.

Bu yaxınlarda A. E. Voss yoldaş başda olmaqla SSRİ Ali Soveti deputatlarının - Millətlər Sovetinin Ali Sovetin Rəyasət Heyəti tərəfindən yaradılmış millətlərarası münasibətlər komissiyası üzvlərinin bir qrupu Dağlıq Qarabağ vilayətində olmuşdur. DQMV-nin, habelə Bakının və Yerevanın partiya və sovet fəalları, əmək kollektivləri şuralarının sədrləri, fəhlələri, yaradıcı ziyalıları, veteranları, ermənilərin və azərbaycanlıların bütün təbəqələrinin nümayəndələri ilə xeyli görüş və söhbətlər keçirilmişdir. İndi yoldaşlar yaranmış vəziyyətdən çıxmaq barəsində təkliflər hazırlanmasını başa çatdırırlar və həmin təkliflər hazırlandıqca onları SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin müzakirəsinə verəcəklər.

Əlbəttə, açığını demək lazımdır ki, komissiyanın üzvlərinin nöqteyi-nəzərləri müxtəlifdir. Lakin əmin olmaq olar ki, həmin təkliflər zorakılığın genişlənməsinin qarşısını almağa, ümumi evimizdə dinclik yaratmağa yönəldiləcəkdir.

Biz, həmçinin, regionda dincliyi və xeyirxahlığı bərpa etmək üçün bir sıra tədbirlər hazırlamış və onları SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə təqdim edirik.

Biz Azərbaycan və Ermənistan xalqlarına müraciət edirik: indi ağı başa yığmaq, əl saxlamaq, silklənib millətçilik ehtirasından xilas olmaq lazımdır. Hovanes Tumanyanın sülh və dostluq bayrağı ilə kəndbəkənd necə gəzdiyini yada salmaq lazımdır. Səməd Vurğunun bu tapşırığını xatırlamaq lazımdır ki, ermənilər və azərbaycanlılar tarixən dinclik və həmrəylik şəraitində yaşamışlar, yaşayırlar və yaşayacaqlar.

Gələcəyimiz təcrid olunmaqda, ayrılmaqda və bir-birimizə qarşı durmaqda deyildir. O, qarşılıqlı mehribanlıqda və mənafelərə hörmət etməkdə, bir-birinə güzəştə getmək meyindədir. Axı, bu, nəticə etibarilə bizim bütün çoxmillətli Vətənimiz üçün ən başlıca cəhətlərdir.

Deputat yoldaşlar! İcazə verin, nəzərinizə çatdırım ki, bu gün sessiya qurtardıqdan sonra partiya və hökumət rəhbərləri Sov.İKP Mərkəzi Komitəsinin üzvləri ilə Azərbaycan və Ermənistan respublikalarından Ali Sovetin bütün deputatları ilə görüşəcəklər. Görüşdə Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin nümayəndələri də iştirak edəcəklər. Görüşdən məqsəd bu regionda vəziyyətin sabitləşdirilməsi üçün tədbirlər hazırlamaqdır. Diqqətinizə görə sağ olun. Sessiya bu məsələyə dair qərar qəbul etdi (SİTA).

«Kommunist» qəzeti, 2 dekabr 1988-ci il

DAĞLIQ QARABAĞ MUXTAR VİLAYƏTİNDƏ VƏ ONUN ƏTRAFINDA YARANMIŞ VƏZİYYƏT HAQQINDA DEPUTATLAR QUPUNUN SORĞUSU ÜZRƏ SSRİ ALİ SOVETİNİN QƏRARI

SSRİ Ali Soveti deputatlar qrupunun sorğusunu və Sov.İKP MK-nın və SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətindəki nümayəndəsi A. İ. Volskinin həmin sorğuya cavabını dinləyərək qərara alır:

1. Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində və onun ətrafında yaranmış vəziyyət haqqında deputat A. İ. Volskinin məlumatı nəzərə alınsın:
2. SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə tapşırılsın ki, göstərilən regionda vəziyyəti normal hala salmaq sahəsində təxirəsalınmaz tədbirlərin müzakirəsi, azərbaycanlı və erməni vətəndaşlar arasında beynəlmiləl dostluğun bərpası üçün partiya, dövlət təşkilatlarının və ictimai təşkilatların nümayəndələri ilə birlikdə Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətindən, Azərbaycan SSR-dən və Ermənistan SSR-dən seçilmiş SSRİ Ali Soveti deputatlarının müşavirəsini keçirsin.
3. Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR Ali Sovetlərinə tapşırılsın ki, iki qardaş respublika xalqlarının əmin-amanlıq və həmrəylik şəraitində yaşaması, sovet sosialist cəmiyyətinin həyatının bütün sahələrini yeniləşdirmək vəzifələrinin həyata keçirilməsi naminə fəal çalışması üçün əllərindən gələni etsinlər.
4. SSRİ Ali Soveti Ermənistan və Azərbaycan zəhmətkeşlərinə müraciət edib onları müdrik və təmkinli olmağa, qarşılıqlı inciklik və ittihamları bir kənara

qoymağa, müəssisələrin, təşkilatların və məktəblərin iş ahəngini yoluna salmağa, hər hansı millətdən olan hər bir sovet vətəndaşının hər iki respublika ərazisində özünü Sovet xalqının apardığı böyük yenidənqurma işinin tam və bərabərhüquqlu iştirakçısı hiss etməsi üçün var qüvvələrini sərf etməyə hərərlə çağırır.

SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri; **M. QORBAÇOV**
SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin katibi; **T. MENTEŞAŞVİLİ**

Moskva, Kreml, 1 dekabr 1988-ci il

«Kommunist» qəzeti, 2 dekabr 1988-ci il

Sov.İKP MK-da GÖRÜŞ

Dekabrın 1-də Sov.İKP MK-da Sov.İKP MK-nın Baş katibi, SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri M. S. Qorbaçovun SSRİ Ali Sovetinin deputatları, Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR nümayəndələri ilə görüşü olmuşdur. Görüşdə N. İ. Rijkov, N. N. Slyunkov, V. M. Çebrikov, A. N. Yakovlev, A. İ. Lukyanov, K. P. Razumovski yoldaşlar iştirak etmişlər.

Açıq fikir mübadiləsi zamanı regionda vəziyyəti sabitləşdirməyin bəzi məsələləri, göstərilən müttəfiq respublikalarda gərginliyi zəiflətmək və aradan qaldırmaq, qarşılıqlı etimad, intizamı və hüquq qaydalarını möhkəmlətmək tədbirləri müzakirə olunmuşdur. Qeyd edilmişdir ki, millətlərarası münafişələr, bu zəmin əsasında keçirilən tətillər, cəmiyyətə zidd hərəkətlər iqtisadiyyata ciddi zərər vurur, ölkədə genişlənmiş demokratik yeniləşdirmə proseslərinin obyektiv olaraq əleyhinədir.

Görüşün iştirakçıları hər iki respublikada bütün sağlam qüvvələri birləşdirməyə, milli zəmin əsasında ədavət və düşmənçilik toxumu səpmək cəhdlərinin qətiyyətlə dəf olunmasını təşkil etməyə regionda vəziyyətin nizamə salınması üçün tezliklə sıx əməli əlaqələr yaratmağa çağırılmışlar.

Görüşdə Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Ə. X. Vəzirov, Ermənistan KP MK-nın birinci katibi S. Q. Arutyunyan, SSRİ xalq artisti, bəstəkar A. C. Məlikov, Xəzərneft Birliyinin baş direktoru Q. A. Abbasov, Kanaker alüminium zavodunun baş texnoloqu L. A. Simonyan, Kaçaran mismolibdən kombinatının briqadiri P. M. Davtyan, DQMV-nin Mardakert rayonundakı Partiyanın XXII qurultayı adına Sovxozun direktoru S. V. Mamunts, digər deputatlar çıxış etmişlər.

M. S. Qorbaçov görüş iştirakçıları qarşısında çıxış etmişdir (SİTA).

«Kommunist» qəzeti, 2 dekabr 1988-ci il

SSRİ NAZİRLƏR SOVETİNDƏ

Dekabrın 3-də SSRİ Nazirlər Soveti Azərbaycan SSR-in və Ermənistan SSR-in böyük həyati əhəmiyyəti olan sənaye və nəqliyyat obyektlərinin işini təmin etmək tədbirləri haqqında qərar qəbul etmişdir.

Hazırda Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də intizam və hüquq qaydaları çox pozulur ki, bu da respublikaların və ölkənin iqtisadiyyatına, əhalinin təhlükəsizliyinin, normal həyat və əmək şəraitinin təmin edilməsinə ciddi zərər vurur.

Bəzi məsuliyyətsiz ünsürlər böyük həyati əhəmiyyəti olan sənaye və nəqliyyat obyektlərini sıradan çıxarmağa çalışırlar ki, bu da ağır nəticələr verə biləcək qəza hallarına və respublikalarda həyatın pozulmasına səbəb ola bilər.

SSRİ Nazirlər Soveti belə vəziyyəti yolverilməz hesab edərək qərara alır:

1. Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də sənaye, energetika və nəqliyyatın baza sahələrinin fasiləsiz işini təmin etmək, habelə həmin respublikaların əhalisini yanacaq, elektrik və istilik enerjisi ilə sabit təchiz etmək məqsədilə Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinə və Ermənistan SSR Nazirlər Sovetinə, SSRİ nazirliklərinə və baş idarələrinə bir vəzifə olaraq tapşırılsın ki, müəssisələrin, ən əvvəl əhalinin ümdə tələbatının ödənilməsi ilə bilavasitə bağlı olan müəssisələrin normal işini təşkil etmək üçün təcili tədbirlər görsünlər.

Göstərilən müəssisələrin daha etibarlı işləməsi üçün onlara lazım olan maddi-texniki ehtiyatların növbədənəknar ayrılması təmin edilsin. Lazım olduqda əməli yardım göstərilməsi üçün həmin obyektlərə yüksək ixtisaslı mütəxəssislər göndərilsin. Məsul işçilərin müəssisələrdə gecə-gündüz növbə çəkməsi təşkil edilsin.

2. Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti, Ermənistan SSR Nazirlər Soveti, SSRİ Daxili İşlər Nazirliyi və SSRİ Müdafiə Nazirliyi elektrik stansiyalarının, neft və qaz mədənlərinin, neft və qaz kəmərlərinin, ən mühüm elektrik xətlərinin, nasos və kompressor stansiyalarının, dəmir yolu nəqliyyatı, mülki aviasiya və rabitə, su təchizatı obyektlərinin, ərzaq anbarlarının, yanacaq-sürtkü materialları anbarlarının və digər əsas obyektlərin gecə-gündüz mühafizə olunmasını təşkil etsinlər.

SSRİ Daxili İşlər Nazirliyi, SSRİ Müdafiə Nazirliyi və SSRİ Dövlət Maddi-Texniki Təchizat Komitəsi həmin obyektlərin mühafizəsinin təşkili üçün lazımı nəqliyyat vasitələrinin və başqa ehtiyatların ayrılmasını təmin etsinlər.

3. Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də fəvqəladə vəziyyət yarandığına və bu vəziyyət həmin respublikalarda normal həyat prosesinin pozulmasına səbəb olduğuna görə əhalinin həyat təminatı ilə əlaqədar müəssisələrin, idarə və təşkilatların işinin hər hansı şəkildə qəsdən və əsassız dayandırılması yolverilməz hesab edilsin.

Müəyyən edilsin ki, göstərilən müəssisələrin, idarə və təşkilatların normal iş ahənginin saxlanması üçün onların rəhbərləri şəxsən məsuliyyət daşıyırlar.

4. Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti və Ermənistan SSR Nazirlər Soveti əhali arasında izahat işi aparılmasını təmin etsinlər və diqqəti buna xüsusi cəlb etsinlər ki, respublikalarda xalq təsərrüfatının işinin, əhalinin normal həyatının pozulmasına yönəldilmiş hərəkətlərdə müqəssir olanlar ciddi inzibati məsuliyyətə və cinayət məsuliyyətinə cəlb ediləcəklər. SSRİ Prokurorluğu və SSRİ Daxili İşlər Nazirliyi respublikalarda xalq təsərrüfatının fəaliyyətini, əhalinin normal həyat və əmək şəraitini təmin edən və böyük həyati əhəmiyyəti olan sənaye və nəqliyyat obyektlərinin fasiləsiz işinə qəsd edilməsi ilə əlaqədar hər bir hadisəyə operativ baxılmasını təmin etsinlər.

«Kommunist» qəzeti, 4 dekabr 1988-ci il

Sov.İKP MK-da GÖRÜŞ

QARŞILIQLI ANLAŞMA YOLLARINI AXTARMALI

Dekabrın 1-də Sov.İKP MK-da Sov.İKP MK-nın Baş katibi, SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri M. S. Qorbaçovun SSRİ Ali Sovetinin deputatları — Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR nümayəndələri ilə, hər iki respublikanın və Azərbaycan SSR DQMV-nin rəhbərliyi ilə görüşü olmuşdur. Görüşdə N. İ. Rıjkov, N. N. Slyunkov, V. M. Çebrikov, A. N. Yakovlev, A. İ. Lukyanov, K. P. Razumovski yoldaşlar iştirak etmişlər.

M. S. Qorbaçovun qısa giriş nitqindən sonra regionda kəskin millətlərarası münəqişənin səbəbləri və onu aradan qaldırmaq yolları barədə fikir mübadiləsi olmuşdur. Müzakirədə Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Ə. X. Vəzirov, Ermənistan KP MK-nın birinci katibi S. Q. Arutyunyan, SSRİ xalq artisti, bəstəkar A. C. Məlikov, Xəzərneftqazsənaye Ümumittifaq İstehsalat Birliyinin rəisi Q. A. Abbasov, Qaçaran mis-molibden kombinatının briqadiri P. M. Davtyan, Kanaker alüminium zavodunun baş texnoloqu L. S. Simonyan, Yerevan Elektrikcihaz İstehsalat Birliyinin alətçi çilingərlər briqadiri E. T. Arutyunyan, Leninneft Neft və Qazçıxarma İdarəsinin qazmaçısı S. B. Müzəffərov, DQMV-nin Mardakert rayonundakı Partiyanın XXII qurultayı adına üzümçülük Sovxozunun direktoru S. V. Mamunts, Kirovabad alüminium zavodunun aparatçılar briqadiri A. Y. Mayılov, «İzvestiya» qəzetinin baş redaktoru İ. D. Laptev, DQMV Xalq Deputatları Soveti İcraiyyə Komitəsinin sədri S. A. Babayan, Volodarski adına Bakı tikış fabrikinin tikışçisi L. V. Baruşeva, Yerevan dəmir yol poçtamtının operatoru Q. A. Avakyan, Azərbaycan həmkarlar İttifaqları Şurasının sədri L. X. Rəsulova, Ermənistan SSR Elmlər Akademiyasının prezidenti V. A. Hambartsumyan, fərdi pensiyaçı Q. Ə. Xəlilov, Yerevan Dövlət Universitetinin

rektoru S. A. Hambartsumyan, Azərbaycan SSR Xalq Nəzarəti Komitəsinin sədri Ş. M. Əliyev, SSRİ xalq artisti R. M. Behbudov, Ermənistan həmkarlar İttifaqları Şurasının sədri M. Q. Arutyunyan, fərdi pensiyaçı Z. M. Yusifzadə, Yerevan sənaye-tikinti tresti 31 nömrəli tikinti idarəsinin suvaqçılar briqadiri Q. S. Markaryan, Yerevan şəhərindəki məktəbin direktoru K. Q. Martirosyan çıxış etmişlər.

Axırda M. S. Qorbaçov çıxış etmişdir.

Görüşün iştirakçıları razılıq hissilə qeyd etmişlər ki, SSRİ Ali Soveti Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində və onun ətrafında vəziyyət barədə bir qrup deputatın sorğusuna diqqətlə yanaşmış və onu böyük qayğı hissilə nəzərdən keçirmişdir. Onlar yaranmış vəziyyətdə müdriklik və təmkinlik göstərmək barədə ölkənin ali dövlət hakimiyyəti orqanının çağırışına yekdilliklə tərəfdar olmuş, onun fikirləri və vəziyyətin normal hala salınmasına dair tövsiyələri isə tamamilə razılaşmışlar.

Məsələnin müzakirəsi zamanı çıxış edənlər təşvişlə demişlər ki, Dağlıq Qarabağ ətrafında aylardan bəri davam edən böhran son vaxtlar xeyli kəskinləşmiş, hər iki respublika son dərəcə təhlükəli həddə gəlib çatmışdır. Bir sıra hallarda hadisələr nəzarət altından çıxmış, adamların həlak olması ilə nəticələnmiş, qadınları, qocaları, uşaqları məşəqqətlərə düşər etmişdir. Əgər indi əl saxlamasan, ağlını başına yığmasan, qarşıdurma psixologiyasından əl çəkməsən, sabah ölçüyəgəlməz dərəcədə faciə baş verə bilər. Sovet hakimiyyəti illəri ərzində əldə edilən nailiyyətlərin bir çoxunun itirilməsi təhlükəsi yaranar. Vəziyyət hər bir ermənidən və azərbaycanlıdan hər iki xalqın müqəddəratı üçün, öz yaxın adamlarının gələcəyi üçün son dərəcə böyük məsuliyyət tələb edir.

Qeyd edilmişdir ki, bu ekstremal vəziyyətdə nə Azərbaycan, nə də Ermənistan rəhbərliyi hüquqi təminatları həyata keçirməyə, Azərbaycanda erməni əhalinin və Ermənistanda azərbaycanlı əhalinin təhlükəsizliyini təmin etməyə müvəffəq olmamışdır. Millətlərarası münasibətlərin sağlamlaşdırılmasına doğru işgüzar addımlar çox vaxt qardaşlıq və mehriban qonşuluq barədə quru çağırışlarla əvəz edilir. Xalq iğtişaşlara təhrik edənlərə, cürbəcür şayiələr yayanlara, millətlərarası ədavəti qızışdıranlara qarşı barışmaz mübarizə aparmaq əvəzinə, hətta hər iki respublikanın rəhbərliyi səviyyəsində əsasən onu aydınlaşdırmağa çalışırlar ki, baş verən hadisələrdə kim daha çox müqəssirdir. Əslində respublikalar vəziyyətin normal hala salınması ilə bağlı məsələlərin heç biri barəsində əlbir tədbirlər görmək haqqında heç cür razılığa gələ bilmirlər.

Görüş zamanı yaranmış vəziyyət ətraflı təhlil edilmişdir. Qeyd olunmuşdur ki, DQMV-nin, Ermənistanın və Azərbaycanın partiya, sovet orqanları hadisələr üzərində nəzarəti bu və ya digər dərəcədə itirmişlər. Bu, təkcə çaşqınlığın deyil, həm də prinsipsizliyin nəticəsidir. «Etimadı itirmək»dən qorxmaq, bəzən də millətçilik əhval-ruhiyyəsinə rəvac vermək onunla nəticələnmişdir ki, partiya fəallarının bir hissəsi beynəlmiləlcilik mövqelərindən uzaqlaşmışdır.

Lakin baş verən hadisələrin mahiyyəti təkcə Dağlıq Qarabağ problemi ilə bağlı deyildir. Bu problem ümumən həm Ermənistanda, həm də Azərbaycanda siyasi və sosial-iqtisadi həyatda ciddi nöqsanları, sosialist qanunçuluğu pozutularını, kadr siyasətindəki təhrifləri, hər iki respublikanın keçmiş rəhbərliyinin yol verdikləri böyük səhvləri daha aydın göstərmişdir.

Sov.İKP MK, SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyəti və SSRİ Nazirlər Soveti vəziyyəti düzəltmək üçün hər cür tədbir görürlər. Hər iki respublikanın rəhbərliyi möhkəmləndirilmişdir. DQMV haqqında və ümumən region haqqında məlum qərarlar qəbul edilmişdir. Onları həyata keçirmək üçün səbr və təmkin, tam qarşılıqlı anlaşma və qarşılıqlı yardım, bütün partiya təşkilatlarının və əmək kollektivlərinin əzmkar işi tələb olunur.

Lakin problemin həllinə belə münasibət heç də hamının ürəyindən deyildir. Getdikcə daha aydın olur ki, bəzilərindən ötrü Dağlıq Qarabağ problemi dövlətə zidd cinayətkar fəaliyyət üçün ancaq münasib bəhanədir. Bunlar tikinti materialları kombinatının direktoru, sui-istifadə hallarına və iri məbləğdə rüşvət almağa görə ifşa olunmuş Manuçarov kimi şəxslərdir. Məhz belə işbazlardan ötrü Dağlıq Qarabağ problemi fırıldaqçılar üçün münasib bəhanəyə çevrilmişdir. Qarabağ məsələsinin ədalətli həllini tələb etmək pərdəsi altında hakimiyyət uğrunda açıq mübarizə gedir. Bu cür ünsürlər demokratiya mexanizmindən istifadə edərək üstünlük qazanmağa cəhd göstərirlər. Cəmiyyətimizin yeniləşməsi prosesi hər iki respublikada yenidənqurma əleyhdarlarının-korrupsiyaya qurşanmış ünsürlərin əsla ürəyindən deyildir, onlar vəziyyətin sabitliyini pozmaq üçün əllərindən gələni əsirgəmir, həm də adamların milli hissləri ilə açıq-aşkar oynamaqdan, real çətinliklərdən sui-istifadə etməkdən çəkinmirlər. Onların bir məqsədi var: yenidənqurmanı dayandırmaq, onun həyata keçirilməsinə mane olmaq. Məhz onların cidd-cəhdləri ilə minlərlə adam tətillərə, mitinqlərə və nümayişlərə cəlb olunmuşdur. Bu gün öz ev-eşiyini tərk etmiş bir çox ailələrin faciəsi, adamların həlak olması üçün onlar günahkardırlar. Zəhmətkeşlər bu sərəmələri dayandırmağı, onları məsuliyyətə cəlb etməyi təkidlə tələb edirlər.

Ziyalılara, xüsusən ədiblərə, alimlərə, kütləvi informasiya vasitələrinin işçilərinə etinasız münasibət partiya təşkilatlarının fəaliyyətində ən ciddi qüsurlardan biri olmuşdur ki, bu da onların siyasi və vətəndaşlıq mövqelərinə təsir etmişdir. İctimai rəyin formalaşmasına ziyalıların təsiri böyükdür, lakin bu təsir siyasi cəhətdən yetkin olmayan adamlardan irəli gəldikdə çox vaxt fəlakətli nəticələnir.

Görüşün iştirakçıları məsələnin dərin və hərtərəfli müzakirəsi, rəylərin geniş nəzərə alınması əsasında belə bir nəticəyə gəlmişlər ki, əgər indi vəziyyətin, ən başlıcası isə iki xalqın həyatı, ümdə, uzunmüddətli mənafeələrinin və bütün ölkənin mənafeələrinin tələb etdiyi lazımi tədbirlər görülməsə, onda daha ağır vəziyyətə düşmək olar. Əgər lazım olan bütün tədbirlər görülməsə, onda xalqın — kommunistlərin də, bitərəflərin də etimad göstərdikləri adamların hamısı rüsvay

olar. Məsələnin həlli prinsipi belədir: nə «qalıblar» olmalıdır, nə də «məğlublar», tərəflərdən heç biri incidilməməlidir. Çıxış yolunu birlikdə axtarmaq lazımdır. Azərbaycan və erməni xalqları yanaşı, çiyin-çiyinə yaşayırlar, bundan sonra da birlikdə yaşayacaqlar və yaşamalıdırlar. Bütün problemlərin həllinin açarı hər iki respublikanın əlindədir. Görüşün bütün iştirakçıları—MK üzvləri, deputatlar ilk növbədə gərək Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində vəziyyət haqqında SSRİ Ali Soveti müraciətinin mənasını və ruhunu Ermənistanda və Azərbaycanda bütün zəhmətkeşlərə çatdırsınlar.

Respublikalarda, DQMV ətrafında şəraiti dəyişdirmək, diqqəti ona yönəltmək lazımdır ki, həmin şərait sağlamlaşsın, bu aylar ərzində onu həddindən artıq ağırlaşdıran, münasibətləri zəhərləyən, adamların həyatını korlayan nə varsa, hamısından təmizlənsin.

Bununla əlaqədar ümdə məsələlər barəsində bütün kadrlarımızın möhkəm mövqeyi lazımdır - indi nə etməli, nəyi əsas tutmalı? Kadrların mövqeyi dəyişilmədən şəraiti dəyişdirmək olmaz, çünki nəticə etibarilə əmək kollektivlərində vəziyyətə, adamların əhval-ruhiyyəsinə kadrlar təsir göstərilir. Xüsusilə, vacibdir ki, respublikaların mərkəzi komitələri, ali sovetlərinin Rəyasət heyətləri, hökumətləri, bütün rəhbər işçilər, görkəmli elm, mədəniyyət xadimləri xalqların mənafeyindən irəli gələn məsul vətəndaş mövqeyi tutsunlar.

Azərbaycanlılar da, ermənilər də bir stol başına toplaşıb, bütün mübahisələri həll etməli, etimadsızlıq və ədavəti əlbir surətdə təmizləməlidirlər. Bu günün başlıca vəzifəsi zəhmətkeşləri beynəlmiləçilik, inqilabi yenidənqurma mövqelərində sıx birləşdirməkdən ibarətdir. Bütün qarşılıqlı inciklikləri bir kənara qoymaq və adamları sakitləşdirməklə, hadisələrin inkişafını dayandırmaqla məşğul olmaq gərəkdir.

Hər yerdə işgüzar əmək ahəngini bərpa etmək lazımdır. Sağlam həyatın başlıca təməli budur. İşləməyə başlamaq, itkilərin yerini addımbaaddım doldurmaq lazımdır ki, yaxşılığa doğru dönüş başlansın. Bunu zəhmətkeşlər gözləyir, onların ailələri gözləyir, fəhlə kollektivləri gözləyirlər, çünki işləmək, ailənin sakit yaşaması, uşaqların boya-başa çatması və təhsil alması hər bir adamın ilkin arzusudur.

Bütün tədbirlərdən istifadə edərək adamların təhlükəsizliyini təmin etmək lazımdır. Burada əmək kollektivləri, inzibati orqanlar öz qəti sözlərini deməlidirlər. Daimi yaşayış yerlərini tərk etməyə məcbur olan əhali problemi ilə dərhal məşğul olmaq lazımdır, gərək bütün yerli orqanlar bu adamlara yardım göstərsinlər — onları yedirtsinlər, yerbəyer etsinlər, uşaqların qayğısına qalsınlar. Mümkün olan bütün tədbirləri görmək lazımdır ki, onlar öz doğma yurdlarına qayıtsınlar. Adamların müsibətlərindən ehtirasları qızıqdırmaq və ictimai rəyə təsir göstərmək üçün bəhanə kimi istifadə etmək cəhdlərinin qarşısı qətiyyətlə alınmalıdır. Gərək hər iki respublikada bu adamların qarşısında təqsirkar olduqlarını hiss etsinlər.

SSRİ Nazirlər Soveti zərər çəkən ailələrə yardım göstərmək, onları ərzaqla, mənzillə, tibbi xidmətlə və sosial-məişət xidmətinin başqa növləri ilə təmin etmək, habelə onları işə düzəltmək üçün hökumət komissiyası yaratmışdır.

Xalqı iğtişaslara təhrik edənlərin, şayiə yayanların, millətlərarası ədavəti qızışdıranların hamısına qarşı barışmaz mübarizə aparmaq mühüm vəzifədir. Adamları milli əlamətə görə işdən çıxarmaq kimi biabırçı faktlara qarşı son dərəcə qətiyyətlə mübarizə aparmaq, hətta müqəssirləri partiyadan xaric etmək və cinayət məsuliyyətinə cəlb etmək lazımdır. Bu halların kökünü kəsmək üçün qanunların gücündən, ictimai rəyin nüfuzundan tamamilə istifadə edilməlidir. Yenidənqurmanı, sovet adamlarının həyatını və ləyaqətini, ictimai asayışı qorumaq lazımdır.

Mətbuat qarşısında yüksək tələblər qoyulmuşdur. İndi mətbuat vəziyyətin sabitliyinin daha da pozulmasına səbəb olan mövqe tuta bilməz. Əksinə, indi hər vasitə ilə çalışmaq lazımdır ki, mətbuat hadisələrin dayandırılmasına və onların normal hala düşməsinə, barışıq, dostluq məcrasına yönəldilməsinə kömək etsin.

Dağlıq Qarabağ probleminin mürəkkəb xarakterini nəzərə alaraq bu məsələ barəsində mövqeləri yaxınlaşdırmağın güzəştli yollarını əzmlə axtarmaq lazımdır. Azərbaycan SSR, Ermənistan SSR nümayəndələrindən, Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun üzvlərindən ibarət komissiya yaratmaq məqsədəuyğun sayılmışdır. Komissiyanın vəzifəsi SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin 1988-ci il 18 iyul tarixli qərarında qeyd edildiyi kimi, DQMV-nin Azərbaycan SSR-ə ərazicə mənsubiyyətini dəyişdirmədən problemlərin optimal, əsl beynəlmiləl həllini ən qısa müddətdə tapmaqdan ibarətdir. Hazırlanan təkliflər Sov.İKP MK-nın, SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin, SSRİ Nazirlər Sovetinin müzakirəsinə veriləcəkdir.

Görüşün iştirakçıları ilk partiya təşkilatlarında, əmək kollektivlərində beynəlmiləçilik tərbiyəsini əsaslı surətdə yaxşılaşdırmağın zəruriliyi barədə razılığa gəlmişlər. Beynəlmiləçilik tərbiyəsini formal təbliğat, şüarçılıq yolu ilə deyil, hər bir kommunistlə, hər bir əməkçi ilə ciddi, dərin iş metodu ilə aparmaq lazımdır.

Çıxış edənlər demişlər ki, yaşadığımız məsul dövr məsul tədbirlər tələb edir. Hər sözün ardınca konkret əməli işlər görülməlidir. Başlıca iş isə adamların, onların gündəlik tələbatı və ehtiyaclarının qayğısına qalmaq, ümumi evimizdə qayda yaratmaqdır (SİTA).

«Kommunist» qəzeti, 6 dekabr 1988-ci il

AZƏRBAYCAN SSR-DƏ VƏ ERMƏNİSTAN SSR-DƏ VƏTƏNDAŞLARIN KONSTITUSİYA HÜQUQLARININ ÇOX KOBUD SURƏTDƏ POZULMASI HAQQINDA

Sov.İKP MK-nın və SSRİ Nazirlər Sovetinin 1988-ci il 5 dekabr tarixli
QƏRARI

Adamların milli əlamətə görə işdən çıxarılması hallarının kütləvi xarakter daşması ilə əlaqədar Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR zəhmətkeşlərindən Sov.İKP MK-ya və SSRİ Nazirlər Sovetinə çoxlu şikayət gəlir. Mötəbər məlumata görə, təsərrüfat və partiya rəhbərləri heç bir günahı olmayan adamlar barəsində belə cinayətkar özbaşınalığı, təzyiq və hədələri nəinki dəf etmir, çox vaxt qanunsuz hərəkətlərə açıqca göz yumur və belə hərəkətlərdə, hətta bilavasitə iştirak edirlər.

Sov.İKP Mərkəzi Komitəsi və Nazirlər Soveti qərara alırlar:

Azərbaycan və Ermənistan kommunist partiyalarının MK-larından, Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR Nazirlər Sovetlərindən, nazirliklərdən və baş idarələrdən tələb olunsun ki, vətəndaşların Konstitusiya hüquqlarının çox kobud surətdə pozulması hallarını qətiyyətlə dəf etsinlər, belə halların gələcəkdə təkrar olmasının qarşısını almaq üçün hər cür lazımi tədbirlər görsünlər. Milli əlamətə görə vətəndaşların işdən qanunsuz çıxarılmasına yol verən müəssisə, idarə və təşkilatların, habelə partiya və sovet orqanlarının rəhbərləri şəxsi məsuliyyətə cəlb olunsunlar, hətta partiyadan xaric edilsinlər, tutduqları vəzifələrdən götürülsünlər, qanunla nəzərdə tutulmuş hallarda isə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilsinlər.

Millətçi və qanuna zidd xarakterli belə halların kökünü kəsmək işi geniş aşkarlıq şəraitində aparılsın. Müqəssir şəxslər barəsində görülən tədbirlər haqqında əmək kollektivlərinə məlumat verilsin, habelə mətbuat və digər kütləvi informasiya vasitələrinin köməyi ilə ictimaiyyətə məlum edilsin.

Bu qərarın yerinə yetirilməsi haqqında Sov.İKP MK-ya və SSRİ Nazirlər Sovetinə məlumat verilsin.

Sov.İKP Mərkəzi Komitəsinin katibi; **M. QORBAÇOV**

SSRİ Nazirlər Sovetinin sədri; **N. RIJKOV**

«Kommunist» qəzeti, 6 dekabr 1988 ci il

SSRİ NAZİRLƏR SOVETİNDƏ, ÜİHİMŞ-DƏ VƏ ÜİLKĞİ MK-DA

SSRİ Nazirlər Soveti, ÜİHİMŞ və ÜİLKĞİ MK 1988-ci il dekabrın 5-də Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR uşaqlarına yardım göstərmək tədbiqləri haqqında aşağıdakı məzmununda qərar qəbul etmişlər:

Son vaxtlar Azərbaycan SSR-in və Ermənistan SSR-in dövlət, partiya və ictimai təşkilatlarından, habelə həmin respublikaların zəhmətkeşlərindən Mərkəzi orqanlara ərizələr göndərilir ki, daimi yaşayış yerlərini tərk etməli olmuş ailələrin uşaqlarının yerbəyer edilməsinə və təliminə yardım göstərsin.

Ölkənin dövlət və ictimai təşkilatları Azərbaycan və Ermənistan uşaqlarına təcili yardım göstərməyi, onları millətlərarası ədavətdən qorumağı, valideynlərin xahişi ilə onlara həmkarlar ittifaqlarının və komsomolun sağlamlıq ocaqlarında müvəqqəti yerləşmək imkanı verməyi özlərinə borc bilirlər.

SSRİ Nazirlər Soveti, Ümumittifaq Həmkarlar İttifaqlarının Mərkəzi Şurası və ÜİLKĞİ Mərkəzi Komitəsi qərara alırlar:

1. Məktəb yaşına çatmamış və məktəbyaşlı uşaqların (lazım olduqda valideynləri ilə birlikdə) müvəqqəti yerləşdirilməsi üçün həmkarlar ittifaqlarının sağlamlıq, turist ocaqlarında və sanatoriya tipli pioner düşərgələrində 20 minədək yer, məktəblilərin yerləşdirilməsi üçün ÜİLKĞİ-nin pioner düşərgələrində 4 minədək yer ayrılсын. Bu məqsədlər üçün xərcləri öz üzərinə ÜİHİMŞ və ÜİLKĞİ MK götürürlər.

2. Azərbaycan SSR-in və Ermənistan SSR-in bir sıra vilayətlərində və rayonlarında uşaqlara ictimai yardım qrupları yaradılması haqqında V. İ. Lenin adına sovet uşaq fondunun, SSRİ Qırmızı Xaç və Qırmızı Aypara Cəmiyyətləri İttifaqının təklifləri qəbul edilsin.

3. SSRİ Dövlət Xalq Təhsili Komitəsi, Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR xalq təhsili nazirlikləri uşaqların müvəqqəti yerləşdirildikləri məntəqələrdə təlim-tərbiyə prosesini təşkil etsinlər. Bu məqsədlə müəllim briqadaları təşkil olunub yerlərə göndərilsin, onlar lazımi miqdarda dərslik və dərs vəsaiti ilə təmin edilsinlər.

4. Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti və Ermənistan SSR Nazirlər Soveti, SSRİ Yollar Nazirliyi və SSRİ Mülki Aviasiya Nazirliyi uşaqların müvəqqəti, yerləşmə məntəqələrinə mütəşəkkil daşınmasını təmin etsinlər

SSRİ Səhiyyə Nazirliyi uşaqların müvəqqəti qaldıqları yerlərdə onlara lazımi tibbi xidmət göstərilməsini təmin etsin. Nəzərə alınsın ki, həmin məqsədlərə əlavə xərcləri V. İ. Lenin adına sovet uşaq fondu öz üzərinə götürür.

«Kommunist» qəzeti, 6 dekabr 1988-ci il

HÖKUMƏT KOMİSSİYASINDA

SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin müavini B. Y. Şerbina başda olmaqla Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR əhalisinin həmin respublikalarda daimi yaşayış yerlərini tərk etməyə məcbur olmuş bir hissəsinə yardım göstərən hökumət komissiyası dekabrın 4-də Bakıya gəlmişdir.

Hökumət komissiyasının üzvləri Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi O. X. Vəzirov, respublikanın digər rəhbərləri, habelə Bakıda və Azərbaycan rayonlarında asayışı və təhlükəsizliyi təmin edən qoşun bölmələrinin komandanlığı ilə görüşmüşlər. Günortadan sonra B. Y. Şerbina və H. N. Seyidov Naxçıvan MSSR-ə getmiş, orada Ermənistan SSR-dən köçüb gəlmiş azərbaycanlılarla görüşmüşlər. Söhbətlər zamanı vətəndaşların mənzillə, ərzaqla, tibbi xidmətlə, sosial-məişət xidmətinin başqa növləri ilə təmin edilməsi, onların işə düzəldilməsi və onlara maddi yardım göstərilməsi məsələləri barəsində konkret xahişlərə baxılmışdır.

Dekabrın 5-də hökumət komissiyasının növbəti iclası olmuşdur.

Komissiya öz işini davam etdirir (Azərinform).

«Kommunist» qəzeti, 6 dekabr 1988-ci il

QƏRƏZKARLIĞA VƏ EMOSİYALARA SON QOYMALI

Sovet şəfqət və sağlamlıq fondunun müraciətində deyilir: Azərbaycanda və Ermənistanda faciəli hadisələr həmin respublikalarda minlərlə adamı ağır sınaq qarşısında qoymuşdur. Sovet şəfqət və sağlamlıq fondu böhranın genişlənməsinin qarşısını almağa və köçgünlərin vəziyyətini yüngülləşdirməyə çalışaraq;

Azərbaycan və erməni xalqlarının əzəli müdrikliyinə, qədim Zaqafqaziya torpağında bütün xeyirxah adamlara müraciət edib onları qərəzkarlığa və emosiyalara son qoymağa, şəfqət göstərməyə, barışıq və mehriban qonşuluq əlaməti kimi bir-birinin əlindən tutmağa, milli zəmin əsasında ədavətin dayandırılmasına yeni səylər göstərməyə çağırır;

Sovet şəfqət və sağlamlıq fondunun Azərbaycan və Ermənistan respublikalarından olan fəallarını ictimaiyyətin bütün qüvvələrini cəlb edib köçgünlərə ev-eşik, pal-paltar, ərzaq, iş verməkdə təcili lazımi yardım göstərməyə çağırır;

Geniş və həssas ürəkli bütün adamları Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də köçgünlərə yardım göstərilməsi üçün vəsait toplamaqda sovet şəfqət və sağlamlıq fonduna (SSRİ Mənzil-sosial Bankında 704201 nömrəli hesab) yardım göstərməyə çağırır (SİTA).

«Kommunist» qəzeti, 6 dekabr 1988-ci il

Azərbaycan brifinq

BACARDIĞIMIZ QƏDƏR KÖMƏK EDƏK

Bu günlər minlərlə ailə doğma yurdunu tərk edib didərgin düşür. Onlar öz xoşlarına deyil, yenidənqurma işinin aşkar düşmənlərinin təhrikilə belə etməli olurlar. İndi Azərbaycanın partiya, sovet, təsərrüfat və ictimai təşkilatları qarşısında həmin adamları təmin etmək, yerləşdirmək, işə düzəltmək kimi çətin vəzifə dayanır.

Azərbaycan brifinq keçirilən növbəti brifinq bu məsələlərə həsr edilmişdi. Brifinqdə respublika didərginlərə yardım komissiyasının, hərbi komandanlığın, Daxili İşlər Nazirliyinin, Səhiyyə Nazirliyinin, «Qayğı» və Qırmızı Aypara cəmiyyətlərinin, SSRİ Mənzil-sosial Bankı Azərbaycan respublika bankının, kütləvi informasiya vasitələrinin nümayəndələri iştirak etmişlər.

Jurnalistlər qarşısında çıxış etmişlər:

F. M. Yaqubov, Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin sovet orqanları şöbəsinin müdiri:

— Bu günə qədər Azərbaycana yüz mindən çox didərgin gəlmişdir. Onlar təqribən 23 min ailədən ibarətdir. Bu ailələrin bir qismi mənzillərini dəyişdirmiş, xüsusi evlər və torpaq sahələri almış, qohumlarının yanında qeydiyyatda düşmüşdür. Lakin didərginlərin yarısından çoxu — 76 min adam hələ yerləşdirilməmişdir və indi respublikanın 44 şəhər və rayonundadır. Naxçıvan MSSR-də, Bakıda və Kirovabadda onların sayı daha çoxdur. Azərbaycanlı ailələr çox vaxt Ermənistandan çətinliklə çıxır, bəzən də qarlı gədikləri piyada aşmalı olurlar.

Didərginlərin gəlib çıxdıqları rayon və şəhərlərin hamısında onlarla iş aparan komissiyalar təşkil edilmiş, zona qərarqahları yaradılmışdır. Bu komissiyalara və qərarqahlara Azərbaycan KP MK-nın və respublika Nazirlər Sovetinin rəhbər işçiləri başçılıq edirlər. Didərginləri bölüşdürüb yaşayış yerlərinə göndərən məntəqələr fəaliyyət göstərir. Erməni qaçqınların gətməsini dəqiq təşkil etmək üçün mümkün olan hər şey edilir. Bu günə qədər milliyyətçə erməni olan təqribən 20 min ailə çıxıb getmişdir. Hər gün Bakı-Yerevan aviasiya xəttində təqribən iyirmi reys edilir. Bundan ötrü ölkənin bir çox aviasiya müəssisələrindən təqribən yüz təyyarə cəlb edilmişdir.

Didərginlərə yardım göstərilməsi üçün dövlət büdcəsindən əlavə vəsait ayrılmışdır. SSRİ Nazirlər Soveti, ÜİHMŞ və ÜİLKGİ MK Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR uşaqlarına yardım tədbirləri haqqında mühüm qərar qəbul etmişlər. Bu qərarla hər iki respublikanın böyüməkdə olan nəslinə hərtərəfli qayğı ifadə edilmişdir. Respublikanın müəssisə və idarələri, onun bütün rayonlarının sakinləri didərginlərə hər cür yardım göstərirlər. Onlar üçün Yalamada öz

qüvvələri ilə 35-40 ev tikməyi qərara almış Şaumyan rayonu sənaye müəssisələrinin təşəbbüsü təqdirəlayiqdir.

General-mayor B. L. Aleksandrov, Bakı şəhəri xüsusi rayonu hərbi komendantının siyasi iş üzrə müavini:

- Qeyd etmək istəyirəm ki, yerlərdə azərbaycanlı, həmçinin erməni şəxslərin təhlükəsizliyi təmin edilmədiyinə görə didərginlər problemi son dərəcə kəskin şəkildə qalmaqdadır. Çətinlik bundan ibarətdir ki, Ermənistanda rayon səviyyəli rəhbərlər də millətçilərin, ekstremist əhval-ruhiyyəsinin təsiri altına düşmüşlər və nəticədə başqa millətdən olan sakinlər daimi yaşayış yerlərini tərk etmişlər. Təəssüf ki, belə faktlar Azərbaycanda da olmuşdur.

Biz dəstə-dəstə ələn köçgünlərin təhlükəsizliyini təmin etmək, Ermənistan ərazisində azərbaycanlı vətəndaşların yaşayış yerlərini qorumaq sahəsində Bakı və Yerevan hərbi komendantlıqlarının fəaliyyətini əlaqələndirmək üçün tədbirlər görmüşük. Bu işlə yüzə yaxın bölmə məşğul olur. Bu bölmələrdə təqribən iyirmi min hərbi qulluqçu vardır. Azərbaycanlılardan ibarət dəstələrin hərəkət marşrutları mühafizə altına alınmışdır, belə ki, dəstələrə hücum edilməsi və onların odlu silahdan atəşə tutulması halları olmuşdur. İtkin düşmüş vətəndaşları axtarır tapmaq, şuluqluqları aşkara çıxarmaq üçün böyük işlər görülmüşdür.

Milis general-mayoru K. Ə. Məmmədov, Azərbaycan SSR daxili işlər nazirinin müavini:

— Bu günlərdə daxili işlər orqanları qoşun bölmələri ilə birlikdə Ermənistan SSR ərazisindən didərgin dəstələrinin müşayiət olunmasını təşkil etmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, belə mühafizənin olmadığı bir sıra hallarda onlara hücum edilmiş, habelə çətin dağlıq sahələrdən keçərkən adamlar donmuş və hətta məhv olmuşlar.

Respublikanın başqa təşkilatları ilə birlikdə daxili işlər orqanları köçkün qruplarının daşınması, yerləşdirilməsi və zəruri vasitələrlə təmin edilməsi ilə əlaqədar mürəkkəb məsələləri həll edirlər.

Azərbaycandan getmək istəyən ermənilərə yardım göstərilməsi də milisin mühüm vəzifəsidir. Daxili İşlər Nazirliyi sayıələrə və uydurmalara qarşı, onları səylə yayanlara, millətlərarası ədavətə son qoyulmasını istəməyənlərə qarşı mübarizə aparır.

T. Ə. Qasımov, Azərbaycan SSR Səhiyyə naziri:

- Respublikanın şəhər və rayonlarının səhiyyə orqanlarında didərginlərə tibbi yardım göstərilməsi ilə əlaqədar məsələləri operativ şəkildə həll etmək üçün qərarqahlar yaradılmışdır. Həkimlərin, struktur bölmə rəhbərlərinin gecə-gündüz növbə çəkməsi təşkil edilmişdir. Respublikada didərginlərin köçürüldüyü şəhər və rayonlarda yerli səhiyyə orqanlarına əməli yardım göstərmək üçün mütəxəssis qrupları göndərilmişdir. Dəmir yol qovşağı stansiyalarında tibbi məntəqələr yaradılmışdır. Bütün müalicə-profilaktika müəssisələri üçün əlavə dava-dərman, sarğı vasitələri, qan və qan əvəzediciləri ayrılmışdır.

Əldə edilmiş məlumatlara görə, bu günədək respublikanın müalicə-profilaktika müəssisələrinə 869 adam müraciət etmişdir, onlardan 710 nəfəri ambulator yardım almış, 153 nəfər xəstəxanaya aparılmışdır və onlara müvafiq tibbi yardım göstərilir, hazırda bu adamların vəziyyəti qənaətbəxşdir. Xüsusilə, qeyd etmək istəyirəm ki, meydan boşaldılarkən ölənlər olmamışdır, 14 nəfər yüngül zədə almışdır.

İ. D. Mustafayev, «Qayğı» cəmiyyətinin sədri, Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının akademiki:

— DQMV-də və onun ətrafında baş vermiş hadisələr diqqətlə öyrənilməlidir ki, hadisələrin həqiqi müqəssirləri müəyyənəlsin. Buna görə də indi hər hadisəni, hər bir faktı birtərəfli deyil, dəqiq, obyektiv şəkildə təhlil etmək lazımdır. Bu, ona görə vacibdir ki, gələcəkdə indi edildiyi kimi, xalqın dərdi hesabına faydalanmaq mümkün olmasın.

«Qayğı» cəmiyyətimiz elə bunun üçün yaradılmışdır ki, mədəni, sosial-iqtisadi vəzifələrin həyata keçirilməsində öz xalqına imkan daxilində yardım göstərsin. Respublika zəhmətkeşlərinin fondumuza göndərdikləri bütün vəsait buna sərf edilir. Əlbəttə, indi bütün əmlakını taleyin ixtiyarına buraxıb, Ermənistandan bizə pənah gətirmiş didərginlərə kömək göstərməkdən daha mühüm vəzifəmiz yoxdur. Lakin onlara həqiqi yardım göstərmək üçün hər bir didərginin, hər bir ailənin taleyini nəzərə almaq lazımdır. Əgər didərgin dağ adamıdırsa, onu respublikanın müvafiq regionunda yerləşdirmək lazımdır. Yeri gəlmişkən deyim ki, Böyük Qafqaz dağının ətəklərində əhalisi seyrək olan torpaqlardan istifadə edilməsi barədə düşünmək lazımdır. Orada əmək ehtiyatlarına kəskin ehtiyac vardır.

Ş. S. Ələsgərova, Azərbaycan SSR Qırmızı Aypara Cəmiyyəti Mərkəzi Komitəsinin sədri:

- Bir müddət Ermənistan SSR ərazisindən əhalinin köçüb gəlməsi respublika ictimaiyyətinin diqqət mərkəzindən kənarda qalmışdı. Hələ o zaman ilk didərginlərin köməyə ehtiyacı vardı və bizim cəmiyyətimiz bu işə başlamışdı. Biz, demək olar, bütün imkanlarımızı götür-qoy edib, əslində vəsaitimizin hamısını bu istiqamətdə görülən işə sərf etdik. Cəmiyyətimizin fəalları soyuqların düşdüyünü nəzərə alıb, didərginlər üçün isti pal-paltar yığırlar.

Ə. H. Qasımov, SSRİ Mənzil-sosial Bankı Azərbaycan respublika bankının sədri:

— Biz başa düşürük ki, respublikamızın əməkçiləri didərginlərə əllərindən gələn qədər yardım göstərməyə çalışır, evsiz-əşiksiz qalmış adamların yerbəyer edilməsinə kömək etmək istəyirlər. Bu məqsədlə yeni fondlar yaradılmışdır və verilən pullar həmin fondlara keçirilir. Demək lazımdır ki, bir neçə gün əvvəl yaradılmış «Yardım» fonduna iki yüz min manatdan artıq pul daxil olmuşdur. Bizcə, müxtəlif hesablara keçirilən vəsaitin hamısını vahid fondla birləşdirmək məqsəddə uyğun olardı, belə ki, həmin vəsait daha səmərəli xərclənsin.

Brifinqdə jurnalistlərin suallarına cavablar verilmişdir (Azərinform).

«Kommunist» qəzeti, 7 dekabr 1988-ci il

ASAYIŞI, NORMAL ƏMƏK AHƏNGİNİ BƏRPA ETMƏLİ RESPUBLİKA İCTİMAİYYƏTİNİN FƏALLAR YIĞINCAĞI

M. S. Qorbaçovun SSRİ Ali Sovetinin deputatları - Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR nümayəndələri ilə, hər iki respublikanın rəhbərləri ilə görüşündən irəli gələn vəzifələrlə əlaqədar olaraq 1988-ci il dekabrın 5-də Azərbaycan KP MK-da respublika ictimaiyyətinin fəallar yığıncağı keçirilmişdir. Yığıncaqda istehsalat qabaqcılları, partiya və sovet işçiləri, nazirliklərin, baş idarələrin, birlikləri, müəssisə və idarələrin rəhbərləri, elm və mədəniyyət xadimləri, partiya, müharibə və əmək veteranları, mərkəzi və respublika kütləvi informasiya vasitələrinin nümayəndələri, keçirilmiş mitinglərin iştirakçıları iştirak etmişlər.

Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Ə. X. Vəzirov yığıncağın iştirakçıları qarşısında çıxış etmişdir.

O demişdir: Bir neçə gün əvvəl Bakı Şəhər Partiya Komitəsinin plenumu olmuş, orada respublikamızın paytaxtında yaranan vəziyyət müzakirə edilmişdir. Plenumun qəbul etdiyi qətnamə yığcam idi: Bakı partiya təşkilatı şəhərdə vəziyyətin normal hala salınması üçün səfərbər olsun.

Demək istəyirəm ki, vəziyyət əvvəlki kimi yenə də mürəkkəbdir. Uzun aylar ərzində biz Azərbaycanda hadisələrin inkişafının arzuolunmaz gedişinin qarşısını almağa müvəffəq oluruq və bunu SSRİ Ali Sovetinin Azərbaycan SSR-dən və Ermənistan SSR-dən olan deputatları ilə, hər iki respublikanın rəhbərləri ilə M. S. Qorbaçovun görüşündə də demişik. Lakin son günlər vəziyyət xüsusilə təhlükəli xarakter almışdır. Qan axıdılır, həlak olanlar vardır. Minlərlə adam ata ocağını tərk etmişdir. Biz hara gedirik?

Adamların döyülməsini, binalara od vurulmasını, başqa cinayət əməllərini təşkil edənlər nəyə nail olmaq istəyirlər? Mən tam məsuliyyətlə deməliyəm ki, xalqa qarşı bu cinayətlərdə təqsiri olanların heç biri cəzasız qalmayacaqdır.

Kirovabadda baş vermiş hadisələrdən, o cümlədən üç hərbi qulluqçunun ölümünə səbəb olmuş hadisələrdən, Şəkidə insan tələfatına və talançılığa gətirib çıxarmış hadisələrdən danışarkən dərin hiddət hissi keçirməmək və bu halları pisləməmək mümkün deyil. Şəkidə yanğınların, milisin və prokurorluğun binalarına basqınların təşkilatçıları o adamlar olmuşlar ki, onların barəsində cinayət işi qaldırılmışdır.

Məhz asayışı bərpa etmək, daha qan axıdılmasına yol verməmək məqsədilə respublikanın bir sıra yerlərində qadağan saati tətbiq olunmuşdur. Dövlət qan tökülməsinə biganə qala bilməz.

Son vaxtlar siyasi informasiya günləri, yığıncaqlar, bütün səviyyələrdən olan rəhbərlərin əmək kollektivlərində görüşləri respublikanın ictimai-siyasi həyatı praktikasına getdikcə daha çox daxil olur. Buradakı yoldaşların bir çoxu adamlarla həmin görüşlərin və söhbətlərin, açıq danışıkların, mükəllimələrin iştirakçılarıdır. Aşkarlıq və demokratikləşdirmə şəraitində bu, normal haldır.

Lenin adına meydandakı izdihamlı mitinqlər də bizim yadımızdadır. Demək lazımdır ki, mitinqlər ümumən müvəffəqiyyətli keçirdi. Orada respublikanın rəhbərləri — Ali Sovet Rəyasət heyətinin sədri, Nazirlər Sovetinin sədri, MK-nın katibləri, digər partiya, sovet, təsərrüfat işçiləri, mədəniyyət xadimləri çıxış etmişlər.

Mitinqlərdə həyatımızın ən müxtəlif sahələrinə aid bir çox məsələlər qaldırılmışdır. Biz həmin məsələlərlə diqqətlə tanış oluruq. Adamlar Ermənistan azərbaycanlıların həyat şəraitindən narahatlıqla danışıq, öz yurdunu tərk edib respublikamıza gəlməyə məcbur olanlara necə yardım göstərmək barəsində təkliflər irəli sürürdülər. Tələb edilirdi ki, SSRİ Ali Sovet Rəyasət heyətinin 18 iyul tarixli qərarı - DQMV-nin ərazicə Azərbaycan SSR-ə mənsub olmasını aydın bildirən qərar sözsüz həyata keçirilsin. Lakin bu məsələ barəsində müəyyən qüvvələr tamamilə yanlış nəticələr çıxarırdılar, son hadisələr (Xocalıda, Topxanada və başqa yerlərdə) sizin yadınızdadır.

Xüsusi olaraq qeyd etmək istəyirəm ki, mitinq iştirakçılarının toxunduqları bütün qlobal, əməli məsələlər barəsində onların narahatlığına biz də şərik çıxırıq. Mitinqlərdə sağlam düşüncəli adamların dedikləri ilə həmin günlər keçirilən partiya yığıncaqlarında, rayon və şəhər partiya konfranslarında, əmək kollektivlərindəki görüşlərdə kommunistlərin dedikləri arasında fərq olmamışdır.

Amma, zənnimcə, mənim bu fikrimlə razılaşsınız ki, xalqımızın mənafeyinə - onun indisinə, gələcəyinə uyğun olmayan tamamilə qeyri-məqbul, bəzi hallarda isə həтта fitnəkar ruhlu çağırışlar və şüarlar da səslənmişdir. Əlbəttə, belə çağırış və şüarlar DQMV ilə, Ermənistan SSR-i müvəqqəti tərk edib respublikamıza gələnlərin yerbəyer edilməsi ilə, böyük Sovet Vətənimizin hər hansı bir ərazisində yaşayan, hər hansı millətə mənsub adamların təhlükəsizliyinin təmin edilməsi ilə bağlı məsələlərin həllinə kömək edə bilməz.

Azərbaycan Kommunist Partiyasının Mərkəzi Komitəsi, respublika hökuməti Bakıda, başqa şəhər və rayonlarda keçirilmiş mitinqlərdə, yığıncaqlarda, görüşlərdə irəli sürülən əməli təklifləri diqqətlə təhlil edir və nəzərdən keçirirlər. Bu təkliflərin bir çoxu barədə müvafiq qərarlar qəbul edilmişdir.

Mən bu fikri bir daha təkrar etmək istəyirəm ki, MK-nın son plenumlarının hər ikisində qəbul etdiyimiz sənədlərin çoxunda respublika kommunistlərinin, zəhmətkeşlərinin təklifləri və arzuları fəal nəzərə alınmışdır. Təkcə mənzil tikintisinə dair plenuma hazırlıq dövründə MK-nın, Nazirlər Sovetinin, respublika təşkilatlarının, kütləvi informasiya vasitələrinin ünvanına

zəhmətkeşlərdən 8.600-dən çox təklif gəlmişdi. Onların hamısı öyrənilmiş, ümumiləşdirilmiş və plenumun sənədlərində öz əksini tapmışdır.

İctimai rəyi nəzərə almaq, adamların yaradıcılıq həvəsini artırmaq xəttimiz, aşkarlıq, demokratikləşdirmə xəttimiz gələcəkdə də bu cür olacaqdır. Bu onun üçündür ki, vəzifəsindən, Kommunist Partiyasına mənsub olub-olmamasından, cavanlığından və ya veteranlığından, qadın və ya kişi olmasından asılı olmayaraq hər bir adam cəmiyyətin işlərinin idarə edilməsində əsl mənada və dərin maraqla iştirak etsin. Bunsuz biz yenidənqurmanı təmin edə bilmərik. Bu, bizim məqsədimiz, başlıca vəzifəmizdir və biz adamların rəyinə qulaq asmaq və hörmətlə yanaşmaq, bütün sahələrdə onların fəallığını artırmaq yolu ilə gedəcəyik.

Biz baş vermiş faciənin səbəblərini dəqiq bilməliyik. Bu, qərribə bir xəlitədir: yenidənqurmanı özü üçün ölüm hökmü hesab edib qorxuya düşmüş bədniyyət qüvvələrin fəallığına millətlərarası münasibətlər sahəsində keçmişin çox ciddi qüsurları və səhvləri də əlavə olunmuşdur. Millətlərarası münasibətlər sahəsində buraxılan dərin səhvlərdən və nöqsanlardan yenidənqurmaya düşmən olan qüvvələrin məharətlə istifadə edə bildiklərini belə bir fakt göstərir ki, xeyli dərəcədə durğunluq dövründə formalaşmış partiya fəalları, kadrlar – mən həm Azərbaycanda, həm də Ermənistanda olan partiya kadrlarını nəzərdə tuturam — millətçilik dalğasının qarşısını kəsməkdə aciz qalmışlar.

Sovet hakimiyyəti illərində DQVM məsələsi birinci dəfə qaldırılmır. Hər dəfə də bu məsələyə ölkəmiz çətinlik çəkdiyi zaman əl atılır. Bu dəfə də belə olmuşdur. Sırr deyildir ki, respublika rəhbərliyinin DQMV barəsində açıq-aşkar səhv göstərişləri və fəaliyyət xətti öz işini görmüşdür və biz bunu XIX Ümumittifaq partiya konfransında və Azərbaycan KP MK-nın plenumunda bildirmişik. Deməliyəm ki, Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti əhalisinin nəinki erməni hissəsinin, həm də azərbaycanlı hissəsinin bir çox problemləri həll edilmirdi. Beləliklə, sosial partlayış üçün zəmin yaranırdı.

Bir dəfə çıxışlarımda mən şuşalıları dinlədikdən sonra, bəzi kəndləri gəzdikdən sonra necə ağır hisslər keçirdiyimi demişdim. Bundan sonra sözün əsl mənasında ertəsi gün Şuşa barəsində müvafiq qərar qəbul olundu. Xocalıda və başqa yerlərdə də müəyyən işlər gördük. Sizə deməliyəm ki, düşüncələrimizin bu zənciri təkcə DQMV-də gördüklərimizlə məhdudlaşmır. İndi biz tapşırıq vermişik və mənə elə gəlir ki, yaxın günlərdə bizdə respublikamızın bütün kəndlərinə qaz çəkilməsi barəsində çox yaxşı qərar qəbul ediləcəkdir.

Bax, mitinqlərdə bəziləri qaz verilməsini dayandırmağa və s. çağırırdılar. Biz heç kəsə qaz vermirik və yeri gəlmişkən deyim ki, kəndlərimizə qaz çəkmək üçün imkanlar axtaracağıq. Biz mütləq vəziyyətdən çıxacağıq, boru da tapacağıq, bu işləri görəcək adamları da. Mənsə, gecə-gündüz meydanda dayanmaqdaysa, bel götürüb qaz və ya içməli su boruları çəkmək üçün xəndək qazmaq Azərbaycan xalqına kömək etməyin, yəqin ki, ən yaxşı yolu olardı.

Ancaq bir görün, vilayət partiya təşkilatı, DQMV-nin yerli sovetləri necə hərəkət etmişlər. Onlar vaxtı çatmış bütün bu məsələlərin həlli — bunun yolları isə M. S. Qorbaçovun Azərbaycan və erməni xalqlarına müraciətində, DQMV barəsində Sov.İKP MK-nın və SSRİ Nazirlər Sovetinin məlum qərarında göstərilmişdir — uğrunda hərəkətə nəinki başçılıq etməmiş, əksinə, təşəbbüsü rüşvətxorluq və başqa fırıldaqclar üstündə həbsə alınmış Manuçarov və onun əlaltıları kimi həriflərin ixtiyarına vermişlər. Yeri gəlmişkən deyim ki, onların Bakıda «xəlvəti iqtisadiyyat» işbazları ilə cinayətkar əlaqədə olduqları müəyyən edilmişdir. Gördüyümüz kimi, milli ədavət cinayətkarları bir-birindən ayırmır. Onlar üçün öz ciblərini doldurmaqdan savayı, başqa heç bir müqəddəs şey yoxdur, onlar öz xalqının taleyi haqqında qətiyyətlə düşünmürlər.

Lakin yoldaşlar, bəs nə üçün hadisələr məhz indi yenə də zirvəyə qalxdı? Respublikamıza gəldikdə, biz bunun izahını verə bilərik. Korrupsiyaya qurşanmış tayfalar qarşı qəti mübarizə aparmaq, kadrların sıralarını təmizləmək barəsində son vaxtlar respublika partiya təşkilatına, Azərbaycan zəhmətkeşlərinə və bütün xalqına açıq müraciət, habelə respublikanın sosial inkişafını sürətləndirmək üçün müəyyən edilən tədbirlər yenidənqurmanın əleyhdarları tərəfindən son dərəcə pis qarşılanmışdır.

Xalqın həyatını yaxşılaşdırmaq üçün bizim çox böyük planlarımız var. Mənzil probleminin həllini sürətləndirmək üçün MK-nın bu yaxınlarda keçirilən plenumunda qəbul edilmiş tədbirlərdən siz xəbərdarsınız. Yaxın vaxtlarda ümumxalq müzakirəsi üçün «Sağlamlıq» proqramı dərc ediləcəkdir. Respublikada bu sahədə olduqca çox problem yığılıb qalmışdır. Bir dəfə komsomol fəalları ilə görüşdə nətiqlərdən biri belə biabırçı faktdan haqlı olaraq hiddətlə danışdı ki, çağırış komissiyası çəkisi 39 kiloqram olan Azərbaycanlı gəncin orduya getməsinə mümkün saymışdır. Sonra məlum olmuşdur ki, belə faktlar heç də az deyildir.

Ziyalıları, geniş ictimaiyyəti narahat edən ekologiya problemləri gənclərimizin, bütün xalqımızın sağlamlığı ilə bilavasitə bağlıdır. Kimsə demişdir ki, indi həmin mövzuda danışmaq dəbdədir. Mən bu fikri düzgün hesab etmirəm. Ekologiya haqqında, təbiətimizin vəziyyəti haqqında ancaq təmiz adam, əsl vətənpərvər ürəkaçırısı ilə, həyəcan hissi ilə danışa bilər.

Aral dənizinin xilas edilməsi uğrunda fəal mübarizə aparanlardan birinin bizim akademikimiz Z. Bünyadov olduğunu televiziya verilişindən biləndə mən çox sevindim. Biz səylərimizi birləşdirsək, əminəm ki, nəinki Xəzərin, həm də Kürün, Arazın, başqa təbii sərvətlərimizin zay olub getməsinə yol vermərik. Yəqin elə buna görə də Topxana məsələsində adamlar özlərinin iradəsini belə kütləvi surətdə ifadə etdilər. Məgər bizdə Topxanadan da gözəl yerlər yoxdurmu? Lakin burada belə bir prinsip əsas götürülüb: gözəllik bu gün təkcə bizə yox, bizim gələcək nəsillərimizə, bütün xalqımıza da xidmət etməlidir.

Biz Azərbaycan SSR-ni kompüterləşdirmək barəsində SSRİ Nazirlər Sovetinə ətraflı təkliflər vermişik, həmin təkliflər bəyənilmişdir və indi müzakirə

olunur. Bu yaxınlarda Azərbaycan KP MK-da həmin mövzuda keçirilən görüşdə gənc alimlər çox həərətlə və işgüzarlıqla danışırdılar. Mən həmin görüşdən çox razı qaldım, görüş məndə belə bir inam oyatdı ki, bizdə elmi kadrların diqqətəlayiq yeni nəsli, respublikamızın elminin gələcəyi yetişir. Əlbəttə, bu şərtlə ki, biz gənc istedadların özlərini göstərməsinə imkan verək.

Dağ rayonlarının inkişafı, bütövlükdə kəndin sosial inkişafı sahəsində çox iş görülməlidir. İndi istehsal sahəsindən vəsaitin 10-15 faizin bu mühüm işə keçirmək məsələsi araşdırılır. Doğrudan da, burada nə qədər problem yığılıb qalmışdır. Məsələn, nə qədər kəndimizdə hamam, digər zəruri sosial-məişət obyekti yoxdur.

Bir sözlə, əgər «Sağlamlıq» proqramı, mənzil tikintisi, kəndlərə qaz çəkilməsi, ətraf mühitin sağlamaşdırılması proqramları işə düşsə, məgər bu, Azərbaycan xalqının xeyrinə olmazmı? Bəs nə üçün bir çox mitinqlərdə heç kəs adamları bu nəcib işə fəal surətdə qoşulmağa çağırırdı?

Biz bu yoldan dönməyəcəyik. Biz xalqımızın mədəni inkişafını təkmilləşdirmək tədbirlərini ardıcıl həyata keçirəcək, onun dil və tarix problemlərini həll edəcəyik. Biz ali məktəblərin işini yaxşılaşdıracağıq, bu istiqamətdə ilk addımlar qəbul imtahanlarının gedişinə müsbət təsir göstərmişdir. Biz Elmlər Akademiyasında, elmi idarələrimizdə qayda yaratmaq niyyətindəyik.

Bütün bu niyyətlərimizi və planlarımızı yenidənqurma əleyhdarları öz mövqelərinin və imtiyazlarının sarsıdılması üçün real təhlükə kimi qarşılamışlar. İndi isə onlar «Krunk» və «Qarabağ» hərəkatlarının təşkilatçıları ilə əlbir olub, adamları iğtişaslara təhrik edirlər. Bu cür ünsürlər vəziyyətin sabitliyini pozmaq üçün əllərindən gələni əsirgəmir, həm də demokratikləşdirmədən, aşkarlıqdan xudbin məqsədlərlə istifadə etməkdən çəkinmirlər. Onlar adamların milli duyğuları ilə oynayır, real çətinliklərdən sui-istifadə edir, yenidənqurmanı dayandırmağa, onun həyata keçirilməsinə mane olmağa çalışırlar. Ermənistanda və Azərbaycanda ata-baba yurdunu tərk etmiş bir çox ailələrin faciəsi üçün onlar müqəssirdirlər. Qan tökülməsi, onlarca adamın həlak olması üçün onlar günahkardırlar.

Zəhmətkeşlər sərəsəmləri dayandırmağı, onları məsuliyyətə cəlb etməyi təkidlə tələb edirlər və biz də hökmən belə edəcəyik.

Xalqın ehtiyaclarına etinasızlıq, qənimətçilik, oğurluq halları illər boyu davam etmişdir. Kommunistlərin, əmək adamlarının rəyi ilə hesablaşmadan bir sıra partiya komitələrində, sovet orqanlarında prinsipsiz, bəzən də özünü ləkələmiş adamlar rəhbər işə qoyulurdu. Məhz bu həyəcanlı günlərdə bəzi partiya komitələrinin acizliyi, onların rəhbərlərinin siyasi cəhətdən yetkin olmaması özünü göstərdi. Onlar adamların qabağına çıxmaqdan, səmimi və açıq söhbətdən boyun qaçırdılar. Yoldaşlar, biz gördük ki, həmin kadrlar barədə fikirlərimiz xalqın rəyinə uyğundur.

Xatırlayıram, bir dəfə axşamdan xeyli keçmiş Lenin adına meydanda mitinqlərin təşkilatçılarının böyük bir qrupu bir yerə toplaşmışdı. Mən bundan

xəbər tutub onların yanına getdim. Aramızda çox maraqlı bir söhbət oldu, bir çox məsələlərdə biz yekdil fikirdə idik. Başlıcası isə, o barədə yekdil fikirdə idik ki, bu gün hansı vəzifələr xalqımız üçün üstün vəzifələrdir, hansılar adamların diqqətini ən başlıca məsələdən yayındırmaq üçün irəli sürülən yabancısı, süni vəzifələrdir.

Hesabat və seçkilərin gedişində biz bir sıra yoldaşları partiya komitələrinin katibi vəzifəsinə təkrar seçilməyə tövsiyə etmədik. Bu günlərdə Naxçıvan Vilayət Partiya Komitəsinin, Kirovabad və Şəki şəhər partiya komitələrinin rəhbərliyi təzələnməmişdir. Azad edilən yoldaşların bəziləri digər məsələlərə görə də cavab verməli olacaqlar.

Yaxın vaxtlarda siz başqa kadr dəyişiklikləri barədə də eşidəcəksiniz. Bir çox rəhbər işçilər məhz bu gərgin vaxtda özlərini nəinki səriştəsiz, həm də ikiüzlü, riyakar adamlar kimi göstərdilər. Onlar sözdə yenidənqurmaya tərəfdar olduqlarını bildirdikləri halda, işdə ona arxadan zərbə endirirdilər. Onların arasında hətta iğtişaşların fitvaçıları və təşkilatçıları kimi hərəkət edənlər də az olmamışdır.

Bizə məlumdur ki, kimlər hansı yaramaz məqsədlərlə bağlarda, mənzillərdə yığışb respublikanın yüksəldilməsi yolunda göstərilən səyləri pozmaq, adamlar arasında narazılıq doğurmaq üçün iğtişaşlar təşkil etmək planları cızırdılar. Mən onların bəziləri ilə söhbət aparıb demişdim ki, onlar xalqın rifahı üçün hələ çalışa bilərlər. Məgər bizdə kadrlar o qədər çoxdur ki, biz onları ora-bura səpəlməyə bilək? Ancaq bəziləri bunu belə başa düşürdülər ki, respublika partiya təşkilatının yeni rəhbəri iradəsizlik, qətiyyətsizlik göstərir.

Ancaq onu deyə bilərəm ki, mən insanpərvərlik göstərir, səbr edirdim. İndi isə qəti tədbirlər görmək vaxtı gəlib çatmışdır. Bildirmək istəyirəm ki, heç kəs partiya cəzasından, bəziləri isə həm də cinayət cəzasından yaxa qurtara bilməyəcəkdir. Biz respublikada inqilabi yenidənqurmaya mane olan rəhbər işçilərə daha dözməyəcəyik.

Ə. X. Vəzirov sözünə davam edərək demişdir: DQMV-də və onun ətrafında baş verən və regionda vəziyyətin sabitliyini pozan hadisələrlə bağlı məsələlər barəsində məsləhətləşmək və onların həlli yollarını axtarmaq üçün biz M. S. Qorbaçovun dəvəti ilə Moskvaya getmişdik. Həmin günlərdə keçirilən, cəmiyyətimizin siyasi inkişafının mühüm sənədlərini qəbul etmiş Sov.İKP MK plenumundan və SSRİ Ali Sovetinin növbədənəknər sessiyasından sizin xəbəriniz vardır. Kommunistlər, bütün xalqımız tarixi əhəmiyyəti olan və ölkəmizdə siyasi islahatın yeni mərhələsini açan bu qərarları ürəkdən bəyənmişlər.

M. S. Qorbaçovun Azərbaycan SSR-dən və Ermənistan SSR-dən SSRİ Ali Sovetinin deputatları ilə, hər iki respublikanın rəhbərliyi ilə görüşü barədə xüsusi danışmaq istərdim. Görüşlər MK Siyasi Bürosu üzvləri, bir çox nazirliklərin və baş idarələrin rəhbərləri iştirak edirdilər.

Qeyd etmək lazımdır ki, respublikamızdan olan deputatlar yaxşı çıxış etdilər, respublika zəhmətkeşlərini narahat edən, həyəcanlandıran nə varsa hamısını ölkəpin rəhbərliyinə çatdırma bildilər. Onlar öz əzəli qonşusu ilə dinclik

şəraitində yaşamaq istəyən, vəziyyətin inkişafından çox narahat olan, bütün ölkənin taleyini düşünən Azərbaycan xalqının səmimi duyğularını çatdırmağa bildilər.

Regionda kəskin millətlərarası münasibətlərin səbəbləri, onu aradan qaldırmaq yolları görüşdə dərinlən və hərtərəfli müzakirə olundu. Bizim irəli sürdüyümüz məsələlərin hamısı böyük qayğı və diqqətlə nəzərdən keçirildi, hadisələrə prinsipial qiymət verildi. Həm də deməliyəm ki, mətbuatda oxuduğunuz kimi Dağlıq Qarabağ probleminin həlli yollarının müzakirəsi zamanı bir daha qeyd edildi ki, Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikası sərhədlərinin hər hansı şəkildə dəyişdirilməsi yolverilməzdir.

Sov.İKP MK Siyasi Bürosu üzvlərinin iştirakı ilə xüsusi komissiya yaratmaq məqsəduyğun sayılmışdır. Komissiyaanın tərkibində, əlbəttə, bizim yoldaşların böyük bir qrupu da olacaqdır. Komissiyaanın vəzifəsi SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin bu il 18-iyul tarixli qərarında qeyd edildiyi kimi, DQMV-nin Azərbaycan SSR-ə ərazicə mənsubiyyətini dəyişdirmədən qısa müddətlərdə mövcud problemlərin həlli yollarını tapmaqdan ibarətdir.

Görüşün iştirakçıları belə bir nəticəyə gəldilər ki, əgər indi vəziyyətin, ən başlıcası isə iki xalqın həyatı, ümdə, uzunmüddətli mənafeələrinin və bütün ölkənin mənafeələrinin tələb etdiyi kimi, lazımı tədbirlər görülməsə, onda daha ağır vəziyyətə düşmək olar.

Çıxış edənlər məsələni müzakirə edərkən təşvişlə dedilər ki, Dağlıq Qarabağ ətrafında aylardan bəri davam edən böhran son vaxtlar xeyli kəskinləşmiş, hər iki respublika son dərəcə təhlükəli həddə gəlib çatmışdır. Bir sıra hallarda hadisələr nəzarət altından çıxmış, adamların həlak olması ilə nəticələnmiş, qadınları, qocaları, uşaqları məşəqqətlərə düşürmüşdür. Əgər indi əl saxlamasan, ağılına başına yığmasan, qarşıdurma psixologiyasından əl çəkməsən, sabah ölçüyəgəlməz dərəcədə faciə baş verə bilər. Sovet hakimiyyəti illəri ərzində əldə edilən nailiyyətlərin bir çoxunu itirmək təhlükəsi yaranar.

Zənnimcə, siz başa düşürsünüz ki, bu günlər bəzi yerlərdə eşidilən qarşılıqlı ittihamlar, təhqirlər, fitnəkar şüarlar vəziyyəti nəinki zəiflətməmiş, əksinə, daha da gərginləşdirmiş, məsələnin həlli yollarının axtarılmasını, qarşılıqlı anlaşma yaradılmasını çətinləşdirmişdir. Bir daha demək lazım gəlir ki, ehtiyatsız söylənən lap bircə söz necə baha tamam olur.

Sov.İKP MK, SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyəti və SSRİ Nazirlər Soveti vəziyyətin düzəldilməsi üçün əllərindən gələni edirlər. Hökumət komissiyası gərgin işləyir. Bir sıra qərarlar, məsələn, həyatı əhəmiyyəti olan obyektlərin işini, onların təhlükəsizliyini təmin etmək tədbirləri haqqında qərar qəbul olunmuş, mətbuatda dərc edilmişdir. Dərsə düşmüş adamlara kömək göstərmək haqqında qərar qəbul edilmişdir. Milli əlamətə görə vətəndaşların işdən qanunsuz çıxarılmasına yol verən rəhbər işçilərdən tələb edilən məsuliyyət çox ciddi şəkildə yüksəldilir. Vəzirov yoldaş qeyd etmişdir ki, respublikalarımızın hər ikisində bütün millətlərə mənsub adamların təhlükəsizliyinin təmin edilməsi vacib

vəzifələrdəndir. Hadisələrin inkişafından qorxuya düşən, bir çox hallarda isə aldadılan minlərlə adam öz vətəndaşlıq hüquqlarının qorunmasına ehtiyac hiss edir. Bu adamları sakitləşdirmək, onlarda inam hissi oyatmaq lazımdır.

Həmin məsələ Azərbaycan KP MK bürosunda yenicə müzakirə edilmişdir. Müzakirədə SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin müavini B. Y. Şerbina iştirak etmişdir. Onun başçılıq etdiyi hökumət komissiyası iki gün Ermənistanda olmuş, Azərbaycanlı əhalinin təhlükəsizliyinin təmin edilməsilə əlaqədar məsələləri həll etmişdir. Məlumat vermək istəyirəm ki, Ermənistanın əhali qarışıq olan 17 rayonunda xüsusi vəziyyət və qadağan saati elan edilmişdir, vətəndaşların təhlükəsizliyinin təmin olunması üçün hər cür tədbirlər görülür.

Şerbina yoldaş Naxçıvan MSSR-də də olmuş, Ermənistandan oraya köçən adamlarla görüşmüşdür. Vaxtı çatan bir çox məsələlər operativ surətdə həll edilmişdir. Bir sözlə, komissiya gərgin və faydalı iş görməkdədir.

İkinci məsələ. Biz millətlərarası ədavəti qızıqdıran adamların milli əlamətə görə işdən çıxarılması faktlarına yol verən şəxslər barəsində qanunun bütün gücündən istifadə etməyə borcluyuq və istifadə, edəcəyik. Beynəlmiləlçilər şəhəri Bakıda belə qanunsuz hərəkətlərin mümkün olmasını biz özümüz üçün böyük qəbahət hesab edirik. Zənnimcə, bu bəlaya qarşı mübarizə aparmaq hər iki respublikanın partiya təşkilatları, habelə hüquq mühafizə orqanları üçün ən mühüm vəzifələrdən biridir.

Üçüncü məsələ. Qəsdən yayılan və adamların beynini zəhərləyən cürbəcür şayiələrin, uydurmaların qarşısına etibarlı sədd çəkmək lazımdır. Bir görün, xüsusi vəziyyət şəraitində asayiş yaratmaq tədbirləri necə də tez-tez təhrif olunur, halbuki bunlar zəruridir. Hərbi komendantın verdiyi məlumatlar əsasında nə qədər şəxsin həbs edildiyini, nə qədər müxtəlif silah müsadirə olunduğunu siz bilərsiniz. Biz Bakıda lazımı qayda yaratmaq və onu ciddi surətdə qoruyub saxlamaq üçün bundan sonra da bütün tədbirləri görəcəyik. Bir görün, xuliqanlıq edən üsurlər cəzasız qalacaqlarını düşünüb necə azğınlaşmış, hədlərini necə aşmışlar. Avtobusları sındırır, adamları döyür, müəssisələrə, idarələrə soxulub adamları küçələrə çıxmağa məcbur edirlər. Bu nə deməkdir, məsələnin ədalətli həlli uğrunda mübarizədirmi? Heç bir ədalətli məsələ ədalətsiz metodlarla, natəmiz əllərlə, məkrli niyyətlərlə həll edilməməlidir.

Bu günlər partiyanın Mərkəzi Komitəsində telefon aparatları ardı-arası kəsilmədən zəng çalır. Bir çox adamlar, azərbaycanlı analar zəng vurub övladlarını qorumağı, asayiş yaratmağı xahiş edirlər, adamları talanlardan qurtarmağı xahiş edirlər. Xırda xuliqan dəstələrinin küçələrdə törətdikləri əməllər nədir, demokratiyadırmı? Bu yol ilə biz didərginlərə kömək edə bilmərik, bu yol ilə biz respublikamızda yenidənqurma vəzifələrini yerinə yetirə bilmərik.

Bu günlər Lenin adına meydana çıxanlar görmüşlər ki, burada yaranmış vəziyyət üçün, həqiqətən, narahatlıq keçirən adamlarla yanaşı, paytaxtda qeydiyyatda olmayan, ümumiyyətlə, burada yaşamağa mənəvi haqqı olmayan

adamlar da az deyildir. Mən hələ dəhşətli antisanitariyadan, meydanın həndəvərindəki evlərdə yaşayan və ürək xəstəliklərinə tutulmuş adamlar üçün tez-tez «təcili yardım» çağırılmasından danışıram. Üstəlik, qadağan saati tətbiq edilmişdir və qanuna əməl olunmalıdır. Məhz buna görə də meydanı xəmizləmək qərara alınmışdı və bu iş görüldü. Bax, bu zaman şayiələr və uydurmalar yayılmağa başlandı ki, guya tanklar adamları basmışdır, tələfat vardır. Mən rəsmən bildirirəm ki, texnika olsa da, heç bir texnika tətbiq edilməmişdir. Həlak olanlar barəsində şayiələr də ağ yalandır.

Mənə məlumat verilmişdir ki, öz xidməti vəzifələrinin yerinə yetirilməsinə vicdansız münasibət üstündə şəhər milisi əməkdaşlarının böyük bir qrupu orqanlardan azad edilmişdir.

Məhz bədnəsiyyət qüvvələrin cidd-cəhdləri ilə minlərlə adam xuliqanlıq hərəkətlərinə yol verilən tətilərə, mitinqlərə, nümayişlərə cəlb olunmuşdu. Bu qüvvələr nəinki təcə bəkililərin, hətta bütün regionun dincliyini və əmin-amanlığını istəirlər.

Boşdayanmalarla, işdə fasilələrlə əlaqədar olaraq ümumən respublika üzrə 115 milyon manatlıq az məhsul verilmiş, ölkənin bir çox rayonlarına məhsul göndərilməsi muqavilələri pozulmuşdur. Plana görə, biz 11 ay ərzində sənaye istehsalının artım sürətini 104,3 faizə çatdırmalı idik və hətta DQMV-nin işləmədiyinə baxmayaraq, bu göstəriciyə artıqlaması ilə əməl etmək ümidində idik. Lakin bu dövrü 102,8 faiz göstəricisi ilə başa çatdırmış, bir bənd yarım itirmişik. Sosial inkişaf sahəsində nəzərdə tutulan proqramların həyata keçirilməsi üçün qorxu yaranmışdır. Bir neçə yüz mənzil istifadəyə verilməmişdir. Bəs biz mənzil tikintisinə dair qəbul edilmiş proqramı necə yerinə yetirəcəyik? Hesablamışdıq ki, növbədə duranların ildə 25 faizinə mənzil verək, amma mənzilləri itirməyə başlamışdıq.

Bəkililəri üzəg edən odur ki, bu günlər müəssisələrin əksəriyyəti işləmişdir, özü də bir çox müəssisələrdə adamlar şənbə günü də, bazar günü də işə çıxmışlar ki, itkilərin yerini doldusunlar. Mən bu barədə ölkənin rəhbərliyinə böyük məmnuniyyətlə məlumat vermişəm və yüksək vətəndaş yetkinliyi və vətənpərvərlik üçün Bakının fəhlə sinfinə, şəhərin bir çox sakinlərinə səmimi minnətdarlığımı bildirirəm.

Bu günlər Ermənistandan gəlmiş Azərbaycanlı ailələrin qəbul edilməsi, yerləşdirilməsi, onların yaşayışının sahmana salınması üçün çox iş görülür. Bütün kənd rayonlarında bu adamların problemlərinin həlli üçün rayon icraiyyə komitələri sədrlərinin başçılığı ilə xüsusi komissiyalar yaradılmışdır. Onlar üçün çoxlu maddi vəsait, yataq ləvazimatı, pal-paltar ayrılır. Biz mərkəzdən də ərzaq, tikinti materialları və başqa məlumat sarıdan böyük yardım alırıq.

Belə hesab edirik ki, dara düşmüş adamlara yardım göstərmək rəhbərlik üçün də, bütün xalqımız üçün də başlıca vəzifədir. Özü də bu yardım sözdə yox, işdə göstərilir. Məsələn, «Qayğı», «Yardım», «Dayaq» cəmiyyətləri, başqa ictimai

təşkilatlar didərginlərə qayğı göstərilir. Onların hesabına indiyədək yüz min manatlarla pul keçirilmişdir.

Mon bu işdə bizə öz yardımını təklif etmiş bir çox Ümumittifaq təşkilatlarına dərin təşəkkürümü bildirmək istəyirəm.

Biz DQMV-dən çıxıb getmiş ailələrin öz ocaqlarına qayıtması barədə də fikirləşəcəyik. Necə deyirlər, xalq öz yurduna qayıtmalıdır.

Partiya fəalları, sovet, təsərrüfat, hüquq mühafizə orqanları qarşısında duran ən başlıca vəzifə bütün vasitələrdən istifadə edib adamlarımızın təhlükəsizliyini təmin etməkdir. Bu günlər biz gördük ki, şuluqluq salanlar kimlərdir, bakılıların adını batıranlar kimlərdir, millətlərarası ədavət toxumu səpənlər kimlərdir! Belə hesab edirəm ki, əmək kollektivləri, inzibati orqanlar burada öz tutarlı sözünü bundan sonra da deməlidirlər. Biz müəssisələr tanıyıyıq ki, orada heç bir pozuntu, bir dəqiqə də boşdayanma olmamışdır, çünki orada əsl kommunistlər, bacarıqlı rəhbərlər, tapşırılan sahələrə layiqincə başçılıq edən adamlar işləyirlər. Mənə rayon partiya komitələrindən bir sıra sənədlər veriblər; həmin sənədlərdə iğtişaşların iştirakçılarına — müəssisə rəhbərlərinə partiya mövqeyindən prinsipial qiymət verilir.

M. S. Qorbaçovun deputatlarla görüşdə dediyi kimi, özünü yığışdırıb qarşılıqlı incikliyin üstündən adlayıb keçmək və adamların sakitləşməsi, hadisələrin inkişafının dayandırılması ilə məşğul olmaq lazımdır. Hər yerdə əmək ahəngini bərpa etmək gərəkdir, bu, sağlam həyatın ümdə əsasıdır. İş pozmaq üçün fitnəkarların əl atdıqları hər cür cəhdləri qətiyyətlə dəf etmək lazımdır. Ötən günlər inandırıcı surətdə göstərdi ki, biz belə hərəkət edə bilərik. İndi nə etmək, nəyi əsas götürmək kimi mühüm məsələlərdə bütün kadrlarımız qəti mövqe tutmalıdırlar. Kadrların mövqeyi dəyişməsə, vəziyyət də dəyişməz, çünki əmək kollektivlərində vəziyyətə, adamların əhval-ruhiyyəsinə nəticə etibarilə kadrlar təsir göstərilir.

Çox vaxt mətbuatımızda təhrikçilik çağırışlarına yol verməklə, gərginliyi artırmaqla ehtirasları coşdurur. MK bürosu bu məsələni prinsipial mövqelərdən müzakirə edib müvafiq qərar çıxarmışdır.

M. S. Qorbaçov xalqımız haqqında, onun müdrikliyi, təmkinliyi haqqında, onun çətin vəziyyətlərdən şərəflə çıxdığı və yaranmış vəziyyətdən mütləq şərəflə çıxacağı haqqında çox səmimi danışmışdır. Onun təşviş doğuran bütün məsələləri hörmət gözləməklə, təmkinli şəraitdə hamının mənafeyini nəzərə almaqla həll etmək barəsində çağırışını respublikanın kommunistləri və bütün zəhmətkeşləri eşitmişlər.

Ə. X. Vəzirov axırda demişdir: İndi baş verən hadisələr göstərir ki, yenidənqurmanın nəinki güclü və hər işə əl atmağa hazır olan əleyhdarları vardır, həm də bu yenidənqurmaya, həqiqətən, ehtiyac hiss olunur. Yenidənqurmaya cəmiyyətimizin, bütün xalqın, həqiqətən, mövcud olan məhz bu ehtiyacı nikbinlik üçün əsas verir və bizdə qələbəyə inam doğurur. Desəm ki, Azərbaycan kommunistləri və zəhmətkeşləri bu sınaqdan həyatımızın inqilabi yolla

yeniləşdirilməsi uğrunda mübarizədə daha sıx birləşmiş halda çıxacaqlar, zənnimcə, hamının fikrini ifadə etmiş olaram.

Mən respublikanın bütün əməkçilərinə müraciət edib onları təmkinliyə, yenidənqurmanın tələbləri səviyyəsində olmaq üçün əllərindən gələn qədər, hətta ondan da çox iş görməyə çağırıram.

Partiya demişdir: inqilabi dəyişikliklər uğrunda mübarizə gedir. Biz inqilab sözü işlədirik, deməli, başlanmış dəyişikliklərin inkişafına mane olan əksinqilabi cəhdlər də vardır. Onları dəf etmək üçün özümüzdə qüvvə tapa bilərik. Biz bütün qüvvələri toplayıb xalqımızı quruculuq proqramlarının yerinə yetirilməsinə, adamların rifahının yaxşılaşdırılmasına, respublikamızda sosial ədalətin möhkəmləndirilməsinə səfərbər etməliyik (Azərbaycan)

«Kommunist» qəzeti, 7 dekabr 1988-ci il

VƏTƏNDAŞLARI DAİMİ YAŞAYIŞ YERLƏRİNDƏN GETMƏYƏ VADAR EDƏN AZƏRBAYCAN SSR VƏ ERMƏNİSTAN SSR YERLİ ORQANLARININ AYRI-AYRI VƏZİFƏLİ ŞƏXSLƏRİNİN YOLVERİLMƏZ HƏRƏKƏTLƏRİ HAQQINDA

Sov.İKP MK-nın və SSRİ Nazirlər Sovetinin 1988-ci il 6 dekabr tarixli QƏRARI

Sov.İKP MK və SSRİ Nazirlər Soveti xüsusi narahatlıq hissi ilə qeyd edirlər ki, Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də elə dözülməz şərait yaranmışdır ki, yerli partiya, sovet və təsərrüfat orqanlarının ayrı-ayrı vəzifəli şəxslərinin yol verməsi, çox vaxt isə həm də bilavasitə iştirakı ilə ekstremist əhval-ruhiyyəli qruplar milli əlamətə görə vətəndaşların daimi yaşayış yerlərindən kütləvi surətdə köçüb getməsinə səbəb olan hərəkətlər edirlər. Nəticədə hər iki respublikadan on minlərlə adam evsiz, işsiz və yaşamaq üçün vəsaitsiz qalır. Beləliklə, sovet adamlarının Konstitusiya hüquqları pozulur, onlara mənəvi və maddi zərər dəyir. Bütün bunlar respublikalarda mürəkkəb vəziyyəti ağırlaşdırır. Bir çox hallarda yerli hüquq mühafizə orqanları qayda-qanun yaradılması üçün lazımi tədbirlər görmür, ekstremist ünsürlərin hərəkətlərini dəf etmirlər.

Vətəndaşların mənafelərinin qorunması, yerli partiya, sovet və təsərrüfat orqanları vəzifəli şəxslərinin hüquqa zidd hərəkətlərinin dəf edilməsi məqsədilə Sov.İKP Mərkəzi Komitəsi və SSRİ Nazirlər Soveti qərara alırlar:

1. Milli əlamətə görə adamların daimi yaşayış yerlərindən çıxıb getməsinə yol verən və göz yuman Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR yerli partiya, sovet və təsərrüfat orqanlarının ayrı-ayrı vəzifəli şəxslərinin hərəkətləri SSRİ vətəndaşlarının Konstitusiya hüquqlarının kobud surətdə pozulması kimi pislənsin.

Azərbaycan və Ermənistan kommunist partiyalarının MK-larından, Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR Nazirlər Sovetlərindən, bu respublikaların hüquq mühafizə orqanlarından tələb olunsun ki, yuxarıda göstərilən hüquqa zidd hərəkətlərin daf edilməsi üçün tezliklə və qətiyyətlə tədbirlər görsünlər. Hər belə fakta ciddi siyasi qiymət verilsin. Hesab edilsin ki, özbaşınalığa və qanunsuzluğa yol verən şəxslərin bu hərəkəti onların partiya, dövlət aparatında və hüquq mühafizə orqanlarında qalması ilə bir araya sığmır.

3. Azərbaycan SSR-in və Ermənistan SSR-in partiya və sovet orqanları daimi yaşayış yerlərindən getmiş əhaliyə yardım və kömək göstərmək üçün hər cür lazımi tədbirlər görsünlər. Adamların öz mənzillərinə və normal əmək fəaliyyətinə qayıda bilməsi üçün siyasi və təşkilati-əməli iş daha da genişləndirilsin.

Hökumət komissiyası bu kəskin və təxirəsalınmaz problemin həllinə hər vasitə ilə yardım göstərsin.

Sov.İKP Mərkəzi Komitəsinin katibi; **M. QORBAÇOV**
SSRİ Nazirlər Sovetinin sədri; **N. RIJKOV**

«Kommunist» qəzeti, 7 dekabr 1988-ci il

ÇIXIŞ YOLUNU BİRGƏ AXTARMALI ERMƏNİLƏRƏ VƏ AZƏRBAYCANLILARA MÜRACİƏT

Sovet Sülhü Müdafiə Komitəsi və Sovet sülh fondu Azərbaycan və Ermənistan əməkçilərinə, gənclərinə, müharibə və əmək veteranlarına, mədəniyyət ustalarına, elm və din xadimlərinə - hər iki respublikanın sülhsevərlik hərəkətinin bütün iştirakçılarna müraciət edərək onları bu mürəkkəb vaxtda adamlara çox gərəkli olan qəti sözlərini deməyə çağırırlar.

Sənəddə deyilir: Ümdə vəzifə hadisələrin faciəli gedişini dayandırmaqdır. Yığılıb qalmış qarşılıqlı inciklik və ittiham çoxdur. Bunları birnəfəsə aradan qaldırmaq mümkün deyildir. Ancaq keçmişə deyil, gələcəyə baxmaq lazımdır. Bundan ötrü emosiyalara üstün gəlib, xoş məram ruhunda birgə dialoqa başlamaq gərəkdir.

Köçkünlərə təxirə salmadan yardım göstərmək bu günün ən kəskin problemidir. Sovet sülh hərəkəti bu istiqamətdə konkret sayələr göstərir - evsiz-eşiksiz qalmış Azərbaycanlı və erməni ailələrinə təxirəsalınmaz yardım üçün sovet sülh fondunun vəsaitindən bir milyon iki yüz min manat ayrılmışdır. Respublika sülhü müdafiə komitələri və sülh fondunun Azərbaycan və Ermənistan bölmələri, hər iki respublikanın sülh uğrunda hərəkətlərinin bütün fəalları öz yurdlarını tərk etmiş adamlar barəsində humanizm və şəfqət göstərməli, onları diqqət mərkəzində saxlamalı, qayğılarına qalmalıdırlar.

Müraciətdə deyilir: İndi bir-birinə doğru addımlar atmaqdan daha müqəddəs və nəcib bir iş yoxdur. (SİTA).

«Kommunist» qəzeti, 7 dekabr 1988-ci il

**ERMƏNİSTAN KOMMUNİST PARTİYASININ MƏRKƏZİ
KOMİTƏSİNƏ, ERMƏNİSTAN SSR ALİ SOVETİNİN RƏYASƏT
HEYƏTİNƏ ERMƏNİSTAN SSR NAZİRLƏR SOVETİNƏ**

Qardaş Ermənistana üz vermiş fəlakətdən - dağıntılara və insan tələfatına səbəb olmuş zəlzələdən xəbər tutub sarsıldırıq.

Azərbaycan zəhmətkeşləri qardaş Ermənistan xalqının kədərini bölüşürlər. Sizə dərin hüznə başsağlığı veririk. Fəlakətə məruz qalmış adamlara, onların ailələrinə, qohum-əqrəbasına bizim adımızdan təsəlli verin.

Azərbaycan xalqı dağıdıcı zəlzələnin nəticələrinin aradan qaldırılması üçün bu ağır günlərdə sizə mümkün olan hər cür yardım göstərməyə hazırdır.

AZƏRBAYCAN KP MƏRKƏZİ KOMİTƏSİ

AZƏRBAYCAN SSR ALİ SOVETİNİN RƏYASƏT HEYƏTİ

AZƏRBAYCAN NAZİRLƏR SOVETİ

«Kommunist» qəzeti, 8 dekabr 1988-ci il

AZƏRBAYCAN KP MK-DA

Azərbaycan KP MK Ermənistan SSR-də zəlzələ ilə əlaqədar tədbirlər məsələsini müzakirə etmişdir.

Nəzərə alınmışdır ki, Bakı, Kirovabad, Mingəçevir şəhərləri müəssisələrinin kollektivləri konkret əməli yardım göstərmək haqqında Ermənistan SSR-in əlaqədar müəssisələrinə təkliflərlə müraciət etmişlər.

Ermənistan SSR-in rayonları ilə qonşu olan Azərbaycan rayonlarının partiya komitələrinə, xalq deputatları sovetlərinin icraiyyə komitələrinə tapşırılmışdır ki, zəlzələ nəticəsində yaranmış problemlərin operativ həlli üçün əlaqə yaratsınlar.

Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinə, nazirliklərə və baş idarələrə, ictimai təşkilatlara təklif edilmişdir ki, Ermənistanın zəlzələdən zərər çəkmiş rayonlarına yardım göstərmək üçün imkanlar axtararaq tapsınlar.

Azərbaycan KP MK bütün zəhmətkeşlərə, əmək kollektivlərinə, elm, ədəbiyyat və incəsənət xadimlərinə, partiya, müharibə və əmək veteranlarına, gənclərə müraciət edərək onları erməni xalqı üçün bu çətin günlərdə mərhəmət və

şəfqət göstərməyə, qardaş xalqa üz vermiş kədəri yüngülləşdirmək üçün əllərindən gələni əsirgənməyə çağırırmışdır.

«Kommunist» qəzeti, 8 dekabr 1988-ci il

HÖKUMƏT KOMİSSİYASINDA

Ermənistan SSR-dəki daimi yaşayış yerlərini tərk etmiş əhali ilə iş üzrə respublika hökumət komissiyasının iclası olmuşdur. Komissiyaya Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin sədri H. N. Seyidov başçılıq edir.

İclasda respublikada yaranmış vəziyyət ətrafı müzakirə olunmuş və təhlil edilmişdir. Məlum olduğu kimi, artıq respublikaya Ermənistandan 110 min nəfərdən çox adam gəlmişdir. Komissiyanın tərkibinə nazirliklərin və dövlət komitələrinin rəhbərləri, həmkarlar ittifaqı və komsomol təşkilatlarının, başqa ictimai təşkilatların nümayəndələri daxilirlər. Komissiyanın qarşısında duran başlıca vəzifə gələnləri operativ surətdə yerləşdirmək, onları ərzaqla, pal-paltarla təmin etməkdir. Köçkünlərin gəldiyi bütün rayonlarda qərargahlar müntəzəm olaraq bununla məşğuldur. Bu işdə respublikanın bir çox təşkilatları və bölmələri fəal iştirak edirlər. Lakin komissiyada qeyd edildiyi kimi, hələlik onların arasında fəaliyyət düzgün əlaqələndirilmir.

Məlum olduğu kimi, bir çoxları tələm-tələsik köçmüşdür, özlərinin rahat evlərini, mal-qarasını, əmlakını qoyub gəlmişdir. Onların hamısının hərtərəfli köməyə ehtiyacı vardır. Çoxuşaqlı ailələr və əlillər xüsusi diqqət tələb edirlər.

Hazırda hansı rayonlarda kotteclər, quraşdırma evlər yaradılacağını dəqiq müəyyənləşdirmək, oraya kommunikasiya xətləri çəkmək lazımdır. İndi inşaatçılardan, onların təşəbbüskarlığından, operativliyindən və peşəkarlığından çox şey asılıdır.

Respublikada heç kəs dara düşmüş adamlara yardım göstərmək kimi xeyirxah işdən kənarda qalmamalıdır. Hər bir nazirlik və təşkilat göstəriş gözləmədən, ürəyinin hökmü ilə bu ümumxalq işində iştirak etməlidir. Tibb işçilərinin və nəqliyyatçıların, ictimai işə işçilərinin və maliyyəçilərin köməyi gərəkdir.

Komissiyanın iclasında qeyd edilmişdir ki, hazırda respublikada didərginlərə istər dövlət tərəfindən, istərsə də ictimai təşkilatlar və xeyriyyə təşkilatları xətti ilə yardım göstərmək üçün xeyli iş görülür. Aydın şəkildə bildirilmişdir ki, tədris müəssisələrində uşaqların təhsili davam etdirə bilməsi üçün onlara xüsusi diqqət yetirilməlidir.

Hökumət komissiyası yerli orqanlara və milisə ciddi göstəriş vermişdir ki, respublikanı müvəqqəti olaraq tərk etmiş adamların evlərinin və mənzillərinin qorunması üçün məsuliyyət daşıyırlar.

Komissiyanın iclasında Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin sədri H. N. Seyidov çıxış etmişdir (Azərbaynform).

«Kommunist» qəzeti, 8 dekabr 1988-ci il

AZƏRBAYCAN KP MK-DA

Azərbaycan KP MK bürosu daimi yaşayış yerlərini tərk etməyə məcbur olmuş vətəndaşların problemlərinin həlli sahəsində təxirəsalınmaz tədbirlər məsələsini müzakirə etmişdir. Hökumət komissiyasının sədri, SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin müavini B. Y. Şerbina yoldaş büronun işində iştirak və çıxış etmişdir.

Qeyd edilmişdir ki, regionda vəziyyətin kəskinləşməsi ilə əlaqədar olaraq Ermənistan SSR-də daimi yaşayış yerlərini tərk etməyə məcbur olmuş azərbaycanlıların respublikaya axını xeyli artmışdır. Bu il dekabrın 8-dək onların sayı 119.094 nəfər olmuşdur. Onlar Azərbaycan SSR-in 41 şəhərində və rayonunda yerləşdirilmişlər (daha çox Naxçıvan MSSR-də, Bakıda, Kirovabadda, Kəlbəcər, Zəngilan, Şamaxor, Qazax, Gədəbəy, Xanlar rayonlarında). DQMV-də və onun ətrafında hadisələrin başlandığı vaxtdan Azərbaycan SSR-dən 89.641 erməni getmişdir.

Respublikanın partiya, sovet orqanları gələnləri yerləşdirmək və işə düzəltmək, yemək-icməklə və tibbi xidmətlə təmin etmək üçün tədbirlər görürlər. Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin komissiyası işləyir, respublika rəhbər işçilərindən ibarət beş zona qərargahı yaradılmışdır. İctimaiyyətin təşəbbüsü ilə «Yardım» fondunun xüsusi hesabı açılmışdır. «Qayğı» cəmiyyəti maddi yardım göstərilməsi üçün 450 min manat pul ayırmışdır.

Bununla birlikdə, aparılan iş hələ mütəşəkkil xarakter daşımır, çox vaxt yerlərdə respublikaya gələn vətəndaşların problemlərinin həllində çaşqınlıq və acizlik göstərilir, ailələrin və adamların heç də hamısına qayğı və diqqətlə yanaşılmır. Onları yerləşdirməkdən imtina etmək halları olmuşdur. Bir sıra yerlərdə uşaqların məktəblərə və uşaq bağçalarına düzəldilməsinə qayğı göstərilməmişdir. Millətçi əhval-ruhiyyəli ünsürlər gələnlərə belə qayğısız münasibət faktlarından sui-istifadə edirlər.

Baş verən hadisələr bir sıra yerlərdə partiya-ideoloji işin bərhad halda olduğunu, hüquq mühafizə orqanlarının fəaliyyətində olan ciddi nöqsanları, kadr siyasətində təhrifləri və respublikanın keçmiş rəhbərliyinin digər böyük səhvlərini daha aydın üzə çıxarmışdır.

Azərbaycan KP MK millətlərarası münasibətləri sağlamlaşdırmağı, zəhmətkeşləri beynəlmiləlçilik, inqilabi yenidənqurma mövqelərində cəmləşdirib sıx birləşdirməyi yaranmış şəraitdə ən mühüm vəzifə hesab edir. Daimi yaşayış yerlərini tərk etməyə məcbur olmuş ailələrə qayğı və yardım göstərmək ümumxalq işidir, hər bir əmək kollektivinin, kommunistin, vətəndaşın borcudur.

Respublikada vəziyyəti normal hala salmaq işində Azərbaycan SSR-dən və Ermənistan SSR-dən SSRİ Ali Sovetinin deputatları və hər iki respublikanın rəhbərliyi ilə görüşdə Sov.İKP MK-nın baş katibi SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri M. S. Qorbaçovun çıxışını rəhbər tutmaq, Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində vəziyyət haqqında SSRİ Ali Sovetinin müraciətinin mənasını və ruhunu respublikanın bütün zəhmətkeşlərinə çatdırmaq lazımdır.

Ermənistanda daimi yaşayış yerlərini tərk etmiş vətəndaşlara yardım göstərmək, onları ərzaqla, mənzillə, tibbi xidmətlə və sosial-məişət xidmətinin başqa növləri ilə təmin etmək, onların işə düzəldilməsi məsələlərini həll etmək üçün respublika hökumət komissiyasının yeni tərkibi təsdiq olunmuşdur. Komissiyaya MK bürosunun üzvü, Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin sədri H. N. Seyidov yoldaş başçılıq edir.

Komissiya bu işin vəziyyəti üçün tam məsuliyyət daşıyır. Komissiya yanında əməkdaşlar aparatı və didərginlər haqqında informasiya mərkəzi yaradılır. Tapşırılmışdır ki, Ermənistanla qonşu rayonlarda qəbul məntəqələri təşkil edilsin.

Azərbaycan KP MK vilayət, şəhər, rayon partiya komitələrinə, Naxçıvan MSSR Nazirlər Sovetinə, DQMV İcraiyyə Komitəsinə, şəhər və rayon xalq deputatları sovetlərinin icraiyyə komitələrinə bir vəzifə olaraq tapşırılmışdır ki, adamların təhlükəsizliyini təmin etmək üçün hər cür tədbirlər görsünlər, didərginlər problemləri ilə dərhal məşğul olsunlar, hökumət komissiyasının gördüyü tədbirlərə kömək və yardım göstərsinlər. Bu məqsədlə:

- respublikaya gələn əhali arasında fəal iş aparılsın, Sov.İKP MK-da görüş iştirakçıllarının hazırladıqları müddəaların və tövsiyələrin dərinəndən izah olunması təşkil edilsin, zərər çəkənlərə daim qayğı və diqqətlə yanaşılsın;

- didərginlərin yerləşdirilməsi məsələləri təxirə salınmadan həll olunsun, boş mənzil fondundan, yataqxanalardan, mehmanxanalardan, pansionatlardan, turist bazalarından, kommunal xidməti bölmələrinin ayrı-ayrı vətəndaşların imkanlarından istifadə edilsin;

- didərginlərin normal yemək-içməyi təşkil edilsin, zəruri məhsullar ayrılınsın, bundan ötrü əlavə ehtiyatlar axtarılıb tapılınsın;

- bürokratik süründürməçiliyə yol vermədən, itkilərin ödənilməsi nəzərə alınaraq didərginlərə vaxtında müavinət verilməsi təmin edilsin, onlara yorğan-döşək, pal-paltar və digər ən zəruri mallar ayrılınsın;

- bütün səhiyyə ocaqlarında daim tibbi xidmət göstərilməsi təşkil edilsin; yaralılara və xəstələrə təxirəsalınmaz yardım göstəriləsin. Respublikanın Səhiyyə Nazirliyi Azərbaycana gələn didərginlərə tibbi xidmətin yaxşılaşdırılması üçün əlavə tədbirlər görsün. Öz müəssisələrinin işi üzərində ciddi nəzarət qoysun;

- respublikaya gələnlərin yeni iş yerləri, əlavə növbələr təşkil etmək, istehsalın profilini dəyişdirmək yolu ilə işə düzəldilməsi təmin edilsin, icarə podratının, kooperativlərin, evə iş verilməsi formasının imkanlarından geniş istifadə olunsun;

- uşaqlara və qocalara xüsusi diqqət yetirilsin, şagirdlər məktəblərə, məktəb yaşına çatmamış uşaqlar körpə evlərinə və uşaq bağçalarına düzəldilsin. AHİŞ, Azərbaycan LKGI MK xəstələrə sanatoriyalar üçün putyovkalar ayırsınlar, zərər çəkmiş ailələrin uşaqlarını mövcud pioner düşərgələrinə göndərsinlər.

Partiya, sovet, hüquq mühafizə orqanlarına tapşırılsın ki, əhalinin köçməsinə yol verən, xalqı iğtişaslara təhrik edən, şayiələr yayan, millətlərarası ədavəti qızışdıran adamlara qarşı barışmaz mübarizə aparılmasını təmin etsinlər. Milli əlamətə görə adamların işdən çıxarılması kimi rüsvayçı hallara qarşı ən qəti surətdə barışmaz mübarizə aparılsın, müqəssirlər, hətta partiyadan xaric edilsinlər və cinayət məsuliyyətinə cəlb olunsunlar. Belə halların kökünü kəsməkdə qanunların gücündən, ictimaiyyətin nüfuzundan tamamilə istifadə olunsun. Yaranmış vəziyyətdə sovet adamlarının həyatını və ləyaqətini, ictimai asayışı qorumaqdan daha məsul vəzifə yoxdur.

Azərbaycan KP MK-nın partiya-təşkilat işi, təbliğat və təşviqat şöbələrinə, vilayət, şəhər, rayon partiya komitələrinə, respublika ideoloji idarələrinin rəhbərlərinə tapşırılmışdır ki, respublikada vəziyyətin normal hala salınması işi haqqında əhaliyə operativ məlumat verilməsi üçün kompleks tədbirlər həyata keçirsinlər. SSRİ Ali Sovetinin müraciəti, Sov.İKP MK-da keçirilmiş görüşdə M. S. Qorbaçov yoldaşın çıxışı ilə əlaqədar olaraq əmək kollektivlərində, məktəblərdə və idarələrdə geniş izahat işi aparılmasını təşkil etsinlər. İlk partiya təşkilatlarında, əmək kollektivlərində, gənclər arasında beynəlmiləl tərbiyəni kökündən yaxşılaşdırmaq lazımdır. Beynəlmiləl tərbiyə hər bir kommunist, hər bir əməkçi ilə ətraflı və dərin iş metodu əsasında aparılsın.

Partiya, sovet təşkilatları və ictimai təşkilatlar yaşayış yerlərini tərk etmiş şəxslərə qayğı və diqqəti onlarla fərdi iş aparılması ilə əlaqələndirməli, bu işi vəziyyətin normal hala salınmasına, Azərbaycan və erməni xalqları arasında qarşılıqlı əlaqələrin və mehriban münasibətlərin bərpaasına, adamların doğma yerlərə qayıtmasına istiqamətləndirməlidirlər.

Azərbaycan, Dövlətlər radio, qəzetlərin redaksiyaları millətlərarası münasibətləri işıqlandırmaqda öz işlərini yenidən qurmalı, millətlərarası münasibətlərin doğurduğu hadisələri dayandırmağa kömək edən materiallar verməli, televiziya proqramları, radioverilişləri və çıxışlar təşkil etməli, bunları regionda vəziyyəti normal hala salmaq, xalqlar arasında barışıq və mehribanlıq məcrasına yönəltməlidirlər.

«Kommunist» qəzeti, 9 dekabr 1988-ci il

M. S. QORBAÇOVUN MƏRKƏZİ TELEVİZİYANIN VƏ ERMƏNİSTAN TELEVİZİYASININ MÜXBİRLƏRİ İLƏ MÜSAHİBƏSİ

Sov.İKP MK-nın Baş katibi, SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri M. S. Qorbaçov Yerevandan yola düşməzdən qabaq Mərkəzi televiziyanın və Ermənistan televiziyaının müxbirlərinə müsahibə vermişdir.

Sual: Mixail Sergeyeviç, fəlakət rayonlarına səfərdən nə kimi təəssüratla qayıdırsınız?

M. S. Qorbaçov: Ağır fəlakətdir... Əsl faciədir.. Fəlakətə düşər olmuş, qohum-əqrəbasını, bütöv ailələrini itirmiş nə qədər adam gördüm. Bu iki gündə gördüklərim məni bütövlə sarsıtmışdır.

Buna insanın tab gətirməsi çətindir, lap dözülməzdir. Belə fəlakətə düşər olan ailələrə, bütün erməni xalqına rəhbərlik adından, öz adımdan, bütün xalqımız adından bir daha ürəkdən dərin hüznə başsağlığı vermək istəyirəm. Elə buradaca əlavə edib demək istəyirəm: hiss etdiniz ki, adamlarımız bu fəlakətə hədsiz kədərlənirlər. Bütün ölkə ayağa qalxmışdır. Hər kəs kömək üçün əlindən gələni əsirgəmir.

Ağır hisslər keçirirəm, gördüklərim məni lap sarsıtmışdır. İndicə biz 20 min nəfərlik əhalisi olan kiçik Spitak şəhərində idik. Bütün şəhər dağılmışdır. Leninakan da, demək olar, tamamilə dağılmışdır. Bütün bunlar olduqca ağırdır. Lakin burada öyrəndim ki, birinci gecə, ilk saatlarda Leninakan şəhərinin hər yer ilə əlaqəsi kəsilmiş, aeroport dağılmışdı, dəmiryol işləmirdi, şose yolu da dağılmışdı. Belə bir şəraitdə Yerevan - həkimlər, fəhlələr, inşaatçılar, gənclər, tələbələr, xüsusən tibb fakültələrinin tələbələri adamlara yardım göstərmək üçün dərhal oraya yollanmışlar.

Təyyarəçilər qatı qaranlıqda yerə enir, ağır yaralıları götürüb aparırdılar, burada cərrahiyyə əməliyyatı aparır, adamların həyatını xilas edirdilər. İndi isə görürəm ki, bütün ölkə ümumi dərdimizə necə dərin kədərlə, necə ürəkdən şərik olur. Bunu görəndə bütün adamlarımızla fəxr edirəm. Deməli, xalqlarımız çox şeyə qadirdir, onların nəhəng mənəvi qüvvəsi var!

Deməliyəm ki, N. İ. Rijkovun rəhbərliyi altında, N. N. Slyunkovun, D. T. Yazovun, Rijkov yoldaşın üç nüəvinin iştirakı ilə, Ermənistan respublikası rəhbərliyinin iştirakı ilə komissiya indiyədək böyük iş görmüş, bütün yollar açılmışdır. Hazırda texnika, hər cür yardım, hər cür ehtiyatlar axıb gəlir, hər şey var. İndi işin təşkilinin həlledici əhəmiyyəti olacaqdır. Gərək hər şeydən əvvəl dağıntı qalaqları təmizlənsin, onların altında sağ adamlar hələ çoxdur. Lakin, hər gün oradan adam çıxarılıb xilas edirlər. Mən onların bəziləri ilə görüşmüşəm. Buna görə də ən birinci vəzifə, ən birinci iş hələ sağ qalan adamları xilas etməkdir. Həlak olanları da layiqincə dəfn etmək, onlarla vidalaşmaq lazımdır. Bu da məlum məsələdir.

Bu gün saat 8-ə yaxın burada 700 kran olacaq, bir gündən sonra isə qalaqları təmizləyən kranların sayı 900-ə çatacaqdır.

İndi bütün işlər işguzar mərhələyə qədəm qoymuşdur. Adamlar gecə-gündüz işləyirlər. Enerji təchizatı bərpa olunur. Su çəkilir, salamat qalan binalar qızdırılır. İndi adamları hələlik yerbəyer etmək üçün 300 min nəfərlik isti çadır gətirilmişdir. Əlbəttə, xüsusilə, uşaqların, qadınların qayğısına qalmaq lazımdır. Odur ki, burada Ermənistanda, Gürcüstanda, Stavropol diyarında, Kubanda pansionat və sanatoriyalarda on minlərlə yer boşaldılmışdır. Həmin yerlərdə onları gözləyirlər. Elə indi Leninskandan və Spitakdan adamları göndərməyə başlamışlar. Uşaqlar sinif-sinif, müəllimlərlə, anaları ilə birlikdə gedirlər. Uşaqları xilas etmək üçün olan hər yerdə yardım göstərilməlidir.

Sual: Mixail Sergeyevic, mənə görə bu geniş yardım çayı bir növ qollara ayrılıb hər kəsə çatmır.

M. S. Qorbaçov: Bəli. siz haqlısınız, dünən biz bu məsələni xüsusi olaraq müzakirə etdik. Buraya çox şey göndərilib, həm də bir çoxları heç soruşmadan lazımi yüklər, dava-dərman, ərzaq, isti pal-paltar göndərirlər. Hər şey o qədər çox gəlir ki, indi, hətta hamısını qəbul etmək iqtidarında deyilik. Belə şərtləşdik ki, qərargah respublikalarla əlaqə saxlasın, onlar da öz tədbirlərini qabaqcadan razılaşdırsınlar. İndi burada ərzaq var, çörək bişirirlər, su ilə, çadırlarla təmin edilmişlər. Tibbi yardım göstərilməsi davam etdirilir.

Deməliyəm ki, nazir Çazov başda olmaqla tibb işçiləri bəlkə də hamıdan bacarıqla fəaliyyət göstərmişlər. Mütəşəkkillik getdikcə artır. Bu rayonları bağlamışlar, çünki məlum səbəblərə görə, camaat çoxalmışdır. Yaxın adamlar, qohum əqrəbə axışıb gəlmişlər. Bu isə işlərin genişlənməsinə mane olurdu. İndi hər şey ələ alınmışdır. Məncə, indi qayda-qanun daha çoxdur və nəticə daha tez görünəcəkdir. Əlbəttə, adamları şəhərlərin gələcək taleyi maraqlandırır.

Bu məsələ müzakirə olunmuş və nəzərdən keçirilmişdir. Əlbəttə, biz bu şəhərləri dirçəltməliyik. Mən bunu ölkənin rəhbərliyi adından şəhərlərin hamısının adamlarına dedim ki, qoy bilsinlər. Bu yerlər onların qədim torpağıdır, bu yerlərdə kök salıblar, bütün nəsilləri burada yaşayıblar. Başa düşürük ki, adamlar suala cavab almalı idilər. Yeri gəlmişkən deyim ki, iki gün əvvəl N. İ. Rijkov bütün respublikaların nümayəndələrini buraya dəvət etmişdi və onlar iki ildə hər şeyi bərpa etməyi öhdələrinə götürmüşlər, həm də bu, onların öz təklifidir. Şəhərləri də, qəsəbələri də, müəssisələri də bərpa edəcəklər. Axı, müəssisələr də dağılmışdır. Hər şey bərpa ediləcəkdir ki, adamlar buraya qayıdıb normal yaşaya bilsinlər.

Əlbəttə, tələf olan insanları qaytarmaq mümkün olmayacaq. Heyf, çox heyf bu adamlara. Lakin sınaq anlarında mən erməni xalqının mərdliyini gördüm. Ağlaşma da, göz yaşları da, tələblər də - bütün bunlar gördüklərimizin təsirini zəiflətmirdi. Gördük ki, adamlar heç nəyə baxmadan, hər şeyin təşkil ediləcəyini

gözləmədən necə fədakarlıqla, lazım olduğu kimi çalışır, köməyə gəlmək üçün əllərində olan hər şeydən istifadə edirdilər.

Sual: Biz qonşu kəndlərdə və şəhərlərdə belə mənzərələr gördük: Adamlar çörək bişirir, öz maşınlarının içərisinə, yük yerlərinə yığıb gətirir, elə maşınlardan götürüb paylayırdılar.

M. S. Qorbaçov: Düzdür. Bunu mən də gördüm. İsti kökələri, lavaşları elə maşınlardan paylayırdılar. Ümumiyyətlə, biz bir daha gördük ki, bu xalqın ürəyi nə qədər böyükdür.

Sual: Mixail Sergeyeviç, doğrudan da, üç gündə burada gördüyüm müsibətlərin heç mində birini ömrüm boyu görməmişəm.

M. S. Qorbaçov: Mən belə müsibət görməmişdim. Açığını deyim ki, hətta sizinlə söhbət etmək də mənim üçün çətindir.

Sual: Dünən burada, Yerevanda isə yenə də Dağlıq Qarabağ şüarları eşidilirdi. Belə də korluq olarmı? Burada, doğrudan da, belə bir Bibliya həqiqəti yada düşür ki, əgər kor korun əlindən tutub aparsa, ikisi də uçuşuma yuvarlanar. Axı, bu şüarların heç bir xeyri olmayacaq. Yenə də təzə bəlbəklər törənəcək.

M. S. Qorbaçov: Açığını deməliyəm. Dünən məni bir fakt sarsıtdı. Gecə ikən Leninskəndən əməli məsələlərin müzakirəsi ilə məşğul olmaq, adamların xilas edilməsi, yerləşdirilməsi işlərinin miqyasını genişləndirmək məsələsini, bu fəlakətin aradan qaldırılmasının əməli məsələlərini həll etmək üçün Ermənistan Kommunist Partiyasının Mərkəzi Komitəsinə gəldik. Ermənistanın sakinləri küçədə durmuşdular. Bir yerdə dayandım. Yaxşı söhbət oldu. Adamların hamısı həyəcanlı idi, çox həyəcanlı. Dərd-bəla içində idilər. Onlara dedim ki, adamlara necə bir fəlakət üz verdiyini görüb lap sarsılmışam. Birdən-birə elə Yerevandaca mənə sual verdilər: Bəs münasibətlər necə olacaq, qeyri-rəsmi təşkilatlar ilə dialoqu necə sahmana salacağıq? Yenə də Qarabağ mövzusu ortalığa atıldı. Bilirsinizmi, mən düşüncələrimin hamısını, bəlkə də, hətta kəskin şəkildə dedim. Ən əvvəl dedim ki, dayanın, əl saxlayın. Baxın, azərbaycanlılara da, ermənilərə də necə bir fəlakət üz verib. Görün onları haraya sürükləyirlər, haraya gəlib çatıblar, qan tökülür. İndi belə bir fəlakət baş verib, Ermənistandakı hadisə, erməni xalqının düşar olduğu müsibətlər bütün ölkəni, bütün dünyanı kədərləndirir. Burada, Ermənistan paytaxtında bir nəfər isə məndən soruşur ki, biz qeyri-rəsmi təşkilatlarla dialoqu necə sahmana salacağıq. Görək adam mənəvi simasını nə qədər itirmiş olsun ki, belə deyə bilsin.

Bu gün mən bütün bunları Kirovakanda zəhmətkeşlərə açıqca dedim və onlar mənimlə razılaşıdılar, üstəlik xahiş etdilər: Mixail Sergeyeviç, bütün bunlara son qoymaq lazımdır.

Zənnimcə, özlüyündə Qarabağ problemi var. Onun kökləri var və həmin problem ona görə kəskinləşmişdir ki, Azərbaycanın keçmiş rəhbərliyi hansı mərhələdəsə bu əhaliyə düzgün, Lenin ənənələri ruhunda yaşanmamış, sadəcə olaraq bəzən insan kimi yaşanmamışdır. Bu isə adamları incitmişdir. Biz bunu

pisləyirik. Məhz buna görə də köməyə gəldik, sosial-iqtisadi inkişafa yardım üçün qərar qəbul etdik. Belə kiçik bir vilayət üçün 500 milyon manat vəsait ayırdıq ki, onu abadlaşdırmaq, adamların bütün problemlərini aradan götürmək, həyat şəraiti yaratmaq, mədəniyyət, ana dilinin inkişafı, tədrisi məsələlərini həll etmək, Ermənistanla normal əlaqələr yaratmaq mümkün olsun. Bütün bunlar təbiiidir, bütün bunlar aydındır və belə də olmalıdır. Beləcə də hərəkət etmək, məsələni beləcə də həll etmək lazımdır. Üstəlik, bir çox problemlər yığılıb qalmışdır. Rəhbərlikdən olan yoldaşlarla mən bu yaxınlarda, SSRİ Ali Sovetinin sessiyasından sonra hər iki tərəfdən MK üzvlərini və deputatları birlikdə dəvət etmişdim.

Oturub söhbət etdik. Yüzə qədər adam var idi. Açıqca dedim: Bilirsinizmi, uçurumun kənarındasınız. Bircə addım da atılsa, uçurumdur. Axı, adamlar yanaşı yaşayırlar, iki xalq əsrlər boyu yanaşı yaşamışdır və yaşamalıdır. Onlar bundan sonra necə yaşayacaqlar. Bu barədə düşünən olubmu? Belə bir fikirlə razılaşdılar ki, qarşıda, həqiqətən, uçurum var. Söhbət də bunun başa düşülməsi ruhunda getdi. Razılığa gəldik ki, qoy hər iki tərəf bir müddət Dağlıq Qarabağı necə sakitləşdirmək barədə düşünsün. Amma indi bu vəziyyət bizim fikrimizi əsas məsələdən bir qədər yayındırır.

Deməli, belə bir problem var. Lakin bilirsinizmi, indi Qarabağ mövzusunda əliəyri adamlar, siyasi demaqoqlar, avantüristlər, hətta korrupsiyaya qurşanmış dəstələr istifadə edirlər. Çünki onlar görürlər: yenidənqurma irəliləyir, Ermənistana və Azərbaycana gedib çatır, rəhbərlik dəyişilir, yenidənqurma mövqeləri tutur. Bu isə o deməkdir ki, rəhbərlik bütün bu dəstələrə zərbə endirməyə hazırlaşır. Camaatı əldə saxlayan, qorxudan tüfeyli dəstələrə. Burada qaraköynəklilər, ağköynəklilər, saqqallılar dəstələri yaratmışlar. - Azərbaycanda da, Ermənistanda da deputatlara təzyiq göstərilir, hökumətə təzyiq göstərilir.

Ortaliğa isə Qarabağ şüarlarını atırlar. Azərbaycan tərəfindən - ölsək də, Qarabağı verməyəcəyik. Ermənistan tərəfindən - ölsək də, Qarabağı alacağıq şüarlarını. Qarabağ onların vecinə deyil, onları heç vaxt narahat etməyib. Belələri hakimiyyət uğrunda mübarizə aparırlar, hakimiyyəti əldə saxlamaq istəyirlər - xəlvəti sex sahibləri, fəhlə sinfinin, kəndlilərin və zəhmətkeş ziyalıların hesabına dolanan oğruların hamısı. Məsələ bax, belədir.

Mən bunu Leninskə da, Kirovskə da hamıya dedim. Adamlar da təsdiq etdilər ki, düzdür. Axı, onlar yaxşı bilirlər ki, məhz belədir. Bax, söhbət bu barədə gedir. Amma Azərbaycanda da, burada da belə ünsürlər dil üçün, dogma xalq üçün təəssübkeşlik kimi müqəddəs hissədən sui-istifadə edirlər. Sərhəddə də iki xalqı toqquşdurmuşlar. Söhbət zamanı adamlar açıqca deyirdilər: Mixail Sergeyeviç, axı, biz əsrlər boyu yanaşı yaşamışıq, ailələrimiz yaxın olub.

MK-da o söhbətdən sonra mən, bir qrup deputata yaxınlaşdım, yeri gəlmişkən deyim ki, Ermənistandan idilər.

Gördüm ki, bu sırası adamlar - fəhlələr, kəndlilər məyusdurlar. Yaxınlaşıb dedim ki, mən sizin həyəcan keçirməyinizə, xüsusilə, təəssüflənirəm. Cavab verdilər: Bəli, Mixail Sergeyeviç, o qədər həyəcanlıyıq ki, hətta deputat biletini də qoyub getmək istəyirik. Bütün bunları dayandırmaqda bizə kömək edin. Kəndli isə dedi: Mixail Sergeyeviç, axı, biz əsrlər boyu yanaşı yaşayıyıq, bizim aramızda problem yoxdur, amma görünür, kimlərinsə malı nə vaxtsa, orta q düşüb. Başa düşürsünüzmü, söhbət nədən gedir?

Zənnimcə, onlar məsuliyyətdən yaxa qurtara bilməyəcəklər. Biz bu işə girişmişik, onu sona çatdıracağıq və hər iki respublikanın zəhmətkeşləri ilə birlikdə qayda yaradacağıq. Qarabağ problemi isə öz lazımı yerini tutacaqdır. Adamlar bu torpaqda yaşamağırlar, əsrlər boyu yaşadıkları yerlərdə. Bir alim sübut edir ki, erməni millətinin Qarabağda kökləri var. Digər alim isə eyni dərəcədə müvəffəqiyyətlə sübut edir ki, orada Azərbaycan millətinin kökləri var. Nəzərə alın ki, hamı faktlara, tarixi sənədlərə istinad edir. Bu, nəyə sübutdur? Mən həmin alimlərə deyirəm: Ona sübutdur ki, hər iki xalq həmişə burada yaşamışdır, onlar qaynayıb-qarışmışlar, müəllimləri də eynidir, şagirdləri də. Birgə mahnılar, beynəlmiləl ailələr çoxdur. Adamların başına bu cür oyun açmaq olar?

Araqarışdıranlar siyasi avantüristlərdir və onları elə lənətləmək lazımdır ki, hamı bunu bilsin. Görün, onlar indi nə edirlər. Xalqa bu cür bəla üz verib, onlar isə xalqı qorxudub deyirlər ki, zəlzələ davam edəcək, daha nə bilim nələr olacaq, bu məsələdə guya biz məsuliyyətsiz hərəkət edirik. Halbuki biz buraya SSRİ Elmlər Akademiyasından beş alim çağıraraq soruşmuşuq: sizdə bu cür məlumat varmı? Deyirlər ki, elmi məlumat yoxdur. Amma fəhlələr hər yerdə bizdən soruşurlar. Deyirəm bilirsinizmi, indi elə bir mərkəz yoxdur ki, - hər halda mənə məlum deyil, - zəlzələnin olub-olmayacağını qabaqcadan xəbər versin. Bax, belə mühakimələr yürüdülər. Yaxud ağırlı-acılı bir məsələ: uşaqlar-qadınlar, həmin adamlar indi belə bir şeyə yayırlar ki, uşaqları Rusiyaya aparmaq və onları Ermənistan qaytarmamaq, xalqdan qoparıb ayırmaq istəyirlər. Erməniləri indi Sibirə köçürəcəklər. Görürsünüzmü, belə bir vaxtda nələrlə məşğul olurlar! Soruşuram: Bu adamlar hansı əxlaq qaydası ilə yaşayırlar? Hamı bilməlidir ki, bu dəstələr xalqa, millətə qayğıdan dəm vururlar, amma gör nələrlə məşğul olurlar. Hakimiyyətə can atan dəstələrdir. Bütün qüvvəmizdən, həm siyasi, həm də inzibati qüvvəmizdən istifadə edərək onların qarşısına sədd çəkməliyik.

Qoy cəhənnəm olsunlar, axı, bu torpağın müqəddəratını belələri deyil, təmiz adamlar müəyyən edəcəklər və mən erməni xalqını Mərkəzi Komitə, hökumət adından, bütün sovet xalqı adından əmin etmək istəyirəm ki, onlar bu çətin dövrdə, sınaq anlarında bizim yardımımıza, köməyimizə bel bağlamalıdırlar və bel bağlaya bilərlər. Biz bu fəlakətdən daha möhkəm və sıx birləşmiş halda çıxmaq üçün hər şeyi edəcəyik. Mən gedirəm, lakin N. İ. Rıjkov başda olmaqla komissiya qalır, Slyunkov yoldaş, Yazov yoldaş qalırlar, - SSRİ Nazirlər Soveti

sədrinin üç müavini qalır, onlar bu işi indi bizim başladığımız kimi davam etdirəcəklər (SİTA).

«Kommunist» qəzeti, 13 dekabr 1988-ci il

AZƏRBAYCAN KP MK-DA GÖRÜŞ ZİYAYLILARIN ŞƏRƏFLİ BORCU

Cəmiyyətin intellektual, mənəvi potensialı fəallaşdırılmadan ölkəmizdə inqilabi yenidənqurma müvəffəqiyyətlə gedə bilməz. Partiya ziyalıların xalq qarşısında yüksək məsuliyyətinə ümid bəsləyir. Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Ə. X. Vəzirovun respublikanın mədəniyyət ustaları, alimləri, elmi idarələrinin, yaradıcılıq ittifaqlarının, kütləvi informasiya vasitələrinin rəhbərləri ilə görüşündə söhbət bu əsas mövqelərdən getmişdir.

Görüş M. S. Qorbaçov yoldaşın Yerevandan yola düşməzdən qabaq verdiyi müsahibənin videoyazısının göstərilməsi ilə başlanmışdır. Söhbətin ruhunu erməni xalqına qardaşlıq yardımı əli uzadan sovet adamlarının beynəlmiləçiliyinin M.S. Qorbaçov tərəfindən çox yüksək qiymətləndirilməsi, böyük faciə və kədər anlarında öz rəzil, xudbin məqsədləri nəminə qonşu respublikalar arasında ədavət toxumu səpməyə cəhd göstərənlərə onun lazımcına cavab verməsi müəyyən etmişdir.

Görüşün iştirakçıları demişlər ki, zəlzələ müsibətlərinə məruz qalmış adamlarla öz söhbətlərində Mixail Sergeyeviç Qorbaçov onlara səmimi qəlbədən təsəlli vermiş, dərdlərinə şərik olmuş və qeyd etmişdir ki, təbii fəlakətin nəticələrini tezliklə aradan qaldırmaq üçün hər cür tədbir görülməkdir. Ermənistanın faciəsi bütün sovet adamlarının dərdinə çevrilmiş, Azərbaycan xalqı tərəfindən də ən dərin kədərlə qarşılanmışdır. Razılıq hissi ilə qeyd edilmişdir ki, Azərbaycan sakinləri öz erməni qardaşlarının köməyinə birinci gələnlər sırasında olmuşlar, bundan sonra da onlara yardım və kömək göstərəcəklər. Ziyalılar da özlərinin mühüm vəzifəsini bunda görürlər. Onlar söz və işlə kömək etməyə çalışacaqlar ki, əsrlər boyu yanaşı yaşayan, tarixin hökmü ilə taleləri bir-birinə bağlı olan adamlar nifaq və ədavətə uymasınlar, bunları şərəf və ləyaqətlə aradan qaldırsınlar.

Fəlakətə doğru aparan təhlükəli həddi aşmaq olmaz. Görüşdə qeyd edilmişdir ki, öz millətçilik, xudpəsəndlik, tayfabazlıq mənafeələrini adamların bədbəxtliklərindən üstün tutanların, iki qardaş xalq arasında ədavət toxumu səpməyə çalışanların heç bir hərəkəti həmrəylik hisslərimizə təsir göstərə bilməyəcəkdir. Xalqlarımız bu torpaqda yaşamaı, həm də yanaşı yaşamaıdırlar və bizi heç bir şey ayıra bilməz.

Çıxış edənlər demişlər ki, regiondakı hadisələrlə əlaqədar M. S. Qorbaçovun ifadə etdiyi narahatlıq, təşviş hisslərini Azərbaycan xalqı, onun

ziyalıları yaxşı başa düşürlər. Hakimiyyət uğrunda mübarizə aparan və bu məqsədlə iki xalqın arasını vuran siyasi demaqqoqların, avantüristlərin, korrupsiyaya qurşanmış ünsürlərin əməllərinə sovet rəhbərinin verdiyi partiya qiyməti respublikamızın bütün ictimaiyyəti tərəfindən bəyənilmişdir. Mixail Sergeyevici demişdir ki, bu fəlakətdən daha möhkəm və sıx birləşmiş halda çıxmaq üçün hər şey ediləcəkdir. Onun bu sözlərini ziyalılarımız öz söylərini fəallaşdırmaq, partiya siyasətinin həyata keçirilməsinə, yenidənqurma işinə əzmlə və məqsədyönlü kömək göstərmək tapşırığı kimi qarşılamışlar. Bununla əlaqədar DQMV-də vəziyyətin tamamilə normal hala salınmasının zəruriliyi xüsusi qeyd edilmişdir.

Görüşdə çıxış edərkən Azərbaycan xalq yazıçısı Mirzə İbrahimov, Sov.İKP MK yanında İctimai Elmlər Akademiyası kafedrasının rəhbəri, SSRİ EA-nın müxbir üzvü Cahangir Kərimov, Azərbaycanın xalq yazıçısı Bayram Bayramov, Azərbaycan SSR EA-nın vitse-prezidenti Cəmil Quliyev, Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqı idarə heyətinin birinci katibi, Azərbaycan SSR xalq artisti Aqşin Əlizadə, «Sovet türkologiyası» jurnalı baş redaktorunun müavini Aydın Məmmədov, SSRİ xalq artisti Rəşid Behbudov, Azərbaycan SSR EA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun şöbə müdiri Qasım Qasımzadə qeyd etmişlər ki, əmələ gələn çətinliklərin aradan qaldırılması ziyalıların partiya inamından, işlərin vəziyyətini müdrikliklə qiymətləndirmək və baş verən hadisələri xalqa anlaşıqlı şəkildə izah etmək bacarığından çox asılıdır. Elmi və bədii fəaliyyətlə məşğul olan ziyalılar da məhz beynəlmiləçilik, yekdillik, bütün sağlam qüvvələrin sıx birləşdirilməsi ruhunda hərəkət etməlidirlər.

Görüşdə qeyd olunmuşdur ki, bu yaxınlarda Bakıda və başqa yerlərdə baş vermiş hadisələr bunu bir daha təsdiq etmişdir. Mitinglərin gedişində ziyalılar əsasən özlərini ləyaqətlə göstərmişlər. Görüş iştirakçılarının çıxışlarında tələb edilmişdir ki, özbaşınalıqlar, iğtişaslar törədilməsində təqsirkar olanlar, respublikada yenidənqurma proseslərinə, həyatın normal hala düşməsinə hər cür vasitələrlə mane olmağa çalışanlar məsuliyyətə cəlb edilsinlər.

Haqlı nigrançılıq hissi ilə belə bir sual verilmişdir: Necə yol vermək olardı ki, Pənahov, Hətəmi kimi kəmsavad, ideyaca prinsipsiz, məsuliyyətsiz adamlar meydana çıxsınlar. Ziyalıların bəzi nümayəndələri ayrı-ayrı şüarların və çağırışların nə qədər zərərli, siyasi cəhətdən əsassız, quruluşumuza yabancı olduğunu mitinglərin iştirakçılarına inandırma, məntiqi dəlillə göstərə bilməmişlər. Elələri də olmuşdur ki, çaşıb qalmış, kənarda dayanmış yenidənqurma əleyhdarlarının hərəkətlərini qətiyyətlə dəf etməmişlər. Təəssüf ki, bəziləri dəqiq istiqaməti itirmiş, digərləri ötəri əhval-ruhiyyəyə, emosiyalara qapılmışdılar, bunlar isə məlum olduğu kimi, düz yoldan sapdırır. İğtişasların təşkilatçıları bundan istifadə edərək, şüursuz gəncləri demaqqoqcasına, bəzən də fitnəkarlıq çağırışları ilə öz tərəflərinə çəkməyə cəhd göstərmişlər. Odur ki, daim yadda saxlamaq lazımdır: Xalq üçün bu qədər çox əhəmiyyəti olan hadisələrdən kənarda durmaq olmaz!

Daim adamların içərisində olmaq, onlara nəcib, təsir göstərmək, milli mənlilik şüurunun təzahürləri ilə millətçilik arasında fərqi görmək ziyalıların borcudur. Bütün alimlərimiz, yazıçılarımız, bəstəkarlarımız, rəssamlarımız partiyalı mövqe tutmalı, adamlarla, xüsusən gənclərlə diskussiyalardan, dialoqlardan qaçmamalı, partiyanın siyasətini, yenidənqurmaının məqsədlərini və vəzifələrini geniş zəhmətkeş kütlələrinə izah etməlidirlər. Ölkənin, doğma respublikanın taleyi haqqında elm və mədəniyyət xadimlərinin coşğun və qayğıkeş sözü sənaye müəssisələrində, kolxoz və sovxozlarda, fəhlə yataqxanalarında, tələbə auditoriyalarında getdikcə daha ucadan səslənməlidir. Ziyalıların nümayəndələri Azərbaycan KP MK-nın təşkil etdiyi təbliğatçı qruplarının tərkibinə daxil olmuşlar və onlar əmək kollektivləri ilə tez-tez görüşəcəklər.

Nətiqlər qeyd etmişlər ki, partiya ətrafında sıx birləşmiş Azərbaycan ziyalıları yenidənqurma proseslərində, demokratikləşdirmə və aşkarlıq prinsipləri əsasında cəmiyyət həyatının yeniləşdirilməsi proseslərində bundan sonra da fəal iştirak edəcəklər. Son aylarda respublika partiya təşkilatının gördüyü işə, Azərbaycan KP MK-nın xalqın rifahını yüksəltmək, sosial ədalət prinsiplərini bərqərar etmək xəttinə yüksək qiymət verilmişdir.

Görüş iştirakçıları yaradıcı ziyalılar adından bildirmişlər ki, respublikada geniş sosial-iqtisadi dəyişikliklər və mənəvi yeniləşdirmə proqramını həyata keçirmək işinə yaxından kömək edəcəklər. Azərbaycan kəndinin və xüsusən dağ kəndlilərinin illərdən bəri yığılıb qalmış inkişafı problemlərindən də böyük qayğı hissi ilə söhbət getmişdir. Burada elm və mədəniyyət xadimləri qarşısında geniş fəaliyyət meydanı açılır. Kənd əməkçilərini, gəncləri mədəniyyət sərvətlərinə, sağlam həyat tərzinin möhkəmləndirilməsinə qovuşdurmaq üçün çox iş görülməlidir.

Görüşdə göstərilmişdir ki, bu gün ekoloji problemlərin həlli üçün ziyalıların məsuliyyətindən indi çox danışılır. Lakin insanın mənəvi ekologiyası, onun mənəvi tərbiyəsi məsələsinin də əhəmiyyəti az deyildir.

İndi respublikada Ermənistandan adamların köçüb gəlməsi ilə əlaqədar ciddi vəziyyət yaranmışdır və bu vəziyyət hamını düşündürür. Ziyalı nümayəndələri doğma ocaqlarını qoyub gəlməyə məcbur olmuş adamların yerbəyer edilməsi və məişətinin qaydaya salınması sahəsində böyük operativ iş aparıldığını razılıq hissi ilə qeyd etmişlər. Bu adamların çoxuna qayğı və diqqət göstərilir. Görüşdə göstərilmişdir ki, belə adamlara səmimi, xoş söz demək, əl tutmaq, təsəlli vermək onlara mənzil və isti pal-paltar verməkdən heç də az əhəmiyyətli deyildir.

Nətiqlər cəmiyyətdə mənəvi şəraiti sağlamlaşdırmaq, kadrların sıralarını təmizləmək yolunda Mərkəzi Komitənin, bütün respublika partiya təşkilatının əzmlə ardıcıl apardıqları mübarizəni bəyənərək bu işin daha qətiyyətlə və fəal aparılmasına tərəfdar olduqlarını bildirmişlər.

Tələbə gənclərin iştirak etdikləri son hadisələrlə əlaqədar olaraq görüşdə böyüməkdə olan nəslin tərbiyəsi üçün müəllimlərin məsuliyyəti məsələsi daha kəskin şəkildə qaldırılmışdır. Təəssüf ki, gəncləri tərbiyə edənlərin bəzilərinin mənəvi səviyyəsi hələ çox aşağıdır, nə öz biliyinə, nə də mənəvi keyfiyyətlərinə və ideya inamına görə böyüməkdə olan nəsil arasında işləməyə onların hüququ yoxdur.

Qeyd edilmişdir ki, respublikada elmi fikir səviyyəsinin yüksəlməsinə çalışmaq lazımdır. Bu isə alim kadrların potensialını gücləndirmək kimi problem irəli sürür. Bununla əlaqədar olaraq, məlumat verilmişdir ki, SSRİ Elmlər Akademiyasının rəhbərliyi ilə yenidən qurmaqda respublika Elmlər Akademiyasına yardım göstərmək məqsədilə Bakıya gəlmək niyyətindədir. İctimai fənləri fəallaşdırmaq sahəsində birinci növbəli tədbirlər sırasında Sov.İKP MK yanında İctimai Elmlər Akademiyası alimlərinin qüvvəsi ilə siyasət məsələlərinə, hüquq, mənəvi-əxlaq problemlərinə dair «dəyirmi stol» görüşü təşkil etmək təklif olunmuşdur.

Azərbaycan Elmlər Akademiyası «Elm» nəşriyyatının zəif işi elmi fikrin inkişafını müəyyən dərəcədə məhdudlaşdırır. Burada qayda yaradılmalı, maddi-texniki baza möhkəmləndirilməlidir. Buna təkcə akademiya nəşriyyatının yox, Azərbaycan Dövlətnəşrkomu sisteminə daxil olan bütün başqa nəşriyyatların da ehtiyacı vardır. Bu sahənin rəhbərliyini möhkəmlətmək məsələsi qoyulmuşdur.

Görüşdə göstərilmişdir ki, alimlərimiz, mədəniyyət xadimlərimiz istər ölkə daxilində, istərsə də xaricdə millətlərarası münasibətlərə aid problemlərin müzakirə olunduğu müxtəlif məclislərdə iştirak etmək üçün çox vaxt lazımı təşəbbüskarlıq və əzmkarlıq göstərmirlər. Azərbaycanın Xarici Ölkələrlə Dostluq və Mədəni Əlaqə Cəmiyyəti, xaricdə yaşayan həmvətənlərlə mədəni əlaqə saxlayan «Vətən» cəmiyyəti indi respublikada baş verən sosial-iqtisadi dəyişiklikləri, respublika zəhmətkeşlərinin beynəlmiləl mövqeyini daha fəal təbliğ etməlidirlər. Moskvada Azərbaycan SSR Mədəniyyət Mərkəzinin yaradılmasını sürətləndirmək lazımdır.

Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Ə. X. Vəzirov xalqa, yenidənqurmaya gərəkli olan böyük iş apardıqlarına görə ziyalı nümayəndələrinə öz təşəkkürünü bildirib demişdir: Partiya millətin vicdanı, onun mənəvi ehtiyaclarının ifadəçisi olanlardan bundan sonra da ən fəal yardım və kömək gözləyir. Bu yaxınlarda Bakıda və respublikanın digər şəhərlərində baş vermiş hadisələr zamanı elmi və bədii yaradıcılıqla məşğul olan ziyalılar, yaradıcılıq ittifaqları özlərini ləyaqətlə aparmış, vəziyyəti qaydaya salmaq üçün partiya təşkilatları və sovet orqanları ilə birlikdə az iş görməmişlər.

Bununla birlikdə, bizim gücümüzü də, müəyyən dərəcədə zəifliyimizi də göstərmiş hadisələr hamı üçün ibrət dərsi olmalıdır. Sırr deyildir ki, çaxnaşma təşkilatçıları arasında bir çox elmi işçilər və ali məktəb müəllimləri də olmuşlar.

Bu isə Elmlər Akademiyasında, tədris müəssisələrində ideoloji işin olduqca bağlı-başına buraxıldığını göstərir.

Nə etməli, mənfi təcrübənin özü də bir təcrübədir və bundan müvafiq nəticə çıxarmaq lazımdır. Ziyalılar, xüsusən yazıçılar, alimlər, kütləvi informasiya vasitələrinin işçiləri arasında aparılan işə, onların siyasi cəhətdən mətinləşməsinə etinasızlıq göstərilməsi yaxın keçmişdə respublika partiya təşkilatının fəaliyyətində çox ciddi nöqsanlardan biri idi. Halbuki ictimai rəyin formalaşmasına onların təsiri son dərəcə güclüdür, bax, buna görə də təsir siyasi cəhətdən naşı olan adamlardan irəli gəldikdə çox zərərli olur. Biz vəzifəmizi adamların bu kateqoriyası ilə işi xeyli gücləndirməkdə görürük. Azərbaycan KP MK-da yazıçılarla, rəssamlarla, o cümlədən gənc yazıçılar və rəssamlar ilə bir sıra görüşlər keçirilmişdir, jurnalistlərlə görüşlər müntəzəm keçirilir. Əlbəttə, heç də bütün tədbirlər görülməmişdir. Ziyalılarla iş daim aparılmalıdır və biz bu işlə ən ciddi məşğul olmaq fikrindəyik.

Vəzirov yoldaş demişdir: Həmişə Bakının, Azərbaycanın şöhrəti olmuş beynəlmiləllik ənənələrini dirçəldib inkişaf etdirmək üçün indi biz əlimizdən gələni etməliyik. Biz bu işdə ziyalılarımızın ən fəal iştirakını gözləyirik.

Biz şadiq ki, bugünkü görüşdə yenidənqurma uğrunda mübarizədə ziyalıların rolu və yeri haqqında faydalı, açıq, səmimi söhbət getdi. Bu da sevindirici haldır ki, görüşün iştirakçıları Azərbaycan KP MK-nın respublikada vəziyyəti normal hala salmaq, milli problemləri Lenin prinsipləri əsasında həll etmək, sosialist beynəlmiləlliyi prinsiplərini, sağlam mənəvi şəraiti möhkəmlətmək xəttini bütövlüklə bəyəndilər.

Ziyalılar öz gündəlik işlərində yenidənqurma problemlərinin əməli həlli yollarının axtarışlarına daha çox fikir verməlidirlər. Yenidənqurma proseslərində bütün yaradıcı qüvvələrimiz iştirak edə bilər və iştirak etməlidirlər. Burada potensialımız böyükdür və ondan maksimum istifadə etmək lazımdır.

Axırda Ə. X. Vəzirov demişdir: Biz əminik ki, Azərbaycanın elm, ədəbiyyat və incəsənət xadimləri yenidənqurma uğrunda mübarizəyə layiqincə kömək göstərəcəklər.

Görüşdə R. Y. Zeynalov, S. N. Ələkbərov yoldaşlar, Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti sədrinin müavini E. M. Qafarova iştirak etmişlər (Azərbaycan).

«Kommunist» qəzeti, 16 dekabr 1988-ci il

XALQIN HƏQİQİ MƏNAFEYİNƏ XİDMƏT ETMƏLİ

VƏZİYYƏTİN SƏBATSIZLIĞI VƏ MİLLƏTLƏRARASI ƏDAVƏTİN QIZIŞDIRILMASI KİMLƏRƏ LAZIMDIR

Respublikanın hər bir vətəndaşı üçün baş meydan olan, bir vətənpərvər kimi hər kəsin şüurunda ümumxalq şənliklərinin dərin sevincini, fərəhini, paytaxtın çoxmillətli əhalisinin qardaşcasına sıx birliyini təcəssüm etdirən Lenin meydanı boşalmışdır. İndi heç inanmaq da olmur ki, bu yaxınlarda meydanda ehtiraslar coşur, qızğın müzakirələr, mübahisələr gedir, emosiyalar dalğa-dalğa tüğyan edirdi.

Bəziləri buraya DQMV-də ekstremistlərin azğınlığından, vilayət rəhbərliyinin bu azğınlığa göz yummasından hiddətini ifadə etmək üçün, özlərindən çıxmış başqaları adamların zehmində və qəlbində millətçilik çılgınlığını artırmaq, meydana günlər uzununu davam edən mitinqlərin yorub əldən saldığı vətəndaşların hissiyyatı ilə oynamaq, bir başqaları isə gur emosiya və qəzəb selinin axınlarından istifadə edib xalqın diqqətini və qüvvəsini yenidənqurmanın vacib vəzifələrindən yayındırmaq üçün gəlirdilər; halbuki siyasi fitnəkarların, işbazların və oğruların, möhtəkirlərin, sinfi simasını itirmiş tör-töküntülərin bəd əməllərinə məhz yenidənqurma labüd surətdə son qoya bilər.

Meydanda sovet hakimiyyətinə qarşı, Bakı və Azərbaycan üçün, bütün Zaqafqaziya üçün ənənəvi olan beynəlmilətliliyə qarşı yönəldilən azğın hərəkətlərə qətiyyətlə son qoymaq haqqında çağırışlar ucalırdı, açıq-aşkar qanuna zidd, sosialist beynəlmilətliliyinin ruhuna yabançı olan şüarlar da eşidilirdi. Ağıllı, məntiqə uyğun çıxışlar çox vaxt naşı, məsuliyyətsiz adamların əsəbi qaraqışqırığı içərisində eşidilməz olurdu.

İndi Bakıda və respublikada vəziyyət sabitləşir. Sənaye müəssisələrinin, tikintilərin, nəqliyyatın dolğun ahənglə işləməsi də, ali məktəblərdə, texnikumlarda və ümumtəhsil məktəblərində dərs prosesinin adi məcraya düşməsi də, minlərlə erməninin Azərbaycana, doğma yurd-yuvasına qayıtması da bunu sübut edir. Mitinqlərin və adamların işə çıxmamasının yaratdığı geriliyi tezliklə aradan qaldırmaq üçün bir çox əmək kollektivləri şənbə və bazar günləri də işləyirlər.

Əvvəllər hadisələrin əsl mahiyyətindən o qədər də baş çıxarmayan, guya xalqın mənafeyi uğrunda çalışanların yedəyində gedən adamların getdikcə daha çoxunun gözü açılır.

Qardaş Ermənistanı üz vermiş çox dəhşətli təbii fəlakət Azərbaycan zəhmətkeşlərinin qəlbində dərin kədər hissi oyatmış, onlar bu dərddə ürəkdən şərək çıxmışlar. Əlamətdar haldır ki, respublikanın zəhmətkeşləri hadisədən dərhal sonra əvvəlki incikliyi və ədavəti kənara ataraq, birincilər sırasında erməni xalqına kömək əli uzatmışlar. Azərbaycanın erməni xalqına bu maddi və mənəvi yardımı çoxmillətli sosialist Vətənimizin bütün respublikalarının, diyar və vilayətlərinin

zəlzələdən zərər çəkənlərə göstərdikləri hərtərəfli yardımın və etibarlı köməyin intəhasız gur axınına qoşulmuşdur. Beləliklə, hamımızın, bütün sovet adamlarının bir ailənin üzvləri, mənafelərimizin ümumi olduğunu bir daha yaqin edirik.

Respublikanın normal əmək ahəngini, quruculuq işlərimizi pozmuş hadisələrin səbəbləri üzərində biz hələ uzun müddət düşünməli olacaq, bunun siyasi və mənəvi zərərinə hiss edəcək və aradan qaldırmağa çalışacağıq. Lakin baş vermiş hadisələri elə bu gün, təxirə salmadan təhlil etməli, onların nədən başladığını, bizi təhlükəli həddə gətirib çıxaran amillərin hansı amillər olduğunu, vəziyyəti kimin, necə və nəyin naminə gərginləşdirdiyini araşdırıb tapmalıyıq.

Dağlıq Qarabağ məsələsindən alçaq niyyətlərlə istifadə olunması, icazəsiz mitinqlər və nümayişlər keçirilməsi, xuliqan qrupların azğın hərəkətləri, bəzən adamlara cismani divan tutmaları, adamların şərəfinə və ləyaqətinə qəsd etmələri, şantaj və hədə-qorxular, silah işlədilməsi göstərmişdir ki, istər Azərbaycanda, istərsə də Ermənistanda yenidənqurmaya zidd çıxan böyük qüvvələr vardır. Bu hadisələr partiyanın yenidənqurma xəttinə həmin qüvvələrin müqavimətinin miqyasını və kəskinliyini açıb göstərmişdir.

Cəmiyyətə zidd olan ən müxtəlif sosial ünsürlər xırda burjuaz ideologiyasının, obıvatelçilik, meşşanlıq, hərc-mərclik əxlaqının daşıyıcıları, pulgirlər və varlanmaq hərisləri, xəlvəti iqtisadiyyat və korrupsiyaya qurşanmış tayfaların başçıları, yenidənqurmanı siyasi, iqtisadi, sosial və ideya-əxlaqi cəhətdən sarsıtmaq üçün ümumi əksinqilabi zəmində birləşib möhkəm ittifaq bağlamışlar. Kütlələrin fəallığını faydalı fəaliyyət sahəsindən millətçilik iddiaları, millətlərarası toqquşmalar məcrasına yönəltmək bu ittifaqın istifadə etdiyi təsirli üsullardan biridir.

Səciyyəvi haldır ki, Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında baş verən hadisələr yenidənqurmaya zidd qüvvələrin öz proqramlarını həyata keçirməsi üçün bəhanəyə çevrilmişdir. M. S. Qorbaçovun Mərkəzi televiziyanın və Ermənistan televiziyaının müxbirləri ilə müsahibəsində düzgün qeyd etdiyi kimi, Qarabağ mövzusunda siyasi boşboğazlar, avantüristlər, əliyəri adamlar, bunlardan da artıq dərəcədə korrupsiyaya qurşanmış şəxslər istifadə edirlər. Axı, onlar görürlər ki, yenidənqurma Ermənistana və Azərbaycana gəlib çıxmaqdadır, bu respublikalarda rəhbərlik dəyişilir, yeni rəhbərlik yenidənqurma mövqeyində durur. Bu isə o deməkdir ki, həmin tüfeyli dəstələrin hamısının sonu yaxınlaşmaqdadır. Mixail Sergeyeviç demişdir ki, Qarabağ onların vecinə deyil, onları heç vaxt narahat etməyib. Belələri hakimiyyət uğrunda mübarizə aparırlar, hakimiyyəti əldə saxlamaq istəyirlər.

Müxtəlif fırıldaqlarla bir çox vəzifələr ələ keçirmiş, «xəlvəti iqtisadiyyatın» başçıları ilə əl-ələ vermiş və əmək adamlarının hesabına gen-bol yaşamağa adət etmiş yenidənqurma əleydarları və hökmran mövqelərini, öz nüfuzlarını qoruyub saxlamaq uğrunda mübarizədə heç bir çirkin vasitədən çəkinmirlər. Xalqların iztirabları, ailələrin faciəsi, köçkünlərin ürək ağrısı,

təsərrüfat mexanizminin işindəki pozuntular onların nə vecinə? Onlar milli hisslərlə oynamağın nə kimi ağır nəticələr verə biləcəyini yaxşı bilirlər. Ermənistanda da, Azərbaycanda da heyrətamiz dərəcədə bir-birinə oxşayan şüarlar, tələblər irəli sürülür. Bu şüar və tələblərdə oxşar cəhətlər o qədərdir ki, elə bil eyni ağızdan çıxır. Yerevanda Teatr meydanında və Bakıda Lenin adına meydana baş verən hadisələr dalğa-dalğa ətrafa yayılaraq, yeni-yeni regionları bürüyərək bəzən elə bil əlbir düşünülmüş, diqqətlə razılaşdırılmış ümumi ssenari üzrə inkişaf edirdi.

Bu hadisələrdə açıq-aşkar adamları həyəcanlandırmaq, çaşdırmaq, ehtirasları daha da qızıqdırmaq məqsədilə cürbəcür uydurmalar və şayiələr yayılmasının yaxşı sahmanlanmış sistemi nəzəri cəlb edir. Övvəlki illərdə başqa metodlarla olsa da, adamların canına vahimə salan və onları bir-birinə yadlaşdıran qüvvələrin tanıdığımız dəst-xətti burada da görünür.

Bakıda meydana toplaşanların ilk günlərdəki narazılığı, SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin bu il iyulun 18-də qəbul etdiyi qərarların yerinə yetirilməsi haqqında onların çağırışları haqlı idi. Lakin çox keçmədən ultimatum xarakterli tələblər, hətta hədə-qorxular üstün gəlməyə başladı. İrəli sürülən tələblərin xeyli hissəsi reallıqdan son dərəcə uzaq idi, sağlam düşüncəyə, sosialist həyat tərzinin ideya, mənəvi təməlinə zidd idi.

Meydanda kütləyə kimlər başçılıq edirdilər, onlar hansı ideyaları ortaya atıb adamları qızıqdırırdılar? Leytenant Şmidt adına maşınqayırma zavodunun tokarı olan Nemət Pənahov mitinglərdə liderliyi çox tez bir zamanda ələ almışdı. O, meydana toplaşanların əksər hissəsinin xoşuna gəlirdi, axı, iri, sanballı bir müəssisənin fəhləsi idi, ilk çıxışlarında özünü inqilabi dəyişikliklərin, yenidənqurmanın qızgın tərəfdarı elan etmişdi. Tribunada danışarkən kağıza baxmırdı, hər bir dinləyicisini öz həmfikrinə çevirməyə çalışırdı. Tək-tək adamlar başa düşürdülər ki, «yeniləşmənin» ehtiraslı tərəfdarı, «cılğın» Nemət oyuncaq simadır, yenidənqurmaya zidd qüvvələrin, korrupsiyaya qurşanmış tayfaların, respublikada yenidən aqalığ etmək, onu öz mülkü kimi görmək ehtirası ilə yanan qüvvələrin fikrinin ifadəçisidir və onların niyyətlərini həyata keçirməyə çalışır.

Mənəviyyatca pozulmuş təhrikçi, təhlükəli boş-boğaz N. Pənahovun nitqlərində elə çağırışlar və şüarlar irəli sürülürdü ki, bunlar vicdanlı əməkçiləri, bütövlükdə Azərbaycan xalqını hiddətləndirməyə bilməz. Onun nitqlərində həyatını təhlükə qarşısında qoyub zəhmətkeşlərin şərəfini, ləyaqətini və həyatını qoruyan döyüşçülərin, sovet xalqının əsgər oğullarının ünvanına cürbəcür böhtanlar da yağdırılır. Sovet dövlətinin milli siyasəti barəsində alçaq uydurmalar da səslənirdi, SSRİ-nin tərkibindən çıxmaq çağırışları da eşidilirdi. Bu dəlisov tip özünü qədim dastanların qəhrəmanlarına bənzədərək öyünür, dediylə sözlərdən həzz alırdı. «Biz meydana soyuqdan donacağımızdan qorxmuruq. Lazım gəlsə, meydanın ətrafındakı bütün ağacları qıracaq, öz hökumət evini yandıracaq və onun

istisinə qızınacağıq!» Təsəvvür edin, bu sözləri Topxanada ağacların qırılmasından guya hiddətlənmiş adam deyirdi.

Tribunada Pənahovu çox vaxt Hatəmi əvəz edirdi. Bu nadan və mürtəcə şəxs adamları geriyə, orta əsrlərin qayda-qanunlarına səsləyir, kinli, təcavüzkar ruhu şüarlar ortaya atırdı. Hatəmiyə dəfələrlə xəbərdarlıq edilmişdi. Təmkinli olacağına söz verir, lakin tribunaya qalxan kimi yenə iğtişaslara səsləyən qatı təhrikçi kimi, milli ədavət carçısı kimi çıxış edirdi. Bəzən bu nətiqlər adamların bir hissəsinin təkcə emosional yardımını ilə kifayətlənmirdilər. İş o yerə çatmışdı ki, meydana qurulan çadırların birində mitinqin iştirakçıları üçük xüsusi olaraq pul yığılırdı, əvəzində makinada yazılmış qəbzlər verilirdi. «Müvəkillərdən» təkcə biri, Gədəbəy Rayon Soveti İcraiyyə Komitəsi təşkilat şöbəsinin müdiri İ. Ələkbərov rayonun 70-dən çox müəssisə və təşkilatında toplanmış iri məbləğdə pul vəsaitini həmin çadıra gətirmişdi. Respublikanın başqa şəhərlərində və rayonlarında da bu cür əməliyyat aparılmış və həmin işlərin hamısı prinsipsizlik, yolverilməz passivlik göstərən partiya komitələrinin gözü qarşısında baş vermişdi.

İcazəsiz mitinqlərə və nümayişlərə bədxah iştirakət verilməsində yenidənqurmaya zidd qüvvələrin rolundan danışarkən onların mütəşəkkilliyini, düşünülmüş tədbirlərini, sıx birliyini, səbatsız, geri qalmış, azğın və tüfeyli ünsürləri pul ilə ələ almaq imkanlarından geniş istifadə etdiklərini qeyd etmək lazımdır. Cəmiyyətə zidd əməllərin təşəbbüsçüləri əslində bir-biri ilə sıx bağlı olan, bir-birinə yardım göstərən və əl tutan, cinayətkar tayfaların nümayəndələri olmuşlar. Başqa sözlə desək, indiki halda biz bir növ mafiya ilə, mütəşəkkil cinayətkarlığın formalarından biri ilə qarşılaşmışıq.

Gizli deyil ki, əksər hallarda qatı cinayət təşkilatçıları milli ədavətdən öz çirkin əməllərini ört-basdır etmək üçün pərdə kimi istifadə edirlər. Qadağan edilmiş «Krunk» komitəsinin lideri Manuçarov buna bariz misaldır. Məlum olmuşdur ki, o, boğazadək korrupsiya girdabına yuvarlanmış, sadə əməkçilərin dərd-kədəri hesabına varlanmış qatı cinayətkardır, azğın millətçidir. Daha bir əyani misal: Şəkidə iri oğurluqlar və digər çox bəd əməllər üstündə ifşa olunmaq təhlükəsi qarşısında duran mafiya millətçilik ehtiraslarını qızıqsındıran milis idarəsinə, prokurorluğa silahlı basqın təşkil etmişdir ki, özü üçün qorxulu sənədləri oğurlasın.

Bakıdakı «Uşaq aləmi» univermağının zirzəmisində və müəssisədənəknar mühafizə işçilərinin evlərində odlu silahın və döyüş sursatının hansı məqsədlə saxlandığı hələ aydınlaşdırılmalıdır.

Bu faktlar səbatsızlıqdan, gərgin vəziyyətdən istifadə edib ədalət mühakiməsinin sarsıdıcı zərbəsindən özünü qorumağa çalışan cinayətkarların hiyləgər və məkrli niyyətini gündən-günə daha da açıq şəkildə göstərir.

Sumqayıtda fevral hadisələrindən sonra cinayət işlərinin tədqiq olunmasına ittifaq prokurorluğunun böyük qüvvələri, bütün ölkənin yüzdən çox təcrübəli müstəntiqi və əməliyyat işçisi səfərbər edilmişdir. Stepanakertdə və

Yerevanda işləmək üçün xeyli mütəxəssis öz cari işlərindən aralanmağa məcbur olmuşdur. SSRİ Prokurorluğu istintaq şöbəsi nümayəndəsinin qeyd etdiyi kimi, Ermənistanda və Azərbaycanda ekstremistlər və xuliqanlıq edən ünsürlər hər iki respublikada müstəntiqlərin xüsusi qrupları mafiyanın idarəedici mərkəzi ilə bağlanan tellərə toxunduqları zaman yenidən fəallaşmışlar. Lakin ən səriştəli hüquqçular bu hörümçək torunu qırıb dağıtmaq əvəzinə icazəsiz mitinqlərin baş verdiyi günlərdə dava-dalaşları, qarətləri, talanları təhqiq etməyə məcbur olmuşlar.

Ancaq hər halda mafiyanın dediyi olmayacaq. O, böyük ziyan vurmuşdur, lakin əvvəl-axır məğlubiyyətə düşərdi, çünki hökmünü xalq özü vermişdir. Qoy yenidənqurmanın düşmənləri, hər cür qatı millətçilər və ekstremistlər ümid bəsləməsinlər ki, topladıqları və ruhlandırıdqları dəstə axıradək davam gətirəcək, qisas almağa cəhd göstərəcəkdir. Cinayətkar qüvvələr üzərinə hücum getdikcə güclənir, bu hücumun ümumxalq cəbhəsi genişlənir. Cinayət işlətməmiş, sosialist nailiyyətlərimizə qəsd etmiş adamların heç biri məsuliyyətdən yaxa qurtara bilməyəcəkdir.

Durğunluq illərində irəli çəkilməmiş və bürokratlaşmış idarə işçiləri yenidənqurmaya zidd qüvvələrlə əslində əlbirdirlər. Onlar öz imtiyazlarından və adət etdikləri mühafizəkar amirlik-inzibatçılıq metodlarından ikiəlli yapışıbmışlar. Ekstremal vəziyyətdə kadrların bir hissəsi partiyalılıq, vətəndaşlıq, mərdlik, siyasi yetkinlik sınağından çıxıb bilməmiş, hətta ən adi insan alicənablığı göstərə bilməmişlər. Onların bəziləri özünü itirmiş, qorxaqlıq etmişlər. İğtişaların ilk kəskin əlamətləri özünü göstərən kimi Şəki Şəhər Partiya Komitəsinin birinci katibi H. Rəcəbov vəziyyəti düzəltmək üçün çıxış yolu tapa bilməmiş, sonra isə biabırcasına qaçıb aradan çıxmışdır. Naxçıvan MSSR-in və Kirovabadın partiya təşkilatlarının katibləri də lazımi səviyyədə durmamışlar. Gədəbəy Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi Z. İsgəndərovun Bakıya qoydurduğu maşın yalnız atəşə tutulduqdan sonra Kirovabadda hərbi keşikçi dəstəsi tərəfindən dayandırılmışdır. Axtarış zamanı tapılan pulun məbləği katibin çoxillik əmək haqqında artıq idi və məlum deyil ki, hansı məqsədlər üçün nəzərdə tutulmuşdu.

Biz bilirik ki, ən çətin günlərdə respublika müəssisələrinin əksəriyyəti fasiləsiz işləmişdir və onların əmək kollektivləri ekstremistlərin tələblərini qətiyyətlə rədd etmiş, ermənilərin işdən çıxarılmasına yol verməmişlər. Lakin prinsipsiz, ideya cəhətdən səbətsiz, mənəvi mövqeyi zəif rəhbərlər də az olmamışdır.

Qanunsuz əməllərə, o cümlədən millətlərarası zəmində mənfi hərəkətlərə yol vermək üstündə təkcə Bakıda 213 kommunist, o cümlədən 130 rəhbər işçi partiya məsuliyyətinə cəlb edilmiş, 13 nəfər partiya sıralarından xaric olunmuşdur. 715 nəfər, o cümlədən 138 rəhbər işçi intizam tənbehi qaydasında cəzalandırılmış, 121 nəfər işdən azad edilmişdir.

Hüquq mühafizə orqanları işçilərinin xeyli hissəsi də özünü itirmiş, çaşqınlıq göstərmiş, hadisələrin yedəyində getmişdir. Qanunçuluğun, asayişin,

vətəndaşların təhlükəsizliyinin keşiyini çəkməli olan bu orqanlar indi mənəvi müflislərdən, nüfuzdan düşmüş işçilərdən təmizlənir. Daxili İşlər Nazirliyinin, Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin müxtəlif pillələrinin, məhkəmənin, prokurorluğun möhkəmləndirilməsi prosesi gedir, xalq drujinalarının möhkəmləndirilməsi və fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi üçün tədbirlər görülür.

Elmdə və mədəniyyətdə inhisar mövqeyi tutmaq iddiasında olan dissertasiyalarını və yalançı elmi əsərlərini yazarkən əsas götürdükləri köhnə ehkamlardan hələ də əl çəkə bilməyən, xalq təsərrüfatı və ideoloji sahə üçün heç bir faydası olmayan əsərlərinə görə adəti üzrə aldıkları yüksək maaşları itirmək istəməyən bəzi ziyalılar da xalqın həqiqi mənafeyinə əsla uyğun gəlməyən işlər görmüşlər. Peşə məhdudiyyəti və ümummədəni səviyyəsizlik çox vaxt müstəsnalıq əqidəsi ilə yanaşı durur, bu isə əksər hallarda milli təkəbbürə çevrilir.

Belə bir fakt təsadüfi sayıla bilməz ki, ötən mitinqlər zamanı V. İ. Lenin adına meydanın tribunasında lovğalıqla özünü «fəhlə sinfinin nümayəndəsi» adlandıran N. Pənahov ilə «aktual tələblərin» qarçıları o cümlədən ziyalıların nümayəndələri də tez-tez yanaşı dururdular. Özlərini xalqın arzu və istəklərinin ifadəçisi hesab edən, «millətin vicdanı» olduqlarını düşünən bu adamlar istər-istəməz öz adları və nüfuzları ilə təhrikçilərin və onların arxasında duran iğtişaş təşkilatçıların mövqeyini möhkəmləndirirdilər. Bəzi mədəniyyət xadimlərinin nitqləri, təkəbbürlü mülahizələri çox vaxt erməni ekstremistlərinin təhrikçi çağırışları ilə həmahəng səslənirdi.

Görəsən bəzi ziyalılar dekabrın 5-də emosiyaların coşması üçün, xuliqanlıq, hətta vandalizm hərəkətləri üçün özlərinin də bilavasitə və ya dolayısı ilə məsuliyyət daşıdıqlarını düşünmüşlərmə? Cızığından çıxmış cavanlar evlərin pəncərələrini və mağazaların vitrinlərini sındıranda, müəssisələrdə talançılıq edəndə, avtomaşınları çevirəndə və yandıranda, avtobusların və taksi maşınlarının sürücülərini və sənişinlərini döyəndə bu ziyalılar həmin hərəkətlərə laqeyd baxa bilmişlərmə? Axı həmin xuliqanların arasında «aclıq elan etmiş» adamlar kimi meydana xüsusi çadırlarda qalan gənclər də vardı.

Xalqın mənəvi tərbiyəçisi olmaq əvəzinə ziyalıların bir hissəsinin tutduğu bu mövqe – respublika Elmlər Akademiyası ümumi yığıncağının Sov.İKP MK Siyasi Bürosuna, SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə, Azərbaycan KP MK-ya və Azərbaycan SSR Ali Sovetinə müraciətinin mətnində öz əksini tapan mövqe təəccüb doğurur və qətiyyətlə pislənməyə layiqdir. Alimlər özlərinin müraciətində bir tərəfdən «Azərbaycanda və Ermənistan da baş verən, inqilabi yenidənqurma yolunda ciddi maneəyə çevrilən, millətlərarası münasibətlərə, ölkəmizin beynəlxalq nüfuzuna çox böyük xələl gətirən hadisələrin inkişafından ciddi narahat olduqlarını» bildirirlər. Digər tərəfdən onların tələblərinin bir çoxu əslində qeyri-əməli xarakter daşıyır, bu günün reallıqlarından uzaqdır.

Yenidənqurmaya zidd olan, millətlərarası ədavəti qızıqsıran qüvvələrin fəaliyyətinin qiymətləndirilməsinə birtərəfli münasibət də səsiyyəvidir. Müraciətin

müəllifləri Ermənistanda və DQMV-də fəaliyyət göstərən ekstremistləri tənqid edir, lakin Azərbaycanda millətçilik ehtiraslarını qızıqsıdaranların təqsirinin bundan heç də az olmadığı barədə bir kəlmə də danışmırlar, bu isə mülayim desək, prinsipsizlikdir.

Respublika Elmlər Akademiyası XVIII partiya konfransının qərarında da həmin yetkinlik hiss olunmur. Qərar alimlər kollektivində sağlam şərait təmin edilməsi üçün mənəvi və siyasi məsuliyyət daşılmalı olan bəzi kommunistlərin ideyaya yetkin olmadığını nümayiş etdirir.

Bakıda keçirilən icazəsiz mitinqlərin bəzi iştirakçılarının çıxışlarında bir qüsurlu mövqe labüd surətdə cəfəngiyata aparıb çıxarırdı - onlar ultimatum şəklində məsələ qoyurdular ki, Dağlıq Qarabağın muxtar vilayət statusu ləğv edilməlidir. Mənası ört-basdır edilməyən bu tələb partiya və dövlət qərarlarına tamamilə ziddir. Qərarlarda açıqca göstərilmişdir ki, SSRİ-nin tarixən təşəkkül tapmış milli-dövlət quruluşunun pozulması yolverilməzdir. Muxtar vilayət statusunun ləğv edilməsi tələbi əslində qanunsuz təşkilatlar olan «Qarabağ» və «Krunk» təşkilatlarının pozucu çağırışları ilə səsləşir.

Azərbaycanda və Ermənistanda icazəsiz mitinqlərin və nümayişlərin, yenidənqurmaya zidd qüvvələrin bu tədbirlərə böyük təsirinin ən mənfi nəticəsi budur ki, həmin zərərli tədbirlərə ümumtəhsil və texniki peşə məktəblərinin şagirdləri, tələbə gənclər cəlb edilmişdilər. Ekstremistlər uşaqların, gənclərin hələ formalaşmış yetkinləşməmiş şüurlarında millətçilik, millətlərarası ədavət toxumu səpməyə, onlara yanlış ideya, hüquq və əxlaq anlayışları aşılamağa çalışır, onları düşüncəsiz hərəkətlərə təşviq edirlər. Beynəlmiləlçilik ənənələrinə qarşı bu təxribatın miqyasını, gənclərimizin yaşadıkları və tərbiyə olunduqları şəraitə vurulan zərərin miqyasını, möhkəm bel bağladığımız, Oktyabr işini davam etdirənlərin layiqli yeni nəsl kimi yetişəcəyinə ümid bəslədiyimiz, bu gün həyata keçirilən yenidənqurma estafetini daha da irəli aparmalı olan nəslin psixologiyasına, əxlaqına, hisslərinə təsir göstərən millətçilik zəhərinin necə dərinə işlədiyini təsəvvür edəndə adam dəhşətə gəlir.

Yaranmış mənfi şəraitdə kütləvi informasiya və təbliğat vasitələrinin üzərinə son dərəcə böyük məsuliyyət düşür. Onlar ən böyük partiya prinsipliliyi ilə hərəkət etməlidirlər. Açıqını demək lazımdır ki, televiziya və radio, habelə bəzi qəzetlər qarşılarında duran vəzifələrin öhdəsindən gələ bilməmiş, bir çox hallarda regiondakı hadisələr haqqında düzgün informasiya verməmiş, hadisələrin üstünü vurmamaq taktikası yeritmiş, durğunluq dövrünün təbliğat üsullarından biri olan quru ibarələrle, xalqların dostluğunu və sıx birliyini möhkəmləndirmək haqqında sönük çağırışlarla adamları arxayınlaşdırmışlar. Qəzet səhifələrində, radio və televiziya da əhalini çaşıdaran, istər müsahibə verən və mikrofonla çıxış edən adamların, istərsə də verilişlərin və məqalələrin müəlliflərinin özlərinin siyasi nəşliliyini nümayiş etdirən materiallar getmişdir. Bu ciddi nöqsanlar gərginliyin

azalmasına yox, artmasına səbəb olur, yenidənqurmaya müqavimət üçün fəallaşan qüvvələrin dəf edilməsini zəiflədirdi.

Respublika televiziyası və radiosunun bir sıra verilişləri siyasi kasadlığın, dayazlıqdan irəli gələn laqeydliyin nəticəsi olmuşdur. Təhrikçi çağırışlar irəli sürülən mitinqin şərhə və izahatsız translyasiya edilməsi çox kobud səhv idi.

Mürəkkəb şəraitdə respublika komsomolu Mərkəzi Komitəsinin gənclər üçün buraxılan mətbuat orqanları da özünün böyüməkdə olan nəslin tərbiyəçisi rolunu oynaya bilməmişdir.

Azərbaycan KP MK respublika kütləvi informasiya vasitələrinin işində ciddi nöqsanlar haqqında məsələ müzakirə etmişdir. Qeyd olunmuşdur ki, kütləvi informasiya vasitələri ölçülüb-biçilmiş və ağıllı mövqedən bəzən uzaqlaşmış, bir sıra materiallar ehtirasların qızışmasına, vəziyyətin kəskinləşməsinə səbəb olmuşdur. «Molodyoj Azerbaydjana» qəzetinin səhifələrində məsuliyyətsiz, təhlükəli bəyanatlarla çıxış edən təsadüfi müəlliflərə yer verilmişdir. «Azərbaycan pioneri» qəzetində məktəbləri icazəsiz mitinqlərdə iştirak etməyə çağıran reportaj dərc olunmuşdur.

Bəzi mədəniyyət xadimlərinin televiziya və radio ilə çıxışları, ideoloji cəhətdən zərərli, konyunktur xarakter daşıyan ayrı-ayrı televiziya və radio verilişlərində icazəsiz mitinqlərdə səslənən ultimatum şəkilli tələblər əslində müdafiə olunmuşdur. Bir sıra sahə qəzetləri və çoxtirajlı qəzetlər kobud səhvlərə yol vermişdir.

Siyasi cəhətdən səhv materiallar dərc edilməsi, hadisələrin qərəzli işıqlandırılması üstündə «Molodyoj Azerbaydjana» qəzetinin redaktoru N. Nəcəfova uçuş vərəqəsinə yazılmaqla şiddətli töhmət elan edilmişdir. O, vəzifəsindən azad olunmuşdur. «Azərbaycan pioneri» qəzetinin redaktoru Ə. Balayev, Azərbaycan SSR Dövlətteleradio Komitəsinin sədri E. Quliyev, onun müavinləri F. Tarıverdiyev və A. Babayev də ciddi partiya məsuliyyətinə cəlb edilmişlər.

Yenidənqurmaya zidd qüvvələrin hər cür cidd-cəhdlərinə baxmayaraq cəmiyyətimizin həyatının bütün cəhətlərinin inqilabi yolla yeniləşdirilməsi, yenidənqurma işi güclənir. Durgunluq illərinin ağır mirasının kökündən ləğv edilməsi, sosial-iqtisadi və mənəvi inkişafın keyfiyyətə yeni pilləyə qaldırılması prosesi dönməz prosesdir.

XIX Ümumittifaq partiya konfransının, Sov.İKP MK plenumlarının qərarlarında ölkənin kommunistlərinin, zəhmətkeşlərinin mübariz fəaliyyət proqramı əks etdirilmişdir. Azərbaycanda və Ermənistanda yaranmış mürəkkəb vəziyyətin nəticələrinin ləğv edilməsində DQMV-nin sosial-iqtisadi inkişafını sürətləndirmək üçün partiya və hökumətin qəbul etdikləri qərarların birinci dərəcəli əhəmiyyəti vardır.

Ölkənin ali dövlət hakimiyyəti orqanının rəyasət heyətinin iclasında, SSRİ Ali Sovetinin Azərbaycandan və Ermənistandan olan deputatları ilə

Sov.İKP MK-da görüşdə, Ermənistan SSR-dəki müşavirlərdə Sov.İKP MK-nın Baş katibi, SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri M. S. Qorbaçovun çıxışları, Mərkəzi televiziyanın və Ermənistan televiziyaşının müxbirləri ilə müsahibəsi böyük ruhlandırıcı və təşkilədiçi təsir qüvvəsinə malikdir. Zəlzələnin nəticələrinin ləğv edilməsi üzrə Sov.İKP MK Siyasi Bürosu komissiyası - SSRİ Nazirlər Sovetinin sədri N. İ. Rıjkovun başçılıq etdiyi komissiya öz fəaliyyətində işgüzarlıq, qətiyyət, operativlik və yüksək humanizm nümayiş etdirir.

Hazırda Azərbaycan partiya təşkilatının, Azərbaycan KP MK-nın fəaliyyətində yenidənqurma istiqamətində qəti dönüş baş verməkdədir. Respublikanın partiya komitələri və təşkilatları, kommunistləri mənfi proseslərin və pozuntuların aradan qaldırılması, Azərbaycanın iqtisadi və sosial həyatının təzələnməsinə, onun ictimai tərəqqinin ön mövqələrinə çıxmasına yol verməmək, bu işin sürətini azaltmaq üçün hər cür yalana və alçaq metoda əl atan mühafizəkar ünsürlərin quduzcasına müqavimətinin dəf edilməsi naminə getdikcə daha çox qüvvə sərf edirlər.

Partiya komitələrinin, xalq deputatları sovetlərinin, ictimai təşkilatların fəaliyyətinin üslubu dəyişir, yeni məzmun kəsb edir. Azərbaycan KP MK, respublikanın partiya təşkilatları Leninin ənənələrinə sadıq qalaraq özlərinin bütün fəaliyyətində kütlələrin təcrübəsinə arxalanmağa, ictimai rəyi mütəxəssislərin, partiya, müharibə və əmək veteranlarının məsləhətlərini nəzərə almağa, aşkarlığın təsirindən geniş istifadə etməyə çalışırlar. Partiya komitələrində iqtisadiyyat və mədəniyyətin müxtəlif sahələrinin işçiləri ilə görüşlər keçirmək ənənəyə çevrilmişdir. Azərbaycan KP MK-da sənaye və kənd təsərrüfatı qabaqcılları ilə, alimlərlə, xalq təhsili işçiləri ilə, gənclərlə, qadın fəallarla, ədəbiyyat və incəsənət xadimləri ilə, kütləvi informasiya vasitələrinin işçiləri ilə müşavirlər və görüşlər keçirilmişdir. Azərbaycan KP MK bürosu üzvlərinin, respublika baş idarələri və təşkilatları rəhbərlərinin şəhərlərdə və rayonlarda, əmək kollektivlərində təşkil edilən müntəzəm görüşlərində respublikanın həyatının ən aktual məsələləri müzakirə olunur, cari və perspektiv vəzifələri yerinə yetirməyin ən yaxşı yolları müəyyənləşdirilir.

Kadr korpusunu qətiyyətlə təzələmək, təşəkkül tapmış tayfaları dağıtmaq, layiq olmadığı vəzifələri tutan, yenidənqurmaya müqavimət göstərən, kütlələr arasında hörmətdən və nüfuzdan düşən, əxlaqa zidd hərəkətləri ilə özünü ləkələyən şəxslərdən xilas olmaq xətti götürülmüşdür.

Azərbaycan KP MK respublikanın sosial-iqtisadi inkişafı konsepsiyasını irəli sürmüşdür. Bu konsepsiyanın əsas müddəaları strateji vəzifələrin və məsələlərin təmin edilməsinə yönəldilmişdir. Sənədin səciyyəvi xüsusiyyəti onun aşkar sosial xarakter daşmasıdır.

Mənzil problemi ən kəskin problemlərdən biri olaraq qalır. «Mənzil» adlanan kompleks proqram bu problemin həllinə xidmət edir. İndi «Sağlamlıq»

proqramı hazırlanmaqdadır, ekoloji vəziyyətin kökündən yaxşılaşdırılması üçün tədbirlər kompleksi həyata keçirilir.

Xalqın mədəniyyətinin təzələnməsi, yüksək mədəniyyətin və saf əxlaqi prinsiplərin bərqərar edilməsi də vacib fəaliyyət sahəsidir. Respublikanın partiya və dövlət orqanları Azərbaycan dilinin, ədəbiyyatının və insəsenətinin, mütərəqqi xalq adətlərinin, ənənələrinin, bayramlarının inkişaf etdirilməsinə yönəldilən konkret tədbirlər həyata keçirirlər.

Azərbaycan dilinin qayğısına qalan partiya və sovet orqanları milli-rus ikidilliyinin inkişafına daim diqqət yetirirlər. Respublikada geniş zəhmətkeş kütlələrinin millətlərarası ünsiyyətin, xalqların mədəni nailiyyətlərinin, ümumsovet mədəniyyəti və dünya mədəniyyəti sərvətlərinin qarşılıqlı mübadiləsinin mühüm vasitəsi olan rus dilini öyrənməsini yaxşılaşdırmaq məqsədi daşıyan tədbirlər görülür.

Milli inkişaf və millətlərarası ünsiyyət mədəniyyəti, vətənpərvərlik və beynəlmiləçilik tərbiyəsi problemlərinə diqqətin artırılması bu gün çox mühüm vəzifədir. İndi uzun illər boyu bəsitləşdirilmiş və rəsmiyyətçilik mənəşində sıxılmış beynəlmiləl tərbiyə işini «yaxşılaşdırmaqdan» və ya «təkmilləşdirməkdən» söhbət gedə bilməz. Söhbət ancaq partiyanın ideoloji fəaliyyətinin bu mühüm istiqamətini keyfiyyətcə yeni səviyyəyə qaldırmaqdan getməlidir. «Millətlərarası mənafe üçün canıyananlıq edənlər»in məsuliyyətsiz hərəkətlərinin və saxta bəyanatlarının gənclərin beynəlmiləçilik şüuruna vurduğu zərərin ləğv edilməsi qeydinə qalmaq lazımdır. Azərbaycanın partiya təşkilatının, fəhlə sinfinin, zəhmətkeşlərinin tarixi beynəlmiləçilik ənənələri ilə zəngindir. Bu ənənələri öyrənmək və onlardan hər vasitə ilə istifadə etmək, onları dirçəltmək, yenidənqurma strategiyasının vəzifələri və tələbləri ruhunda yeni məzmunla zənginləşdirmək lazımdır.

Heç bir şübhə yoxdur ki, respublikanın kommunistləri, vətəndaşları günün bu vacib vəzifəsinin yerinə yetirilməsinə ürəkdən qoşulacaqlar, beləliklə, gələcək nəslin mədəni simasına güclü təsir göstərəcəklər. SSRİ-nin bütün xalqlarının sərbəst inkişafının və tərəqqisinin təməli kimi sovet cəmiyyətinin sıx birliyinə, sosialist Vətənimizin qüdrətinin möhkəmlənməsinə xidmət edən nə varsa, hamısını qoruyub artırmaq bizim vətənpərvərlik borcumuzdur. Sovet xalqlarının birliyi indiki və gələcək müvəffəqiyyətlərimizin rəhnidir.

«Kommunist» qəzeti, 23 dekabr 1988-ci il

**DAİMİ YAŞAYIŞ YERLƏRİNİ TƏRK ETMİŞ VƏTƏNDAŞLARA
AZƏRBAYCAN VƏ ERMƏNİSTAN KOMMUNİST PARTİYALARI
MK-LARININ, AZƏRBAYCAN SSR VƏ ERMƏNİSTAN SSR
ALİ SOVETLƏRİ RƏYASƏT HEYƏTLƏRİNİN VƏ NAZİRLƏR
SOVETLƏRİNİN MÜRACİƏTİ**

Əziz qardaşlar və bacılar!

Bu kədərli, ağır günlərdə sovet xalqı, bütün dünyanın xeyirxah adamları Ermənistanda zəlzələdən zərər çəkmiş adamları xilas etmək üçün, təbii fəlakətin vurduğu yaraları sağaltmaq üçün əllərindən gələni əsirgəmirlər.

Zaqafqaziyadakı ən yaxın qonşulardan, ucsuz-bucaqsız çoxmillətli Vətənimizin hər yerindən, planetin hər tərəfindən kömək gəlir. Zərər çəkənlərin, onların qohumlarının və yaxın adamlarının dərin kədərinə şərik olmaq, təbii fəlakətin nəticələrini aradan qaldırmaqda konkret tədbirlər müəyyən etmək üçün M. S. Qorbaçov Ermənistana gəlmişdi. Onun söhbətləri və görüşləri adamların qəlbində inam oyatdı ki, onların kədəri təkcə onların müsibəti deyildir, erməni xalqının dərdi və qayğısı bütün sovet adamlarının dərdi və qayğısıdır.

Nəçə əsrdir ki, Azərbaycan və erməni xalqları yanaşı yaşayırlar. Tarixin hökmü belə olub. Bütün bu müddət ərzində onlar həmişə sevinc və kədərlərini, duz-çörəklərini bölüşmüş, çətinlikləri birlikdə aradan qaldırmışlar.

Lakin, təəssüf, hətta bu ümumxalq kədərli günlərində də elə ekstremistlər, təhrikçilər, abırsız-həyasız adamlar tapılır ki, onlar azərbaycanlıları və erməniləri milli ədaviti, düşmənçiliyi qızışdırmağa çağırırlar. Bizim bir-birimizdən ayrı düşməyimiz ancaq yenidənqurma və demokratiya əleyhdarlarının xeyrinədir, onlar sosial ədalətə, respublikaların həyatının yeniləşdirilməsinə doğru irəliləyişi yavaşıtmaq istəyirlər. Ailələr dədə-baba yurdlarını tərk etməyə vadar olmuşlar. Ermənistandan Azərbaycana və Azərbaycandan Ermənistana köçənlərin sayı olduqca çoxdur. Gözlənilməz çətinliklər meydana çıxmışdır: minlərlə adamı yedirib-içirmək, yerbəyer etmək gərəkdir, uşaqlara məktəb, böyüklərə iş, hamıya əmin-amanlıq və sakitlik gərəkdir.

Əgər insan kortəbii qüvvələr qarşısında hələlik acizdirsə, millətləri bir-birindən ayırmağa çalışan qara qüvvələri biz ram etməyə borcluyuq.

Azərbaycanın və Ermənistanın partiya və sovet orqanları regionda şəraitə sağlamaqlaşdırmaq üçün ardıcıl tədbirlər həyata keçirirlər. Biz yol verməməliyik ki, milli ehtiraslar coşub idraka üstün gəlsin. Yaranmış münafişəni aradan qaldırmağın yolu bir-birindən təcrid olunmaqda və bir-birinə qarşı durmaqda deyildir, mənafelərə qarşılıqlı hörmətdədir, bir-birinə güzəştə getməyə can atmaqdadır.

Bu günlər rayonların rəhbərləri köçkünlərin öz doğma yurdlarına qayıtmasına imkan yaratmaq üçün birlikdə tədbirlər müəyyən edirlər.

Əziz yoldaşlar! Biz sizi məsuliyyətsiz adamların iğtişaşlar törətmək, millətlərarası ədavəti qızıqdırmaq, qorxunc şayiələr yaymaq, ehtirasları coşdurmaq cəhdlərini qətiyyətlə dəf etməyə çağırırıq. Hər cür tərəddüdləri, şəkk-şübhələri kənara atın. Qonşularınız, dostlarınız, iş və məktəb yoldaşlarınız sizi gözləyirlər. Xalqlar qardaşlığına qəsd edənlər, ailələri yurdlarından didərgin salanlar, adamları milli əlamətə görə təqib edənlər qanuna tam müvafiq cəza alacaqlar. Əmin ola bilərsiniz ki, iğtişaşların və millətlərarası ədavətin fitvaçıları məsuliyyətdən yaxa qurtara bilməyəcəklər.

Xalqlarımızın ənənələri bizə öyrədir: fəlakət üz verəndə incikliklərin yerini rəğbət və sıx birlik tutmalıdır. Biz vətəndaşların təhlükəsizliyi və Konstitusiyaya hüquqlarının qorunmasına, onların əvvəlki yaşayış və iş yerlərinə qayıtmasına təminat veririk.

Biz hamımız M. S. Qorbaçovun çağırışına qulaq asmalıyıq: daimi yaşayış yerlərini tərk etməyə məcbur olanların tezliklə öz doğma yurduna qayıtması üçün əlimizdən gələni əsirgənməməliyik.

Əziz vətəndaşlar!

Siz öz torpağınızda işləmək həsrətinəsiniz. Doğma dağlar və vadilər üçün darıxırsınız, bağlar əllərinizin hərəkətini gözləyir.

Sizə müraciət edərkən ümidvarıq ki, aqıl-kamalla, təmkinlə hərəkət edəcək və yüksək vətəndaş məsuliyyəti göstərəcək, düzgün qərar qəbul edəcək, xeyirxah niyyətlə, təmiz, açıq ürəklə öz ev-eşiyinizə, doğma yurdunuza, öz əmək kollektivinizə qayıdacaqsınız.

AZƏRBAYCAN KP MK
ERMƏNİSTAN KP MK

AZƏRBAYCAN SSR ALİ SOVETİNİN RƏYASƏT HEYƏTİ
ERMƏNİSTAN SSR ALİ SOVETİNİN RƏYASƏT HEYƏTİ

AZƏRBAYCAN SSR NAZİRLƏR SOVETİ
ERMƏNİSTAN SSR NAZİRLƏR SOVETİ

«Kommunist» qəzeti, 4 yanvar 1989-cu il

HAMININ QAYĞISI

Moskvada Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR rəhbərlərinin görüşü olmuşdur. Görüşdə kommunist partiyaları MK-larının birinci katibləri Ə. X. Vəzirov və S. Q. Arutyunyan, ali sovetlərin rəyasət heyətlərinin sədrləri S. B. Tatliyev və Q. M. Voskanyan, nazirlər sovetlərinin sədrləri H. N. Seyidov və F. T.

Sarkisyan, kommunist partiyaları MK-larının ikinci katibləri V. P. Polyaniçko və Y. P. Koçetkov iştirak etmişlər.

Regionda vəziyyətin normal hala salınması ilə əlaqədar bir çox məsələlər müzakirə olunmuşdur. Qeyd edilmişdir ki, vəziyyətin qeyri-sabitliyi tezliklə fəal tədbirlər görülməsini tələb edir. Bununla əlaqədar olaraq millətlərarası münasibətləri normal hala salmaq, iki qardaş xalqın ənənəvi əlaqələrini və dostluğunu dirçəltmək məqsədilə tədbirlərin əlaqələndirilməsi barəsində konkret təkliflər müzakirə edilmişdir.

İndiki mərhələdə köçkünlərin daimi yaşayış yerlərinə qayıtması xüsusilə vacibdir. Azərbaycanlı və erməni ailələrə müraciətlə doğma yurdlarına qayıtmaq barəsində iki respublika rəhbərliyinin birgə çağırışından bu işdə fəal istifadə etmək, bu işi əməli tədbirlərlə, adamların təhlükəsizliyinin etibarlı təminatları ilə möhkəmlətmək lazımdır.

Qeyd edilmişdir ki, müxtəlif səviyyələrdə Azərbaycanın və Ermənistanın partiya, sovet, təsərrüfat orqanları, ictimai təşkilatları arasında əlaqələr qaydaya salınmalıdır.

Şayiələrə və qərəzli yalan xəbərlərə qarşı mübarizə aparmaq lüzumuna xüsusi diqqət yetirilmişdir. Respublikaların rəhbərlərinin qeyd etdiklərini görə, elə məsul məqam başlanmışdır ki, Azərbaycanda və Ermənistan da hadisələrin nəinki bu və ya başqa cür dönüşü, bütövlükdə yenidənqurmanın taleyi, sovet cəmiyyətinin inqilabi yeniləşməsi prosesi də xeyli dərəcədə qətiyyətli və məqsədyönlü tədbirlərdən asılı olacaqdır. Hamımızın borcu bu sınaqda da beynəlmiləçiliyi, yalnız bütün xalqlarımızın səmimi ailəsində cəmiyyətimizin tərəqqisini, onun vətəndaşlarının rifahını təmin edə biləcəyimizə yenilməz inamı qoruyub saxlamaqdır (SİTA).

«Kommunist» qəzeti, 12 yanvar 1989-cu il

SSRİ ALİ SOVETİ RƏYASƏT HEYƏTİNİN İCLASI

Yanvarın 12-də Kremldə Sov.İKP MK-nın Baş katibi, SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri M. S. Qorbaçovun sədrliyi ilə SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclası olmuşdur...

SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyəti Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında yaranmış vəziyyətlə əlaqədar məsələ müzakirə etmiş və bu məsələ barəsində Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Ə. X. Vəzirovun və Ermənistan KP MK-nın birinci katibi S. Q. Arutyunyanın məlumatını dinləmişdir. Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR partiya və dövlət orqanlarının, habelə SSRİ Ali Soveti Millətlər soveti komissiyasının təkliflərini nəzərə almaqla və bu regionda millətlərarası münasibətlərin daha da kəskinləşməsinin qarşısını almaq və vəziyyəti sabitləşdirmək məqsədilə SSRİ Konstitusiyasına uyğun olaraq Ali Sovetin Rəyasət

heyəti Dağlıq Qarabağın Azərbaycan SSR tərkibində muxtar vilayət statusunu saxlamaqla Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində müvəqqəti olaraq xüsusi idarə formasının tətbiqini məqsəduyğun saymışdır (SITA).

«Kommunist» qəzeti, 13 yanvar 1989-cu il

AZƏRBAYCAN SSR-İN DAĞLIQ QARABAĞ MUXTAR VİLAYƏTİNDƏ XÜSUSİ İDARƏ FORMASININ TƏTBİQİ HAQQINDA

SSRİ ALİ SOVETİ RƏYASƏT HEYƏTİNİN FƏRMANI

Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində və onun ətrafında millətlərarası münasibətlərin gərginliyinin davam etməsi ilə əlaqədar olaraq, onların daha da kəskinləşməsinin qarşısını almaq və bu regionda vəziyyəti sabitləşdirmək məqsədilə, Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR partiya və dövlət orqanlarının, habelə Millətlər soveti komissiyasının təkliflərini nəzərə almaqla SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyəti bu məsələni Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti ilə müzakirə edib SSRİ Konstitusiyasının 119-cu maddəsinin 14-cü bəndinə müvafiq surətdə qərara alır:

1. Dağlıq Qarabağın Azərbaycan SSR tərkibində muxtar vilayət statusunu saxlamaqla Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində müvəqqəti olaraq xüsusi idarə forması tətbiq edilsin.

A. İ. Volski yoldaşın sədrliyi ilə Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin xüsusi idarə komitəsi yaradılsın.

İyirminci çağırış Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti xalq deputatları sovetinin və onun icraiyyə komitəsinin səlahiyyətləri Sovetin yeni tərkibinin seçgiləri keçirilənədək dayandırılınsın.

2. Müəyyən edilsin ki, Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətini xüsusi idarə komitəsi bilavasitə SSR İttifaqının ali dövlət hakimiyyəti və idarə orqanlarına tabedir, muxtar vilayətin xalq deputatları sovetinin və onun icraiyyə komitəsinin bütün səlahiyyətlərinə, komitənin sədri isə vilayət xalq deputatları soveti icraiyyə komitəsi sədrinin hüquqlarına və vəzifələrinə malikdir.

Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin yerli dövlət hakimiyyəti və idarə orqanlarına rəhbərlik etmək göstərilən komitəyə tapşırılsın, habelə vilayət xalq deputatları soveti icraiyyə komitəsinin aparatı əməli orqan kimi ona verilsin.

3. Müəyyən edilsin ki, bu fərmanın qüvvədə olduğu dövrdə Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin ərazisindəki ittifaq və respublika tabeli müəssisələr, idarələr və təşkilatlar, habelə onların filialları, sexləri və digər struktur bölmələri Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin rəyi nəzərə alınmaqla SSRİ Nazirlər Sovetinin müəyyən etdiyi məsələlər dairəsi üzrə komitəyə tabedirlər.

Mətbuat, radio və televiziya orqanları, digər kütləvi informasiya vasitələri, nəşriyyatlar, poliqrafiya müəssisələri, daxili işlər orqanları, habelə mədəniyyət, xalq təhsili, səhiyyə müəssisələri və qeyri-istehsal sahəsinin digər təşkilatları tabeliyindən və idarə mənsubiyyətindən asılı olmayaraq komitənin və ya onun vəkil etdiyi şəxslərin bilavasitə rəhbərliyi altında fəaliyyət göstərilir.

Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin ərazisində prokurorluq və məhkəmələr qüvvədə olan qanunvericiliyə və müvafiq surətdə SSRİ Baş Prokurorluğunun, SSRİ Ədliyyə Nazirliyinin və SSRİ Ali Məhkəməsinin müəyyən etdikləri qaydaya əsasən fəaliyyət göstərilir.

4. Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin xüsusi idarə komitəsinə ixtiyar verilsin:

Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti rayon, şəhər, kənd, qəsəbə xalq deputatları sovetlərinin, onların icra və sərəncam orqanlarının səlahiyyətlərini dayandırın, habelə göstərilən yerli sovetlərə seçkilər təyin etsin və onların keçirilməsini təşkil etsin;

ictimai təşkilatların və özfəaliyyət birliklərinin SSRİ Konstitusiyasına və qanunvericiliyinə zidd olan fəaliyyətini dayandırın, yaxud lazım gəldikdə onları buraxsın. Respublika və ya Ümumittifaq orqanları olan həmin təşkilatlar və birliklər bu orqanların razılığı ilə qeydə alınır və ya buraxılır;

lazım olduqda dövlət, təsərrüfat quruculuğu və sosial-mədəni quruculuq məsələləri barəsində SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə, SSRİ Nazirlər Sovetinə, SSRİ nazirliklərinə, dövlət komitələrinə və baş idarələrinə təkliflər verilsin.

5. «Dövlət müəssisəsi (birliyi) haqqında» SSRİ Qanununun 6-cı maddəsinin 2-ci, 3-cü bəndlərinin və 5-ci bəndin üçüncü abzasının və 7-ci maddəsinin qüvvəsi Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin ərazisində müvəqqəti dayandırılın.

6. Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti bu fərmandan irəli gələn müvafiq qərarlar qəbul etsin.

7. Bu fərman 1989-cu il yanvarın 20-dən qüvvəyə minsin.

SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri: **M. QORBAÇOV**

SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin katibi: **T. MENTEŞAŞVİLİ**

Moskva, Kreml, 12 yanvar 1989-cu il

«Kommunist» qəzeti, 15 yanvar 1989-cu il

AZƏRBAYCAN SSR ALİ SOVETİNİN RƏYASƏT HEYƏTİNDƏ

Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti millətlərarası münasibətlərin daha da kəskinləşməsinin qarşısını almaq və Dağlıq Qarabağda vəziyyəti sabitləşdirmək, sosialist qanunçuluğuna əməl etmək və vətəndaşların

Konstitusiya hüquqlarını qorumaq üçün SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin hazırladığı əməli tədbirləri müzakirə edərək, SSRİ Konstitusiyasının 119-cu maddəsinin 14-cü bəndinə müvafiq surətdə SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin nəzərdə tutduğu kimi, Dağlıq Qarabağın Azərbaycan SSR tərkibində muxtar vilayət statusunu saxlamaqla Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində müvəqqəti olaraq xüsusi idarə forması tətbiq edilməsini və Azərbaycan SSR-in DQMV xalq deputatları sovetinin səlahiyyətinin dayandırılmasını bəyənməyi və buna tərəfdar olmağı qərara almışdır.

«Kommunist» qəzeti, 15 yanvar 1989-cu il

ÜMUMİ QAYĞI VƏ ÜMUMİ MƏSULİYYƏT

AZƏRBAYCAN PARTİYA FƏALLARI YIĞINCAĞINDA

Yanvarın 13-də Bakıda Azərbaycan partiya fəallarının yığıncağı olmuşdur. Yığıncaqda DQMV-də və onun ətrafında vəziyyəti normal hala salmaq haqqında Sov.İKP MK-nın göstərişləri və Sov.İKP MK-nın partiyaya, Sovet xalqına müraciəti ilə əlaqədar olaraq Azərbaycan partiya təşkilatının vəzifələri müzakirə edilmişdir. Fəallar yığıncağı Dağlıq Qarabağın Azərbaycan SSR tərkibində muxtar vilayət statusunu saxlamaqla Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində müvəqqəti olaraq xüsusi idarə formasının tətbiq edilməsi haqqında SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin Fərmanını bəyənmişdir. Məruzədə və çıxışlarda qeyd edilmişdir ki, indiki vəziyyətdə ən ağıllı və düzgün qərar qəbul olunmuşdur. Azərbaycan zəhmətkeşləri Sov.İKP MK-nın gərginliyi aradan qaldırmaq, iki xalqın ənənəvi dostluq və qardaşlıq əlaqələrini bərpa etmək kimi prinsipial xəttinə ürəkdən tərəfdardırlar.

Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Ə. X. Vəzirov məruzə etmişdir.

O demişdir: Son günlər bir sıra elə mühüm siyasi hadisələr baş vermişdir ki, yenidənqurmanın taleyi üçün, çoxmillətli dövlətimizin daha da möhkəmlənməsi üçün bunların çox böyük əhəmiyyəti vardır. Yanvarın 10-da Moskvada Sov.İKP Mərkəzi Komitəsinin plenumu oldu və həmin plenumda Sov.İKP MK-nın ali katibi M. S. Qorbaçov məruzə etdi. Partiyamızın tarixində belə plenumun misli yoxdur. Onun gündəliyi ölkəmizdə gedən müsbət proseslərin, sovet cəmiyyətinin demokratikləşdirilməsinin, siyasi sistemin islahatının bilavasitə nəticəsi olmuşdur. Plenumun iştirakçıları Sov.İKP-dən SSRİ xalq deputatlığına 100 namizəd göstərmək haqqında MK Siyasi Bürosunun təklifini yekdilliklə bəyəndilər. Onların arasında Azərbaycan partiya təşkilatından namizəd, 1951-ci ildə anadan olmuş, Neft daşları mədəninə qazmaçısı, Bakı Şəhər Partiya Komitəsinin üzvü Hüseyn Rüstəm oğlu İbrahimov yoldaş da vardır.

İlk dəfə Sov.İKP Mərkəzi Komitəsinin «Partiyaya, sovet xalqına» seçki qabağı müraciəti MK plenumunda qəbul edilmişdir.

Sov.İKP MK sovet xalqına müraciət edərkən onu əsas tutmuşdur ki, Sov.İKP hakim partiyadır, ona görə də sosializmin taleyi, ölkənin taleyi üçün sovet cəmiyyəti qarşısında tam məsuliyyət daşıyır. Ən yaxın gələcək üçün partiyanın irəli sürdüyü məqsəd və vəzifələri, qarşıdakı seçkilərə onun nə kimi nailiyyətlərlə getdiyini bilməyə sovet adamlarının haqqı vardır.

Sov.İKP-nin siyasi platformasında ümumxalq mənafeləri ifadə olunur, cəmiyyətin müxtəlif təbəqələrinin bütün cürbəcür fikir və tələbləri birləşdirilmişdir.

Qazanılmış nailiyyətlərə, yenidənqurmanın çətinliklərinə müraciətdə realizm mövqelərindən qiymət verilir, daxili və xarici siyasət sahəsindəki vəzifələr şərh edilir. Partiya əvvəlki illərdə yol verilmiş ciddi səhvlər və nöqsanlar üçün məsuliyyəti öz üzərinə götürməklə böyük mərdlik göstərmişdir. Bununla birlikdə partiya Lenin prinsiplərinə istinad edərək, xalqın mənafeələrini əsas götürərək sosializmin yeniləşdirilməsinə dair novator proqramı irəli sürmüşdür.

Xalqın partiya etimadını möhkəmlətmək üçün ancaq bir yol vardır ki, bu da yenidənqurma proseslərini genişləndirməkdən və dərinləşdirməkdən, sovet adamlarının rifahının yüksəlməsinə yorulmadan qayğı göstərməkdən ibarətdir. Mərkəzi Komitənin xalqa seçkiqabağı müraciətinin əsas məzmunu, əsas məqsədi budur.

Bütün partiya təşkilatları müraciətin məzmununu nə qədər əsaslı surətdə izah və təbliğ etsələr, onu əsas ideyalarına istinad etsələr, müraciət bir o qədər böyük rol oynayır. Bax, buna görə də müraciəti hər cür lazımı siyasi və təşkilati tədbirlərlə möhkəmlətmək lazımdır.

İndiki seçkilər yeni məsələlər irəli sürmüşdür. Bunların həlli üçün ciddi ideoloji iş aparılmalı və elə indi həmin iş cəbhə boyu genişləndirilməlidir. Hamı seçki kampaniyasına fəal qoşulmalı, siyasi islahatımızdan irəli gələn prinsiplər əsasında seçkilərin müvəffəqiyyətlə keçməsinə kömək etməlidir. Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR rəhbərlərinin Moskvada keçirilmiş görüşü barədə də sizə məlumat vermək istəyirəm. Regionda vəziyyətin normal hala salınması ilə bağlı olan bir çox məsələlər nəzərdən keçirildi. Qeyd edildi ki, vəziyyətin qeyri-sabitliyi hər iki tərəfin təxirə salınmadan ən fəal tədbirlər görməsini tələb edir. Azərbaycan KP MK bürosu konkret təkliflər verdi. Bu təkliflərin mahiyyəti millətlərarası münasibətləri normal hala salmaq, iki qardaş xalqın ənənəvi əlaqələrini və dostluğunu dirçəltmək məqsədilə görülən tədbirlərin əlaqələndirilməsindən ibarətdir. S. Q. Arutyunyan yoldaş həmin təkliflərə tamamilə tərəfdar oldu və biz birgə tədbirlər hazırlamaq barədə razılığa gəldik, bunun üçün respublikalararası komissiya yaratdıq.

Erməni yoldaşlarla söhbətdə köçkünlər problemi böyük yer tuturdu, çünki bizim fikrimizcə, bu ən təxirəsalınmaz problemdir. Ümid edildiyi bildirildi ki, bu

görüş ən müxtəlif səviyyələrdə əlaqələri sahmana salmaq sahəsində hər iki respublikanın partiya, sovet, təsərrüfat orqanlarının, ictimai təşkilatlarının rəhbərləri üçün yaxşı nümunə olmalıdır. M. S. Qorbaçovun Azərbaycan SSR-dən və Ermənistan SSR-dən SSRİ Ali Soveti deputatlarının bir qrupu ilə görüşündə diqqət mərkəzində regionda vəziyyət, millətlərarası münacişoni aradan qaldırmaq, əmin-amanlığı və sakitliyi bərpa etmək yolları durmuşdu. Açıq, prinsipial fikir mübadiləsi hadisələrin gedişini dəyişdirmək və vəziyyəti normal hala salmaq sahəsində əməli tədbirlər proqramı hazırlamağa imkan verdi.

Yanvarın 12-də SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyəti Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında yaranmış vəziyyətlə əlaqədar məsələni ətraflı müzakirə etdi, bu məsələ barəsində Azərbaycan və Ermənistan kommunist partiyaları MK-larının birinci katiblərinin məlumatlarını dinlədi. İki respublikanın partiya və dövlət orqanlarının, Millətlər soveti komissiyasının təkliflərini nəzərə almaqla, bu məsələni Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti ilə müzakirə edərək, DQMV-də millətlərarası münasibətləri daha da kəskinləşməsinin qarşısını almaq və bu regionda vəziyyəti sabitləşdirmək məqsədilə SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyəti SSRİ Konstitusiyasına müvafiq surətdə Dağlıq Qarabağın Azərbaycan SSR tərkibində muxtar vilayət statusunu saxlamaqla DQMV-də müvəqqəti olaraq xüsusi idarə forması tətbiq etmişdir.

Qəbul olunmuş qərarların vacibliyini, çox böyük siyasi əhəmiyyətini qeyd etdikdən sonra Vəzirov yoldaş Moskvada keçirilmiş söhbətlərin və müzakirələrin əsas məzmunu haqqında yığıncağın iştirakçılarına məlumat vermişdir.

O demişdir: Biz ölkənin rəhbərliyinə məlumat verdik ki, millətlərarası münacişoni aradan qaldırmaq üçün görülən tədbirlər nəticəsində ictimai əhval-ruhiyyədə dönüşü təmin etməyə, vəziyyəti nəzarət altında saxlamağa müvəffəq olmuşuq. Respublika əməkçilərinin əksəriyyəti millətçilik, ekstremist şuarları və təzahürləri pisləmiş, böhran vəziyyətini aradan qaldırmaq üçün Sov.İKP MK-nın yeritdiyi prinsipial xəttə tərəfdar olduğunu bildirmişdir. Əmək kollektivlərinin bir çoxu öz təşəbbüsü ilə bazar günləri işə çıxmış, növbələri uzatmış, işə çıxmamaq nəticəsində vurulan zərərin xeyli hissəsini ödəmişdir. Ermənistanda zəlzələdən zərər çəkənlərə yardım fonduna xeyli vəsait keçirilmişdir.

Qeyd edilmişdir ki, SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin 1988-ci il 18 iyul tarixli iclası, onun qəbul etdiyi qərar regionda hadisələrin inkişafında dönüş olmuşdur. İclasın yekunları, orada M. S. Qorbaçovun çıxışı respublikanın kommunistləri, zəhmətkeşləri tərəfindən razılıq hissilə qarşılanmış, millətlərarası münasibətləri nizama salmaq sahəsində bütün əməli fəaliyyətimizin əsasını təşkil etmişdir.

DQMV-nin sosial-iqtisadi inkişafını sürətləndirmək haqqında Sov.İKP MK və SSRİ Nazirlər Soveti qərarının yerinə yetirilməsinə xüsusi diqqət yetirildiyindən danışarkən Vəzirov yoldaş görülmüş alilər barədə məlumat vermiş,

qeyd etmişdir ki, DQMV ərazisi üzrə 1989-cu il üçün əsaslı vəsait qoyuluşunun həcmi keçən ilin planına nisbətən təqribən ikiqat artacaqdır.

Bütün bunlar yaxşıdır. Lakin bununla belə regionda vəziyyət hələ heç də sabitləşməmişdir. Yoldaşlar, bununla əlaqədar olaraq diqqətinizi respublika qəzetlərində dərc edilmiş və «Pravda» qəzetində çap olunmuş «Xalqın həqiqi mənafeyinə xidmət etməli» məqaləsinə bir daha çox ciddi cəlb etmək istərdim. Bizə verilən məlumata görə, məqaləni Gürcüstan və Özbəkistan qəzetləri də çap etmişlər. Hadisələrin inkişafını, onların səbəblərini və nəticələrini başa düşmək üçün məqalədə aparılmış təhlil, irəli sürülmüş müddəalar və çıxarılmış nəticələr, yenidənqurma ləngitməyə çalışan dairələrin fəaliyyətinə verilmiş prinsipial qiymətlər olduqca əhəmiyyətlidir.

Hər iki respublikada yenidənqurma əleyhdarı olan qüvvələr, buraxılmış olsalar da, qızğın fəaliyyət göstərən «Qarabağ» və «Krunk» komitələrinin liderləri, xəlvəti iqtisadiyyatın işbazları millətlərarası ədavəti, DQMV problemini hələ də qızıdır və bunlardan öz tamahkarlıq məqsədləri üçün istifadə edirlər. Əlbəttə, biz onları bir qədər sıxışdırmışıq, lakin minlərlə adamın şüuruna onların təsir göstərməsinə, təəssüf, hələ son qoymamışıq. Bu isə həmin adamları hüquqa zidd olan yeni hərəkətlərə cəlb etmək təhlükəsi törədir.

DQMV-də ekstremist millətçilərin hərəkətləri əvvəlki kimi yenə də Azərbaycanda ekstremizm əhval-ruhiyyəsi üçün əlverişli zəmin yaradır. Dağlıq Qarabağ Vilayət Partiya Komitəsinin, vilayət komsomol komitəsinin, həmkarlar ittifaqları vilayət şurasının, vilayət istehlak cəmiyyətləri ittifaqının respublika strukturundan nümayişkarənə çıxmaları xüsusilə kəskin qarşılanmışdır.

Bəzi ünsürlər, o cümlədən respublikamızda olan belə ünsürlər bu özbaşına hərəkətlərə gələcəkdə DQMV-nin ərazicə Azərbaycan SSR-in tərkibindən çıxmasının mümkünlüyü kimi baxırlar. Xüsusən də ona görə ki, bütün bu hadisələr Ermənistana və ya RSFSR-ə qoşulmaq haqqında vilayət rəhbərliyinin arasıkəsilməz çağırışları şəraitində baş verir.

Biz korrupsiyaya qurşanmış, yenidənqurma əleyhdarı olan qüvvələrin qapunsuz fəaliyyətini bundan sonra da qətiyyətlə dəf edəcəyik. Bu, qanunun gücündən tamamilə istifadə etmək bərsində əhalinin təkidlə irəli sürdüyü tələblərə cavab verir.

Korrupsiyaya qurşanmış qüvvələr yenidənqurma xəttinin fəal surətdə yeridilməsi uğrunda respublika zəhmətkeşlərinin çıxışlarından, Azərbaycan SSR-in ərazi bütövlüyünün pozulmasının yolverilməzliyi barədəki tələblərdən, DQMV-də ekstremistlərin fitnəkar hərəkətlərindən, habelə milli mənlilik şüurunun artmasından fəndgirliklə istifadə edirdilər. Bir sıra yerlərdə onlar zəhmətkeşlərin narazılığını sabitliyi zəiflətmək məcrasına yönəltməyə müvəffəq olurdular.

İcazə verilməmiş mitinqlərin iştirakçıları üçün kimlərin fitvası ilə çörək kombinatlarından, buzxanalardan, kababxanalardan, anbar bazalarından ərzaq məhsulları, adyal və çadırlar gətirildiyi barədə məlumatımız vardır. Bu, hələ bir

yana qalsın, meydanda gecə yığınaqlarının təşkilatçlarına yüz min manatlarla pul, o cümlədən dövlətdən oğurlanmış pul, habelə müxtəlif kooperativ təşkilatlarının pulu verilmişdir. Ara qızısqırdan adamlar haqqında istintaq qruplarının əlində konkret məlumat vardır. Qanunsuz toplanmış on min manatlarla pul hazırda müsadirə edilmişdir.

Əlimizdə həтта, elə xüsusi dəftərxana kitabları da var ki, buraya verilən pulun məbləği, pulu təhvil verənlərin pasportlarından çıxarışlar, pulun toplandığı təşkilatların adları yazılmışdır. Həmin sənədlərin surətləri rayon partiya komitələrində vardır və biz ümid edirik ki, bu cür şəxslər barəsində nə kimi tədbirlər görüldüyü haqqında yaxın vaxtlarda məlumat alacağıq. Belə rəzillər suyu bulandırmaq, camaatı qızısqırmaq, partiya, sovet, hüquq mühafizə orqanlarının diqqətini respublikada başlanmış təmizləmə proseslərindən yayındırmaq üçün hər cür vasitəyə əl atırdılar. Təəssüf, bu şəraitdə rəhbər kadrların heç də hamısı zirvədə olmamış, onların bəziləri camaata qoşulmuş, özləri şuluqluqlar təşkil etmişlər.

Yığınaq ərəfəsində Nazirlər Sovetinin sədri H. N. Seyidov yoldaş bir məktub göndərmişdir. Məktubda deyilir ki, böhranlı hadisələr dövründə Azərbaycan SSR Dövlət Statistika Komitəsində əmək ahənginin pozulması halları, kollektivin işini pozmaq cəhdləri olmuşdur. Deyə bilərəm ki, həmin günlərin birində məhz Dövlət Statistika Komitəsinin işçiləri KP MK-nın binası qarşısında icazə verilməmiş nümayişin ən fəal iştirakçıları arasında olmuşlar. Onlar cəfəng uydurmalar yayır, qeyri-sağlam ehtirasları və emosiyaları qızısqırırdılar. Belə bir şəraitdə komitənin rəhbərləri fəaliyyətsizlik göstərmiş, əllərini ağdan-qaraya vurmamışlar.

Dövlət komitəsinin sədri X. M. Məmmədov MK üzvlüyünə namizəddir. Görəsən belə bir vəziyyətə necə dözə bilib - başçılıq etdiyi təşkilatda elə şərait yaranıbmış ki, burada işləyən 20 erməni vahiməli şayiələrin təsiri altında işdən çıxmağa məcbur olub.

Bundan başqa, sədr müavinləri Vəliyev və Hacıyev yoldaşlar siyasi naşılıq göstərərək, Bakı sovetinin deputatı Ayrapetov yoldaşı geri çağırmaq və tutduğu vəzifədən azad etmək təklifindən ibarət məktubu imzalamışlar. Belə hərəkətləri necə başa düşməli? Bu nədir, yenidənqurmaya, partiyamızın xəttinə açıq müqavimət deyilmi? Bəlkə, onlar istəyirdilər ki, bütün respublikaya od vurulsun, qan tökülsün?

Respublikanın Nazirlər Soveti onların tutduqları vəzifələrdə qalmasının məqsədəuyğun olmadığı barədə Oktyabr Rayon Partiya Komitəsinin qərarına tərəfdar çıxmaq niyyətindədir.

Bununla birlikdə, belə bir qanuni sual ortaya çıxır: nəyə görə Nazirlər Soveti hələ bir ay əvvəl Sov.İKP MK katibliyinin qərarında göstərilmiş həmin fakta belə gec nəzər yetirmişdir? Bu cür gözləmə mövqeyinin səbəbi məlum deyildir.

Demək lazımdır ki, bir çox rəhbər kadrlar çox məharətlə özlərinin fəaliyyətsizliyini və ya iş bacarıqsızlığını millətlərarası münasibətlərdə yaranmış çətinliklərə istinad etməklə ört-basdır edirdilər. Bu və ya başqa məhsulların satışda nəyə görə olmadığını şəhərin rəhbərlərindən soruşanda Dövlət Aqrar-sənaye Komitəsinin çətinlikləri bəhanə gətirilirdi. Halbuki milis oğurlanmış məhsulların meydana axınının qarşısını nədənsə ala bilmirdi. Yeri gəlmişkən deyim ki, müsadirə edilmiş məhsulun hamısı dövlətdən, o cümlədən xəstəxanalardan və uşaq bağçalarından oğurlanıbmış.

Qəti nəticələr haqqında danışmaq bizim üçün hələ tezdir. Lakin elə indi demək olar ki, rüşvətxorluq, sosialist mülkiyyətinin oğurlanması və rəqəmlərin şişirdilməsi halları xalq təsərrüfatının bütöv sahələrinə və onların rəhbərlərinə dərin sirayət etmişdir. Buna, ən əvvəl, aqrar-sənaye kompleksini, xüsusən də yeyinti məhsulları sənayesini misal göstərmək olar. Tikinti təşkilatlarında, ticarətdə, xalq təhsilində, səhiyyədə çox şey aşkara çıxarılır.

Bu yaxınlarda ticarət işçilərindən biri - Bakıda öz tayları arasında sözü keçən xəlvəti işbaz peşman olub harada, kimlərin və necə fəaliyyət göstərdiklərini təmiz ürəklə etiraf etmişdir. Onun bütün məlumatı prokurorluğa və Azərbaycan KP MK yanında partiya nəzarəti komissiyasına verilmişdir.

Bu yaxınlarda həmin komissiyaya bir sənəd də verilmişdir – sənədi vicdanlı bir kommunist qoruyub saxlaya bilib. Bir neçə il əvvəl əxlaqsızlıq yuvası, aradüzəldənlər barəsində cinayət işi açılmışdı. İş üzrə yüksək vəzifəli işçilər, o cümlədən bu yaxınlarda Azərbaycan KP MK-nın tərkibindən çıxarılanlar da keçirdilər. Lakin MK-nın o zamankı birinci katibinin göstərişi ilə həmin şəxslər barəsində verilmiş ifadələr işin içindən çıxarılmışdı. Bu adamların bəziləri az sonra Sosialist Əməyi Qəhrəmanı olmuşlar. MK-nın tərkibindən çıxarılmış alamlardan birinin mənzilindən tələm-tələsik çamadanların və qutuların necə çıxarıldığını mənə deyiblər. Görünür, günahlarının üzə çıxacağından bərk əl-ayağa düşüblər.

Nəzarət orqanlarının fəaliyyəti ciddi narazılıq doğurur. Bakı partiya konfransında onlar kəskin tənqid edilmişlər. İndi daha sirr deyil ki, hüquq mühafizə orqanlarının bir çox işçiləri cinayətkar ünsürlərlə əlbir olmuşlar və özlərinin qulluq mövqeyindən tamahkarlıq məqsədilə istifadə edirlər.

Son vaxtlar həmin orqanlarda, xüsusən də Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsində və Daxili İşlər Nazirliyində ciddi kadr dəyişiklikləri edilmişdir. Bu iş davam edir. Lakin təəssüf ki, respublika Prokurorluğunun və Ali Məhkəməsinin rəhbərləri bu mühüm işdə hələ cəsarətsizlik göstərirlər.

Respublikanın bir çox əvvəlki rəhbərləri mafiyaya, sövdələşməyə, satqın aparatla dilbirliyə qurşanmış, bunlarla bağlanmışdılar. İndiki rəhbərlər, bütün kadrlarımız son dərəcə sayıq davranmalı, bütün mövcud təcrübədən istifadə etməli, siyasi mərdlik göstərməli, yeri düşəndə axına qarşı getməli, boşboğazlara yarınmamalı, camaat arasında lağa qoyulmaqdan qorxmamalıdırlar.

Ayrı-seçkiliyə və adamların milli əlamətə görə təqib edilməsinə, Konstitusiyə hüquqlarının başqa pozuntularına yol vermiş şəxsləri cəzalandırmaq tədbirləri hər yerdə müdafiə edilir. Respublikada bir çox kadr dəyişiklikləri edilmiş, yeni kadrlar irəli sürülmüşdür. Bu iş Sov.İKP MK-nın rəhbərliyi tərəfindən bəyənilmişdir. Ötən ay ərzində 2.532 adam, o cümlədən 612 rəhbər işçi partiya məsuliyyətinə və inzibati məsuliyyətə cəlb olunmuş, 222 adam işdən çıxarılmış, 65 adam Sov.İKP və ÜİLKGI sıralarından xaric edilmişdir.

Bununla əlaqədar demək istərdim ki, Ermənistan SSR-in rəhbərləri ilə görüşərkən biz qeyd etməyə məcbur olduq ki, yenidənqurma əleyhdarları, korrupsiyaya qurşanmış tayfalar çox vaxt bizə, hər iki respublikanın rəhbərlərinə nisbətən daha əlbir, daha yekdil hərəkət edirlər.

Bu baxımdan Azərbaycan və Ermənistan rəhbərlərinin görüşü millətlərarası ədavət doğuran həm obyektiv, həm də subyektiv səbəbləri aradan qaldırmaq yolu ilə getmək əzminizin nümayiş etdirilməsi üçün prinsipial əhəmiyyətə malik olmaqla qalmır. Bu görüş həmçinin, bəlkə də, hətta başlıca olaraq ona görə vacibdir ki, ən mürəkkəb milli məsələləri yalnız birgə tədbirlərlə həll etmək olar. Təklidə nə biz, nə də erməni yoldaşlar dolaşqı duyğunu açma bilmərik, onu kəsib ata bilmərik. Bizim gücümüz birlikdədir.

Ədalətə, sosialist nailiyyətlərinə və sərvətlərinə əsaslanan milli quruculuq bizim ümumi qaygımız və ümumi məsuliyyətimizdir. Əgər əlahiddə, ancaq öz respublikan üçün, öz xalqın üçün, xüsusən də başqalarının zərərinə hərəkət etsən, milli quruculuq irəliləməz. Müvəffəqiyyətin açarı əməkdaşlıqda, hər bir millətin və xalqın mənafeələrinin əlaqələndirilməsində, hər bir respublikanın və hökumətin bütün ölkəmizin mənafeələrinin tarazlığındadır.

Mövqələrin razılaşdırılması, M. S. Qorbaçovun mühüm göstərişləri, partiyanın və hökumətin məlum sənədləri əsasında mövqələri razılaşdırmaq, millətlərarası barışıq konsepsiyası hazırlamaq bu gün ən vacib işdir. Bu konsepsiya, bizim fikrimizcə, istər respublikalararası səviyyədə, istərsə də hər bir respublikanın daxilində Azərbaycan - Ermənistan münasibətlərinin sağlamlaşdırılmasına və inkişaf etdirilməsinə dair bitkin proqramı əhatə etməlidir. Biz millətlərarası qarşıdurmanın, qarşılıqlı ittihamların, xüsusən də iddiaların hər hansı formalarının, kimin haqlı, kimin müqəssir olduğunu uzun-uzadı aydınlaşdırmaların tam perspektivsizliyini dərinlən dərk etməliyik.

Ötən 11 ay göstərmişdir ki, həyatı əhəmiyyəti olan heç bir məsələ belə yolla həll edilməmişdir və həll edilə bilməz. Bütün dünya şahiddir ki, DQMV-nin ərazi mənsubiyyəti məsələsinin ifrat şəkildə qoyulmasının özü nə ilə nəticələnmiş, minlərlə günahsız adam nə qədər müsibət və məşəqqətlərə düşər olmuşdur. Millətlərarası barışıq konsepsiyasının prinsipləri inkişaf etdirilib əməli məcraya keçirilərək birgə səmərəli tədbirlərin geniş proqramı ola bilər. Hər bir halda qeyri-standart, qarşılıqlı surətdə məqbul qərarlar axtarmaq, yeni təfəkkür yolu ilə getmək çox vacibdir.

Əlbəttə, münasibətləri biroturuma normal hala salmaq olmaz. Qarşıda çoxillik, gərgin iş durur. Lakin elə problemlər var ki, onları təxirə salmadan həll etmək olar və hökmən həll etmək lazımdır.

Köçkünlərin taleyi, onların daimi yaşayış yerlərinə qayıtması millətlərarası münasibətlərin normal hala salınması üçün indiki mərhələdə xüsusilə vacibdir. Biz bunu Moskvadakı çıxışlarımızda xüsusi qeyd etdik. Didərginlər, onların yerbəyer edilməməsi hər iki respublikada gərginliyin qalmasının mənbəyidir. Biz gördük ki, siyasi avantüristlər bu adamların faciəsindən necə bəcaırıqla istifadə edirlər.

Vəzirov yoldaş bildirmişdir ki, indiyədək respublikaya 19 min nəfərdən çox erməni qayıtmışdır, azərbaycanlı ailələri də Ermənistana qayıtmağa başlamışlar. Həm də buna hər vasitə ilə kömək etmək lazımdır.

Bu da məlumdur ki, vədlərə, çağırışlara adamların inamı itmişdir. Bax, buna görə də biz Azərbaycan və Ermənistan kommunist partiyaları MK-larının, ali sovetlərin rəyasət heyətlərinin və Nazirlər Sovetlərinin birgə müraciətini bütün partiya, sovet və təsərrüfat orqanlarının fəal addımları və tədbirləri ilə möhkəmlətmək barədə razılığa gəlmişik. Axı, söhbət hər iki respublikanın təqribən 250 min vətəndaşının taleyi haqqında gedir. Bu məsələ Azərbaycan KP MK bürosunun geniş iclasında hərtərəfli müzakirə olunmuşdur. Biz təhlükəsizlik üçün etibarlı təminatlar vermək, köçkünləri doğma yurdlarına qaytarmaq, onların qanuni hüquqlarını bərpa etmək, maddi itkiləri ödəmək barədə Ermənistan SSR rəhbərliyi ilə razılığa gəlmişik. Ermənistan SSR Nazirlər Sovetinin sədri F. T. Sarkisyan yoldaş bizi əmin etmişdir ki, köçüb gəlmiş azərbaycanlı ailələrinin qanunsuz olaraq tutulmuş mənzillərinin və evlərinin hamısını boşaltmaq üçün tədbirlər görülməkdir.

Azərbaycanlı və erməni ailələrinin çıxıb getdikləri şəhərlərin və rayonların rəhbərlərinin müntəzəm görüşləri adamların geri qayıtması prosesinə kömək etməlidir. Biz Ermənistan rəhbərliyinə müraciətlə xahiş etmişik ki, qonşu rayonların rəhbərləri arasında əlaqə yaranmasına və genişlənməsinə hər vasitə ilə diqqət yetirsinlər və kömək etsinlər. Təcrübə bunun nə qədər faydalı olduğunu göstərir. Zəngilanda və Qubadlıda olarkən mən bunu yəqin etdim. Biz buradakı rayon partiya komitələrinin qonşu rayonların rəhbərliyi ilə necə fəal işlədiklərini gördük. Başqa rayonlarda, məsələn, Qazax, Tovuz, Şamaxor, Daşkəsən rayonlarında və bir sıra digər rayonlarda da yaxşı nəticələr əldə edilmişdir. Yoldaşlar qüvvələrini əsigəmədən işləyirlər. Odur ki nəticələr də pis deyildir.

Həyati əhəmiyyəti olan sənaye və nəqliyyat obyektlərinin işini təmin etmək tədbirləri haqqında, vətəndaşların Konstitusiyaya hüquqlarının kobud surətdə pozulması haqqında, vətəndaşları daimi yaşayış yerlərindən çıxıb getməyə vadar edən yerli orqanların ayrı-ayrı vəzifəli şəxslərinin yolverilməz hərəkətləri haqqında Sov.İKP MK-nın və SSRİ Nazirlər Sovetinin respublikalarımıza aid qəbul etdikləri qərarların sözsüz yerinə yetirilməsi birinci dərəcəli vəzifələrdəndir.

Biz, habelə Ermənistan KP MK həmin dövrdə vəzifəli şəxslərin qanunsuz hərəkətlərinə necə münasibət bəslədiyimiz barədə ən yaxın vaxtlarda Sov.İKP MK yanında Partiya Nəzarəti Komitəsi ilə birlikdə Sov.İKP MK katibliyinə məlumat verməliyik.

Gədəbəy Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi İsgəndərovun tutulduğu və ondan böyük məbləğdə pulun müsadirə edildiyi faktı barədə artıq deyilmişdir. İndi təhqiqat aparılır.

SSRİ Prokurorluğu başqa faktlar üzrə də cinayət işləri qaldırmışdır. Gədəbəy Rayon İcraiyyə Komitəsi təşkilat şöbəsinin müdiri, Bakıda mitinqə yığışanlar üçün pul toplamış Ələkbərova gəldikdə isə o, partiyadan xaric edilmiş və işdən götürülmüşdür. Şayiələrə və uydurmalara, qəsdən yalan məlumat yayılmasına qarşı qətiyyətlə mübarizə aparılması indiki mərhələdə xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Sağlam olmayan mübahisədən hər vasitə ilə çəkinmək lazımdır. Biz kütləvi informasiya vasitələrinin fəaliyyətinə dönmədən nəzarət edəcəyik ki, dərc olunan hər bir yazı, efirdə hər veriliş regionda vəziyyətin normallaşmasına xidmət etsin. Bu işdə MK bürosunun müvafiq qərarını dönmədən rəhbər tutmaq lazımdır.

Çalışmaq lazımdır ki, qəzetlərimizin səhifələrində qonşu respublikaların həyatı haqqında materiallar verilsin, mərkəzi mətbuatda, Ümumittifaq radiosu və televiziyası ilə aktual məsələlərlə bağlı birgə çıxışlar təşkil edilsin.

Ümumən milli siyasətin Lenin normalarına və prinsiplərinə əzmlə və dönmədən əməl etmək, vəziyyətin sabitliyini pozmağa cəhd göstərənlər, adamları hüquqa zidd hərəkətlərə təhrik edənlər əleyhinə qətiyyətlə mübarizə aparmaq lazımdır. Ümumi yüksəliş zəhmətkeşlərin iqtisadi və sosial həyat şəraitinin yaxşılaşmasını təmin edən ədalət və bir-birinə qardaşlıq yardımı, qarşılıqlı fəaliyyət prinsipləri millətlərarası münasibətlərin normal hala salınmasında etibarlı istiqamət olmalıdır.

Deməliyəm ki, ölkəmizin rəhbərliyi respublikamızın zəhmətkeşlərinin beynəlmiləlciliyini, onları Ermənistan torpağına üz vermiş fəlakətdən, qardaş respublikada baş vermiş bu dəhşətli faciədən bütün varlıqları ilə sarsıldıqlarını yüksək qiymətləndirir.

Bizim borcumuz bu ənənələri hər vasitə ilə inkişaf etdirməkdən və artırmaqdan, ideoloji işdə, bütün kütləvi tərbiyə işində əsaslı dönüşü təmin etməkdən ibarətdir. Bu işin formaları haqqında xüsusi danışmaq lazımdır. Biz təkcə yığıncaqlar, mitinqlər keçirməyi deyil, məsələn, həm də kəndlərdə toplanışlar keçirməyi, fərdi söhbətlərə daha çox fikir verməyi tövsiyə edirik. Bir sözlə, adamlarla ürək açıqlığı ilə danışmaq lazımdır, yalnız bu zaman onların etimadını qazana bilərik, onları öz ardımızca apara bilərik.

Yadımdadır, Bakı konfransında mən danışdım ki, bir dəfə böyük bir müəssisənin partiya komitəsi katibinə demişdim: kommunistlərin evlərinə gedirsinizmi? Bir qədər keçəndən sonra mən həmin zavodun direktoruna yenə bu

barədə sual verdim və başa düşdüm ki, vəziyyət dəyişməmişdir. Lakin yoldaşlar söz verdilər ki, bu dəfə öz səhvlərini düzəldəcəklər. Bu gün mən razılıq hissilə deyirəm ki, vədlərinə əməl etmişlər.

Mən bu barədə danışarkən bir daha qeyd etmək istəyirəm ki, partiya işçiləri adamların əhval-ruhiyyəsinə yaxşı bələd olmalı, onların qayğıları, problemləri ilə yaşamalı, narahat edən məsələlərə ətraflı cavab verməyi, bunları həll etməyi bacarmalıdırlar.

Dağlıq Qarabağ problemi Moskvada söhbətlər və görüşlər gedişində çox yer tutdu.

Həmin söhbətlərə və görüşlərə, M. S. Qorbaçovun başçılıq etdiyi komissiyanın iclasına hazırlaşarkən biz münafişlərin aradan qaldırılmasının müxtəlif üsullarını və variantlarını axtarırdıq. Köçkünlərə hər iki respublika rəhbərliyinin birgə müraciəti belə yarandı. Biz millətlərarası barışıq konsepsiyası haqqında təkliflərimizi Ermənistan KP MK bürosuna göndərdik. Yaxşı başa düşürdük ki, sağlam düşüncə əsasında yollar axtarmaq lazımdır.

Keçən ilin yayında Sov.İKP MK və SSRİ Ali Soetinin Rəyasət heyəti A. İ. Volski yoldaşı DQMV-də özlərinin nümayəndəsi təsdiq etmişdilər. Əlbəttə, bu faydalı tədbir idi. Çox iş görüldü. Lakin nümayəndənin səlahiyyəti məhdud olduğuna görə, başlıcası isə DQMV-də korrupsiyaya qurşanmış ünsürlərin və millətçilərin açıq müqaviməti üzündən nümayəndənin imkanlarından tam istifadə olunmurdu.

Buna baxmayaraq, demək olar ki, qarşılıqlı güzəştin düzgün yolu müəyyən edilmişdi. Lakin həyat göstərdi ki, daha da irəliləmək lazımdır. Bunu öz müraciətlərində respublikanın zəhmətkeşləri tələb edirdilər. Onlar əmək kollektivlərində keçirilən görüşlərdə, partiya və fəhlə yığıncaqlarında, mitinqlərdə dəfələrlə məsələ qaldırırdılar ki, DQMV-də, nəhayət, nə vaxt qayda-qanun yaradılacaq.

DQMV rəhbər orqanlarının çox təhlükəli hərəkətlərinin davam etməsinin daha böyük fəlakətlərə səbəb ola biləcəyini nəzərə alaraq və başqa millətin adamları barəsində vəzifəli şəxslərin zərərli fəaliyyətinə son qoymağın zəruri olması ilə əlaqədar olaraq, biz DQMV-də ictimai asayişin, sosialist qanunçuluğunun bərpa edilməsi, adamların sosial cəhətdən qorunması, nəhayət, vəziyyətin qaydaya salınması üçün fəvqəladə tədbirlər görülməsi məsələsini qaldırmağı lazım bildik. Belə vəziyyətə daha dözə bilmərik ki, muxtar vilayət kadrlarının xeyli hissəsi qanuna zidd hərəkətlərin təşkilatçısı kimi çıxış etsin. Biz belə vəziyyətə dözməyəcəyik, çünki dövlətimizin taleyi üçün, yenidənqurmanın dönməzliyinin təmin edilməsi üçün hamımız məsuliyyət daşıyıraq.

Azərbaycan SSR-in Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində xüsusi idarə formasının tətbiqi haqqında SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin Fərmanı buna şübhəsiz, kömək edir. Deməliyəm ki, partiya və dövlət rəhbərliyi bu tədbirin məhz müvəqqəti xarakteri haqqında həmin sənəddə öz əksini tapmış mülahizələrimizə

tərəfdar çıxmışdır. Axı, qarşıdurmaya can atan qüvvələr belə bir ideyanı hər vasitə ilə yayırdılar və indi də təbliğ edirlər ki, vilayətin İttifaq orqanlarına tabeliyyəti DQMV-ni Azərbaycan SSR-in tərkibindən ayırmaq yolunda ara mərhələsidir. Məhz buna görə də DQMV-nin ərazi mənsubiyyətinin pozulmazlığı da fərmanda xüsusilə göstərilmişdir. Xüsusi idarə komitəsi respublikamızın rəhbərliyi ilə sıx qarşılıqlı əlaqədə işləyəcəkdir.

Belə komitənin zəruriliyi onunla müəyyən edilir ki, DQMV-nin rəhbərləri həyasızcasına siyasi cəhətdən zərərli xətt, açıq-aşkar millətçilik xətti yeridirlər, elə xətt ki, yenidənqurma işinə, vilayətin inkişafına, adamların mənəviyyətinə çox böyük zərər vurmuşdur. DQMV rəhbərlərinin əməllərinə ciddi partiya qiyməti verilməli, onlar tutduqları vəzifələrdən kənar edilməlidirlər. Biz münasib vaxtda vilayət partiya təşkilatının hər bir kommunistinin siyasi attestasiyasını keçirmək məsələsini də qaldırmışıq.

Odur ki, qoy heç kəs bizi zorakılıq üsullarına can atmaqda təqsirləndirməyə cəhd etməsin. Söhbət ondan gedir ki, hamı Sov.İKP Nizamnaməsinin tələblərinə tabe olmalı, qanun qarşısında şəxsən məsuliyyət daşımalıdır.

Biz bu barədə bir də ona görə danışırıq ki, Azərbaycanda müəyyən qüvvələrin həyatı yeniləşdirmək yolunda görülən bütün işlərə qarşı bəd niyyətlərdən xəbərdarıq. Biz bu yaxınlarda Bakı partiya konfransında bu barədə açıq danışdıq. Konfransın işi haqqında mətbuatda, televiziya ilə ətraflı məlumat verilmişdir. Biz bilirik, regionumuzun hüdudlarından kənarda da elələri az deyil ki, onlar DQMV-dəki hadisələrdən yenidənqurmaya zidd məqsədlər üçün istifadə etməyə cəhd göstərirlər.

Yoldaşlar mənə deyirlər ki, bəzi yerlərdə cürbəcür müraciətlər, proqramlar, vərəqələr yayılır. Onların haradan peyda olduğunu soruşanda cavab verirlər ki, bir qayda olaraq Estoniya xalq cəbhəsinin Yerevan vasitəsilə alınmış sənədlərindən köçürülmüşdür. Başlıcası isə, bunların heç birinin öz xalqına qayğı ilə və onun müqəddəratı üçün yüksək məsuliyyət hissilə heç bir əlaqəsi yoxdur.

Daha sonra SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyəti Fərmanının müddəaları üzərində dayanaraq Vəzirov yoldaş qeyd etmişdir ki, DQMV-də bütün tədbirlər Azərbaycan KP MK ilə, başqa respublika orqanları ilə qarşılıqlı əlaqədə və hökmən onların rəyi nəzərə alınmaqla həyata keçiriləcəkdir.

Xüsusi idarə komitəsi vilayətdə ictimai-siyasi vəziyyəti normal hala salmaq, nümunəvi asayiş və vətəndaşların təlükəsizliyini təmin etmək, DQMV haqqında partiya və hökumət qərarlarını sözsüz yerinə yetirmək vəzifələrini həyata keçirəcəkdir.

DQMV-dən çıxıb getməyə məcbur olmuş azərbaycanlı ailələrinin doğma yurdlarına qayıtması, işdən çıxarılmış adamların işə düzəldilməsi, kəndlərinin abadlaşdırılmasına dair geniş proqram birinci dərəcəli vəzifələrdəndir. Bir sözlə,

hər cür tədbir görəcəyik ki, adamlar sovet torpağında sovet adamlarına layiq yaşasınlar.

Bununla əlaqədar olaraq Ə. X. Vəzirov DQMV ilə qonşu olan rayonların partiya və sovet orqanlarının muxtar vilayətdə normal həyatı bərpa etməsi işində komitəyə hər cür kömək və yardım göstərmək sahəsindəki vəzifələri üzərində xüsusi dayanmışdır.

Mən öz çıxışımı bax bu fikirlə bitirmək istərdim. Hamı öz üzərinə daha artıq məsuliyyət götürməli və beləliklə də regionda millətlərarası münaqişə ilə bağlı qayğılardan Mərkəzi azad etməlidir. Şübhə yoxdur ki, respublika partiya təşkilatı, bütün kadrlarımız çoxmillətli dövlətimiz üçün, yenidənqurmanın müqəddəratı, sovet cəmiyyətinin inqilabi yeniləşməsi üçün həyatı əhəmiyyəti olan məsələlərin tezliklə həlli naminə öz səylərini artıracaqlar.

Müzakirələrdə birinci çıxış edən Bakı Şəhər Partiya Komitəsinin birinci katibi M. R. Məmmədov demişdir: DQMV-də və onun ətrafında hadisələr on aydan çoxdur ki, davam edir və bütün bu müddət ərzində regionda vəziyyət Sov.İKP MK-nın və sovet hökumətinin nəzərindən qaçmır. Qəbul olunmuş qərar indiki vəziyyətdə yeganə düzgün qərardır, xalqlarımızın müqəddəratına əsl qayğının təzahürüdür.

Bakıda həyəcanlı noyabr günləri şəhərin kommunistləri üçün təkə ciddi sınaq deyil, həm də ciddi ibrət dərsi olmuşdur. Respublikanın, o cümlədən də Bakı şəhərinin partiya təşkilatları vəziyyətin sabitləşdirilməsi üçün az şey göstərməmişlər. Bu gün müəssisələr və təşkilatlar normal işləyir, ali məktəblərdə, texnikumlarda, ümumtəhsil məktəblərində dərslər davam edir. Şəhərdən getmiş ermənilərin 15 min nəfərdən çoxu geri qayıtmışdır. Lakin bu, qarşıdakı böyük işin yalnız başlanğıcıdır. Hər bir bakılı üçün normal əmək və həyat şəraiti yaratmaq, şəhərdə asayışı və sakitliyi təmin etmək Bakı partiya təşkilatının fəaliyyətinin mühüm istiqamətidir.

Bakı kommunistləri partiya və hökumətin muxtar vilayətdə vəziyyətin normal hala salınmasına yönəldilmiş qərarlarına ürəkdən tərəfdardırlar. Sov. İKP MK-nın göstərişləri ilə əlaqədar olaraq Bakı partiya təşkilatı qarşısında yeni vəzifələr durur. İndi başlıca çox böyük siyasi əhəmiyyəti olan bu sənədləri hər bir kommunistin, əməkçinin, hər bir sakinin şüuruna və qəlbinə çatdırmaq üçün geniş ideoloji iş, izahat işi aparmaqdan ibarətdir.

Yeni şərait şəhər, rayon partiya komitələrinin iş üslubunu və metodlarını təkmilləşdirmək və əsaslı surətdə yenidən qurmaq zərurəti doğurur. 47-ci Bakı şəhər partiya konfransının qəbul etdiyi qərarlar da buna istiqamətləndirilir. Bakıda «Xalqın həqiqi mənafeyinə xidmət etməli» məqaləsinin müzakirəsinə həsr olunmuş vahid siyasi gündən danışarkən natiq qeyd etmişdir ki, şəhər zəhmətkeşləri DQMV-də və ümumən regionda vəziyyəti normal hala salmaq üçün SSRİ Ali

Soveti Rəyasət heyətinin gördüyü tədbirlərə tamamilə tərəfdar olduqlarını bildirirlər.

Bu şəraitdə kommunistlərin, xüsusən vəzifəli şəxslərin üzərinə çox böyük məsuliyyət düşür. Millətçilik hərəkatlarına yol verən kommunistlərə ilk partiya təşkilatlarında ciddi tələbkarlıqla yanaşılmalıdır. Rayon partiya komitələri və ilk partiya təşkilatları bir sıra kommunistlərin hərəkatlarını müzakirə etmiş və onları cəzalandırmışlar, o cümlədən 17 nəfər Sov.İKP sıralarından xaric edilmişdir. Bununla birlikdə bir sıra müəssisələrin, nazirliklərin və baş idarələrin, respublika Elmlər Akademiyasının rəhbərləri müvafiq qərarlar qəbul etməyə tələsmirlər.

Natiq sözünə davam edərək demişdir: Azərbaycan SSR-in Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində xüsusi idarə formasının tətbiqi haqqında SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin Fərmanı DQMV-də və onun ətrafında vəziyyəti normal hala salmaq, şəraitin kəskinləşməsinin qarşısını almaq, regionun hər bir sakininin qanuni hüquqlarını qorumaq məqsədini daşıyır. Respublika partiya təşkilatı, Azərbaycan əməkçiləri çətinlikləri aradan qaldırmaq, xalqlarımız arasında dostluq münasibətlərinin bərpası üçün lazım olan bütün tədbirləri görmək əzmindədirlər.

Bakı kommunistləri də bu mühüm işdə ən fəal iştirak etməyə, yenidənqurmanın inkişafı və dərinləşməsi üçün öz qüvvə və səylərini əsirgəməməyə, sovetlər ölkəsinin bütün xalqlarının birliyini möhkəmlətməyə hazırdırlar.

Azərbaycan SSR sosial təminat naziri L. X. Rəsulova SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin 1988-ci ilin iyulundakı iclasında, ötən ilin dekabrında və bu ilin yanvarında Mixail Sergeyeviç Qorbaçovun sədrliyi ilə Sov.İKP MK-da keçirilmiş müşavirələrdə öz iştirakından danışarkən qeyd etmişdir ki, Rəyasət heyətinin iclasında və müşavirələrdə qaldırılan məsələlər təkcə iki xalqın, iki respublikanın deyil, bütün ölkənin mənafeələrinə aid idi. O demişdir: Biz SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyəti tərəfindən və Sov.İKP MK müşavirəsində hazırlanmış qərarları və tövsiyələri tamamilə bəyənilirik.

Bizim hamımız üçün bu, həyatın ibrət dərsidir. Biz kommunistlər, respublikanın zəhmətkeşləri bu ibrət dərindən özümüz üçün düzgün nəticələr çıxarmalıyıq. Elə bu gün, görülmüş nəhəng işin ilk nəticələrini partiya fəalları yığıncağında müzakirə etdiyimiz bir vaxtda biz əslində böyük əhəmiyyətli sənədlərlə silahlanmışıq. Bunlar vəziyyətin və millətlərarası münasibətlərin normal hala salınmasına yönəldilən partiya-təşkilat tədbirləri planıdır, Azərbaycan və Ermənistan kommunist partiyaları MK-larının, iki respublikanın ali sovetləri rəyasət heyətlərinin və nazirlər sovetlərinin birgə müraciətidir.

Köçgünlərin öz daimi yaşayış yerlərinə qayıtması qəbul olunmuş sənədləri həyata keçirmək sahəsində bütün işin, hər iki respublikada bu istiqamətdə partiya-siyasi fəaliyyətin çox mühüm meyarı olacaqdır. Özü də təkcə qayıtması yox, habelə onların tam təhlükəsizliyinin təmin edilməsi. Başlanmış işin müvəffəqiyyəti üçün hər şeydən əvvəl geniş izahat işi aparmaq lazımdır.

Kadrlarla işin də çox böyük əhəmiyyəti vardır. Bu, prinsipial məsələdir və məhz bu sahədə nöqsanlar hadisələrin genişləndiyi dövrdə xüsusilə təsir göstərmişdir.

Respublikada vahid siyasi gün keçirilmişdir. Əmək kollektivlərində müzakirəyə verilən məsələ həyatımızın ən ciddi problemlərini, müsbət və mənfi cəhətləri əhatə edir. Lakin başlıcası olub keçənləri təhlil etmək, düzgün nəticələr çıxarmaq, nöqsanları aradan qaldırmaqdır.

Daha sonra nətiq respublika Sosial Təminat Nazirliyi fəaliyyətinin əsas istiqamətləri, yaxın vaxtlarda yerinə yetirilməli olan vəzifələr üzərində dayanmış, vahid siyasi günün gedişində qaldırılan məsələlərdən danışmışdır. O demişdir: «Xalqın həqiqi mənafeyinə xidmət etməli» məqaləsi bütün rəhbər işçilərə, zəhmətkeşlərin mənafeələrinə biganə qalmayanların hamısına çağırışdır.

Sov.İKP MK-nın partiya, sovet xalqına seçkiqabağı müraciəti hər bir kommunistə, ölkəmizin hər bir əməkçisinə aiddir. Bu müraciətdə partiyanın gələcək fəaliyyətinin üstün istiqamətləri müəyyən edilmişdir. Müraciət xalqın mənafeələrinə partiya və hökumətin qayğısına daha bir sübut olmuşdur.

Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının prezidenti E. Y. Salayev demişdir: Elmlər Akademiyasının çoxminlik kollektivi adından çıxış edərək, SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin yanvarın 12-də qəbul olunmuş Fərmanının bəyənildiyini bildirmək istəyirəm. Həmin qərarlar millətlərarası münasibətlərin kəskinləşməsi qarşısının alınmasına, regionda vəziyyətin sabitləşdirilməsinə yönəldilmişdir.

M. S. Qorbaçovun Azərbaycan və Ermənistan xalqlarına müraciətindən dərhal sonra respublikamızın alimləri müraciətin əsas müddəalarının izah olunması işinə fəal surətdə qoşulmuşlar. Lakin Azərbaycan elminin simasını heç də müəyyən etməyən elə «alimlər» də tapılmışdır ki, millətçilik əhval-ruhiyyəsi ilə zəhərlənmişlər. Amma onların Elmlər Akademiyası kollektivlərində şuluqluqlar törətmək, icazə verilməyən mitinqlər keçirilməsinə meydan açmaq cəhdləri baş tutmamışdır. Alimlərimizin əksəriyyəti Azərbaycan və erməni xalqlarının ümumi mənafeələrinin müdafiəsi uğrunda çıxış etmişdir. Respublika Elmlər Akademiyasının partiya komitəsi və Rəyasət heyəti bütün müqəssirləri ciddi cəzalandırmışlar, bir sıra rəhbərlər və alimlər isə işdən çıxarılmışlar.

İndi Elmlər Akademiyasının Rəyasət heyəti və partiya komitəsi Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR elmlər akademiyaları tərəfindən xalqlarımızın milli-etnik qarşılıqlı münasibətlərinin öyrənilməsi üçün konkret tədbirlər görmüşlər. Məsələn, Zaqafqaziya elmlər akademiyaları rəyasət heyətləri üzvlərinin iki görüşü, ictimaiyyətçi alimlərin görüşü olmuşdur. Respublikamızın alimlərinin normal qarşılıqlı münasibətlərinin bərpa edilməsi, işgüzar və elmi əlaqələrin sahmana salınması üçün xüsusilə çox iş görmək lazım gələcəkdir.

Nətiq sözünə davam edərək demişdir: Bildirmək istəyirəm ki, alimlərimiz, xüsusən ictimaiyyətçi alimlər Kommunist Partiyası və xalq qarşısında çox

borcludurlar. İndi ölkədə gedən sosial-iqtisadi və milli-etnik proseslərlə, o cümlədən Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında baş verən hadisələrlə əlaqədar olaraq bu gün etnik tarix, tarixi demoqrafiya sahəsində, milli xurafatın və millətçilik baxışlarının millətlərarası münəqişələrin və ziddiyyətlərin baş verməsinə təsiri haqqında daha dərin nəzəri tədqiqatlar gərəkdir. Biz millətlərarası münasibətlər institutunun və sosiologiya bölməsinin yaradılması haqqında təşəbbüs irəli sürmüşük. Bizim təklifimiz Azərbaycan KP MK-da müdafiə olunmuş və məqbul sayılmışdır.

Natiq axırda demişdir: Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində müvəqqəti olaraq xüsusi idarə formasının tətbiqinin məqsədəuyğun hesab edilməsi haqqında SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin qərarını bəyənərək əmin etmək istəyirəm ki, Elmlər Akademiyasının kollektivi respublikanın alimləri qarşımızda duran mühüm və məsul vəzifələrin yerinə yetirilməsi üçün bütün bilik və qüvvələrini sərf edəcək, sovet xalqları dostluğunun möhkəmlənməsinə layiqli töhfə verəcəklər.

Şamxor Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi Ə. C. Əhmədzadə demişdir: Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında baş verən hadisələrlə əlaqədar olaraq, rayonumuzda çox gərgin, çətin idarə olunan vəziyyət yaranmışdır. Durgünluq illərində yığılıb qalan həll edilməmiş problemlər bu vəziyyəti mürəkkəbləşdirmişdir.

Yerevanda, Stepanakertdə, sonralar isə Bakıda icazə verilməmiş mitinqlər keçirildiyi vaxt bizim milli tərkibi qarışıq olan rayonumuzda azərbaycanlı və erməni ailələrinin nümayəndələri, hadisələrin başlanmasından əvvəl olduğu kimi, bir-biri ilə fəal ünsiyyət saxlayırdılar. Biz onun sayəsində vəziyyətə nəzarət etməyə müvəffəq olmuşuq ki, partiya təşkilatları partiya-təşkilat işini və ideoloji işi kütlələr içərisinə, əmək kollektivlərinə keçirmişlər. Onların köməyi ilə biz fitnəkarlıq hallarının qarşısını almağa müvəffəq olmuşuq. Ağsaqqalların nüfuzundan istifadə edərək, azərbaycanlılar ermənilərlə onların evlərinin, mədəniyyət abidələrinin salamat saxlanmasına təminat verilməsi haqqında razılığa gəlmişlər. Əsassız şayiələrə inanaraq çıxıb getmiş ermənilərin qayıtması üçün rayonumuzun kommunistlərinin Ermənistanın qonşu rayonlarının nümayəndələri ilə görüşləri, xalqımızın zəlzələdən zərər çəkmiş rayonların sakinlərinə qardaşlıq köməyi az rol oynamamışdır.

İndi rayonda 13 minə qədər köçkün azərbaycanlı vardır. İmkan daxilində onlara mənzil ayrılır, işləmək üçün şərait yaradılır. İki min nəfər müvəqqəti işə düzəldilmişdir. Rayonun kəndlərində yeni xəstəxanalar və tibb məntəqələri, digər səhiyyə müəssisələri işləməyə başlamışdır. Uşaqlara xüsusi diqqət yetirilir, onlar üçün 11 məktəb açılmışdır. Eyni zamanda köçkünlər arasında onların daimi yaşayış yerlərinə qaytarılması sahəsində böyük izahat işi aparılır.

Bununla birlikdə hələ işdə nöqsanlar vardır. İlk partiya təşkilatları ziyalıları, gəncləri hərəkətə hələ heç də tamamilə gətirməyə, onların söylərini gərginliyin zəiflədilməsinə, iki xalq arasında ənənəvi dostluq əlaqələrinin

bərpasına yönəltməyə müvəffəq olmamışlar. Burada da, zənnimizcə, millətlərarası münasibətlər sahəsində partiya işinin şablon formalarından imtina etmək lazımdır. SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin Fərmanından irəli gələn qərarlar bu işin əsasını təşkil etməlidir.

Hərbi qulluqçu M. M. Zaytsev qeyd etmişdir ki, SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin qərarı, DQMV-də xüsusi idarə formasının tətbiqi əslində ekstremistlərin iradəsi ilə iki xalqın düşdüyü ağır vəziyyətdən çıxmağa imkan verəcəkdir. Bundan əlavə bu, köçgünlər problemi ilə daha konkret məşğul olmağa imkan yaradacaqdır. İndi təqribən 250 min nəfər Azərbaycan və Ermənistan vətəndaşı, vahid böyük ittifaqın vətəndaşı öz doğma yurdundan uzaqlardadır. Bu asan iş deyildir, lakin həmin işi görmək lazımdır. Bu aylarda mən doğma yurdlarını tərk etmiş adamların gəldiyi bir çox rayonlarda olmuşam. Elə siyasi iş, izahat işi aparmaq lazımdır ki, adamlar başa düşsünlər: ali dövlət hakimiyyəti orqanının qərarı onlara qayıtmaq, problemləri tez həll etmək üçün təminat verir.

Natiq şəhərdə ictimai asayişin gözlənilməsi sahəsində Bakı qarnizonu döyüşçülərinin fəaliyyətindən danışaraq qeyd etmişdir ki, ancaq yerli partiya, sovet orqanları ilə əlbir qarşılıqlı fəaliyyət sayəsində şəhərdə vəziyyəti normallaşdırmaq, ekstremistlərin vəziyyətin sabitliyini pozmaq cəhdlərinin qarşısını almaq sahəsində ümdə vəzifələr müvəffəqiyyətlə yerinə yetirilmişdir. Proletar Bakısı ekstremistləri layiqincə dəf etmişdir.

Natiq sözüne davam edib demişdir: Mən zəlzələdən sonra ilk saatlarda Ermənistanda olmuşam. Demək lazımdır ki, sovet əsgərləri zəlzələ nəticəsində dağılmış yerlərə birinci gəlmiş və öz vəzifəsini yerinə yetirdikdən sonra, yaqın, həmin yerləri axırıncı tərk edəcəklər. Azərbaycanın tərbiyə etdiyi cavanlar, Rusiyadan, ölkənin hər yerindən gəlmiş cavanlar çox qətiyyətlə, mərdanə hərəkət etmişlər. Bunun üçün, belə gənclərin tərbiyə edilməsi üçün ürəkdən çox sağ ol deyirik.

Azərbaycandan gəlmiş mülki müdafiə polku da, vəziyyətin kifayət qədər mürəkkəbliyinə baxmayaraq, öz vəzifəsini ləyaqətlə yerinə yetirmişdir, axı «Qarabağ» cəmiyyətinin idarə mərkəzi onların işlədikləri Leninskə keçirilmişdi və mərkəzin «fəalları» polkun işinə mane olmağa çalışırdılar. Lakin bütün çətinliklər aradan qaldırılmışdır və bu heç də təəccüblü deyildir ki, Bakıdan gəlmiş həmin gənclərin işlədikləri kimi adamlar ürəkdən işləyəndə bütün çətinliklər aradan qaldırılır. Müdafiə Nazirliyinin rəhbərləri orada olmuş və bu polkun işindən razı qalmışlar. Bir sözlə, bunlar öz borcunu vicdanla yerinə yetirmiş əsl Azərbaycan oğullarıdır və hər bir ailə onlarla fəxr edə bilər.

Natiq sözüne davam edib demişdir: Beynəlmiləlcə o kəslər deyil ki, təkcə öz millətinin qayğısına qalırlar. Əksinə, o kəslərdir ki, başqaları, bütün ölkə, böyük Vətən haqqında da düşünürlər. Odur ki, bu gün başlıca məsələ iki xalq arasında əsl dostluğun bərpa olunması məsələsini birlikdə həll etməkdən, hər bir Azərbaycanlının, hər bir erməninin, hər bir zəhmətkeşin, harada yaşayırsa yaşasın,

özünü Vətənimizin tam hüquqlu vətəndaşı hiss etməsi üçün hər şey etməkdən ibarətdir.

Leninneftin qazmaçısı S. B. Müzəffərov dedi: Sov.İKP MK-da SSRİ Ali Sovetinin deputatları - Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR nümayəndələri, hər iki respublikanın rəhbərləri ilə görüşdə iştirak edərkən mən DQMV-də və onun ətrafında vəziyyətin normalaşdırılması sahəsində partiyamızın Mərkəzi Komitəsinin gördüyü böyük, çoxtərəfli və ardıcıl işin şahidi oldum. Bu gün respublika kommunistlərinin, zəhmətkeşlərinin bütün səylərini SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin Fərmanından irəli gələn qərarların yerinə yetirilməsinə yönəltmək, respublikalarımızın xalqları arasında dostluğun və mehriban qonşuluğun bərpası üçün hər şey etmək lazımdır.

Respublikada baş vermiş hadisələr, rütbə və vəzifələrindən asılı olmayaraq, kimin kim olduğunu aydın şəkildə aşkara çıxarmışdır. Özünü həqiqi kommunist kimi tanıdanlar xalq içərisində nüfuz və etimad qazanmışlar. Fəhlə sinfi partiyağa inanır və regionda vəziyyəti normalaşdırmaq üçün görülmüş tədbirlərə tərəfdardır və onları bəyənir. Biz həmin tədbirləri həyata keçirmək, millətlərarası münasibətləri təkmilləşdirmək üçün maksimum səy göstərməyə hazırıq.

Bizim yenidənqurma işə buna şəxsiz nail olacağımıza təminat verir. Sov.İKP MK-ın partiyağa, sovet xalqına seçkiqabağı müraciətində deyilir: «Bunu başa düşmək vacibdir: hər kəs yenidənqurma naminə işləyərkən özü üçün, öz ailəsinin firavanlığı üçün, Vətənimizin tərəqqisi üçün işləyir.» Bu fikir fəhlələrin, bütün sovet xalqının arzu və istəklərinə uyğundur. S. M. Kirov adına Azərbaycan Dövlət Universiteti Partiya komitəsinin katibi T. T. Rüstəmov demişdir: SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclasında qəbul olunmuş sənəd təkcə hər iki respublikanın xalqlarının deyil, habelə bütün sovet xalqının yekdilliyi və sıx birliyi üçün prinsipial əhəmiyyətə malikdir. Bu sənəd bir daha təsdiq etmişdir ki, millətlərarası münasibətlərin həlli üçün yeganə düzgün yol siyasi yoldur. Ölkədə genişlənmiş demokratiya, aşkarlıq hamımızı ölkənin siyasi həyatında fəal iştirak etməyə çağırır, lakin bununla birlikdə siyasəti siyasətbazlıqla qarışdırmaq olmaz. Məhz siyasi cəhətdən naşı şəxslər öz məsuliyyətsiz çıxışları ilə adamları həyəcanlandırır və çəşdirir, qəşəng tərtib olunmuş, amma mənasız şüarlar irəli sürüldülər. Sınaq günlərində ayrı-ayrı müəllimlərin, dekanların və tələbələrin özlərini necə apardıqlarını, onlardan bəzilərinin işə məsuliyyətsizcəsinə çıxış etdiklərini unutmaq olmaz. Odur ki, bunun üstündə onlar ciddi cəzalandırılmalı, hər kəs öz hərəkətləri üçün cavab verməlidir.

Lakin bizim işimiz təkcə müqəssirlərin cəzalandırılması ilə məhdudlaşmamalıdır. Məsələn, biz universitetdə hər şeyi əhatə edən geniş fəaliyyət proqramı işləyib hazırlamışıq. Proqramda professor-müəllim heyəti və tələbələr arasında kompleks iş aparılması nəzərdə tutulur. Cəmiyyətin inqilabi surətdə yeniləşdirilməsinin irəli sürəcəyi çoxlu problem proqramın əsasını təşkil

edir və həmin problemləri biz hamımız birlikdə həll etməliyik. Xüsusi qeyd etmək istəyirəm ki, bu gün respublikada yeni gözəl ənənələr yaranır. Hələ heç vaxt respublika rəhbərliyinin xalqla yaxınlığını göstərən belə çoxlu tədbir və görüş olmamışdır. Millətlərarası münəfişə gətirib çıxarmış səbəbləri dərinədən öyrənmək, bunların qarşısına etibarlı sipər çəkmək zəruridir və görünür, ali məktəblərin dərs planlarına millətlərarası münasibətləri öyrənmək üçün xüsusi kurslar daxil etmək lazımdır ki, bu da həmin məsələdə gənclərimizin nəzəri və praktik hazırlığına kömək edər.

Azərbaycan Yazıçılar İttifaqı idarə heyətinin katibi şair Cabir Novruz demişdir: Artıq yeni ildir. Odur ki, biz ötən ilə nəzər salıb, baş vermiş hadisələrdən nəticə çıxarmalıyıq.

İlk nəticə budur ki, Vətənə, doğma xalqa, doğma torpağa məhəbbət heç də gəlişi gözəl sözlərdən, şüarlardan ibarət deyil, konkret, faydalı işlər deməkdir.

DQMV-də baş vermiş hadisələr göstərdi ki, SSRİ xalqlarının ailəsində millətlərarası münasibətlərdə həll olunmamış xeyli mühüm problem vardır. Onları aradan qaldırmaq üçün hər gün fasiləsiz surətdə məqsədyönlü iş aparmaq lazımdır. Burada işə mədəniyyət və incəsənət xadimlərindən çox şey asılıdır. Onlar nümunə göstərməli və beynəlmiləçilik timsalı olmalıdırlar, axı, onlar həmişə xalqlar və adamlar arasında dostluq əlaqələrinin, sülhün və əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsi carçıları olmuşlar. SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyətinin qəbul etdiyi qərar və Sov.İKP MK-nın partiyaya, sovet xalqına seçkiqabağı müraciəti çətinlikləri mütləq aradan qaldıracağımıza və on illər boyu olduğu kimi, yenə də sülh və dostluq şəraitində yaşayacağımıza inam hissi doğurur.

Zəngilan Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi T. Ş. Mehdiyev demişdir: Müzakirə olunan məsələnin böyük sosial-siyasi və iqtisadi əhəmiyyəti vardır. Bu, ən əvvəl onunla əlaqədardır ki, DQMV-də və onun ətrafında başlanmış hadisələr bir çox ciddi problemlər yaratmışdır. Bunlardan ən mühüm hesab etdiyimiz bir problem üzərində qısaca da olsa, dayanmaq istərdik.

Bu, didərginlər problemidir. Ermənistanla həmsərhəd olan bizim Zəngilan rayonu lap əvvəldən bu hadisələrin mərkəzində idi. 30 min nəfər əhalisi olan rayon Ermənistandan gəlmiş 5,5 min nəfər didərginə sığınacaq vermişdir. Evsiz-eşiksiz qalmış, doğma yerlərini tərk etmiş bu binəcib adamların konkret yardıma ehtiyacı vardı. Qeyri-adi şəraitdə işləməli olduq. Rayonda operativ qərargah, didərginlərin qəbul edilməsi və yerləşdirilməsi, onlara maddi, tibbi və başqa yardım göstərilməsi məntəqələri yaradıldı. Rayon partiya komitəsi bütün bu işə rəhbərliyi öz öhdəsinə götürdü. Yeri gəlmişkən, bizə gündəlik yardım göstərdiyinə görə, Azərbaycan KP MK-ya çox böyük minnətdarlığımızı bildirmək istərdik.

O gərgin günlərdə KP MK-nın birinci katibi Ə. X. Vəzirov rayonumuza gəlmişdi. Rayon əməkçiləri ilə, didərginlərlə, fəallarla görüşlər və söhbətlər, konkret təkliflər bütün işi daha yaxşı təşkil etməyə kömək göstərmişdir.

Respublika hökumət komissiyası da bizə böyük kömək etmişdir. Neftçilərə xüsusi minnətdarlığımızı bildirmək istərdim. Onlar qısa müddətdə rayonun kolxoz və sovxozlarında didərginlərin müvəqqəti yaşaması üçün kiçik vaqonlar, evlər quraşdırmış, mühəndis kommunikasiyaları, su kəməri, elektrik xətləri, yol çəkmişlər. Respublikanın Maliyyə Nazirliyi 400 min manat məbləğində birdəfəlik yardım göstərmişdir.

Rayon əhalisinin vətəndaş yetkinliyini, fəal mövqeyini, humanizmini xüsusi iftixar hissi ilə qeyd etmək lazımdır. Demək olar, hər bir ailə fəlakətə düşən adamlara sığınacaq vermişdir. Məsələn, Mincivan stansiyası dəmiryolçusunun ailəsində bu yaxınlardək Ermənistanın Məğri rayonundan gəlmiş təqribən 50 didərgin yaşayırdı. Əlbəttə, yaranmış vəziyyət gərgin işi davam etdirməyi, rayonun sosial-iqtisadi inkişaf planlarının yerinə yetirilməsini pozmamağı tələb edir. Sov.İKP MK-nın partiyaya, sovet xalqına seçkiqabağı müraciəti bizi buna istiqamətləndirir. Hər yerdə adamlar işi daha yaxşı təşkil etmək məsələlərini açıq-aşkar qızğın müzakirə edirlər, ətaləti və sosial laqeydliyi vətəndaş fəallığı, təşəbbüskarlıq və cəsarətli axtarışlar əvəz edir.

Bununla əlaqədar olaraq, biz müxtəlif qeyri-istehsal xərclərin, itkilərin, oğurluqların, xalq ehtiyatlarının dağıdılması, zərərin ört-basdır edilməsi hallarının kökünü kəsmək uğrunda qətiyyətlə mübarizə aparmaq barədə Sov.İKP MK-nın çağırışına dəqiq əməl edəcəyik (Azərbaycan).

«Kommunist» qəzeti, 15 yanvar 1989-cu il

MƏSULİYYƏTSİZLİK ÜÇÜN MƏSULİYYƏT ERMƏNİSTAN KP MK BÜROSUNUN İCLASINDAN

Ermənistan KP MK bürosu «Azərbaycan SSR-in və Ermənistan SSR-in bəzi vəzifəli şəxslərinin qanunsuz hərəkətləri haqqında» Sov. İKP MK-nın 1988-ci il 15 dekabr tarixli qərarının yerinə yetirilməsi gedişini müzakirə etmişdir.

Qeyd olunmuşdur ki, vəziyyətin sabitliyinin pozulması, millətlərarası ədavətin qızışdırılmasının qarşısının alınmaması, qanuna zidd hərəkətlər, fəaliyyətsizlik göstərilməsi və bir sıra başqa pozuntular üstündə təkcə dekabr ayında 13 rəhbər işçi Sov. İKP sıralarından xaric edilmiş, partiya, sovet, təsərrüfat orqanlarının 24 rəhbər işçisi, şəhər və rayon hüquq mühafizə orqanlarının 12 rəhbəri vəzifəsindən çıxarılmış, 69 nəfərə partiya cəzası verilmişdir. Quqark Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi L. Bağdasaryan, Quqark Rayon İcraiyyə Komitəsinin sədri S. Kazaryan işdən azad edilmiş və ciddi partiya məsuliyyətinə cəlb olunmuşlar.

Deyilmişdir ki, bir çox partiya, sovet və təsərrüfat orqanları mürəkkəb şəraitdə qətiyyətsizlik, passivlik göstərmiş, prinsipial mövqe tutmamışlar. Stepanavan, İcevan, Yexeqnadzor, Quqark, Krasnoselsk, Ararat, Masis, Amasiya,

Noyemberyan rayonlarında vətəndaşların Konstitusiyaya hüquqları kobud surətdə pozulmuş, şantaj və hədə-qorxularla müşayiət olunan ixtişaşlar baş vermişdir.

Sepanavan rayonunda vəziyyəti normal hala salmaq, insan tələfatı ilə və Azərbaycanlı əhalinin kütləvi surətdə getməsi ilə nəticələnən millətlərarası toqquşmaların qarşısını almaq üçün qəti tədbirlər görmədiyinə görə Ermənistan KP Stepanavan Rayon Komitəsinin birinci katibi Y. Çşmarityana uçot vərəqəsinə yazılmaqla şiddətli töhmət elan edilmişdir. Stepanavan Rayon İcraiyyə Komitəsinin sədri, Sov.İKP üzvü R. Mirzoyanın bundan sonra vəzifəsində qalması məqsədəuyğun hesab edilməmişdir. Ona uçot vərəqəsinə yazılmaqla şiddətli töhmət elan olunmuşdur. İcevan rayonunda millətlərarası münasibətlərə siyasi rəhbərliyi təmin etmədiyinə, bunun nəticəsində həmin münasibətlər pozulduğuna və milliyətcə azərbaycanlı olan şəxslər intensiv surətdə köçdüyinə görə Ermənistan KP İcevan Rayon Komitəsinin birinci katibi D. Ananyana uçot vərəqəsinə yazılmaqla töhmət elan edilmişdir. İcevan Rayon İcraiyyə Komitəsinin sədri, Sov. İKP üzvü L. Ordinyana uçot vərəqəsinə yazılmaqla şiddətli töhmət elan edilmişdir. Tədris müəssisələrində məşğələlərin pozulması qarşısının alınmamasında ifadəsini tapan prinsipsizlik göstərdiyinə, habelə şagirdlərin və tələbə gənclərin ali və orta məktəb müəllimlərinin bir hissəsinin siyasi cəhətdən zərərli təsirindən qorunması üçün tədbirlər görmədiyinə görə Ermənistan SSR xalq təhsili naziri, Sov.İKP üzvü S. Axunyana uçot vərəqəsinə yazılmaqla şiddətli töhmət elan edilmişdir.

Bu yaxınlarda Ermənistan SSR daxili işlər naziri təyin edilmiş U. Arutunyanın ictimai asayişin mühafizəsini gücləndirmək üçün vaxtında və təsirli tədbirlər görmədiyi və şəxsi heyət barəsində kifayət qədər tələbkarlıq göstərmədiyi ciddi surətdə onun nəzərinə çatdırılmışdır. Ermənistan SSR daxili işlər nazirinin müavini, Sov.İKP üzvü Q. Qriqoryana uçot vərəqəsinə yazılmaqla şiddətli töhmət elan edilmişdir. Kadrların seçilib yerləşdirilməsində kobud səhvlərinə görə Ermənistan SSR prokurorunun müavini, Sov.İKP üzvü Q. Qukasyana da uçot vərəqəsinə yazılmaqla şiddətli töhmət elan edilmişdir.

Ermənistan KP MK bürosu partiya komitələrinə tapşırmışdır ki, milli əlamətə görə adamların yadlaşmasına imkan yaradan, ekstremist fitnələrinə yol verən, millətlərarası ədavəti qızıqdırən kommunistləri ciddi məsuliyyətə cəlb etsinlər.

L. ÇAXMAXÇYAN

Ermənistan KP MK, ümumi şöbəsinin müdiri.
(«Pravda» qəzeti, 17 yanvar)

«Kommunist» qəzeti, 18 yanvar 1989-cu il

**Sov.İKP MK SİYASİ BÜROSUNUN ÜZVÜ, SSRİ NAZİRLƏR SOVETİNİN
SƏDRİ N. İ. RIJKOVUN ERMƏNİSTAN SSR
17 YANVAR 1989-CU İL TARİXLİ PARTİYA TƏSƏRRÜFAT
FƏALLARININ YİĞİNCAĞINDA ÇIXIŞINDAN**

...Cəmiyyətimizdə yolverilməz bir hal - əhalinin Ermənistandan Azərbaycana və Azərbaycandan Ermənistana süni surətdə qızışdırılan miqrasiyası belə bir sadə həqiqəti, demək olar, ən inandırıcı surətdə təsdiq edir ki, millətlərarası çəkişmələr çox vaxt heç də əməkçi xalq tərəfindən törədilmir, qızışdırılmır, lakin bu, bir qayda olaraq, məhz sadə adamın, sıradı əməkçinin rifahı, doğma yurdu, sağlamlığı, bəzən də həyatı bahasına tamam olur.

Bu gün partiya komitələrinin, bütün kommunistlərin söyləri zəhmətkeşlərin beynəlmiləçilik mövqelərində sıx birləşdirilməsinə, Sov.İKP Mərkəzi Komitəsinin, sovet hökumətinin, habelə Ermənistan KP MK-nın respublikada vəziyyəti sabitləşdirmək millətlərarası münasibətləri sağlamlaşdırmaq məqsədini daşıyan qərarlarının yerinə yetirilməsinə nail olmağa yönəldilməlidir. Öz xalqının mənəvi tərbiyəçisi olan ziyalılar burada mühüm rol oynamalıdır. Əsrlər boyu həqiqi ziyalı, o cümlədən də erməni ziyalısı bütün Vətənin kədərinə şərik olan, insana mərhəmət göstərən, qəlb genişliyi və təfəkkür dərinliyi ilə fərqlənən əsl vətəndaş olmuşdur. Erməni və Azərbaycan xalqlarının düşdükləri ekstremal şərait bu mənada onların ziyalıları qarşısında da yüksək tələb qoymuşdur. Təəssüf ki, ağır sınaq günlərində bəzi adamlarda, hətta yaradıcı əməklə məşğul olan adamlarda nə təfəkkür genişliyi, nə öz xalqına, nə də qonşu xalqa mərhəmət hissi kifayət qədər olmamışdır.

Milli mənlilik şüurunun indiki partlayışında nəyin həqiqi, nəyin isə saxta olduğunu necə ayırd etməli? Zənnimcə, yeganə meyar rəhbər tutulduqda ayırd etmək asandır: Harada hərəkətlər cəmiyyətin, sosializmin, yenidənqurmanın müqəddəratı üçün səmimi kədərdən doğur, harada isə yalnız başqa adamları müsibətlərə düşür edən öz təkəbbürlü iddiaları nəminə törədilmişdir. Biz yenidənqurmanın iş icraçıları haqqında, onun fədailəri - belə fədailər Ermənistanda da var - haqqında çox danışırıq. Lakin yenidənqurmanı pozanlar haqqında, inqilabi siyasi məqamdan sırf təkəbbürlü iddialar nəminə istifadə edənlər haqqında da aydın danışmaq eyni dərəcədə vacibdir.

Açıq etiraf etmək lazımdır: Ermənistanda və Azərbaycanda baş verən hadisələr bu xalqların əsrlər boyu milyonlarla adamın nəzərində yaranmış obrazına, onların şəninə xələl gətirmişdir. Bir çoxlarını bedə bir sual narahat edir: Necə olmuşdur ki, qəlb genişliyi və ürək açıqlığı ilə məşhur olan bu torpaqda qarşılıqlı inciklik hisslərinə qapılıb, əzəli bir müdrik kəlamı unutmuşlar: «Öz xoşbəxtliyini başqasının bədbəxtliyi üzərində qura bilməzsən.» Zənnimcə, bu sual birinci növbədə məhz ziyalılara aiddir.

Bu gün ziyalıların əhval-ruhiyyəsində müsbət dəyişikliklər nəzərə çarpır. Bəlkə də, dəhşətli kədər in özü mənəvi sərvətləri və üstünlükləri yerbəyer etmişdir. Bəlkə də ölkənin hər yerindən respublikaya göstərilən insani mərhəmət və qayğı, yenidənqurmanın öz gedişi bu çətin oyanışa kömək edir. Başlıcası odur ki, sağlamaşdırıcı proseslər ləngiməsin, yolunu azmasın. Ermənistan ziyalıları öz xalqının rifahı və mənəvi sağlamlığı üçün, insan münasibətlərinin humanistliyi və mədəniyyəti üçün öz məsuliyyətini bütün dərinliyi ilə dərk etməyə tamamilə qadirdirlər. Belə münasibətlərin formalaşmasında ziyalılar mühüm rol oynayır.

Bu gün Dağlıq Qarabağ haqqında böyük qərarlarla da əlaqədar olaraq məsuliyyət, təmkinlik zəruridir. DQMV-nin xüsusi idarə komitəsinin, təzəcə yaradılmış və bilavasitə SSR İttifaqı ali dövlət hakimiyyəti və idarə orqanlarına tabe olan bu komitənin vəzifəsi muxtar vilayətdə vəziyyəti normal hala salmaqdan, asayışı və vətəndaşların təhlükəsizliyini, bütün müəssisələrin və vətəndaşların fasiləsiz işləməsinə təmin etməkdən, ticarəti, kommunal-məişət xidmətini və tibbi xidməti sahmana salmaqdan ibarətdir. Onun başlıca məqsədi beynəlmiləçilik zəminində ictimai qüvvələrin sıx birləşməsinə nail olmaqdır.

Qəbul edilmiş qərar hər iki müttəfiq respublikaya Mərkəzin mühüm yardımıdır. İttifaq orqanları DQMV-də vəziyyətin normal hala salınmasına, onun sosial-iqtisadi inkişafına qayğıların xeyli hissəsini öz üzərlərinə götürürlər. Bu, hər iki müttəfiq respublikanın mənafeələrinin qarşılıqlı surətdə məqbul tarazlığına əməl edilməsi şəraitində güzəştli sazişdir. Sazişdə milli siyasət sahəsində partiyanın ölçülüb-biçilmiş, prinsipial xətti burada öz ifadəsini tapmışdır. Lakin mərkəzi orqanların xətti ilə tədbirlər görülməsi Ermənistan və Azərbaycan kommunist partiyalarının mərkəzi komitələrinin üzərindən heç də bütün məsuliyyəti qətiyyənlə götürmür. Onlar partiya təşkilatlarının, bütün kommunistlərin söylərini respublikalarda vəziyyətin kökündən dəyişməsinə, ictimai həyatın normallaşmasına, yenidənqurmanın ardıcıl həyata keçirilməsinə yönəltməli, qarşıya çıxan məsələlərin həllində qarşılıqlı fəaliyyəti təmin etməli və yenidənqurmaya zidd qüvvələrə qarşı, millətlərarası çəkişmələrə təhrik edən bütün hərəkətlərə qarşı vahid cəbhə ilə çıxış etməlidirlər.

Adamların durğunluq dövründə çoxalmış sosial güzəransızlığından, sosial ədalət prinsiplərinin pozulmasının onlarda doğurduğu narazılıqdan, kadr siyasətindəki ciddi pozuntulardan sui-istifadə edənlər millətlərarası münasibətlər işinə çox böyük ziyan vurmuşlar. Adamların milli hisslərindən, yaradıcı ziyalıların bəzi nümayəndələrinin nüfuzundan və hətta istedadından, hakimiyyət orqanlarının səhlənkarlığından, bəzən hətta aşkar havadarlığından qərəzli niyyətlə istifadə edən siyasi avantüristlər özlərini respublikada ümumi demokratik proseslərə, sağlam ictimai qüvvələrə qarşı qoymuş, məhdud millətçilik mövqeyinə, yenidənqurmaya zidd mövqeyə yuvarlanmışlar.

«Qarabağ» komitəsinin fəalları millətlərarası ehtirasların qızıqdırılmasında, iğtişaşların təşkilində, heç bir günahı olmayan yüz minlərlə

vətəndaşın öz evindən qovulmasında, respublikada sosial-siyasi gərginlik yaradılmasında mənhus rol oynamışlar. Komitənin fitnəkar məhiyyəti ümumxalq kədəri günlərində özünü aydın təzahür etdirmişdir. Həmin günlərdə milli mənafeyin bu başabələ müdafiəçiləri ümumxalq fəlakəti və beynəlmiləçilik dalğasının təsiri ilə sıxışdırılıb arxa plana keçəcəklərindən qorxaraq, hədələyici ultimatumlar yaymağa, silahla adamları qorxutmağa, xalq yarasına duz səpməyə, uydurma şayiələr yaymağa başlamış, bir sözlə, diqqəti ancaq özlərinə cəlb etmək və suyun üzündə qalmaq üçün mümkün olan bütün tədbirlərə əl atmışlar.

Dağlıq Qarabağa dair qəbul edilmiş qərar millətlərarası çəkişmələr üçün bəhanəni əslində aradan qaldırır. Lakin vəziyyətin öz-özünə, ancaq yuxarının əli ilə normallaşacağına ümid etmək düzgün deyildir. Bundan ötrü hər iki tərəfdən və bütün səviyyələrdə düşüncəli, ardıcıl iş aparılmalıdır. Nə partiya komitələri, nə komsomol, nə də həmkarlar ittifaqları passivliyə dözməli deyildirlər, oturub gözləmək olmaz, adamların arasına çıxmaq, onları vacib problemlərin həllinə, bütün ölkənin köməyi ilə dağıdıcı zəlzələnin nəticələrinin aradan qaldırılmasına səfərbər etmək lazımdır.

Dağlıq Qarabağla əlaqədar qəbul edilmiş qərar kimin işə qələbəsi və kiminsə məğlubiyyəti demək deyildir. Bu qərar yeganə arzudan: regionda gərginli zəiflətmək, asayışı bərpa etmək, adamların normal yaşamasına, işləməsinə, övlad böyütməsinə imkan yaratmaq arzusundan irəli gəlmişdir. Siyasi işdə də həmin qərara bu meyarla yanaşılmalıdır... (SİTA)

«Kommunist» qəzeti, 19 yanvar 1989-cu il

AZƏRBAYCAN KP MK-DA

Yanvarın 17-də Azərbaycan KP MK bürosu «Azərbaycan SSR-in Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətini xüsusi idarə formasının tətbiqi ilə əlaqədar tədbirlər haqqında» məsələ müzakirə etmişdir. Qeyd edilmişdir ki, respublikanın partiya, dövlət orqanları, ictimai təşkilatları Dağlıq Qarabağ barəsində Sov.İKP MK-nın, SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin və SSRİ Nazirlər Sovetinin qərarlarının yerinə yetirilməsində DQMV-nin xüsusi idarə komitəsi ilə sıx qarşılıqlı əlaqə saxlamalı və ona fəal yardım göstərməlidirlər. Səylər vəziyyətin kökündən dəyişdirilməsinə, ictimai həyatın normal hala salınmasına, yenidənqurma siyasətinin ardıcıl yeridilməsinə yönəldilməlidir. Nöqsanların və qüsurların, durğunluq dövrü deformasiyalarının aradan qaldırılması üçün fəal iş görmək, yenidənqurma əleyhdarlarının, korrupsiyaya qurşanmış dairələrin, bu məsələdən sui-istifadə edən siyasi avantüristlərin əleyhinə qəti mübarizə aparmaq lazımdır. Köçgünlərin doğma yurdlarına qayıtması onların təhlükəsizliyinin təmin edilməsi sahəsində Azərbaycanın və Ermənistanın partiya, sovet, təsərrüfat və ictimai təşkilatlarının birgə fəaliyyəti, xüsusilə vacibdir. Elmi idarələr, yaradıcılıq ittifaqları, xalq təhsili

orqanları, kütləvi informasiya vasitələri müxtəlif millətlərdən olan adamlar arasında soyuqluğa son qoyulmasına, hər iki respublikanın xalqları arasında mehriban münasibətlərin bərpasına fəal kömək göstərməlidirlər.

MK bürosu «Azərbaycan SSR-in və Ermənistan SSR-in bəzi vəzifəli şəxslərinin qanunsuz hərəkətləri haqqında» Sov.İKP MK-nın qərarını yerinə yetirmək sahəsində respublika partiya təşkilatının işi «barəsində Sov.İKP MK yanında Partiya Nəzarəti Komitəsi briqadasının məlumatını dinləmişdir. Qeyd edilmişdir ki, Azərbaycan KP MK operativ tədbirlər görmüş, faktlara, ayrı-ayrı rəhbərlərin, inzibati orqanların işçilərinin, bir sıra müəssisələrin direktorlarının, tədris müəssisələri rəhbərlərinin qanunsuz hərəkətlərinə müvafiq qiymət vermişdir. Göstərilmişdir ki, bəzi rayon partiya komitələri ilk partiya təşkilatlarından ayrı düşmüş, ekstremal vəziyyətdə özlərinin avanqard rolunu göstərə bilməmişlər, respublikanın həmkarlar ittifaqı, komsomol və digər ictimai təşkilatları anlaşılmaz passivlik göstərmişlər. MK bürosu müvafiq idarələrə və təşkilatlara bir vəzifə olaraq tapşırılmışdır ki, Sov.İKP MK yanında Partiya Nəzarəti Komitəsi briqadasının qeydlərini və tövsiyələrini nəzərə almaqla bu məsələ barəsində Azərbaycan KP MK-nın 1988-ci il 19 dekabr tarixli qərarının sözsüz yerinə yetirilməsini təmin etsinlər...

«Kommunist» qəzeti, 19 yanvar 1989-cu il

ƏDALƏTLİ GÜZƏŞT

Ermənpress Agentliyi müxbirlərinin Yerevandan verdikləri xəbərlərə görə, Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində xüsusi idarə formasını tətbiq etmək haqqında SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin Fərmanını Ermənistan fəhlələrinin, kəndlilərinin, ziyalıların çoxu müsbət qarşılamışdır. Jurnalistlərlə söhbətlər zamanı bir qayda olaraq, belə fikir irəli sürülür ki, indiki mərhələdə bu, düzgün güzəştli qərardır və bu qərar ehtirasları xeyli dərəcədə sakitləşdirməyə, regionda vəziyyətin sabitləşməsinə kömək etməyə, qaçqınlar axınını dayandırmağa imkan verəcəkdir.

Pensiyaçı L. Samaryan demişdir: İnsan təbiətin kor qüvvələri qarşısında acizdir. Lakin elə itkilər də var ki, onlar adamların öz təqsiri üzündən baş verir: millətlərarası çəkişmələr nəticəsində insan tələfatı, bir çox ailələrin evdən-eşikdən, işdən, adi dolanacaq tərzindən məhrum olması. Əminəm ki, bərabərhuquqlu möhkəm iqtisadi və mədəni əməkdaşlıq əsasında DQMV-nin bütün respublikalarla əlaqələrə keçməsi - xüsusi idarə formasının tətbiqi haqqında SSRİ Ali sovetinin Fərmanı isə onun qarşısında məhz belə perspektivlər açıq - hamımız üçün vacib olan ümdə məsələlərin həllinə kömək edəcəkdir, çünki adamlar başa düşürlər: Dağlıq Qarabağda olmuş toqquşmalar və qarşılıqlı iradlar, tətillər və kütləvi iğtişaşlar - bunlar ən əvvəl yenidənqurmaya zərbə endirmək deməkdir. Əgər

ölkənin xalqları zəlzələnin dəhşətlərinin aradan qaldırılmasında iştirak edirlərsə, millətlərarası münasibətlərə aid məsələlərin həllində də biz birlikdə olmalıyıq. Ermənistan LKGİ MK yanında respublika estetik inkişaf və elmi-texniki iqtisadi əlaqələr mərkəzinin direktoru S. Arutyunyan belə hesab edir: Ümid edilir ki, DQMV ətrafında münaqişə gec-tez normal halda aradan qaldırılacaqdır və bu ümid reallığa çevrilir. Onun fikrincə, xüsusi idarə forması regionda vəziyyəti normal hala salmağa, ermənilərlə azərbaycanlılar arasında yeni münaqişələrin qarşısını almağa imkan verəcəkdir. O demişdir: DQMV-də yığılıb qalmış sosial-iqtisadi problemləri qeyd etməklə sadəcə kifayətlənməyib onları nəhayət, həll etmək lazımdır.

Ermənistan mədəniyyət fondu sədrinin müavini J. Akopyan SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin Fərmanını vəziyyəti sabitləşdirmək yolunda bir addım kimi qiymətləndirir. Onun dediyinə görə, bu qərar hər iki tərəfi eyni dərəcədə qane edən güzəşt lüzumundan irəli gəlmişdir.

«Zvartnots» aqrokombinatı baş direktorunun müavini M. Suvryan demişdir: Kollektivimiz əvvəlki mehriban qonşuluq ənənələrini dirçəldə bilən mənəvi qüvvələrə inanır. İşə başlamaq vaxtı gəlib çatmışdır. Ümidvarıq ki, kənd təsərrüfatı məhsulu göndərmək barəsində öhdəlikləri yerinə yetirmiş Eçmiədzin rayonunun təcrübəsi də DQMV-də aqrar kompleks problemlərinin həllinə kömək edə bilər. Biz işin təşkilinin yeni formalarının tətbiqində qonşulara kömək etməyə hazırıq.

(SİTA-nın müxbiri), Yerevan

«Kommunist» qəzeti, 20 yanvar 1989-cu il

HƏR YERDƏ LAZİMİ QAYDA YARADILMASINI TƏMİN ETMƏLİ

SSRİ daxili işlər naziri V. V. Bakatin yanvarın 18-19-da Azərbaycanda olmuşdur. O, respublikanın bir sıra şəhərlərini və rayonlarını gəzmişdir.

Bakatin yoldaş Azərbaycan SSR daxili işlər naziri A. İ. Məmmədov və Ermənistan SSR daxili işlər naziri U. S. Arutyunyan ilə müşavirə keçirmişdir. Bundan qabaq olmuş kütləvi iğtişaşların nəticələrinin aradan qaldırılması yolunda səyləri artırmaq işində qarşılıqlı əlaqənin gücləndirilməsi, cinayətlərin qarşısının alınması və üstünün açılması, vətəndaşların Konstitusiya hüquqları və qanuni mənafeləri üçün təminat yaradılması, hər iki respublikadan qaçqınların qayıtmasına yardım göstərilməsi məsələləri müzakirə olunmuşdur.

Stepanakert şəhərində Bakatin yoldaş A. İ. Volski ilə görüşmüşdür. Azərbaycan SSR-in Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində xüsusi idarə formasının tətbiqi şəraitində ictimai asayışı qorumaq, intizamı və qanunçuluqu möhkəmlətmək problemləri müzakirə edilmişdir. Nazir DQMV Daxili İşlər İdarəsinin rəhbər

heyəti ilə müşavirə keçirmiş, qarşıya birinci növbədə yerinə yetirilməli olan vəzifələr qoymuşdur. Millətlərarası ədavəti qızışdırmağa, vəziyyəti kəskinləşdirməyə can atan ayrı-ayrı şəxslərin hərəkətlərini vaxtında dəf etmək məsələlərinə böyük diqqət yetirilmişdir. Əməkdaşların beynəlmiləl tərbiyəsini yaxşılaşdırmağın zəruri olduğu göstərilmişdir.

Bakı şəhərində Bakatin yoldaş respublika Daxili İşlər Nazirliyinin rəhbər heyəti ilə müşavirə keçirmişdir. Operativ şərait, cinayətkarlığın vəziyyəti təhlil edilmiş, sahənin əsas xidmət bölmələrinin fəaliyyəti haqqında hesabatlar dinlənilmişdir. Nazir fəaliyyətin üslub və metodlarını dəyişdirmək sahəsində şəxsi heyət qarşısında duran əsas vəzifələri müəyyən etmiş, partiya-siyasi işin, vətənpərvərlik və beynəlmiləçilik tərbiyəsinin səmərəliliyini hər vasitə ilə yüksəltməyin lazım olduğuna diqqət cəlb etmişdir. Göstərilmişdir ki, ideya inamını itirmiş olan, xidmət mənafeələrinə xəyanət edən adamlardan xilas olmaq, əmək kollektivlərinə, ictimaiyyətə daha geniş əsaslanmaq lazımdır. Vəziyyəti tezliklə qaydaya salmağın, qayda-qanunu bərpa etməyin, qaçqınların əvvəlki yaşayış yerlərinə qayıtmasına kömək göstərməyin, onların normal həyat tərzini yoluna qoymağın siyasi əhəmiyyətindən danışılmışdır. Daxili işlər orqanları əsas qüvvələrini korrupsiya cinayətkarlığına, xəlvəti iqtisadiyyat işbazlarına, dövlət əmlakını oğurlayanlara, rüşvətxorlara, alverçilərə qarşı fəal, məqsədyönlü mübarizəyə sərf etməlidirlər.

V. V. Bakatini Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Ə. X. Vəzirov qəbul etmişdir. Respublikada vəziyyəti normal hala salmaq, qayda-qanun yaratmaq, sosial ədaləti bərpa etmək, yenidənqurma əleyhinə olan, sabitliyi pozan dairələri, onlara rəvac verən vəzifəli şəxsləri məsuliyyətə cəlb etmək üçün partiya və sovet orqanlarının, ictimaiyyətin, hüquq mühafizə qüvvələrinin gördükləri təşkilati və əməli xarakterli tədbirlər haqqında söhbət getmişdir.

Söhbətdə Azərbaycan SSR Nazirlər sovetinin sədri H. N. Seyidov, Azərbaycan SSR Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin sədri İ. İ. Qorelovski, Azərbaycan SSR daxili işlər naziri A. İ. Məmmədov iştirak etmişlər.

«Kommunist» qəzeti, 21 yanvar 1989-cu il

KOMİTƏ İŞƏ BAŞLAMIŞDIR

Stepanakert (Azərbaycan SSR), 23 yanvar (SİTA) Vilayətdə həyat təcridcən yoluna düşür. Kolxoz və sovxozlara kənd təsərrüfatı texnikası göndərilməsi artmış, bir sıra zavodların yenidən qurulması başlanmış, bir çox xalq təsərrüfatı obyektlərinin layihələşdirilməsi sürətlənmiş, mənzil tikintisinin genişləndirilməsi üçün şərait yaradılmışdır. Lakin qarşımızda mürəkkəb və çətin problemlər durur. Onları biz yalnız birlikdə əl-ələ verib işləməklə həll edə bilərik. Həmin sözlər bu gün DQMV-nin 60 illiyi adına elektrotexnika zavodunun işçiləri

ilə DQMV-ni xüsusi idarə komitəsinin sədri A. Volskinin görüşündə deyilmişdir. Bu günlər belə görüşlər tez-tez keçirilir. Vilayəti xüsusi idarə komitəsinin üzvləri öz fəaliyyətinə söhbətlərdən, zəhmətkeşlərin suallarına açıq və prinsipial cavablar verməkdən başlamışlar.

A. Volski SİTA-nın müxbiri ilə söhbətində demişdir:

- SSRİ Konstitusiyasına müvafiq surətdə belə idarə forması ilk dəfə tətbiq edilmişdir. Belə təcrübə hələlik yoxdur. Onu iş zamanı əldə edəcəyik. Hələlik bir şey aydındır: qarşıda böyük işlər durur. Odur ki, xalqın köməyi DQMV-də yenidənqurma proseslərini sürətləndirmək və dərinləşdirmək yolunda bütün səylərin həlledici əsasıdır. O qeyd etmişdir ki, vilayət müstəqil həyata, ötən günlərin ağır iz qoyduğu həyata qədəm qoyur. Aylarla davam edən tətillər planların pozulmasına, müəssisələrin əksəriyyətinin çox borclu qalmasına, bir çox ortaqların və sifarişçilərin etimadının pozulmasına səbəb olmuşdur. Bir sıra müəssisələrin rəhbərləri siyasi kampaniyalara, intəhasız mitinqlərə uyaraq bu ilin ehtiyatlarla təmin edilməsi, fondlar və maliyyə, məhsul göndərənlərin və sifarişçilərin qayğısına qalmamışlar. İndi, bütün varlığı ilə qarşıya çıxan problemlər müqabilində sadəcə olaraq özlərini itirirlər. Odur ki, vilayətin iqtisadi həyatını qaydaya salmaq ümdə problemlərdəndir.

A. Volski xüsusi idarə komitəsinin əsas vəzifələrindən qısaca danışib qeyd etmişdir ki, onun fəaliyyəti öz ölkəsinin və vilayətinin uğurlu inkişafını ürəkdən istəyən əməksevər, namuslu xalqın sağlam qüvvələrinə dərin və həqiqi inama əsaslanır. Zəhmətkeşlərin qabiliyyəti, biliyi, əməksevərliyi yenidənqurmaya kömək etməlidir. Biz bütün əmək kollektivlərinin, partiya və sovet orqanlarının nümayəndələrini, alimləri və mütəxəssisləri, ittifaq nazirliklərinin və baş idarələrinin əməkdaşlarını, qeyri-rəsmi strukturların və qurumların liderlərini əməkdaşlığa dəvət edirik. Bir şərtlə - şəxsi loyğalıq xatirinə deyil, adamların rifahı naminə işləmək lazımdır.

A. Volski daha sonra demişdir:

- Məhsuldar qüvvələri sürətlə inkişaf etdirmək üçün vilayətdə müəssisələrin özünümaliyyələşdirmə prinsipinə və təsərrüfat hesabına keçirilməsi, iarə münasibətlərinin, ailə və kollektiv podratının geniş tətbiq edilməsi, perspektivdə isə ərəzi təsərrüfat hesabının tətbiqi sahəsində tədbirlər görmək nəzərdə tutulur. Necə işləsək, gəlirimiz də o cür olacaq və yaşayış evləri, səhiyyə, təhsil və mədəniyyət obyektləri tikintisinin miqyası da həmin gəlir hesabına xeyli artırılmalıdır. Bundan ötrü öz tikinti bazamızı yaratmağı nəzərdə tuturuq. Qısa müddətlərdə bir sıra yolları təmir etmək və yenilərini tikmək, elektrik və qaz təchizatını yoluna qoymaq lazımdır. İqtisadi və sosial vəzifələrin yerinə yetirilməsində mərkəzləşdirilmiş yardıma istiqamət götürəcəyik. Lakin təbiidir ki, Azərbaycanla ənənəvi əlaqələr - energetikada, nəqliyyatda, məsələn, istehsalın kooperasiyasının bir çox növlərində əlaqələr də saxlanacaqdır. Mədəni quruculuğun həyata keçirilməsində - bilavasitə mədəniyyət, təhsil, tərtbiyə

sahəsində bir çox təşkilatların və idarələrin fəaliyyəti, məişətin qaydaya salınması yenidən təşkil edilməlidir. Yenə də xüsusən mədəniyyətdə, təhsildə, kadrlar hazırlanmasında ölkənin bütün regionları ilə qarabağlıların ənənəvi əlaqələrini təqdir və inkişaf etdirəcəyik.

Lakin Qarabağın həyatının əsas məsələləri yalnız vilayət əhalisinin öz qüvvəsi ilə həll edilə bilər. Biz bu işdə birləşib yenidənqurmaı irəlilətməliyik. Burada, Dağlıq Qarabağ torpağında ermənilər və azərbaycanlılar, kürdlər və ruslar birgə yaşamaı, birgə işləməli, uşaqlarını birlikdə böyütməli və onların səadəti qayğısına birlikdə qalmalıdırlar. Başqa yol yoxdur.

«Kommunist» qəzeti, 24 yanvar 1989-cu il.

QUQARK RAYONUNDAN AZƏRBAYCAN SSR-Ə KÖÇMÜŞ AZƏRBAYCANILARA MÜRACİƏT

Əziz azərbaycanlı qardaşlar!

Keçən ilin axırında iki qardaş xalqın nümayəndələri arasında münasibətlər kəskinləşmişdi və bu, şübhəsiz, hər iki xalqın mənafeələrinə ziddi idi. Çox çətin vəziyyət millətlərimizin tərəqqisinə mane olur, iki qardaş xalqın əsrlər boyu davam edən dostluğuna ciddi zərbə endirirdi. Nəticədə ermənilər Azərbaycandan və azərbaycanlılar Ermənistandan köçməyə başladılar. Rayona üz vermiş dağıdıcı zəlzələ vəziyyəti daha da ağırlaşdırdı.

Əziz qardaşlar, qarşılıqlı incikliyə gətirib çıxaran hər cür səbəbləri aradan qaldırmaq, əmin-amanlıq və asayış yaratmaq, mehriban qonşuluq münasibətlərini möhkəmlətmək üçün qəti və ağıllı tədbirlər görmək vaxtı gəlib çatmışdır.

Rayon partiya komitəsi və rayon icraiyyə komitəsi sizə - Quqark rayonundan Azərbaycan SSR-in Xaçmaz rayonuna köçmüş azərbaycanlılara müraciət edib onları doğma kəndlərinə qayıtmağa, öz doğma yurdlarının bərpasına başlamağa, zəlzələ ilə əlaqədar bütün lazımi maliyyə kompensasiyası almağa, dinc əmək həyatına qoşulmağa çağırırlar. Bu günədək 1.000 nəfərdən çox azərbaycanlı doğma kəndlərinə qayıtmışdır. Biz onların təhlükəsizliyini təmin etmək üçün hər cür tədbirlər görür və təsərrüfatlarının bərpasına, daimi yaşayış yerlərində kök salmasına lazımi yardım göstəririk.

ERMƏNİSTAN KP QUQARK RAYON KOMİTƏSİ

ERMƏNİSTAN SSR QUQARK RAYON SOVETİNİN İCRAİYYƏ KOMİTƏSİ

«Kommunist» qəzeti, 26 yanvar 1989-cu il

Beynəlmiləçilik qanunları ilə

QƏLBİN HÖKMÜ

- Ermənistandan yenidən qayıtmışam. Qırx gün ərzində orada zəlzələdən zərər çəkmiş Leninakan sakinlərinə kömək göstərən Azərbaycan inşaatçılarının mexanikləşdirilmiş xüsusi dəstəsinə başçılıq etmişəm. Çox böyük fəlakəti və dağıntıları, adamların kədərini və ümidini öz gözümlə görmüşəm. Bəlkə də məhz belə vəziyyətdə iki respublikamızın xalqlarının zorla cəlb edildikləri millətlərarası çəkişmələrin nə qədər cılız və qondarma olduğunu, əmin-amanlığın, sülhün, razılığın bizə nə qədər gərək olduğunu qəlbən hiss etmişəm. - Azərbaycan SSR Tikinti Nazirliyi 4 nömrəli trest müdirinin müavini E. B. Axundov Azərinformun müxbiri ilə söhbətə bu sözlərlə başladı.

O, sözünə davam edib dedi:

- Bakıdan yola düşən dəstəmizi o vaxt mətbuatda «Xüsusi təyinatlı qatar» adlandırırdılar. Lakin öz aramızda biz ona «Xüsusi əhəmiyyətli qatar» deyirdik, çünki bilirdik ki, fəlakət anında incikliyi yadından çıxarıb qonşuya kömək əli uzadan respublikamızın, xalqımızın nümayəndələririk.

- Sizin dəstə necə təchiz edilmişdi?

- 17 platformanın və vaqonun tərkibində Leninkana çoxlu texnika: buldozərlər, avtokranlar, qaynaq aqreqatları, kompressorlar, 18 KrAZ və MAZ maşını, tikinti mexanizmlərini daşımaq üçün dartı maşınları və hətta, səyyar emalatxanalar aparmışdıq. Bütün bunları idarə etmək üçün müxtəlif millətlərdən olan 110 nəfər yola düşmüşdü. Ay yarımına yaxın müddət ərzində onlar yorğunluğa və çətinliklərə baxmayaraq fəlakətlə fədakarcasına mübarizə aparmışlar.

- Sizin inşaatçılar hansı işləri görürdülər?

- Əvvəlcə onlar hərbi xilasedicilər ilə birlikdə işləyirdilər. Dörd doqquzmərtəbəli evin uçuqları altından həlak olan adamları çıxarırdılar. Əvvəlcə daha az həcmdə iş görülməsi, başqa xarakterli yardım göstərilməsi nəzərdə tutulurdu. Lakin gördükləri dəstəminizin üzvlərini sarsıtdı. Onlar hər cür işə girir, yardıma ehtiyacı olan hər kəsə kömək əli uzadırdılar. Zavodlardan birinin yeməxana binasında yerli sakinlər üçün iaşə xidmətini təşkil etdik. Sakinlərin köçürülməsini təcili surətdə sahmana salmaq lazım gəldikdə texniki cəhətdən təchiz edilmiş xüsusi briqada yaratdıq. Öz ehtiyatlarımızı yerli sakinlərlə bölüşdük - onlara bir ton ət, adambaşına 200 kiloqram yağ və balıq, qənd və başqa ərzaq məhsulları verdik. Əsasən Azərbaycanlılar yaşayan Amasiya rayonunun Amasiya və Əzizbəyev yaşayış məntəqələrinin sakinlərinə də ərzaq və isti pal-paltar sarıdan kömək göstərdik.

- Elə hallar olurdu mu ki, inşaatçılar qiymətli şeylər tapsınlar?

- Dəfələrlə olub. Bir dəfə uçuqların arasında 37 min manat tapıb hakimiyyət orqanlarının nümayəndələrinə təhvil verdik. Uşaqlar qızıl əşyalar,

qiymətli kağızlar, sənədlər də tapırdılar. Əlbəttə, bütün bunlar aktla hakimiyyət orqanlarına təhvil verilirdi.

Hansı sahədə işlədiyindən asılı olmayaraq hər kəs fədakarlıq göstərir, var gücünü sərf edirdi. Bəzilərini biz 18 saatlıq üzücü işdən sonra da buldozərlərin və avtokranların kabinəsindən zorla çıxarırdıq. Doğrudan da, adamların xarakteri ekstremal vəziyyətlərdə üzə çıxır. Onlar özlərinin ən yaxşı keyfiyyətlərini: humanistliyini, təmənnaşılığını, xeyirxahlığını, nəcibliyini göstərmişlər. Sürücülər M. Gülməmmədov və V. Turabov, ekskavatorçular P. Vişnevski və S. Serikov, buldozerçi T. Mustafayev, krançılar S. Süleymani və B. Zaxaryan, mühəndis İ. Akopcanov və bir çox başqaları bu cəhətlərini tam nümayiş etdirdilər.

- Mətbuatın yazdığına görə, indi Ermənistan da dağılmış şəhər və qəsəbələrin bərpası sahəsində qanauyğun perspektiv iş görülməlidir, Ermənistana yardım göstərilməsinə dair gələcək planlarınız nəçədir!

- Elə o vaxt da biz gələcək tikinti meydançalarını xarabalıqlardan təmizləmək üçün çox iş görmüş, 16 min kubmetr tikinti zibilini yığışdırmışdıq. Yeri gəlmişkən, «zibil» deyəndə çəkisi bir neçə ton olan tavalər və ya tirlər nəzərdə tutulur. Bunları xüsusi qurğularla kəsib qaldırmaq lazım gəlirdi.

- Deməli, bu, heç də asan və təhlükəsiz iş deyildir?

- Əlbəttə, Amasiya rayon mərkəzinə təqribən 80 mexanizm aparmışdıq. Orada inşaatçılarımız evlər tikəcəklər. İki il ərzində orada, 2 min metrdən çox yüksəklikdə 20 min kvadratmetrə qədər mənzil sahəsi tikmək nəzərdə tutulur. Bu, iki və üçmərtəbəli təqribən 100 ev deməkdir. Gələcək iş cəbhəsini təmin edib, tikinti bazası yaratmaq üçün bu günlərdə oraya texnikanın ilk dəstini göndərmişik. İndi Ermənistan layihəçilərindən müvafiq sənədlər gözləyirik. İnşaatçı kadrlar məsələsi haqqında da düşünmüşük. Həm azərbaycanlılar, həm də ermənilər arasında inşaatçılar, mexanizatorlar, sürücülər var. Mənzil tikintisində birgə iş isə qarşılıqlı anlaşmaya, xalqlarımız arasındakı əvvəlki etimadı və səmimiyyəti dirçəltməyə doğru aparan ən düzgün yoldur.

- Ermənistan da sizin işinizi necə qiymətləndirdilər?

- İşimiz minnətdarlıqla qarşılandı. Oradan gətirdiyimiz bir neçə sənəd, ən əvvəl zəlzələnin nəticələrini ləğv edən qərarğahın rəhbəri, indi Ermənistan KP MK-nın ikinci katibi olan O. İ. Lobov və Ermənistan KP Leninakan Rayon Komitəsinin birinci katibi M. L. Mkrtçyan tərəfindən imzalanmış fəxri fərman bunu göstərir. Fərmanda deyilir ki, qərarğah «Azərbaycanın mexanikləşdirilmiş xüsusi dəstəsinin rəhbərliyini və kollektivini Ermənistanda zəlzələnin nəticələrinin aradan qaldırılması sahəsində qəza-bərpa işləri zamanı göstərdiyi qardaşcasına yardıma, mərdliyə və fədakarlığa görə təltif edir».

Ürəyimizin hökmü ilə kömək əli uzatdığımız adamların minnətdarlıq dolu baxışları və sözləri isə bizim üçün ən böyük mükafat olmuşdur.

Söhbəti apardı: S. KRASNOVA.

«Kommunist» qəzeti, 21 yanvar 1989-cu il

AZƏRBAYCAN KP MK-DA

Yanvarın 26-da Bakıda Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Ə. X. Vəzirovun DQMV-ni xüsusi idarə komitəsinin sədri, Sov. İKP MK-nın şöbə müdiri A. İ. Volski ilə görüşü olmuşdur.

Azərbaycan SSR-in Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində vəziyyəti normal hala salmaq, muxtar vilayətin sosial-iqtisadi inkişafı, kəndlərin və rayon mərkəzlərinin abadlaşdırılması barəsində Sov.İKP MK-nın və SSRİ Nazirlər Sovetinin qərarını yerinə yetirmək məsələləri müzakirə olunmuşdur.

Müəssisələrin, sovxozların və kolxozların sabit işini təmin etmək, DQMV və bütövlükdə respublika üçün böyük əhəmiyyəti olan daha dərin təsərrüfat-iqtisadi əlaqələr yaratmaq sahəsində səyləri artırmağın zəruri olduğu qeyd edilmişdir.

A. İ. Volski yoldaş əsaslı iqtisadi islahatın həyata keçirilməsi, vilayətin təsərrüfat hesabına keçməsi sahəsində nəzərdə tutulan tədbirlər, bu tədbirlərin yerinə yetirilməsində respublika orqanları ilə sıx qarşılıqlı əlaqənin zəruriliyi haqqında mülahizələrini söyləmişdir. Görüş zamanı həmçinin vilayət iqtisadiyyatının idarə olunmasını təkmilləşdirmək, o cümlədən təsərrüfat hesablı müstəqil birliklər yaratmaq məsələləri müzakirə edilmişdir. Millətlərarası münasibətləri yaxşılaşdırmağın əsas problemini - köçkünlərin daimi yaşayış yerlərinə qayıtməsi, onların işə düzəldilməsi problemini tezliklə həll etməyin vacib olduğu qeyd edilmişdir.

Görüşdə Azərbaycan KP MK-nın ikinci katibi V. P. Polyaniçko, respublika Dövlət Plan Komitəsinin sədri A. N. Mütəllibov iştirak etmişlər. (Azərinform).

«Kommunist» qəzeti, 27 yanvar 1989-cu il

ERMƏNİSTAN KP MK-DA GÖRÜŞ

Yanvarın 28-də Yerevanda Ermənistan KP MK-nın birinci katibi S. Q. Arutyunyanın DQMV-ni xüsusi idarə komitəsinin sədri, Sov. İKP MK-nın şöbə müdiri A. İ. Volski ilə görüşü olmuşdur.

Görüş zamanı A. İ. Volski erməni xalqının düçar olduğu ağır fəlakət — minlərlə insan həyatını məhv etmiş dağıdıcı zəlzələ ilə əlaqədar Ermənistan xalqına Dağlıq Qarabağın zəhmətkeşləri, bütün əhalisi adından dərin hüznə başsağlığı vermişdir.

Görüşdə Dağlıq Qarabağda vəziyyətin normal hala salınması, muxtar vilayətin sosial-iqtisadi inkişafına dair Sov. İKP MK və SSRİ Nazirlər Soveti qərarının yerinə yetirilməsi məsələləri müzakirə olunmuşdur

Dağlıq Qarabağın Azərbaycan SSR tərkibində muxtar vilayət statusu saxlanmaqla Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində müvəqqəti olaraq xüsusi idarə formasının tətbiqi haqqında SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin Fərmanının prinsipial əhəmiyyəti qeyd edilmişdir. Vilayət əslində iqtisadi, sosial, mədəni və başqa məsələlərin həllində geniş müstəqillik, bütün müttəfiq respublikalarla sıx əlaqələr yaratmaq imkanı əldə edir.

Muxtar vilayətdə və regionda vəziyyəti tezliklə sabitləşdirmək məqsədilə Ermənistanla daha geniş sosial-iqtisadi və mədəni əlaqələr yaradılmasının zəruriliyi qeyd olunmuşdur. DQMV-də vilayətin məhsuldar qüvvələrinin sürətlə inkişaf etdirilməsinə dair böyük proqram həyata keçirilməsi, onun öz tikinti sənayesi bazasının yaradılması nəzərdə tutulmuşdur. Ermənistan SSR ilə DQMV arasında mədəni əlaqələr genişlənəcəkdir ki, bu da mədəniyyət müəssisələrinin fəaliyyətinin yenidən qurulmasına, muxtar vilayətin məktəblərinin və məktəbəqədər müəssisələrinin işinin kökündən yaxşılaşmasına, orada kadrlar hazırlanması, erməni dilində ədəbiyyatla təminat problemlərinin müvəffəqiyyətlə həll olunmasına, yaradıcılıq kollektivlərinin müntəzəm görüşlərinin sahmana salınmasına kömək edəcəkdir.

Xüsusi idarə komitəsinin əsas vəzifələrindən və ilk addımlarından danışarkən A. İ. Volski təsərrüfat hesablı müstəqil birliklər yaratmaq, icarə münasibətlərini geniş tətbiq etmək, yaşayış evləri və başqa sosial sahə obyektləri tikintisinin miqyasını xeyli artırmaq tədbirləri barədə öz mülahizələrini söyləmişdir. Xüsusi idarə komitəsinin fəaliyyəti iki respublikanın partiya, sovet, komsomol, təsərrüfat təşkilatlarının rəhbərləri ilə sıx əlaqədə həyata keçiriləcəkdir.

Qeyd edilmişdir ki, SSR İttifaqı xətti üzrə tədbirlər görülməsi ilə millətlərarası münasibətlərin normal hala salınması, regionda siyasi və ideoloji şəraitin sağlamlaşdırılması üçün, iki xalqın ənənəvi mehriban qonşuluğunun dirçəldilməsi üçün köçkünlərin daimi yaşayış yerlərinə qayıtmasına şərait yaradılması üçün Ermənistan və Azərbaycan partiya təşkilatlarının məsuliyyəti nəinki azalmır, əksinə, daha da artır.

Görüşdə Ermənistan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri Q. M. Voskanyan, Ermənistan SSR Nazirlər Sovetinin sədri V. S. Markaryants, Ermənistan KP MK-nın ikinci katibi O. İ. Lobov, Ermənistan KP MK katibi Q. A. Qaloyan iştirak etmişlər. (SİTA).

«Kommunist» qəzeti, 31 yanvar 1989-cu il

AZƏRBAYCAN KP MK-DA

Aprelin 12-də Azərbaycan KP MK bürosunun iclası olmuşdur. İclasda DQMV-ni xüsusi idarə komitəsinin üzvləri, respublika nazirliklərinin və baş idarələrinin rəhbərləri iştirak etmişlər. 1988-1995-ci illərdə Azərbaycan SSR Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin sosial-iqtisadi inkişafını sürətləndirmək tədbirləri haqqında Sov.İKP MK-nın və SSRİ Nazirlər Sovetinin qərarının yerinə yetirilməsi gedişi müzakirə olunmuşdur.

Xüsusi idarə komitəsinin sədri A. İ. Volski vəziyyətin normal hala salınmasında, muxtar vilayətin iqtisadiyyatının, sosial sahəsinin inkişafında, köçkünlər probleminin həllində əməli addımlar haqqında məlumat vermişdir.

Qeyd edilmişdir ki, son vaxtlar respublikanın rəhbərliyi ilə birlikdə xüsusi idarə komitəsi müəssisələrin ahəngdar işinin qaydaya salınması; əmək kollektivlərində şəraitin sağlamlaşdırılması üçün az iş görməmişdir. Təsərrüfat hesablı müstəqil birliklər yaradılması, icarə münasibətlərinin geniş tətbiqi, mənzil və digər sosial obyektlərin tikintisinin genişləndirilməsi yolunda sayələr göstərilir. Adamların işə düzəldilməsi, köçkünlərin daimi yaşayış yerlərinə qaytarılması məsələləri həll edilir. Kadr işini əsaslı surətdə yenidən qurmaq üçün çox iş görülməlidir.

Göstərilmişdir ki, qarşıya qoyulmuş vəzifələrin yerinə yetirilməsində xüsusi idarə komitəsi ilə respublika təşkilatlarının əlaqəsini gücləndirmək

Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Ə. X. Vəzirov müzakirələrə yekun vurmuşdur.

«Kommunist» qəzeti, 13 aprel 1989-cu il

Zəka qalib gələcək!

KÖÇGÜNLƏRİN PROBLEMLƏRİ HƏLL EDİLİR

Bir ildən çoxdur ki, adama ağır gələn «didərginlər» kəlməsini işlədirik. İndi köçgünlərin - doğma ocaqlarını tərk etməyə və Azərbaycana köçüb gəlməyə məcbur olmuş azərbaycanlıların sayı 135 min nəfərdir. Bu, 29 min ailə deməkdir.

Qəzetlərin redaksiyalarına ardı-arası kəsilmədən gələn məktublarda evindən-eşiyindən didərgin düşənlərin taleyindən ötrü narahatlıq ifadə edilir. Azərinformun müxbiri Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin daimi yaşayış yerlərini tərk etmiş əhali ilə iş üzrə şöbəsinin müdiri Z. M. Yusifzadədən xahiş etmişdir ki, respublika partiya, sovet, təsərrüfat orqanlarının bu sahədə nə iş gördüklərindən danışsın. O demişdir:

- DQMV-də və onun ətrafında hadisələr hər iki respublikada əhalinin miqrasiyası ilə bağlı müxtəlif proseslərə səbəb olmuşdur. İş elə gətirib ki, didərginlərin bir qisminin doğma yurda qayıtması bir sıra səbəblərə görə indi əslində mümkün deyildir. Buna görə də hər cür tədbirlər görmək lazımdır ki, adamlar təzə yerlərdə tezliklə normal yaşamağa və çalışmağa başlaya bilsinlər.

Daimi yaşayış yerlərini tərk etmiş vətəndaşlarla əlaqədar məsələlərin vaxtında həll edilməsinə son dərəcə böyük əhəmiyyət verildiyinə görə ötən ilin dekabrında Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsinin qərarı ilə respublikanın Nazirlər Sovetində xüsusi şöbə yaradılmışdır. Şöbə keçgünlərlə iş aparmaq sahəsində nazirliklərin, baş idarələrin və yerli orqanların fəaliyyətini əlaqələndirir, onların qaldırdıqları məsələləri operativ surətdə nəzərdən keçirib həll edir. Şöbənin işçiləri daimi yaşayış yerlərini tərk etmiş şəxslərin sayının dəyişməsi dinamikasını izləyir, hər bir rayonda və şəhərdə vəziyyəti hər gün təhlil edir, didərginlərin qaytarılmasına şərait yaradılması üçün lazımi tədbirlər hazırlayıb həyata keçirir, tələyini respublikamızla bağlamış vətəndaşların problemlərini həll etmək üçün təxirəsalınmaz tədbirlər görürlər. Şöbə köçgünlərlə aparılan işin vəziyyəti, onların güzəranının təhlil edilib yoluna qoyulması üçün görülməli tədbirlər haqqında müntəzəm hesabatlar tərtib edir, konkret təkliflər irəli sürür.

- Köçkün ailələri əsasən harada yerləşdirilmişlər, onlar üçün nə iş görülür?

- Onlar respublikanın 51 rayonunda və 7 şəhərində yerləşdirilmişlər. Demək istərdim ki, belə qeyri-adi şəraitdə xalqımızın ən gözəl sifətləri: qonaqpərvərliyi, ürək açıqlığı, mehribanlığı özünü göstərüb. Adamlar ehtiyacı olanlara sığınacaq da veriblər, şirin söz də deyiblər. Biz köçüb gələnləri Azərbaycan rayonlarında yerləşdirərkən təbii-iqlim şəraitinin onların əvvəlki yaşayış yerlərinə uyğun olmasına da çalışmışıq. Ağdam, Qazax, Dəvəçi, Bərdə, İsmayilli, Qax, Mirbəşir, Şamaxor, Şəki, Qubadlı, Zaqatala rayonlarında və başqa rayonlarda köçgünlərin dərd-sərinə diqqətlə yanaşırlar. Uşaqlara xüsusi fikir verilir. Uşaqlar isə 35 min nəfərə qədərdir. Onlar üçün xüsusi olaraq 19 məktəb, 300 sinif, 25 günüzadılmış qrup, məktəbyanı 2 internat, 4 uşaq bağçası açılıb. Bütün sağlamlıq ocaqlarında, o cümlədən «Artekdə» 3 min nəfərədək uşaq dincəlib.

Köçgünlər arasında 3 min nəfərdən çox pensiyaçı var. Hazırda 2,5 min nəfər pensiya alır. Qalanlarının pensiya sənədləri bərpa edildikcə yaşlarına görə onlara müavinət verilir. Hadisələr başlanan vaxtdan yerli büdcədən köçkün ailələrinə təqribən 20 milyon manatlıq birdəfəlik maddi yardım verilib. İctimai təşkilatların, o cümlədən köçkün ailələri üçün 3,2 milyon manat pul vermiş «Qayğı» cəmiyyətinin xeyriyyə işini xüsusilə qeyd etmək istərdim. Əhali köçgünlərin ehtiyaclarını ödəmək üçün «Yardım» fonduna xeyli məbləğdə pul və çoxlu əşya verib.

Fərdi yaşayış evləri tikilməsi üçün 4 mindən çox ailəyə torpaq sahələri ayrılıb.

- Məlum olduğu kimi, Bakıda xeyli köçkün var. Ancaq respublika paytaxtının özü mənzil sarıdan çox korluq çəkir. Bununla əlaqədar hansı problemləri həll etmək lazım gəlir?

- Burada çox ciddi vəziyyət yaranıb. Bakıdakı xeyli köçkün özünün Ermənistandakı mənzilini qanuni əsaslarla dəyişdirsə də, onların əksəriyyəti işə düzəlsə də, elə ailələr var ki, uzun müddət qeydiyyatda düşə bilməmişlər. Vəziyyətin öyrənilməsi göstərmişdir ki, onlar müvafiq hüquqi sənədləri rəsmiləşdirmədən, qarşılıqlı razılıq əsasında özlərinin fərdi yaşayış evlərini özbaşına tikilmiş evlərə, havası çirkli ərəzilərdəki mənzillərə dəyişmişlər. Belə mübadilə etmiş adamları daimi qeydiyyatda salmağa icazə vermək qət edilmişdir. Onların sayı azı 6 min nəfərdir.

Belə bir fakta da diqqəti cəlb etmək istərdim. İndi Abşeronda məskən salmış köçgünlərin böyük əksəriyyəti əkinçi və heyvandardır. Ona görə də Abşeron rayonunun Xızı-Altıağac zonasını dirçəltmək bərsində Azərbaycan KP MK-nın qərarı son dərəcə mühüm qərardır. Bakıda, Sumqayıtda və Abşeron rayonunda olan köçgünlərə bu zonada torpaq və otlaqları icarəyə vermək nəzərdə tutulur. Bir vaxtlar bu zonada nə az, nə çox - 66 abad kənd və 33 kolxoz var idi. Başlı-başına qalmış çoxlu ev, malikanə var ki, təsərrüfatçı əli istəyir. Yeni tikinti də aparılmalıdır. Mütəxəssislərin hesablamalarına görə, orada 20 min adam məskən salıb ürəyi istəyən işi tapa bilər. Bu layihənin üstünlükləri çoxdur: adamlar sahibsiz qalmış torpaqları məskunlaşdırar, kənd təsərrüfatı məhsulları, tərəvəz, meyvə becərər, arı saxlayar, mal-qaraya baxarlar.

- Bəs köçgünlərin işə düzəldilməsi sarıdan vəziyyət ümumiyyətlə necədir?

- Əmək ehtiyatları həddindən artıq olan respublikamızda bu, çox çətin vəzifədir. Bunun çoxlu müxtəlif səbəbi var, indi təfərrüatına varmayacağam. Əlavə iş yerləri yaratmaq üçün nazirliklərin və baş idarələrin, yerli hakimiyyət orqanlarının səy göstərməsi olduqca vacibdir. Kənddə əməyin təşkilinin icarə formaları da böyük imkanlar açır. Azərbaycan KP MK və respublika Nazirlər Soveti bu istiqaməti köçgünlər ilə işdə üstün istiqamət kimi müəyyənləşdirmiş, müvafiq tapşırıqlar vermişlər. Şöbə bu məsələyə hər gün nəzarət yetirir.

- İki xalq arasında mehriban qonşuluq münasibətlərinin bərpa edilməsi, beynəlmiləl ənənələrin möhkəmləndirilməsi üçün köçgünlərin doğma yurdlarına qaytarılması çox vacibdir. Bu istiqamətdə nə iş görülür?

- Bu il yanvar ayının əvvəllərində hər iki respublikanın kommunist partiyaları mərkəzi komitələrinin, ali sovetləri rəyasət heyətlərinin və nazirlər sovetlərinin daimi yaşayış yerlərini tərk etmiş vətəndaşlara müraciəti dərc edilmişdi. Həmin sənədə uyğun olaraq Azərbaycan KP MK və respublika Nazirlər Soveti bütün partiya, sovet orqanlarının və inzibati orqanların səylərini ümdə

problemin - hər iki tərəfdən köçgünləri əvvəlki yaşayış yerlərinə qaytarmaq probleminin həllinə yönəltmişlər.

Bu il yanvarın axırlarında - fevralın əvvəllərində iki respublika rəhbərlərinin görüşləri bu baxımdan çox müsbət rol oynamışdır. Rayon səviyyəli rəhbərlər müntəzəm əlaqə saxlayır, görüşürlər. Azərbaycan KP MK-nın və respublika Nazirlər Sovetinin didərginlərin daha kütləvi surətdə yerləşdirildiyi rayonlara təhkim edilmiş müvəkkilləri təbliğat-izahat işinə böyük kömək göstərmişlər. Bu, işimizin strateji istiqamətidir, doğma yurdundan didərgin düşmüş adamların ürəyindən xəbər verir və onların arzu-ümidlərinə uyğundur. Bu vəzifənin yerinə yetirilməsi millətlərarası münasibət problemlərinin həll edilməsindən, iki xalq arasında etimadın və mehriban qonşuluğun bərpa olunmasından bilavasitə asılıdır.

Söhbəti apardı: S. KRASNOVA,
Azərbaycanın müxbiri.

«Kommunist» qəzeti 13 aprel 1989-cu il

SSRİ NAZİRLƏR SOVETİNDƏ

Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də millətlərarası münasibətləri normal hala salmaq, daimi yaşayış yerlərini tərk etməyə məcbur olmuş azərbaycanlılara və ermənilərə yardım göstərmək və onların şəxsi təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədilə SSRİ Nazirlər Soveti 1989-cu il aprelin 15-də xüsusi qərar qəbul etmişdir.

Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinə, Ermənistan SSR Nazirlər Sovetinə, SSRİ nazirliklərinə və baş idarələrinə tapşırılmışdır ki, azərbaycanlıların və ermənilərin məcbur olub tərk etdikləri daimi yaşayış yerlərinə könüllü qayıtmasına hər vasitə ilə yardım göstərsinlər.

Azərbaycanlıların və ermənilərin daimi yaşayış yerlərinə qayıtması və onlara dəymiş maddi zərərin ödənilməsi ilə əlaqədar məsələlər üzrə Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti və Ermənistan SSR Nazirlər Soveti sədrlərinin müavinləri başda olmaqla respublikalararası komissiya yaratmaq haqqında Azərbaycan KP MK-nın və Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin, Ermənistan KP MK-nın və Ermənistan SSR Nazirlər Sovetinin təklifi bəyənilmişdir. Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR partiya, sovet, hüquq mühafizə, təsərrüfat orqanlarının və ictimai təşkilatlarının, habelə SSRİ Dövlət Əmək və Sosial Məsələlər Komitəsinin nümayəndələrini komissiyaya daxil etmək məqsəduyğun hesab olunmuşdur.

Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinə və Ermənistan SSR Nazirlər Sovetinə tapşırılmışdır ki, respublikalararası komissiyanın şəxsi tərkibini təsdiq etsinlər, göstərilən respublikaların nazirliklərinin və baş idarələrinin mərkəzi aparatı işçilərinin sayı çərçivəsində millətlərarası münasibətlər üzrə müəyyən olunmuş

qaydada struktur bölmələri yaratmaq və respublikalararası komissiyanın əməli orqanlarının funksiyalarını həmin bölmələrin aparatına tapşırmaq məsələsini müzakirə etsinlər.

Azərbaycan SSR-in və Ermənistan SSR-in sovet orqanları ictimai təşkilatlarla və hüquq mühafizə orqanları ilə birlikdə respublikalarda vəziyyətin sabitləşməsi və hüquq pozuntularının qarşısının alınması üçün geniş profilaktika işi aparmalı, ictimai asayişin mühafizəsi, daimi yaşayış yerlərinə qayıdan vətəndaşların şəxsi təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün əlavə tədbirlər görməli, kütləvi informasiya vasitələrini, hörmətli adamları bu işə daha fəal cəlb etməlidirlər.

Respublikalararası komissiya, Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR yerli xalq deputatları sovetlərinin icraiyyə komitələri tərk edilmiş yaşayış binalarının ciddi uçotunun aparılmasını təmin etməyə və həmin binaların başqa vətəndaşlar tərəfindən tutulmasına yol verməməyə, habelə daimi yaşayış yerlərini tərk etməyə məcbur olmuş azərbaycanlılara və ermənilərə dəymiş maddi zərəri bir ay müddətində müəyyənləşdirməyə borcludurlar.

Yerli xalq deputatları sovetlərinin icraiyyə komitələrinə tapşırılmışdır ki, göstərilən vətəndaşların əvvəlki mənzillərinin onlara qaytarılmasını təmin etsinlər; ixtiyar verilmişdir ki, daimi yaşayış yerlərinə qayıdan, hüquqa zidd hərəkətlər nəticəsində mənzilləri yaşamaq üçün yarasız halda olan ailələrin yeni istifadəyə verilən, bərpa olunmuş və ya əsaslı təmir edilmiş mənzil fondunda növbədən-kənar mənzillər (evlər) əldə etməsinə icazə verilsin. Göstərilən mənzillər SSRİ Nazirlər Sovetinin 1988-ci il 2 dekabr tarixli 1400 nömrəli qərarında nəzərdə tutulmuş şərtlər əsasında satılsın.

Müəyyən edilmişdir ki, daimi yaşayış yerlərini tərk etməyə məcbur olmuş azərbaycanlılara və ermənilərə hansı yerli xalq deputatları sovetlərinin ərazisində maddi zərər vurulmuşdursa, həmin sovetlərin icraiyyə komitələri, zərəri yerli büdcələrin vəsaiti hesabına bütünlüklə ödəyirlər. Zərəri ödəmək üçün bu vəsait çatışmadıqda lazımi xərclər respublika büdcələri hesabına çəkilir.

Daimi yaşayış yerlərinə qayıdan şəxslərə və ayrı-ayrı vətəndaşlara müvəqqəti yaşayış yerindən daimi yaşayış yerinədək yol pulu və əmlakın daşınması haqqı ödənilir. Bu xərclər respublika büdcələri vəsaiti hesabına çəkilir.

Müəssisələr (birliklər), təşkilatlar və idarələr əvvəllər daimi yaşayış yerlərini tərk etməyə məcbur olmuş azərbaycanlıları və erməniləri əvvəlki iş (təhsil) yerlərinə bərpa etməyə və ya onların arzusu ilə əvvəlki işə bərabər iş verməyə, lazım gəldikdə başqa peşələr öyrətməyə borcludurlar.

İstehsalatdan ayrılmaqla təlim və ya ixtisasın artırılması müddəti ərzində göstərilən işçilərin əvvəlki iş yeri üzrə qazanc əsas götürülməklə hesablanan orta əmək haqqı saxlanılsın və ya istehsalatdan ayrılmadan yenidən hazırlanma zamanı orta əmək haqqınadək olan fərq müəyyən edilmiş bütün təlim müddəti ərzində ödənilsin.

Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də daimi yaşayış yerlərinə qayıdan şəxslərə maddi yardım göstərilməsi sahəsində sovet Qadınları Komitəsinin, Sovet Sülhü Müdafiə Komitəsinin, Sovet Sülh Fondunun, SSRİ Qırmızı Xaç və Qırmızı Aypara Cəmiyyətləri İttifaqı icraiyyə komitəsinin, ÜİLKİ MK-nın, V. İ. Lenin adına sovet uşaq fondunun və sovet şəfqət və sağlamlıq fondunun təşəbbüsü bəyənilsin.

Müttəfiq respublikaların Nazirlər Sovetlərinə, yerli xalq deputatları sovetlərinin icraiyyə komitələrinə təklif edilmişdir ki, daimi yaşayış yerlərini tərk etməyə məcbur olmuş və mütəşəkkil qaydada, yaxud müstəqil olaraq başqa regionlara köçmüş azərbaycanlılara və ermənilərə işə düzəlməkdə, mənzil verilməsində, mal-qara alınmasında, həyat tikililəri olan fərdi evlər tikilməsi üçün torpaq ayrılmasında hər vasitə ilə kömək və başqa lazımı yardım göstərsinlər.

Kolxozlara və sovxozlara, müəssisələrə və birliklərə tövsiyə edilmişdir ki, göstərilən vətəndaşlara icarə üçün və digər təsərrüfatçılıq şərtləri ilə istehsal obyektləri versinlər.

SSRİ Əmanət Bankı daimi yaşayış yerini tərk etməyə məcbur olmuş vətəndaşların fərdi mənzil tikməsi və ev-eşik düzəltməsi üçün müəyyən edilmiş qaydada əlavə kreditlər, SSRİ Dövlət Maddi-Texniki Təchizat Komitəsi və SSRİ Ticarət Nazirliyi isə onlardan ötrü yaşayış evlərinin fərdi tikintisi üçün inşaat materiallarının və məmulatının əlavə bazar fondlarını ayırırlar.

Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinə və Ermənistan SSR Nazirlər Sovetinə icazə verilmişdir ki, respublikalararası komissiyain təqdimatı ilə:

daimi yaşayış yerini tərk etməyə məcbur olmuş Azərbaycanlıların və ermənilərin dövlət sosial sığortası üzrə müavinət təyin edilməsi üçün fasiləsiz əmək stajını bərpa etsinlər, habelə onlara həmin respublikaların büdcələrn hesabına əvvəlki iş yeri üzrə 3 aylıq əmək haqqı məbləğində bir dəfəlik müavinət versinlər;

lazımı sənədlər olmadıqda göstərilən vətəndaşlara onların əslində yaşadıkları yerlər üzrə minimum məbləğlərdə pensiyalar təyin etsinlər.

Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR sosial təminat orqanları ən qısa müddətdə pensiya işlərinin, habelə pensiyaların rəsmiləşdirilməsi prosesində olan sənədlərin göstərilən şəxslərin əslində yaşadıkları yerlər üzrə sosial təminat şöbələrinə verilməsinn təşkil etməyə borcludurlar.

Daimi yaşayış yerini tərk etməyə məcbur olmuş azərbaycanlılara və ermənilərə icazə verilir ki, şəxsi mülkiyyət hüququ ilə onlara məxsus olan mənzilləri dövlət və ictimai mənzil fondu evlərində mənzil kirayəçiləri ilə dəyişdirsinlər.

Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti və Ermənistan SSR Nazirlər Soveti bu vətəndaşlar barəsində sosial-məişət tədbirlərinin maddi-texniki təminatının başqa məsələlərini bir ay müddətində nəzərdən keçirməli və həll etməlidirlər.

«Kommunist» qəzeti, 20 aprel 1989-cu il.

Moskva, Sov.İKP MK

MK-NİN BAŞ KATİBİ M. S. QORBAÇOV YOLDAŞA

Çox hörmətli Mixail Sergeyeviç!

Biz, beynəlmiləl Bakının fəhlə sinfinin və ziyalıların nümayəndələri regionda son hadisələrdən çox narahat olmuşuq və sizə müraciət etməyi özümüzdə borc bilirik.

Təəccüblənirik ki, DQMV-də zəruri tədbir kimi tətbiq edilmiş xüsusi idarə komitəsinin fəaliyyəti şəraitində müəyyən qüvvələrin millətlərarası ədavəti yenidən qızışdırmaq cəhdlərinin qarşısı qətiyyən alınmır. Respublika rəhbərliyinə və mərkəzi rəhbərliyə yenidən təzyiq göstərilir, iş o yerə çatır ki, milli zəmində toqquşmalar olur.

Vilayətdə vəziyyəti normal hala salmaq yolunda addımlar atılmağa başlandığı bir şəraitdə elə qüvvələr peyda olur ki, həmin prosesi ləngidirlər. Vilayətin bir qrup rəhbər işçisinin bu yaxınlarda sizin adınıza göndərdiyi açıq məktubu yalnız və yalnız məsuliyyətsiz, əvvəldən-axıradək saxta bir məktub adlandırmaq olar. Onun müəllifləri bilə-bilə ehtirasları qızışdırmağı, regionda vəziyyətin sabitliyini kəskin surətdə pozmağı, partiya və hökumətin DQMV barədə qəbul etdikləri qərarların düzgünlüyünə inamı sarsıtmağı qarşılarına məqsəd qoyublar. Onların məqsədi aydındır - regionda gərginliyi yenidən artırmaq. Ölkədə mühüm siyasi hadisələr, indiki halda SSRİ xalq deputatları qurultayı ərəfəsində vəziyyətin sabitliyini pozmaq bir adət olub.

Məktubun müəllifləri DQMV-nin azərbaycanlılar yaşayan kəndlərində sənaye obyektləri və sosial obyektlər tikilməsini ermənilərin sıxışdırılması kimi qələmə verirlər. Halbuki Dağlıq Qarabağın sosial-iqtisadi inkişafı üçün ayrılmış vəsaitin çox böyük hissəsi, daha doğrusu, 96 faizi ermənilərin yaşayış məntəqələrinin payına düşür. Lakin iddialar irəli sürmək yox, qolu çırmalayıb işə girişmək, şəhər və kəndləri abadlaşdırmaq, illərdən bəri yığılıb qalmış məsələləri həll etmək lazımdır. Məhz indi əməli tədbirlər gərəkdir.

Heç kəsə sırr deyildir ki, millətlərarası münasibətlərin kəskinləşməsinin kökləri keçmişə gedib çıxır, o dövrlərə ki, əməkçilərə əsl qayğı göstərilməsi şüarlarla və qələbə raportları ilə əvəz edilirdi. Partiyamızın siyasəti xalqa lazım olan hər şeyin verilməsi üçün real şərait yaratmışdır. Amma dəyişikliklər nəsimi heç də hamının ürəyincə deyildir. Meydana çıxan qara qüvvələr yenidənqurma əleyhinə açıq çıxış etməkdən qorxaraq, aşkarlıq və demokratiya prinsiplərindən yanııb onları təhrif etməklə yenidənqurmanı içəridən sarsıtmaq qərarına gəlmişlər. Məktubun müəllifləri öz məhdud millətçi, separatçı niyyətlərini gurultulu ibarələrlə

pərdələyərək, müqəddəs nailiyyətimiz və iftixarımız olan qardaş xalqlar dostluğunu pozmağa yenidən cəhd göstərmişlər.

Belə hesab edirik ki, obyektiv çətinliklərdən istifadə edən azğın avantüristlərin ağzından vurmaq vaxtı gəlib çatmışdır.

İndi biz hüquqi dövlət yaradırıq, burada qanun ali olmalı və demokratiyanın əsl təntənəsini təmin etməlidir.

DQMV-də və regionda vəziyyətin sabitləşməsi, vətəndaşların təhlükəsizliyinin təmin edilməsi naminə respublikanın razılıq verdiyi ağıllı güzəştləri yenidənqurmanın düşmənləri qulaqardına vururlar. Elə buna görə də qanunun qüvvəsini tətbiq etmək lazımdır ki, millətlərarası münacişənin yeni dövrəsinə yol verilməsin. Xalq uçuruma sürükləyən bir ovuc ekstremisti yerində oturtmaq gərəkdir.

Əziz Mixail Sergeyeviç, bilirik ki, ümumi işimizin qarşısına nə kimi çətinliklər çıxır, ümumi işimizə yenidənqurma əleyhdarları necə müqavimət göstərirlər, siz bunların dəf olunmasına nə qədər qüvvə və bacarıq sərf edirsiniz.

Bakının çoxmillətli fəhlə sinfi, Azərbaycan zəhmətkeşləri həyatın yeniləşdirilməsində sizin çox böyük xidmətinizi, dərin insani keyfiyyətinizi, həqiqət, ədalət və SSRİ xalqlarının milli ləyaqətinin qorunması uğrunda mərdanə mübarizənizi yüksək qiymətləndirirlər.

Biz partiyanın yenidənqurma xəttini büsbütün bəyəmirik, başa düşürük ki, millətlərarası münasibətlərin Lenin konsepsiyasını bərpa etmək, onu təhriflərdən və deformasiyalardan təmizləmək, ölkənin xalqlarının tam hüquq bərabərliyinə, çiçəklənməsinə və tərəqqisinə nail olmaq üçün hələ çox iş görülməlidir, bildiririk ki, millətlərarası münasibətlərin yenidən qurulması sərhədlərin dəyişdirilməsi demək deyildir.

Əziz Mixail Sergeyeviç, sizdən xahiş edirik ki, qəti tədbirlər görəsiniz, çünki hadisələrin inkişafı gözlənilməz nəticələrə gətirib çıxara bilər.

Sizə möhkəm cansağlığı, sülh və sosializm naminə nəcib, yorulmaz fəaliyyətinizdə yeni uğurlar, ÇXR-ə səfərinizin səmərəli olmasını arzulayırıq.

Səmimi hörmət və minnətdarlıqla:

Q. A. ABBASOV — Xəzərneftqaz Ümumittifaq İstehsal Birliyinin rəisi, SSRİ xalq deputatı, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı; P. Ə. ƏZİZBƏYOVA - Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası tarix muzeyinin direktoru, SSRİ xalq deputatı; B. S. BAYRAMOV — Azərbaycanın xalq yazıçısı; L. V. BARUŞEVA — Volodarski adına Bakı tikiş fabrikinin tikişçisi, SSRİ xalq deputatı; Z. M. BÜNYADOV — akademik, Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Şərqşünaslıq İnstitutunun direktoru, Sovet İttifaqı Qəhrəmanı; B. M. VAHABZADƏ — Azərbaycanın xalq şairi, S. M. Kirov adına Azərbaycan Dövlət Universitetinin professoru, Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı; A. A. QORBAÇOVA — Azərbaycan qaz emalı zavodunun operatoru, Azərbaycan KP Təftiş komissiyasının üzvü; M. Ə.

İBRAHİMOV — Azərbaycanın xalq yazıçısı, SSRİ xalq deputatı, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının akademiki; E. Y. SALAYEV — Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının prezidenti, SSRİ xalq deputatı və başqaları.

«Kommunist» qəzeti, 14 may 1969-cu il.

DQMV-DƏ ŞƏRAİTİ SAĞLAMLAŞDIRMALI

Mayın 19-da N. İ. Rıjkovun sədrliyi ilə Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun millətlərarası münasibətlər məsələləri üzrə komissiyasının iclası olmuşdur. Son vaxtlar Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında yaranmış vəziyyət müzakirə edilmişdir. Bu məsələ barəsində DQMV-ni xüsusi idarə komitəsinin sədri A. İ. Volski, habelə Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi. Ə. X. Vəzirov və Ermənistan KP MK-nın birinci katibi S. Q. Arutyunyan məlumat vermişlər.

Komissiya qeyd etmişdir ki, «Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində xüsusi idarə formasının tətbiqi haqqında» SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin 1989-cu il 12 yanvar tarixli Fərmanı DQMV-nin ictimai-siyasi, iqtisadi və sosial məsələlərinin həlli üçün obyektiv şərait yaratmışdır.

Xüsusi idarə komitəsinin işinin ilk aylarında muxtar vilayətin hüquqlarının həyata keçirilməsi güclənmiş, vilayətin müstəqilliyinin genişləndirilməsinə və regional təsərrüfat hesabı prinsiplərinə keçirilməsinə, Azərbaycanlı əhalinin də mənafları lazımınca nəzərə alınmaqla mədəniyyət və təhsil sahəsində DQMV-nin erməni əhalisinin Ermənistanla müxtəlif əlaqələrinin stimullaşdırılmasına yönəldilmiş təşkilati və hüquqi qərarlar ardıcıl yerinə yetirilmişdir.

Ölkədə yaranmış çətin iqtisadi şəraitdə muxtar vilayətə əlavə olaraq xeyli vəsait ayrılmışdır. Dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu 1987-ci ildəkinə nisbətən iki dəfədən çox və 1988-ci ildəkinə nisbətən dörd dəfə artırılmışdır. Cari ildə SSRİ Nazirlər Sovetinin ehtiyatından DQMV qarışıq yem istehsalı üçün xeyli miqdarda taxıl, taxta evlər, tikinti-nəqliyyat texnikası almışdır. SSRİ Dövlət Maddi-Texniki Təchizat Komitəsi və Maliyyə Nazirliyi tərəfindən də əlavə ehtiyatlar verilmişdir. SSRİ Ticarət Nazirliyi muxtar vilayətin bazar fondlarını xeyli artırmışdır ki, bu da əhaliyə mallar satışını, demək olar, 20 faiz genişləndirməyə imkan vermişdir. Yanvar - aprel aylarında sənaye məhsulu istehsalı bir qədər çoxalmış, mərkəzləşdirilmiş əsaslı vəsait qoyuluşundan istifadə edilməsi dördüdə bir qədər artmışdır. Dövlət vəsaiti hesabına ümumi sahəsi 6.7 min kvadratmetr olan yaşayış evləri istifadəyə verilmişdir.

Lakin DQMV-nin ictimai və təsərrüfat həyatında müsbət meyllər mayın əvvəlində tətıl nəticəsində dayandırılmışdır. Əhalinin müəyyən təbəqələri bu tətillə cəlb olunmuşlar. Onun iştirakçıları bir sıra elə tələblər irəli sürmüşlər ki, bunlar

təmkinlə müzakirə olunmalı idi. Bunun əvəzində tətıl təşkilatçıları hakimiyyət orqanları, DQMV-ni xüsusi idarə komitəsi ilə qarşıdurma yolu seçmişlər. Vəziyyət sürətlə pisləşməyə başlamış, iş millətlərarası toqquşmalar dərəcəsinə çatmışdır. Bununla əlaqədar olaraq vətəndaşların təhlükəsizliyi məqsədilə qadağan rejimini gücləndirmək üçün əlavə tədbirlər görmək lazım gəlmişdir.

Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun komissiyası qeyd etmişdir ki, Qarabağ məsələsinin həllində tətıl yolu dövlət və partiya orqanlarına təzyiq forması kimi tamamilə perspektivsiz yoldur, əhalinin ümdə mənafeələrinə ağır zərər vurur, təhlükəli şərait yaradır, millətlərarası münasibətlərdə etimadsızlığı və bədxahlığı qızışdırır. Çoxmillətli dövlətimizin xalqlarının Ermənistanda zəlzələnin faciəli nəticələrinin aradan qaldırılması gedişində xüsusi bir qüvvə ilə özünü göstərmiş qardaşcasına həmrəyliyi və qarşılıqlı anlaşması şəraitində Dağlıq Qarabağ hadisələri millətlərarası ədavətin ən pis dövrlərinə qayıtmaq deməkdir. Buna yol vermək olmaz. İstər Ermənistanda, istərsə də Dağlıq Qarabağda erməni xalqının həyat qabiliyyətli gələcəyə inamı Sovet İttifaqının bütün xalqlarının dostluq əli ilə müdafiə olunmuşdu. Emosiyalara kor-koranə uyub və ağılı itirib doğrudanmı indi bu əli itələmək istəyirlər?

Keçmişin kin-küdurəti və səhvələvi adamlara nə dərəcədə təsir göstərsə də, Dağlıq Qarabağ problemlərini zorakılıq yolu ilə həll etmək mümkün deyildir. Problemləri bu yolla həll etmək cəhdləri mütləq faciəli nəticələrə gətirib çıxarardı. Çıxış yolu yalnız qarşılıqlı anlaşma və ağıllı güzəştlər əsasında tapıla bilər.

Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun komissiyası qeyd etmişdir ki, DQMV-ni xüsusi idarə komitəsi vilayətdə ictimai-siyasi vəziyyəti normal hala salmaq, hüquq qaydasını və vətəndaşların təhlükəsizliyini təmin etmək, müəssisələrin fasiləsiz işini təşkil etmək, əhalinin həyatı tələbatını ödəmək işində ona tapşırılmış vəzifələri ardıcılıqla və əzmlə yerinə yetirməlidir. Sosial-iqtisadi inkişaf vəzifələrini daha səmərəli yerinə yetirmək, zəhmətkeşləri beynəlmiləlcilik əsasında birləşdirmək üçün xüsusi idarə komitəsinin səlahiyyətini genişləndirmək məqsəduyğun sayılmışdır.

Ayındır ki, bu, Dağlıq Qarabağ ətrafında siyasi və ideoloji şəraitin sağlamaşdırılması üçün məsuliyyəti Azərbaycan və Ermənistan kommunist partiyaları mərkəzi komitələrinin üstündən götürmür. Öz aralarında sıx əməli əlaqələr yaratmaq, qarşıya çıxan məsələlərin həllində qarşılıqlı fəaliyyəti təmin etmək, sovet respublikaları ittifaqını sarsıdan yenidənqurma əleyhdarlarına qarşı, millətlərarası çəkişmələrə təkən verən hər cür hərəkətlərə qarşı vahid cəbhə boyu çıxış etmək onların ümdə vəzifəsidir.

Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun komissiyası İttifaq və respublika nazirliklərinin və baş idarələrinin diqqətini xüsusi idarə komitəsinin onların qarşısında irəli sürdüyü məsələləri operativ müzakirə etmək lüzumuna cəlb etmişdir. Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR Nazirlər Sovetlərinə təklif edilmişdir ki, daimi yaşayış yerlərini tərk etməyə məcbur olmuş və DQMV

ərazisinə gəlib düşmüş vətəndaşların problemlərini həll etmək sahəsində gördükləri tədbirləri xeyli fəallaşdırırlar. Hansı tərəfdən olursa-olsun, yerli hakimiyyət orqanlarının hüquqlarının pozulmasına imkan verilməməlidir.

İndiki şəraitdə hər iki respublikanın və DQMV-nin kütləvi informasiya vasitələrinin üzərinə böyük məsuliyyət düşür. Onlar hər cür millətçilik, təhrikçilik təzahürlərinə yol verməməli və yadda saxlamalıdırlar ki, şəraitin sağlamlaşdırılmasına hər vasitə ilə kömək etmək onların əsas vəzifəsidir.

Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun komissiyası xüsusilə qeyd etmişdir ki, muxtar vilayətin bütün partiya, sovet və ictimai təşkilatlarının, fəhlə sinfinin, kəndlilərinin və ziyalılarınin söyləri indi normal həyat ahənginin bərpa edilməsinə və elə şərait yaradılmasına yönəldilməlidir ki, bu, bütün ölkənin, bütün sovet cəmiyyətinin xeyrinə yenidənqurmanı irəlilətməyə imkan versin. (SİTA).

«Kommunist» qəzeti, 20 may 1989-cu il

AZƏRBAYCAN KP MK-NIN BİRİNCİ KATİBİ, DEPUTAT Ə. X. VƏZİROVUN SSRİ XALQ DEPUTATLARI QURULTAYINDA ÇIXIŞI

(İmişli - milli ərazi seçki dairəsi, Azərbaycan SSR)

Hörmətli yoldaşlar, siz bilirsiniz ki, budur artıq qurultayın işə başladığı bu üç gün ərzində, bizim respublikamızın deputatlarının təşəbbüsü ilə yox, məhz başqalarının təşəbbüsü ilə təkcə DQMV ilə deyil, həm də digər cəhətlərlə əlaqədar məsələlər qaldırılır; açığını deyək ki, bu məsələlər bizi heç də əməkdaşlıq yolu ilə, qarşılıqlı anlaşma yolu ilə getməyə aparmır. Biz isə ancaq bu yolla getməliyik. Bu problemdən danışsaq, mən qurultayın bütün deputatlarını əmin etmək istəyirəm ki, biz heç olmasa görüşmək, söhbət etmək və bizim ümumi mövqeyimizi müəyyən etmək imkanı tapmaq üçün bütün cəhdlərə əl atmışıq.

Odur ki, iki namizəd irəli sürmək, xüsusilə Poqosyan və Cəfərov yoldaşların namizədliyini irəli sürmək məsələsi qarşıya qoyulduqda biz bu barədə Xüsusi idarə komitəsinin sədri ilə, onun üzvləri ilə danışdıq, şərtləşdik.

Bu halda biz yalnız bircə cəhəti əsas götürürdük ki, Millətlər Sovetinin deputatları tərkibində həm azərbaycanlı, həm də erməni olsun, çünki DQMV-də məhz bu iki xalq yaşayır.

Əlbəttə, qarşıda rotasiya-növbələşmə prinsipi durur. Dəyişikliklər olacaq. Ona görə də biz belə bir qərara gəlmək istədik. Mixail Sergeyeviç, mən sizin təklifinizə belə bir düzəliş vermək istərdim. DQMV-yə aid səsvermənin yekunları ləğv edilməsin, bu məsələni müzakirə etmək və qarşılıqlı anlaşma tapmaq üçün imkan verilsin. Məsələyə bu şəkildə yanaşılması ilə biz razıyıq və bu yanaşma üsulunu alqışlayırıq.

Sizin təklifinizi - ümumi dil tapmağımız üçün bir daha görüşmək təklifini biz çox düzgün hesab edirik. Biz daim kompromis axtarmaq, məsələlərin həlli yollarını axtarmaq, çeviklik göstərmək yolu ilə daim getmişik və gedəcəyik. Qurultay nümayəndələrini əmin edirəm ki, biz gələcəkdə də məhz belə edəcəyik. Bizə qurultayın rəyasət heyətinin üzvləri ilə, Mixail Sergeyeviclə, sizin vaxtınız olmasa, Anatoli İvanoviçlə görüşmək imkanı vermək yaxşı olardı.

Biz bir-birimizlə görüşmək, danışmaq, məsələni sakitliklə müzakirə etmək istəyirik, qoy sonra rəyasət heyətinin üzvləri bizim görüşümüzün yekunları barəsində qurultaya məlumat versinlər. Sağ olun.

«İzvestiya» qəzeti, 29 may 1989-cu il.

AZƏRBAYCAN SSR ELMLƏR AKADEMİYASININ NİZAMİ ADINA ƏDƏBİYYAT İNSTİTUTUNUN ŞÖBƏ MÜDİRİ, YAZIÇI, DEPUTAT M. Ə. İBRAHİMOVUN SSRİ XALQ DEPUTATLARI QURULTAYINDA ÇIXIŞI

(Naxçıvan ərazi seçki dairəsi, Azərbaycan SSR)

Əziz yoldaşlar, dostlar! Mən bilmirəm, görəsən, Yer üzündə, bizim planetimizdə dostluqdan, ələlxusus da xalqlar dostluğundan daha əziz, daha qiymətli bir şey varmı? Bizim qurultayımız onunla əlamətdardır ki, burada bizim böyük, qüdrətli ölkəmizin, demək olar bütün xalqlarının və millətlərinin nümayəndələri iştirak edirlər. Hər bir kommunistin, hər bir sovet adamının müqəddəs borcu necə deyirlər, bu dostluğun ahəngini, xalqlar arasındakı ahəngi pozma qəsdı ilə hər hansı uydurma məsələləri-münaqişələri araya çıxarmaq deyil, bu dostluğu saxlamaq və möhkəmlətməkdir.

Burada Dağlıq Qarabağdan çox danışdılar. Mənim əziz dostlarım, mən sizə müraciət edirəm, sizdən çox xahiş edirəm, Dağlıq Qarabağ problemindən danışmadan əvvəl bu problemi öyrənmək lazımdır. Dağlıq Qarabağın lehinə çıxış edən elə yoldaşlar var ki, onların ayağı həmin torpağa heç bir vaxt dəyməmişdir. Onlar şayiələrə uyaraq, başqalarının təhriki ilə, xahişi ilə elə şeyləri təkrar etməyə başlayırlar ki, bunlar həqiqətə, ədalətə, insan ləyaqətinə bütöün zidd olan şeylərdir. Mən sizin vaxtınızı daha almaq istəmirəm. Yalnız bunu demək istəyirəm ki, Azərbaycan Dağlıq Qarabağa həmişə müqəddəs torpaq kimi, azərbaycanlılarla erməniləri bir-birinə qohum edən torpaq kimi baxmış və indi də beləcə baxır. Onlar Dağlıq Qarabağda on illərlə, yüz illərlə qonşu yaşamış və indi də yaşayırlar, öz qızlarını ərə verirlər, öz oğullarını evləndirirlər - Azərbaycanlı erməni qızı alır, erməni azərbaycanlı qızı. Dağlıq Qarabağ dedikcə çox mürəkkəb problemdir. Bu çox vacib problemdir. Ona görə də məhz burada əsl mənada dostluğu möhkəmlətmək lazımdır. Sizi inandırırıam ki, biz buna çalışırıq. Mən yazıçıyam, elə yazıçı olduğum üçün də məndən ötru dostluq çox böyük işdir. Mən sizin

vaxtınızı bir qədər də alıb, demək istəyirəm ki, mən Xaçatur Abovyanı Azərbaycan dilinə tərcümə etmişəm. Mən onun «Türk qızı» hekayəsini oxudum. Hekayə elə səmimiyyətlə yazılmışdır ki, oxuyarkən göz yaşlarımı saxlaya bilmədim. Mən Xaçatur Abovyan haqqında, İsaahyan haqqında, Tumanyan haqqında rus və erməni dillərində dönə-dönə çap olunan məqalələr və kitablar yazmışam.

Yoldaşlar! Bir çox erməni yoldaşlar da bizim haqqımızda yazmışlar. Azat Vştuni hələ iyirminci illərdə deyirdi: «Ey, Azərbaycan, ey, can, salam, Azərbaycan!». Budur, biz bu zəmində tərbiyə olunmuşuq. Bəs, bu zildiyyəti yaradan ekstremistlər haradan əmələ gəldilər? Mən sizin vaxtınızı almaq istəmirəm, mən bilirəm ki, biz uzun-uzadı danışıanda Qorbaçov yoldaş həyəcan keçirir, ona görə ki, o, bunu, necə deyərlər, bu böyük orqanizmi idarə etməlidir. Mən sizə demək istəyirəm ki, biz Millətlər Sovetinə namizəd irəli sürərkən (bu, artıq təsdiq olunmuşdur) biz məhz xalqlar arasında ziddiyyət yaratmamaq cəhdlərini əsas tuturuq. Biz bu xalqları yaxınlaşdırmaq məsələsini əsas tuturuq. İstəyirdik ki, ekstremistlər xalqın etibarından sui-istifadə edə bilməsinlər. Onun taleyi ilə oynaya bilməsinlər...

...Yoldaşlar, indi də Dağlıq Qarabağ haqqında. Bir fikirləşin, Azərbaycandan olan deputatlar Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinə yığışır, Dağlıq Qarabağdan isə yoldaşlar gəlib çıxmırlar. Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Dağlıq Qarabağa gedir, gedir ki, danışsın, aydınlaşdırsın ki, onların ehtiyacı nəyədir, nə etmək lazımdır. MK-nın birinci katibi ilə görüşmək istəyirlər. Belə də iş olarmı? Məgər bu yolla dostluq əldə etmək olarmı? Məgər bu yolla qarşılıqlı anlaşma əldə etmək olarmı? Yox, yoldaşlar, olmaz. Bu, fitnəkarların əməlidir. Bu odu söndürmək lazım gələn yerdə oda neft tökən adamların əməlidir. Bax, məsələ bundadır.

Ona görə də mən xahiş edirəm ki, Millətlər Sovetinin qərarı olduğu kimi, onu artıq təsdiq etdiyimiz kimi saxlanılsın. Bizim üçün geri qayıtmağın lüzumu yoxdur. Azərbaycan respublikasına, Azərbaycan partiya təşkilatına gəldikdə isə o, həmişə beynəlmiləl olmuşdur. Buraya heç nəyi əlavə etməyə ehtiyac yoxdur, axı Bakı partiya təşkilatının özü beynəlmiləlçilik deməkdir, çünki hələ 1905-ci ildə, birinci rus inqilabında, orada yaşayan azərbaycanlılar, ermənilər, ruslar əl-ələ verib çıxış edirdilər. Mən sizi əmin edirəm ki, biz öz qərarımızı qüvvədə saxlasaq, düzgün hərəkət etmiş olarıq.

«İzvestiya» qəzeti, 29 may 1989-cu il.

**AZƏRBAYCAN SSR NAZİRLƏR SOVETİNİN SƏDRİ
DEPUTAT A. N. MÜTƏLLİBOVUN SSRİ XALQ DEPUTATLARININ
QURULTAYINDA ÇIXIŞINDAN**

(Qubadlı milli-ərazi seçki dairəsi, Azərbaycan SSR)

Deputat yoldaşlar! Ümumi səylərlə biz millətlərarası münasibətlər sahəsində ağırlı nöqtələr problemini, o cümlədən Dağlıq Qarabağ problemni də həll etməliyik. Bu problemlərin bütün spesifik xüsusiyyətlərinə baxmayaraq, onlar hər halda mahiyyətə ölkənin bir çox regionları üçün tipik problemlərdir. Onların əsasını keçmişdə ictimai münasibətlər sistemində yol verilmiş deformasiya, sosial-iqtisadi və mədəni-psixoloji problemlərin həll edilməməsi təşkil edir. Həm də bu problemləri tətillərin, zorakı təzyiqin köməyi ilə yox, respublikaların suveren hüquqlarını pozmaqla yox, sakit şəraitdə həll etmək lazımdır. DQMV-də vəziyyəti kökündən yaxşılaşdırmaq üçün Sov.İKP MK-nın və SSRİ Nazirlər Sovetinin qərarı ilə xeyli vəsait ayrılmışdır. Bu yardımdan istifadə etmək üçün bütün tədbirləri görmək lazımdır. Lakin hələ də elə qüvvələr var ki, onlar müəyyən məqsədlər xatirinə müsbət dəyişikliklərin cürcətilərini boy atmağa qoymur, millətlərarası münasibətlərin sönməsinə yol verirlər.

Millətlərarası münasibətlərin sağlamlaşmasına, bu diyarın sosial-iqtisadi cəhətdən dəyişməsinə həqiqətən çalışanlarla alçaq ərazi iddiaları irəli sürənlər arasında dəqiq hədd qoymaq vaxtı gəlib çatmışdır. Onlar indiyədək nə qədər müsibətlər törətmiş, nə qədər ziyan vurmuşlar! Qurultayın işlədiyi günlərdə bir çoxlarının da dedikləri və görünür, hələ deyəcəkləri kimi biz də belə hesab edirik ki, qanunlara ciddi əməl etmək, onların köməyi ilə asayışı, təhlükəsizliyi təmin etmək, harada işləyirlərsə işləsinlər, hansı millətdən olurlarsa-olsunlar, bütün adamları qorumaq lazımdır. Hörmətli Mixail Sergeyeviç öz məruzəsində bu fikri xüsusi qeyd etmiş və biz ona tamamilə tərəfdarıq. Bizim seçicilərimiz çağırışlardan qanunların tətbiqi üçün qəti hərəkətlərə keçməyi tələb edirlər, çünki həmin qanunları sovet xalqı öz mənafeələrinin müdafiəsi üçün qəbul etmişdir.

«Kommunist» qəzeti, 2 iyun 1989-cu il.

**AZƏRBAYCAN TARİXİ MUZEYİNİN DİREKTORU,
DEPUTAT, P. Ə. ƏZİZBƏYOVANIN SSRİ XALQ DEPUTATLARININ
QURULTAYINDA ÇIXIŞINDAN**

(Bakı-Əzizbəyov milli-ərazi seçki dairəsi, Azərbaycan SSR)

Bu gün çoxmillətli dövlətimizin Konstitusiya quruluşunun özünün təməlini mahiyyətə sökmək demək olan çağırışlar gətdikcə daha tez-tez eşidilir.

Lakin belə bəyanatlar verənlərin hamısı, məncə, ümummilli mənafeyi deyil, ayrı-ayrı qrupların mənafeyini ifadə edir. Buna görə də qarşıya sual çıxır: bu, nəinki tək-cə mərkəzlə, hətta respublikalar arasında əlaqələrin qırılmasına, təşəkkül tapmış iqtisadi münasibətlərin deformasiyasına, sosialist millətlərinin inkişafında və integrasiyasında çox mühüm amil olan nadir sovet mədəniyyətinin puç edilməsinə doğru aparmırmı? Əgər global mənəvi «muxtariyyətə», milli özünütəcridə yol verilsə, xələflərimiz bunu bizə bağışlamazlar. Bunlar hökmən yadlaşmaya aparıb çıxarar, bütün ittifaqı və ayrı-ayrılıqda hər bir respublikanı zəiflədər.

Deputat yoldaşlar, bu gün biz ölkənin bəzi regionlarında, o cümlədən bizim regionda ağır millətçilik təzahürləri faktı ilə qarşılaşırıq. Öz acı təcrübəmizdən bilirik ki, milli əlamətə görə ayrılmaq cəhdləri necə bir fəlakətə gətirib çıxarır. Ancaq sərhədlərin dəyişdirilməsi haqqında məsələ qaldırılması, DQMV-ni Ermənistan SSR-in tərkibinə daxil etmək haqqında əsassız tələblər irəli sürülməsi regionda vəziyyətin sabitliyini pozmuş, millətlərarası münəqişə törətmişdir. İqtisadi əlaqələr pozulmuş, ənənəvi dostluq telləri qırılmışdır. Regionda baş vermiş fəlakət adamların, bütöv nəsillərin taleyinə uzun müddət təsir göstərəcəkdir. İki respublikadan - Ermənistandan və Azərbaycandan köçmüş təqribən 300 min adam evsiz-eşiksiz qalmışdır. Azərbaycandan getmiş erməni sakinlərin 50 mini indi həmişə yaşadığı yerə qayıtmışdır və biz buna olduqca şadıq. Çox istəyirik ki, Ermənistanda yaşamış olan və indi bizim Azərbaycana gəlib yığışan 165 min azərbaycanlı da öz doğma yurduna qayıtsın. Bu gün köçgünlər dəhşətli təsir bağışlayırlar, özü də bu, regional problem deyildir, yoldaşlar. Başqa respublikalarda etnik qruplar arasında münəqişələr yetişməkdədir, onların yerli millətdən olmayan sakinləri də köçkün vəziyyətinə düşə bilərlər. Ölkənin qanunvericilik orqanlarının diqqətini təcili surətdə bu problemə cəlb etmək, pozulmuş ədaləti bərpa etmək, zərər çəkmiş adamların hüquqi mühafizəsinə təminat yaratmaq, onlara dəymiş maddi zərərin əvəzini ödəmək lazımdır. Köçgünlər problemini həll etmək olar, bundan ötrü ancaq qanunun mətninə və ruhuna sözsüz riayət edilməlidir. Biz ancaq bu prinsipi rəhbər tuturuq.

DQMV-də vəziyyətin bütün mürəkkəbliyinə, onu normallaşdırmaq yolunda olan bütün çətinliklərə və maneələrə baxmayaraq mənim əqidəmcə, həmin problemi həll etmək mümkündür. DQMV-də vəziyyəti normallaşdırmaq məqsədilə xüsusi idarə forması tətbiq edilmiş, xüsusi idarə komitəsi yaradılmışdır. Bizim fikrimizcə, yaranmış vəziyyətdə kompromisə əsaslanan, millətlərarası münəqişəni aradan qaldırmaqda, vilayətdə millətlərarası münasibətləri normallaşdırmaqda müsbət rol oynaya bilən düzgün qərar qəbul edilmişdir. Ötən dövrdə komitə bu yolda xeyli iş görmüşdür, amma yenidənqurmaya zidd çıxan, adamları tətillərə təhrik edən, mərkəzi orqanların qərarlarını yerinə yetirməkdə yaxasını kənara çəkən qüvvələr komitəyə açıqca mane olmasaydılar, onun fəaliyyəti daha səmərəli ola bilərdi. Qurultayda çıxış edən bir-çox deputatlar ölkədə yaranmış ağır iqtisadi vəziyyətdən və maliyyə vəziyyətindən yana-yana, ürəkəğrısı ilə danışıdılar. Belə bir

şəraitdə vilayətin ehtiyacları üçün, Azərbaycan SSR-in Dağlıq Qarabağ Muxtar vilayətinin inkişafı üçün, fikir verin, yarım milyard manat vəsait ayrılmışdır. Amma nədənsə həmin yardımdan əslində imtina edilir. Xeyirxahlıq, səmimi əməkdaşlıq arzusu lazımdır ki, vəziyyətin normallaşdırılması, vilayətin sürətli inkişafı üçün yaradılmış imkanlardan səmərəli istifadə olunsun. Yaradıcı iş lazımdır.

Milli hisslərin, milli mənafeyin sinfi həmrəylikdən üstün olması haqqında burada irəli sürülən ideya eyni dərəcədə prinsipial cavab tələb edən prinsipial məsələdir. Bu, dünyagörüşümüzün iki ən başlıca amilinin təhlükəli şəkildə birbirinə qarşı qoyulmasıdır. O yerdə ki, iki əsas amildən birini seçmək təklif olunur, orada xalqların həmrəyliyi ilə yekdilliyi ideyalarına heç vaxt zidd çıxıb bilməyən əsl milli mənafe ilə millətçilik əyintiləri arasında dəqiq prinsipial hədd açıq-aşkar görünür.

Zaqafqaziya da yaşayan xalqlarımızın tarixində qatı millətçilərin törətdikləri faciəli hadisələr əvvəllər də olmuşdur. Həmin faciəli məqamlarda əsrlər boyu dostluq və mehribanlıq şəraitində yaşayan qardaş xalqları barışdırmaqla liderlər tapılmışdır. Fəxr edirəm ki, onların arasında 26 Bakı komissarından biri olan babam Məşədi Əzizbəyov da olmuşdur.

Həmin ənənələri davam etdirərək mən hamını dostluğu möhkəmləndirməyə, əsrlər boyu duz-çörək kəsmiş, dostluğu və müqəddəs qardaşlığı əziz tutmuş xalqlarımızın bu mehribanlığını unudanları barışdırmağa çağırıram. Munaqişənin öz-özünə aradan qalxacağını güman etmək sadəlövlük olardı. Gərək iki xalqın sağlam vətənpərvər qüvvələri uzun müddət əlbir surətdə gərgin işləsinlər, partiya təşkilatları çox ehtiyatlı siyasi fəaliyyət göstərsinlər, Ermənistanın və Azərbaycanın qarşılıqlı incikliklərin və qərəzlərin ağır yükündən xilas olan, yenidənqurmaya zidd qüvvələrin şantajına cəsarətlə sinə gərə bilən deputatları birgə səylərlə sahmanlı, məqsədyönlü iş aparsınlar.

Mən deputatlardan mitropolit Pitirimə, M. N. Rəhmanovaya və başqalarına seçicilərimizin, bütün Azərbaycan xalqının səmimi minnətdarlıq sözlərini yetirmək istəyirəm. Onlar regionumuzdakı vəziyyətin mürəkkəbliyini dərk edərək səmimi və müdrik çıxışlarında ağıllı, təmkinli olmağa və qarşılıqlı anlaşmaya çağırmışlar. Seçicilərimizin çoxlu teleqramları, zəngləri mənə imkan verir sizi əmin edirəm ki, onların sözləri öz istəyindən asılı olmayaraq mürəkkəb faciəli hadisələrin burulğanına düşmüş adamların lap ürəyindən xəbər vermişdir.

Deputat yoldaşlar! Yaranmış vəziyyətin kəskinliyini heç olmazsa bundan bilmək olar ki, bizim üçün hətta «xalqların dostluğu və qardaşlığı», «beynəlmilətlilik» kimi müqəddəs sözlər bəzilərinə ancaq gəlişigözlə ibarələr kimi görünür. Azərbaycan deputatlarının Sov.İKP MK-nın Baş katibi Qorbaçov yoldaşa məktubu respublikanın, bütün ölkənin müqəddəratı üçün narahatlıq hissini əks etdirir. Məktubda mənim də imzam vardır. Bu sənədin adını bir daha ona görə çəkirəm ki, bizim nəyə çalışdığımızı hamının bilməsini istəyirəm. Biz qanunun

üstünlüyünün əməli surətdə həyata keçməsinə tələb edir, vəziyyəti səbatsızlaşdırmaq üçün kimin tərəfindən olursa-olsun göstərilən cəhdlərin qarşısının qətiyyətlə alınmasını istəyirik.

Qüvvədə olan Konstitusiya çərçivəsində əməli mükəlimə üçün və sosializm cəmiyyətinin təbiətinə xas olmayan münaqişəni ləğv etməyə qarşılıqlı surətdə səy göstərmək üçün bizim respublikada zəmin yaradılmışdır. Bu gün ağırlıq mərkəzini, Leninin sözləri ilə desək, «...keçirdiklərimizin təsvirinə həsr etməkdən çox, bilavasitə əməli fəaliyyətimiz üçün əllə etdiyimiz və əldə etməli olduğumuz təcrübənin göstərilməsinə» keçirmək lazımdır (Əsərlərinin tam külliyyatı. 39-cu cild, səh. 374). Deputat yoldaşlar, əmin ola bilərsiniz: SSRİ-nin bütün qardaş xalqları ilə öz dostluğuna sədaqət bəsləyən Azərbaycan xalqı həmişə səmimi və həqiqi beynəlmiləlçi olaraq qalacaqdır.

«Kommunist» qəzeti, 6 iyun 1989-cu il.

ÜMUMİ MƏNAFƏ NAMİNƏ

İyunun 9-da SSRİ xalq deputatları qurultayında Azərbaycan deputatı, Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Dərin Neft-Qaz Yataqları Problemləri İnstitutunun direktoru M. Abbasov aşağıdakı qısa bəyanatla çıxış etmişdir:

Hörmətli deputatlar! Dağlıq Qarabağdakı vəziyyət haqqında bu salonda dəfələrlə danışılmışdır. Xalq Deputatlarının bir çoxunun DQMV probleminin müxtəlif cəhətləri haqqında kifayət qədər məlumatı olmadığından istifadə edərək bəzi yoldaşlar münaqişənin mahiyyəti haqqında daim yanlış təsəvvür yaratmağa çalışırlar. Bizi üzəndirən «tarixi hüquq», «əzəli qədim torpaqlar» və i. a. haqqında mənasız diskussiyaya çəkməyə çalışırlar.

Qurultayın diqqətini nəyə yayındırmaq istədikləri aydındır. Buna görə də aşağıdakı mülahizələri söyləməklə kifayətlənəcəyəm:

Səciyyəvi haldır ki, burada çıxış edən deputatlar Qafqaz bürosunun Dağlıq Qarabağa dair qərarını xatırladarkən həmin sənədi bütövlüklə sitat gətirməkdən çəkinirdilər. Halbuki həmin sənəddə Dağlıq Qarabağı Ermənistandan «almaq»dan və «ayırmaq»dan deyil, onu Azərbaycanın tərkibində «saxlamaq» qərarından danışılır.

Daha bir məsələ haqqında. Deputat V. Rasputin öz çıxışında ölkədə kəskinləşmiş ziddiyyətlərin təqsirini rus xalqının boynuna qoymaq, bütün bəlalarda onu müqəssir saymaq cəhdləri kimi haqsız cəhdlərdən başa düşülən ürəkəgrısı ilə və incikliklə danışdı. Biz yazıcının hissiyyatına tamamilə şərik çıxırıq, onun inciməsinin səbəbini başa düşürük. Azərbaycanda da eynilə belə bir vəziyyət yaranmışdır. Bütövlükdə durğunluq dövrləri bütün xalqların sosial və mədəni vəziyyətinə ağır təsir göstərmişdir. İnsafsız inzibətçilik-bürokratiya maşını adamların milli mənsəbiyyətinə fərq qoymurdu, heç kəsə güzəşt etmir və imtiyaz

vermədi. Bəzi deputatlar Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti haqqında məsələnin məhz qurultayda həll edilməsində, Sumqayıt hadisələrinin təhqiqi üçün komissiya yaradılmasında təkid göstərilər, amma bütün azərbaycanlıların Ermənistan SSR-dən köçməsinə, bu zaman adamların həlak olmasına gətirib çıxarmış şəraitin diqqətlə təhlil edilməsi haqqında Azərbaycan SSR deputatlarının da təklifi vardır. Ona görə də aşağıdakıları deməyi zəruri sayıram.

Bunlar son dərəcə kəskin və mürəkkəb məsələlərdir. Bunlar ən ciddi şəkildə, dərindən və hərtərəfli təhlil aparılmasını tələb edir. Siz, əlbəttə, başa düşürsünüz ki, bununla əlaqədar deməyə bizim də sözüümüz çoxdur. Amma mənə, millətlərarası münasibətlər və SSRİ-nin milli-dövlət quruluşu kimi mühüm məsələlərdə tələsmək və düşünülməmiş nəticələr çıxarmaq ağıllı iş olmazdı. Hələ mən müttəfiq respublikanın suverenliyindən və SSRİ Konstitusiyasına görə belə məsələlərin müvafiq respublikanın istəyi olmadan həll edilə bilməməsindən danışıram. Hamının mənafeyi naminə, həqiqəti tamamilə aydınlaşdırmaq naminə bu məsələləri Ali Sovetin müvafiq komissiyalarına və komitələrinə həvalə etmək və bununla dərhal məşğul olmağa başlamaq haqqında qurultayın rəyasət heyətinin təkliflərini düzgün təkliflər sayıram.

«Kommunist» qəzeti, 10 iyun 1989-cu il

DİNCLİK, ƏMİN-AMANLIQ YARADAQ

AZƏRBAYCAN SSR DAĞLIQ QARABAĞ MUXTAR VİLAYƏTİNDƏ YAŞAYAN QADIN VƏ ANALARA RESPUBLİKA QADIN VƏ ANALARININ MÜRACİƏTİ

Dağlıq Qarabağda yaşayan əziz rəfiqələr, analar, qadınlar!

Bu həyəcanlı günlərdə Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında yenə də gərginlik qızıqdırılır, millətlərarası münasibətlər kəskinləşir, günahsız adamların qanı axıdılır. Yenidənqurmanın düşmənləri, ekstremistlər, millətçi ünsürlər hədə-qorxu və şantaj, fitnəkarcasına hərəkətlər yolu ilə bizim aramızda getdikcə daha böyük uçurum yaratmağa, millətlərarası ədavət, qarşıdurma toxumu səpməyə, bir xalqı digərinə qarşı qəzəbləndirməyə cəhd edirlər.

Vəziyyəti kəskinləşdirmək DQMV-də şəraitin normal hala salınması prosesini pozmağa cəhd edənlərin və xalq deputatları qurultayının tapşırığı ilə SSRİ Ali Sovetinin yaratdığı Dağlıq Qarabağ üzrə komissiyanın işinə mane olmağı qarşısına məqsəd qoyanların xeyrinədir.

Əziz azərbaycanlı bacılar və erməni analar, biz sizi Sov.İKP MK-nın Baş katibi, SSRİ Ali Sovetinin sədri M. S. Qorbaçovun müraciətinə qulaq asmağa çağırırıq. Bu müraciətdə o, indiki və gələcək zaman qarşısında çox böyük məsuliyyət göstərməyə, millətlərarası münasibətləri kəskinləşdirməyin təhlükəli

olduğunu və bunun cəmiyyət üçün, hər ailə üçün, hər kəs üçün verə biləcəyi nəticələri başa düşməyə, DQMV-də vəziyyətin normal hala salınması üçün nə mümkünsə etməyə çağırırdı.

Minlərlə azərbaycanlı qadın təkidlə xahiş edir ki, öz analıq sözünüzü, ağıl-kamala, millətlərarası ehtirasları sakitləşdirməyə səsləyən qadın sözünüzü deyəsiniz.

Hamımız fikirləşməliyik ki, ekstremistlər xalqlarımızı hansı uçuşuma sürükləyirlər və vaxtında ayılmasaq, başımıza nə kimi bəlalər gələ bilər.

Biz son həddə yaxınlaşmışıq və bu həddə keçmək olduqca təhlükəlidir. Bu həddin o tayında hökmən faciə, ailələrin kədəri, anaların göz yaşları labüddür.

Bir-birinə etimadsızlıq göstərməklə, mitinqlər, tətillər keçirməklə problemləri həll etmək olmaz. İşə başlamaq, keçmişin qalıqlarını, iqtisadiyyatda, sosial inkişafda, millətlərarası münasibətlərdə nöqsanları və qüsurları birlikdə aradan qaldırmaq gərəkdir. Sizi, ərlərinizi, qardaş və bacılarınızı zavod və fabriklər, tarla və fermalar gözləyir. Yalnız əməkklə, qarşılıqlı anlaşma yolu ilə itkinin yerini doldurmaq, bu torpağa dinclik və əmin-amanlıq gətirmək olar.

Respublika Qadın Şurası

Rəyasət heyətinin iclasında qəbul edilmişdir.

«Kommunist» qəzeti, 15 iyul 1989-cu il

AZƏRBAYCAN SSR ALİ SOVETİNİN RƏYASƏT HEYƏTİNDƏ

Avqustun 1-də Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclası olmuşdur. Azərbaycan SSR Ali Sovetinin növbəti, onuncu sessiyasına hazırlıq məsələsi müzakirə edilmişdir.

Respublika Ali Sovetinin müzakirəsinə Azərbaycan SSR-in suverenliyinin daha da möhkəmləndirilməsi, ictimai həyatın qanun yaradıcılığı, siyasi, təsərrüfat, mədəni və başqa sahələrində respublikanın müstəqilliyinin inkişafı ilə əlaqədar məsələlər veriləcəkdir.

Azərbaycan SSR Ali Sovetinin millətlərarası münasibətlər və beynəlmiləl tərbiyə işləri üzrə komissiyasının işi haqqında məlumatı və bir sıra başqa məsələləri dinləmək nəzərdə tutulur.

Ali Sovetin Rəyasət heyəti 1989-cu ilin ikinci yarısında Azərbaycan SSR Ali Sovetində həyata keçirilməsi nəzərdə tutulan əsas tədbirlər planını, o cümlədən respublikanın dövlət dili kimi Azərbaycan dilinin işlədilməsinin təkmilləşdirilməsi, mədəni quruculuğun inkişafında yerli sovetlərin rolunun yüksəldilməsi məsələlərini təsdiq etmişdir. Azərbaycan SSR Konstitusiyasına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi haqqında, respublika və yerli hakimiyyət orqanlarına seçkilər

haqqında Azərbaycan SSR Qanun layihələrinin tərtibi və geniş xalq müzakirəsinə verilmək üçün hazırlanması məsələləri nəzərdən keçirilmişdir.

İclasda Azərbaycan SSR-in Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin tərkibinə daxil edilməsi haqqında Şaumyan (kənd) Rayon Xalq Deputatları Sovetinin xahişi müzakirə olunmuşdur.

Ali Sovetin Rəyasət heyəti Şaumyan (kənd) Rayon Xalq Deputatları Soveti sessiyasının materiallarını və Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin müvafiq təqdimini nəzərdən keçirərək qeyd etmişdir ki, sessiya, onun çağırılmasının müəyyən edilmiş qaydası pozulmaqla, respublikada vəziyyətin sabitliyini pozmağa çalışan müəyyən qüvvələrin təzyiqi altında keçirilmişdir.

DQMV-də və onun ətrafında vəziyyəti normal hala salmaq üçün Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun, SSRİ Ali Sovetinin və sovet hökumətinin, Azərbaycan SSR partiya və sovet orqanlarının böyük və məqsədyönlü iş apardıqları bir şəraitdə belə məsələ qaldırılması regionda gərginliyi daha da qızışdırır, millətlərarası münasibətləri kəskinləşdirir. Respublika orqanlarına gələn bir çox məktub və teleqramlarda belə qərardan qəti narazılıq ifadə edilir.

Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti respublikanın həmin regionunda inzibati-ərazi quruluşunun dəyişdirilməsi üçün hər hansı siyasi, sosial-iqtisadi və başqa əsas olmadığını qeyd edib Şaumyan (kənd) Rayon Sovetinin xahişini rədd etmişdir.

Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri R. M. Qafarova məsələlərin müzakirəsinə yekun vurmuşdur.

«Kommunist» qəzeti, 3 avqust 1989-cu il

AZƏRBAYCAN KP MK-DA

«Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də vətəndaşların Konstitusiya hüquqlarının çox kobud surətdə pozulması halları haqqında» Sov.İKP MK-nın və SSRİ Nazirlər Sovetinin qərarını yerinə yetirmək sahəsində əlavə tədbirlər barəsində:

Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında hadisələrlə əlaqədar olaraq son vaxtlar vəziyyət kəskinləşdiyinə görə Bakı şəhərində və respublikanın bəzi başqa regionlarında vətəndaşların milli əlamətə görə təqib edilməsi və Konstitusiya hüquqlarının başqa şəkillərdə pozulması hallarına yol verilir.

Partiya komitələrinə tapşırılmışdır ki, əhalinin müxtəlif təbəqələri və qrupları arasında təşkilatçılıq işini və siyasi işi gücləndirsinlər, bu məqsədlə adamlarla iş aparılmasının fəal fərdi fərmalarından istifadə etsinlər. İlk partiya təşkilatlarının, bütün kommunistlərin səyləri vəziyyətin sabitləşdirilməsinə, millətlərarası toqquşmalara səbəb olan hər cür hərəkətlərin qarşısının alınmasına

yönəldilsin. Əmək kollektivlərində mənəvi-siyasi şərait və beynəlmiləlçilik şəraiti üçün kommunist rəhbərlərin məsuliyyəti artırılın.

İctimai asayişin qorunması məsələlərinə diqqət gücləndirilsin. Hüquq pozuntularının qarşısının alınması və sosialist qanunçuluğunun möhkəmləndirilməsi uğrunda mübarizəyə zəhmətkeşləri cəlb etmək işi fəallaşdırılsın. Bu məqsədlə Bakı, Kirovabad, Sumqayıt, Mingəçevir şəhərlərinin və başqa şəhərlərin müəssisələrində, kolxozlarında, sovxozlarında, idarələrində ictimai asayişin mühafizəsi üzrə fəhlə dəstələrinin formalaşdırılmasını başa çatdırmaq üçün tədbirlər görülsün.

Azərbaycan SSR Prokurorluğu, ali məhkəməsi, daxili işlər, ədliyyə nazirlikləri millətlərarası ədavətin qızışdırılmasının, adamların cəmiyyətə zidd hərəkətlərə vadar edilməsinin hər bir fakt üzrə, habelə adamların təhlükəsizliyini təmin etmək, respublikada yaşayan bütün millətlərin vətəndaş hüquqlarını müdafiə etmək üçün təcili və qəti tədbirlər görsünlər.

«Kommunist» qəzeti, 5 avqust 1989-cu il

SSRİ ALİ SOVETİNİN SESSİYASINDA SSRİ ALİ SOVETİ MİLLƏTLƏR SOVETİ SƏDRİNİN MÜAVİNİ DEPUTAT B. İ. OLEYNİKİN ÇIXIŞI

Möhtərəm xalq deputatları, hörmətli rəyasət heyəti, əziz həmkarlar! Azərbaycan və erməni xalqlarına, bütün qarabağlılara dərin ehtiramımı bildirib, sizin tapşırığınızla Dağlıq Qarabağdakı indiki vəziyyət barəsində bir növ ilkin obyektiv məlumatı elan etməliyəm. Əgər komissiyanın üzvləri razılaşdırdığımız mətnə bəzi təshihlər olduğuna diqqət yetirsələr, deməliyəm ki, bunlar regionda vəziyyətin pisləşməyə doğru sürətlə dəyişməsi ilə əlaqədar edilməşdir.

Beləliklə, birinci xalq deputatları qurultayının qərarını yerinə yetirərək Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində indiki real vəziyyəti öyrənmək üçün SSRİ Ali Sovetinin komissiyası yaradılmışdır. Komissiya öz vəzifəsinin bütün məsuliyyətini dərk edərək, vilayətin istisna olmadan bütün rayonlarında yaranmış vəziyyəti öyrənməyə çalışmışdır. Bu məqsədlə əmək kollektivləri, fəhlə və kəndlilər, ictimaiyyətin müxtəlif təbəqələri, partiya-təsərrüfat fəalları və hər iki millətdən olan qaçqınlarla görüşmüşdür. Bununla birlikdə, deputatlar hər iki tərəfin vətəndaşlarını şəxsi məsələlərlə əlaqədar qəbul etmişlər. Aparılmış iş nəticəsində hər birimiz və ümumən bütün komissiya yekdil rəyə gəlmişdir ki, Dağlıq Qarabağda şərait çox təhlükəli gərginlik həddinə gəlib çatmışdır. Təəssüf ki, şəraiti normal hala salmaq və etimadı bərpa etmək üçün əvvəllər görülmüş tədbirlər lazımi səmərə verməmişdir. İqtisadiyyatı sağlamaşdırmaq və onun strukturunda dəyişiklik etmək üçün direktiv orqanların qərarları ilə müəyyənləşdirilmiş tədbirlər ardıcıl və kompleks şəkildə həyata keçirilməmiş, lazımi maddi-texniki təchizatla

möhkəmləndirilməmişdir. Xalq təsərrüfatının əsas sahələrində uzunsürən tətillər və boşdayanmalar, qaçqınların sayının getdikcə artması əməkçilərin maddi vəziyyətinə çox pis təsir göstərir, mənəvi və siyasi şəraiti kəskinləşir. DQMV əhalisinin erməni və azərbaycanlı hissələrinin bir-birindən üz döndərməsi hazırda müstəsna dərəcədə kəskin hal almışdır ki, bu da ictimai həyatın bütün səviyyələrində təzahür edir. İnamsızlıq, vahimə, əsəblərin daim tarım çəkilməsi gərginliyin daha da artması üçün real təhlükə yaradır. Tarix və mədəniyyət abidələrinin dağıdılması və murdarlanması, evlərə od vurulması, öz millətindən olmayan şəxslərə qarşı amansızlıq deyilənlərə sübutdur.

Vilayətdə vəziyyətin son dərəcə kəskinləşdiyini nəzərə alaraq və gərginliyin sovuşdurulmasında azacıq ləngiməyin gözlənilməz nəticələr verə biləcəyini başa düşərək, zənnimizcə, təxirə salınmadan yerinə yetiriləsi ümdə vəzifələr bunlardır: təcridən böhrandan çıxmaq üçün zəmin yaradılması; zorakılığa son qoyulması və adamların həyatının, əmlakının qorunması; Qarabağda yaşayan hər iki xalqın milli, sosial və başqa hüquqlarının gözlənilməsinə təminat vermək üçün şərait yaradılması. Bu məqsədlə vilayətdə hər iki tərəfin mənafeyi hökmən nəzərə alınmaqla, vilayətin xüsusi idarə regionu statusu saxlanmaqla mülki orqanların fəaliyyətinin bərpa edilməsi imkanını təzədən nəzərdən keçirmək olardı.

İndi isə, yoldaşlar, bir insan kimi, bir şair kimi demək istəyirəm: hər iki respublikadakı əziz, hörmətli qardaş və bacılar, ən əvvəl rəhbərlər! Bir-birinizə doğru addım atın, heç olmasa yarım addım atın! Axı, hər iki xalq eyni dərəcədə əzab çəkir. Bunun əsas məsuliyyəti siz rəhbərlərin üzərinə düşür. Siz, respublikaların birinci simaları hər şeyi etməlisiniz ki, sovetlər ölkəsinin bütün uşaqları kimi Qarabağ uşaqları da sentyabrın 1-də parta arxasında əyləşsinslər, hər şeyi etməlisiniz ki, adamların suyu, çörəyi və duzu olsun, heç bir təqsiri olmayan əzabkeş didərginlər ev-eşik tapsınlar, ya da heç olmasa başqalarının təqsiri üzündən öz yurdlarını tərk etdiklərinə görə kompensasiya alsınlar. Axır ki, Dağlıq Qarabağı düşdüüyü ağır vəziyyətdən çıxarın, sizli-bizli hamımızı xəcil edən bu vəziyyəti birbaşa mühasirə kimi səciyyələndirmək olar (özü də dinc dövrdə!). Gəlin unutmayaq ki, bu və ya başqa səbəblərə görə işdən aralanmış əmək adamları əvvəl-axır reallıq və ləyaqət hissini itirirlər, bu isə başçıların üzərinə düşən bağışlanılmaz günahdır. Sizinlə birlikdə komissiya özündən asılı olan hər şeyi edəcəkdir ki, azacıq ləngliyə yol vermədən Qarabağ probleminin optimal həlli yolunu axtarib tapsın.

Biz hər iki tərəfə minnətdarlığımızı bildiririk, şəraitin kəskinliyinə baxmayaraq, onlar vəziyyəti obyektiv qiymətləndirmək üçün komissiyaya hər cür imkan yaratmışdılar. Bununla əlaqədar, komissiya hər iki tərəfdən xahiş edir ki, tövsiyələrin hazırlandığı dövrdə onun işinə qarışmaqdan çəkinsinslər. Dağlıq Qarabağın, Azərbaycanın və Ermənistanın kütləvi informasiya vasitələrindən, radio və televiziyasından da xahiş edirik ki, qarşılıqlı ittihamlardan çəkinsinslər.

Zaporojye sakinləri deputatlara müraciətdə xatırlatmışdılar: dini kitablarda deyilir ki, birinci dünyanı su məhv etmişdir; ikinci dünyanı od-alov məhv edəcəkdir. Bax belə sonluqdan biz hamımız, xüsusilə, ehtiyat etməliyik, çünki alovdan sonra qan gəlir.

Çox müsibətlər görmüş bu torpaqda daha heç vaxt qan tökülməməsi üçün mümkün olan hər şeyi etmək ən birinci vəzifəmizdir.

Qoy müdrikliyimiz və mərdliyimiz dadımıza çatsın, səbrimiz və dözümlümüz əskik olmasın.

Qoy əcdadımızın ruhu sülh rəmzi olan zeytun budağı tutmuş göyərçin simasında bizi himayə etsin.

«Kommunist» qəzeti, 5 avqust 1989-cu il

ŞUŞADA SÖHBƏTLƏR VƏ GÖRÜŞLƏR

Azərbaycan KP MK katibi R. Y. Zeynalov avqustun 12-də respublikanın Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin rayon mərkəzi Şuşa şəhərində olmuşdur. O, şəhərdə vəziyyət ilə, partiya və hökumətin DQMV barəsində məlum qərarlarının həyata keçirilməsi, millətlərarası münasibətlərdə kəskinliyin aradan qaldırılması sahəsində partiya təşkilatının fəaliyyəti, şuşalıların əmək və istirahət şəraiti, onların ən zəruri mallar, ərzaq məhsulları və xidmətlərlə təminatı ilə tanış olmuşdur.

Azərbaycan KP MK katibi bir sıra ticarət müəssisələrində, şəhər bazarında olmuşdur. Şəhərlilər, Şuşanın qonaqları - ölkənin məşhur sağlamlıq ocaqlarında dincələnlər, didərginlərlə söhbətlər və görüşlər zamanı R. Y. Zeynalov onların problemləri ilə maraqlanmış, əhaliyə xidmətin daha da yaxşılaşdırılmasına dair tövsiyə və təklifləri diqqətlə dinləmişdir.

Azərbaycan KP MK katibi mədəniyyət və təhsil obyektlərinə xüsusi diqqət yetirmişdir. Axı Şuşa Azərbaycanın, bütün Orta Şərqi ən qədim mədəniyyət mərkəzlərindən biridir, dünyaya bir çox görkəmli incəsənət və elm xadimi bəxş etmişdir. M. Vəzirov adına kənd təsərrüfatı texnikumunda, M. Əzizbəyov adına mədəni-maarif məktəbində, M. M. Nəvvab adına orta ixtisas musiqi məktəbində səmimi, ətraflı söhbət olmuşdur. Qeyd edilmişdir ki, bu tədris müəssisələrinə qəbulun açıqlıq və aşkarlıq şəraitində keçirilməsi ən qabiliyyətli gəncləri seçməyə imkan vermişdir. Söhbətin bir çox iştirakçıları bildirmişlər ki, Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin hər yerdə sosial ədaləti bərqərar etmək, adamlar üçün ümdə əhəmiyyətli problemləri məqsədyönlü surətdə həll etmək xətti xalq arasında çox geniş müdafiə olunur. Tədris müəssisələri şəbəkəsini genişləndirmək, yeni muzeylər yaratmaq təklifləri və başqa təkliflər irəli sürülmüşdür.

R. Y. Zeynalov şəhərin yeni tikintilərində olmuşdur. O qeyd etmişdir ki, binaların arxitekturasına daha böyük diqqət yetirmək, milli ənənələrlə müasir memarlıq nailiyyətlərinin üzvi surətdə çulğashmasına nail olmaq lazımdır.

Şuşanın partiya-təsərrüfat fəalları ilə görüş olmuşdur. Görüşdə muxtar vilayətdə vəziyyəti normallaşdırmaq planları barəsində məlumat verilmiş, respublikanın sosial-iqtisadi inkişafına dair Azərbaycan KP MK-nın irəli sürdüyü üstün proqramların yerinə yetirilməsi sahəsində kommunistlərin, bütün Şuşa zəhmətkeşlərinin vəzifələri nəzərdən keçirilmişdir.

R. Y. Zeynalov ilə birlikdə səfərdə və görüşlərdə xalq deputatı, SSRİ Ali Sovetinin üzvü, xüsusi idarə komitəsinin üzvü, Şuşa Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi V. C. Səfərov da iştirak etmişdir (Azərinform).

«Kommunist» qəzeti, 15 avqust 1989-cu il

XOCALIDA GÖRÜŞ

Avqustun 13-də Azərbaycan KP MK katibi R. Y. Zeynalov Azərbaycan SSR Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin Əskəran rayonunda azərbaycanlıların yaşadıkları Xocalı kəndinə getmişdir. O, tarla işlərinin gedişi ilə, sənaye müəssisələri filiallarının təşkil edilməsi, əlavə iş yerləri yaradılması, sosial obyektlər tikilməsi, o cümlədən qazlaşdırma, su kəməri çəkilməsi, fərdi evlər inşa edilməsi, doğma yurdlarını müvəqqəti tərk etmiş didərginlərin yerbəyer edilməsi üçün görülən tədbirlərlə tanış olmuşdur.

Zeynalov yoldaş partiya və hökumətin DQMV barəsində məlum qərarlarında, Azərbaycan KP MK-nın və respublika Nazirlər Sovetinin sənədlərində irəli sürülmüş vəzifələri yerinə yetirmək üçün respublika təşkilatlarının gördükləri işdən ətraflı danışmışdır. Qeyd olunmuşdur ki, çətinliklərin aradan qaldırılması yenidənqurmanın müvəffəqiyyətinə, illərlə yığılıb qalmış problemlərin həllinə hər kəsin köməyindən bilavasitə asılıdır.

Muxtar vilayətdə yaranmış vəziyyətin təhlilinə, millətlərarası münasibətlərdə kəskinliyi aradan qaldırmaq yollarına xüsusi diqqət yetirilmişdir. Qeyd edilmişdir ki, vəziyyətin düzəlməsinə yalnız dinc vasitələrlə, Azərbaycan SSR-in və SSR İttifaqının Konstitusiyaları çərçivəsində nail olmaq mümkündür. Ekstremist əhval-ruhiyyələri aradan qaldırmağı, vacib məsələlərin həllindən yayınmamağın zəruriliyi göstərilmişdir.

Görüş və söhbətlərdə Xocalı sakinləri bir sıra tövsiyələr və təkliflər vermiş, tənqidi qeydlər söyləmişlər.

Xalq deputatı, SSRİ Ali Sovetinin üzvü, DQMV-ni xüsusi idarə komitəsinin üzvü, Azərbaycan KP Şuşa Rayon Komitəsinin birinci katibi V. C. Səfərov səfərdə və görüşlərdə iştirak etmişdir (Azərinform).

«Kommunist» qəzeti, 16 avqust 1989-cu il

QARABAĞA DİNCLİK VƏ ƏMİN-AMANLIQ! AZƏRBAYCAN ZİYALILARININ HƏMRƏYLİK TOPLANIŞI

Dağlıq Qarabağ... Azərbaycanın ən gözəl, ecazkar guşəsindən respublikaya, demək olar, hər gün narahatlıq doğuran xəbərlər yayılır. Orada ekstremistlərin bir-birinin ardınca törətdikləri fitnəkarlıqlar vəziyyəti çox təhlükəli həddə gətirib çıxarmışdır.

Alovu güclənən gərginlik ocağını necə söndürməli, nahaq qanlar axıdılmasının qarşısını necə almalı, vilayətin azərbaycanlı əhalisinin təhlükəsizliyini, Konstitusiyə hüquqlarını necə qorumalı, tarixən qonşu olmuş iki xalqın arasında nifaqı necə aradan qaldırmalı? Azərbaycan ziyalıları günün bu əsas suallarına cavab axtarmaq, məsləhətləşmək, DQMV-də yaşayan azərbaycanlılarla özlərinin həmrəyliyinə bildirmək üçün Aktyor evinə yığılmışdılar.

Bakı ictimaiyyətinin digər nümayəndələrinin də iştirak etdikləri toplantıda Azərbaycan SSR-in Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində yerli əhaliyə real maddi və mənəvi kömək göstərməyə can atan bütün qüvvə və hərəkətlərin səylərini birləşdirən vahid təşkilat yaratmaq təşəbbüsü irəli sürülmüş və geniş müdafiə olunmuşdur. Qeyd edilmişdir ki, yaranmış təhlükəni sövüşdürməyin yeganə yolu xalqın sıx birliyində və mütəşəkkilliyindədir.

Toplantıda ziyalılardan bir qrupunun təklifi ilə Qarabağa yardım komitəsi təsis etmək qərara alınmışdır. Ziyalılar Azərbaycan xalqına müraciət qəbul etmişlər.

«Kommunist» qəzeti, 16 avqust 1989-cu il

DAĞLIQ QARABAĞDA YARANMIŞ GƏRGİN VƏZİYYƏTLƏ ƏLAQƏDAR AZƏRBAYCAN ZİYALILARININ HƏMRƏYLİK TOPLANIŞININ MÜRACİƏTİ

Əziz bacılar və qardaşlar!

Hər daşından min xatirəmiz boylanan, dahilər vətəni, Azərbaycanın dilbər guşəsi Qarabağ il yarımından artıqdır dincliyini itirib.

«Böyük Ermənistan» yaratmaq iddiası ilə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü pozmaq istəyən ifrat erməni millətçiləri və onların Dağlıq Qarabağda yaşayan əlaltıları Azərbaycanın milli suverenliyinə qarşı çevrilmiş bədnam təbliğatı gündən-günə genişləndirir, nəcib, dinc və beynəlmiləlçi xalqımızı zorla iğtişasə çəkir, onu bütün dünyada nüfuzdan salmağa çalışırlar.

Əsrimizdə artıq neçənci dəfə azərbaycanlıları planlı və kütləvi surətdə doğma yurdlarından sıxışdırıb çıxaran qatı millətçilər qeyri-insani niyyətlərini son

illərdə Dağlıq Qarabağda, Şaumyan (kənd) rayonunda, Naxçıvanda həyata keçirmək iddiasına düşüblər.

Bu məqsədlə əl atılan bütün vasitələr, böhtan və saxtakarlıqlar, mətbuatı bürüyən riyakarlıq, dinc azərbaycanlı əhalisi üzərinə həmlələr, qəsdlər, nəhayət, Ermənistandakı dədə-baba yerlərindən zülmə qovulmuş 160 minə yaxın azərbaycanlının faciəli taleyi xalqın səbr kasasını daşdırıb.

Dağlıq Qarabağda xüsusi idarəetmə formasının tətbiqi vəziyyəti sabitləşdirə bilməmişdir. Xalqın güzəranı daha da ağırlaşmış, onun mənafeyi Xüsusi İdarə Komitəsi tərəfindən əslində müdafiə olunmur. Camaat daim qorxu içində yaşayır. Doğma respublikada azərbaycanlılar yaşayan kəndlərlə əlaqə tez-tez pozulur, ərzaq göndərilməsi təmin olunmur, işıq, rabitə xətləri tez-tez kəsilir, kəndlərə silahlı basqınlar təşkil edilir. Stepanakertdən qovulan azərbaycanlıların öz doğma ev-eşiyinə qayıtmasına təminat yaradılmayıb. Bir sözlə, həyasızlığın və cinayətin həddi-hüdudu yoxdur... Belə bir vəziyyətdə hakimiyyət orqanlarının qəti tədbirlər görə bilməməsi, inzibati-hüquq aparatının zəif fəaliyyəti xalqın ciddi narazılığına səbəb olur.

İğtişaşları yaradanlar, fəlakətləri törədənlər, iki qonşu xalq arasında düşmənçilik toxumu səpənlər hər cür cinayətə hazırdırlar və bunu heç kimdən gizlətmirlər. Onlar insanlıq hissini və tarixi məsuliyyət duyğusunu çoxdan itiriblər. Əslində belələrini Azərbaycan xalqı kimi öz xalqlarının taleyi də az maraqlandırır. Təki aranı qarışdırıb öz çirkin məqsədlərinə çatınsınlar.

Dağlıq Qarabağ torpağının tarixən Azərbaycana məxsus olduğunu və əbədi məxsus olacağını bilə-bilə öz xalqının beynini zəhərləyənlər hansı səviyyədə müdafiə olunurlarsa-olunsunlar, bir gün qanuni cəzalarını alacaqlar.

Biz, Azərbaycan ziyalıları aylar uzununu ən humanist hisslərdən çıxış edərək, ölkənin ümumi mənafeyini, yenidənqurmanın taleyini nəzərə alaraq, döndə-dönə xalqımızı təmkinli, səbrli olmağa, fitnə və şayiələrə uymamağa çağırırmışıq. Çox vaxt bizə atılan böhtanları məhz buna görə cavabsız buraxmışıq, həmişə əmin-amanlıq, barışq, ədalət yolu təklif etmişik.

Dönə-dönə Ermənistan xalqına, ziyalılarına müraciətlə onları ağıla və müdriqliyə çağırırmışıq. Lakin hadisələrin birtərəfli qaydada gərginləşdirilməsi davam edir.

Hər qarışı bizə əziz olan doğma Qarabağın başını qara buludlar bürüyən bu ağır günlərdə biz səbrli və müdrik xalqımıza bir daha müraciət edirik.

Yaranmış fəvqəladə vəziyyətdə Azərbaycan xalqının yeganə yolu — bütün mənəvi, siyasi və fiziki qüvvələrini səfərbərliyə alıb, qara əllərin fitnə toxumu səpməsinə qətiyyətlə mane olmaq və buna son qoymaqdır. Dədə-babalarımızdan bizə irs qalan mənəvi bütövlük, ləyaqət və torpaq qeyrəti, Vətən namusu çəkmək kimi yüksək keyfiyyətləri daim yaşatmalıyıq. Biz böyük imtahan qarşısında hər cür ayrı-seçkiliyin, umu-küsünün, iddia və təkəbbürün üstündən adlayıb sarsılmaz bir qüvvəyə çevrilməliyik. Xalqın taleyi bunu tələb edir!

Hamımız bir nəfər kimi Şuşanın, Xocalının, Kərkicahanın... bütövlükdə Dağlıq Qarabağın və onunla qonşu olan Ağdam, Laçın, Kəlbəcər, Mirbəşir, eləcə də Ermənistanla həmsərhəd olan Zəngilan, Qubadlı rayonlarının, Naxçıvan MSSR-in dinc əhalisinin həyəcanlı səsinə səs verməli, öz halal torpağında, suveren respublikasında yarımühəsirə şəraitində yaşayan camaata - aqsaqqallarımıza, ağbirçəklərimizə, qardaş və bacılarımıza dayaq durmalıyıq. Övladlarımızın qorxu və təhlükə içərisində yaşamasına, körpələrin dünyaya göz açmamışdan psixi sarsıntılara məruz qalmasına yol verməməliyik.

Bütün bunlarla əlaqədar, toplanış iştirakçıları qərara alır:

1. Süni surətdə yaradılmış «Dağlıq Qarabağ problemi»nə son qoyulsun, vilayətdə Azərbaycan respublikasının suveren hüququ və Sovet dövlətinin qayda-qanunları bərpa olunsun. Birdəfəlik hamıya qəti surətdə bildiririk: Dağlıq Qarabağ Azərbaycan torpağıdır. Biz onun bir qarışını da heç kəsə verməyəcəyik. Dağlıq Qarabağ böyük Qarabağın tərkib hissəsidir, ürəyi candan ayırmaq olmaz!

2. Haqsız torpaq iddiasının gətirə biləcəyi acı nəticələrin məsuliyyəti - öz ifrat millətçilik hərəkətlərini get-hədə gücləndirən, ədalət və ağıldan daha çox zora bel bağlayan, onsuz da iqtisadi cəhətdən zəifləmiş ölkəyə saysız-hesabsız ziyanların vurulmasına şərait yaradan ekstremistlərin üzərinə düşür, onlar öz cəzalarına çatmalıdırlar. Bütün Azərbaycan xalqı bunu tələb edir.

3. Azərbaycanın daxili işlərinə Ermənistan SSR-in qarışmasına, Dağlıq Qarabağı qan çanağına döndərməyə can atan terrorçuların azğınlığına son qoymaq üçün qəti tədbirlər görmək respublika hökumətindən, Xüsusi İdarə Komitəsindən və xüsusi rayonun hərbi komendantından təxirəsalınmaz bir vəzifə kimi tələb olunsun.

4. Dağlıq Qarabağda və ətraf rayonlarda yaşayan azərbaycanlıların salamatlığını, mənəvi rahatlığını qorumaq, gözlənilməz hallarda xalqın müdaxiləçiliyini təmin etmək, şayiə və cinayətlərin qarşısını almaq məqsədilə QARABAĞA YARDIM KOMİTƏSİ yaradılsın.

* * *

Əziz həmvətənlərimiz! Xalqı bu çətin imtahandan yalnız onun pozulmaz birliyi və möhkəm iradəsi çıxara bilər. Sizin hamınızı Qarabağa dayaq olmağa, ona hər cür mənəvi-maddi kömək və yardım etməyə çağırırıq. Bu, günün ən vacib, təxirəsalınmaz vəzifəsidir. Qoy, bu hərəkət xalqımızın mənəvi birliyinin, iradə sarsılmazlığının yeni təcəssümü olsun!

«Kommunist» qəzeti, 17 avqust 1989-cu il

BAKİ BAŞ TİKİNTİ İDARƏSİ 8 NÖMRƏLİ İXTİSASLAŞDIRILMIŞ MEXANİKLƏŞDİRMƏ İDARƏSİNİN RUS MİLLƏTİNDƏN OLAN İŞÇİLƏRİNİN SSRİ XALQ DEPUTATLARINA MÜRACİƏTİ

Biz Azərbaycanlılarla və ölkənin digər xalqlarının nümayəndələri ilə birlikdə beynəlmiləl Bakı şəhərində işləyir və yaşayırıq. Nə qədər ki, millətçi ekstremistlər Dağlıq Qarabağ məsələsi deyilən məsələ qaldırmamışdılar, sakitcə yaşayırdıq və heç kim heç vaxt adamlara millətinə görə fərq qoymurdu. Lakin mərkəzi orqanlar o cümlədən mərkəzi mətbuat bu məsələdə qeyri-prinsipial mövqe tutduqlarına görə, xeyli dərəcədə məhz bu səbəbdən millətlərarası ədavət dərinləşməyə başladı. Az müddət ərzində 160 min nəfərdən artıq azərbaycanlı Ermənistanda öz doğma ev-eşiyini tərk etdi. Respublikanın özündə də didərgin azərbaycanlılar meydana gəldilər, o kəslər ki, Stepanakertdə, DQMV-nin digər yaşayış məntəqələrində doğma yurdunu tərk etməli olmuşlar.

Biz ruslar deyə bilərik ki, Azərbaycanda başqa xalqların, o cümlədən ermənilərin hüquqlarına heç vaxt toxunulmayıb. Əksinə, azərbaycanlıların özlərinin hüquqlarına toxunulub. Məsələn, respublika konstitusiyasına görə dövlət dili sayılan Azərbaycan dili, demək olar, büsbütün sıxışdırılmışdır. Sosial inkişaf, mənəvi həyat sahəsində problemlər onilliklərlə yığılıb qalmışdır. Respublikada uşaqlar arasında ölüm halları yüksəkdir, xəstəxana, məktəb, uşaq bağçası çatışmır, bir çox şəhərlərdə və rayonlarda ağır ekoloji vəziyyət yaranmışdır.

Yadırmızdır ki, Böyük Vətən müharibəsi illərində bütün sovet xalqı ilə birlikdə Azərbaycan xalqı ümumi Vətənimiz olan SSRİ-nin müdafiəsinə necə qalxmışdı. O qanlı-qadalı illərdə Azərbaycan xalqının hər üç oğlundan biri döyüş meydanında həlak olub. Bu gün xüsusilə adama ağır gəlir ki, əmin-amanlıq dövründə qan tökülür, adamlar tələf olurlar. Buna yol vermək olmaz. Problemləri, o cümlədən millətlərarası problemləri birgə səylərlə həll etmək lazımdır. Respublikanın sağlam qüvvələri Azərbaycanın ayrılmaz bir parçası olan Qarabağa əllərindən gələn qədər kömək etməyə hazırdırlar. Bu torpaqda hansı millətin nümayəndələri yaşayırlarsa-yaşasınlar, onun hər qarışı respublikanın xalqı üçün müqəddəsdır.

Yol vermək olmaz ki, yarım milyon rusun da yaşadığı çoxmillətli Azərbaycanı millətlərarası ədavət alovları bürüsün. Biz sizi Azərbaycan SSR-in suverenliyini qorumağa, «DQMV problemini» qondarmış, xeyli qan tökmüş, region əhalisinə çox-çox bəlalar gətirmiş ekstremistlərin fitnələrinə son qoymağa çağırırıq.

Hörmətlə:

A. ZAYKİN - əmək kollektivi şurasının sədri, krançı, L. FOMİNA - qülləli kran maşnisti, Y. ROMANENKO - dispetçer, A. STARÇEVOY - istehsal-plan şöbəsinin rəisi, V. BİZYAYEV - traktorçu, M. FEDULOV - sürücü. V. VOLODÇENKO - elektrik, V. FEDOTOV - buldozerçi, V. VEREZOMSKİ -

pnevmatik kran maşinisti, F. PODTURKİN - çilingər, A. İVANOV - traktorçu, A. BABENKO - pnevmatik kran maşinisti, V. TİŞŞENKO - quraşdırıcı, A. SAVELYEV - quraşdırıcı, V. ÇİVİZOV - quraşdırıcı, V. PLİŞKİN - kompressorçu, İ. POPOV - çilingər, M. ŞEKELİYA - kompressorçu.

«Kommunist» qəzeti, 23 avqust 1989-cu il

DQMV-DƏ KONSTITUSİYAYA ZİDD TƏDBİR HAQQINDAAZƏRBAYCAN SSR ALİ SOVETİ RƏYASƏT HƏYƏTİNİN QƏRARI

1989-cu il avqustun 16-da Stepanakertdə «DQMV əhalisinin səlahiyyətli nümayəndələrinin qurultayı» deyilən «qurultay» olmuşdur. Bu «qurultay» Azərbaycan SSR-in tərkibində muxtar vilayət kimi Dağlıq Qarabağın statusunu tanımaqdan imtina etdiyini bildirmiş, vilayəti Azərbaycan SSR Konstitusiyasının və respublikanın digər qanunlarının icrasının dayandırıldığı «müstəqil İttifaq ərazisi» elan etmişdir. Vilayətdə yaşayan azərbaycanlıların və digər millətlərin nümayəndələri «qurultay»da iştirak etməmişlər. «Qurultay» «milli şura» yaratmışdır. «Milli şura» DQMV-də yeganə xalq hakimiyyəti elan edilmişdir ki, bu da əslində xüsusi idarə komitəsini səlahiyyətdən məhrum etmək cəhdidir.

Bütün bunlar, habelə DQMV-də tam hakimiyyətin bütünlüklə «milli şura»ya verilməsi haqqında ağılasığmaz bəyanat dövlət hakimiyyətinə qəsdidir, bilə-bilə hüquqa zidd hərəkətlər edən, hətta hakimiyyəti qəsb edən millətçi, separatçı qüvvələrin Konstitusiyaya zidd olan daha bir çıxışıdır.

Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti qərara alır:

1. Üzdənirəq «qurultay»ın qərarlarının qanuna zidd və DQMV-də «milli şura» yaradılmasının Konstitusiyaya zidd olduğu təsdiq edilsin. Bunların məqsəd və vəzifələri millətlərarası ədavətin daha da qızıqdırılmasına, Dağlıq Qarabağ ərazisinin Azərbaycan SSR-dən qoparılmasına yönəldilmişdir.

2. Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətini xüsusi idarə komitəsinin - SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin 1989-cu il 12 yanvar tarixli Fərmanı ilə yaradılmış komitənin qurultayda qanunsuz elan edilməsinin hüquqa zidd olduğu SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin nəzərinə çatdırılsın.

Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri: **E. QAFAROVA**

Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin katibi: **R. QAZIYEVA**

Bakı şəhəri, 26 avqust 1989-cu il

«Kommunist» qəzeti, 27 avqust 1989-cu il

«NORMAL YAŞAMAQ, İŞLƏMƏK VƏ UŞAQLARIMIZI BÖYÜTMƏK İSTƏYİRİK»

BAKİ ŞƏHƏRİNİN NİZAMİ RAYONUNDAKI İRİ MÜƏSSİSƏLƏRDƏN BİRİNDƏ İŞLƏYƏN BAKİ ERMƏNİLƏRİNİN MÜRACİƏTİ

Biz, bakılı ermənilər Azərbaycan torpağında doğulmuşuq, bu torpağı həmişə özümüdə vətən bilməşik, indi də vətən bilirik, odur ki, bu gün həmin torpaqda nələr baş verdiyinə biganə qala bilmərik. Kimlərinsə ortalığa atdıqları «problemlər» uydurmadır və bunlardan məqsəd yalnız millətlərarası ədavəti qızışdırmaqdır. İki qonşu xalqı bir-birinə qarşı necə qoymaq olar, axı onların oxşar cəhətləri keçmişdə də çox olub, indi də çoxdur və əminik ki, gələcəkdə də çox olacaq. Uşaqlarımıza nəzər salın - onların bir çoxunun valideynləri müxtəlif millətlərin nümayəndələridir. Bu oynaq, qonur gözlü, qarasaç, qaraqaş uşaqlardan hansı birinin azərbaycanlı, hansı birinin isə erməni olduğunu kim deyə bilər? Məgər bu, onların dostluğuna, birlikdə atılıb-düşməsinə, dərslə oxumasına, istirahət etməsinə mane olurmu?

Biz istəmirik ki, dinc, bərəkətli torpağımızda günahsız adamların qanı tökülsün, o adamların ki, hələ dünən, Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında hadisələr baş verməzdən qabaq dostluq və əmin-amanlıq şəraitində yaşayırdılar. SSRİ-nin digər qardaş xalqları ilə birlikdə dəhşətli müharibənin və viranəliklərin ağır yükünü çiyinlərində daşımış xalqlarımız hələ dünən öz sevincini də, kədərini də bölüşür, bir-birinə əl tutur, ağır anlarda axır tikəsini qonşusundan əsirgəmərdilər. Doğrudanmı yol verməliyik ki, bu müqəddəs ərazilər unudulsun?

Biz istəmirik ki, bizi və uşaqlarımızı yaşamaq hüququndan məhrum etsinlər! Biz normal yaşamaq və həyatdan sevinc götürmək, çalışıb işləmək, uşaqlarımızı böyütmək istəyirik, buna görə də erməni ekstremistlərinin törətdikləri siyasi və iqtisadi fitnə-fəsadların dərhal dayandırılmasını, DQMV-də vəziyyətin normal hala salınması üçün tezliklə qəti tədbirlər görülməsini tələb edirik, çünki ürəkdən belə hesab edirik ki, Dağlıq Qarabağ Azərbaycan SSR-in tərkibində olmuş və olmalıdır.

L. AVETİSOVA, E. MOVLAMOVA, N. MİRZOYAN, İ. DZAYAN, M. KAZARYAN, L. SATUROVA, R. BADALOVA, L. TİMOXİNA, E. OSİPOVA, İ. SİDORLI, J. AYRAPETOVA, K. TARJUMANOVA, V. AKOPYAN, V. MELKONYAN, M. SARİBEKOVA, N. KOKNAYEVA, M. POQOSOVA, Q. NERSESYAN, E. MUSAELİYAN, K. KASPAROVA, cəmi 20 imza.

«Kommunist» qəzeti, 2 sentyabr 1989-cu il

AZƏRNEFTTİKİNTİ TRESTİ TİKİNTİNİ MEXANİKLƏŞDİRMƏ İDARƏSİNİN RUS MİLLƏTİNDƏN OLAN İŞÇİLƏRİNİN SSRİ XALQ DEPUTATLARINA MÜRACİƏTİ

Biz, rus millətinin nümayəndələri çoxmilyonlu doğma Bakımızda yaşayır və işləyirik. Bu gün respublikada baş verən hadisələr hər birimizi qəlbən həyəcanlandırır, odur ki, biz - respublika əhalisinin, demək olar, yarım milyon nəfərlik hissəsini təmsil edənlər Ermənistandan qaçıb gələnlərin əzab və əziyyətlərinə biganə qala bilmərik. Orada isə, demək olar, heç bir azərbaycanlı qalmayıb. Biz regionda millətlərarası münasibətləri kəskinləşdirən ayrı-ayrı qrupların ekstremist hərəkətlərinin kökünü kəsməyi tələb edirik.

Biz, həmçinin Mərkəzi televiziyanın ayrı-ayrı verilişlərinin və mərkəzi mətbuatda dərc olunan ayrı-ayrı materialların birtərəfli olduğunu bildirmək istəyirik, həmin verilişlərdə və materiallarda Dağlıq Qarabağ «probleminin» işıqlandırılmasında qeyri-obyektivliyə yol verilir. Dağlıq Qarabağ problemi yoxdur və ola da bilməz! Dağlıq Qarabağ torpağı əzəldən azərbaycanlıların olub, hərçənd bu torpaqda yerli azərbaycanlılarla yanaşı, başqa millətlərin nümayəndələri də yaşayıblar. İndi nə olub ki, qonaqpərvər və mehriban ev sahibini evindən-əşiyindən didərgin salmaq istəyirlər?

Azərbaycanda yaşayarkən adamın heç ağına da gəlmirdi ki, çoxmillətli respublikamızda millətlərarası ədavət yanğını baş verə bilər. Bu fəlakətli yanğının güclənməsinə yol vermək olmaz. Biz uşaqlarımızda doğma torpağa, bu torpaqda yaşayanların hamısına məhəbbət hissi tərbiyə etmək istəyirik. Buna görə də ən xoş niyyətlərlə xahiş edirik ki, ekstremistlərin hərəkətlərinə son qoyulsun. Heç kəsin qanı daha tökülməməlidir. Namuslu, mehriban, əməksevər Azərbaycan xalqı sakit yaşamalı və çalışmalıdır. Bu onun qanuni hüququdur və bu hüquq qorunmalıdır. Azərbaycan xalqının haqlı tələbi belədir. Bu haqq işdə biz, - respublikamızın rus millətindən olan sakinləri qardaş Azərbaycan xalqına tərəfdar çıxırıq. Dərin hörmət və ümidlə:

V. QUSEVA, L. POSTNİKOVA, P. İSAKOVA, A. ÇADAYEVA, L. BODRİKOVA, A. PODİMOVA, T. MARKİNA, V. PONOMARYOVA, T. POLEVA, T. KARTAŞOVA, T. İQNATOVA, N. SAREVSKAYA, V. KLADİNOVA, P. TERNOVOY, V. PİJENKOV, E. POTYOMKİN, V. YAKOVLEV, V. RYAZANOV, N. DEKALİN, M. REUTSKİ, V. SUBBOTİN, V. MAKAROV, Y. KİRİN, V. JURAVLYOV, Q. İVANOV, V. SAVELYEV, N. NEDVİKAY, A. SLEPKOV, A. NOVİÇKOV, V. POZDNYAKOV, A. QUBAREV, F. ZARA, A. PRİBOK, A. PAXOMOV, V. ŞARONOV.

«Kommunist» qəzeti, 30 avqust 1989-cu il

ŞƏRAİTİ SAĞLAMLAŞDIRMALI, MÜNAQİŞƏNİN GENİŞLƏNMƏSİNƏ YOL VERMƏMƏLİ

Azərbaycan və Ermənistan KP MK-ları büro üzvlərinin və büro üzvlüyünə namizədlərinin Sov.İKP MK-da görüşü olmuşdur.

Regionda yaranmış vəziyyət müzakirə edilmişdir. Respublikalar arasında münasibətlərin vəziyyətindən dərin narahatlıq ifadə edilmiş və göstərilmişdir ki, bu münasibətlər təhlükəli xarakter kəsb etmişdir, millətlərarası münaqişənin dərinləşməsi qorxusu törədir. Respublikanın təsərrüfat əlaqələri pozulur, yollar bağlanır. Qaçqınların problemləri, on minlərlə adamın yerbəyer edilməməsi, məhrumiyyətlər keçirməsi xüsusi təşviş hissi doğurur. Uzun müddət ərzində iki respublika arasında işgüzar dialoq aparılmaması xalqların xeyrinə deyildir, problemlərin həllinə kömək etmir.

Geniş fikir mübadiləsi zamanı belə bir razılıq əldə edilmişdir: hər iki respublikanın, ilk növbədə partiya, sovet təşkilatlarının və ictimai təşkilatların səyi ilə hər cür tədbirlər görülsün ki, yığılıb qalmış məsələlər bir-bir aradan götürülsün, respublikaların kommunist partiyalarının MK-larından başlamış əmək kollektivlərində bütünlükdə dialoq aparılsın, ictimai-siyasi, iqtisadi və mədəni həyatın bütün istiqamətlərində ənənəvi əlaqələr bərpa edilsin. Başlıcası da hər bir ailənin, hər bir adamın təhlükəsizliyi təmin edilsin.

Görüş iştirakçıları Dağlıq Qarabağ probleminə böyük diqqət yetirmişlər. Onların fikrincə, bu problem ancaq Konstitusiya, demokratiya əsasında həll edilə bilər.

Hər iki respublikanın kommunist partiyaları MK-ları büro üzvlərinin yekdil fikrincə, regionda millətlərarası münasibətlərin bütün mürəkkəbliyinə baxmayaraq elə bir məsələ yoxdur ki, qarşılıqlı səbr, hər iki qardaş xalqın taleyinə dərin maraq göstərilməsi şəraitində həll edilə bilməsin.

Görüşdə Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun üzvləri, Sov.İKP MK katibləri N. N. Slyunkov, V. M. Çebrikov iştirak etmişlər (SİTA).

«Kommunist» qəzeti, 2 sentyabr 1989-cu il

KOMİSSİYANIN İCLASI

Avqustun 30-da Ə. F. Daşdəmirovun sədrliyi ilə Azərbaycan KP MK-nın millətlərarası münasibətlər üzrə komissiyasının və Azərbaycan SSR Ali Sovetinin millətlərarası münasibətlər və beynəlmiləl tərbiyə üzrə komissiyasının birgə iclası olmuşdur.

İclas Sov.İKP-nin «Müasir şəraitdə partiyanın milli siyasəti» platforması layihəsinin müzakirəsinə həsr olunmuşdur. Müzakirədə alimlər, mütəxəssislər, ictimai təşkilatların, yaradıcı ziyalıların nümayəndələri iştirak etmişlər.

İclasda qeyd olunmuşdur ki, platformanın ümumxalq müzakirəsinə verilmiş layihəsi milli münasibətlər sahəsində demokratikləşdirmə proseslərini genişləndirmək, SSRİ İttifaqının bütün millət və xalqlarının bərabər hüquqlu və ahəngdar inkişafını təmin etmək yolunda mühüm addımdır.

Partiyanın müasir milli siyasətinə dair platformanın layihəsini əmək kollektivlərində, ilk partiya təşkilatlarında, elmi idarələrdə, respublika mətbuatının səhifələrində müzakirəsinin gedişi Azərbaycanda əməkçilərin siyasi fəallığının artdığına inandırıcı sübutdur və göstərir ki, bütün Azərbaycan xalqı respublikanın həyatındakı mühüm problemlərin ədalətlə həll edilməsinə, millətlərarası münasibətlərin konstitusiyaya əsasında normal hala salınmasına çalışır.

Layihədə millətlərarası münasibətləri ahəngləşdirmək, SSRİ xalqlarının həyatında və qarşılıqlı münasibətlərində on illər boyu yığılıb qalmış problemlərin həlli sahəsində partiyanın fəaliyyətinin əsas istiqamətləri müəyyənləşdirilir, sovet millətləri və xalqlarının sosialist dövlət quruluşunu möhkəmlətməklə və inkişaf etdirməklə, sovet federasiyasında əsaslı dəyişikliklərlə bağlı vəzifələrin yerinə yetirilməsi üçün yeni üsullar təklif olunur.

İclas iştirakçıları zamanın ruhuna uyğun olan, bütün SSRİ xalqlarının ümdə mənafeələrinə cavab verən düzgün milli siyasət hazırlanmasının yenidənqurmanın müqəddəratı üçün, tarixdə ilk çoxmillətli sosialist dövlətinin müqəddəratı üçün böyük əhəmiyyəti olduğunu göstərərək, diqqəti platforma layihəsinin işlənilib təkmilləşdirilməli, dürüstləşdirilməli, konkretləşdirilməli və əlavələr edilməli olan müddəalarına yönəlmişlər. Müttəfiq respublika ilə muxtar respublika arasında mübahisələrə SSRİ xalq deputatlarının qurultayında baxmaq mexanizminə layihədə xüsusi fikir verilmişdir. Belə hesab edilmişdir ki, həmin müddəa Konstitusiyaya uyğun deyildir, tərkibində muxtar qurumlar olan müttəfiq respublikaların suveren hüquqlarına ziddir. Konstitusiyaya qanunvericiliyində nəzərdə tutulmamışdır ki, SSR İttifaqının müttəfiq respublikaların başı üstündən muxtar qurumlarla birbaşa əlaqə yaratmaq hüququ vardır. Muxtar qurumlara aid bütün məsələlər müttəfiq respublikalar səviyyəsində həll edilir. Hələ SSRİ təşkil edilməsi haqqında müqavilədə İttifaq dövlətində tabelik münasibətləri prinsipləri əksini tapmışdır, indi bu prinsiplər partiya və dövlətin müasir milli siyasətində siyasi və hüquqi cəhətdən inkişaf etdirilib möhkəmləndirilməlidir.

Bütün respublika ictimaiyyətinin rəyini əks etdirən bu prinsipial, mühüm məsələdə komissiyaların mövqeyi belədir.

DQMV problemi deyilən problemin Stalinin özbaşınalığından zillət çəkmiş xalqların problemləri sırasında göstərilməsi qəti etiraz və təəccüb doğurur. Bu cür münasibət tarixi həqiqətə, Dağlıq Qarabağda hadisələrə SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin 1988-ci il iyulun 18-də keçirilmiş iclasının materiallarında və rəyasət heyətinin qərarında verilmiş siyasi qiymətə ziddir. Ədalət tələb edir ki, sadalanmış həmin millətlər sırasında Azərbaycan xalqının vaxtilə repressiyalara məruz qalmış, hazırda Azərbaycan SSR-in hüdüdlərindən kənarda yaşayan hissəsi

də göstərilsin. Bu barədə zillət çəkmiş xalqların siyasi hüquqlarının bərpa edilməsi haqqında SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin 1968-ci il 20 may tarixli fərmanında məlumat vardır.

Respublika ictimaiyyətinin rəyi nəzərə alınaraq, millətlərarası münasibətləri təkmilləşdirmək məsələlərinə dair konkret təkliflər Sov.İKP MK-ya göndəriləcəkdir.

Sonra respublikada vəziyyət haqqında fikir mübadiləsi olmuşdur. Hüquq mühafizə orqanlarının diqqəti qanunçuluğu və hüquq qaydasını möhkəmlətmək, ekstremist ünsürlərin hərəkətlərinin qarşısını almaq, DQMV-də azərbaycanlıların yaşadıkları yerlərdə və Ermənistan SSR ilə həmsərhəd rayonlarda onların təhlükəsizliyini təmin edən tədbirləri gücləndirmək lüzumuna cəlb edilmiş, DQMV-də Azərbaycan SSR-in Konstitusiya idarə üsulunun bərpa olunması barədə mülahizələr söylənilmişdir.

İclasda sədrlik edənən DQMV-də vəziyyət məsələsinin Azərbaycan SSR Ali Sovetinin qarşıdakı sessiyasında müzakirəsinə hazırlığı gedişi barədə məlumatı dinlənilmişdir. Nəzərə alınmışdır ki, ərəzi-siyasi məsələlərdə və respublikamızın milli-dövlət quruluşu məsələlərində Azərbaycan SSR-in suverenliyini möhkəmlətməyə yönəldilmiş qanunvericilik təkliflərinin hazırlanması işi başa çatmaqdadır.

İclasın gündəliyinin məsələləri ətrafında diskussiyada komissiyanın aşağıdakı üzvləri çıxış etmişlər: Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti sədrinin müavini, respublika Dövlət Tikinti Komitəsinin sədri D. M. Asanov, S. M. Kirov adına Azərbaycan Dövlət Universitetinin rektoru C. B. Quliyev, Azərbaycan SSR ticarət-sənaye palatası rəyasət heyətinin sədri K. Ə. Hüseynov, Əzizbəyov rayonundakı «Artyomneft-qaz» Neft və Qazçıxarma İdarəsinin operatoru M. A. Qolovina, V. İ. Lenin adına kolxozun çobanı M. A. Səfərov, Azərbaycanın xalq yazıçısı İsmayıl Şıxlı, İmişli Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi Z. Y. Rüstəмова, Azərbaycan Tarix və Mədəniyyət Abidələrini Mühafizə Cəmiyyətinin sədri Q. Ə. Xəlilov, xaricdəki həmvətənlərlə mədəni əlaqələr üzrə «Vətən» cəmiyyəti rəyasət heyətinin sədri E. İ. Əfəndiyev, habelə Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin daimi komissiyaları işi üzrə şöbə müdiri M. M. Aşurov, Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Şərqşünaslıq İnstitutunun direktoru Z. M. Bünyadov, «Azərbaycan» jurnalının redaktoru Y. S. Vəkilov, Azərbaycan Respublika Sülhü Müdafiə Komitəsinin sədri M. M. İbrahimbəyov, Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin hüquq şöbəsinin müdiri A. M. İbrahimov, Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin millətlərarası münasibətlər şöbəsi müdirinin müavini Ş. K. Kərimov, «Qayğı» cəmiyyətinin sədri İ. D. Mustafayev, Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Tarix İnstitutunun elmi əməkdaşı F. D. Məmmədova, «Yazıçı» nəşriyyatının baş redaktoru S. X. Rüstəmxanlı.

Ə. F. Daşdəmirov müzakirələrə yekun vurmuşdur.

İclasın işində Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyəti sədrinin müavini N. S. Fətəliyev, Sov. İKP MK-nın məsul işçisi R. H. Abdulatipov iştirak etmişlər (Azərinform).

«Kommunist» qəzeti, 2 sentyabr 1989-cu il

AZƏRBAYCAN SSR İSMAYILLI RAYONUNUN İVANOVKA KƏNDİ SAKİNLƏRİNİN SSRİ XALQ DEPUTATLARINA MÜRACİƏTİ

Çar üsul-idarəsinin özbaşnalığından baş götürüb qaçan bir çox rus ailələrinin Zaqafqaziyada - Böyük və Kiçik Qafqazın ətəklərində məskən saldıqları vaxtdan, demək olar, iki yüz il keçib. Bəlaya düşmüş bu biçarələr arxasız idilər, yerli dili bilmirdilər, qail olduqları din yerlilərin dinindən fərqli idi. Amma buna baxmayaraq, bu diyarlarda onlara mehribanlıq göstərilmişdi. Elə olmasaydı, buranı özlərinə ikinci vətən seçməzdilər.

Rusiyanın mərkəzi quberniyalarından olan dədə-babalarımız indiki İsmayilli rayonunun torpaqlarında məskən salmışlar, o torpaqlarda ki, müxtəlif millətlərin və xalqların nümayəndələri əzəldən burada yaşayırlar. Azərbaycanlıların belə bir məsəli var: «Yaxın qonşu uzaq qohumdan yaxşıdır». Bu müdrik məsəlin nə qədər ədalətli olduğunu biz burada başa düşdük. Axı, kəndimizin qonşuluğunda elə məntəqələr var ki, orada azərbaycanlılar, ləzgilər, ermənilər, lahıclar, tatlar və başqa millətlərin nümayəndələri yaşayırlar. Xalqların bu müxtəlifliyi də bizi bir-birimizdən ayırmır, əksinə həmişə birləşdirir, bizə kömək edirdi. Məsələn, qədim Lahıcın sənətkarları qonşu kəndləri ev müxəlləfatı, iş alətləri ilə təmin edirdilər. Azərbaycan kəndləri mahir xalçaçıları, ləzgilər tənəkəçiləri, udinlər inşaatçıları, bizim İvanovka kəndimiz isə taxılçıları ilə məşhurdurlar. Dostluğumuz, mehribançılığımız da bizə, səmimi qonşulara həmişə kömək edir. Heç birimizin də ağlına gəlmir ki, bir xalqı digərindən nəinki uca tutaq, hətta bu və ya başqa xalqın üstünlüyündən və xidmətlərindən danışaq.

Əlbir və mehriban dolanmağımıza aid çox misallar gətirmək olar. Qanlı-qadalı müharibə illərində belə keyfiyyətlər xüsusilə özünü göstərmişdi. Kəndlərimizin sakinləri hamı bir nəfər kimi Vətənimizin azadlığını qorumaq üçün cəbhəyə getmişdilər. Çoxları döyüş meydanlarında həlak olmuşlar. Evdə qalanlar da min bir əzab çəkib cəbhəni ərzaqla təmin edirdilər. Qonşularımızın hamısı bilir, İvanovka kəndinin adamları o zaman tək-cə rayonumuzun dağ kəndlərinin deyil, Qutqaşen rayonunun Vəndam kəndinin də camaatını öz qanadları altına almışdılar, çünki qıtlıq üzündən bu adamlar çörəksiz qalmışdılar. Biz axırıncı tikəmizi də bölüşdürüb onları acından ölməyə qoymurduq. 60-cı illərin əvvəlində isə qara yellər bizim də kəndin başı üstünü aldı: kəndimiz var-yoxdan çıxmaq həddində idi. O vaxt İvanovkadan 900 nəfərdən çox adam çıxıb getmişdi. Üç il sərəsər əllərindən

gələn qədər bizə kömək edən qonşularımız olmasaydı, indi yaqın kəndimizdən əsər-ələmət qalmazdı. Bu gün isə kəndimizdə 4 mindən çox adam yaşayır.

Bax, biz belə dolanır, belə həyat sürürük, yadımıza da gəlmir ki, burada, bu qonaqpərvər torpaqda haçansa millətlərarası zəmində bir dava-dalaş ola bilər. Elə buna görə də Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında baş verən hadisələr bizi dərinədən sarsıdır. Biz Dağlıq Qarabağın Azərbaycan SSR-dən qoparılıb Ermənistanla qatılmasını tələb edən şəxslərin məsuliyyətsizliyini və məhdudluğunu başa düşə bilmirik. Biz elə bilirik ki, belə tələblər Zaqafqaziya xalqlarının əsrlərlə davam edən dostluğuna, partiyain başladığı, sovet adamlarının müdafiə etdiyi yenidənqurma işinə zərbə endirmək deməkdir. Bundan başqa, ekstremist millətçi şüarlarını ortaya atan şəxslər partiyain başladığı və sovet adamlarının tərəfdar çıxdığı yenidənqurma işinə, SSRİ-nin xarici siyasətinə də az zərər vurmurlar.

Qarabağ Azərbaycanın olub, Azərbaycanın da olacaq. Qarabağ torpağı həmişə Azərbaycanın torpağı olub, Azərbaycanın da torpağı olacaq!

Biz, İvanovka kəndinin sakinləri SSRİ-nin xalq deputatlarına üz tutub onlardan xahiş edirik ki, Dağlıq Qarabağdan və Ermənistandan olan ekstremistlərin ipini çəksinlər.

Kəndin sakinləri adından:

N. V. NİKİTİN - Kalinin adına kolxozun sədri, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı; V. İ. MORDVİNTSEV - kolxozun partiya komitəsinin katibi; V. İ. KAZAKOV - İvanovka kənd sovetinin sədri; T. V. VOLKOV - kolxozun həmkarlar ittifaqı komitəsinin sədri; V. V. JABİN - İvanovka orta məktəbinin direktoru; İ. İ. MİNNİKOV - kolxozun komsomol komitəsinin katibi.

«Kommunist» qəzeti, 6 sentyabr 1989-cu il

AZƏRBAYCAN SSR-İN QUSAR RAYONUNDA YAŞAYAN LƏZGİLƏRİN SSRİ XALQ DEPUTATLARINA MÜRACİƏTİ

Sovetlər ölkəsi xalqlarının möhtərəm elçiləri! Azərbaycan SSR-in Qusar rayonunda yaşayan 60 minlik ləzgi xalqının adından sizə müraciət edərkən bir daha diqqətinizi doğma respublikamızda yaranmış ciddi vəziyyətə cəlb etmək istəyirik.

Erməni ekstremistlərinin təşəbbüsü və kobud inadkarlığı nəticəsində qaldırılmış «Dağlıq Qarabağ problemi» deyilən problem iki ilə yaxındır ki, respublikamızda yaşayan bütün xalqların normal həyat ahəngini pozmuşdur. Bu, mənəvi və siyasi gərginliyə səbəb olmuş, adamların psixologiyasını və rəftarını qeyri-adi məcraya yönəltmişdir. Tarixi faktlara etinasızlıq, hüquq normalarına hörmətsizlik, heç bir hüquqi əsas olmadan Dağlıq Qarabağı Ermənistan SSR-ə ilhaq etmək ideyası erməni millətçilərinin hədsiz azğınlığı üzündən yayılır, ölkəni və respublikanı sosial-iqtisadi və mənəvi sahələrdə ağır itkilərə doğru sürükləyir.

İki xalq qarşıdurma həddinə gəlib çatmışdır. Adamlar həlak olur. Hadisələr qarşısıalınmaz həddə yaxınlaşır.

Bizim fikrimizcə, vəziyyətin pisləşməsinə səbəb müəyyən qüvvələr tərəfindən qızışdırılan və istiqamətləndirilən erməni millətçilərinin mənasız inadkarlığı, ölkənin əsas qanunu olan Konstitusiyaya, SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin məlum qərarına onların hörmətsizliyi, ağa qara demək cəhdləridir.

Əsrlər boyu biz ləzgilər Azərbaycan xalqı ilə yanbayan addımlamış, sevincimizi və kədərimizi bir-birimizlə bölüşmüş, doğmalaşmışıq. Bu, xalqın yüksək ləyaqət hissinə, beynəlmilətçiliyinə, dostluğa sədaqətinə, müdrik təmkininə, başqa xalqlar barəsində qayğıkeşliyinə, nəəcibliyinə və böyük nəzakətinə yaxşı bələdik. Respublikamızda yaşayan heç bir xalq, o cümlədən erməni xalqı bu keyfiyyətləri inkar edə bilməz.

Ötən əsrin əvvəllərində erməni qaçqınlarını qəbul edib Qarabağda onlara sığınacaq vermiş Azərbaycan xalqının xeyirxahlığı indi, təəssüf ki, unudulur. İndi yaxşılığa pisləklə cavab verir. Sovet Azərbaycanının suverenliyini pozmağa, onun ərazi bütövlüyünə qəsd etməyə cəhd göstərirlər.

Biz sovet xalqlarının bütün səlahiyyətli nümayəndələrini respublikada süni surətdə yaradılmış təhlükəli vəziyyətə son qoymağa çağırırıq. Dağlıq Qarabağın Azərbaycan SSR-in ayrılmaz tərkib hissəsi olduğuna şübhə edənləri dövlət intizamına və inzibati intizama çağırmaq, respublikanı normal quruculuq məcrasına qaytarmaq, onun ərazi toxunulmazlığını təmin etmək üçün sizin sanballı və səmərəli işinizə indi Azərbaycanın həmişəkindən daha böyük ehtiyacı var.

Azərbaycanın ərazi quruluşu məsələlərini yalnız Azərbaycan xalqı həll etməlidir. Onun öz torpağının tam hüquqlu sahibi olmasına etibarlı təminatlar verilməlidir.

Bu ədalətli tələbin sözsüz yerinə yetirilməsi uğrunda mübarizədə biz ləzgilər Azərbaycan xalqı ilə həmrəyik və öz səsimizi onun haqq səsinə qoşuruq. Sizdən tələb edirik ki, xalqlar arasında nifaq salan millətçi ünsürləri cilovlamaq üçün lazım gəlsə, fəvqəladə tədbirlərə əl atasınız.

Biz öz övladlarımızı doğma diyara, doğma torpağa, Vətənimizdə yaşayan bütün xalqlara hörmət və məhəbbət ruhunda tərbiyələndirməyə çalışırıq. Azərbaycan xalqının da istəyi belədir. Məhz ona görə də respublikada yenidənqurma işinə əngəl törədən sosial-iqtisadi gərginliyi dərhal sovuşdurmaq, Azərbaycan xalqının və respublikamızın ərazisində yaşayan başqa xalqların dinc yaradıcılıq fəaliyyətinə qayıtması üçün şərait yaradılmasına ciddi ümumdövlət qayğısı göstərmək lazımdır. Belə etməklə siz ölkəmizin başqa regionlarında yaranmış buna bənzər problemlərin həllinə kömək edərsiniz.

Ümidvarlıqla və dərin hörmətlə, rayon əmək kollektivləri ümuməndələrinin yığıncağı adından:

Sabir Piroqlanov - rayon veteranlar şurasının sədri, Qarabağa yardım komitəsi rayon şöbəsinin sədri; Güldəstə Xanəhmədova - Qəhrəman ana,

Gədəzeyxur kəndinin sakini; Şərifə Rüstəмова - rayon qadınlar şurasının sədri; Tahir Məhəmmədov - rayon əmanət bankının mühasibi, beynəlmiləlçi döyüşçü; Venera Babayeva - Əbiləv adına sovxozun fəhləsi, Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı; Niftulla Mehdiyev - «Şərq» sovxozunun briqadiri, rayon sovetinin deputatı; Cəbri Babayev - 6 nömrəli şəhər orta məktəbinin müəllimi; Rəsmiyyə Rəhimxanova - «Sumax» xalça artelinin toxucusu, rayon sovetinin deputatı, rayon xalq deputatları Soveti icraiyyə komitəsinin üzvü; Elmira Osmanova - konserv zavodunun fəhləsi; Məytab Aydəmirova - Əzizbəyov adına sovxozun fəhləsi, XIX Ümumittifaq partiya konfransının nümayəndəsi, rayon partiya komitəsi bürosunun üzvü; Firəngiz Burcumova - İliç adına sovxozun fəhləsi, Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı; Nemət Nemətov - rayon xalq təhsili şöbəsinin müdiri, pedaqoji elmlər namizədi; Faiyyət Dövlətxanova - İliç adına sovxozun fəhləsi, Sov. İKP XXVI və XXVII qurultaylarının nümayəndəsi, respublikanın əməkdar tərəvəzçisi; Mürşüd Ələkbərov - partiya veteranı, şəhər veteranlar şurasının sədri; Mınarə Quliyeva - rayon statistika idarəsi ilk partiya təşkilatının katibi; Yusif Hacıyev - SSRİ Yazıçılar İttifaqının üzvü, Hil kənd orta məktəbinin müəllimi; Kənan Əhmədov - 33 nömrəli tikinti idarəsi həmkarlar ittifaqı komitəsinin sədri; Tayibat Hacıyeva - birləşmiş mərkəzi xəstəxananın həkimi; Məmməd İsgəndərov - konserv zavodunun mühəndisi, Azərbaycan LKGİ Qusar Rayon Komitəsi bürosunun üzvü,

(Müraciət Qusar rayon əmək kollektivləri nümayəndələrinin yığıncağında qəbul edilmişdir).

«Kommunist» qəzeti, 10 sentyabr 1989-cu il

QARŞILIQLI ANLAŞMA YOLLARINI TAPMALI

SSRİ Ali Soveti Millətlər Sovetinin sədri R. N. Nişanov «İzvestiya» müxbirinin sualına cavab verir

- Rafik Nişanoviç, müasir şəraitdə partiyanın milli siyasətinə dair Sov.İKP-nin platformasının müzakirəsi ilə əlaqədar olaraq «İzvestiya»ya oxucu məktublarının axını xeyli çoxalmışdır. Sənədi diqqətlə öyrənən adamlar partiya proqramının əməli surətdə həyata keçirilməsi üçün təkliflər verir, ifadələrin dəqiqləşdirilməsini təklif edirlər. Təbiidir ki, bir çox məktublarda ölkənin «qaynar nöqtələrində», o cümlədən Dağlıq Qarabağda hadisələrlə əlaqədar təşviş ifadə olunur. Həmin regionda hadisələrin gedişatını siz necə şərh edərdiniz?

- Hər şeydən əvvəl mən ölkənin bir sıra rayonlarında ara verməyən münəqişəli vəziyyətin adamlarda doğurduğu ciddi narahatlığı başa düşürəm. Millətlərarası münasibətlərin yenidən qurulması hamıdan maksimum səbr və vaxt tələb edən çox mürəkkəb, çoxplanlı işdir.

Partiyanın və sovetlərin həyatın bütün sahələrinə yeni tərzdə yanaşaraq millətlərarası problemlərin həlli üçün əməli yollar axtardıqları bir vaxtda ağla sığışdırmaq olmur ki, ayrı-ayrı regionlarda bir yerdə yaşayan və işləyən xalqların təbii istəyi ayrı-ayrı qrupların xudbinliyi və bir-birini gözü götürməməsi qarşısında, millətçilik çılgınlığı qarşısında geri çəkilir. Əgər biz iqtisadiyyatda inzibətçilik-amirlik metodlarını büsbütün rədd ediriksə, belə metodlar mənəvi prosesdə, millətlərarası ziddiyyətlərin aradan qaldırılmasında xüsusilə qeyri-məqbuldur. Demokratizm, adamlara etimad, xeyirxahlıq, milli dillərə, ənənələrə, mədəniyyətə, tarixi sərvət anlayışlarına maksimum diqqət, məncə, sovetlərin və onların orqanlarının işinin əsas prinsiplərini təşkil etməlidir. Əlbəttə, söhbət heç də bu sahədəki prosesləri başlı-başına buraxmaqdan getmir. İdeologiyamız və əxlaqımız ilə bir araya sığmayan hallara yol vermək olmaz. Biz millətçiliyin və şovinizmin bütün təzahürlərini qətiyyətlə dəf etməliyik. Xalqın mənafeyinə, hər bir çoxsaylı və azsaylı millətin mənafeyinə, əsl sosializmin mənafeyinə xidmət etmək milli siyasət sahəsində yenidənqurmanın başlıca vəzifələridir.

Əminəm ki, millətlərarası münasibətlərin keçmişdən bizə miras qalmış mürəkkəb düynlərini ancaq milli mənsubiyyətindən asılı olmayaraq bütün vətəndaşların hüquqlarının pozulmasını rədd edən Əsas Qanun çərçivəsində, qarşılıqlı hörmət, güzəşt yollarının axtarılması, hamılıqla sülhə, övladlarımıza və nəvələrimizə bəxş etməli olduğumuz əmin-amanlığa can atılması şəraitində açmaq mümkündür. Sov.İKP platformasının ruhunu da məhz bu fikir təşkil edir.

Millətlər sovetində yaradılmış deputat komissiyaları sovet almanlarının, Krım tatarlarının, Mesxeti türklərinin problemləri ilə yaxından məşğul olmağa başlamışlar. Gündəlikdə doğma yerlərindən kütləvi surətdə sürgün edilmiş başqa xalqların müqəddəratı ilə bağlı məsələlər durur. Təəssüf ki, problemi həll etməyin hamı üçün yararlı olan yeganə bir modeli yoxdur və ola da bilməz. Hər bir ayrıca halda son dərəcə ehtiyatlı hərəkət etmək lazım gəlir ki, heç kəsin mənafeyinə toxunulmasın, heç kəsin hüququ tapdanmasın, düynlərin prinsipcə açılmasının yolları tapılsın. Bəzilərinə elə gəlir ki, biz ləng tərpənirik. Bu, vəziyyətin kəskinliyinin kifayət qədər başa düşülməməsindən deyil, ancaq məsuliyyət hissindən və tarazlı münasibət göstərmək, imkan daxilində mövqeləri yaxınlaşdırma ilə cəhətləri axtararaq tapmaq arzusundan irəli gəlir.

Bu yaxınlarda Dağlıq Qarabağdan qayıtmış SSRİ xalq deputatlarının diqqət mərkəzində də həmin axtarışlar olmuşdur. Komissiyanın işi hələ başa çatmamışdır. O, təkliflər hazırlayır. Həmin təkliflər Millətlər Sovetinin iclasında müzakirə edilməlidir. Çıxarılan nəticələr Ali Sovetə və SSRİ xalq deputatları qurultayına bildiriləcəkdir. Tamamilə aydın səbəblərə görə mən qanunvericilərin gələcək qərarları barədə qabaqcadan fikir söyləyə bilmərəm, amma bir şeyi tam qətiyyətlə deyə bilərəm: heç kəs Azərbaycan SSR-in suveren hüquqlarına, onun sərhədlərinə qəsd etmək fikrində deyildir. Dağlıq Qarabağa aid olan bütün məsələlər vilayətdə yaşayan ermənilərin, azərbaycanlıların, başqa millətlərdən olan

şəxslərin mənafeyi hökmən nəzərə alınmaqla həll ediləcəkdir. DQMV probleminin həlli üçün Konstitusiya tənzimləməsi çərçivəsində yollar axtarılır.

Bu məsələnin həllində nə qalıblar ola bilər, nə də məğlublar. Bundan ancaq Azərbaycan və erməni xalqlarının mənafeyi, bütün sovet federasiyasının mənafeyi udmalıdır.

Etiraf etmək lazımdır ki, bu regionda mənəvi-siyasi vəziyyəti sağlamlaşdırmaq üçün əvvəllər görülmüş tədbirlər istənilən nəticələri verməmişdir. Təəssüf ki, Dağlıq Qarabağın azərbaycanlı və erməni əhalisinin yadlaşması həddən artıq dərinləşmişdir. Belə desəm, mübaligəyə yol vermərəm ki, yerli kütləvi informasiya vasitələri çox vaxt ifadələri işlədərkən ağına-bozuna baxmadıqları üçün aranı daha da qızıdırırlar. Belə bir şəraitdə adamlar əzab çəkirlər, yollar qaçqınlarla dolur, milli tarix və mədəniyyət abidələri vəhşicəsinə dağıdılır. Odur ki, parlament üzvünə xas olmayan bir tərzdə qışqırmaq istəyirsən: a qardaşlar, əl saxlayın!

Bir daha təkrar edirəm, ancaq sakitlik, səbr, hər hansı zorakılıq hərəkətindən imtina edilməsi indi İttifaqın bütün xalqlarının diqqətini cəlb edən bu problemin əğlabatan həlli üçün şərait yarada bilər.

(«İzvestiya» qəzeti, 12 sentyabr)

«Kommunist» qəzeti, 13 sentyabr 1989-cu il

AZƏRBAYCAN SSR-İN QAX RAYONUNDA YAŞAYAN GÜRCÜLƏRİN SSRİ XALQ DEPUTATLARINA MÜRACİƏTİ

Ölkənin bəzi regionlarında millətlərarası zəmində baş verən münaqişələr bizdə dərin təlaş hissi doğurur. Bu münaqişələr yenidənqurma yolunda, cəmiyyətimizin ipqilabi yeniləşməsi yolunda ciddi maneəyə çevrilə bilər. Lakin respublikanın bütün sakinləri kimi, bizim hər birimizi də Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında baş verən hadisələr narahat edir.

Azərbaycanlılar və ruslar, ukraynalılar və ermənilər, Mesxeti türkləri və ləzgilər, kürdlər və ingiloylar barlı-bərəkətli torpağımızda can deyib, can eşidərək bir ailə kimi yaşayır və çalışır, kədəri də, sevinci də qardaş kimi bölüşürlər. Azərbaycanda yaşayan gürcülər də özlərinə qarşı heç vaxt millətçilik təzahürləri və yekəxanalıq hiss etməmişlər. Buna görə də respublika sakinlərinin firavanlığına, Dinc sabahına, onun ərəzisinin butövlüyünə qəsd edənlərin əməlləri ürəyimizdə ağırılar oyatmışdır. Nahaqdan demirlər ki, Qarabağ və Şuşa Azərbaycanın canıdır, cansız isə yaşamaq olmaz. Millətçi qüvvələr nə haqla «Dağlıq Qarabağ problemi» kimi uydurma problem qaldırır və sonra da bu problemin həllini tələb edirlər? Bu qüvvələrin günahı üzündən onlarca adamın qanı tökülür, respublika sakinləri dincliyini itirmişlər. Lakin ən dəhşətlisi budur ki, millətlərarası ədavətin

qızıqşdırılmasından uşaqqlar zillət çəkirlər. Yol vermək olmaz ki, başqa xalqlara bədxah münasibət bəsləmək kimi eybəcər hiss onlara da keçsin, beynəlmiləlçilik və qardaşlıq sözləri onlar üçün məzmunşuz və mənasız olsun.

Belə hesab edirik ki, respublikada normal həyat ahəngini bərpa etmək, regionda millətlərarası münasibətləri sağılamaşdırmaq üçün ən əvvəl Dağılıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin özündə qayda-qanun yaratmaq, millətçi və ekstremist qüvvələrin bəd əməllərinin qarşısını almaq gərəkdir. Vaxtı itirmək, iki qonşu xalq arasında əmələ gəlmiş nifaqın artıb keçilməz uçuruma çevrilməsinə yol vermək olmaz. Cəmiyyəti parçalamaq, adamları milli əlamətə görə bir-birinin üzərinə saldırmaq cəhdləri yolverilməzdir. Bundan yalnız yenidənqurmanın ümumi işi uduzar. Sov. İKP MK-nın Baş katibi, SSRİ Ali Sovetinin sədri M. S. Qorbaçov Mərkəzi televiziya ilə çıxışında haqlı demişdir ki, «səyləri birləşdirmək, yenidənqurmanın bütün istiqamətlərində əməli işi yaxşılaşdırmaq tələbi getdikcə daha təkidlə səslənir». Biz bu çağırışa tərəfdar çıxaraq tələb edirik ki, Dağılıq Qarabağda qayda-qanun yaratmaq və normal həyatı yoluna qoymaq üçün ədalətli və qətiyyətli tədbirlər görülsün. Ümidvarıq ki, SSRİ xalq deputatları səsəimizə səs verəcəklər.

Azərbaycan SSR-in Qax rayonunda yaşayan təxminən yeddi min gürcü adından ehtiramla:

Nizami adına kolxozun sədri Varabion Babacanaşvili; həmin kolxozun partiya komitəsinin katibi Qalina Papiaşvili; Ş. Rustaveli adına kolxozun sədri Suliko Tamazaşvili; Ç. Çaparidze adına kolxozun sədri Vano Malumaşvili, həmin kolxozun partiya komitəsinin katibi Geras Barixaşvili; Nizami adına kolxozun tütünçüsü, Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı Sofiya Kuzibabaşvili və başqaları. Cəmi 1 984 imza.

«Kommunist» qəzeti, 14 sentyabr 1989-cu il

YENİLƏŞDİRMƏ YOLU İLƏ, YENİDƏNQURMA YOLU İLƏ ON BİRİNCİ ÇAĞIRIŞ AZƏRBAYCAN SSR ALİ SOVETİNİN NÖVBƏDƏNKƏNAR ONUNCU SESSİYASI

Yenidənqurma yeniləşdirmə prosesləri, cəmiyyət həyatının bütün sahələrində əsaslı dəyişikliklərin həyata keçirilməsi üçün təmin edilmiş imkanlar respublika iqtisadiyyatında, onun sosial və mənəvi sahələrində yığılıb qalmış problemlərin həlli yolunda real imkanlar yaratmışdır. Kompleks sosial proqramlar hazırlanmışdır və həyata keçirilir, Azərbaycan iqtisadiyyatının təsərrüfat hesabına və özünüməliyyələşdirmə prinsipinə keçirilməsi üçün hazırlıq görülür.

Sosial-iqtisadi və mədəni inkişafı sürətləndirmək üçün respublikanın çox böyük imkanları vardır, lakin təəssüflər olsun ki, həmin imkanlardan heç də tam

istifadə edilmir. DQMV-də və onun ətrafında hadisələr yenidənqurma yolunda ciddi əngələ çevrilmişdir.

Bütün bu problemləri həll etmək üçün ən əvvəl respublikanın bütün sağlam qüvvələri və hərəkətləri birləşməlidirlər. Azərbaycan SSR Ali Sovetinin sentyabrın 15-də Azərbaycan SSR Ali Sovetinin iclas salonunda açılmış növbədənəkar onuncu sessiyasında bu barədə söhbət getdi.

Sessiyanı Azərbaycan SSR Ali Soveti sədrinin müavini, deputat Ə. Ə. Kərimov açdı.

Deputatlar Azərbaycan SSR Ali Sovetinin doqquzuncu sessiyasından sonra keçən vaxt ərzində vəfat etmiş deputat M. P. Kərimovun xatirəsini yad etdilər.

Sessiyanın gündəliyi və iş qaydası təsdiq olundu.

1. Respublika əhalisinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsinə dair sosial-iqtisadi planların həyata keçirilməsi gedişi haqqında Azərbaycan SSR Nazirlər sovetinin hesabatı.

2. Azərbaycan SSR-in Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində vəziyyət haqqında.

3. Azərbaycan SSR qanunvericilik aktlarının layihələri haqqında.

4. Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin fərmanlarının təsdiq edilməsi haqqında.

Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin sədri, deputat A. N. Mütəllibov «Respublika əhalisinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsinə dair sosial-iqtisadi planların həyata keçirilməsi gedişi haqqında Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin hesabatı» məruzəsi ilə çıxış etdi.

Məruzə ətrafında müzakirələr başlandı. Müzakirələrdə Naxçıvan Vilayət Partiya Komitəsinin birinci katibi, deputat H. İ. İsayev (Ağstafa seçki dairəsi), Bakı Şəhər Xalq Deputatları Soveti İcraiyyə Komitəsinin sədri N. Q. Qaraqaşlı, Kirovabad şəhərindəki 3 nömrəli tikinti-quraşdırma tresti 32 nömrəli tikinti idarəsinin briqadiri, SSRİ xalq deputatı C. H. Hilalzadə, Azərbaycan SSR kommunal təsərrüfatı naziri, deputat V. S. Mayorov (Şüvəlan seçki dairəsi), Qusar rayonundakı general Əbiləv adına sovxozun fəhləsi, deputat V. T. Babayeva (Gədəzeyxur seçki dairəsi), Azərbaycan SSR Dövlət Aqrar-sənaye Komitəsi sədrinin birinci müavini, deputat K. S. Məmmədov (Bərdə Birinci şəhər seçki dairəsi), Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Şərqşünaslıq İnstitutunun elmi işçisi İ. Y. Qənbərov, Azərıtıtfaqın sədri, deputat Z. H. Abdullayev (Xaçmaz seçki dairəsi), Sumqayıt Şəhər İcraiyyə Komitəsinin sədri R. F. Eminbəyli (Sumqayıt şəhərinin mərkəzi seçki dairəsi), Azərbaycan SSR ticarət naziri A. Y. Bağirov, Şəki Rayon Xalq Deputatları Soveti İcraiyyə Komitəsinin sədri, deputat V. H. Qəniyev (Böyük Dəhnə seçki dairəsi), Göyçay Rayon Xalq Deputatları soveti İcraiyyə Komitəsinin sədri E. Ə. Əhmədov, M. Əzizbəyov adına Azərbaycan

Dövlət Akademik Dram Teatrının aktyoru, deputat M. Y. Dadaşov (Rüstəm Əliyev seçki dairəsi) çıxış etdilər.

Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin sədri, deputat A. N. Mütəllibov yekun sözü söylədi.

Sessiya «Respublika əhalisinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsinə dair sosial-iqtisadi planların həyata keçirilməsi gedişi haqqında Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin hesabatı barəsində» qərar qəbul etdi.

Axşam iclasında Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyəti sədrinin müavini, deputat N. S. Fətəliyev «Azərbaycan SSR-in Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində vəziyyət haqqında» məruzə etdi.

Məruzənin müzakirəsində Azərbaycanın xalq şairi, deputat B. M. Vahabzadə (Ələt seçki dairəsi), Naxçıvan MSSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri, deputat S. A. Əliyeva (Əbrəqunis seçki dairəsi), Ağdam Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi, deputat A. M. Quliyev (Böyük Qaramurad seçki dairəsi), Azərbaycanın xalq yazıçısı, SSRİ xalq deputatı Mirzə İbrahimov, Şamaxı Rayon Partiya Komitəsinin katibi, deputat M. N. Kojevnikova (Çuxuryurd seçki dairəsi), Ağcabədi Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi, deputat A. M. Alıyev (Kəhrizli seçki dairəsi), S. M. Kirov adına Azərbaycan Dövlət Universitetinin müəllimi E. Məmmədov, Azərbaycan Tarix və Mədəniyyət Abidələrini Mühafizə Cəmiyyəti Rəyasət heyətinin sədri, deputat Q. Ə. Xəlilov (Lənkəran İkinci şəhər seçki dairəsi), Azərbaycan Yazıçılar İttifaqı idarə heyətinin birinci katibi, SSRİ xalq deputatı Anar, Azərbaycanın xalq yazıçısı, deputat İsmayıl Şıxlı (Laçın seçki dairəsi), «Azərbaycan kommunisti» jurnalının redaktoru, deputat K. N. Rəhimov (Saatlı seçki dairəsi), Azərbaycanın xalq yazıçısı, Qarabağa yardım komitəsi idarə heyətinin sədri B. S. Bayramov, «Bakinski raboçi» qəzetinin redaktoru G. Q. Qluşkov çıxış etdilər.

Sessiyada Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi, SSRİ xalq deputatı Ə. X. Vəzirov çıxış etdi.

Deputatlar Azərbaycan SSR-in Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində vəziyyət haqqında qərar qəbul etdilər.

Sessiya «Azərbaycan SSR Konstitusiyasının (Əsas Qanununun) 70-ci maddəsinə dəyişikliklər və əlavələr edilməsi haqqında» Azərbaycan SSR Qanunu qəbul etdi.

«Azərbaycan SSR-in iqtisadi müstəqilliyi, onun təsərrüfat hesabına və özünü maliyyələşdirmə prinsipinə keçməsi haqqında konsepsiyanın və Azərbaycan SSR Qanununun layihələri barəsində Azərbaycan SSR Ali Sovetinin qərarı qəbul edildi.

«Kommunist» qəzeti, 16 sentyabr 1989-cu il

**ON BİRİNCİ ÇAĞIRIŞ AZƏRBAYCAN SSR ALI
SOVETİNİN NÖVBƏDƏNKƏNAR ONUNCU
SESSİYASINDA AZƏRBAYCAN SSR NAZİRLƏR
SOVETİNİN SƏDRİ A. N. MÜTƏLLİBOVUN MƏRUZƏSİNDƏN**

...Etiraf etmək lazımdır ki, sosial-iqtisadi planlar bu gün mürəkkəb bir şəraitdə gerçəkləşir. Nəzərdə tutulmuş bir çox göstəricilər hələ əldə edilməyib. Buna millətlərarası münasibətlə əlaqədar yaranmış vəziyyət mane olur. 1988-1989-cu illərdə tətillər nəticəsində təqribən 390 milyon manatlıq az sənaye məhsulu istehsal edilib ki, bunun da 208 milyon manatı DQMV-nin payına düşür. Təkcə cari ilin avqust-sentyabr aylarında kəsirdə qalan məhsulun həcmi 124 milyon manatı ötüb keçmişdir.

Ə. X. Vəzirov yoldaşın sentyabrın 6-da respublika qəzetlərində dərc olunmuş müsahibəsində respublikada yaranmış vəziyyət, rəhbərlik tərəfindən görülən tədbirlər, DQMV məsələsinə münasibətimiz haqqında obyektiv və aydın danışılıb. İndi sessiyada həmin məsələlər müzakirə olunacaq. Öz tərəfindən aşağıdakıları demək istərdim.

Hər şeydən əvvəl görürük ki, DQMV-nin Xüsusi İdarə Komitəsi ümidi doğrultmayıb. Qətiyyətsizlik, tərəddüd göstərmək, gözləmə mövqeyi tutmaq nəticəsində komitə öz fəvqəladə hüquqlarından istifadə etməmiş və başlıca vəzifənin - vilayətdə normal vəziyyəti təmin etmək vəzifəsinin öhdəsindən gəlməmiş, millətlərarası barışığa nail olmamışdır.

Budur, il yarımından çoxdur ki, vilayətin ərazisində hər növ təfriqətçilər peyda olub adamların psixologiyasına bacarıqla təsir göstərir və onların təsəvvüründə «düşmən» obrazı yarada bilmişlər. Bunun bütün acı nəticələri isə göz qabağındadır. SSRİ Ali Soveti 1989-cu ilin aprelində fərman qəbul etdikdən sonra da bu ünsürlərə qarşı təsirli tədbirlər görülməyib. Komitə DQMV-də iğtişaş və tətillərə əslində başçılıq etmiş müəssisə və təşkilat rəhbərlərinin iki xalq arasında münasibətlərə çox böyük ziyan vuran hərəkətlərinə indiyədək əsl partiya mövqeyindən qiymət verməmişdir.

Komitə vilayətin bütün təsərrüfat bölmələrinin respublikamızın idarəetmə orqanları ilə qarşılıqlı əlaqələrini bərpa etmək əvəzinə bu günə qədər əks istiqamətdə tədbirlər aparmağa can atır. Şübhəsiz ki, bu komitənin məqsədəuyğunluğu tam itib və bununla əlaqədar məsələlər yuxarı təşkilatlar qarşısında qaldırılmalıdır.

Fürsətdən istifadə edərək. DQMV iqtisadiyyatının mərkəzə tabe etdirilməsinə dair sənədlər imzaladığımız haqqında kiminsə ağzından çıxıb yayılmış şayiə barədə söz demək istəyirəm. Ən qəti surətdə bildirirəm ki, bu şayiəni təsdiqləyən heç bir sənəd yoxdur. Söhbət SSRİ Nazirlər Sovetinin cari il may ayında qəbul etdiyi qərardan gedə bilər. Bu qərarla əsasən muxtar vilayətin xalq təsərrüfatını planlaşdırmaq və idarə etmək qaydasından gedir. Sənəddə başlıca

cəhət budur ki, DQMV-nin Konstitusiyaya görə respublikamızın tərkibində olması öz əksini tapıb. Bu, hər şeydən əvvəl plan və büdcənin formalaşdırılmasına aiddir. Təsərrüfat hesablı birliklər yaradılmasına gəldikdə isə, bu, ölkədə həyata keçirilən əsaslı iqtisadi islahatlara dair ümumi müddəalardan irəli gəlir. Bununla birlikdə DQMV-ni xüsusi idarə komitəsi həmin qərarı pozaraq, respublika Nazirlər Soveti ilə hesablaşmadan indinin özündə də İttifaq orqanlarına vilayətin təsərrüfat bölmələrinin tabeliyini dəyişdirmək barədə müxtəlif xahişlərlə müraciət edir. Biz müntəzəm olaraq belə cəhdlərə qarşı etirazımızı bildirmişik və bildirəcəyik, çünki belə hərəkətlər millətlərarası prinsiplərə və Azərbaycan SSR Konstitusiyasına ziddir...

«Kommunist» qəzeti, 16 sentyabr 1989-cu il

ON BİRİNCİ ÇAĞIRIŞ AZƏRBAYCAN SSR ALİ SOVETİNİN NÖVBƏDƏNKƏNAR ONUNCU SESSİYASINDA ÇIXIŞLARDAN

SSRİ xalq deputatı 3 nömrəli tikinti-quraşdırma tresti 32 nömrəli tikinti idarəsinin briqadiri C. H. Hilalzadənin nitqi

Natiq diqqəti DQMV-də və onun ətrafında baş verən hadisələrə cəmləşdirərək qeyd etdi ki, bunlar bir çox iqtisadi və sosial problemlərin həll edilməməsinin nəticəsi olmuşdur. Biz qanun çərçivəsində hərəkət edib, sıx birləşməli və respublikanın ərazi bütövlüyünə qəsd edən, millətlər arasında ədavət yayan ekstremistlərə layiqincə cavab verməliyik. Bununla əlaqədar deputat qeyd etdi ki, DQMV-ni xüsusi idarə komitəsi ona bəslənən ümidləri doğrultmadı. Komitə birtərəfli mövqe tutmaqla ehtirasların daha da coşmasına şərait yaratdı, vilayətin azərbaycanlı əhalisinin vəziyyətini ağırlaşdırdı. Natiq təklif etdi ki, vilayətə rəhbərlik sahəsində bütün səlahiyyət Azərbaycan KP MK-nın təşkilat bürosuna verilsin. Bu, muxtar vilayətdə respublikanın suveren hüquqlarını bərpa etməyə imkan yaradır...

Qusar rayonundakı general Əbilov adına sovxozun fəhləsi, deputat V. T. Babayevanın nitqi

...DQMV-də baş verən hadisələr rayonumuzun əməkçilərində böyük həyəcan doğurur. Hesab edirəm ki, yaranmış mürəkkəb vəziyyəti nizama salmağın yeganə düzgün yolu respublikanın ərazisində yaşayan bütün xalqların sıx birləşməsidir. Demək istəyirəm ki, rayonumuzdakı 60 min nəfər ləzginin hamısı öz səsinə Azərbaycan xalqının səsinə qoşaraq uydurma Dağlıq Qarabağ probleminin tezliklə ədalətli şəkildə həll olunmasını tələb edir.

Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası
Şərqşünaslıq İnstitutunun elmi işçisi İ. Y. Qənbərovun nitqi

Əvvələn, Ali Sovetin sessiyasında iştirak etmək və Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin idarə heyəti adından çıxış etmək imkanı verdiklərinə görə, deputatlara və respublikanın rəhbərliyinə minnətdarlığımı bildirmək istəyirəm. Bu gün biz ölkəmizin tarixində ən gərgin dövrlərdən birini yaşayırıq. SSR Ali Sovetinin birinci sessiyası sovet cəmiyyətinin ikişafi üçün yenidənqurmanın, demokratiyanın və aşkarlığın əhəmiyyətini göstərdi. Təəssüf ki, bizim respublikada bu proseslər kifayət qədər fəal getmir. Əvvəlki çıxışlarda respublikada yaranmış vəziyyətdən təşviş ifadə olunmadı, vəziyyəti normallaşdırmağın konkret proqramları təklif edilmədi.

Natiq Dağlıq Qarabağ problemindən danışarkən dedi: Buna göz yummaq olmaz ki, Ermənistan tərəfi respublikaya ərazi iddiaları irəli sürür, onun daxili işlərinə qarışır. İndi başlıcası DQMV ərazisində Azərbaycan SSR-in suverenliyini bərpa etmək, vilayətdə xüsusi idarə komitəsini ləğv etməkdir. Natiq konkret təkliflər irəli sürdü. Respublikanın suverenliyi, tam iqtisadi müstəqilliyi haqqında, vətəndaşlıq haqqında qanunlar qəbul etməyin zəruriliyini əsaslandırırdı. O, Azərbaycan ərazisində yaşayan bütün xalqların nümayəndələrini siyasi, sosial və iqtisadi inkişafa aid zəruri məsələlərin həlli üçün birləşməyə çağırırdı.

«Kommunist» qəzeti, 16 sentyabr 1989-cu il

ON BİRİNCİ ÇAĞIRIŞ AZƏRBAYCAN SSR ALİ SOVETİNİN
NÖVBƏDƏNKƏNAR ONUNCU SESSİYASI «AZƏRBAYCAN SSR-İN
DAĞLIQ QARABAĞ MUXTAR VİLAYƏTİNDƏ VƏZİYYƏT
HAQQINDA» AZƏRBAYCAN SSR ALİ SOVETİ RƏYASƏT HEYƏTİ
SƏDRİNİN MÜAVİNİ N. S. FƏTƏLİYEVİN MƏRUZƏSİ*

Göstərilən səylərə baxmayaraq Dağlıq Qarabağda vəziyyət ciddi şəkildə pisləşmişdir. Açıq-aşkar DQMV-nin Azərbaycan SSR-dən qoparılmasına yönəldilən tədbirlər ara vermir.

Tətillər, icazəsiz nümayişlər və mitinqlər, digər qanunsuz hərəkətlər vilayətdə son dərəcə ağır mənəvi-psixoloji və siyasi vəziyyət yaratmışdır. Daxili və xarici qüvvələrin təzyiqi ilə millətlərarası münasibət gətdikcə daha şiddətli xarakter alır.

Vilayətin iqtisadiyyatı tamam bərbad vəziyyətdədir. Azərbaycan SSR-in başqa regionları ilə DQMV-nin təbii təsərrüfat-iqtisadi və mədəni əlaqələrinin onilliklər ərzində normal işləmiş mexanizmi qırılmışdır. Bütün bunlar vilayətdə

* Məruzə ixtisarla verilir.

iqtisadi şəraiti daha da pisləşdirir, vilayətin erməni və azərbaycanlı əhalisi arasında qarşıdurmanı dərinləşdirir. Millətlərarası toqquşmalar getdikcə daha təhlükəli xarakter alır. Zərər çəkənlərin ölənlərin sayı artır. Vilayətdə yaşayan azərbaycanlıların hüquqları tapdalanır. DQMV-dən minlərlə azərbaycanlı qovulmuşdur. Əslində Stepanakertdə bir azərbaycanlı ailəsi, Şuşada isə erməni ailəsi qalmamışdır.

Bu vəziyyət respublikamızın zəhmətkeşlərini, onun əhalisinin bütün təbəqələrini son dərəcə həyəcanlandırmaya və narahat etməyə bilməz. Seçicilər bizdən, respublikanın ali dövlət hakimiyyəti orqanının deputatlarından tələb edirlər ki, hadisələrin təhlükəli gedişini dayandıraraq, adamların dincliyini və sabahkı günə inam hissini bərpa edək.

Bu məsələyə ikinci dəfədir ki, respublikanın ali hakimiyyət orqanı səviyyəsində baxırıq. Bir il əvvəl, 1988-ci il iyunun 17-də Azərbaycan SSR Ali Sovetinin sessiyası DQMV-də yaranmış vəziyyəti hərtərəfli müzakirə etdikdən sonra Azərbaycan və erməni xalqlarının mənafeyini, sosialist beynəlmiləçiliyi prinsiplərini əsas tutaraq öz fikrini açıq-aydın bildirmiş və Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin Azərbaycan SSR tərkibindən çıxarılıb Ermənistan SSR-ə verilməsinin məqbul olmaması haqqında qərar çıxarmışdır. Bu, istər DQMV xalq deputatları soveti deputatlarının xahişinə, istərsə də Ermənistan SSR Ali Sovetinin müraciətinə bizim Konstitusiya ruhunda verdiyimiz cavab idi.

Lakin hadisələrin sonrakı gedişi göstərdi ki, Azərbaycan SSR-in bütün əhalisinin iradəsinin ifadəsi olan bu qəti mövqe separatçılıq hərəkatının liderlərini və təşkilatçılarını qane etmir, onlar DQMV-nin Azərbaycanın tərkibindən çıxarılması haqqında öz ağılasız tələblərini bu günədək təkidlə irəli sürməkdədirlər.

Bütün regionu bürümüş hadisələrin qorxulu şəkildə inkişaf etməsindən son dərəcə narahat olaraq, biz belə hesab edirik ki, Azərbaycan SSR Ali Soveti respublikanın bütün çoxmillətli əhalisinin iradəsinə və yekdil rəğbətinə arxalanaraq aşağıdakıları etməlidir:

- bildirməlidir ki, Azərbaycan SSR-in dövlət suverenliyi pozulmazdır, Azərbaycan xalqı heç vaxt və heç bir şəraitdə özünün suveren hüquqlarından, o cümlədən öz ərazisinin sərbəst və şəriksiz sahibi olmaq hüququndan əl çəkməyəcəkdir;

- Azərbaycan xalqının beynəlmiləçilik ideyalarına və ənənələrinə sadıq olduğunu, hər bir millətin ənənələrinə və xüsusiyyətlərinə hörmətlə yanaşdığını elan etməli və bildirməlidir ki, Azərbaycan SSR milli mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, vətəndaşların Konstitusiyadan irəli gələn hüquq bərabərliyi prinsipinin respublikanın ərazisində tam və ardıcıl həyata keçirilməsinə təminat vermək əzmindədir;

- Azərbaycan xalqını, respublikanın bütün əməkçilərini yekdilliyə və sıx birliyə çağırmalı, şəraitin normal hala düşməsinə nail olmalıdır.

Məlum olduğu kimi, DQMV hadisələri 1988-ci ilin fevralında yığıncaqlardan və mitinqlərdən, sonra isə tətilərdən başlanmışdır; onların gedişində Dağlıq Qarabağın erməni əhalisinin nümayəndələri Ermənistanla birləşmək məsələsini qaldırmışlar. Onlar öz tələblərini muxtar vilayətin ağır sosial və iqtisadi vəziyyəti ilə, Dağlıq Qarabağda yaşayan ermənilərin milli mənafeyinin və tələbatının ödənilməməsi ilə əsaslandırırıdılar. Bununla əlaqədar olaraq keçmiş rəhbərliyə haqlı iradlar verilir.

Belə bir cəhətə xüsusi diqqət yetirmək lazımdır və onun prinsiplə əhəmiyyəti vardır ki, DQMV-də hadisələr millətlərarası münaqişə kimi deyil, ekstremist əhval-ruhiyyəli şəxslərin başçılıq etdikləri adamlarla vilayətin hakimiyyət orqanları arasında münaqişə kimi başlanmışdır. Bəri başdan deyək ki, hazırda bizim qarşılaşdığımız millətlərarası yadlaşma və düşmənçilik, bəzilərinin sübut etməyə çalışdıqları kimi, separatçılıq, millətçilik hərəkatının heç də səbəbi yox, əksinə, nəticəsidir. Bu hərəkat isə genişləndikcə azərbaycanlılar əleyhinə hərəkat xarakteri almışdır.

Fəaliyyətsizlik üçün, ekstremist, millətçi ünsürlərə əslində şərait yaradılması üçün, habelə sosial-mədəni inkişafda, millətlərarası münasibətlərə və beynəlmiləl tərbiyəyə siyasi rəhbərlikdə ciddi nöqsanlar, uğursuzluqlar və səhvlər üçün DQMV-nin əvvəlki rəhbərliyinin üzərinə böyük məsuliyyət düşür. Azərbaycan Kommunist Partiyası Dağlıq Qarabağ Vilayət Komitəsinin, vilayət sovetinin kütlələrdən, real vəziyyətdən ayrı düşmüş keçmiş rəhbərləri ekstremal şəraitdə vəziyyəti nəzarət altında saxlamağa qabil olmadıqlarını göstərmiş, mənfi meyllərin inkişafının qarşısını ala bilməmiş, millətçi ekstremistlərin təhrikçilik fəaliyyətinə lazımı siyasi müqavimət və ideya müqaviməti göstərə bilməmiş, separatçılıq əhval-ruhiyyəsini vaxtında qətiyyətlə dəf etməmiş, bununla da həmin əhval-ruhiyyənin böyüyüb kütləvi hərəkat miqyası almasına imkan vermişlər.

DQMV hadisələrinin səbəblərini təhlil edərkən sosial-iqtisadi amilləri də göstərmək lazımdır. Onların təfəsilatına varmadan aşağıdakıları qeyd edək. Azərbaycan SSR-in tərkibində DQMV böyük sosial-iqtisadi və mədəni inkişaf yolu keçmişdir. Lakin bütövlükdə ölkədə və onun ayrı-ayrı regionlarında milli siyasətdə yol verilmiş təhriflər milli muxtariyyətlərin vəziyyətinə, o cümlədən DQMV-yə ağır təsir göstərmişdir.

Bunu da qeyd etmək lazımdır ki, hadisələrin baş verməsinə imkan yaratmış səbəblərdən biri Azərbaycanın və Ermənistanın partiya və sovet orqanlarının passiv, gözləmə mövqeyi tutması olmuşdur. Onların əvvəlki rəhbərliyi millətçilik xarakterli əhval-ruhiyyənin, ekstremistlərin məsuliyyətsiz çağırışlarının və hərəkatlarının siyasi cəhətdən nə dərəcədə təhlükəli olduğunu kifayət qədər başa düşmürdü. Hər iki respublikada yaranmış vəziyyətə səthi, məsuliyyətsiz münasibət istər DQMV-nin özündə, istərsə də hər iki respublikanın bir sıra regionlarında vəziyyətin nəzarət altından çıxmasına səbəb olmuşdur.

Konstitusiyaya zidd bu tədbirdən sonra Yerevanda və Stepanakertdə keçirilən tətillər, izdihamlı mitinqlər, orada irəli sürülən qəti qəbulolunmaz şüarlar və çağırışlar Azərbaycan xalqını, respublikanın bütün zəhmətkeşlərini laqeyd qoya bilməzdi. Bakıda, respublikanın başqa şəhərlərində etiraz mitinqləri və nümayişlər başlandı.

DQMV-də və Ermənistanda nümayişlər və işin dayandırılması, milliyyətçə azərbaycanlı və erməni olan şəxslərin kütləvi surətdə yerdəyişməsi 1988-ci ilin fevralında vəziyyətin sabitliyini ciddi surətdə pozmuş, ayrı-ayrı sahələrdə millətlərarası münasibətləri kəskinləşdirmiş, Əskəranda və Sumqayıtda azğın hərəkatlərə və adamların ölümünə səbəb olmuşdur.

1988-ci ilin fevralından bəri millətlərarası zəmində kütləvi iğtişaşlar və hüquq pozuntuları nəticəsində minlərlə adam ziyan çəkmiş, onlarca ölənlər və yüzlərlə yaralanan vardır. Onların arasında həm azərbaycanlılar, həm ermənilər, həm, də başqa millətlərin nümayəndələri olmuşdur. Təəssüf ki, bu dəhşətli statistika DQMV-də və Ermənistanda millətçilik hərəkatının təkəbbürlü siyasi niyyətlərdən gözü tutulmuş liderlərini hələ də ayıltmamış, onların ağılına başına yığmamış, fikirləşməyə, əl saxlamağa məcbur etməmişdir. Çəkişməyə nə qədər çox adam cəlb olunursa, vəziyyəti idarə etmək bir o qədər çətinləşir və münafişənin sonrakı inkişafının necə olacağı bir o qədər qaranıqlaşır.

DQMV-də münafişənin inkişafı hərəkatın təşkilatçıların və liderlərinin özlərini ifşa etməsi prosesidir: əgər hadisələrin inkişafının ilkin mərhələsində qeyri-qanuni komitələrin rəhbərləri özlərinin haqsız tələbləri və hərəkatlarını iqtisadi, sosial-mədəni xarakterli səbəblərlə, muxtar vilayətin erməni əhalisinin milli mənafeyinə qəsd edilməsi bəhanələri ilə əsaslandırıldırsa, sonradan, yəni bu dəlillərin puçluğu üzə çıxdıqdan sonra ekstremist qüvvələr ehtirasları qızıqdıraraq, adamların hissiyyatlarından sui-istifadə edərək millətçilik dəlillərinə getdikcə daha tez-tez əl atmağa başladılar.

Yenidənqurma hər iki respublikanın sosial-iqtisadi və ictimai həyatının mənfəətini üzə çıxarmış, DQMV-də və onun ətrafında baş verən hadisələr isə göstərmişdir ki, adamların fəallığını yanlış yol olan milli təkəbbür yoluna yönəltmək, millətlərarası ədavət doğurmaq kimin xeyrinədir.

DQMV-də vəziyyəti normallaşdırmağın yolu Dağlıq Qarabağ barəsində qəbul edilmiş partiya və dövlət qərarlarında aydın müəyyənləşdirilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında hadisələrin lap əvvəlindən Sov.İKP MK, SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyəti istər tarixən təşəkkül tapmış reallıqları, istərsə də yenidənqurmanın müqəddəratını, çoxmillətli sovet dövlətinin sonrakı inkişafının mənafeyini nəzərə alan ardıcıl mövqe tutmuşlar. Məhz ölkənin millət və xalqlarının ümumi mənafeyini əsas tutaraq, Sov. İKP MK özünün 1988-ci il 21 fevral tarixli qərarında mövcud milli-dövlət quruluşunun sarsılmazlığını qeyd etmiş, hər iki respublikanın partiya və dövlət orqanlarından təsirli tədbirlər görməyi tələb etmişdir. Zaqafqaziyada sonrakı hadisələrin gedişi göstərdi ki,

mövcud milli-ərazi quruluşunun dəyişdirilməsinə yönəldilən hərəkətlər və tələblər cəmiyyətə çox böyük siyasi, məiəvi və maddi ziyan vurur, sabitliyi pozur, ictimai dəyişikliklərə, quruculuq işinə mane olur.

Azərbaycanın və Ermənistanın zəhmətkeşlərinə, xalqlarına M. S. Qorbaçovun müraciəti bütün sosialist millətlərinin və xalqlarının ali, həyatı mənafeyinə qayğı ilə aşılammışdır. Müraciətdə ağıl, kamal, təmkinlilik göstərmək, Azərbaycan və erməni xalqları, Zaqafqazıyanın, bütün ölkənin xalqları arasında dostluğu möhkəmlətmək haqqında çağırış vardır.

Böhranlı vəziyyəti aradan qaldırmaq, yığılıb qalmış problemləri ardıcıl həll etmək məqsədilə Sov.İKP MK və SSRİ Nazirlər Soveti Dağlıq Qarabağın, muxtar vilayətdə yaşayan bütün millətlərin zəhmətkeşlərinin gələcək iqtisadi, sosial və mədəni inkişafına dair geniş proqram qəbul etmişlər. Əslində bu sənəd yığılıb qalmış sosial-iqtisadi, sosial-mədəni problemlərin əməli şəkildə həll edilməsi, millətlərarası münasibətlərin təkmilləşdirilməsi üçün perspektivlər açırdı.

1988-ci il iyulun 18-də SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclası gürülən tədbirlər prosesində mühüm mərhələ oldu. İclas Dağlıq Qarabağ məsələsini müzakirə etdi. SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyəti iki xalqın ümdə mənafeələrini, bütün sovet adamlarının mənafeələrini əsas tutaraq yekdilliklə Azərbaycan SSR-in və Ermənistan SSR-in sərhədlərinin və Konstitusiya əsasında müəyyənləşdirilmiş milli-ərazi bölgüsünün dəyişdirilməsinin mümkün olmadığını etiraf etdi. Eyni zamanda Azərbaycan SSR-in tərkibində Dağlıq Qarabağın inkişafı üçün təminatın - indiki vəziyyətə gətirib çıxarmış halların gələcəkdə təkrar olunmasına yol verməyən təminatın gücləndirilməsinə aid tədbirlər müəyyən edildi.

SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin qərarı, onun iclasında M. S. Qorbaçovun çıxışı vəziyyətin normal hala salınmasına maraq göstərən bütün tərəflərin işgüzar, qarşılıqlı fəaliyyəti üçün geniş meydan açdı, DQMV-ni Azərbaycan SSR-in tərkibindən çıxarmaq haqqında birtərəfli, qəti tələb üzündən yaranmış çətin siyasi vəziyyətdən çıxmağın, iki qardaş respublikanın qarşılıqlı münasibətlərində yadlaşmaya son qoymağın real, ən ağıllı yolunu göstərdi. Sov. İKP MK-nın rəhbərliyi və SSRİ Ali Soveti inandırıcı şəkildə sübut etdilər ki, ən kəskin münəqişə vəziyyətində də ağıllı yol axtarib tapmaq olar və belə bir yol tapmaq lazımdır.

Respublikamızın rəhbərliyi məhz bu yolla getdi. Şəraitə sağlamlaşdırmaq üçün əməli tədbirlər gürüldü.

Lakin vəziyyətin normallaşdırılmasına yönəlmiş meyl yeni müqavimət dalğasına səbəb oldu. Regionda millətlərarası münəqişəni aradan qaldırmaq üçün göstərdiyimiz bir çox təşəbbüslərə lazımınca fikir verilmədi, müdafiə olunmadı. Sov.İKP MK-nın və SSRİ Ali Sovetinin nümayəndəsi A. İ. Volski yoldaşın muxtar vilayətə gəndərlilməsi və bir sıra başqa tədbirlər gürülməsi də bir nəticə vermədi.

Qəbul edilmiş qərarların və görülən əməli səylərin ziddinə olaraq ekstremistlər şəraiti gərginləşdirməkdə, millətlərarası ədavəti qızışdırmaqda idilər. Bu, yeni kütləvi toqquşmalara gətirib çıxardı.

Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında millətlərarası münasibətlərdə gərginlik davam etdiyinə görə, bu münasibətlərin daha da kəskinləşməsinin qarşısını almaq və Azərbaycan SSR, Ermənistan SSR partiya və dövlət orqanlarının, habelə Millətlər Soveti komissiyasının təkliflərini nəzərə almaq əsasında vəziyyəti sabitləşdirmək məqsədilə SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyəti həmin məsələni Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti ilə müzakirə edərək SSRİ Konstitusiyasının 119-cu maddəsinin 14-cü bəndinə müvafiq surətdə Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində müvəqqəti xüsusi idarə forması tətbiq etmək haqqında qərar qəbul etdi. DQMV Xalq Deputatları Sovetinin vəkaləti, vilayət partiya komitəsinin fəaliyyəti dayandırıldı.

Qeyd etmək lazımdır ki, xüsusi idarə komitəsi sosial-iqtisadi problemlərin həlli, millətlərarası toqquşmaların qarşısının alınması sahəsində ilk çağlarda müəyyən iş aparmışdı. Lakin komitə ona verilmiş səlahiyyətdən axıradək istifadə edə bilməmiş, vilayətdə vəziyyətə nəzarət edə bilməmiş, münaqişənin get-gedə inkişaf edib təhlükəyə çevrilməsinin qarşısını almamışdır. Xüsusi idarə formasının yalnız vilayət səviyyəsində tətbiq edilməsi mənfi rol oynamışdır. Muxtar vilayətin əsas yaşayış məntəqələrində xüsusi idarə formasının müvafiq strukturlarının olmaması yenidənqurma əleyhdarlarına, ekstremistlərə açıq-aşkar fəaliyyət göstərməyə imkan vermişdir. Xüsusi idarə komitəsi onlara qarşı qəti tədbirlər görməmişdir. Bunu belə bir fakt da sübut edir ki, ötən səkkiz ay ərzində çaxnaşma fitvaçıların, tətillərin, icazəsiz mitinq və yürüşlərin başçıların heç biri məsuliyyətə cəlb olunmamışdır. Məhz cəzasızlıq - vəziyyətin sağlamaşdırılmasına, sabitləşdirilməsinə, milli əlamətə görə işdən qanunsuz çıxarılmış, daimi yaşayış yerlərindən qovulmuş vətəndaşların adi Konstitusiyaya hüquqlarının bərpa edilməsinə, ən başlıcası isə, adamların sakit yaşaması üçün möhkəm təminat yaradılmasına imkan verməmişdir.

İş o yerə gəlib çatıb ki, komitənin işə qarışmamasından ruhlanan ekstremist qüvvələr «DQMV əhalisinin səlahiyyətli nümayəndələrinin qurultayını çağırmışlar, bu üzdənirəq qurultay Azərbaycan SSR-in tərkibində muxtar vilayət kimi DQMV-nin statusunu təsdiq etməkdən imtina etdiyini bildirmiş və vilayəti «müstəqil ittifaq ərazisi» elan etmişdir. Elan edilmişdir ki, DQMV-də yeganə xalq hakimiyyəti qurultayın yaratdığı «milli şura»dır. Beləliklə, dövlət hakimiyyətinə qəsd yolunda açıq fitnəkar cəhd göstərilmişdir. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyəti bu il 26 avqust tarixli qərarı ilə DQMV-də Konstitusiyaya zidd olan bu tədbirə siyasi qiymət vermiş, üzdənirəq qurultayın qərarlarını qanunsuz hesab etmişdir. Respublika Ali Soveti Rəyasət heyətinin qəbul etdiyi qərarla Azərbaycan SSR ərazisinin bölünməz olduğu barədə

Azərbaycan xalqının, bütün respublika əhalisinin iradəsi bir daha inandırıcı surətdə təsdiq olunmuşdur.

Azərbaycanlıların Ermənistandan kütləvi surətdə və əslində tamamilə qovulması keçən ilin noyabr — dekabr hadisələri gedişində zirvəyə çatmış millətlərarası münəqişənin ən faciəli nəticələrindən biridir. 165 min azərbaycanlı məruz qaldığı zorakılıq üzündən Ermənistanda yaşayış yerlərini tərk etməyə məcbur oldu. Bu zorakılıq tədbiri ilə Ermənistan ərazisindən hələ on illərlə bundan əvvəl azərbaycanlıların sıxışdırılıb çıxarılması işi əslində başa çatdırıldı.

Biz öz həmvətənlərimizi darda qoymadıq. Azərbaycan KP MK, respublika hökuməti didərginlərin ehtiyaclarını ödəmək və onları yerbəyer etmək üçün bir sıra mühüm qərarlar qəbul etdilər. Əhalinin köməyi ilə onlara yardım göstərilməsi, mənzil, iş verilməsi, dəymiş zərərin ödənilməsi sahəsində böyük iş başlanmışdır. Azərbaycan SSR Ali Sovetinin ötən sessiyası bu barədə məsələ müzakirə edərək xüsusi qərar qəbul etmişdir. Həmin qərar bütün bu problemlərin həllinin sürətləndirilməsinə yönəldilmişdir.

Vəziyyətin bütün mürəkkəbliyinə baxmayaraq, DQMV-də və onun ətrafında münəqişənin — son dərəcə uzanmış münəqişənin ağır faciəli nəticələrinə baxmayaraq, biz yaranmış vəziyyətin ümitsiz olduğunu düşünmürük. İnamımız partiyanın gücünə, Azərbaycan xalqının müdrikliyinə və səbrinə arxayınlıqdan, habelə bundan irəli gəlir ki, Konstitusiya, tarixi ədalət respublikamızın tərəfindədir.

Biz bunu əsas tuturuq ki, Dağlıq Qarabağ məsələsi yerli əhəmiyyətli məsələ deyildir, Azərbaycan SSR-in mənafeyi və suveren hüquqları ilə dərinədən bağlı olan, vahid çoxmillətli dövlətimizin — SSR İttifaqının mənafeyi ilə bilavasitə bağlı olan məsələdir. Yaranmış münəqişə vilayətdə və respublikada yaşayan azərbaycanlıların və ermənilərin, başqa millətlərin nümayəndələrinin mənafeyinə ziddir. Tamamilə qanunauyğundur ki, Azərbaycan xalqı, Azərbaycan SSR Ali Soveti Qarabağ münəqişəsinə birtərəfli baxmaq üçün göstərilən hər cür cəhdləri, DQMV-nin Azərbaycan SSR tərkibindən çıxarılmasına yönəldilən tələbləri və hərəkətləri respublikamızın milli-dövlət quruluşuna qəsd kimi, Azərbaycan SSR-in suverenliyinin kobud surətdə pozulması kimi qiymətləndirirlər.

Bununla əlaqədar olaraq, görünür, vilayətə siyasi rəhbərlik məsələsinin daha dəqiq müəyyənləşdirilməsi vaxtı çatmışdır. Xüsusi idarəetmə forması əbədi davam edə bilməz. Bu isə qanunçuluğun və hüquq qaydalarının bərpası əsasında DQMV-də şəraiti normal hala salmaq sahəsində vəzifələrin həlli üçün yeni tədbirlər işləyib hazırlamağı tələb edir. Nəhayət.. millətlərarası toqquşmaların təhrikçilərinin, təşkilatçıların, hakimiyyət orqanlarına itaətsizlik tədbirlərinin, hüquqa zidd hərəkətlərin qızışdırıcılarının, Konstitusiyaya zidd hakimiyyət strukturları və s. yaradılması təşəbbüsçülərinin partiya və cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması üçün qəti tədbirlər görülməlidir. Fikrimizcə, bu və digər tədbirlər muxtar vilayətin azərbaycanlı və erməni əhalisini düşmənçilik vəziyyətindən çıxarmaq, vətəndaşların hüquqi müdafiəsini təmin etmək, əhalini ekstremistlərin

mənəvi terror qorxusundan azad etmək üçün münaqişənin təhlükəli inkişafında real dönüşə nail olmağa, yığılıb qalmış sosial-iqtisadi və mədəni problemlərin həlli, möhkəm düşünlərin açılması, ziddiyyətlərin aradan qaldırılması üçün siyasi şərait yaratmağa imkan verəcəkdir.

Biz əminik: DQMV-də elə bir problem yoxdur ki, onu Azərbaycan SSR-in mövcud milli-dövlət, quruluşu çərçivəsində, iqtisadi və siyasi islahatın həyata keçirilməsi, müasir şəraitdə partiyanın milli siyasətinin təzələnməsi muxtar vilayət əhalisinin, hüquq və siyasi mühafizəsinin möhkəmləndirilməsi əsasında həll etmək mümkün olmasın. Bizim ən yaxın məqsədimiz muxtar vilayətin hər bir sakininin, bütün əhalisinin öz Konstitusiyaya hüquqlarını, azadlıqlarını və vəzifələrini həyata keçirməsi üçün etibarlı siyasi, iqtisadi, sosial və hüquqi təminatlar yaratmaq, DQMV-nin sürətli sosial-iqtisadi inkişafı, onun əhalisinin milli mənafeyinin və tələbatının ödənilməsi üçün tədbirlər görmək; vilayət və yerli xalq deputatları sovetlərinə seçkilərin hazırlanması və keçirilməsi, vilayət partiya və sovet orqanlarının fəaliyyətinin bərpa edilməsi üçün əlverişli şərait yaratmaqdır.

Bizim əqidəimizcə, yalnız respublikamızın sağlam, vətənpərvər qüvvələrini inqilabi yenidənqurma ideyaları ətrafında sıx birləşdirməklə, Azərbaycan zəhmətkeşlərini iqtisadi, sosial və mədəni inkişafın istər perspektiv, istərsə də təcirəsalınmaz, həyati problemlərinin və cari məsələlərinin ardıcılıqla, əzmlə həll edilməsinə səfərbərliyə almaqla yaranmış vəziyyətdən çıxmaq olar.

Məlum olduğu kimi, SSRİ Ali Soveti Millətlər Sovetinin komissiyası Dağlıq Qarabağda vəziyyəti müzakirə edir. Biz ümid edirik ki, onun tövsiyələrində Azərbaycan SSR-in suverenliyinə hörmətlə yanaşılacaq və Azərbaycan SSR-in Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində vəziyyətin Konstitusiyaya əsasında normallaşdırılmasına fəal kömək etmək əzmimiz nəzərə alınacaqdır.

Biz əmək kollektivlərinin, ictimai təşkilatların və vətəndaşların çoxlu müraciətini nəzərə almalıyıq; onlar respublikanın daxili işlərinə müdaxilənin, Azərbaycan SSR-in suverenliyinə məhəl qoyulmamasının dayandırılmasını tələb edirlər.

Muxtar vilayətdə yaranmış şərait sübut edir: xüsusi idarəetmə forması burada özünü doğrultmamışdır, xüsusi idarə komitəsi ona həvalə edilmiş vəzifələrin öhdəsindən gəlməmişdir və bu bizi belə bir nəticəyə gətirib çıxarmışdır ki, komitənin ləğv edilməsi barədə SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyəti qarşısında vəsatət qaldırmaq lazımdır.

«Kommunist» qəzeti, 19 sentyabr 1989-cu il

BÜTÜN ÇOXMİLLƏTLİ CƏMİYYƏTİN XEYRİNƏ «AZƏRBAYCAN SSR-İN DAĞLIQ QARABAĞ MUXTAR VİLAYƏTİNDƏ VƏZİYYƏT HAQQINDA» MƏRUZƏ ƏTRAFINDA MÜZAKİRƏLƏRDƏ ÇIXIŞLAR

Azərbaycanın xalq şairi, deputat B. M. Vahabzadənin nitqi

Biz bu gün tariximizin çox mürəkkəb, ziddiyyətli günlərini yaşayırıq. Bu gün bizim qarşımızda bir məqsəd var; o da respublikanın bütövlüyünün və suverenliyinin qorunması naminə xalqın birliyinə nail olmaqdan ibarətdir. Deputat respublikada yaşayan, bu ağır günlərdə Azərbaycan xalqının haqq işi uğrunda mübarizəsində onunla həmrəy olan bütün xalqların nümayəndələrinə minnətdarlığını bildirdi. O dedi: Xalqımız həmişə insaniliyi, humanist keyfiyyətləri ilə, başqa xalqları sevmək bacarığı ilə fərqlənib. Azərbaycan xalqının təbiətində başqa xalqları alçaltmaq, onlara yuxarıdan aşağı baxmaq hissi yoxdur.

İndi əsas vəzifə Azərbaycan SSR-in əsl suverenliyini təmin etməkdir. Şəxsiyyətə pərəstiş və durğunluq illərində xalqımızın suveren hüquqları kobud surətdə tapdalanmışdır. Müttəfiq respublikalarla təmsil olunan bütün 15 millət içərisində yalnız azərbaycanlılar ayrı-ayrı xalqlara — çeçenlərə, qaraçaylara, Krım tatarlarına, Sovet almanlarına qarşı tətbiq edilən zorla köçürülmə siyasətinə məruz qalmışlar. Vaxtilə Cənubi Azərbaycandan Arazın bu tayına gəlmiş 80 min nəfərə yaxın Azərbaycanlı 30-cu illərdə zorla İrana köçürülmüşdür. 1948-1953-cü illərdə isə 100 mindən artıq Azərbaycanlı Ermənistan SSR-dən didərgin salınmışdır. Yenidənqurmanın dördüncü ili olan 1988-ci ildə 200 min Azərbaycanlının aqibəti də belə olmuşdur - onlar Ermənistan SSR-dən qovulmuşlar. İş o yerə çatmışdır ki, Azərbaycan SSR-in öz ərazisində - DQMV-də də Azərbaycanlılar doğma yerlərindən zorla qovulurlar. Onlar öz ev-eşiyini, öz iş yerini buraxıb başqa yerlərə qaçmalı olurlar.

Natiq qeyd etdi ki, Türkiyə ilə konsul nümayəndələri mübadiləsi etmək, Bakıda və Anqarada konsulluqlar açmaq vaxtı gəlib çatmışdır.

Sonra deputat Azərbaycan SSR-in iqtisadi müstəqilliyi məsələlərindən ətraflı danışdı. O dedi: Respublikamız əslində İttifaqın xammal bazasına çevrilmişdir. Biz pambıq ixrac etməklə hər il iki milyard manatdan artıq, şərab məmulatı sahəsində isə təqribən 3 milyard manat itiririk. Tütün, yun, tərəvəz və digər kənd təsərrüfatı məhsulları sahəsində də vəziyyət belədir. Yaxud, başqa bir misal. Biz neftin hər tonunu 35 manata satırıq, halbuki dünya bazarında bu qədər neft 140 dollaradır. Yalnız respublika iqtisadiyyatının strukturunu kökündən dəyişdirməklə iqtisadi müstəqilliyə nail olmaq mümkündür.

**Naxçıvan MSSR Ali soveti Rəyasət
heyətinin sədri, deputat S. A. Əliyevanın nitqi**

Son aylar muxtar respublika əslində yarımmühasirə vəziyyətindədir. Naxçıvan MSSR ilə həmsərhəd olan Ararat və Meğri rayonlarında ekstremist qüvvələrin heç bir hüquqi, mənəvi və siyasi normalara uyğun gəlməyən hərəkətləri gərginliyi gücləndirmiş, naxçıvanlıların həyatının ahəngini pozmuşdur. Bu rayonların partiya, sovet, hüquq mühafizə orqanlarının səhlənkarlığı üzündən erməni millətçiləri qrupları Kərki kəndini təkləməyə, Azərbaycan ilə muxtar respublikanın nəqliyyat əlaqəsini pozmağa çalışırlar, Ermənistan SSR-dən gələn yollarda qatarlara və avtomaşınlarla daş yağdırılır, sənişinlər, maşinistlər və sürücülər döyülür, onların həyatına qəsd edilir, dəmir yolunda təxribatlar törədilir, Ermənistan ilə həmsərhəd yaylaqlara basqınlar edilir, mal-qara sürülüb aparılır. Bütün bunlar onsuz da mürəkkəb vəziyyəti daha da çətinləşdirir.

Naxçıvan MSSR-in iqtisadiyyatı böyük çətinliklərə məruz qalır, xammal və materiallar göndərilməsində fasilələr üzündən müəssisələr tez-tez dayanır. Qonşu respublika sakinlərinin bu hərəkətlərini qərəzli hərəkətlərdən savayı başqa cür adlandırmaq olmaz, həmin hərəkətlərdən məqsəd millətlərarası ədavəti qızışdırmaq, emosiyaların sakitləşməsinə yol verməmək, psixoloji gərginliyi artırmaqdır.

Həmin hərəkətlər muxtar respublikada tətillərə səbəb olmuşdur. Bir həftə ərzində Naxçıvanda əmək ahəngi pozulmuş, bəzi sənaye, nəqliyyat müəssisələri, tikintilər etiraz əlaməti olaraq işi dayandırmışdır. Xalq təsərrüfatına çox böyük zərər vurulmuşdur, əməkçilərin gərgin işlədiklərinə baxmayaraq, muxtar respublikanın coğrafi mövqeyi üzündən həmin zərərin yerini doldurmaq çətinidir.

Deputat DQMV-ni xüsusi idarə komitəsinin fəaliyyətindən danışarkən qeyd etdi ki, komitənin regionda vəziyyətin sabitliyini, milliyyətindən asılı olmayaraq bütün vətəndaşların təhlükəsizliyini təmin edəcəyinə bəslənən ümidlər özünü doğrultmamışdır. Vəziyyət nəinki yaxşılaşmamışdır, əksinə, son dərəcə pisləşmişdir. Vilayətin azərbaycanlılardan ibarət əhalisinin hüquqları kobud surətdə pozulur, adamlar öz torpaqlarında ehtiyac və qorxu içərisində yaşayırlar.

Biz tələb edirik ki, xüsusi idarə komitəsi özünü doğrultmadığına görə ləğv olunsun, muxtar vilayəti idarə etmək səlahiyyəti bütünlüklə respublikaya verilsin. Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi olan DQMV-də Azərbaycan SSR-in suverenliyini tamamilə bərpa etmək, fitnələrə son qoymaq, əmin-amanlıq yaratmaq lazımdır. Millətlərarası ədavətin qızışdırılmasında müqəssir olan bütün şəxslər cəzalandırılmalıdır.

Əliyeva yoldaş Ermənistandan gəlmiş qaçqınlar probleminə toxunaraq qeyd etdi ki, Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatları və respublikadan SSRİ xalq deputatları 160 min nəfərdən çox azərbaycanlının hamısının əvvəlki yaşayış yerlərinə qaytarılması, onların təhlükəsizliyinin sözdə deyil, işdə təmin edilməsi,

qaçqınların ailələrinə vurulmuş zərərin Ermənistan SSR-in büdcəsi hesabına ödənilməsi haqqında İttifaq orqanları qarşısında məsələ qaldırmalıdır.

Respublikanın hər yerində olduğu kimi, Naxçıvan MSSR-də də Qarabağa yardım komitəsinin yerli şöbələri yaradılmış, komitənin fonduna indiyədək on minlərlə manat keçirilmişdir. Lakin sosial inkişafda DQMV-nin azərbaycanlılar yaşayan kəndlərinin son dərəcə ağır vəziyyətini nəzərə alaraq, deputat dövlət vəsaitindən onlara yardımı artırmağı təklif etdi.

Ağdam Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi, deputat A. M. Quliyevin nitqi

Son vaxtlar Dağlıq Qarabağda vəziyyət daha da kəskinləşmiş və elə bir həddə gəlib çatmışdır ki, ağlagəlməz nəticələr verə bilər. Qanunun bütün qüvvəsindən qətiyyətlə və ardıcılıqla istifadə olunmadığına, ekstremistlərin hüquqa zidd hərəkətlərinin qarşısı vaxtında alınmadığına görə, erməni millətçiləri əl-qol açmışlar.

Muxtar vilayət ilə qonşu olan Ağdam rayonunda çox gərgin vəziyyət yaranmışdır. Adamların səbr kasası dolmuşdur. Bununla belə hadisələrin lap əvvəlində rayonun rəhbərliyi vəziyyətə tam nəzarət etmiş, ehtirasların çoxmasına yol verməmək, baş verə biləcək faciələrin qarşısını almaq üçün hər cür tədbirlər görmüşdür.

Deputat DQMV-də xüsusi idarə komitəsinin fəaliyyətindən danışarkən demişdir ki, vilayətdə xüsusi idarə formasının tətbiqi onun fikrincə, özünü qətiyyənlə doğrultmamışdır. Milli məsələnin həllində belə eksperimentlər tamamilə qeyri-məqbuldur, xüsusən də onun mahiyyəti ərazi iddiaları məsələsinə aid olduqda. Xüsusi idarə komitəsinin yaradılması nəinki erməni millətçilərinin qızğın başlarını soyutmamış, hətta onların separatçılıq, cinayətkarlıq fəaliyyətinə yol açmışdır. Belə bir hal qəzəb doğurur ki, xüsusi idarə komitəsinin və qoşun bölmələrinin açıq-aşkar imkan yaratması sayəsində azərbaycanlıları muxtar vilayətin ərazisindən qovur, döyür, təhqir edirlər, onların ləyaqətini alçaldırlar. Komitənin yaradılması respublikanın suverenliyinə hörmətsizlikdir, xüsusi idarə komitəsi ləğv olunmalıdır.

Vilayətin ərazisində azərbaycanlı əhaliyə qarşı millətçilərin hüquqa zidd hərəkətlərinin təhqiqi üzrə deputat komissiyası yaratmaq təklifi irəli sürülmüşdür.

Nətiq sosial-iqtisadi dəlillər əsasında Ağdam rayonu Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində birləşdirmək məsələsinə baxmağı təklif etmişdir.

O, Sov.İKP-nin «Müasir şəraitdə partiyanın milli siyasəti» platforması layihəsinin müttəfiq respublikanın suveren hüquqlarını məhdudlaşdıran, uydurma «DQMV probleminin» mahiyyətini təhrif olunmuş şəkildə əks etdirən bəzi müddəaları ilə razılaşmadığını bildirmişdir.

Deputat rəhbər işçilərin, respublika alimlərinin iştirakı ilə SSRİ Xarici İşlər Nazirliyində, yaxud Azərbaycan SSR Xarici İşlər Nazirliyində DQMV-də və onun ətrafında hadisələrə həsr olunmuş mətbuat konfransları keçirilməsi məsələsini İttifaq orqanları qarşısında qaldırmağı təklif etmişdir.

**Azərbaycanın xalq yazıçısı, SSR xalq
Deputatı M. İ. İbrahimovun nitqi**

Natiq Azərbaycan və erməni xalqlarının qarşılıqlı münasibətlərində indiki son dərəcə gərgin vəziyyətdən danışaraq dedi: hələ 1880-ci ildə Həsən bəy Zərdabi yazmışdır: «Ayıb deyilmi ki, iki milləti bir-birinin üstünə salırsınız? Bu bəşərəflikdir». Erməni millətçiləri, fitnəkarları bu gün də öz qəddar əməllərini davam etdirir, hiylələr hazırlayır, özlərinin alçaq məqsədlərini həyata keçirməyə can atırlar. Nəticədə qan axıdılır, adamları öz yerlərindən qovur, təqib edir, alçaldır, onların əmlakını, mal-qarasını çalıb-çapırlar. Qatarlara basqınlar təşkil edir, onları gülləyə, daşa basırırlar. İndiyədək dövlətə milyonlarla manat zərər dəymişdir. Bunlara quldurluq hərəkətlərindən başqa nə ad vermək olar? Bu hərəkətlərin qarşısı qəti surətdə alınmalıdır. Eyni zamanda erməni millətçiləri özlərinin xalqına da ziyan vurur, onu hörmətdən salırlar. Erməni xalqı bu şəxsləri qətiyyətlə öz yerlərində oturtmalıdır.

Mən Ermənistan qaçqınları ilə dəfələrlə görüşüb söhbət etmişəm. Onların vəziyyəti adamı dəhşətə salır: bu adamlar təhqirlərə məruz qalmış, əziyyətlər çəkmişlər. Natiq təklif etdi ki, Ermənistandan gələn qaçqınlar Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində yerləşdirilsinlər. Həmvətənlərimizə kömək əli uzatmaq, onların hər cür qayğısına qalmaq bizim borcumuzdur.

Azərbaycan Kommunist Partiyası çox ağır yol keçir. Cəmiyyətin bütün sağlam qüvvələrini birləşdirmək həmişəkindən vacibdir. Biz bir olmalı və ümumi məqsədə nail olmaq uğrunda birlikdə cəpəşməliyik.

**Şamaxı Rayon Partiya Komitəsinin katibi,
deputat M. N. Kojevnikovanın nitqi**

Keçmiş zamanlarda babalarımız qədim Azərbaycan torpağına gəlmiş və burada özlərinə ikinci vətən tapmışlar. O vaxtdan minlərlə rusun taleyi öz beynəlmiləl ənənələri ilə şöhrət qazanmış Azərbaycan xalqının taleyinə əbədi qovuşmuşdur. Biz Sovet hakimiyyəti uğrunda çiyin-çiyinə vuruşmuş, Azərbaycanı xarici müdaxiləçilərdən azad etmiş, Böyük Vətən müharibəsi illərində Vətənin hər qarışını qorumuşuq. Lakin son vaxtlar Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında baş verən hadisələr, nəinki ağır iqtisadi itkilərə, tələfata səbəb olmuş, həmçinin xalqlarımızın dostluğunu ciddi sınaqlara düçar etmiş, təhlükəli vəziyyət yaratmışdır. Erməni ekstremistləri Konstitusiyaya zidd iddialarını müxtəlif

uydurmalarla əsaslandırmağa çalışaraq qədim Azərbaycan torpağına — Dağlıq Qarabağa qəsd etmişlər.

Biz iqtisadi və sosial çətinlikləri bəhanə edərək millətçilik şüarları ilə çıxış edən, respublikada vəziyyətin sabitliyini pozan, on minlərlə adamı rahatlıqdan məhrum edən şəxslərin fitnəkar hərəkətlərindən çox qəzəblənmişik və bu hərəkətləri beynəlmiləçilik hisslərimizin təhqir olunması hesab edirik. Sovet qanunları obyektiv və ciddi qanunlardır. Bəs elə isə nə üçün bu dəhşətli hadisələrin lap əvvəlindən onları törədənlər qanunla cəzalandırılmamışlar?

SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin qərarı ilə DQMV-də xüsusi idarə komitəsi yaradılmışdır. Lakin onun yaradılması ilə vəziyyət bizim hamımızın gözlədiyi kimi normallaşmamış, əksinə ağırlaşmışdır. Ermənistan SSR-in nümayəndələri respublikamızın suverenliyini pozaraq Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin, deməli, bizim respublikanın işlərinə qarışmaqda davam edirlər. Nə üçün SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyəti respublikamızın suverenliyini qorumaq üçün qəti tədbirlər görmür? Mərkəzi mətbuat və televiziya regionda vəziyyəti son dərəcə birtərəfli işıqlandırır, qopaqpərvər və mehriban Azərbaycan xalqı barədə yanlış təsəvvür yaradır. Belə bir vəziyyətə də laqeyd qalmaq olmaz.

Mən Şamaxı rayonunun bütün sakinləri, bir çox millətlərin nümayəndələrin adından SSRİ Ali Sovetinin qarşıdakı sessiyası və SSRİ xalq deputatlarının qurultayı qarşısında respublikanın Konstitusiyaya suverenliyini pozaraq Azərbaycanın sərhədlərini dəyişdirməyə cəhd göstərənlərə qarşı ən ciddi tədbirlər görülməsi barədə məsələ qaldırmağı təklif edirəm.

**Ağcabədi Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi,
deputat A. M. Ahyevin nitqi**

İki ilə yaxındır ki, erməni millətçiləri qondarma DQMV problemini əldə bayraq edərək qanunsuz əməllər törədir, gərginliyi artırır. Bütün bunlar respublikada vəziyyətə təsir edir, normal əmək ahəngini pozur, ölkənin əsaslarını sarsıdır, yenidənqurma proseslərinə əngəl törədir. Adamlar yığılıb qalmış sosial-iqtisadi problemləri həll etmək əvəzinə hələlik münafişənin qurtarmasının real perspektivlərini görmədiklərinə görə daim yeni fitnələr gözləyir, öz ailələrinin təhlükəsizliyi üçün qorxu hissi keçirirlər. Bu isə bütün Azərbaycan xalqı üçün mənəvi yaradır.

Rayonumuzun sakinləri DQMV ilə qonşu olduqlarına görə faciənin dərinliyini və dözülməzliyini daha kəskin hiss edirlər. Təəssüf ki, mərkəzi hakimiyyət orqanları hadisələrə indiyədək prinsipial qiymət verməmişlər, iğtişaşları törədənlər cəzasız qalmaqdadırlar. Regionda vəziyyəti sabitləşdirməyə yönəldilmiş bir çox qərarlar və fərmanlar yerinə yetirilmir. Muxtar vilayətin sosial-iqtisadi inkişafı haqqında qərarlar düzəlişlər etmək lazımdır. Qərarın həyata

keçirilməsi sahəsində bir çox vəzifələr əsassız olaraq Ermənistan SSR-in öhdəsinə qoyulmuşdur.

DQMV-ni xüsusi idarə komitəsi də ümidləri doğrultmamışdır. Komitə vilayətdə vəziyyəti normallaşdırmaq əvəzinə öz fəaliyyətsizliyi ilə şəraiti daha da kəskinləşdirmiş, millətçilik ehtiraslarının coşmasına imkan yaratmışdır. Bu, azərbaycanlılar yaşayan kəndlərin təcrid olunmasına, həmin kəndlərin sakinlərinin Konstitusiyaya hüquqlarının pozulmasına gətirib çıxarmışdır. Buna çox misal çəkmək olar: bir sıra müəssisələr və təşkilatlar Azərbaycan hökuməti ilə razılaşdırılmadan RSFSR-in və başqa müttəfiq respublikaların tabeliyinə verilmiş, orta məktəblərin məzunlarına Ermənistan SSR Xalq Təhsili Nazirliyinin kamal attestatları təqdim olunmuşdur, ekstremistlər və xuliqan ünsürlər hüquq mühafizə orqanlarının aşkar səhlənkarlığı üzündən vilayətdə yaşayan azərbaycanlıların həyatına və ləyaqətinə qəsdlər edirlər.

Nətiq təklif etdi ki, xüsusi idarə komitəsi ləğv olunsun, əvəzində təşkilat bürosu yaradılıb respublikanın partiya və sovet orqanlarının nümayəndələri bu büronun tərkibinə daxil edilsinlər. Əks halda muxtar vilayətin ləğv edilməsi məsələsini qaldırmaq lazımdır. Vilayətin mövcudluğu faktının özü erməni millətçilərinin iki xalqı bir-birinə qarşı qaldırmaq üçün əsas olmuşdur.

Axırda deputat dedi: İndi bizə birlik hər şeydən çox lazımdır. Yalnız sıx birləşməklə biz respublikanın suveren hüquqlarını, ərazi bütövlüyünü qoruya bilərik.

S. M. Kirov adına Azərbaycan Dövlət Universitetinin müəllimi Azərbaycan Xalq Cəbhəsi idarə heyətinin üzvü E. S. Məmmədovun nitqi

Burada mən Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin üzvü kimi çıxış edirəm. İndi DQMV-də hadisələr ilə bağlı olan bu və ya başqa faktları göstərmək azdır, əməli qərarlar qəbul etmək, iki respublikanın hökumətləri səviyyəsində iş aparmaq gərəkdir. E. Məmmədov regionda baş verən hadisələrin gedişini ətraflı təhlil edərək, onun fikrincə, respublikanın əvvəlki rəhbərliyinin buraxdığı bir sıra səhvləri qeyd etdi. Bu rəhbərlik erməni millətçilərinin ölkədə və xaricdə Azərbaycan xalqı haqqında qərəzli fikirlər yaratmasına, respublikanın ərazisinə, mədəni irsinə qəsd etməsinə dinməz-söyləməz dayanıb baxırdı. Erməni separatçıları məhz o regionlarda güclü müdafiə olunurlar ki, orada özləri kimiləri Konstitusiyaya zidd təbliğat aparırlar. Bu separatçıların məqsədi aydındır: onlar elə bir nümunə yaranmasını istəyirlər ki, bu nümunə suveren respublikalar arasında sərhədlərin dəyişdirilməsi və təfriqə salınması prosesinə başlamağa imkan versin.

Ötən ilin əvvəllərində muxtar vilayətdə törənmiş münafiqə prosesində də bir çox səhvlərdən yaxa qurtarmaq, təəssüf ki, mümkün olmamışdır. Respublika hakimiyyət orqanlarının qətiyyətsizliyindən istifadə edən Mərkəzin qeyri-ardıcıl hərəkət etməsi elə bir şərait yaratdı ki, Ermənistan SSR Azərbaycanın daxili

işlərinə qarışmaq, xüsusi idarə komitəsi isə Azərbaycan KP MK-nın və respublika hökumətinin fikrinə etinasızlıq göstərmək imkanı qazandı.

Yaranmış vəziyyətdən çıxış yolu DQMV-ni xüsusi idarə komitəsini ləğv etmək, vilayətin ərazisində Konstitusiya idarə formalarını bərpa etməkdir. Natiq respublika Ali Sovetinin indiki sessiyasının tarixi əhəmiyyətini qeyd edərək dedi ki, suverenlik və vətəndaşlıq haqqında deputatların müzakirəsinə verilmiş qanunvericilik aktlarının qəbul olunması DQMV probleminin həllinə imkan yaradacaq, ərazi iddiaları irəli sürüb cəzasız qaldıqlarını hiss edən ekstremistlərin və separatçıların qanunsuz hərəkətlərini prinsipial qiymətləndirməyə kömək göstərəcəkdir. Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi olmuşdur və olaraq qalır. Natiq axırda dedi: Azərbaycan xalqının indisi və gələcəyi bu gün qəbul edilən qərarlardan çox asılıdır.

Azərbaycan Tarix və Mədəniyyət Abidələrini Mühafizə Cəmiyyəti idarə heyətinin sədri, deputat Q. Ə. Xəlilovun nitqi

İki ilə yaxındır ki, respublika və Azərbaycan xalqı indiyədək görmədikləri bir faciə keçirirlər. Hamıya bəllidir ki, indiki vəziyyəti erməni millətçiləri və onların tərəfdarları yaratmışlar. Onlar qondarma Dağlıq Qarabağ problemini qaldıraraq, Azərbaycanı parçalamaq istəyirlər. SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyəti DQMV məsələsini vilayətin Azərbaycana mənsubluğu çərçivəsində həll etmək əvəzinə yalnız mərkəzə təbə olan xüsusi idarə forması yaratmaqla SSRİ və Azərbaycan SSR Konstitusiyalarını, respublikamızın suveren hüquqlarını pozmuşdur. Bu, regionda vəziyyətin daha da kəskinləşməsinə gətirib çıxarmış, iki xalq arasında süni surətdə yaradılmış uçurumu genişləndirmiş və dərinləşdirmişdir. Tam məsuliyyətlə bildirirəm ki, xüsusi idarə komitəsi millətlərarası ixtilafları yumşalda bilməmiş, əksinə, özünün birtərəfli siyasəti ilə vilayətin azərbaycanlı əhalisinin erməni millətçiləri tərəfindən sıxışdırılmasına, ictimai asayişin pozulmasına kömək göstərmişdir. Belə hesab edirəm ki, xüsusi idarə komitəsini ləğv etmək və Dağlıq Qarabağ ərazisində Azərbaycanın suveren hüquqlarını bərpa etmək lazımdır. Vilayəti yalnız respublikamızın partiya və dövlət orqanları idarə etməlidirlər.

Deputat Dağlıq Qarabağ əhalisinin səlahiyyətli nümayəndələrinin qurultayı deyilən üzdənirəq qurultayın keçirilməsindən, bu qurultayda vilayətin Azərbaycan SSR tərkibindən çıxmasının elan edilməsindən, «milli şura» yaradılmasından danışarkən təəssüfləndiyini bildirdi ki, respublika Ali Soveti bu hərəkətin cavabını yalnız on gün sonra vermişdir.

Natiq gərginliyi azaltmağa, yaranmış vəziyyətdən çıxmağa imkan verən bir sıra təkliflər irəli sürdü. DQMV-ni idarə etmək üçün Azərbaycan KP MK-nın təşkilat bürosunu yaratmaq, Azərbaycan SSR-in daxili işlərinə Ermənistan SSR-in müdaxiləsinə son qoymaq həmin təkliflər arasındadır. Respublikada siyasi həyatın

demokratikləşdirilməsi, xalqın birliyi və ona xas olan beynəlmilətilik keyfiyyətlərinin üzə çıxması da buna kömək göstərəcəkdir. Axırda o, respublika rəhbərliyini Azərbaycan Xalq Cəbhəsini tanıyıb, yaxın vaxtlarda qeydə almağa çağırırdı.

**SSRİ xalq deputatı, Azərbaycan Yazıçılar
İttifaqı idarə heyətinin birinci katibi Anarın nitqi**

Azərbaycan xalqı öz tarixinin nəinki ən mürəkkəb mərhələlərindən birini, həm də milli mənlilik şüurunun yetkinləşdiyi, siyasi mütəşəkkilliyini möhkəmləndiyi bir dövrü yaşayır. Bu, ölkədə gedən yenidənqurma, aşkarlıq, demokratikləşdirmə prosesinin əlamətidir. Mən sessiyanın işində Azərbaycan Xalq Cəbhəsi nümayəndələrinin iştirakını, ümumən onun respublikanın ictimai-siyasi meydanına çıxmasını yenidənqurmanın bəhrəsi kimi qiymətləndirirəm.

Bu gün bizim üçün ən vacib, ən zəruri şey birlikdir. Axı, separatçıların hücumlarına məruz qalan respublikanın ərazi bütövlüyü məsələləri ilə yanaşı bizi başqa bir real təhlükə — Azərbaycan xalqının mənəvi bütövlüyü üçün törənmiş təhlükə də narahat etməlidir.

«Güclü respublikalar-güclü mərkəz» ifadəsini mənəcə, «güclülər ittifaqı» kimi başa düşmək lazımdır. Elə ittifaq ki, ora daxil olan hər bir respublika öz hüquqlarını müdafiə edə bilsin. Yoxsa bu necə güclü respublikalar ittifaqı ola bilər ki, hər dövlətin öz müqəddəs suveren imtiyazı olan ərazi bütövlüyü məsələsi onun başı üstündən, onun haqqına etina etmədən həll olunsun. Bununla əlaqədar, bir çoxunuz kimi mən də partiyanın milli məsələyə dair platformasının layihəsindəki məlum bənddən narazıyam. Burada ifadə olunmuş fikir Lenin milli siyasətinə uyğun gəlmir. Axı, respublikalar İttifaqımıza könüllü surətdə, öz bütöv və bölünməz milli əraziləri ilə daxil olublar, neçə ola bilər ki, bu tarixi hadisədən yetmiş il sonra hansı bir respublikanınsa ərazi bütövlüyü məsələsi müzakirəyə qoyulur.

Nətiq qeyd etdi ki, Azərbaycan SSR-in suverenliyi haqqında qanun qəbul edilməlidir. Deputat respublikanın iqtisadi, mədəni, mənəvi inkişafı məsələlərinə mərkəzi orqanların müdaxiləsinə aid misallar gətirərək dedi: Real suverenlik odur ki, respublikanın daxili həyatına aid bütün məsələləri Ümumittifaq nazirlikləri və idarələri deyil, respublikanın özü həll edir. Bu prinsipin pozulmasının nəyə gətirib çıxardığını Azərbaycanın təmsalında görmək olar. On il ərzində iki dəfə əlifba dəyişdirilmişdir: birinci dəyişmədən sonra minillik mədəni irsimizdən ayrı düşmüşüksə, ikinci dəyişmə bütöv bir nəsli kəmsavad etmişdir. Milli bayramlarımız, məsələn, Novruz bayramı din ilə əlaqələndirilirdi. Dünyaya böyük Nizamini bəxş etmiş Gəncə şəhərinin tarixdə neçənci dəfə adı dəyişdirilmişdi. Axı, xalq heç vaxt unutmur ki, Nizami yurdunun adı Gəncədir. Anar Stalin dövründə, repressiyalar dövründə deyil, bizim günlərdə Ermənistandakı doğma yurdunu tərk etməyə məcbur olmuş 165 min azərbaycanlının taleyindən danışarkən dedi: Xüsusi

yaradılan komitə onların problemləri ilə məşğul olacaqdır. Komitənin bir vəzifəsi də baş verən hadisələrin əsl səbəbləri haqqında geniş dünya ictimaiyyətini məlumatlandırmaqdır. Bununla əlaqədar o, qeyd etdi ki, Azərbaycan ziyalıları mərkəzi mətbuat səhifələrində və televiziya ilə öz mövqelərini ifadə etmək imkanından məhrumdurlar. Halbuki aşkarlıq dövründə hər iki tərəfi dinləmək vacibdir.

Natiq sözünə davam edib dedi: Dağlıq Qarabağ «problemindən» danışarkən muxtar vilayətin erməni əhalisinin sosial və mənəvi inkişafında bir çox qüsurları misal gətirirlər, halbuki vilayətin azərbaycanlı əhalisi daha böyük və daha kəskin çatışmazlıqlara məruz qalmışdır. Deputat vilayətdə yaşayan azərbaycanlıların mənafeyinin pozulmasını bunda görür ki, DQMV-də Azərbaycan dilində qəzet çıxmır, teatr, ali tədris müəssisəsi yoxdur.

Deputat vilayətdə vəziyyəti daha da kəskinləşdirmiş xüsusi idarə komitəsinin fəaliyyətini tənqid atəşinə tutdu.

Qubadlı Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi, deputat Ş. A. Yəhyayevin nitqi

Erməni millətçiləri tərəfindən uydurulmuş «DQMV problemi» artıq iki ilə yaxındır ki, hamımızı gərgin vəziyyətdə saxlayır. Qubadlıda, Zəngilanda, Cəbrayıl və vilayət ilə həmsərhəd olan başqa rayonlarda əmək ahəngi pozulmuşdur, adamlar əsəbi vəziyyətdədirlər, narahatdırlar. Tarixi faktlara məhəl qoyulmaması, qanunlara hörmət edilməməsi, Dağlıq Qarabağı Ermənistan SSR-ə ilhaq etmək üçün əsassız cəhdlər göstərilməsi respublikanın və bütün ölkənin həyatının iqtisadi, sosial, mənəvi sahələrində ağır itkilərə gətirib çıxarmışdır.

Partiya və hökumətin muxtar vilayətdə vəziyyətin normallaşdırılmasına yönəldilmiş məlum qərarlarına baxmayaraq vəziyyət hələ də ağırdır. Deputat demişdir ki, millətçilərin hərəkətinə göz yuman DQMV-ni xüsusi idarə komitəsi ləğv olunmalıdır.

Natiq öz çıxışında vilayətdə fəvqəladə vəziyyət yaranması üçün tam məsuliyyət daşıyan erməni millətçilərini və ekstremistləri aşkara çıxarmağa və ən ciddi şəkildə cəzalandırmağa qətiyyətlə çağırmışdır. O demişdir: Məhz onlar vəziyyəti kəskinləşdirir, DQMV əhalisini çaşdırır, onu düzgün olmayan yola sürükləyir. Rayonun partiya, sovet, təsərrüfat və hüquq mühafizə orqanları bütün hüquqa zidd hərəkətlərin, cinayətkarlıq və quldurluq hərəkətlərinin qarşısını almaq, asayışı, vətəndaşların təhlükəsizliyini təmin etmək üçün hər cür tədbirlər görürlər. Rayonda 1.500 nəfərdən çox adamı öz sıralarında birləşdirən xalq drujinaları, könüllü dəstələr yaradılmışdır.

Daha sonra deputat demişdir: Qubadlı Rayon Partiya Komitəsi Ermənistan SSR-in Gorus və Qafan rayonlarının partiya komitələri ilə daim əlaqə saxlayır. Hadisələrin daha da güclənməsinin qarşısını almaq üçün birgə tədbirlər görülür.

Rayonumuzun bir sıra kolxoz və sovxozlarının əməkçiləri göstərilən rayonların kənd sakinləri ilə vaxtaşırı görüşür, onları ekstremistləri qətiyyətlə dəf etməyə çağırırlar.

Natiq Ermənistan SSR-dən gəlmiş didərginləri yerbəyer etmək üçün rayonda görülən tədbirlərdən ətraflı danışmışdır. Onlara torpaq sahələri ayrılmış, borc verilmişdir. Gələnlərin hamısı işə düzəldilmişdir.

Axırda natiq demişdir ki, öz ərazi quruluşu məsələlərini həll etməyə yalnız Azərbaycan xalqının hüququ vardır. Xalq öz torpağının tam hüquqlu sahibi olmalıdır və bunun üçün hər cür real təminatlar verilməlidir.

Azərbaycanın xalq yazıçısı deputat İsmayıl Şıxlının nitqi

Bizim qarşımızda böyük və çətin vəzifələr durur. Ən mühüm vəzifə respublikanın iqtisadi və siyasi müstəqilliyinə nail olmaqdır. Həmin məsələ tək bu günün yox, gələcəyin də məsələsidir. Yenidənqurmanın və aşkarlığın bizə verdiyi imkanlardan səmərəli istifadə etmək gərəkdir. Burada da tələsmək bir şey verməz. Buna görə də birinci növbədə gərək məsul rəhbərlər Mərkəzin göstərişlərini əvvəllər olduğu kimi, kor-koranə yox, xalqın, respublikanın mənafeyini əsas tutub yerinə yetirsinlər.

İllər uzunluğunu biz ağına-bozuna baxmadan təbii sərvətləri istismar edir, istehsalat mədəniyyətinə fikir vermirdik: torpağı zay edir, Xəzəri çirkəndirirdik. Bəs Kürün başına nə oyun açmışıq? Biz Kürdən su içirək, eyni zamanda onu mineral gübrələrlə, kimyəvi reagentlərlə zəhərləyirik. Gərək unutmayaq ki, təbiət özünə belə münasibəti bağışlamır, bugünkü səhvlər sabah özünü göstərəcəkdir.

Yadınıza salım ki, son onilliklərdə Azərbaycan ərazisi xeyli azalıb. Bu da respublikanın əvvəlki rəhbərlərinin məsuliyyətsizliyi üzündən olub, çünki onlar bağlı qapılar arxasında dəfələrlə torpağı özbaşına paylamaq məsələlərini həll eləyiblər. Bir deputat kimi mən İliç, Gədəbəy, Tovuz, Qazax, Qubadlı rayonlarının torpaqlarının qoparılması məsələləri barəsində əvvəllər qəbul olunmuş qərarların nəzərdən keçirilib ləğv olunmasını tələb edirəm.

Öz torpağımızın sərvətlərini çoxaltmaq üçün gərək onun əsl sahibi olaq. Mərkəzdən göstəriş verilməsini gözləmədən gərək biz özümüz müəyyən edək ki, tutalım, Mingəçevir elektrik stansiyasının doqquzuncu aqreqatı respublikaya gərəkdimi, respublikanın iqtisadiyyatı, əhəlinin ehtiyaclarının ödənilməsi üçün hansı kənd təsərrüfatı bitkilərini yetişdirmək daha sərfəlidir. Özümüzü əsas bitkiçilik və heyvandarlıq məhsulları ilə büsbütün təmin etmək imkanımız ola-ola, onların bir çoxunu ölkənin başqa regionlarından daşıyıb gətiririk. Buna görə də Azərbaycanın tam suverenliyindən danışırsaq, gərək bunu yaddan çıxarmayaq. Əvvəllər yol verilmiş səhvləri düzəltmək gərəkdir.

Sonra natiq millətlərarası münasibətlər məsələləri üzərində dayandı. O dedi ki, son vaxtlar ölkənin müxtəlif regionlarında yaşayan xalqlar arasında bir çox

münaqişələr yaranıb. Bunları təhlil edərkən belə nəticəyə gəlicə ki, həmin cinayətlər vahid ssenari üzrə törədilib inkişaf etdirilir, eyni dairələr tərəfindən bacarıqla həyata keçirilir. Bununla da sovet dövlətinin əsas dayaqlarından biri — xalqların vəhdəti laxladılır. Bu niyyəti də bəzi yerlərdə həyata keçirmək mümkün olub, məsələn, Dağlıq Qarabağda, deputat DQMV-nin tarixinə aid N. Nərimanovun az məlum olan bəzi fikirlərini misal gətirdi. DQMV daşnak partiyası nümayəndələrinin təzyiqi altında yaradılmışdır və məhz bundan sonra Dağlıq Qarabağın erməni və azərbaycanlı kəndliləri arasında münasibətlər xeyli kəskinləşməyə başlamışdır, halbuki ondan əvvəl uzun illər qonşu kimi yaşayan sadə əməkçilər millətlərarası ədavətin nə olduğunu heç bilmirdilər.

Eyni sözləri DQMV-də indiki hadisələr haqqında da demək olar. «Krunk» və «Qarabağ» kimi millətçi komitələrinin yaradılması ədavəti yenə də kəskinləşdirmiş, kütləvi çaxnaşmalarla və qan tökülməsinə gətirib çıxarmışdır. Belə hesab edirəm ki, bu işdə mərkəzi orqanlar çox müqəssirdirlər, çünki onlar vaxtında lazımi tədbirlər görməmiş, münaqişənin indiki dərəcəyə gəlib çatmasına imkan vermişlər. Buna görə də xalq hesab edir ki, təşəbbüsü öz əlinə almalıdır. Nətiq bir sıra təkliflər irəli sürüb dedi ki, onun fikrincə, bunlar Dağlıq Qarabağ problemini tezliklə həll etməyə imkan verər. DQMV-də xüsusi idarə formasını ləğv etmək, vilayətdə Azərbaycan SSR-in suveren hüquqlarını bərpa etmək və sair belə təkliflərdir.

«Azərbaycan kommunisti» jurnalının redaktoru, deputat K. N. Rəhimovun nitqi

Bu gün respublikanın suverenliyinin təmin edilməsi problemi ən mühüm və təxirəsalınmaz vəzifələrdən biridir. Dağlıq Qarabağ probleminin həll olunması, respublikanın iqtisadi müstəqilliyinin təmin edilməsi bu məsələ ilə kökündən bağlıdır. İki ilə yaxındır ki, DQMV-də və onun ətrafında baş verən hadisələr bütün respublikanı gərginlik və narahatlıq məngənəsində saxlayır. Deputat DQMV probleminin tarixi üzərində dayandı. Onun fikrincə, bu problemi erməni millətçiləri uydurmuşlar. Deputat qeyd etdi ki, DQMV-nin yaradılmasının heç bir hüquqi əsası və zəruriliyi olmamışdır. Buna görə də muxtar vilayət statusunu ləğv etmək lazımdır. Aran Qarabağını daxil etməklə vahid Qarabağ vilayəti yaradılmalı, ya da vilayət milli rayonlara bölünməlidir. Nətiq DQMV-ni xüsusi idarə komitəsini ləğv etməyin zəruri olduğunu qeyd etdi.

Yerevanda və Stepanakertdə «Sumqayıt qurbanlarının» xatirəsini əbədləşdirmək üçün abidələr ucaldılmışdır, axı, yüzlərlə azərbaycanlı da erməni millətçilərinin zorakılığının qurbanı olmuşdur. Onların xatirəsini əbədləşdirmək üçün biz abidə qoymalı, xatirə kompleksi ucaltmalıyıq. «Qayğı» cəmiyyəti, Qarabağa Yardım Komitəsi, mədəniyyət fondu, V. İ. Lenin adına respublika uşaq fondu bu kompleksin yaradılmasına kömək etməlidirlər.

Deputat inzibati orqanların fəaliyyətini tənqid edərək dedi ki, onlar bir çox hallarda özlərini kənar müşahidəçilər kimi aparırlar. Sumqayıt hadisələri səbəblərinin indiyədək aşkar edilməməsi buna sübutdur. Lakin bu yeganə fakt deyildir. Azərbaycan dəmir yolunun Ermənistan ərazisindən keçən sahəsində törədilmiş cinayətlər haqqında işlər Qafan Rayon Xalq Məhkəməsinə verilmişdir, orada isə cinayət-karlar yalnız cərimə edilmişlər.

Mən genosid məsələsinə toxunmaq istəyirəm. «Böyük Ermənistan» yaradılması siyasətinin tərkib hissəsi olan genosid Azərbaycanın əleyhdarları tərəfindən qabaqcadan hazırlanmış proqram əsasında həyata keçirilirdi. Faktlara müraciət edək. Təkcə bu yüzillikdə azərbaycanlılar 4 dəfə Ermənistandan qovulmuşlar. Əsrin əvvəlində Ermənistanda bir milyona qədər azərbaycanlı yaşayırdı, indi isə, erməni mənbələrinə görə, bir neçə min nəfər azərbaycanlı yaşayır. Sumqayıtda bir neçə erməninin öldürülməsi genosiddir, yoxsa on minlərlə azərbaycanlının öldürülməsi, bir milyona yaxın azərbaycanlının ana torpaqdan qovulması?!

Azərbaycan SSR Ali Soveti Ermənistanda azərbaycanlılara qarşı planlaşdırılıb həyata keçirilmiş genosidə siyasi qiymət verməlidir.

Deputat komissiyası yaratmaq təklif edilmişdir. Belə bir komissiya Sumqayıt hadisələrini hərtərəfli öyrənə bilər, həqiqəti üzə çıxara bilər.

Biz Azərbaycanın bəzi keçmiş liderlərinin «beynəlmiləlciliyi» sayəsində vaxtı ilə Ermənistana verilmiş bütün torpaqlarımızın geri qaytarılmasını tələb etməliyik. Təklif edirəm ki, Ermənistandan qovulmuş didərginlər Ermənistan SSR-in Gorus, Sisyan, Qafan, Məgri rayonlarında yerləşdirilsin.

Biz Azərbaycan Xalq Cəbhəsi idarə heyəti üzvlərinin irəli sürdükləri təklifləri diqqətlə nəzərdən keçirməli, vahid bir fikrə gəlməliyik.

Azərbaycanın xalq yazıçısı, Qarabağa Yardım Komitəsi idarə heyətinin sədri B. S. Bayramovun nitqi

Bu gün biz dəyanət və ləyaqət göstərməyi bizdən tələb edən bir məsələni həll etmək üçün toplaşmışıq. Biz çox səbr etmişik və əgər susmaqda davam etsək, xalq bizi başa düşməz. Şəxsən mən xalq cəbhəsinin tərəfdarıyam, onun bir çox işlərini müdafiə edirəm. Lakin bu gün ən başlıca məsələ bütün qüvvələrin birliyi, hər cür qarşıdurma DQMV məsələsinin ədalətlə və tezliklə həll olunması işinə ziyan vura bilər. Mən hamını xalqlar arasında düşmənçilik toxumu səpənlərə qarşı mübarizəyə qoşulmağa, təkcə Qarabağ əhalisinə maddi yardım göstərməklə deyil, həm də onun zəngin mədəni irsini qoruyub saxlamaqla məşğul olan komitəmizə kömək göstərməyə çağırıram.

Natiq Qarabağıp tarixindən, onun süni surətdə dağlıq və düzənlik hissələrə bölünməsindən ətraflı danışmışdır. O qeyd etmişdir ki, erməni əhalisinin hüquqları

tapdalanmamışdır, əksinə, onilliklər boyu ermənilər yaşayan məntəqələr azərbaycanlıların yaşadığı məntəqələrin hesabına inkişaf etmişdir.

Azərbaycanlılar yaşayan məntəqələrin bir çoxunun hələ də mədəni-məişət obyektləri, səhiyyə, xalq təhsili müəssisələri yoxdur. Yol, mənzil, kommunikasiya olmadığına görə illər boyu azərbaycanlıların bir çox məskənləri tənəzzül etmişdir. Bunların çoxuna ermənilər köçmüş və həmin məskənlərin adı dəyişdirilmişdir,

Natiq adamlar arasında ünsiyyətdə Azərbaycan dilinin rolu barədə, dövlət təşkilatlarında və ictimai təşkilatlarda, kargüzarlıqda ondan istifadə edilməsi haqqında mühüm məsələyə toxunmuşdur. Kədərləndirici haldır ki, bir çox rəhbər işçilər öz doğma dilini bilmir, yaxud ondan kifayət qədər istifadə etmirlər.

Daha sonra natiq dedi: Təəssüf ki, tarix təkrar olunur. Qırx il bundan əvvəl, yəni yarım milyon azərbaycanlının ata-baba yurdundan qovulduğu zaman olduğu kimi, indi də 165 min adam Ermənistandakı evlərini qoyub qaçmağa məcbur olmuşdur. Bu gün biz onların siyasi və Konstitusiya hüquqlarının qorunmasına var qüvvəmizlə çalışmalıyıq. Bundan başqa DQMV-də Azərbaycanın suveren hüquqları bərpa olunmalıdır.

«Bakinski raboçi» qəzetinin redaktoru K. Q. Qluşkovun nitqi

Zənnimcə, Dağlıq Qarabağda vəziyyətlə əlaqədar Azərbaycan SSR Ali Sovetinin qəbul etməyə hazırlaşdığı qərarların səmərəliliyi bir çox cəhətdən həmin məsələ barəsində fikirlərin bütün rəngarəngliyinin və Azərbaycan xalqının iradəsinin nə dərəcədə nəzərə alınacağından asılıdır. Bu gün mən də həmin məsələ barəsində özümün bəzi mülahizələrimi söyləmək istərdim.

Birinci mülahizəm Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında hadisələrə siyasi qiymət verməyin zəruriliyinə aiddir. Sovet Pribaltikası respublikalarında vəziyyət haqqında Sov. İKP MK-nın bəyanatı geniş rəy doğurmuşdur. Bu bəyanatda separatçı mövqelərdən çıxış edən ekstremist millətçi qüvvələrin hərəkətlərinə prinsipial siyasi qiymət verilmişdir, mövcud hakimiyyət orqanları ilə paralel orqanlar yaratmaq cəhdləri, digər mənfi hallar pislənir. Bütün bunlar Dağlıq Qarabağda daha kəskin surətdə təzahür edir, daha böyük partlayış təhlükəsi törədir. Lakin təəssüf ki, Sov. İKP MK buna siyasi qiymət verməmişdir.

İndi Sovet İttifaqı xalqları, geniş ictimaiyyət Dağlıq Qarabağ haqqında nə bilir? Aşkar aşkarsızlıq vəziyyəti yaranmışdır: təkcə bu bəllidir ki, guya «çox müsibətlər görmüş» DQMV xalqı ekstremal şəraitdə məsələnin demokratik proses çərçivəsində «ədalətli» həllini gözləyir. Halbuki DQMV-də Konstitusiyaya zidd əməllər törədilir, Ermənistan SSR Azərbaycan SSR-in suverenliyinə qəsd edir. Ölkə ictimaiyyəti bunu bilməlidir, özü də mötəbər orqan vasitəsilə. Ona görə də indiki sessiyada respublika parlament üzvlərinin qəbul edəcəkləri sənəddə, zənnimcə, DQMV-də hadisələrə Sov. İKP MK-nın siyasi qiymət verməsi tələbi əks etdirilməlidir.

İkincisi. Məlum olduğu kimi, vilayətdə müvəqqəti forma kimi yaradılmış xüsusi idarə komitəsi ona bəslənən ümidləri doğrultmadı. Səbəblərdən biri budur ki, komitə prinsipial partiya mövqeyi tuta bilmədi. Məsələn, bu ilin əvvəlində xüsusi idarə komitəsi vilayətdə xalq təhsilinin inkişafı haqqında məsələni nəzərdən keçirirdi. Komitənin üzvü V. Sidorov bu məsələ barəsində məruzə etmişdi. Qərarın layihəsində nəzərdə tutulurdu ki, vilayətdə xalq təhsilinin təkmilləşdirilməsinə aid bütün problemlər respublika xalq təhsili sisteminin tərkib hissəsi kimi müzakirə edilsin. Bir müddət sonra isə V. Sidorov «Sovetski Karabax» qəzetinin müxbiri ilə müsahibəsində bildirdi ki, bu il DQMV orta məktəblərinin məzunlarına Ermənistan SSR-in kamal attestatları veriləcəkdir. Bu nədir, siyasi riyakarlıq faktı deyilmi? Mən bunu misal çəkmək xatirinə demirəm, ona görə deyirəm ki, millətlərarası münasibətlər və münaqişələr məsələsində aşkarlığın bizə nə qədər zəruri olduğunu bir daha qeyd edim. Susmaq yalnız vəziyyəti mürəkkəbləşdirir, hadisələrin təhlükəli gedişinə səbəb olur.

Belə bir fikrə şərik oluram ki, xüsusi idarə komitəsinin ləğv edilməsi kəskin zərurətdir.

Azərbaycan Xalq Cəbhəsi idarə heyətinin sədri Ə. Q. Əliyevin nitqi

Azərbaycan xalqı ən çətin, ən məsul günlərini yaşayır. Əlbəttə, biz o xalqdan deyilik ki, öz ağrısı barəsində bütün dünyaya car çəkir, hay-küy salır. Bəlkə bu yaxşıdır, bəlkə də pis, ancaq dünya səsimizi eşitmirsə, bizi təqsirkar saya bilər. Digər tərəfdən, çox hay-küy salmaq da elə bir hörmət gətirmir. Bununla belə, xalqımızın haqqını bildirmək üçün hər cür vasitələrdən istifadə etməliyik. Başlıca vasitə isə demokratiyanı daha da inkişaf etdirməkdir. Bunsuz biz heç nəyə nail ola bilmərik. Mirzə Ələkbər Sabirin dediyi kimi, hüriyyət olan yerdə insanlıq olur. Harada demokratiya və azadlıq varsa, orada da insanlıq olur.

Azərbaycanda demokratik hərəkət genişlənir. Adamlar öz fikirlərini açıq ifadə edirlər. Yazıçı Bayram Bayramov çox gözəl dedi: Bu addımı zaman-zaman atmışıq. Hərəməz bir addım qabağa atmalıyıq ki, bu məsələləri həll edək. Bu addımın atıldığı hiss olunur.

Dağlıq Qarabağ məsələsi barəsində qəti qərar çıxarılmamışdır. Ancaq irəliləyiş var - Azərbaycan SSR-in Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində vəziyyət haqqında qərar qəbul edilmişdir. Bununla yanaşı, bir vaxtlar itirilmiş Azərbaycan torpaqlarını da geri almaq gərəkdir. Bütün bu məsələlər humanizm mövqelərindən həll edilməlidir. Xalq cəbhəsi adından mən bütün deputatlara, respublika hökumətinə minnətdarlığımı bildirirəm.

SSRİ xalq deputatı, Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Ə. X. Vəzirov sessiyada yekun sözü söylədi. (Azərbaycan.)

«Kommunist» qəzeti, 19 sentyabr 1989-cu il

AZƏRBAYCAN SSR-in DAĞLIQ QARABAĞ MUXTAR VİLAYƏTİNDƏ VƏZİYYƏT HAQQINDA

AZƏRBAYCAN SSR ALİ SOVETİNİN QƏRARI

Azərbaycan SSR Ali Soveti Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində vəziyyət haqqında məruzəni müzakirə edərək respublikanın bu regionundakı vəziyyətdən çox narahat olduğunu bildirir.

İl yarımıdır ki, tətillər, icazəsiz mitinqlər və nümayişlər, DQMV-ni Azərbaycandan qoparıb ayırmaq məqsədinə yönəldilmiş başqa tədbirlər ara vermir. İnsan tələfatı vardır, qaçqınların sayı artır. Xalqlar arasında dostluq, beynəlmiləçilik kimi əsas dəyərlər alt-üst olur, qanunçuluq, sosial ədalət, insan hüquqları pozulur. Bütün bunlar gözlənilməyən nəticələr verə bilər.

DQMV-də millətlərarası münaqişə Azərbaycan və erməni xalqları arasında münasibətləri xeyli pisləşdirmişdir. Sovet dövləti üçün qeyri-adi olan qaçqınlar problemi millətlərarası münaqişənin ən ağır nəticələrindən biridir. 165 min azərbaycanlı Ermənistan SSR-də daimi yaşayış yerlərini tərk etməyə məcbur olmuşdur, böhran halları Azərbaycan SSR-dən erməni köçkünləri axınına səbəb olmuşdur.

Azərbaycan SSR Ali Soveti qeyd edir ki, 1923-cü ildə Azərbaycan SSR-də regionun bütün əhalisinin razılığı ilə Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti yaradılması Sovet Azərbaycanı xalqının xeyirxahlıq aktı olmuşdur ki, bundan da məqsəd azərbaycanlıların və ermənilərin, iki qonşu respublikanın xalqlarının əməkdaşlığını və dostluğunu təmin etmək idi.

Varlığının ötən illəri ərzində Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti Azərbaycan SSR-in iqtisadi potensialından geniş istifadə edərək, digər regionlarla tarixən yaranmış iqtisadi və mədəni əlaqələri inkişaf etdirərək öz inkişafında böyük müvəffəqiyyətlər qazanmışdır.

Bununla birlikdə, ölkədə əvvəllər milli siyasətin təhrif edilməsi milli muxtariyyətlərin, o cümlədən həm də DQMV-nin vəziyyətinə pis təsir göstərmişdir. Bundan vilayətin, ümumən respublikanın həm erməni, həm də azərbaycanlı əhalisi əziyyət çəkirdi.

Yenidənqurma, sovet cəmiyyətinin inqilabi tərzdə yeniləşdirilməsi üçün Kommunist Partiyasının təşəbbüsü ilə həyata keçirilən xətt yığılıb qalmış problemlərin həllindən ötrü əlverişli imkanlar yaratmışdır. Lakin DQMV-də vəziyyətin normallaşdırılması sahəsində Sov. İKP MK-nın, SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin və sovet hökumətinin göstərdikləri səylər, Azərbaycan SSR rəhbərliyinin və ictimaiyyətinin gördükləri tədbirlər daim yenidənqurmaya zidd, millətçi, ekstremist qüvvələrin açıq müqavimətinə rast gəlir.

Vilayətdə xüsusi idarə formasının tətbiq edilməsi vəziyyəti yaxşılaşdırmamış, gərginliyi daha da artırmış, millətlərarası əks-cəbhələşməni dərinləşdirmiş və kəskinləşdirmişdir.

Azərbaycan SSR Ali Soveti qərara alır:

Azərbaycan SSR-in Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətini xüsusi idarə komitəsi ləğv olunsun və bu məsələ üzrə müvafiq qərar qəbul edilməsi barədə SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyəti qarşısında vəsatət qaldırılsın.

Azərbaycan SSR Ali Soveti bu qərarı qəbul etməklə regionda vəziyyətin tezliklə normallaşdırılması, milli barışıq uğrunda çıxış edir, sərhədləri dəyişdirmək, suveren respublikanın daxili işlərinə qarışmaq üçün göstərilən hər hansı cəhdləri tam qətiyyətlə rədd edir.

DQMV-də istər erməni, istərsə də azərbaycanlı əhəlinin siyasi, iqtisadi və sosial-mədəni inkişafını təmin etmək üçün Azərbaycan SSR-in hər cür lazımı imkanları vardır.

Respublika Ali Soveti Azərbaycan xalqının erməni xalqı ilə dinc və mehriban qonşuluq şəraitində yaşamağa can atdığını qətiyyətlə bildirir, hamını vaxtı çatmış problemlərin həllinə təmkinlə yanaşmağa, qarşılıqlı iddialardan və ittihamlardan yüksəkdə durmağa çağırır. Bunu bizdən xalqlarımızın indisi və gələcəyi üçün, hər bir adamın, hər bir ailənin müqəddəratı üçün xalqlarımız qarşısında daşdıığımız məsuliyyət tələb edir. Qoy hər birimizin evində dinclik və əmin-amanlıq olsun.

Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri: **E. QAFAROVA.**

Azərbaycan SSR Ali Soveti heyətinin katibi: **R. QAZIYEVA.**

Bakı şəhəri, 15 sentyabr 1989-cu il

«Kommunist» qəzeti, 19 sentyabr 1989-cu il

MÜNDƏRİCAT

Dağlıq Qarabağ hadisələrinə dair (24 fevral 1988-ci il)
DQMV partiya fəallarının yığıncağı (23 fevral 1988-ci il)
Dağlıq Qarabağ vilayət partiya təşkilatı fəallar yığıncağının
1988-ci il 22 fevral tarixli qətnaməsi (23 fevral 1988-ci il)
Dağlıq Qarabağ vilayət partiya komitəsinin plenumu (24 fevral 1988-ci il)
Azərbaycan partiya fəallarının yığıncağı (25 fevral 1988-ci il)
Sov.İKP MK-nın Baş katibi M. S. Qorbaçovun Azərbaycan və Ermənistan
zəhmətkeşlərinə, xalqlarına müraciəti (27 fevral 1988-ci il)
Sov.İKP MK-da müşavirə (10 mart 1988-ci il)
Sumqayıt şəhər partiya komitəsinin plenumu (17 mart 1988-ci il)
Sumqayıt şəhər sovetinin sessiyası (17 mart 1988-ci il)
Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsində (19 mart 1988-ci il)
Sov.İKP MK-da (19 mart 1988-ci il)
Müttəfiq respublikaların Ali Sovetləri Rəyasət heyətlərinin iclasları RSFSR (23
mart 1988-ci il)
Ukrayna SSR (23 mart 1988-ci il)
Gürcüstan SSR (23 mart 1988-ci il)
Belorusiya SSR (24 mart 1988-ci il)
Özbəkistan SSR (24 mart 1988-ci il)
Qazaxıstan SSR (24 mart 1988-ci il)
Litva SSR (24 mart 1988-ci il)
Moldaviya SSR (24 mart 1988-ci il)
Latviya SSR (24 mart 1988-ci il)
Qırğızıstan SSR (24 mart 1988-ci il)
Tacikistan SSR (24 mart 1988-ci il)
Türkmənistan SSR (24 mart 1988-ci il)
Estoniya SSR (24 mart 1988-ci il)
SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclası (24 mart 1988-ci il)
Dağlıq Qarabağda, Azərbaycan SSR-də, Ermənistan SSR-də hadisələr barəsində
müttəfiq respublikaların müraciətləri ilə əlaqədar tədbirlər haqqında SSRİ Ali
Soveti Rəyasət heyətinin qərarı (24 mart 1988-ci il)
1988-1995-ci illərdə Azərbaycan SSR Dağlıq Qarabağ Muxtar vilayətinin sosial-
iqtisadi inkişafını sürətləndirmək tədbirləri haqqında Sov.İKP MK-nın və SSRİ
Nazirlər Sovetinin 1988-ci il 24 mart tarixli qərarı (24 mart 1988-ci il)
Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyətində (25 mart 1988-ci il) «Dağlıq
Qarabağda, Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də hadisələr barəsində
müttəfiq respublikaların müraciətləri ilə əlaqədar tədbirlər haqqında» SSRİ Ali
Soveti Rəyasət heyətinin qərarını yerinə yetirmək vəzifələri barədə Azərbaycan
SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin qərarı (25 mart 1988-ci il)

Yığıncaqların, mitinqlərin, küçə yürüşlərinin təşkili və keçirilməsi qaydası haqqında əsasnamənin təsdiq edilməsi barəsində Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin fərmanı (25 mart 1988-ci il)

Yığıncaqların, mitinqlərin, küçə yürüşlərinin və nümayişlərinin keçirilməsi qaydası haqqında əsasnamə (25 mart 1988-ci il)

Yığıncaqların, mitinqlərin, küçə yürüşlərinin və nümayişlərinin təşkilinin və keçirilməsinin müəyyən edilmiş qaydasını pozmaq üstündə məsuliyyət haqqında Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin fərmanı (25 mart 1988-ci il)

Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin, Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin, Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin müraciəti (18 may 1988-ci il)

Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsində (22 may 1988-ci il)

Zəhmətkeşlərin xeyrinə (31 may 1988-ci il)

Çiyin-çiyinə vahid məqsədə doğru (31 may 1988-ci il)

Yenidənqurma, dostluq tellərini əməli işlərlə möhkəmlətməli (31 may 1988-ci il)

Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin plenumu haqqında məlumat (1 iyun 1988-ci il)

Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsində (2 iyun 1988-ci il)

Yenidənqurma, demokratikləşdirmə və beynəlmiləçilik uğrunda Bakı zəhmətkeşlərinin mitinqi (14 iyun 1988-ci il)

Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyətində (14 iyun 1988-ci il)

Dağlıq Qarabağ Muxtar vilayətinin Azərbaycan SSR-dən Ermənistan SSR-in tərkibinə verilməsi haqqında vilayət Xalq deputatları Soveti deputatlarının xahişi barəsində Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin qərarı (14 iyun 1988-ci il)

Azərbaycanın məlumatı (15 iyun 1988-ci il)

On birinci çağırış, Azərbaycan SSR Ali Sovetinin yeddinci sessiyası, Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri S. B. Tatlıyevin məlumatı (18 iyun 1988-ci il)

DQMV-nin Azərbaycan SSR-in tərkibindən Ermənistan SSR-ə verilməsi haqqında Dağlıq Qarabağ Muxtar vilayəti Xalq deputatları Soveti deputatlarının xahişi barəsində məsələ ətrafında müzakirələr (18 iyun 1988-ci il).

DQMV-nin Azərbaycan SSR-in tərkibindən Ermənistan SSR-ə verilməsi haqqında Dağlıq Qarabağ Muxtar vilayəti Xalq deputatları soveti deputatlarının xahişi barədə Azərbaycan SSR Ali Sovetinin qərarı (18 iyun 1988-ci il)

DQMV-nin Azərbaycan SSR-in tərkibindən Ermənistan SSR-ə verilməsi haqqında Dağlıq Qarabağ Muxtar vilayəti Xalq deputatları Soveti deputatlarının xahişi barəsində Azərbaycan SSR Ali Sovetinin qərarı (18 iyun 1988-ci il)

Sov.İKP XIX Ümumittifaq partiya konfransında Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Ə. X. Vəzirov yoldaşın çıxışından (7 iyul 1988-ci il)

SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclası (19 iyul 1988-ci il)

SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclasında Sov.İKP MK-nın Baş katibi M. S. Qorbaçovun çıxışı (20 iyul 1988-ci il)

SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclası (20 iyul 1988-ci il)

Ermənistan SSR və Azərbaycan SSR Ali Sovetlərinin Dağlıq Qarabağ məsələsi barəsində qərarları haqqında SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin qərarı (20 iyul 1988-ci il)

Sov.İKP Mərkəzi Komitəsində və SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət heyətində (27 iyul 1988-ci il)

Vətənin Ali mənafeləri naminə (23 iyul 1988-ci il)

Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsində (24 iyul 1988-ci il)

Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsində (26 iyul 1988-ci il)

Azərbaycan KP MK bürosunda (28 iyul 1988-ci il)

Dağlıq Qarabağda görüş (3 avqust 1988-ci il)

Azərbaycan KP MK-nın 1988-ci il avqustun 16-da keçirilmiş plenumunda Ə. X. Vəzirov yoldaşın məruzəsindən (17 avqust 1988-ci il)

Sumqayıt: Prokurorluq istintaqı davam etdirir (19 avqust 1988-ci il)

Görüşləri işlər çoxdur. Dağlıq Qarabağ Muxtar vilayəti bu gün (30 avqust 1988-ci il)

Hökumət komissiyası iş başında (30 avqust 1988-ci il)

Durğunluq hallarını qətiyyətlə aradan qaldırmalı (15 sentyabr 1988-ci il)

Azərbaycanın təşəbbüsü (17 sentyabr 1988-ci il)

Siyasi iş: həm söylə, həm işlə (17 sentyabr 1988-ci il)

Fəallar yığıncağı (20 sentyabr 1988-ci il)

Dağlıq Qarabağ hadisələrinə dair (20 sentyabr 1988-ci il)

Dağlıq Qarabağ hadisələrinə dair (22 sentyabr 1988-ci il)

Dağlıq Qarabağ ətrafında vəziyyətə dair (24 sentyabr 1988-ci il)

Dağlıq Qarabağ ətrafında vəziyyətə dair (25 sentyabr 1988-ci il)

Ermənistan KP MK-ya müraciət (27 sentyabr 1988-ci il)

Əmək kollektivlərində görüşlər (28 sentyabr 1988-ci il)

Möhkəm qayda-qanunu və intizamı təmin etməli (29 sentyabr 1988-ci il)

Qarışıqlıq salmaq cəhdi baş tutmadı (29 sentyabr 1988-ci il)

Təhrikçilərin ağzından vurulur (2 oktyabr 1988-ci il)

Adamlar ümidlə yaşayırlar (5 oktyabr 1988-ci il)

Azərbaycan KP MK-da (14 oktyabr 1988-ci il)

Xalqın köməyinə inam. Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Ə. X. Vəzirov ilə söhbət (23 oktyabr 1988-ci il)

Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsində (25 oktyabr 1988-ci il)

Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsində (26 oktyabr 1988-ci il)

Azərbaycan KP MK-da görüş (26 oktyabr 1988-ci il)

Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri S. B. Tatlıyev yoldaşın müraciəti (24 noyabr 1988-ci il)

Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetində. Qərar ləğv edilmişdir (30 noyabr 1988-ci il)
SSRİ Ali Sovetinin növbədənəknər on ikinci sessiyasında A. İ. Volskinin çıxışı (2 dekabr 1988-ci il)

Dağlıq Qarabağ Muxtar vilayətində və onun ətrafında vəziyyət haqqında deputatlar qrupunun sorğusu üzrə SSRİ Ali Sovetinin qərarı (2 dekabr 1988-ci il)

Sov.İKP MK-da görüş (2 dekabr 1988-ci il)

SSRİ Nazirlər Sovetində (4 dekabr 1988-ci il)

Qarşılıqlı anlaşıma yollarını axtarmalı. Sov.İKP MK-da görüş (6 dekabr 1988-ci il)

Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də vətəndaşların Konstitusiya hüquqlarının çox kobud surətdə pozulması haqqında Sov.İKP MK-nın və SSRİ Nazirlər Sovetinin 1988-ci il 5 dekabr tarixli qərarı (6 dekabr 1988-ci il)

SSRİ Nazirlər Sovetində, ÜİHMŞ-də və ÜİLKGİ MK-da (6 dekabr 1988-ci il)

Hökumət komissiyasında (6 dekabr 1988-ci il)

Qərəzkarlığa və emosiyalara son qoymalı (6 dekabr 1988-ci il)

Azərinformda brifinq (7 dekabr 1988-ci il)

Asayişin normal əmək ahəngini bərpa etməli. Respublika ictimaiyyətinin fəallar yığıncığı (7 dekabr 1988-ci il)

Vətəndaşları daimi yaşayış yerlərindən getməyə vadar edən Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR yerli orqanlarının ayrı-ayrı vəzifəli şəxslərinin yolverilməz hərəkətləri haqqında Sov.İKP MK-nın və SSRİ Nazirlər Sovetinin 1988-ci il 6 dekabr tarixli qərarı (7 dekabr 1988-ci il)

Çıxış yolunu birgə axtarmalı. Ermənilərə və azərbaycanlılara müraciət (7 dekabr 1988-ci il)

Ermənistan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinə, Ermənistan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə, Ermənistan SSR Nazirlər Sovetinə (8 dekabr 1988-ci il)

Azərbaycan KP MK-da (8 dekabr 1988-ci il)

Hökumət komissiyasında (8 dekabr 1988-ci il)

Azərbaycan KP MK-da (9 dekabr 1988-ci il)

M. S. Qorbaçovun Mərkəzi televiziyanın və Ermənistan televiziyasının müxbirləri ilə müsahibəsi (13 dekabr 1988-ci il)

Ziyalıların şərəfli borcu. Azərbaycan KP MK-da görüş (16 dekabr 1988-ci il)

Xalqın həqiqi mənafeyinə xidmət etməli (23 dekabr 1988-ci il)

Daimi yaşayış yerlərini tərk etmiş vətəndaşlara Azərbaycan və Ermənistan Kommunist partiyaları MK-larının, Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR Ali Sovetləri Rəyasət heyətlərinin və Nazirlər Sovetlərinin müraciəti (4 yanvar 1989-cu il)

Hamının qayğısı (12 yanvar 1989-cu il)

SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin iclası (13 yanvar 1989-cu il)

Azərbaycan SSR-in Dağlıq Qarabağ Muxtar vilayətində xüsusi idarə formasının tətbiqi haqqında SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin Fərmanı (15 yanvar 1989-cu il)
 Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyətində (15 yanvar 1989-cu il)
 Ümumi qayğı və ümumi məsuliyyət. Azərbaycan partiya fəalları yığıncağından (15 yanvar 1989-cu il)
 Məsuliyyətsizlik üçün məsuliyyət. Ermənistan KP MK bürosunun iclasından (18 yanvar 1989-cu il)
 Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun üzvü, SSRİ Nazirlər Sovetinin sədri N. İ. Rıjkovun Ermənistan SSR 17 yanvar 1989-cu il tarixli partiya təsərrüfat fəallarının yığıncağında çıxışından (19 yanvar 1989-cu il)
 Azərbaycan KP MK-da (19 yanvar 1989-cu il)
 Ədalətli güzəşt (20 yanvar 1989-cu il)
 Hər yerdə lazımı qayda yaradılmasını təmin etməli (21 yanvar 1989-cu il)
 Komitə işə başlamışdır (24 yanvar 1989-cu il)
 Quqark rayonundan Azərbaycan SSR-ə köçmüş azərbaycanlılara müraciət (26 yanvar 1989-cu il)
 Beynəlmiləçilik qanunları ilə. Qəlbin hökmü (27 yanvar 1989-cu il)
 Azərbaycan KP MK-da (27 yanvar 1989-cu il)
 Ermənistan KP MK-da görüş (31 yanvar 1989-cu il)
 Azərbaycan KP MK-da (13 aprel 1989-cu il)
 Zəka qalib gələcək (Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin daimi yaşayış yerlərini tərk etmiş əhali ilə iş üzrə şöbəsinin müdiri Z. M. Yusifzadə ilə müsahibə. (13 aprel 1989-cu il)
 SSRİ Nazirlər Sovetində (20 aprel 1989-cu il)
 Moskva. Sov.İKP MK-nın Baş katibi M. S. Qorbaçov yoldaşa (14 may 1989-cu il)
 DQMV-də şəraiti sağlamlaşdırmalı (20 may 1989-cu il)
 Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi, deputat Ə. X. Vəzirovun SSRİ xalq deputatlarının qurultayında çıxışı (29 may 1989-cu il)
 Deputat M. Ə. İbrahimovun SSRİ xalq deputatlarının qurultayında çıxışı (29 may 1989-cu il)
 Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin sədri, deputat A. P. Mütəllibovun SSRİ xalq deputatlarının qurultayında çıxışından (2 iyun 1989-cu il)
 Deputat P. Ə. Əzizbəyovanın SSRİ xalq deputatlarının qurultayında çıxışından (6 iyun 1989-cu il)
 Ümumi mənafe naminə (10 iyun 1989-cu il)
 Dinclik, əmin-amanlıq yaradaq (Azərbaycan SSR Dağlıq Qarabağ muxtar vilayətində yaşayan qadın və analara respublika qadın və analarının müraciəti (15 iyun 1989-cu il)
 Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət heyətində (3 avqust 1989-cu il)
 Azərbaycan KP MK-da (5 avqust 1989-cu il)

SSRİ Ali Sovetinin sessiyasında SSRİ Ali Soveti Millətlər Soveti sədrinin müavini deputat B. İ. Oleynikin çıxışı (5 avqust 1989-cu il)

Şuşada söhbətlər və görüşlər (15 avqust 1989-cu il)

Xocalıda görüş (16 avqust 1989-cu il)

Qarabağa dinclik və əmin-amanlıq (Azərbaycan ziyalılarının həmrəylik toplantısı (16 avqust 1989-cu il)

Dağlıq Qarabağda yaranmış gərgin vəziyyətlə əlaqədar Azərbaycan ziyalılarının həmrəylik toplantısının müraciəti (17 avqust 1989-cu il)

Bakı Baş tikinti idarəsi 8 nömrəli ixtisaslaşdırılmış mexanikləşdirmə idarəsinin rus millətindən olan işçilərinin SSRİ xalq deputatlarına müraciəti (23 avqust 1989-cu il)

DQMV-də Konstitusiyaya zidd tədbir haqqında Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin qərarı (27 avqust 1989-cu il)

Normal yaşamaq, işləmək və uşaqlarımızı böyütmək istəyirik (29 avqust 1989-cu il)

Azərnefttikinti tresti tikintini mexanikləşdirmə idarəsinin rus millətindən olan işçilərinin SSRİ xalq deputatlarına müraciəti (30 avqust 1989-cu il)

Şəraitə sağlamlaşdırılmalı, münafişənin genişlənməsinə yol verməməli (2 sentyabr 1989-cu il)

Komissiyanın iclası (2 sentyabr 1989-cu il)

Azərbaycan SSR İsmayılı rayonunun İvanovka kəndi sakinlərinin SSRİ xalq deputatlarına müraciəti (6 sentyabr 1989-cu il)

Azərbaycan SSR-in Qusar rayonunda yaşayan ləzgilərin SSRİ xalq deputatlarına müraciəti (10 sentyabr 1989-cu il)

Qarşılıqlı anlaşma yollarını tapmalı, SSRİ Ali Soveti Millətlər sovetinin sədri R. N. Nişanov «İzvestiya» müxbirinin sualına cavab verir (13 sentyabr 1989-cu il)

Azərbaycan SSR-in Qax rayonunda yaşayan gürcülərin SSRİ xalq deputatlarına müraciəti (14 sentyabr 1989-cu il)

Yeniləşdirmə yolu ilə, yenidənqurma yolu ilə. On birinci çağırış Azərbaycan SSR Ali Sovetinin növbədənəkar onuncu sessiyası (16 sentyabr 1989-cu il)

On birinci çağırış Azərbaycan SSR Ali Sovetinin növbədənəkar onuncu sessiyasında Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin sədri A. N. Mütəllibovun məruzəsindən (16 sentyabr 1989-cu il)

On birinci çağırış Azərbaycan SSR Ali Sovetinin növbədənəkar onuncu sessiyasında çıxışlardan (16 sentyabr 1989-cu il)

On birinci çağırış Azərbaycan SSR Ali Sovetinin növbədənəkar onuncu sessiyası «Azərbaycan SSR-in Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində vəziyyət haqqında» Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət heyəti sədrinin müavini N. S. Fətəliyevin məruzəsi (19 sentyabr 1989-cu il)

Bütün çoxmillətli cəmiyyətin xeyrinə «Azərbaycan SSR-in Dağlıq Qarabağ Muxtar vilayətində vəziyyət haqqında» məruzə ətrafında müzakirələrdə çıxışlar (19 sentyabr 1989-cu il)

Azərbaycan SSR-in Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində vəziyyət haqqında Azərbaycan SSR Ali Sovetinin qərarı (19 sentyabr 1989-cu il)

НАГОРНЫЙ КАРАБАХ:
РАЗУМ ПОБЕДИТ
Баку – Азернешр - 1989

DAĞLIQ QARABAĞ: ZƏKA QALIB GƏLƏCƏK

Ответственный за выпуск И. Халилова

ИБ 4902

Yığılmağa verilmiş 07.09.89. Çapa imzalanmış 25.09.89. FQ 28267, Formatı 84X108 ¹/₃₂. Kitab-jurnal. Ədəbi qarnitur. Yüksək çap üsulu ilə. 24,36. Şərti rəngli surəti 24,57. Uçot nəşr vərəqi 25,0. Tirajı 10 000. Sifariş 673. Qiyməti 1 man. 60 qəp.

Azərbaycan SSR Dövlət Mətbuat Komitəsi. Xalqlar Dostluğu ordenli Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, Bakı-370005, Hüsü Hacıyev, küçəsi, № 4.
26 Bakı komissarı adına mətbəə. Bakı,
Əli Bayramov küçəsi, № 3.

Государственный комитет Азербайджанской ССР по печати.
Азербайджанское ордена Дружбы народов государственное издательство
«Азернешр». Баку – 370005, ул. Гуси Гаджиева, 4.
Типография им. 26 бакинских комиссаров. Баку ул, Али-Байрамова. 3.